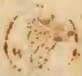
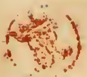
Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLVIII
G
30
NAPOLI

XLVIII
5
30

LAMBERTI

HORTENSII

Montfortii Seceſſionum civilium

ULTRAIECTINARUM,

Et bellorum ab anno XXIV. *ſupra* M. CCCCC.

Vſque ad Tranſlationem Epiſcopatus ad Burgundos,

LIBRI SEPTEM

Marginalibus notis illuſtrati.

ULTRAIECTI,

Sumptibus IOANNIS à DOORN Bibliopolæ,

ANNO cIↄ Iↄ c XLII.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

URBIS ULTRAIECTINÆ
E L O G I U M.

LIPSIUS 1585. dedicatoria centuriæ I. Epiſtolarum ſelectarum. *Splendet antiqua, potens, amœna, veſtra Urbs inter Belgicæ primas: & vos in ea, per Prudentiam & Virtutem. Quæ diffuſa inter vicinos: Imò jam etiam longinquos, & rara, opinor, in Europa gens, ad quam non penetraverit fama aliqua de Utroq.*

Adrianus vander Burch, *Graphiarius Curiæ Ultrajectinæ*, in Hortulo ſuccinctarum precum. *Illud inter alia ſingulare & præcipuum habet urbs veſtra quod eo in ſolo ſita & locata ſit, à quo digreſſis unius tantum diei ſpacio, ad unum ex ſexaginta muratis (quæ circumjacent) oppidis, non curru vel equo vehi tantum ſed & pedeſtri itinere contendere ac pervenire liberum ſit.*

LAMBER-

LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII IN OPUS HISTORIARVM AD COSS. *Et Senatum inclytum Urbis* ULTRAIECTINÆ, *PRÆFATIO.*

Conſulatum anni cIↄ Iↄ XLVI. *gerebant Æmilius* Wten-Enghe *&* *Cæſarius* de Coninck.

INTER ſcriptores vetus celebratur dictum, Reſpub. ac Democratias haud perinde à plebeis atque civitatum principibus, quique omnibus honoribus præſtent, peſſimè labefactari. Nam hi non ſolùm authoritate pollentes, quam perpetua dominatione ſibi conciliarunt, vulgo ſunt formidabiles: verumetiam opibus, & amicorum præſidiis fulti, quò libido impellit, tyrannidis via graſſantur. Etenim cum nemo ſupplicii metu vel obſiſtere, vel alium ad vindicandam armis prædæ in medio relictam Rempub. communem impellere audeat, malunt turpiter unius, aut certè paucorum imperio regi, quàm periculosè armis pro patriæ libertate decertare. Hinc accidit, quòd urbes olim nonnullæ, cum potentiorum rempub. administrantium impotentem dominationem ſuſpectam haberent, priuſquàm tyrannis ſtabiliri potuiſſet, ſolum exilii cauſa vertere conſociatis animis eos compulerunt. *Oſtraciſmus.* Laudatum exemplum poſtea in deterius tractum fuit. Quos enim vel gloria rerum geſtarum inter ſuos conſpicuos feciſſet, vel quibus virtus claritudinem aliquam domi foriſve paraſſet (quia ſocordibus & inertibus ea inviſa eſt) ingrati adverſus patriæ conſervatores urbibus pellere occœperunt. Et profectò Invidia gloriæ comes ſemper eſt, & alumna rerum fœlicium: atque veluti ignis, ſumma petit. Quid aliud Ariſtden oſtraciſmo in exilium egit, quàm cognomentum Iuſti? quod ambitioſa civitas, & moribus corrupta, æquis auribus ferre non poterat. Quid Themiſtoclem evertit? nonne gloria virtute parta, quam Athenienſes ferre nequibant? Eadem invidia Cymonem, Milciadem, Cliſthenem, alioſque rerum geſtarum gloria claros duces, per ſpeciem metus (quia plurimum ob nominum claritudinem, & præclarorum facinorum memoriam

moriam

moriam parare poſſe videbantur) exules fecit. Romana exempla, vel quòd multa, vel quòd domeſticis notiora ſint, prætereo. Et tamen utcunque iſta habent, plebis tamen quamvis inſanientis, aut ſtupentis potius, haud perinde vitio, atque ſummorum hominum inſolentia, magnæ reſpub. everſæ ſunt. Nam cum vim & tyrannidis ſtabiliendæ cupiditatem certatim avertere conarentur, judicio perperam & rectè factorum confuſo, optimos quoſque fortunis excuſſerunt. Verſabatur ante oculos, quibus artibus deluſa plebe fuſtibus armatos corynephoros ad corporis ſui cuſtodiam Piſiſtratus conſequutus, fruſtra reclamante Solone, tyrannidem invaſerat. Terrebantur exemplis Dionyſiorum & Agathoclis apud Siculos, temporibus quamvis diſcretorum: Phalaridis & Polycratis apud Samios: qui claras non ſolum urbes, ſed florentiſſima etiam opibus regna deleverant. Et dominandi cupido ſummos etiam viros ab honeſto & recto tranſverſos agit: eoſque maximè, qui ſummum magiſtratum gerentes, ad patriç ſervitutem in poteſtate perſeverant: quibus nihil difficilius eſt, quàm libidinem imperandi ſemel indutam deponere. Quare Pop. Rom. ex levi affectati regni ſuſpicione ultimo humanorum ſupplicio principes ſuos affecit. Sp. Melius, quòd frumentaria largitione popularem favorem emeruerat, in affectati regni fidem apertam venit: quapropter ab Hala interfectus fuit. Ex ſimili ſuſpicione in Manlium quendam perduellionis accerſitum anquiſiverunt. Tanta fuit ſemper liberis civitatibus democratiæ tuendæ innata pertinacia. Cæterum monarchiáne an democratia ſit potior, diſputari ſolet. Ego autem utrum affirmem, non habeo. Apparet mortalibus nihil eſſe periculoſius, quàm unius hominis libidini ſalutem & fortunas multorum ſubmittere. Hic licet ſit optimus, ut cum laudatiſſimis principibus conferri queat; in luxu tamen, rerum affluentia, ac licentia impunè quælibet perpetrandi corruptus, ſtulta perſuaſione principem ſupra leges eſſe, paulatim tyrannicum ſpiritum haurit: fitque non minus vicinis, quàm ſuis, perniciosus. Et quod omnium atrociſſimum eſt, optimis quibuſque ut peſtis & exitium, formidabilis eſt. Nam quid æquè principes, atque alienam virtutem oderunt? Iam flagitia, in quæ ſtimulantibus pravis cupiditatibus ruunt, quid attinet commemorare? Quid cædes amico-

rum,

rum, in quos familiariter admoniti, aut per calumniam offenſi, rabie pluſquàm belluina ſæviunt? Quid facultatum direptiones ob quamlibet quæſitam occaſionem? quid ſtupra? quid adulteria? quid bonorum exilia? tributa perpetua, & ea quidem non ferenda? Horum autem nihil in ea repub. ubi multitudo dominatur, rectis viris poteſt evenire: quippe ubi juris & æquitatis ratio, arctiſſimo communis reipub. vinculo habetur. Contrà, ſi reputes democratiam, profectò ea dominatio multo illaudatior videri poterit. Quid enim populari dominatione turbulentius? quid multitudine incondita imperitius? cum ea nihil aliud ſit, quàm belua multorum capitum? ubi ſæpius id quod iniquum, quàm quod æquum ſit, ſuperantibus imperitorum per tumultum ſententiis, magno reipub. & malo & damno decernitur, fruſtra reclamantibus iis qui cæteris prudentia præſtare videntur. Vnde apparet, monarchiam democratia tolerabiliorem eſſe. Ea enim quæ princeps ſancit, recto judicio conſtituuntur: cum plebis veſanæ ingenium ſit, rectè juxtà & perperam gerenda confundere. Non bona, inquit poëta, multorum dominatio eſt: uni imperium defertor. Violenta ſcilicet res, & vecors, plebs eſt. At quanto liberalius, quanto laudatius habetur (quando omnino alicujus imperio parendum ſit) ſceptro unius, quàm diſſolutę multitudinis freno regi? Maximè ſi ille in amicis habeat, non quibuſcum ſuaviſſimè vivat, ſed ſanctè, ſed laudatè remp. gubernet? ſi leges cõdat æquas pariter & utiles, ſi optimis quibuſq; honores mãdet, detq; operã ne quis lædatur? ſed & qui optimi principis munus eſſe arbitretur, magis affectibus, magis voluptatibus, quàm civibus imperare? Enimvero quis cordatus non malit in ea repub. cenſeri, in qua, ſi bonus ſit, nomen aliquod gerat, quàm obſcurus cum incondita multitudine ſurſum deorſum agitari? quæ hoc æquior exiſtimanda ſit, quo eſt facilius unius imperio, quàm multorum decretis parére, eoſve colere. Hi ad annuum imperium ſubvecti, antea privati, rerumque ignari, priuſquam jura & publicas leges dedicerint, magiſtratu ſuo defunguntur. Ad hæc, dum alius alium attentus obſervat, magnam reipub. negociorũ partem negligunt. Iam per ambitionem divina humanaq; omnia miſcẽtur. Cum habetur ſenatus, plus temporis rixando, altercando, & diſceptando, quàm conſultando abſumitur. Præ-

Homerus lib. 2. Iliados.

 tereo

tereo inimicitias, factiones, invidiam, quibus tranquillitatem publicam certatim potentiæ avidi perturbãt. Ab aliis, quibus in imperium ſuccedunt, quiq; ipſis poſtea ſufficientur, res malè geri, taciti apud animos ſuos precantur: adeò aliena fœlicitate ægreſcentes, privatæ gloriæ cauſſa reipub. ſunt peſtilẽtes. Adde quòd adminiſtrent aliena: legant ſæpenumero in concilium ad regni everſionem maximè temerarios quoſque. Et coluntur in primis, non qui prudentia, ſed qui eloquentiæ viribus maximè polleant. Contra, omnia in principe diverſa videas. Hic etſi natura imbecillior eſt, uſu tamen & peritia rerũ illis melior habetur. Negligit nihil: quandoquidem omnia & ad ſe pertinere, & à ſe geri debere, accuratè expendit. Non eſt, cujus eminentiæ invideat: unum id ſedulò agens, ut quàm optimè imperet. Nullum huic conventus habendi tempus aut locus indicitur, ad conſultandum: noctes dieſq; ipſe præſens diſceptationibus de repub. intereſt. Vnum atq; eundem benevolum animum per omnem vitam adverſus ſuos gerit, quos perinde atque ſuum peculium curat. Deligit ex univerſis prudentia conſultiſſimos: eoſque in primis honoribus cumulat, qui laudatiſſimè ſe gerunt. Verum ego altius proceſſi, quàm inſtitutum fuit. Sed democratię forma minimè hac tempeſtate exoptanda videtur. Quia neque ejus rectoribus ſuus habetur honos: neque populus inteſtinam fœlicitatem agnoſcit: neque ocium paratũ ferre poteſt. Vt alias urbes mittam, Vltrajectum noſtra memoria has ob cauſas veterem reipub. formam exuta, in principis jus & imperium unius redacta eſt. Vrbs hac quam diu populari dominatione adminiſtrabatur, incredibile dictu eſt, quam nullam quietem, aut ab inteſtinis motibus domi, aut ab externis armis foris aliquot ſeculis habuit. Ipſe autem populus clariſſimarũ olim urbium exemplo, aut rectores ſuos per tumultum in exilium agere, aut cum epiſcopis certamina ſerere: donec ad poſtremum noſtra tempeſtate per armatam ſeceſſionem pulſis iis, qui multos annos variè rempub. geſſerant, variis bellorum caſibus jactatus, ſub Burgundorum imperium, reſtitans conſerta manu ſit attractus. Hoc igitur Opus viſum eſt nomine vigilantiſſimorum Coſſ. & inclyti Senatus urbis Vltrajecti in lucem emittere, ut apud omnem poſteritatem regni ac ditionis veſtræ monumẽtum extet, quanta rebus humanis eveniat viciſſitudo & mutatio. Nunc quam veriſsimè potero, rem aggredior.

Calamitas Vltrajectina ex democratia.

Prior hujus hiſtoriæ editio facta eſt 1546. Menſe Ianuario ex officina Ioannis Oporini, Baſileæ.

THEO-

THEODORI DOUSÆ NORDOVICIS, J. F.

Domini in Berckenſteyn, Collegii Nobilitatis, Provinciæ VLTRAIECTINÆ Adſeſſoris

Allocutio ſuper BECA, HÆDA & HORTENSIO *recuſis,*

AD MAGNIFICUM VIRUM,

GISBERTUM LAPPIUM à VVaveren,

PATRITIUM ULTRAIECTINUM.

ARctôo veluti poſitæ ſub ſidere gentes,
Queis ſua detorquens abſcondit lumina Titan
Ad tempus, donec tenebris & nocte fugatæ,
Ut ſolem adſpexère novum, faciemq; rubentem
Procumbunt genibus flexis & numen adorant;
Et Phaëthontiaci venerantur munera currus:
Hiſtoricæ ſic lumen opis, geniumque renaſcens
Poſt ecclipſatas tam longo tempore luces
Quis non ſuſpiciat, quis non veneretur, ametque,
Auctoreſque boni tanti non tollat in aſtra?
Numquid Cimmeriis patria involuenda tenebris
Res foret, acta patrum condenſa nocte laterent?
Scriptorum ni cura vigens & fida nepoti
Conſuleret, lethenque fugans arceret iniquam.
Poſtgenitis hinc BECA *favens, hinc* HEDA *ſuperſtes.*
(Quos ſemel adſcriptos Libitinæ cenſibus Orcus,
Hauſerat, æternis damnandos ſorte tenebris;
Quæ manus ob patriam pugnando funere clauſit
Extremumque diemque & terras ore momordit.
Quique ſui memores alios fecere merendo.)
Hos illi raptos tenebris Orcoque redemptos
Bis vetuêre mori, geminoque occumbere fato,
Bella recenſentes noſtrorum ritè atavorum.
Cæſareaſque manus ad Cleri commoda promptas;
Multaque præterea Regum monumenta Ducumque
Talia BUCHELIUS *cura ſatagente miniſtrat*
Illuſtratque notis doctis, Scholiiſque decorat.

Impo-

Impoſita at gemino poſtquam manus ultima coepto,
Heu moritur, morienſque ſuo commendat Achati
LAMBERTUM, *hiſtorico ſudantem gnaviter Horto:*
Hancque ſibi Spartam ſumat rogat, occupat, urget.
Utque notis decoret, criſimque exerceat acrem:
Qui nunc auſpiciis veſtris ſe lætior efferet,
O genti ingeniique potens cultiſſime LAPPI.
Hic quinquennaleis turbas quibus inclita mitra
Conciderat, poſt quingentos quam creverat annos.
Pontificis Bavari indignantis pandit ἀγῶνα,
Nobilium ac plebis civilia bella recenſens.
Haud ſecus ac fulgens fatali ſidere quondam
Concidit impulſus natali ſede Coloſſus
Solis, opus Carete tuum, geniique potentis.
Sic Clero nimium felici rapta corona,
Raptus honos nec non gladii jus, ſumma poteſtas;
Et venit in praxim ſententia dicta Maronis
Scilicet, Hæc mea ſunt, veteres migrate coloni,
Tunc cœlo latè Imperium Iovis extulit ales;
Carole cui (PLVS VLTRA) *tuum ſucceſſit, & ipſis*
Sole coloratis victoria ceſſit ab Indis.
Tum piper, & quicquid Ganges depromit odorum;
Quicquid Arabs, Sereſve metit, vel cœlifer Atlas;
Ut quondam Glaucus Diomedi ceſsit, & aurum.
Æſonidæ fulvum vellus, Medææ, Gigantes.
Aurea Cæſareo ceſſerunt regna metallo.

LAMBER-

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM

LIBER PRIMVS.

CIVILIUM ſeceſſionum urbis Ultrajecti commentarios ſcripturus, & bellorum, quæ populus Ultrajectinus à deceſſu Philippi Burgundionis Epiſcopi ad tranſlationem, ad Hollandorum Brabantorumque principem Epiſcopatus geſſit: operę precium fecero, ſi quã fieri poteſt breviſſimè, prius de urbis ipſius origine, de ſitu, de populi moribus, religionis initiis, variã denique populi fortunã, quę è tenuibus rebus, ad quantos opum luxus religio crevit, altius aliquantò repetam. Res in primis memorabilis: & quæ memoriæ prodatur, digna. Nam Itali quidam docti, & ingenio clari homines, ſed rerum noſtrarum, locorumque parum gnari, Ultrajectinorum res deſcribere aggreſſi, errore Trajecti ad Moſam, hujus non ſolum res, ſed & Epiſcopos, cùm Ultrajectinorum permiſcentes, altiſſimis noſtras tenebris involuerunt: ita ut regionum imperitis, è nominis ſimilitudine proclivis pronùſque fuerit lapſus. Simul quòd nemo hactenùs extitit qui de iis ſeparatim librum ſcripſit, ex quo domeſtica, perinde ut externa, noſtris cognoſcere licuit: adeò ut tabularum Imperatorum & regum magis, vitarumque vetuſtiſſimorum Epiſcoporum fide nobis ſit nitendum, quàm ſcriptorum teſtimonio. Quanquam non inficior, Tacitum & Ammianum & præter hos, alios quoſdam, ad vetuſtatem aliquod momentum adducere; ſed quantulum hoc eſt? Simul ut conſtet, quantum ea quondam cùm temporis celebritate, tum Imperatorum poſteà nominibus, inter inferæ Germaniæ florentiſſimas urbes claruſt. Tum ut animadverſo præſentis & priſcæ illius civitatis ſtatu, quanta eveniat rebus humanis viciſſitudo, cognoſcatur. Sed cum ipſa res per ſe adeò obſcura ſit, ut non ſolùm difficile, verũ etiam periculoſum operæprecium facias, ibi judicium certũ interponere ubi inter autores non tam variatur, quàm quòd parum explorati invenias: merebor propius in his fidem, quam illi: non modò apud noſtros, ſed etiam apud exteros: quod pleraq; mihi, quàm illis, regionis hujus, urbiſq; in primis loca notiora fuere. Urbs Ultrajectum ad oſtium Rheni in ripa ſita eſt. Rhenum autem ipſum, olim longè aliis alveis, quàm hodie, in Oceanum deſcendiſſe conſtat: id quod vadi partim veſtigia, partim regionum quarundam vetuſta monumenta, nomenclaturæq; palàm arguunt. Initio enim non Leccæ ripis mare intrabat, ſed ad Doreſtatum anfractuoſo curſu in diverſum abiens, Ultrajectũ alluebat. Inde reflexo, in occidentem amne, Woerdam & Leidam, Hollandorum nunc oppida, ſinuoſo divortio præterlabens, ad Catvicam vetuſtã Cattorum coloniã in Oceanum vaſto gurgite fundebatur. Manet Catvicæ, ad Rhenum etiamnum hodie incolume ſuum nomen. Argumenta extant iſtarũ rerũ non obſcura. Nam unde ab Ameronga Ultrajectũ iter vertit, videre eſt adhuc paſcua, quæ flumine intumeſcẽte, inter eminẽtiores aggeres perfundũtur, quibus tũ amnis excurſus prohibebatur: ut adhuc fundũ celeberrimi amnis agnoſcas. Rivulò autem, qui nunc per eandem regionem, tenuibus ripis Ultrajectum curſu petit, veteris Rheni appellatio manet: perinde ut, ubi ſe inde reflectens, ad ipſum Oceanũ uſq; ſecum vetus nomen trahit. Quod autem oſtiũ ad urbem fecit, mercibus ſecundo Rheno importãdis evehẽdiſq; celebre, manifeſta extant veſtigia. Portæ, qua urbem intrabat ad meridiem, à telonio publicanorũ, à quibus merces accidebãtur, durat ſuum vocabulũ. In ſeptentrionali urbis regione ad D. Ioannis ædem, ubi forũ cupediarũ nũc eſt, vetuſtæ ſtationis nomẽ, atq; oſtii extat, quod patrii ſermone Rijnſtrens haven dicitur: obi ante aliquot ãnos, in effoſſis veterũ ædificiorũ funda-

Civilium ſeceſſionum het conſrotſ-ſpel.

Authoris intentio.

Quos inter Raphad Volaterranus Geographiæ libro VII. fol. 78.

VRBS VLTRAIECTVM ad oſtium Rheni ſita.

Fallitur Hortenſius cum X. fere millibus à veteri oſtio abſit neque illa de Rijnſtrens haue *vel ut alii* Rijnhens haven *quidquam ad iſta faciunt, parum enim habuiſſe & telonium nõ nego. Sed oſtium Rheni eſt ubi fluvius iſte in Oceanum ſe mergit.*

fundamentis, putria navium tabulata, anchoræ, remi, navaliaque omne genus inventa fuere. Argumento quoque eſt tota ea regio, ubi ædes divo Martino tutelari dedicata eſt, quæ duodecim cubitos, à reliqua in dorſo, ad piſcarium forum, planitie eminentior, navalis ſtationis ſpeciem monſtrat. Noſtra autem memoria, cum in eodem cœmeterio contra ſeptentrionales primariæ ædis fores, Decanus Ludolphus, minantia vetuſtate ædium ſuarum ædificia à fundamentis reſtaurare vellet, terramque, quam prius fuiſset, altius moliretur, repertus lembus, viſendæ antiquitatis urceolis fictilibus oneratus, ſpectantibus admirationi fuit. Secundum divi Iacobi templum ab arenoſo reſlui fluminis vado, appellationem locus quoq; ſervat, het ſant. Cæterum, qua noſtra tempeſtate Doreſtatum Batavodurum, Culenburgam, Viennam, Schoenhoviam præterfluens, vaſto alveo contra inſulam Dordracenam mare ingreditur, olim modicus admodū tenui aqua rivulus è Rheno emanabat, unde Germanico idiomate, infra Wikam, ab emanando Lecca incipit appellari, verum temporum injuria, ipſius Rheni faucibus deſiccatis, ejuſq; oſtia, arenæ aggere ad Catvicam præcluſo, viam violenta ſtrage per Leccam in mare cum nominis jactura fecit. De civitatis autem origine tam diverſa produntur, ut difficile ſit, in tanta vetuſtatis caligine, aliquid pro vero aſtruere. Tradam ea quæ ex tablinis Ultraj. baſilicæ accepi. Sunt, qui à gigantibus eam conditam, habitatamq; ferant. Nonnullis placet, ſub Nerone principe cœpiſſe, nomenq; illi Antoninam factum, ab Antonio quodam, qui ejus tyrannidem fugiens, hanc exilii ſedem delegerit. Sed cùm apud ſcriptores hujus Antonii nuſquam omnino, vel tenuis (quod ſciam) mentio ſit, pro vano & fabuloſo repudiandum duco. Quanquā non ignoro, L. Antonii cujuſdam Germaniæ, ſed ſuperioris præſidis, Sextum Aurelium, in vita Domitiani meminiſſe. Apud omnes tamen conſtat, ab initio eam Antoninam fuiſſe appellatam. Vero igitur propius eſt, ab Antonio Triumviro, qui Cæſaris omnibus, in Galliis & Germania expeditionibus interfuit, urbi nomen datum, qui oppida & arces alias etiam ſui nominis condiderit. Ipſum tamen locum, cùm ob ſoli ubertatem, reiq; frumentariæ copiam, tum propter ſitum, ad merces in Oceani inſulas & Celticam ſecundo Rheno pervehendas, jam ſub Iulii Cæſaris in Germaniam Trajectum, inter Barbaros veriſimile eſt mercatu celebrem fuiſſe. Unde Cattis & Wiltis magno inter ſe longoq; bello de loci imperio decertantibus, cum ad extremum illis in Oceani littus pulſis, Wilti obtinerent, præſidium Wiltenburgum in ripa ulteriori, colle edito (noſtra tempeſtate fundamentorum rudera adhuc videmus) poſuerunt. Sed Romani, devicta præliis ultrò citroq; Germania, cum multas paſſim munitiones contra rebellionem ſuprà & infrà in ripa Rheni ad ejus tutelam locaſſent, hic quoque ſtatim adverſus barbarorum vim, in ipſo penè fluminis alveo munitiſſimum præſidium, ubi nunc Paulinianorum ſodalium cœnobium eſt, extruxerunt. ei regioni urbis, & ponti in quem excurrit, nomen à civibus Romanis adhuc durat. Tum autem & alii, qui huic ad ſeptentrionem proximus, & viæ, à caſtris præſidiariorum militum, qui ad omnem vim arci tuendæ ibi depoſiti fuerant, remanet vocabulum. Manſit urbi nomen Antonina diu integrū. Sed ut nihil in rebus humanis eſt perpetuum, nomen poſtea mutatum eſt: ſed quo caſu, aut quo authore, video parum inter hujus urbis antiquitatis inveſtigatores bene convenire, uſus Trajectū obtinuit. Beda gallica lingua ſic appellatam eſſe prodit. Invenio apud Ammianum in Iuliano Utriceſium: quæ vox ad Germanicam appellationem propius alludit. Nec deſunt qui opinentur, ab Ulpio Trajano ductū nomen: quem conſtat tum Germaniæ præfuiſſe, cum abſens Romæ à Nerva adoptaretur. Reſtituit enim barbarorum clade labefactatas aliquot ultra Iſelam civitates, condiditque ſui nominis in ejuſdem ripa arces aliquot: qua conjectura exiſtimant factum, quòd priori nomine exoleto, Ulptrajectum nuncuparit. Longè autem diverſa eſt eorum ſententia qui pro vero affirmare contendunt, à Wiltis qui Slavorū opibus & virtute freti, urbē (ſtructo in ulteriori ripa præſidio) invaſere, Wiltrajectū nomen factū. Sed & Gerardus Noviomagus, tum clarus tum diſertus Batavicarum rerum ſcriptor, in vetuſtiſſimis codicibus ante annos ſexcentos exaratis, Viltrajectum ſe ſcriptum reperiſſe tradit: tum autem & Ultrajectum. Qua equidem appellatione ego deinceps vel hoc nomine libentius ſum uſurus, quòd à re ita vocatam exiſtimem. Nam quum oſtium Rheni mercatorum frequentia eſſet nobile, compendio in Gallias & objectas Oceani inſulas, prono alveo inde ſolventibus trajectus curſuſque patebat: qui poſtea in Leccæ ripam miliare ab urbe ſubmotus, priſtinum vocabulum & uſum retinet. Ceterum cum ex Cæſaris diviſione, amnis Rhenus Gallias à Germania diſterminaret, ita ut ulterior leva ripa Gallicæ, dextera citerior Germanicæ ditionis juriſque eſſet, in confeſſo eſt hodie (nam per id tempus duobus tantū brachiis in Oceanum effundebatur) nec Iſela omnino, aut certe obſcurus rivulus erat: ut mirer cur quidā auſint hunc & ſcripto & pictura regnorū diſterminatorem

Decanus Ludolphus. Is ex Veniis Campenſibus fuit: cujus ædes nunc ad Ryſenburgii dominum ſpectant & occupāt partē Aquilonarem vici Dominici ad ipſum cœmiterium, defunctus eſt hæc vita 1508.

Anno D. CCC. LX.

De Antonio conjecturam non admittit Cl. Vir Ad. Buchelius in notis ad Hedam & Bekam: quas vide.

Ultraject. ſoli ubertas.

Trecht Teutonicè, Libro XVIII. ad quem Lucilium in Batavia fol. 128. diſcurrit, doceatque rerum poſterioribus Ammiani editionibus irrepſiſſe TRICESIMÆ quod verbum Lindenbrogius & Boxhornius V. Cl. reſtituerunt in ſuis editionibus.

A

conſti

conſtituere, Rhenum inter Wahalim & Iſelam labentem, uſq; ad Oceanum utramq; gentem diſtinguere: tametſi ſuos Germani jam olim limites tranſgreſſi, magnam Galliæ partem Rheno finitimam occuparunt. Itaque Ultraj. in Germanico ſolo ab initio conditum fuit. *Vltrajectum in Germaniæ ſolo.* Quòd autem ſcriptores inter ſe digladientur, ultrò ad Gallorumne an Phriſiorum jus ſpectaret, equidem nihil miror. Galli enim militari gloria clari, cum tranſito Rheno armis omnia adorirentur, civitates ad continendum ſub imperio victos opportunas, præſidiis firmabant. Harũ Ultraject. præcipua fuit, cum in ora ultima imperii Gallorum citra amnem (ut nunc) diſcriminatorem ſita. Tranſit autem in Gallorum imperium ſub Valentiniano Imperatore, qui Viltos, Saxones & Sclavos, omnia Oceani litora fœdis populationibus vaſtantes, jamque inde eruptionem meditantes, in Francorum finibus oppreſſit, & inſigni affecit clade. *Manifeſtus anachroniſmus,* Manſit ſub Gallorum imperio tamdiu, donec omnem earum regionum juriſditionem Dagobertus anno D.lxxv. (ſi rectè tempora digeruntur) Willibrordo, loci Epiſcopo donaret. *Vltrajectũ Epiſcopo donatur.* Enimvero incredibile dictu eſt, quantis barbarorum cladibus aliis ſuper alias cum herbeſcente paulatim fide deinceps fuit afflicta, ſed à nullis gravius quàm à Ratbodo Phriſiorum rege: quem mox paulo hinc ejectum Pipinus Caroli Magni pater in Phriſiam ſe recipere compulit. *Vltrajectũ Vrbs togata.* Ex his liquere opinor, initio inter ſecundæ Germaniæ urbes opulentas hanc celeberrimam viguiſſe: neque Gallorum, neque Phriſiorum imperio paruiſſe: ſed quaſi togatam, Romana uſam libertate, ſuis legibus vixiſſe. *Tempore Pipini caſtrum fuit non civitas.* Togæ veſtigium in Coſſ. & duobus ſenatorum primoribus ad annum uſque vigeſimum nonum, ſupra mille quingentos, noſtra ætate perduravit. Mercatus celebritas itaq; efficit, cur barbarorum incurſibus prædæ expoſita, à Gallorum regibus defenderetur. Quo tempore uſque adeò ejus florentiſſimæ opes fractæ fuerunt & acciſæ, ut certamen cum Agrippina Colonia de metropoleos dignitate jureque ſuſceptum mittere cogerentur. Iam verò Eccleſia ipſa è tenuibus principiis, unde paulatim ad incredibilem ſplendorem ac luxum pervenit, ortum duxit, ut ſunt res humanæ. Urbe enim tota Willibrordi, ejuſq; ex Anglia comitum inſtitutione ad fidem ducta, Dagobertus Clotharii filius, Francorum rex, qui mutato prioris vitæ inſtituto, pietate clarus, & ad ſuperſtitionem uſque religioſus fuit, ædiculam divo Thomæ condidit, anno D xxv11. quam reges poſteri ditiſſimis rerum poſſeſſionibus paulatim cumularunt. Invenio his duos annos ſubtractos apud Marcellinum in vita Suitberti. Illis potius acceſſerim qui tradunt, ante Dagobertum locum epiſcopalem fuiſſe, ſimulq; religionem Chriſtianam iiſdem temporibus cœpiſſe quibus Gallorum reges fidei initiarentur. Argumento eſſe Clotharii patris Dagoberti, & Theodeberti regum, in eam eccleſiam profuſam munificentiam: cujus mentio in Bonifacii vita extat. Quæ cum ita ſint, fuit igitur Agrippinenſi & temporibus prior, & dignitate antiquior. Iidem produnt, contra barbarorum vim, præſidiũ Wiltemburgum (cujus ſuprà à nobis mentio facta eſt) à Dagoberto conditum eſſe. Sed cum nomen ſit à Wiltis, qui aliquandiu caſtello poſito, ea loca occuparant, vero ſimilius propiuſque videtur, Dagobertum id validius multò foſſa ac vallo, relicto priſtino nomine, muniviſſe. Thomæ jam ſacello paulò poſt à Phriſiis diruto, Willibrordus in proximo xx. inde paſſus, Oratorium crucis condidit: primuſq; Epiſcopus à Sergio Pontifice Romano declaratus eſt: nomenque Clemens illi factum. Mox Ratbodo rege à Pipino inde in Phriſiam exturbato, collegium divo Martino in eo loco inſtitutum eſt, ubi paulò ante Thomæ ſacellum, incendio abſumptum barbari depoſiti fuerant. Exornavit id mortuo patre ſtatim Carolus cognomento Magnus, contulitq; eò dona magnifica. Et ut à barbarorum incurſu Epiſcopus tutus foret; regia veterum regum (quod Vetus Palatium tum nuncupabatur) ei dedit. Addidit immodica liberalitate, & magnificentia planè regia, opes magnas, quas poſteriores reges provinciis, decimis, tributis, portoriis & donis opulentiſſimis ſupra modum etiam cumularunt: tantum abeſt, ut eccleſiæ aliquid detraxerint, cum Henrici, Conradi, Othones Imperatores, tabulis eorum donationes etiã ratas eſſe juſſerint. Tradita enim ſunt earum regionum dominia, unde barbaros & tyrannos expulerant: ut ea Eccleſia brevi tempore regum opes penè æquarit. At Epiſcopi homines diu pietate & vitæ innocentia inſignes, cum rebus divinis magis, quàm profanarum rerum adminiſtrationi vacarent, negligentius ſua tuerentur, undique alii alia loca, ut quæque opportuna erant, occupare. Hinc poſtea Brabantorum, Hollandorum, Gelrorum principes, Comitem item à Benthem, Cuick & Goer paſſos fuiſſe tradunt, cum anno 1021. Adelboldo Epiſcopo, coram Henrico tertio Imperatore, in præſidio Tulpiaco, religione ſe adſtrinxerint, ſe pro juriſdictionibus mancipio acceptis, Præſuli Ultrajectino clientes in poſterum in fide permanſuros. De moribus autem & inſtitutis eorum qui initio eccleſiæ rebus gubernandæ præficiebantur, quid attinet dicere? Tanta erat Collegii Crucis, ob integritatis ac ſanctimoniæ apud exteros

populos exiſtimationem celebritas, ut non ſolum inde noſtræ eccleſiæ Epiſcopi renunciarentur, ſed finitimi etiam hinc exirent, à quibus res adminiſtrarentur. Bonifac. ordine ſecundus, & Gregor. in catalogo tertius ad Moguntinenſem regendam lecti fuerunt. Albricus ad § Colonienſ. Ioannes ex Herculanorum principibus, in poſtremis ad Leodinæ gubernaculum emigravit. Hæc nō obſcura argumenta efficiunt, ut inducar ſubſcribere iis qui ſcriptum reliquêre, uſq; ad exitū Bonifacii, qui incidebat in annum D cc lv. metropoliticū nomen hic eminuiſſe: ſed Bonifacio cum quinquaginta collegis, & duobus, pro fide, in pago Dockheimo à Phriſiis cæſo, cùm urbs ipſa iiſdem temporibus fœdè à Nortmannis & Danis vaſtata jaceret, Ultrajectini illud Colonienſibus detulere. Crevit inter hæc eccleſiaſtica res magnis ſucceſſibus, cum barbari paulatim poſita ferocia miteſcentes, ad fidem, abdicato idolorū cultu, deſciſcerent. Iuvit hos ſucceſſus haud parum, Epiſcoporum pietas & inſignis eruditio, ut ea tempora ferebāt, uſq; ad annum v i i i. ſupra M. Quo tempore iterum Nortmanni, quaſi ecnephias ſubitò erumpentes, ſub deceſſum Ausfridi, in ordine xv i i i. primùm Tylam, mox ſequenti anno Ultrajectum ingenti mortalium clade & incendio devaſtarunt: cujus opes ſæpe antea afflixerant ſub Willibrordo, deinde poſt mortem Bonifacii, rurſum Alfrico Epiſcopo, qui in ſerie nonus eſt. Quibus temporib. multæ etiam Germanici Galliciq; nominis clariſſimæ urbes unà excidio ſunt deletę. Iacuit poſt hanc procellam barbaricam per aliquot annos civitas, muris ſolo æquatis, ruiniſq; deformis, donec *Ratbodus x i v. Epiſc. de migrando Daventriam, conſilium agitaret. Erat Ratbodus vir regū imaginibus clarus, miraculis ſimul & fatidico ſpiritu magnus, Græcarum Latinarumque literarum juxtà eruditus. Arguunt id ipſius Sylvę utroque generę ſcriptæ, quæ adhuc extant. At Danis civitate profligatis, Ultraject. Daventriâ rediit. Ratbodo è rebus humanis ſublato, Baldericus Clivenſis ob egregia in populum Ultraj. merita, Pius cognomento appellatus, vir excelſi ingenii, tum literis tum belli artibus ex æquo mirabilis, ♀ muro rurſum urbem cingere eſt aggreſſus, anno D ccc xc. Hac eâdem Nortmannicâ irruptione cum multos annos in Hollādia, omnis generis mortalium, fœda fuga, agri & urbes vaſtæ incultæq; jacuiſſent, ejus comitatus, Caroli Calvi § beneficio quidem, verùm cum inſigni eccleſiæ Ultrajectinę detrimento, cœpit. Initium ejus in annum lx i i i. ſupra D ccc. incidiſſe produnt ſcriptores, Hungero undecimo præſule, anno quod eccleſia condita fuerat, cc l. aut circiter. Interim creverunt ejus res (utl dicere cœpi) ad id tempus uſque in ocio, incredibili luxu, & quidem regum, Imperatorumq; egregia liberalitate, quamdiu ab epiſcopis religioſis & doctis regebatur. Verùm ubi pro innocentia impoſtura, pro gloriæ contempta ambitio, pro eruditionę inſcitia, pro humanitate ſuperbia, pro frugalitate luxuria, pro liberalitate avaritia, pro continentia libido irrepsêre, omnia in pejus labi, bona à finitimis principibus occupari, bella moveri, omnia deniq; ſacra profanaq; commiſceri. In hac autem opū luxuriante affluentia, primi illi eccleſiæ moderatores, homines ſancti ac pii, moderatè ſe tenere, eas expendere in uſus quos Deo gratos arbitrarentur, templa ædificarę, cœnobia condere, opima ſacerdotia facere, ædes vetuſtate, vel ſtructuræ tenuitate collapſas, farcire: ipſi non ſolum monaſticâ religionem fortunis ſuis vehere ac juvare, ſed ornatum etiā induere. Siquidem Ausfridus, in vico § Turino virginum collegium, in Sacro monte ad mille paſſus ab Amorfortia Benedictinorum cœnobium condidit: cujus religionis veſtitum ipſe quoque ſumpſit. Id ipſum exemplum poſtea ſequutus eſt Godebaldus; Bernulphus divo ∠ Paulo ædem in urbe, tranſlatis eò è monte Sacro Benedictinorum opibus, poſuit. Divo item Petro, & aliud Ioanni Canonicorum collegia. Medius autem inter hos Adelboldus, divo Martino tutelari ædiculâ veteri dirutâ, novam baſilicam refecit. Conradus Suevus in paluſtri loco divæ Virgini intra mœnia, Canonicorum contubernium. Godebaldus *extra muros urbis ad ortum, monachorum virginumque cœnobia iñ paludib. conſtituit: qui Carcer Ordinis, propter ſeveram profeſſionem vulgò appellatus fuit. Idem Middelburgi regularium ſodalitium. Deferbuit hic ardor intra pauca annorum luſtra, ut ſolent optima quęque, ſimul & ea, quæ ſpeciem pietatis præ ſe ferunt, in deterius ſenſim degenerare. Nam ubi armis ſua tueri ſunt coacti, jam non delubra amplius erigere, verùm ſacrorum curâ abjectâ, arces, caſtella, præſidia in hoſtes condere adorti ſunt. Godefridus Rhenanus Montfortiam & Vuoerdam contra Hollandos, Horeſtam in Gelros, Vollenhoam in Phriſios excitavit. Conradus Suevus ad Hollandorum vim retundendam, Iſelmondanum prężidium collocavit. Nec defuerunt, qui excultiſſimis etiam monumentis ipſam urbem exornarunt. Alii alia, ut quiſque fuit belli quàm pacis amantior, maximè ad res ab injuria finitimorum armis vindicandas fecerunt. Excitarat jam dudum fatale penè diſſidium inter epiſcopos Vltrajectinos & Hollandiæ principes, illa regnorum Galliæ ac Germaniæ per

§ *Dubito de Hortenſii ſententia; maximè eo argumento, quod Vltrajecti ad S. Salvatorem ſit ſepultus: rem explicitam facient Ven. ac magnifici D. AEgidij Gelenij Canonici ad S. Andream hiſtoriæ Colonienſis ingentia volumina, quæ exſpectamus, propediem evulganda.*

* *Ratbodus Epiſcopus Trajecto Daventriā ſedē transfert.*

♀ *Vltrajectum muris denuò circumdatum A°. 890.*

§ *Simplicis videatur Heda & poſt eum Donza.*

§ *Thoren ad Moſam.*

∠ *Hodie locus Provincialis Curiæ.*

* *Extra, tum in ſuburbanus erat.*

ſecun

ſecundas Iudithæ nuptias diviſio. Etenim cum veteres Reges & Imperatores ditiſſima re-
rum dominia in Hollandia (priuſquã regnari ibi cœptum eſset) & Phriſia, quorum reges fun-
ditus armis delerant, & Oceani inſulis, unde tyrannos pepulerant, barbarorum crebris cladi
bus deſerta, nullis deſignata limitibus ac pomœriis, Epiſcopis pro deſudatis in meſſe verbi la-
boribus donaſſent: ubi Calvi juſſu, pacatis rebus, in ea inſulæ parte quæ Holtlandia appella-
batur, comites conſedere, hi ſtatim anguſtias regni ampliare, limites propagare, virtute atque
arte Eccleſiæ opes, inſulas, arces, ut quæque maximè erant opportuna, occupare, bello Phri-
ſiam ſui juris facere, multis ſecundis prœliis egregium nomen, ſummamq; gloriam ſibi parare.
Horum fortunam poſt Carolum Calvum, reges Gallorum contra Epiſcopos tueri, Imperatores
viciſſim majorum donationes confirmare, Eccleſiæ Iura & opes defendere; denique certatim
ſua potiora haberi velle. Hinc odium inter utrunque populum ſeminatum, bellumq; perpe-
tuum fuit: quod immortale futurum proſpexerat Adelboldus XIX. in ſerie Epiſcoporum.
Huic cum à Theodorico IV. Hollandorum Principe, rerum ablatarum prætextu, ſive quod eo
authore Phriſii defeciſſe dicerentur, arma eſſent illata, prœlio ſuperatum, Iſelmondæ tres an-
nos captum tenuit. Eum omni ſpe alioqui ad Epiſcopatũ reditus inciſa dejerare ad extremum
compulit, nec ſe, nec poſteritatem ullum in Hollandiam, nullum in Phriſiam jus uſurpaturos.
Confectæ inde ſunt tabulæ. Itaq; hoc fœdere pace cõfirmata, reſtitutus fuit Adelboldus. Diſ
ſidentib. itaq; inter ſe regibus, Ultraj. ditio, vicino hoſti, tot victoriis magis magiſq; indies fe-
rocienti, prædæ relicta fuit. Ablata oppida, ſylvę, inſulæ, paludes, & ad urbis muros quidem
jam Hollandorum limites propagabantur, niſi cardines paludum ad Gojolandiam conſtituiſ-
ſent, quos accolę idiomate vernaculo Leewen-pael vocant, qui finis utriuſq. regni eſſet. At
Adelboldinę cladis poſteri Epiſcopi memores, quiſque pro ſe occaſionem amiſſa recipiendi
quærere, occupata recuperare, tantumq; poſtremò reliquum ſibi tenere, quantum ferro vindi-
care potuerunt. Quo factum, ut dum hinc pro Velavia à Gelro adempta, inde cum Hollandis,
pro ditionis latiſſimis poſſeſſionib. & dominio ſine fine certamen eſt, populus Ultraj. mitiga-
tus otio, paciſq; antè deſuetudine bellorum aſsuetus, his rationibus, poſteà armis militiaq; lon-
ga animis efferatus, à bellis quieſcere non valuerit: indies factus ferocior, cum foris bellũ nul-
lum haberet, inteſtina diſcordia in ſeſe mutuò ferrum vertere cœpit. Senatus cum equeſtri no-
bilitate, aut religione certamina ſerere: homines potentes, factioſi domi, foris nobilitatis & i-
maginum magnifici oſtentatores: faſtuoſi, luxui voluptatiq; addicti: aliud promptum in lin-
gua, aliud clauſum in pectore habere. quo quidem nomine etiam apud exteros ſemper malè
audivere. magnis motibus factionum Epiſc. creare, principum exterorum commendationes
contemnere, rarò concordibus animis Epiſc creare, at multo rarius cum lecto bene convenire,
Aucta in tantum crevit nobilitatis potentia, ut non ſolum armis medio foro, ponteq; Romano
& Caſtrenſi decernentes invicem urbe pellerent, verum etiam cum hoſtibus juſto prælio in
planitie congrederentur. Fuerunt. qui cognatorum opibus adjuti, diluculo occultis muri adi-
tibus perfractis. urbem ingreſſi, in vico Prætorio cum Epiſcopo conflixère: & quidem fœli-
citer. Tradunt quidam ſcriptores, Cæſarem Guiljel. Othonis Epiſc. nepotem ex fratre, cùm
incautius inſidiarũ ſecurus obequitaret, jactu ſaxi deorſum è ſublimi feneſtra petitũ Epiſcopis
portas claudere, tum aliis apertam ſimultatem exercere, illis bellum facere, alios captos intra
muros in privatis ædibus tenere, bello perſequi, prælium inire. Proceſſit tandem eò principũ
contemptus, ut ſordidi homines privato odio Epiſc. ferro exceperint. cum ſociis civitatibus
controverſiam habere: eas, ſi pax eſset, in bellorum periculorumq; ſocietatem trahere: illæ
contrà Ultrajectinum populum exoſum habere. Senatus, ſi quando nullum bellum foris eſset,
religionis libertatę ægreſcentes, eam vectigalibus, publiciſq; onerib. oppugnarunt. Suffragiis
primũ clero liberis, in comitiis Pontificiis, poſtquam ambitione & largationibus exterorum
principum corrumpi cœpère, magnis motibus Reipub. intercedere conati, ſacra, profanaque
omnia miſcuerunt: certum aliquem dictare, quem renunciari poſtularent; ſagati in comitia
Canonicorum ſodaliũ deſcendere. Itaq; dum neutris alteri cedunt, Burgundi armorum terrore
Epiſcopos jã obtruſere: ſed quàm auſpicatè, vix eſt qui ignoret. Philippus enim eos à Diep-
holdii deceſsu, Davidem filium, Brederodio Archidiacono abrepto, ductu Caroli recipere cõ-
pulit. Illius tamen potentiã quantũ veriti fuerunt, vel illud arguit, quòd Davidem poſteà intra
muros oppreſsum captumq; factio Amorfortiam relegarit; quanquam haud impunè. Nam
Maximil. Imp. gravi obſidione preſsos, relegatum revocare paulò mox coegit. Fredericus
Badenſis Marchio poſt hunc Epiſcopus, nihilo fœlicius obſcuris factionibus aliquandiu fati-
gatus, cum videret ſe inter ſacrum & ſaxum, medium verſari, Davidis exemplo territus, ſimul
ut rei-

Hæc narratio à vero deviare videtur, tũ quod principis illa inſtitutio longè ſit poſterior, tum etiam quod Hollãdię nomen Comin. poſt ſeculũ atq; alterum natum ſit.

Cauſa hujus diſſidij longè alia, nec hæc narratio proba. vide D. Buchely notas ad Beka & Hedę Chr.

Ultraj. ad bellũ quando efferati.

Rodẽburgerbrugh. Male, Caſtrenſi, ſed Hortenſi, Gardebrugh.

ut reipublicæ quieti conſuleret, homo placido modeſtoque ingenio, pacis tranquillitatiſque amator, dignitatem in Philippum Davidis fratrem, per id tempus maris præfectum rejecit. Sed ne hic quidem, quamvis pollentiſſimis aulæ Burgundicæ opibus & amicorum potentia fultus, omnibus placuit: vir pacis bellique artibus juxtà inſignis. Bellum enim quod Tranſiſelani inteſtinum cum Carolo Gelrorum Duce, & Suollanis gerebant, cum neque componere, ut cupiebat, neque Daventrienſibus ipſe per tenues familiares opes auxilium ferre, neque diſcordiam dirimere valeret, nec ſpei quicquam ab aula Burgundica expectandum videret, ſimul quòd fruſtra Ultrajectinorum opem expectaret, curis animique ægritudine fra-
Pius II. Pont. Max. in Europa cap. 36. ctus, in gravem valetudinem medio belli ardore incidit, ac paulo pòſt, pridie nonas Apriles è rebus humanis exceſſit, anno XXIV. ſupra M CCCCC. Porrò quæ Pius de hujus populi moribus ſcribit, affectibus magis quàm veritati tribuenda duco: quamobrem non operæ eſt ea perſequi. Hæc igitur quaſi præfatus quàm potui pauciſſimis, ad inſtitutum opus accingor.

1524. Gelrus Ultrajectinos invadit. Morte Philippi vulgata, illicò Gelrus peditum cohortem in Ultrajectinorum fines miſit ad intercipiendum Hollandos qui navigio Ultrajectum contenderent: obſeditque eam Rheni ripam, quæ inter Ganum & Iutfaſium in trajectu media eſt. Attulit illa urbi haud mediocrem terrorem, vel eo graviorem, quo erat ob Tranſiſelanorum dubias res immaturior. Auxit præterea hanc conſternationem metus, ne novi præſulis creatione armorum motus non ſolum non remitteret, verùm intenderetur magis in dies ac magis, niſi Gelri nominis aliquis renunciaretur: ingens bellum cis Iſelam ſe quoque habituros. Huc accedebat Burgundionum formidabilis potentiæ recordatio, à quibus Philippum nuper contracto magno exercitu, reluctantes diu recipere compulſi fuerant. Habebant & per hos dies ſelectiſſimas peditum copias duce Guilielmo Turco, à quo Philippus graviter affici cœpiſſet, conſcriptas; circum Schoenhoviam in caſtris: quarum acceſſu nuperrimi motus memoria oborta multo majorem trepidationem attulit. Dies habendorum comitiorum extemplo indicitur, in ante nonas Majas: ad quem, qui ab urbe tum temporis Canonici aberant, ſuffragiorum cauſa à ſuis quiſque collegiis revocarentur. In conſules jam multo major quàm antea cura reip. incubuit: his à ſenatu mandatum eſt (quando Gelrum & Burgundos utrinque in armis eſſe allatum fuerat) uti operam darent, ne quid detrimenti Reſpub. caperet. Excubiæ circa Forum Palatinum ſtatim duplicantur: vigilibus nocturnis in mœnibus, Quinqueviris vicos regioneſque urbis nocte explorantibus, numerus augetur. Stationes etiam circa portas è ſenatoribus haberi. Senatusconſultum inde addito edicto publicatum eſt, ut quiſque, ſi ſigno ad arma conclamaretur, cum telo ad deſignatum tribus ſuæ locum, ſub ductum magiſtrorum adeſſent: ut diverſoria peregrinorum hoſpitum nomina ſub noctem ad Quæſtorem urbis ſcripto deferrent: dicta mulcta iis qui edicto non paruiſſent. In hoc Reipubl. ſtatu, legati cum una peditum cohorte, Burgundionum Ultrajectum venêre: Epiſcopus Panormitanus, & Princeps Verianus, miſſi ab Erardo Arenburgenſi, Leodinorum tum Epiſcopo. Et quia interregnum breve erat, priuſquam plures competitores ſupervenirent, ſenatus eccleſiaſticus brevi his audiendis datus eſt. Poſtquam autem in curiam intromiſſis dicendi poteſtas à primario Decano facta eſt, Panormitanus homo prudentia cum pari eruditione conjuncta clarus, hujuſmodi orationem habuit:

Oratio Legatorum Erardi à Marcâ Episcopi Leodienſis. *SI eadem temporū ratio & fides nunc foret quæ aliquando fuit, longè profectò alacrior ad dicendum in conſiliū hoc prodirem: nec legatus ad Epiſcopatum petendum, armatus ad eam urbem venirem, cui cum Carolo Quinto Ro. Imperatore, Hollandorum Burgundionumque principe omnia pacata eſſent ac tuta. Hoc ludibrium Deusne aliquis an fortuna obtulerit, ut inſolens ea ſagorum ſpecies veſtros mihi animos alienaret, ſatis certum apud animum meum conſtare non poteſt: ergo incuſandum id magis à nobis eſt, quàm prohibendum. Lætor tamen ampliſſimi veſtri ordinis ſenatum mihi datum, ut legationis hujus conſiliū*

ſecum

utcunque affecti cognoſcatis. Sed quid ſibi vult hac armorum facies? Quid legatus? nullo (quod ſciam) exemplo, cum ſago ad urbem, cum qua fæderis perpetui neceſſitudo penè nobis hactenus fuit? Priuſquam Bruxella proficiſceremur, ex compoſito pramiſſi ſpeculatores exploratum, num iter à graſſatoribus tutum eſſet, (formidinem & metum dudum rumor ſeterat) pavidè referunt, Gelrum exercitu tumultuario contracto, omnia itinera circa Ultrajectum locis ad peditum inſidias aptis, inſidere. Optarim mentem illi datam à Deo eſſe, ut ipſe ſe intra ſepta ſua contineret, & religionem ſequutus, ab infeſtando aliena deſiſteret. Ibi viatores Hollandi nominis, nullo vel atatis vel ſexus, nullo conditionis diſcrimine interceptos abducit: abductos in carceribus, dum ſe redimant, ſupprimit. Hac ille in aliena, & veſtra adeò terra audet: loco nimirum, in quo ſciat vos nullas ſtationes copiarum inopia ad tuendum ditionis oras habere: ut hinc exterorum principum legatos excludat, excluſoſque excipiat. Itaque arma nobis magis ad corporum cuſtodiam neceſſaria, quàm honeſta aut decora, non ad inferenaam, ſed repellendam Gelri vim fuere. An aliunde homini veſtra patientia abutenti hujus licentia fiduciam eveniſſe arbitrari par eſt, quàm ex morte Philippi Epiſcopi, excelſi viri & virtutis ſingularis comperta? Quo quidem vivo ne publicam quidem pacem prior turbaſſet, tantum abeſt ut graſſatorem in veſtram terram immiſſurus eſſet. Sed quò rapior? Proinde antèquam ad conſilii praſentis rationem perveniam, à vobis contenderim, ne advertere tantiſper gravemini, dum legationis noſtra occaſionem exponam: hoc eſt, de Philippi Epiſcopi deceſſu. Etenim non conſtituo ſatis, nobiſne lugenda ejus mors magis ſit, an vobis publicitus dolenda: certè utriſque acerba eſt & pramatura: Enimverò, ſi (ut vetuſtiſſimus ille Gracorum vates inquit) bonus vicinus res praclara eſt: contrà malus, peſtis abominanda: qua in exitium vicinorum nata ſit, non poteſt non dolor noſter juſtus eſſe: qui non ſolum bonum vicinum, verum & amicum, ex clariſſimo Burgundionum ſanguine pregnatum amiſimus. Amiſimus & cum illo omnia ea commoda, quibus regna affinia ſe fælicia venditare ſolent. pacem foris, pacis proventus omnes domi, niſi divinitus ſubitò lux melioris fortuna exoriatur. Veſter luctus autem vel hoc nomine juſtior eſt, quòd ejuſmodi epiſcopum vobis fato ſublatum amiſiſtis, qui Reipubl. bello utilis, domi ornamento extitit: niſi quòd fatis imputanda ſit, Tranſiſelana controverſia fortuna: ad quam tranquillandam amicorum opibus haud dubiè adjutus, ſe totum vertiſſet, niſi pramatura

morte vos in rei expectationem erectos ſubitò deſtituiſſet. Cum itaque & noſtra referat, qualem gubernaculo rerum veſtrarum principem præficiatis, par eſt ut veſtris conſiliis benè precemur: votiſque omnibus ea, quòd fieri poteſt, manibus pedibuſq; juvemus: ut Hollandorum res, non minus quàm veſtræ domi foriſque mutua concordia lætæ, inſigniter florere pergant. Hoc enim pacto urbes, regna, pagi, opidò opuleſcunt, & ad ſummam rerum luxuriam perveniunt. Contrà, quid ferox princeps, alieni cupidus efficiat, qui neque ipſe pacem, neque finitimorum tranquillitatem ferat, cui id obſcurum eſt? Malorum Lernam miſcet, exhaurit ſuos, vicinos bellis laceſſit: ſemper eſt, quod moveat, quo ocium turbet. Ex quibus utrinque ad poſtremum, & victor & victus nihil præter regnorum exeidium, & vaſtationes funeſtis cladibus inſignes referant. Quare rectè monet vetus illud verbum, Aliquid mali propter vicinum malum. Conſtat clariſſimas civitates nimis invicem vicinas, cum neutra alterius ferociæ cederet, mutuis bellis ſubverſas. Quorſum hæc tam multa? eo nempe, ut ad id aliquando, quod proprium orationis hujus inſtitutum eſt, perveniam. Comitiorum dies à vobis dictus eſt, quo ſuffragiorum ſortibus creetis aliquem, cui ſummus Epiſcopatus ſplendor munuſque demandetur, qui eccleſiæ utilis ſit, & cum vicinis principibus amicitiam colat. Et credere conſentaneum eſt, veſtrum neminem eſſe in hoc ampliſſimo cœtu, cui non ſit eadem conſilii ratio, eademque ſententia. Quo magis annitendum eſt, ut affectibus alieni, & odio vacui maximè, cum judicio calculos mittatis. Si Epiſcopatum petere ſanctum eſt & honeſtum (ut eſt) Erardus Arenburgus Leodinorum præſul, vir ter maximus, Epiſcopus Ultrajectinus à vobis deſignari cupit. Vereor autem, ne ſi excelſum hominem ſuis coloribus quaſi in tabula deſcriptum propoſuero, & quidem quàm poteſt modeſtiſſimè, turpiter illum buccinari dicar: & arbitror minimè multos eſſe, quibus ejus eximia amplitudo vel fando non ſit audita. Virtus ipſa tametſi per ſe ſufficit, ut tibicine non egeat: excellentia tamen ejus vel dignitas, quamvis laudibus illius major non ſit, vecta tamen in amorem ſui ſtimulis occultis auditores accendit & rapit. Si ſtemma requiras, ſummorum principum imagines ſi non ſuperat, certè æquat: ſi natalium illuſtrem ſplendorem, nulli ſuperiorum Epiſcoporum inferior eſt: ſi amicorum potentiam & opes, quibus imperia magna conſervantur, hujus illuſtris familiæ apud ſuos prima nobilitas, præterquàm quòd claros heroes, & inprimis Montfortios contingat, pollentiſſimis viribus clara etiam potenſque habetur. Fruſtra a-

Vicinus bonus Vicino bono, ſumma eſt jucunditas.

liquis

liquis his bonis ſe venditet, cum reſp. armis ab hoſte ſit vendicanda, niſi argentariæ opulentia privatim ſuppetat: nervi enim rerum agendarum ſunt, ſi vis offeratur. Erardo nemo opulentior; nemo cui plus repoſitarum pecuniarum ſit, ut regum quemlibet, ſi neceſſe ſit, bello gerendo poſſit extrahere. Ecquis meminit huic bellum illatum fuiſſe? Arguit admirabilem Epiſcopi opulentiam liberalitas profuſa in excolenda lautiſſimis monumentis urbe: arguit religionis tuendæ & exornandarum ædium ardor. Poſſem hic immodicus eſſe, ſi ſingulas animi dotes ordine enumerarem: ſtudium tuendæ patriæ, pietatem in omnes, candorem, affectum paternum in ſuos, clementiæ ſpecimen: denique ſumma omnia quæ in Epiſcopo deſideres. Verùm cum cumulatè, ſi nihil aliud, eum galerus vehat Cardinalitius (quo non niſi religionis columina à Pontifice Rom. donari ſoleant) vel me ſobrio commendatore, celſitudo viri quanta ſit, ſatis liquere arbitror. Quamobrem ſi hunc tantum hominem legeritis, reputate vobiſcum, ut duos potentiſſimos principes vobis demerebimini. Arenburgorum gentem illuſtrem, & Burgundionum neceſſitudinem, quorum amicitia & favor vel eo impenſius vobis emerendus eſt, quo mutuis commerciis ob conjuncta regnorum pomœria magis opus ſit, propriuſque ipſi vobis immineant. Et ne gratis Epiſcopus juſſus dicatur, perpetuum otium, & fœdus cum Hollandorum principe ultrò offert. & quidem ut appareant promiſſa, efficiet. Bellum quod adhuc Tranſiſelanis integrum cum Gelrorum Duce ardet, intra annuum intervallum compoſitum dabit. Modica hæc ſunt præ iis quæ amplius promittit; agros, prædia, tributa, portoria, & quæ dominia rerum ultra Iſelam adempta (quæ difficile eſt & periculoſum armis reſtituere) in hoſtium jus tranſivêre, nullo publico, ſed ſuo ſumptu, fidem facit, ſe eccleſiæ recuperaturum, ut eſt opum dives. Ad reliquam autem ejus magnificentiam hoc adſiciendum ratus ſum, quibus immortalibus operibus pleraque Leodii loca collapſionibus deformata refecit, multaque adeò nova ex pario lapide miracula extruxit: eodem ſplendore, & fortaſſis etiam inſigniori, urbem veſtram excolet. At muſſant aliqui, quos tacitus timor inceſſit, ne hoc ſtudio per Burgundiones agatur, ut Epiſcopatus ad ſe tranſlati aliquando imperio potiantur: quo multis retro ſeculis falsò vobis inſidiatos calumniantur. Aliqui metuunt, ut vobis authoribus renunciatus præſul, ipſe ſumma rerum præeſſe poterit: proinde aut legati, qui Epiſcopi vices gerat, imperium tolerandum eſſe (id quod vobis inſolens foret & novum) aut collegam aſciſcendum, qui gubernaculo admoveatur: ita-

quefu-

quæ futurum, ut pro uno duos patiamini. Illud autem metuentibus poſſem cum Gelrorum legatis facetè reſpondere; Quid ſi cœlum ruat? qui in rebus tutiſſimis, ubi planè nihil eſt periculi, ſtultè timent: quaſi vero ullo ſeculo in Hollandorum concilio ea de re diſceptatum foret: aut hodie etiam diſputetur, ut id conſilii aliàs notum fuerit; quanto quàm nunc ad id conſequendum potiores occaſiones olim fuerunt: quanto tempora aptiora, Epiſcopi magis idonei: & quidem locis ad extundendum vi, quod iſti fingunt, ſe arte amiſſuros magis opportunis. Cum portam Catharinianam urbis præſidiis tenerent principes Hollandici nominis, ſi quid ſteriſſet, quid per gratias prohibuerat? A Badio oblatum religioſe recuſavimus. Philippus quovis fortaſſis impelli potuiſſet, ſi hunc Burgundionum conſilia ſpectaſſent. Majorum noſtrorum res, quæ varia utrinque fortuna fuerunt (ut ſunt principum offenſæ faciles) quorſum attinet movere? Sed donemus id agi, quod iſti volunt: donemus & ſi quid gravius addi poteſt. At quanto Leodinus Epiſcopatus ſitu, ad propagandos tuendoſque terminos opportunior: qui neque nominis celebritate, neque opum luxu ulli cedat: quid iſtud laborat? De collega vero aſciſcendo aut ſufficiendo vicario, commentum eſt ac ſomnium: quaſi vero eum aſſiduo præſto intra muros eſſe oporteat, ac non tantum juris ex aliquanto intervallo, quantum præſens, & in conſpectu civium obverſans, dare poſſit. Semper enim habendus aliquis è more eſt, qui ſummæ rerum ſacrarum in eccleſiaſticis operationibus præſit: quare nihil neceſſe eſt de collega aut vicario perſuaſionem vanam induere. Quod ſi collibitum eſſet tempus dicendo hic extrahere, poſſem commemorare aliquos, qui utrique eccleſiæ cum ſumma gloria præfuere: verùm hi vobis notiores ſunt, quàm ut ſit opus. Itaque Erardum Leodinorum Cardinalem hominem excellentem ſincerè commendamus, quia vobis utilis erit, hoc præſertim tempore, quo ob aſperas Tranſiſelanorum res, quibus ad ultimum propè diſcrimen ventum eſt, tantus vir deſideretur, qui pacem faciat, & ablata recuperet, quanti queat. Confido fore, ne quem hujus viri pœniteat, indieſque vobis charior ſit futurus, & vos rurſum à nobis, ut amicis populi Ultraject. omnia æqua in poſterum impetretis.

Et in hanc quidem ſententiam ille multa & magnifica verba fecit. Legatis benignè reſponſum: commendationem illam gratam eſſe, & eo quidem gratiorem, quo Burgundionum amicitia populi Ultraject. ad faciendam concordiam & pacem ultra Iſelam magis neceſſaria eſſet: non addubitare ſe, quin omnium ſuffragia in Leodinum inclinarent. Paucis poſt diebus legati Caroli Geldrorum Ducis Ultrajectum veniunt. His quoque ſenatus ſodalitiorum Eccleſiaſticorum ſolenni more indictus, in curia petentibus datur. Paucis hi legatione relata, Epiſcopatum uni è tribus his popoſcerunt: Franciſco Ducis Lunenburgenſis filio, aut Erardo Leo-

do Leodinorum epiſcopo, aut alicui è Baſilicæ primariæ Canonicorum collegio. Addita ſunt ſplendida promiſſa, ſi per inita ſuffragia horum aliquis Epiſcopus crearetur. Quicquid præſidiorum, terrarum, oppidorum, Eccleſiæ, belli jure ademptum teneret, univerſum veteribus injuriis exoletis redditum iri. Privatum cum Tranſiſelanis diſſidium, ad publicum eccleſiæ negocium non pertinere: & ut pertineret, haud gravatè, quicquid eſſet vel odii vel ſimultatis, ſe poſiturum. Inde fides principis & beneficia in pop. Ultraject. cùm alias, tum bello Iſelſteinenſi commemorata; cum in nullo auxilii ſpes, præterquàm in eo verteretur, legatis de propenſo in Ultraject. Eccleſiam animo, & rerum promiſſarum magnitudine, gratiæ actæ. Benemerita in rempubl. liquere, Epiſcopatum autem ab incerto comitiorum eventu pendere: proinde in eum ſortem inclinaturam, cui Deus dederit. Secundum hos poſtremi Colonia ſupervenerunt. Hujus legationis princeps fuit Comes à Rennenburgo: ab his commendatur Henricus Palatinus è Bavarorum ducibus, Collega Eccleſiæ Vormatienſis, Archidiaconus Aquenſis, Canonicus Colonienſis. Dici non poteſt, quanto plauſu omnium penè ordinum hujus commendatio fuit excepta: ſive quòd domeſtica & trivialis nobilitas contemptui ferè haberi ſoleat, ut ex claritudine generis exotica, potentiam opeſque vulgò metiantur; ſive quòd feneſtram ad occaſionem alios excludendi ſibi apertam viderent, quo reciperetur is, quo nullæ unquam injuriæ in Ultrajectinos profectæ eſſent. Sed ad Bavari plauſibile nomen, acceſſit & præcipua Comitis apud pleroſque conſulares gratia & authoritas, qui Burgundos & Gelros ex æquo impugnabant. Inter populares Gelrum facilè inſectando inviſum facere: injuriam in Tranſiſelanos ſocios exaggerando vociferari, non amicitiam, non reſtitutionem ablatorum, non pacem, ſed hoſtilia eum promittere, utcunque diſſimularet. Veterum certaminum item memoriam cum Hollandis refricare, novas inſidias & artes eorum veriſimiles comminiſci, adeò ut averſis alienatiſque ab utriſque populi animis, ſi res ſenatorii plebeiive ſuffragii fuiſſet, jam omnium conſenſu Palatinus præſul renunciatus foret. Leodinum, ut ipſis inutilem abnuere: quòd cum utrunque epiſcopatum pari cura adminiſtrare nequiret, futurum, ut per collegam Burgundi ſanguinis, via Hollandis ad ſpem Imperii cum perpetuæ totius ditionis ſervitutis jugo panderetur. Tetigit hominum animos ferocium quarundam denunciationum memoria, certamen de paludibus bellum magnum, immortale odium per inique aſſerta eccleſiæ bona, portæ Catharinianæ injuria, memorabilis in Vigilia Paſchatis proditio: poſtremò, quicquid unquam contumeliarum ab Hollandorum principibus acceptum eſſet, id tunc vulgò inter civitatis primores moveri. Exaggerabant hoc vetus odium recentia flagitia militum, quos legati adductos, à deſignatoribus manſionariis per hoſpitia ſuburbana diſtribuendos curarant. Hi per ebrietatem efferatiores, multa convitia impotenter in Ultrajectinos jacere, inſolenter Imperatoris opes ſpirare, à Burgundis ſubigi poſſe ad ſuſcipiendum quemcunque obtruderent, arma minari, Philippi exemplum ferociter exprobare. Accedebant ad hanc effrenem verborum petulantiam & facta juxta flagitioſa, quæ potus violentia exagitati licenter deſignabant: in cupas cerviſiarias pedibus inſultare, iis diſtractis potum in ſolum effundere, vitreas domorum feneſtras poſtibus convellere, his moribus odium magis magiſque ſuis augere. Neque Gelrus quidem melius audivit. Cenſuerunt legationem ejus, ob inſignem adverſus Swollanos perfidiam, rejiciendam eſſe. Specioſa verba, & promiſſa magnifica eò ſpectare, ut pari fraudulentia cum Ultraject. ageret, qua cum illis egiſſet: nec pacem, aut rerum ablatarum reſtitutionem, ſed armorum potius ſocietatem in quam traherentur, expectandam eſſe. Quæ autem commemoraret merita, non pro meritis habenda, quæ precio emerentur. In id enim bellum quicquid impenſarum factum eſſet, ſe feciſſe: Duci liberaliter adeò ſuum perſolutum ſtipendium, ut adhuc ab eo bello rempubl. ære alieno laborantem haberent: nuſquam ad id exemplum principes defuturos, qui eandem fidem ac ſocietatem ſecum ad bellum gerendum ineant. Sed ne ſocietatem quidem id nuncupari poſſe, quod magno redimatur: nec meritum aut beneficium commemorando eum amplificare debere, qui pro militari opera, ſtipendium inautoratus feciſset. Talia plebs inter ſe tota urbe gregatim collecta ſerebant. Itaque tota civitate in Palatinum converſa, religioni, quæ plus aliquanto ſapere, quàm hominum vulgus, aut ii, qui affectibus ducti tranſverſum abirent, conſultando videbatur: Leodinus vel hoc nomine placuit, quòd per immenſas opes, amiſſa facilè ac citò recuperare valeret: ſimul ut per illum utroſque ſibi grato & opportuno, nec minus reipub. utili obſequio demererentur. Hæc diſſenſio eò paulatim proceſſit, ut Conſulares multitudine inſanientis vulgi, niſi apertè vim denunciarent,

Merita contendentiū ad vacantem Eccleſiam Trajectinam exponitur.

ciarent, in Palatinum, quem ſenatus poſceret, renunciarent; identidem occinentes, penes illos ſuffragiorum quidem jus eſſe, ſe verò penes urbis portas claudendi aperiendique poteſtatem fore. Hac animorum ferocia, timor ingens inceſſit collegiorum ſodalitia: ſed nullos æquè atque eos, quos pecuniæ plus quàm vitæ periculum ſollicitos habebat. Horum pars aliqua, veriti, ne ſi quid plebis conſiliis adverſarentur, prædæ direptionique forent, aurum, inauratáque vaſa ſilentio noctis in terra defodere, aut penes civem amicum occultè deponere. Tum demum compertum eſt, quàm parum ſpei in incertum ſuffragiorum eventum collocandum ſit, cum populus armatus adverſus ſummam poteſtatem jus uſurpantes, ita jubeant, ut illi fiant dicanturque authores, ubi non plus juris relinquitur, quàm multitudini videtur. In confeſſo certè eſt, pleroſque partim metu, partim tranquillitatis retinendæ cauſa, ſuffragiis commutatis, plus obſequutos plebi fuiſſe, quàm ex æquo & bono reipublicæ incolumitati conſuluiſſe. Intervenit his populi in Palatinum conſentientis clamoribus, triduò quàm comitiorum dies adeſſet, malum, quod non modicum pavorem urbi intulit.

Gelrus Burgundiones opprimit.

Gelrus cum instructis copiis tranſito Rheno Burgundionum caſtra in vico Termeida opprimit. Capti multi, inter quos tribunus militum Guilielmus Turcus fuit: impedimenta omnia adempta. Aderat inter hæc comitiis dictus dies, quo ad creandum conveniretur. Vetus conſuetudo tenuerat, ne comitiali die conventus in civitate agerentur, ne ſenatus item legitimus haberetur: ſi qui exteri principes, aut principum legati intra muros per id tempus eſſent, ad eum diem urbe excederent, quò ex concepti jurisjurandi formula, liberæ ac rectè extra metum & gratiam ſuffragiorum ſortes ferrentur. Contrà nunc omnia acciderunt. Legatis trium principum candidatorum in civitate in futurum comitiorum incertumque eventum hærentibus, ſenatus per Coſs. manè repentè edictus, religioni ingentem terrorem fecit. Conſules tum erant Erneſtus Amerongus & Henricus Verborchius. Portæ clauſæ tenentur: conſtituitur conſentientibus ſententiis omnium, non antè ſenatum dimitti, quàm accepiſſent, quis Epiſcopus deſignatus eſſet. Lictores armati curiam circumſtabant; huc plebs cum telo, quòd trepida res novarum rerum cupidis obvium obtulerat, tota civitate officinis & tabernis relictis confluxit. Ibi percontantur, quæ ſit ſenatus ſententia: eundem Palatinum ſe poſtulare vociferantes: ignotum laudibus vehere, Gelrum Burgundumque paribus convitiis inſectari, bellum ſe habituros præſens, ſi in alterutrum illorum ſuffragia inclinarent. In baſilica Martini major fremitus vulgi in expectationem erecti audiri: globatim ſeſe colligere. Secunda diei hora erat, cum religio adhuc in comitio ſententiis variantes, nondum inter ſeſe conveniſſent. Senatus qui in curia ſedebat, ægre ferens mora ſe extrahi, frequenti hominum è plebe manu ſeptus, cum Amorfortiorum legatis, conſule præeunte, curiam egreſſus, in comitium decurrit. Trepidè fores, quaſi è cardinibus eas vellent convellere, quatientibus reſpondetur, intus neminem è priſco inſtituto, quoad ferrentur ſuffragia, intromiſſum iri: ſi vim facerent, ferre decretum eſſe, utcunque cederet. Ubi aliquandiu clauſis foribus, paribus animorum ſpiritibus diſputatum eſſet, ad extremum multis blandimentis à conſulibus datis, impetratum eſt ægrè, ut tres, aut ad ſummum quatuor intrò admitterentur, qui populi poſtulatum, ſenatus nomine exponerent. Quod quidem etſi præter veterem comitiorum rationem eſſet, in præſenti tamen ſenatui obviam eundum hac in re vel eam ob cauſam duxerunt, ut quod licuit, iram cupiditatemque eorum compeſcerent: ſimul ut materiam, ſuperbiam religionis (quod juris conſuetudinisque haberetur) calumniandi in poſterum, è medio ſubmoverent.

Godefredi Voordii reſponſum animoſum.

Godefridus Vordius cum paucis intromiſſus, poſtquam in concionem venit, ex ſenatus verbis, quod è republica videretur, benigniter contendit, ut propter ſociorum ultra Iſelam res afflictas, planeque diutino bello factas, bonum aliquem virum crearent, qui eccleſiæ utilis, ſuis amicorumque opibus pollens, amiſſa, æreque alieno gravata recuperare poſſet: ipſam non ſolum urbem, ſed totam ditionem ſuperam & inferam, authoritate & armis (ſi res dubiæ poſcerent) ab injuria & libidine cùm aliorum, tum finitimorum principum tutaretur. Reſponſum ab Archidiacono principis ædis, eò collegia ſodalitiorum conveniſſe, ut ſumma animorum concordia, ejuſmodi virum renunciatum ſenatui populoque traderent, qui pace & bello ex uſu eccleſiæ foret. vel ſenatu ocioſo, & ab armorum ſtrepitu, animiſque quieto. Hoc dicto Vordius ira accenſus, magna ſpiritus ferocia, Haud ſatis (inquit) vobis liquet, quantum vobis Reipub. ſalus curæ eſt, neque ocium verò ſuppetit, id nunc diſceptare: id unum interim ſedulò date operam, ut ne quem alium renuncietis, quàm Palatinum, niſi gravius quidquam animarum ſumos experiri malitis: memores etiam atque etiam perinde, ut vobis poteſtas deſignandi eſt,

quem

quem videtur, penes nos portatum cuſtodiam eſſe. Concitatus ita è concione ſeſe abripiens, cum reliqua utriuſque ſenatus parte in curiam rediit. Nec diu quidem hîc commorati, iterum cum plebis colluvione, multo graviori fremitu, apertaque vociferatione comitia repetunt: ſed fruſtrà magna vi fores diu verberantibus neque apertum, neque reſponſum datum eſt. Doluit haud mediocriter ſenatui ſuperba (ut ipſi interpretabantur) excluſio: ſed in præſenti diſſimulantes ægritudinem, à vi temperarunt. Regreſſi inde in proximam Baſilicam, ubi tota urbe plebs collecta, in novarum rerum expectatione m erecta ſtabat: multa ibi apud inconditam multitudinem de ſuperbia & ſupercilio Canonicorum queſti, indignitatem rei, quòd intromiſſi non eſſent, ſed ne reſpondere quidem dignati fuiſſent, dolorem egregiè exaggerando amplificarunt: ex compoſito videri eos ad quartam horam uſque ſuffragando totum diem eximere: ut ita ſenatum & populum tædio moræ domos quemque diſperſum, facilius ludificarentur. Quin rectà conſociatis animis, ferro dictatum, quem ſenatus, quem populus jubeat, in comitium vaderent? Sequitur illicò ex omni multitudine vox conſentiens, in procinctu ſtante, vadendam eſſe. Accepiſſet ibi me hercule reſpub. triſte vulnus, niſi Comes à Renneburgo præſenti authoritate & oratione luculenta furentium animos leniendo caſtigandoque à vi prohibuiſſet. Erat per eam tempeſtatem Archidiaconus primariæ ædis Philibertus Naturellus, è Burgundia oriundus, prudentia ſingulari & comitate eximia: ob id in Hollandorum concilium non infimi ſubſellii lectus, homo ad pacem & concordiam conciliandam natus, ætate grandis. Author hic omnibus fuit, itumque in ſententiam eſt, ut ſortes charta à juratis ſcribis exciperentur: ipſe cognitoribus duobus, ac totidem ſcribis adjunctis, penes quos fides conſtaret, hac ratione dein eas recognoſceret, ut qui candidatorum ſuffragiorum numero aliis duobus foret ſuperior, hic Epiſcopus declararetur. Dati ſunt Archidiacono Decanus Servatoris, & Decanus D. Petri. Hi ſcribis adhibitis, catalogoque ſuffragiorum in ſuas claſſes digeſto; Leodino duobus calculis Palatinum ſuperiorem invenere. Et ad hunc quidem modum Henricus Palatinus, Epiſcopus Ultrajectinus creatus fuit. In quo Principe, hoc mihi fatale fuiſſe videtur, ut quemadmodum per tumultum & arma Epiſcopatum ſortitus fuit, armis deinceps per omnes fabulæ ſuæ partes jactatus, tragica ſpecie cataſtrophen clauderet. Vox totius concilii conſentiens deinde ſequuta, ratum Palatino Epiſcopatus nomen firmumque fecit. Mox Naturellus ſilentii fidem ab omnibus conceptis juramenti verbis pactus, ne comitiorum ratio in vulgus propalaretur, indicem in conſpectu omnium combuſſit: eo pacto cavere poſſe ratus, ne deleta ſuffragiorum nomina, cui fraudi eſſent: ſed ut mitigatis plebi animis, quod numinis nutu votorum compotes fuiſſent, diſcordia ita ſopiretur, ſi in reliquos candidatos lati calculi in obſcuro permanerent. Et profuiſſet conſilium ad publicam pacem ſarciendam, niſi inter ſe ipſi mutua ſimultate & odio laborantes, malum quod bene opprimi poterat, dimiſſo ſtatim concilio, exaggerare perrexiſſent. Erant in Canonicorum ſodalitiis homines quidam ad factiones alendas fato penè quodam nati, amicorum Gelri nominis, ſanguine illuſtres: alii item, quos contra avita in Burgundos officia, inter ſuos, adverſus illorum potentiam publicè ſatis commendabant. Hi perinde ut è plebe homines, ſuam quique factionem pertinaciter annixi defendere, antea ſeſe armis ſæpe è publico fugarant: vim ex compoſito invicem, contempto ſenatu fecerant. Nulla hi perjurii conſcientia icti, nullo religionis nomine moniti, poſtridie in omnibus conviviis, in circulis res comitiorum invulgavere: prodere in quem cujuſque ſuffragia inclinaſſent, invicem linguis procacibus conviciando inſectari ac proſcindere, utrique utrorumque principum potentiam opeſque extenuare, pro ſe quiſque alios vituperare. Iacobus Apelternus Decanus primarius diviſo cœtu, ſub hæc loco editiori, qui choro junctus hæret, conſcenſo, Henricum Palatinum è Bavarorum ducibus Epiſcopum ad populum pronunciavit. Populus effuſa lætitia ad eam vocem geſtiens, illicò acclamavit, quod fœlix fauſtumque ſit populo Ultrajectino. Inde ſolenni ſacrorum cæremonia, Deo pæan decantatus, gratiæque actæ, quòd comitiorum eventus bene auſpicateque ceſſiſſet. Poſtero die Collegiorum Sodalitia iterum coguntur: ubi de legatione ad novum Epiſcopum Coloniam mittenda actum. Legati dicti, Decanus primarius, Chorepiſcopus, Decanus ædis D. Petri, D. Gerardus Sukerodius. His additi notarii duo. Legati brevi ex urbe profecti Coloniam pervenerunt, Principi adeptum honorem gratulati magnificè excipiuntur. Adduntur dona viſendę magnificentię, ſingulis pateræ inauratę ſingulæ, pro nominis cujuſque dignitate graves. Diebus aliquot largiter comeſſando ibi abſumptis, multa de publico

Palatinus Leodino duobus votis ſuperior.

ditionis utriuſque ſtatu, ſed ante omnia de bello Tranſiſelano cum Gelrorum Duce colloquuntur: docentque univerſam ditionem magno ipſius teneri deſiderio, atque adeò vel ob id eum impenſius deſiderari, quòd Gelrus, ob repulſam tractum infeſtius bellum in ſocias civitates ultra Iſelam nunc redintegrare crederetur: ſpem certam eſse, id per eum dirimi poſse: & in gratiam novi principis quidvis ſe ab eo impetraturos, ſi ipſius præſens authoritas adſit. Verùm ad inaugurationem maturato opus eſse, rem dilationem haud pati: alioqui ſi ſegnius ſe ad iter pararet, futurum ut caſtellorum ac præſidiorum quod reliquum adhuc in Tranſiſelanis eſset, id univerſum amitterent. Ultrajecti quoque humilem obſcuramque multitudinem impotenter fremere, quòd ſociis non feratur auxilium: bellum tantum Gelro movendum vociferari: haud exiſtimantes, quantum malorum ſibi exoptent, ubi liceat ab armorum ſtrepitu eſse tutis. Iam inter populares ſuos per hunc proximum comitiorum eventum factiones quoque exoriri, aliud ex alio malum naſci. Contendere itaque ſe, ut mora omni præciſa, quàm fieri poſset ocyſſime accederet. His legatorum verbis reſpondit Palatinus, ſe id operam daturum, ut quamprimum rebus domi diſpoſitis ad fœdus faciendum, capeſſendumque Epiſcopatum, & quidem cum prima æſtate adproperaret. Confidere (quia nullo ſuo conſilio bellum conflatum eſset) ſe utroſque firma pace conſociaturum: maximè ſi huc gratia Ultrajectinorum, & preces hominum Gelri nominis accederent. Legati brevi pòſt domum redeunt. Erat autem per id tempus reſpub. in eo ſtatu, ut paulatim ſcintillæ quædam diſcordię inter factiones per Palatini Epiſcopatum orirentur. Ii qui à Gelro ſtabant, nullum convitiorum genus in Epiſcopum non torquere. Iacobæ heroïnæ ſtirpem ſcilicet revixiſſe: accitum item è ſupera Germania ſtrigoſum capum ad ſaginam. Denique immodici eſſe inter pocula, in cœnis, in extenuandis principum Germaniæ opibus. Nec defuerunt adverſus hos calumniatores, pertinaces novo principi defenſores, qui feſtivo joco illorum ſycophantias ſic eluderent: Ejuſmodi capum placere, à quo ova tam viſenda (legatorum inaurata pocula ſignificantes) ponerentur. Illi virum ut ſtolidum ac bardum vituperare: hi contrà magnificè virtutes ejus prædicare, humanitatem, candorem & gratiam apud populares vehendo amplificare: poſtremò ſimultatis hìc materia inter principes ſenatus, & Gelri nominis factioſos homines nata eſt, quæ rempub. ſenſim gravius ad exitium uſque poſtea exercuit. Quicquid fando de Bavarorum Ducum vitiis auditum eſſet, hoc non ſine fucato commento egregiè exaggerando, identidem occlamare, & quaſi vates infœlices omnia infauſta inſuſpicataque denunciare. In hac animorum contentione & vario certamine quatuor plus menſes labuntur. Itaque legati, ad eum diem quo Ultrajecti expectabatur princeps, è Tranſiſelanis venerunt. Miſerunt eò & inferæ ditionis civitates, qui novo Epiſcopo adventum gratularentur. Ingreſſus brevi poſt urbem cum eo armorum apparatu, quo principibus mos eſt intrare, quando regna & imperia primis inaugurationibus ſuſcipiunt, in curiam, veterum Epiſcoporum ritu armatus, ubi vetus & novus ſenatus coactus erat, deſcendit. Ibi poſt honorificam gratulationem ſenatui populoque Ultrajectino è more conceptis verbis juravit, ſe patriæ patrem pro ſe præſtaturum, defenſorem ditionis, amiſſa ablataque vindicaturum: hoſtes ditionis, ſuos duceret: fortunis ſuis & armis ad propagandos fines, & Eccleſiæ opes conſtabiliendas augendaſque operam daret. Omnibus hic cæremoniis inaugurationis ex conſuetudine perpetratis, in Civicum templum deductus, mox armis ibi poſitis, & veſte talari, & ſtola indutus, in Tutelaris D. Baſilicam ſolenni pompa abducitur tantò dignitate conſpectior, quantò turba equeſtrium hominum, ſenatorii item ordinis, & religionis cum plebe proſequentium auguſtior. Hinc in curiam magnam conceſſit: ubi prolatum in medium, libertatis ac privilegiorum ditionis diploma, in trium ordinum conſeſsu more majorum, ratum ſanctumque eſse juſſit: obſignatumque interpoſito juramento, confirmavit. Poſt paululum more inde in ædem principem D. Martini Tutelaris deductus, in ſedem D. Willibrordi collocatur. Laudibus Deo pro paſtore ſoſpite dato decantatis, turba procerum omnis ordinis proſequentium venerabilis, in ædes Pontificias ſe recepit. Et hæ quidem priſcę Epiſcopos Ultrajectinos inaugurandi cæremoniæ fuerunt, cum ſoli utramque juriſditionem pari cura bello ac pace tuerentur. Illud autem non abs re fuerit addere, non plus juris eos intra civitatum muros habuiſſe, quàm populi beneficio concederetur. Prætorem conſtituebant, qui judicum decuriis præſideret, & in capitalibus ſuppliciis ſententias rogaret. At poſſeſſione verò juriſdictionis profanæ amiſſa, is ordinatus conſtitutuſque eſt reipublicæ ſtatus, quem hodie habemus quidem, at longè diverſum ab illo quem ea temp.

Apparatum deſcribit P. à Beeck in Aquiſgrano c. 2. fol. 32. unde Ultrajectum venit

ea tempeſtate tenebamus. Nec diu pôſt religioni à præſule, ingenti apparatu vereque pontificali, *Lautia in æde Servatoris præbita eſt. Dies inde legationibus cùm aliarum civitatum, tum Tranſiſelanorum audiendis conſtituitur. Poſt honorificam hic gratulationem graves querimonias ſuperæ ditionis deferunt, quàm atroci bello feſſi, confectique à Philippi morte, à Gelro vicino hoſte de integro petantur: ut undique obſeſſi, penè detectis ac mœnibus dimicantes, eum urbe ægre abſtinere cogant: adeò in portis, propemodum ſe inter omnia inimica & infeſta medios caſtra videre. Iſelam interclufum præſidiis, arces ſibi ad defendendos ſe ab hoſte opportunas, jam omnes amiſſas, bellum diuturnitate grave ærarium jam exhauſiſſe, ut diutius id trahere nequirent: fuiſſe nonnullam ſpem in Philippo, ſi fata eum diutius ſuperſtitem reliquiſſent. Nunc Tranſiſelanarum civitatum animos in novum jucentos principem, ab eo vel præſentem ſibi opem polliceri, vel ipſum ad fœdus faciendum, redimendamque quanticunque pacem, pro ſe annixurum. Epiſcopus tametſi legatorum precibus & miſerabili fortuna motus, ſuis auxilium ferre cuperet, periculi bellorum magnitudine territus, ad pacem faciendam, quàm ad arma animo inclinatior erat. De fœdere autem ſperari nonnihil poterat, ſed cum eo grandiori pecunia opus eſſet, quàm ut unus ſolvendo ſufficeret: & ipſe tum temporis æris inopia per ſumptus magnitudinem in inaugurationem factis premebatur, cenſuit ad maturandum negocium, rem ad tres ordines referendam eſſe: ſibi animum laborum oneribus æquatum fore, ſi ipſorum conſilio adjuvaretur. Agitur paucis inter hæc diebus ordinum ſenatus: huc quoque civitates ſociæ inferę ditionis coguntur: ibi Epiſcopus in frequenti concione advocata, manu ſilentio indicto. Si per fata fieri potuiſſet, ut lætius Epiſcopatus exordium (inquit) ſortitus eſſem, nihil profectò eſſet neceſſe ordines ampliſſ. ad vos de communis ditionis difficultate maxima hodie referre. Tanta enim cura, tanta ſolicitudo mihi patriæ conſervandæ per vos cum nupera inauguratione injecta eſt, ut molis in humeros ſumptę tantum non pœniteat. Itaque ergo initio ſtatim unicè mihi ſtudio habendum duxi, concordiam ſarcire, ubi diſſidium eſt: pacem facere & fœdus jungere, ſi aut bellum uſpiam ſit, aut animorum certamen: ut in reliquum, ditionis ſtatum domi & & foris cum laude adminiſtrem. Vereor autem (quia de impenſis faciendis, non autem de ſumptibus circumcidendis agetur) ut perinde oratio mea ad animos veſtros mihi in poſterum conciliandos componatur, atque ſi de re plauſibiliori verba facerem. Atque utinam vel fata vel humana conſilia dediſſent, ut his ſuperſedere liceret, & proinde omnibus ſuprâ infráque pacatis lætius omen de me caperetur. De bello loquor, quod ſocię civitates ultra Iſelam grave habent & longum cum Gelrorum principe, & indies poſt paululum ſpatii violentius redintegratur. Id autem quibus authoribus & unde ortũ ſit, quibuſve initiis cœperit, haud libet percontari: conſtat enim. Finis autem quis ſit futurus, in incerto fortunę caſu poſitum eſt. Quartus jam fermè annus agitur, quòd Ate neſcio qua fatali Tranſiſelanorum concordia bello inteſtino perturbari cœpit, atq; ita perturbari, ut diſciſſa nulla ratione ſarciri poſſe videatur. Numinis tamen beneficio evenit, ne domeſtica illa lues infeſtius excluſo hoſte prorepſerit, & animis conſociatis adverſus eum bellum geratur, geſtũ eſt communiter, geſtum eſt ipſorum impenſis, abſque civitatum inferæ ditionis ſumptu. Exhauſto ad fæces ærario, opulentiores qui oneri ferendo ſunt, pro ſe quiſque ad oppida, uxorem, liberos, divina denique & humana ab hoſte defendenda contulerunt. Multi item voluntarii ex robore juventutis pietate in patriam ſuis impenſis militarunt, ne aliunde externa auxilia implorantes, quenquam in belli ſocietatem attraherent. Ancipiti fortuna belligeratum eſt. Sæpe exercitu in hoſtium agrum inducto, proſperè cum illorum inſigni clade res maximas geſſerunt: ſæpe rurſum inſtandi ſtudio inſequendique in inſidias tracti, cum magna ſtrage multis ſuorum amiſſis, retro in oppida compulſi ſunt. Pons ſuper Iſelam factus, igni ab hoſte ſubjecto conflagravit. Utcunque per multum tempus bellorum caſibus variis ad hunc modum acti fuerunt, ſubinde tamen majoribus animis quàm viri mole ea repararunt, donec caſtellis penè omnibus amiſſis, & aliquot oppidis per proditionem perditis, cum undique præſidiis hoſtium obſidione concluſi tenerentur, ad ultimum, ſubſidium à Philippo peterent. Et ſpes ingens quidem in eo erat (uti accepi) niſi quorundam non ſana conſilia ſequutus, privatæ fortunæ augendæ magis, quàm rei Tranſiſelanæ tuendæ memor, tranſverſum abiviſſet: vir cætera egregius, qui pacis bellique artibus (ſi fortuna tuliſſet) & gloria quemlibet ſuperiorum æquare potuiſſet. Neq; verò propterea ad hoſtem ſociorum defectio ſequuta eſt, verùm rectius conſilium amplexi, maluerunt in fide & ſocietate, extrema omnia ſortirer

** Gerardus Geldenhaurius in epiſt. ad Ioh. Paludanũ Rhetorem Lov. de ingreſſu Philippi meminit etiam cœnæ Pontificiæ in templo S Salvatoris.*

Belli finis incertus.

fortiter ſuſtinendo, permanere, quàm verſis velis fidem violare, eoque inclinare à ſuis deſerti, prætenues virium reliquias, quò fortuna victoriam traduxit. Bellum etiam externum, inteſtinum, illo gravius malum, in quantum diſcrimen pecuniæ inopia Daventriam penè adduxit? cum militum ſtipendia poſcentium tumultu prædæ direptionique ſtaret, jamque ad juſtam dimicationem medio foro perventum eſſet, ni numinis ope ex improviſo præſens conſilium apparuiſſet. His igitur cum nihil fermè reliquum ſit præter infœlices animas, & mœnia tectaque hoſtium machinis deformata, reputate mecum, quo conſilio ſuſceptum tanta animorum pertinacia bellum continuetur: id enim operæpretium eſt cognoſcere; & magni quidem refert. Et haud ſcio, an illis ad pacem faciendam occaſiones defuerunt (ob inſignem & infirmam ſocietatem, eam nunquam recipere placuit) certè ſtudio ſe ulciſcendi magis quàm prædæ, iiſdem bellum quibus ſuſceptum eſt animis, quamvis fortuna diſpari, traxerunt. Pro aris ipſis bellum eſt haud perinde ſuis atque communibus. Etenim ſi fabula ea conſentanea eſt, qua Menenium Agrippam Pop. Rom. in ſeceſſione in ſacrum montem, patribus reconciliaſſe, & animos eorum flexiſſe legimus, profectò bellum ſociis illatum, vim Tranſiſelanis obortam, abactas prædas, caſtella adempta, vaſtationes agrorum, portas, flumina, ſaltus, ſacra profanáque obſideri, tecta ipſa quati: & quicquid injuriarum populo Tranſiſelano infertur, ad univerſos pertinere exiſtimandum. Membrum aliquod, quantumvis puſillum ſi corpori pereat: ſi pes vulnus accipiat, non conferuntur ocioſæ manus, non os, non oculi, non cor, non ulla denique corporis pars ſtertit, quin alia condoleat, alia mederi opemque ferre annitatur: alioqui futurum, ut omnia ſimul tabo corrupta membra, cum illo vitioſo, brevi conficerentur, ac pœnas non lati auxilii luerent.

Epiſcopi conſideratio de bello Tráſiſulaniæ à Geldro illato.

Epiſcopum me, ut caput utriuſque ditionis eſſe juſſiſtis: atque utinam eum præſtare poſſem, quem is apex poſtulet. Tot oppida, tot arces, labori miniſterioque mutuo à majoribus tradita quaſi per manus accepimus: & ea membra & viſcera non tuemur, ſed committimus amputari, committimus ab hoſte finitimo diſcerpi: & eo quidem hoſte, qui per cuniculos internecionem veſtram molitur. Enimvero id ſpectat unum, ut diſſipatis attritiſque diutino bello Tranſiſelanis, quos opportunos habet, vos poſterius alios poſt alios adoriatur. Quid enim facilius? Utinam vanus habear, & falleret vaticinium, atque illa non inſigni utriuſque juriſdictionis calamitate indies periclitaremur. Audio omnia ferè ab eo præſidiis teneri, præter Daventriam, Swollam, Campos, tres præcipuas illius ditionis civitates, ut quartam ejus partem, reliquis amiſſis, vix integram habeamus. Tenet ille uberrimos Epiſcopatus & Eccleſię veſtræ proventus: tenet terram frugum copia ſcaturientem, paſcua, ſylvas, aquas. Hæc ego omnia repetenda eſſe cenſeo. De via ſolum recuperandi, res in conſilium venit. Scio vos à bello abhorrere, ut par eſt, nec ego vobis author ero pacis quam habemus turbandæ: non enim is ſum, qui poſt Philippi Epiſcopatum, & tot annorum quietem, in pacatis rebus bellum quæram. Rationem itaque ineundam cenſeo, ut ære redimantur ea quæ bello ablata ſunt, priuſquam gravius deintegro in ſocios comparetur. Legati mittantur, qui de concordia & pace cum Gelro agant. At de ratione pecuniaria movebitur diſceptatio, unde argentum conquiratur. Equidem quantum ad me, utinam pecuniæ copia ſuppeteret, non recuſarem meis impenſis vel quanticunque adempta recuperare, & fœdere ſempiterno pacem Tranſiſelanis firmare. Decernenda in hunc uſum à vobis pecunia eſt, & ea quidem conficienda, quantum poteſt: ut utrinque ab armis diſcedatur. Scio ampliſſimis his ordinibus inſuetum id videri: neque dubium eſt, quin ſecum ita cogitent, novum eſſe, neque fando ullo ſeculo auditum, onera ditioni imponi: Davidi ſemiſſes ſingulos in jugera petenti olim negatum fuiſſe: hominum memoria non conſtare, nuper inauguratum Epiſcopum novo ſtatim vectigali ſuos onerare occœpiſſe. Reputate hic mecum, qualis apud majores veſtra fuit Reſp. qualis ditio, qualemque per manus traditam accepiſtis: & viciſſim præſentis tempeſtatis conditionem ac ſtatum cum veteri collatum, videte num eadem ſit: videte num ullo ſeculo ita fuerit divulſa, ut hodie eſt, cur hoc proponere eſſet neceſſarium. Illis, ſive pax fuit, ſive bellum habuerunt, agri, oppida, ſylvę, amnes, paſcua, omnia fermè incolumia denique manſere. Nobis autem, quia uſu venit ut magis id quod neceſſitas cogit, quam quid conſuevit, & ère ditionis ſit, quàm ad exemplum allegandum facere videatur, capeſſamus: reputare par eſt, primùm quid deceat, deinde ut veſtrę exiſtimationi ad poſteros conſulatis: apud quos perinde audietis, ut nunc res veſtras vel fortiter muniri, vel per ignaviam & ſocordiam dilabi patimini: latas olim & opulentas, nec anguſtas & prętenues. Et ad pręſentis tempeſtatis gratiā haud

minus

minus laborandum, ut pietas in patriam, in ſocios veſtros juxtà clara habeatur, & neglecti officii turpitudo evitetur. Itaque ponite ante oculos miſeram eorum fortunam, quam deprecari facilius eſt, quàm evitare, cui nos in meliori conſtitutos conſilio & re opitulari decet. Veniat in mentem innatæ omnibus mortalibus erga communem patriam, erga religionem charitatis: reputate efferentem nunc ſe magnam veſtram fœlicitatem, & illorum res viciſſim adverſas, olim tamen diſſimiles, ita (ut incerta caſuū ſunt omnia) in quo illi nunc diſcrimine verſentur, vos in par periculum aliquando præcipitari poſſe: memores caſuum humanorum, fortunæ ludibrium, ſive numinis vim potius ſuo arbitrio omnia regere ac moderari. Quo magis enitendum vobis eſt, ut afflictis illorum rebus auxilium feratur: id quod pium erit, & eccleſiæ juxtà utile. Hoc exemplo diſcant alii mortales, vi fortunæ in præceps abeuntium ſupplicum miſereri. Sin aliud conſilium vobis magis placet, nimiſque illa quæ dixi gravia videntur, quæ communi negocio plus conductura arbitremini, quum ocium erit novo ordinum conventu ſeparatim diſceptatote. Sic antiſtes Ultrajectinus. Poſtridie iterum conventus ordinum habetur, in quo poſtquam diu, aliis aliter cenſentibus, ſententiis eſt variatum, ne omnino in ſuſpicionem lati auxilii arrepti, in belli ſocietatem traherentur, decreta ſunt principi quinquaginta aureorum milia ad pacem populo Tranſiſelano redimendam. Facta pace, non antè Gelro de ea pecunia numeraretur, quàm deductis præſidiis, amiſſa eccleſię reſtituta forent. Et quo negocium maturaretur, quia dilationem non patiebatur, haud prius ab agendis ordinibus deſiſteretur, quàm pecunia, minimâ inferæ ditionis jacturâ conquiſita foret. Huc contribueret, quicquid eccleſiaſtici profanique nominis eſset, omnis ordinis ac loci homines. Hæc quo rata eſsent, principi tabulæ datæ ſunt ſeptimo Idus Octobris.

Quadraginta millia aureorū decreta pro pace Tranſiſulaniæ redimenda.

Et quia id nunquam antea factum fuerat, opportuna malevolis calumniandi materia oblata fuit: Epiſcopum novo more, nullo exemplo ſibi emptum; miſeram Ultrajectinorum ſortem, cum alibi nobiles homines Epiſcopatus non ſine largitionibus candidati petere ſoleant; ſe verò contrà, Epiſcopum precio redemiſſe. Inter hæc Doreſtatum abiit, vetus Batavodurorum præſidium. Tametſi, quod ab initio venabatur, nunc conſequutus erat: haud modicè tamen de pecunia contrahenda ſolicitus, brevi ordines & civitatum legatos ad ſe accerſit, ut via iniretur, qua minimo ditionis onere illa conquireretur. Diſceptatum hîc eſt omnium primùm ingenti animorum certamine, aliis in alios onus rejicientibus, quiſque ſe à contributione immunem contra tabularum, quas dederant, fidem pro ſe aſſerere annitebantur: publica tamen ſollicitudo omnibus, nullo tranquillitatis incommodo ſummam conficiendi inerat. Equeſtres univerſum onus in domorum ruſticarum, aut focorum urbicorum cenſum depellere; hos contrà tueri acriter homines ſenatorii: identidem occlamantes, ut (quando jugerum numerus in expedito eſſet) agrarius cenſus ageretur, quo plebs extremæ claſſis & operæ ſolæ immunes eſſent. Erant qui magna vi annitebantur, ut in homines Eccleſiaſtici nominis urgeretur. Reverſi itaque legati Ultrajectum, rem ad frequens ordinum conſilium referunt: ubi conſimili pertinacia certatim ſententiæ ſunt defenſæ. Senatus civium jus tueri, nobilitas quæ procul ab urbe in agris villas ſuas habitabant, ſibi conſulere, ne quid largirentur: religio equeſtrium partes juvare: in quam ad poſtremum utrinque magno ſtudio ſummam univerſam avertere ſunt adorti. E diverſo, hi religionis nomine nixi, libertatem ſuam vindicare, jura impigrè ab utrorumque injuria aſſerere. Mediis his diebus præſul Amorfortię è more inauguratur Idibus Octobris: oppidum ingreſſus, ſtatim curiam conſcendit, ubi reipub. jura & libertatem more majorum tabulis rata eſſe juſſit, juravitque ſancta ea ſe habiturum, tutaturumque quoad ejus fieri liceret, aucturum etiam cum daretur. Senatus rurſum ſuam obſervantiam nulla juramenti religione ſpopondere.

Præſul Amorſfordiæ inauguratur.

In præſentis rei fidem princeps ordine ſenatorius data dextra in hoſpitium deducitur. Et ut ſpecimen aliquod benevolentiæ erga novum principem daretur, duo viſendæ magnitudinis inaurata pocula ſub cœnam illi ſunt donata. Aliquot hîc inde diebus commoratus, Amorfortiis pro humanitate gratiis actis, Doreſtatum rediit. Mox paulò Seſti pulſu campanæ inauguratur. Eſt autem Seſtum vicus vetuſtiſſimus totius ditionis inferæ, miliare ab Ultrajecto ad ortum.

Seiſt. vicus, olim Sedna.

Veteres cæremoniæ novorum Epiſcoporum tenuerant, poſtquam in ſedem Epiſcopatus collocati eſſent (quia in urbibus nullum imperium nullumque jus habebant, præter jus dicendi prætorem, ut dictum eſt) ut juriſditioni ſuburbanæ inaugurarentur. Seſti motu campanæ ejus imperium inire conſueverant. Unde ad bella iturorum principum, arma, dato per agros ſigno, plebs ruſtica ſequi cogebatur. Atq; id ſibi voluiſſe quidem Seſtanâ inaugura-

6120

tionem accepi. Cæterum operæprecium eſt, quàm poteſt pauciſſimis, hîc perſtringere mores & ſtudia ordinum, maximè autem eorum, penes quos ea tempeſtate Reip. adminiſtratio erat, antequàm cœptam narrationem quanta difficultate milium quinquaginta promiſſorum ſumma contracta ſit, unde mox ingentes ſeditiones ſunt exortæ, perſequar. Utile in primis, nec minus neceſſarium ſcitu, quo perſpicuum ſit, unde poſtea tanta totius ditionis calamitas, & quaſi ex tenui rivo ingens inundatio profecta ſit. Nullus itaq; habendorum conventuum ſex plus menſes finis fuit: nec ſolum in medium conſultando, diſceptandoq; de ratione contribuendi nihil rati decretũ eſt, ſed indies incertiora, indies iniquiora propoſita magnũ certamen inter ordines, veteri factione & ſimultate recrudeſcente, pepererunt.

Sacerdotum luxus.

Senatus cum plebe in apertum fremitum effuſus, negare ſe ad largiendum teneri, quod abundè ſat vectigalibus, aliiſque oneribus, ut non magis, gravarentur: penes religionem, opes copiaſque univerſas eſſe & luxum, penes hos, villas, agros, pomaria, fundos, ſylvas, aquas, à plebe parvo empta, & quidem per fraudem poſſideri: eam ab illis nexam tota urbe teneri: hos deliciis & voluptatibus ſuarum rerum prodigos turpiter diffluere. Vilem contrà humilemque multitudinem operarum, rerum familiarium inopia, & annonæ caritate, jam triennium fame confici: adeoque vix operibus manuariis atram uxoribus ac liberis famen poſſe depellere: nocte his in muris, in vigiliarum nocturnarum ſtationibus excubandum: illos omnia contrà habere: dies totos & noctes perpetuas perpotando continuare: ignavos ocioſoſque ventres ad fruges tantum conſumendas & vinum perdendum ſtrenuos, in multam lucem ſtertere: crapula perpetua crudos, vixdum poſſe vel citra vacillationem decorè incedere, vel pedibus conſiſtere. Petulantibus denique convitiis fœda memoratu muſſitare.

Principes Senatus per id tempus Everh. Soudenbalchus, Go. Voordius, God. Rodenburgus.

Principes ſenatus per id tempus erant tres homines gentilitiis familiis potentes, Everardus Soudenbalchus, Godefridus Vordius, Henrici filius, & Godefridus Rodenburgus, conſilio & prudentia non ſolum domi, ſed foris etiam apud exteras nationes de fama illuſtres, authoritate in tantum apud ſuos pollentes, ut nec in ſenatum operarum comitiis quiſquam legeretur, nec Coſs. renunciarentur, niſi quos ipſi juberent: nec decretum, niſi his cenſentibus, in ſenatu ullum fieret. Soudenbalchi verò in repub tantus erat nominis ſplendor ob eximiam ſapientiam, cum pari tum eloquentia tum ſeveritate in criminibus capitalibus puniendis conjunctam, ut principibus finitimis modò non eſſet formidabilis. Quamdiu is rexit rempub. nunquam auſus fuit quiſquam ad res novas cõſurgere. Mutare volentes aut corrigere urbis ſtatum, ſat habuit eos, tanquam tranquillitatis publicæ turbatores ita notaſſe, ne in poſterum temerè in ſenatum legerentur. Maximas ſæpe ſeditiones dubiis tempeſtatibus ſua præſentia & blandimentis compoſuit, ut pollebat authoritate. Bello enim Iſelſteinenſi, cum ſoluta obſidione, externa equitum peditumque auxilia domum redacta, improbis clamoribus ante curiam ſtipendia poſcentes omnia miſcerent, huncque unum tum latitantem (nam per impenſas in bellum factas, æris inopia reſpub. laborabat) ad ſupplicium depoſcerent. Is fortè trepidis nunciis amicorum monitus, ut ſibi conſuleret, in eum ſolum militarem furorem exardere: Libet (inquit) experiri hanc rabiem, utcunque cedat. Dehortantibus cum lachrymis amicis, ne ſe in præſens diſcrimen, ubi nihil opus eſſet, temerè conjiceret: Ibo obviam (inquit) frementi armatorum multitudini, periculum facturus, plus'ne inanes minarum militis fumi valeant, an ego dicendo: non enim committam patriam mihi chariſſimam id ſua ruina luere, quod meo unius capite expiari poteſt. Inter hæc domo ſeſe abripiens, poſtquam ad curiam venit, ſedatis clamoribus fit repentè ſilentium. Ibi ille exorſus; multa primùm graviter de quorundam improbitate queri, quos tanquam ſeditionis concitatores, cæſos potius quàm ſuperſtites oportet. Multis blandimentis militi datis, & ſpe perſolvendi ſtipendii facta, in hoſpitia quiſque ſua mitigati abivere. Itaque hi, quos dixi, ſuprà quàm memorari poteſt, cùm amicorum, tum popularium hominum è plebe, factione ſemper potentes, perpetuum certamen cum pleraque nobilitate & religione habuere. Cum autem illi, quiſque in ſuo ordine ita cenſerentur, ut neque religio, neque equeſtres, magiſtratus legibus tenerentur: hi in utroſque par jus & imperium cum cive uſurpare laborantes, nulla in re alteris concedere volebant. Severè tueri leges, delicta acriter corrigere, in civem ob leve admiſſum capitis judicio animadvertere, metu magis populum quàm amore ſub imperio & in officio continere. Qua ex re facilè erat plebem novis ſubinde vectigalibus, ne opibus nimis luxuriarent onerare. Poterant iſta quidem odium verius, quàm amorem conſciſcere: ſed erat quo ſe plebi rurſum commendabant. Si belli materia à finitimis in populum Ultrajectinum quæſita eſſet, ea prudentia ac conſilio diſcuſſa, in

ocio

ocio rempublicã conſervabant. Et quia obſcurum vulgus fato neſcio quo hominibus religioſi nominis ferè infeſtum eſt, hi diſſimulatis prudenter privatis affectibus, publicum negocium prætexentes (quia plebi gratum ſciebant) illos in publici oneris ſocietatem ad cervitiarium vectigal urgere, optimatum factionem impugnare. Tanta ars excellentibus ingeniis inerat, tantum prudentiæ, qua civem regerent, & metu cum pariter & amore ſub legibus conſtringerent. Quod ſi poſteris rempub. Ultrajectinam vel his moribus conſtitutam tradidiſſent, vel ipſi paululum de ſeveritate remittere voluiſſent, poterant cum clariſſ. urbium rectoribus extra controverſiam conferri. Patriæ amor nimius, faſtus ac contemptus ab inimicis vocabatur: pro ſeveris crudeles, pro libertatis aſſertoribus domini, pro legum vindicibus tyranni appellari: inter cives clari, apud equeſtres & religionem, ſuperbi haberi. Contrà, optimatum factio, quorum illi parentes & propinquos, ſed ſenatu authore, urbe pepulerant, quorũdam è plebe profligatæ audaciæ præſidiis muniti, nullum ſegnitiei locum intermittebant, quo ſe ſuoſque opportunitatem nacti, inſigniter ulciſcerentur. Metu plebis tamen nihil infœliciter tentare audebant, quamvis clientelis & amicorum opibus ſepti, aliquam ſpem in armis & manibus habere videbantur. Itaque hos facinoroſos, quos dixi, conſularibus, partim ob ignominiam publicè acceptam, partim tædio diuturnæ tranquillitatis infeſtos cœnis, largitionibus, pollicitationibus amplis conſciſcendo, ad res aliquando novandas animare, ſe adjutores daturi, cœperant. Similitudo ingeniorum contrahit celeriter factioſos. Fortè tunc ita res inciderat (quia per decretam pecuniam pertinaci animorum certamine ſe quiſque à contribuendo immunem volebat) ut anſa turbandi omnia daretur: optimates, ne præteritarum injuriarum gratuita inſolentia eſſet, crebra cum plebejis illis conſilia agitare aggrediũtur: his ob oculos deformẽ ipſorum ſervitutẽ ſtatuunt: mancipia eos verius eſſe, quàm cives: ludibrium principibus civitatis & materiam, in quam pro libidine ſuam illi exercerent tyrannidem: ſanguiſugos ſuppliciorum à cive exactores: civi quàm hoſti ſemper inclementiores extitiſſe. Ubi per eorum peculatum, inexplebilemque avaritiam ærarium exhauſtum eſſet, illicò quæri aliquem inſontem, quem captata occaſione, ad vivum degluberent. Ne id quidem ſatis eſſe, niſi indies rerum vectigalia & precia creſcerent, quò plebe per inopiam oppreſſa, dominationem ſuam ſtabiliant. Si ipſi nunc viri ſint nomine Ultrajectino digni, ſe indignam eam contumeliam nunc tandem aliquando prohibeant, neque ferant ſe diutius piacula publica haberi. Penes illos omnes honores, dignitates eſſe, magiſtratus inter ſe homines novos partiri, è ſenatu movere, allegere quos libitum eſſet. Dudum ſummos viros & primæ nobilitatis in exilium egiſſe: alios indies bonis multare, ut ſoli dominantes, nullo metu mores civitatis pro libidine conſtituant. Nunc etiam periculum eſſe, ne quinquaginta milia tandem in plebem illorum artibus inclinentur, quamvis per ſpeciem patrocinii eorum partes tueri appareant. Quod ſi ſecum nunc ad novandas res conſurgant, promittere ſe non tantum vectigalium immunitatem, verumetiam rempub. ab omnibus penſionum oneribus liberam: & opportunos quidem injuriis illos eſſe, ſi humile vulgus libertatis pariter ac commodorũ præmiis ad arma ſollicitetur, conſularibus à nuperrima ſeditione frumentaria etiamdum abunde infeſtum. Auxilii ſpem nullam illis, niſi in paucis compotoribus eſſe: ſe contrà omnia habere, quibus opus ad eam rem foret: arma, opes amicorum, clientelas, virtutem, ſocios homines eccleſiaſtici nominis. Se ductores & eventus participes fore. Hæc & id genus alia, eodem ſpectantia ſeditioſa nobilitas apud facinoroſos, quos dixi, ingentia pariter de ſe pollicendo, jactitant: crevitque paulatim inteſtinum malum per decreta novo principi quinquaginta milia. Cæterum tum temporis cœpere homines quidam è plebe antea ignobiles & obſcuri, quorundam Canonicorum res novas inceptantium conſuetudine, vulgo innoteſcere, quos paulatim ſua audacia clariores fecit: ſed maturitas temporis expectanda erat. Interim hi alios atque alios ſui loci & ordinis aſciſcendo, nocturnos conventus facere primum cœperunt. Et quum aliud malum malo ſuperveniret, publicè à Conſulibus comitia popoſcere: ne diutius tempus altercationibus magis quàm conſiliis de redigendis milibus abſumeretur, ut habendorum conventuum finis aliquando fieret. Moverunt inter hæc operæ veterem querimoniam de relevandis vectigalibus, maximè duobus nummis tollendis, ſed incaſſum. Et quò impotentius fremerent, & comitia poſcerent, eò acrius principes ſenatus conatibus eorum obnitebantur; vincula minari & carceres: ac ni deſiſterent, inventuros infortunium. Efferavit indies magis agitatos plebis ſpiritus inſolens ſuperbumque illorum reſponſum, quàm domuit crevitque multitudinem in ſpem remiſſioris licentiæ. Nunc ad inſtitutam narrationem redeam.

Vulgus fato quodam odit clerum.

Ingeniorum ſimilitudine factioſos contrahi.

Tenebat per id tempus Gelrus in Tranſiſelanis Genemudam & Lagam. Has de integro, quaſi bellum reparaturus, vallo & foſſis validius firmabat. Ademerat Epiſcopo Enſchedam oppidum, Diepenheimam, Coeverdam Druentonum munitiſſimum præſidium, Rechteram in Swollanos opportunam. Novo armorum apparatu Tranſiſelani territi, iterum legatos Ultrajectum ad maturandum negocium de pace redimenda mittunt. Variantibus in ordinum conventu aliquandiu ſententiis, placuit ad poſtremum, quatuor milia aureorum, quantum poſſet, ex domorum ruſticarum recenſu contrahi: ut dimidium in Calend. Novembres, reliquum in octa. Calend. Ianu. ſolveretur. Fuerunt tamen nonnulli Ultrajectini Amorfortiiq; nominis, quibus apertè iniquus hic cenſus videbatur: qui cenſerent, ut ad ejus pecuniæ dimidium, aut ut minimum, ejus quadrantem, fundorum domini nullo diſcrimine ordinis tenerentur: iniquum eſſe, univerſum onus in agrarios homines imponi. Huc cum ab aliquanta eorum parte, quibus ſaniora judicia erant, diſcederetur, religio, hac ſententia diſcuſſa, priorem obtinuit, ut agraria ædificia cenſerentur. Cenſa ſunt illicò. ſed quo pecunia minor erat, eò in redigendo minus eſt laboratum, brevique ad præſtitutum diem confecta eſt. Proficiſcitur, dum iſta geruntur, Epiſcopus, inaugurationis ergo in ſuperam ditionem. Concilium ibi ad diſceptandum de regni ejus ſtatu indicitur. Conveniunt frequentes. Et quia terror publicè omnibus injectus erat nuncio, Gelrum omnia expedire, quibus ad bellum opus eſſet, ſimul quia pecunia nondum confecta erat, placuit ſtatim, priuſquam hoſtilia is moliretur, legatos ad illum mitti, ad exorandum induciarum ſpacium, & diem indicendum, quo de fœdere & pace facienda convenirent. Rebus itaque omnibus hic utcunque ad tempus compoſitis, per Amorfortiam (ubi propter ſerum diei pernoctavit) Doreſtatum circa anni principium, reditum maturavit. Inſtabant Ultrajecti comitia conſularia, quæ urbi terrorem magnoſque motus allatura videbantur. Nam præter cauſam cœptam inter factioſos adverſus

Quæſtura quibus data apud Ultrajectinos. ſenatus principes moveri, alia circa hos dies opportunè exorta illis invidiam auxit. Vetus conſuetudo tenuerat, ut menſem ſub comitiorum diem, feſtis diebus homines ſenatorii convenirent, conſultaturi quoſnam potiſſimùm quæſtores in ſequentem annum deſignarent (nam is magiſtratus, ut alii, annuus erat.) Ab initio enim non niſi ſummi viri, quibus fama integra propter peculatus probrum eſſet, creari ſolebant. Qui mos quamdiu in republica illabefactatus fuit, minus licentię eſſe, multum authoritatis ſenatui vigere, nihil exiſtimationem dignitatis conſularis immiuui. Poſtquam autem ambitio, avaritia, factiones facinoroſorum hominum præſidiis circumſeptæ civitatem exercere cœperunt, quæſturas, quas optimi quique ob perpetuas curas & miſerias fugiebant, homines ſordidi, qui laudatam famam pecuniæ poſthabebant, ambientes, conſulates ſecum præcipites traxere. Iis enim, quibus dixi, diebus convenire eos ſolitos, penes quos jus dicendi quæſtores futurum erat, à candidatis competitoribus prehenſari, ad ſympoſia convocari, cœnis magnificis excipi, muneribus etiam occultè corrumpi; nulla famæ, nulla pecuniæ ratio haberi; denique nihil illi pendere, qui via ad eum magiſtratum obtinendum graſſarentur. Horum ut quiſque profuſiſſimè liberalis eſſet, quantumvis vel ære alieno gravatus, vel ad magiſtratum ipſum ineptus, ita maximè illos ſibi obnoxios ad dignitatem obtinendam habuere. Hoc ipſi dedecus joco vernaculo, fabas macerare nuncupabant. Ad hunc ambitum itaque immodicum conſtringendum plebs tota intenta erat.

Iocus vernaculus, Fabas macerare. Sed quamdiu quieta reſpub. ſub dominatione Soudenbalchiana metu magis quàm amore in officio continebatur, eam ſugillare quidem, ſed inviti tolerare: nec corrigere audere, priuſquàm illo ex oculis emoto, ad ſeceſſionem armatam concurreretur. Clàm iſtas voces criminando muſſabat nobilitas: jactare autem palàm, nemo auſus erat. Principium anni vigeſimi

M. DC. XXV. quinti agebatur. Epiſcopus interim magna cura de reliquis XLVI. milibus anxius, Ultrajectum venit: ordinibus conventum indicit: ad eos de reſidua pecunia, & rebus ſociarum civitatum ultra Iſelam à ſe inſpectis refert. Cæterum, utrum pecuniæ obtinendæ magis, an pacis maturandæ ſtudio rem tantopere urſit, pro vero nihil auſim affirmare. In tabulis principi datis, clarè expreſſum erat, tum demum eam conquiſitum iri, ubi pacem inter Gelrum & populum Tranſiſelanum feciſſet: in qua etiam infera ditio continebatur. At hic inter ordines nulli in mentem venit percontari, quî res Tranſiſelanæ haberent, quibuſve conditionibus pax facta eſſet: nulli item, qui cenſuit dilatione ad eam rem opus eſſe, aut deliberandum amplius. Sed principium & extremum hujus conſilii juxtà fuit: malum initium ſimilis exitus ſequutus eſt: præceps enim & immaturum in re tumultuaria decretum pop. Ultraject. & utrique ditioni cataſtrophes pluſquàm tragicæ exemplum peperit. Decretum in præſenti com-

munibus

mnibus omnium ſuffragiis eſt, ut primo die ratio conquirendi pecuniam iniretur. Conven-
tum deinde eſt frequenter, multique dies altercando exempti: aliis aliam viam magno certa-
mine, magis ex privato uſu, quàm reipub. commodo approbantibus: relatiſque crebrò in
concilium ſententiis, eò tandem vecordiæ res proceſſit, ut conviciis & ſycophantiis diſputan-
do, totos dies eximerent. Defatigati ad ultimum habendis incidendiſque conventibus huc o-
mnium ſententiæ conſenſere, ut indiceretur dies, ad quem quiſque quod optimum, & è re
omnium videretur, referret: inde ex plurimorum ſententiis, una aliqua deligeretur, quæ ad
conficienda milia minimum incommodi ditioni eſſet allatura. Hîc nulli fraudi foret libera
ſententiæ ratio, quæ ſcripto exhiberetur. Dies conſilii indictus, à frequentibus ordinibus
obſervatur: cum & nobilitas longè ab urbe in agris habitantes ſervarunt: cura enim ingens
omnibus, diverſas ſententias conciliandi ſedebat. Exhibuit religio, ſuo quæque ſodalitio in
abaco (ſic ipſi vocant) ſcripto ſententiam: inde equeſter ordo: in poſtremis ſenatus & civi-
tatum legati. Singulorum ibi recitata judicia (quia toto cœlo diſſidebant) ſacra profanaq;
citius mixtura, quàm conciliari poſſe apparebant: maximè autem cum pertinaci quæque vilu
à ſuis authoribus defenderentur. E religione ſodalitiorum, ſententię Baſilicæ D. Martini,
Petri, Ioannis, cum pleraque nobilitatis equeſtris parte huc conſociatis animis conſenſère, ut
pagi & præturæ omnes ſuburbanæ, paluſtres, aruales, compaſcui inſulareſque fundi æquabi-
li æſtimatione ad contribuendum tenerentur. Hi neminem excipiebant: exprimebantur e-
nim mortales utriuſque nominis religioſi & profani: urbanos item & quantum hominum ru-
ri agros coleret. In horum ſententia comprehenſa quoque erat plebs urbana, ſecundum for-
tunarum ex mercimoniis æſtimationem. Quæ quidem (quia nullum mortalium excepit)
quamvis æquiſſima eſſet, eam tamen principis atque ordinum arbitrio ſtare placuit. Et licet
per omnia ſibi haud conſtaret, præcipua tamen ejus capita conveniebant. Reſtabant è reli-
gioſo nomine, collegia Servatoris & divæ Virginis. Hi cum hominibus ordinis ſenatorii &
reliqua nobilitate, in longè diverſa ratione ac ſententia fuere: cui & acceſſerunt Amesfortii,
Vicani & Rhenani, ut agrarius cenſus ageretur: antiquitus ita fieri conſueviſſe affirmantes,
quoties grandis pecunia publicè decreta eſſet. Ad hanc largitionem agrariam tenerentur o-
mnis ordinis mortales, intra extraque urbes, præter infimæ claſſis humilem vilemque multi-
tudinem: unde vulgo illa gratior fuit & magis popularis, quòd in divites à pauperibus hoc
oneris inclinaretur, & proinde locupletioribus infeſta, peperit novam in reliquum altercatio-
nem. Ad hunc modum rixando extracto die, ita dimittitur concilium, ut in proximum con-
ventum domi quiſque ſuæ reputaret ſecum, utra ſententia ditioni utilior foret. Videbatur *Operæ de*
autem ea ſententia obtentura, quæ non tam numero ſuffragiorum, quàm quæ celebrioribus Gilden.
authorum nominibus viciſſet. Inſtabant inter hæc comitia, quibus operæ in ſuum quæque
comitium per viatores cogi conſuevere. Multi ad id tempus qui timerent, ne gliſcens cer-
tamen, & factio adverſus Soudenbalchum armata, civitatem in grave diſcrimen ac dimica-
tionem aliquam traheret, alii aliò dilapſi, in pacatum urbe fugerant. Senatus, horum fuga
cognita, abſentum rationem habuit: edicto cavit (vetus is ſemper mos fuerat) ne quis comi-
tiorum die ab urbe abeſſet: pœna exilium erat. Legibus nemo ſolvi poterat, niſi quos gra-
vis valetudo lecto fixos palàm detineret. Habentur interim comitia, ſed omnium ſpe quie-
tius, non tam charitate civium, quàm metu, & præſentiam ſenatus principum authoritate.
Renunciati Coſſ. Godfridus Rodemburgus & Gerardus Semmius. Tribuni primarii crea-
ti, Matthæus Blockius & Theodoricus Ægidius Lanius. Quæſtores, Theodoricus Monta-
nus, & Theodoricus Wolfius nominati. Horum aliquam partem, magis conſentientis mul-
titudinis juſſu, quàm pro fortuna & loco, ad avertendam tumultuandi licentiam, emeren-
dumque favorem popularem Everhardus Soudenbalchus creari paſſus fuerat. Verùm ubi fa- „
tum dominatur, fruſtra ibi ars, fruſtra conſilium & prudentia res humanas moderatur. In ma- „
gnis ad id tempus uſque bellorum & inteſtini tumultus tempeſtatibus ille verſatus, egregiè
conſularia munia obiverat, ut domi eum ſua prudentia venerabilem, foris admirabilem feciſ-
ſet. Hoc verò ſubrepens negocium ſenſim, quamcunque viam ingrederetur, neque conſilio,
neque ratione regere valuit. Equeſtres homines ab initio (ſive id acciderat ob antiquam no-
bilitatem, ſive ob ſua in patriam merita, ſive vi, ſive per aliorum negligentiam) ad nullam
contributionem, neque agrariam, neque ad cenſum domorum ruſticarum tenebantur: ut in
vetuſtis rationibus, & publicis tabulis perſcriptum adhuc videre licet. Quoniam autem nunc
ſententiis diſſidentes, ex tabularum tenore ſeque quoque contributuros advertebant, cùm in o-

mnibus

omnibus aliis agrariis collationibus ſemper in reſiduis perſcripti quidem, tum autem in cenſu domorum ruſticarum nuſquam liberi reputati eſſent, at nunquam contribuiſſent. Hac autem cura equeſtribus injecta, ne ſi in hanc ſententiam vaſiſſent, ipſi in fraudem per imprudentiam inciderent: huic animis conſociatis, ad ſuum jus tuendum obſtitêre. Atque hanc potiſſimùm ob cauſam eos Everhardus Soudenbalchus acerrimè impugnavit, quod illi cenſum in civitates, in operas dilatarent: veritus, ne ſi plebs ad pecuniarum repoſitarum & fortunarum æſtimationem compulſa eſſet, res ad ſeditionem armatam erumperet. Ea igitur ſententia ut diſcuteretur, ſenatui veteri ac novo author fuit, ut diverſam de agraria collatione, in invidiam inimicorum vindicarent. Contrà, illi vociferari, ſi conferrent, locum injuriæ dari: ſemel violatam libertatem, anſam in poſterum ad ſervitutem datum iri. Proinde honeſtè ſe de libertatis ſuæ jure contendere. Aliam jactabant cauſam, præter ſeceſſionis metum, cur longè infeſtiſſimè inimicorum conatus Soudenbalchus impugnaret. Proventuum ex ærario, & poſſeſſionum, atque ædificiorum intra urbem apprimè dives erat: ſi id obtinuiſſent illi quod urgebant, is in memorabili damno futurus erat. Conſul ex bonorum conſilio ſenatum cogit, poſtulat ſenatuſconſultum fieri, quo plebis partes adverſus potentiam optimatum tueretur. Interrogatis ordine ſententiis, fit hujuſmodi ſenatuſconſultum. Quoniam autem conſtat Remp. Ultraj. ære alieno oneratam, quod & civi & externo ſingulis annis penditur: magnis item impenſis gravari indies, quæ in publica ædificia farcienda fiunt, quibus nocturnæ vigiliæ, quibus diurnæ portarum cuſtodiæ conſerventur: ut mittantur ingentes ſumptus, qui in machinas bellicas, in impedimenta, in pulverem tormentarium indiés parandum fiunt. Tum autem quia mercimonia frigent, nec plebi quæſtus ullus eſt; præut olim fuit, ut ad fæces penè ſit redacta. Proinde ſenatus novus & vetus in ea intentus; quæ ex uſu reipub. ſint, ut decreta Epiſcopo pecunia, quàm minimo poteſt detrimento ditionis conquiratur: decernit eam pecuniam ex collatione agraria redigendam, & quidem in ditione infera, è more, ut in grandibus id genus tributis fieri adſolet. Huc quoque ut ſimul conferant cives opulentiores, & qui in numero aliquo oneri ferendo ſint, haud aliter, atque ii, quorum omnes fortunæ in agris, in paſcuis ſitæ ſunt. Huic ſenatuſconſulto nemo intercedito. Videri poterat hic finis totius controverſiæ eſſe poſitus, ſed cum religio, & equeſter ordo, plus quàm honeſtum erat, ac æquum, apud principem valerent (ex hujus ordinis primoribus, in intimo is conſilio habebat) factum brevi, cur ipſe parum ſani conſilii documento, & rempubl & ſe funditus vaſtarit. Cùm enim ad pecuniam, quàm ad publicam quietem attentior eſſet, indignè ferens, ſpe ejus conſequendæ ſe per tot perpetuos menſes extrahi, dubiumque eventum metuens, magno clariſſimi nominis ſui dedecore juſſit id ratum eſſe; quicquid equeſtres cum altera religionis parte nuper cenſuiſſent. Ad diverſam verò & ad ſenatum, quibus illa ſedebat ſententia ad pacem concordiamq; fortaſſe potior, literas ſtomachi plenas è ſuorum conſilio dedit, acerrimè expoſtulãs, eo nomine, quod ex compoſito ab iis extraheretur, ac ludubrio haberetur. Summa literarũ hæc erat, id darent operã, ut aut deſiſterent adverſæ factionis ſententię adverſari, ac in eam concordes vaderent, aut quiſq; ſui periculi admoneretur: ſe maieſtatis imminutæ memorem fore. Lectæ literę in ſenatu, recitatæque ſunt ſodalitio ejuſdem ſententiæ religioſo: ſed tantum abfuit ut hinc impetratum ſit aliquid, ut etiam obfirmatiores poſtea ſuam ſententiam tueri ſint aggreſſi. Hi ſeparatim habito conventu, legatos communi ſociarum civitatum & ſenatus Vltraject. ſuoque nomine (periculum illi metuebant) ad principem mittunt, qui literarum ad ſenatum, præſentibus earum authoribus, quæ principis nomine ſcriptę allatæque eſſent, ſe ſuoſque & cauſam ſuam defenderent. Etenim conſtabat à quibus illæ profectę fuerant. Admiſſi ad principem legati, multa perſpicuè de iis quæ rerum perperam rerum ignaro perſuaſa fuerant, diſſeruere. Inde propoſito quaſi in tabula ob oculos periculo ac detrimento, quod ex diverſa ſententia, in ſpeciem plauſibili, ſi eam ingrederetur, ſuppullularet: tantum inteſtinum incendium erupturũ, ut neque conſilio id, neque viribus humanis reſtingui poſſet. Eò ſe vehementer mirari, cur potiore ſententia & via tuta rejecta, diverſam, & eam quidem reipublicę ac ditioni pernicioſam, adde & exitiabilem ſequi juſſiſſet. In hujuſmodi perplexis negociis, nudè ac ſimpliciter, nullo fuco rem agi oportere: ne malum conſilium, ex affectibus privatis natum, immedicabile vulnus, cui fruſtrà poſt mederi annitaris, faciat. Alterius factionis autem ſententiam, de induſtria confuſam, nihil habere certi, nihil firmi, quo niteretur. Exprimere illam quidem ad contributionem eam quinque collegia, cœnobia, & homines in univerſum equeſtres, oppida, vicos, præturas. At ita generatim hęc

propoſita

propoſita, obſcura omnia, dubia & incerta promittunt, neque id diſertè poſſunt, quod præcipuum eſt, hoc eſt, capita ex fortunarum cujuſque vel amplitudine vel tenuitate, ſed ne claſſium ullam æſtimationem quidem aut cenſum faciunt, quo ad ſummam contrahendam compendio perveniri poſſet: futurum proinde, ut per eam omnia ſacra & profana miſcerentur. Sed ne tum quidem eum id conſequuturum, quod nunc poſt paululum moræ facilimè obtineret ea via, quam duo collegia, ſenatus Ultrajectinus, & tres ſociæ civitates cenſuiſſent: quamvis id ſegnius procederet, mora opus eſſe. E conſuetudine ditionis eſſe, & juxta recentium tabularum fidem, neminem hic exceptum iri. Illos autem diverſæ factionis quoſdam, hoc eſt nobilitatem, fraude in ſuo cenſu ludere: ſcilicet ut in reſidua perſcripti cenſi dicerentur, re autem liberi forent, ut ſolebant. Suam utilem cùm ex æquo omnibus, tum civitatibus eſſe ſententiam, & minus tumultus invecturam, & nullam aliam ob cauſam ſe tueri eam. Sin altera magis cordi eſſet, petere ſe certiores fieri, quid ad concilium referrent. Ad ea paucis Epiſcopus: Ignarus (inquit) ſum patrii moris, nec id mirum: quippè hoſpes dudum in hunc Epiſcopatum perveni: non difficile ergo fuit falſa perſuaſione quemlibet me ludificari. Ita mihi à quibuſdam perſuaſum eſt, at rem ipſam tam perſpicuè nunquam audivi diſputari. Quare rem propius de integro deliberandam, reliquum eſt ut in conſilium mittam. Legati Ultrajectum reverſi, reſponſum retulerunt. Ordinum hæc inter ſe altercatio non jam continuit ſe intra curiam, ſed in factiones divulſa, totam rempub. bifariam diſcidit. Plebs hactenus ſpectaculo certaminis intenta, malis artibus à factione interim corrumpi cœpit. Senatorii bonorum præſidio muniti, naviter ſuas partes contrà tuentur: & ut quiſque concordiæ amantiſſimus, rempub. ſalvam magis, quàm labefactatam videre malebat, ita ad conjurationem facinoroſorum opprimendam diligentiſſimè ſuam fidem perſolvebat. At plebs famelica, ad quamlibet auram mobilis, non intellecta ſuorum pro ſe cura, capita factionis è religione & nobilitate, unde quæſtum faciebant, ſequuta, ad novas res animos applicuerunt. Cùm autem illi, quod de cenſu molirentur, adverſus ſenatum diffiderent ſe poſſe obtinere, plebem peſſimis artibus conſciſcendo, aliam rationem ad eos impugnandos ineunt. Hanc (ut ſecum ſtent) ab illis alienare adoriuntur: quippe quæ clamoribus plus, quàm ipſi conſilio effectura videretur. Itaque hos ſportulis invitant, manibus prehenſant, honores ultrò deferunt, jubent crebro ſe inviſere; denique inter familiares habere. alios, quibus res lautiores domi, & fortuna ſplendidior eſſet, rectis cœnis excipere; prodiga liberalitate ſæpe habere, miſſare, capita conglomerare, manibus ac nutibus in templis, in foro rem, de qua controverſia eſſet, exponere, conglobatim in publico de ea diſputare. His eſſe admirationi, horum plauſu vehi: denique id unum agere, ut Everardo Soudenbalcho, & Godefrido Vordio civitate pulſis, & remp. & contributionem ad arbitrium conſtituerent. Intermiſſa igitur ad tempus de militibus redigendis, altercatione, toti in hoc erant, ut conciliata invidia illos in perpetuum exules facerent. Prætextus ergo in ſpeciem plauſibilis excogitandus erat. Fuit per eam tempeſtatem reſpub. non ferendis vectigalibus cerviſiariis gravata, ad quæ levanda proximis annis, incredibili dictu eſt, quantum laboratum fuerat. Plebis poſtulatis obſtiterant Soudenbalchus & Vordius. Binos numos æris oneri demi efflagitarant, ſed fruſtra. Tantum autem laxamenti cum exorare non valerent, & ferox prætereà reſponſum indignitatem exaggeraret, minus æquum animum in eos geſſere. Hac actione nobilitas juxtà, cum parte procerum (ut dictum) Eccleſiaſticorum, per allectos & ſibi obnoxios facilè inconditam multitudinem ad expoſcenda extraordinaria comitia ſibi dari perpellunt, apertè exules nobiles revocari poſtulant: aut ſi iſta negarentur, aliqua ſaltem vectigalium parte relevarentur. Negatum id quoque animo obfirmato eſt. (non enim fugiebat eos quid per inimicos agitabatur.) Si ad comitia perventum eſſet, aliud ex alio malum proſpexerant exoriturum, relevanda vectigalia, exules revocandos, acta annorum aliquot reſcindenda, rationum ærarii recognitionem, comitiorum denique habendorum licentiam, in effrenem ſecedendi rabiem evaſuram; excidio ac ſubverſioni reipub. fore. Soudenbalchus cernens inimicorum gratiam indies apud plebeios creſcere, regionatim tota urbe globatim cœtus haberi, maximè autem feriis, cùm à manuarlis opificiis vacarent, reputanſque identidem, in quantam calamitatem civitatem conjiceret, ſi plebem votorum compotem feciſſet: ipſe autem neque inimicorum potentia terreri, neque bonorum precibus flecti valuit, ut tantulum concederet. Tantum vel unus authoritate in rempub. pollebat. Rodenburgius conſul publicè perduellionis pœnam minatur, qui ad res novas conſurgerent. Accidebant hæc circa xv. Calend. Majas. Satis autem conſtat, Soudenbal-

Plebis motus unde.

In Majo 1525.

denbalchum penſitatis ſuis & inimicorum viribus armis medio foro cum illis contendere paratum fuiſſe, niſi urbem à cæde ſervare, quàm eam in ancipitis pugnæ eventum ponere, maluiſſet. Sed ubi diù ſecum ancipitem pugnæ eventum expendiſſet, ſi ad dimicandum armis inimicis ſuis obviam proceſſiſset, ut victor eſset, multo ſanguine eam victoriam ſibi ſtaturam: ſin quid adverſi cecidiſset, quantum malorum ſibi atq; ſuis immineret. Hæc identidem revolvens, cedam urbe potius, inquit, quàm patriam hanc luce mihi chariorem, in certamen præſens & dimicationem conjiciam: ut eum, quem jam trigeſimum propè annum in oculis ſuis ferunt (quæ res vel ipſa ſatietate minus verendum me fecit) abſentem ſuo malo deſiderent aliquando: id quod futurum eſt, ſi urbe exceſsero. Feratur magiſtro orbata navis ſurſum, deorſum tempeſtatis arbitrio, dum mihi ingratos cives meos, meritas ſtultitiæ ſuæ pœnas dantes, in tuto ſpectare liceat. His curis intervenit eccleſiaſtes, domeſticè illi familiaris

Simon Marsini vice-paſtor alterius portionis Eccleſiæ civilis Trajectẽſis.

(Simoni ei nomen erat) hic eum obteſtatur per communis patriæ ſalutem, per omnia quæ haberet chariſſima, ne de fuga omnino cogitaret. Eo enim urbem egreſso, extemplo in diſſolutam rabiem populum exarſurum: rempub. in medio relictam, prædæ ac direptioni futuram. Veniret in mentem, quantum periculum ſenatui, quantum amicis, quantum omnibus bonis inſtaret, cum eo præſente, à rebus novandis & inimici & operæ certò eſſent parſuræ, quantumvis improbè nunc vociſerarentur: gloriæ immortali fore, remp. ſervaſſe, ignominiæ autem, eam turpi fuga deſeruiſſe. Patriam ei chariorem eſſe debere, quàm ut eam quorundam malevolorum inſidiæ poſthaberet. Nullis ille his, aliiſve eodem ſpectantibus verbis permotus, ea omnia ſe ſcire reſpondit, patriam charam, amicos, adde & liberos: ſed pigere ingratitudinis illius, quam toties conſervaſset, & ex hoſtium manibus extortam conſilio magis quàm armis tutatus eſſet. Si ſe pulſo & aliis revocatis, reſpub. melius conſtitueretur, fore quod gauderet: ſin omnia ſeceſſionibus & armis miſcerentur, ex ingratitudinis pœna gaudium, quamvis parum honeſtum, at meritum tamen item ſe capturum. Nono Calen. Majas operarum præfecti cum aliquanta multitudine tota urbe collecti Soudenbalchum adeunt. Hi expoſitis blandè plebis poſtulatis, petunt ſenatuſconſultum de reſtituendis exulibus, acto ſenatu fieri: aliud item de relevandis vectigalibus. Ea ſi negentur, operas poſcere habendorum comitiorum facultatem ſibi dari: plebem ni impetrata hæc referantur, invito ſenatu, ipſoque adeò ſpreto, cum telis armatam ſeceſſuram, diutius compeſci retinerique non poſſe. Ad

Soudenbalchi fortitudo.

ea ille, Me vel ſuaſore, vel impulſore hoſtes reipub. à ſenatu judicati non revocabuntur, revocent eos qui volent: at ubi per Albanam portam intraſſe eos nuncio acceperim, per adverſam exilii cauſa ſolum vertam. Nec vectigalia levabuntur me quidem authore: interceſſi hactenus, quo minus bini numi æris cupæ ſint detracti. Secedite, currite ad arma, per me liberum vobis erit, quando omnino ſic ſtat ſententia: non enim adverſus ingratam & beneficiorum immemorem multitudinem ſua ſponte ad excidium properantem, arma induam, quando per me patriæ factum eſt ſatis. Sed quia fato quodam in exitium veſtrum clauſis oculis ruitis, cedam urbe, cedam patria, cedam inimicis: erit quum multos novæ reipub. pertæſos mei abſentis deſiderium tenebit, meque revocatum volent, ſed fruſtrà. His e concione indignabundus domum abreptus, circa crepuſculum paulò quàm portæ clauderentur, obnupto capite, ne agnoſceretur, cum Godefrido Vordio Henrici filio, ex urbe abiit. Poſtero die, illorum fuga cognita, ſenatum ingens terror, optimates & pleramque religioſi nominis factionem incredibile gaudium cepit: publicè denique, quaſi urbe magna ſervitute liberata, omnibus lætitia eſt injecta. Conſul pro magno negocio habens, ne in his diverſis animorum affectibus, quid detrimenti reſpub. caperet, portas clauſas teneri jubet: ſenatum utrumque illico non legitimum in ſextam horam trepidè indicit. Ad quem tumultuoſè convocatum tumultuoſius de exulibus revocandis refertur, qua de re ſenatuſconſultum ad motus maturè comprimendos fieret. Negantibus nonnullis ſenatuſconſultum dici poſſe, ad quod metu armorum adigerentur, Conſul tempori cedendum cenſuit, & ad ſeditionem prohibendam morem optimatibus gerendum eſſe. Aliis hoc magis placebat, edicto cavendum capitis periculo, & bonorum publicatione, ne quis novarum rerum author in civitate foret: dandum Quinqueviris capitalibus negocium, ut unum aut alterum ex ſeditionis concitatoribus arreptum in vincula ducerent, haud dubiè quieturos reliquos. Dum in curia ad hunc modum tumultuosè diſceptando magis quàm conſultando horas aliquot eximunt, homines è plebe factioni nobilium dudum conſociata, relictis tabernis & officinis, in Baſilica Martini in eventum erecti ſtabant, quidvis exoptantes, quàm pacati aliquid; dum quis adjutor aut dux adeſſet. Fortè

ibi tum aderat aulæ pontificiæ præfectus Iacobus Mindenus haud ita pridem à principe Dореſtato Ultrajectum ad res civitatis inſpiciendas ſopiendaſque miſſus: hic non tam perinde ſe diſceptatorem inter nobiles partim inimicitias præbuerat, quàm ſuorum & popularium & cognatorum partes ſequutus, illas auxerat magis etiam. Hic (ut globo armatæ è plebe multitudinis & equeſtrium ſeptus ſtabat) agite, inquit, quid ſi illi conſultando totum hunc diem eximentes, nos in ſerum diei extrahant, an cenſent nos ſupplices, ut amici, ut parentes, ut cognati noſtri ab exilio reportentur, illis ad curiam adſtaturos? cœpta res eſt, ſignum ad arma dator, invadamus forum Palatinum, priuſquam illi nos occupent, vos que me ducem ſequimini. Neque vanus fuit hortator. Illi è templo in curiam pontificiam ſequuntur. Nec diutius ibi Mindenus commoratus, quàm ſe ad pugnam raptim armarit, in forum ſtipatus agmine armatorum omnis ordinis citato impetu irrumpit. Inde milio qui ad arma ſignum moveret, tota urbe cum telis, ut quæque obvia erant, concurritur, tabernæ officinæque cum fragore clauſę terrorem auxere. Matronarum ac puerorum juſtus clamor & concurſus in ædes ſacras, paſſim religionem, cui ſacrorum cura demandata eſt, abruptis omnibus, templis excivit. Senatus qui adhuc mœſtus in curia conſultabundus ſedebat, dubii abiréne an manere vellet, ad ſignum datum excitus, alii alia occultis viis domos ſuas dilabuntur. Multi quibus populare erat ingenium, quique in neutram partem inclinati, concordię conciliandæ authores ſemper fuiſſent, ut poſitis utrinque inimicitiis, exulibus reditus in civitatem concederetur, plebi ſe immiſcuerunt. Conſul Godefridus Rodenburgus trepidè per poſticam curiæ elapſus, dum lictoribus cinctus domum properat, forte in medium tumultum incidit. Hunc per plebis confertam multitudinem modico intervallo, caſu obvius Michael Piſtor, homo extremæ audaciæ & facinoroſus ira inflammatus, ut vidit, Hic eſt, inquit, ille vir, qui Soudenbalcho & Vordio authoribus ſummo loco natos viros, noſtros amicos urbe pepulit, & extorres fecit, quique in ſuo conſulatu nunquam civium ſanguine expleri poteſt. Hic ille eſt, qui de mea multatitia pecunia, quam nihil commerito expreſſit, jampridem ædiculam Virgineam poſuit: nunc dii injuriarum vindices injuriam ultrò adeſte. Conſul Piſtorium ſtricta ſpatha in ſe vadentem modico intervallo intuitus, fuga ſe, neglectis conſularibus inſignibus, in proximas Antonii Beſlandii ædes abripit: ibi pavore attonitus, comitiali ictus morbo in veſtigia humi concidit. Cæterum poſt paulo frigida ſuffuſus, ubi ad ſe rediit, bono animo eſſe jubetur: nihil eſſe, quod ipſe periculum vereatur, penes quem haud perinde magna culpa eſſet, ac vulgo diceretur. Vt eſſet, quod ad ipſum injuriarum à plebe abolitionem eſſe juſſam. Æquo ſolum animo ferendum eſſe, quod eo die cum univerſo ſenatu ſe magiſtratu abdicare cogeretur. Atque ibi cuſtodiri juſſus, non ad vim aut ad pœnam, ſed ut à nefariorum licentia rabieque defenderetur. Populus jam tota urbe in Palatinum convenerat, partim metu plebis magis, quàm ad factionis partes confirmandas: partim lætitia, ob urbem à ſuperba illorum dominatione liberatam: ſed multo plures extremi ſubſellii, quos vel inopiæ, vel æris alieni vis domi urgebat, ſpe magis & conſilio diripiendi aliorum domos, quàm ad opes partium adverſarum juvandas. Conſentiens interim in hac prima ſeditione omnium clamor erat & fremitus in profugos, quod maledictis ac conviciis proſequebantur: ſed nulli impotentius quàm ii, quos paulò ſuprà dixi è plebe, omnium primos cœnis ac ſportulis huc aliquot antè menſibus invitatos, quibus lingua ex æquo prompta erat, & manus ad pugnam haud ſegnes. Horum principes ductores erant, Michael Piſtorius (ab opere quæſtuario ſic dictus) Henricus* fuſor æramentarius, Alphardus naviculárius, Henricus Spicardus, Gerardus Rhodius carpentarius, Sloi fratres ſcriniarii, Iodocus Eikius argentarius, Fredericus Hackius, Petrus Coppius: multi præter hos alii, homines ſordidi, è textrinis, tonſtrinis, fabrariis tabernis, è pecuariis carnariis & porcilibus exciti, antea obſcuri, & vulgo de nomine vix cogniti, quos hæc prima ſeditio, & deinceps aliæ ſequentes, egregiè nobilitarunt. Abrogato itaque conſulibus magiſtratu, interregnum ad hunc diem fuit. Cæterum habuit eo die reſpublica interreges, homines utriuſque ordinis, religioſi & equeſtris, magno poſtea ipſorum detrimento, & cum populi ſugillatione acerba; D. Æmilium Niveldium, Gerardi Niveldii exulis filium: D. Marcum Weſium, D. Hadrianum Rheneſſium: Canonicos baſilicę D. Martini & D. Stephanum Ruemelerum, ad D. Ioann. & Iacob. Mindenũ, aulę Pontificiæ præfectũ. Poſtquã hi ſe interreges, populo iq præſenti connivente, dixerunt, armati extemplò curiã cõſcendunt, Ibi Mindenus gravem ac vehe-

Seditio Vltrajectinorum & ad arma concurſus.

Ædicula Virginis Mariæ ponitur ex mulcta Michaelis Egberti Piſtoris.

** Vander Borch.*

mentem

mentem orationem ad populum, eò tota civitate congregatum habuit.

Iohannes Mindonus, ejuſque res geſtæ.

Quoniam autem hujus viri mentionem fecimus, locus poſtulare videtur, ut pauca (quia deinde tribus inſequentibus annis res maximæ in republica ab eo geſtæ ſunt) de loco, ingenio, & moribus ejus diſſeramus. Genus huic fuit ex nobili Sulenorum & Amſtelorum familia, materno genere Gerardi Niveldii exulis nepos: vir præter acre ingenium & ſublime, ad res maximas gerendas natus, ſi honeſtior materia quæſita eſſet: virtus ſumma, authoritas cùm apud populares ſuos, tum apud principem, nec temerè inceptavit facinus, quod non ceſſerit illi ex ſententia, conſilio juxtà ac manu promptus: eloquentia, qualem homini literarum rudi contingere poſſe, vix credere par eſt: valido corpore & procero, egregieque compacto: membris teretibus, colore ſubnigro, ſuperciliis ſubductis exporrectiſque, vox erat neque omninò acuta, neque prorſus obſcura, ſed clara, cum virili gravitate conjuncta. homo inimicorum ſuorum impugnator acerrimus. ad ea accedebat ſummus honos apud principem, & gratia. vir abſolutus, niſi ad ſuam factionem conſtabiliendam à præclaris dotibus paululum degeneraſſet. Cæterum, quoniam de ejus eloquentia memini, libet hic orationem adſcribere, quam eo die ad populum armatus, è ſublimi curia, medius inter interreges habuit. Ea autem fuit hujuſmodi. Scio vobis inſolens videri cives, quod huc armatus ad dicendum conſcenderim, cum noſtra memoria à nemine conſtet id factitatum eſſe; & proinde tacitos varia ſuſpicari, quaſi hic armorum terror vel ad rempubl. vel ad vos pertineat: quippe quem ut amicorum opibus potentem, fortaſſis vobis fingere poſſitis formidabilem. Sed longè alia mea eſt ſententia, mihi credite, longè aliud conſilium. Sæpe equidem optavi ad vos de reipubl. noſtræ ſtatu verba facere, in qua multa mihi & corrigenda & obliteranda viſa fuere: at non licuit per eos, penes quos hactenus veſtræ dignitates, veſtri honores, tribunatus, quæſturæ, conſulatus, veſtra munera fuerunt: in quibus ipſis re ipſa nunc comprobaſtis multa eſſe, quæ in univerſum omnibus diſpliceant. Etenim tanto conſenſu hodierno die ſecedere cœpiſtis (quod fœlix fauſtumque ſit) & vobis authoribus quidem & ducibus, quanto per metum magis quàm per ignaviam, illos, ſi non regni affectatores, inſolentes certè civitatis veſtræ principes pro libidine regnare paſſi eſtis: quos tamdiu ferre oportuit, quamdiu vis omnis penes illos fuit: nec dominationis pertæſis, quod diſpliceret, prohibere licuit. Gratulator itaque mihi, hanc opportunitatem per vos mihi datam, pauca de communi republ. hodie vobiſcum diſſerendi. Nolite exiſtimare, imò fingere vobis eundem à me terrorem, quo illi veſtros animos domini ſemper oppreſſere: alia nunc longè ratio eſt cives. Rempubl. vobis ademptam, libertatem expreſſam hodie reſtituimus. Dicam igitur primum de iis, quorum partim

Civium mores à majoribus formari.

mutanda, partim exoleſcenda veſtro judicio videbuntur. Deinde quæ ad rempubl. deintegro conſtituendam facient: ita ut vos ſciſcatis, Nos verò authores ſimus. Poſtremò quæ ad me: & hæc omnia quidem paucis. Etenim ſi verum eſt, quod vulgò ſæpè dici audivi, Tales ferè eſſe civium mores, quales ipſi ſint principes & rerum publicarum gubernatores, minime mehercle veſtra ſeceſſio vituperanda videtur. Quis enim non fœda dedecora, quibus nomen Ultrajectinum, quibus patria, quibus ſacra, uxores, liberi apud exteras nationes infamantur, maturè vel ſublata, vel emendata certè cupiat, priuſquàm ea contagione omnes corrupti, nihil ſani in toto corpore relinquant?

Plebis ſeceſſio apud plures laudi data eſt?

Fuit ea olim magnis & excellentibus rebuſpub. licentia laudi data, ſi quando plebs per contumeliam à primoribus oppreſſa, vel publici mores depravati ſummè eſſent, quod libertatis prius, ſi non experta dulcedine, certè ſando audita, ad peſtes eas è medio tollendas, à patribus ſecederent:

Cenſores olim ad quid conſtituti.

& cenſores, qui probris caſtigandis, qui vitiis notandis præeſſent: ſibi crearent: notatos ob flagitium, aut mores ſordidos, aut vitium aliquod, è ſenatu ſubmoverent, alioſque allegerent. Rectè illi quidem, mea ſententia. Nam inſolentia quæ ex imperandi libidine naſcitur, niſi à plebe retuſa eſſet, imperia, quæ ejus erant, per vim invaſiſſent: & quod publicum erat, in privatum dominandi jus vertiſſent. Exemplorum ingens vis in hiſtoriis extat. Idem ne vobis accideret, & tempeſtivè & prudenter, nobis impulſoribus caviſtis: quos ego diu ac vehementer miratus fui, Soudenbalchi & Vordii ſuperbam dominationem tot annos tolerare potuiſſe, quibus tantum in vos exercere licuit, quantum libuit; ut tantum non ſervitutis jugum vobis injecerint. Non poſſum mihi temperare cives, quin ea quæ oculis, quæ animo meo doleant, dicam palàm. Annon per illos vobis flumina, maria, itinera, mercatus intercluſi fuerunt? nam dum non contenti ſunt domi vos oppreſſos metu tenere, etiam Hollandis eundem terrorem, per faſtum & contemptum facere ſtudent: vos, veſtræque merces pro vectigalibus & porto-

portoriis, à quibus Comitum beneficio eſtis immunes, ſuperioribus annis occupatæ publicè fuerunt. Profectò ſic eſt, Principum ſtultam libidinem plebs inſons ſemper luit, cùm ipſi, quod ſibi acceſſunt malum, ſuo jumento rectius luendum foret, quàm iis à quibus omnis culpa abeſt. Quod ſi fieret, vel minor honorum cupido, rarior ambitio eſſet; & moderatius illi ſe gererent, quàm gerunt: minus invidiæ, plus autem gloriæ ſibi & charitatis apud populum conciliarent. Nunc autem videte, quantum malorum agmen ab his vobis ſit profectum: quæ tametſi me tacente ipſi ſatis tenetis, commemorando tamen fient nobiliora ac illuſtriora, & eorum ſimul memoria recentior. Bellum illud magnum ad quod paucorum venit memoria, ex quàm parvis initiis in quantum incendium perrupit? Sed per Deum immortalem, per quos tandem? Nonne per horum parentes? At veteribus omiſſis, veniam ad recentiora. Bellum Iſelſteinenſe, cujus memoria eſt non ſolum recens, ſed vomicam deformem veſtræ etiam reipub: immedicabilem reliquit, unde initium turbandi omnia duxit? An non ex privata horum libidine? His, his inquam, omnia illa accepta ferenda ſunt, quæ inde ad vos acceſſerunt, incendia ſuburbana, extra quatuor urbis portas, tot civium in obſidione fœda lanicina, tot viduas factas, liberos parentibus orbatos. His debetur nupera ſeditioſa frumentaria, ex annonæ caritate orta: his imputandum æs illud alienum, eodem bello conflatum, quo adhuc rempub. gravatam habemus: quod utinam aliquando nullo publicæ tranquillitatis turbandæ incommodo diſſolvere liceat, & in libera civitate, omni onere levatos in libertatis dulcedine vivere: cujus quidem rei ſpes nulla affulſit, quamdiu omnis vis penes primores illos fuit.

Invectiva in Soudenbalchiū & Vordinum.

Studiò hic omitto, quanta dedecora nominis Ultrajectini fuere, quàm turpiter reip. munera, honores, quæſturas, non dico quibus viſum fuit, largiti ſunt, ſed quaſi prædas vendiderunt. Quot rectis cœnis, quot compotationibus ea venalia habuerunt? ut quiſque largiebatur profuſiſſimè in medium, ita erat emptor optimus. His artibus & ſimilibus, ſub ſpecioſis nominum ſuorum umbris, fures aluerunt quàmplurimos, & homines opicos ac propudioſos, non ad ampliſſimos tantum honores, verumetiam luculentam fortunam provexere. Hi propolas cùm aliarum rerum, tum frumentariæ ditarunt: penes hos annonæ precia augendi facultas fuit: conſtituendi, quos libitum eſſet, publicanos: decimandi frumentum, arrodendi vectigal piſcarium, decidendi denique omne penu & annonam. Adeò ipſis hactenus impunè hæc fuere, ut ſi quis ea vel reprehendere, vel contrà mutire eſſet auſus, illi apertæ inimicitiæ indicerentur. Vectigalia autem illa ingentia, quò ſunt collocata? nonne vel eorum oſcitantia direpta, vel auxilio turpiter decocta perierunt? cum alioqui rempub: locupletiſſimam & ærarium dives hodie habuiſſemus. Itaque peculatus gratuitus fuit. Quo motu abhinc biennio, ob precii annonæ frumentariæ magnitudinem, ad arma proſiluiſtis? An non ex compoſito ad inediam vos compulerant, cùm vix precibus propolæ frumentum vetum pecunia, è cumeris & granariis producerent? Arguit id planiſſimè eorum conſilio factum ſupplicium civis, quem prætextu alterius criminis minus ſpecioſi paulo pòſt arreptum, ſed inſontem, percuſſerunt. Conſtabat enim eum, muliebri habitu inter primos ſeditionis concitatores, multitudinem ad expugnandam domum Doienburganam exhortatum fuiſſe. Homunculi quanti fuiſtis? Trita vox eſt, magno conſtare, quod precibus ematur: at multò pluris redimitur, quod & precibus & pecunia comparatur. Poterant edicto, quantum frumenti tota urbe erat, precio tolerabili è tabulatis venum extruſiſſe. Sed eorum facta & dicta juxtà comprobarunt, voluiſſe vos ſtrigoſos, famelicos, inopes ſub imperio continere, ne ſaturitate ebrii frenum ferociores excuteretis. Faſtus & amentiæ plena illa vox fuit, quam aliquandò ab Everardo jactari auditum fuit: Si omnium fortunæ civium æquè lautæ forent, neminem eorum præ ferocia ingenia edomare poſſe.

Opum æqualitas quam periculoſa.

Taceo cædes civium, taceo exilia nobilium hominum, & multa tragicæ tyrannidis exempla, quæ commemorare piget. Iam me hujus vitæ tædet, quoties miſera veſtra conditio mihi in mentem venit: rempub. ab iis oppreſſam, qui conſervatores, qui cuſtodes eſſe deberent: ab iis hoſtilia perpeti, qui ſacra & profana tuerentur: domus hoſpites, non expilatores eſſent: ab iis religionem, equeſtres, plebem, principum finitimorum odio propinari, quorum opera veſtræ res florerent, quoſque pacis ac fœderis conciliatores fœcialeſque haberetis. Circumſpicite, amabo, vicinos veſtros, quàm æquo, quàm benevolo in vos ſint animo. Hinc Gelrus per hos veſtris ſociis ultra Iſelam infeſtus eſt. Illinc Burgundiones, quem animum adverſus vos gerunt, loquuntur rebus ipſis. Nam aliquot annos reditus veſtros injecta manu publicè, non alieno, ſed ſuo nomine poſſident. Nimirum declarantes, ſe omnem vobis

fœlicitatem ex animo prècari. Certamen non nupèr ortum de paludibus, & identidem motum, non dubium ſcilicet amicitię argumentum eſt: præſertim quoties eas non ad urbis veſtrę mœnia, verùm ſub ipſa turri Martiniana ſe propediem effoſsuros minitantur: & facerent, ſi diuturnior Soudenbalchi eſset dominatio. Atque horum populorum ac principum gratia præclaris illis viris debetur: id quod nuſquam illi tacitum habent. Nunc autem, quia heſterno crepuſculo urbe furtim dilapſi, rempublicam à metu ſui liberatam vobis reliquerunt, cavendum etiam atque etiam, ne id juris in vos, quod amiſere, aliquando reduces recuperent: lex adverſus illos feratur hujuſmodi, ut Everardus Soudenbalchus, Godefridus Vordius Henrici filius, Godefridus Rodenburgus, in perpetuum exules quinque miliaria quaqua verſum ab urbe eſſe jubeantur: ſi quis aut contrà ierit, de iis retuleritve, aut ſe his defenſorem dederit, eandem pœnam in ſe paratam ſciat. Sed de illis ſatis. Cæterum quantum ad rempubl. attinet, ſic decrevi, ut prima ratio, ſi non in totum ſuſtollendi, certè levandi oneris cerviſiarii habeatur. Placet binos æris demptum iri: & ſi dii propitii vitam mihi ſoſpitent, ſpes eſt, brevi futurum, ut omni onere relevemini. Et quo id celerius fiat, præter conſuetum vectigal civis aliquandiu in cupam binos æris: qui publicis verò hoſpitiis coctam venalem habent, trinos pendent. Iam ut æs alienum bello Iſelſteinenſi conflatum diſſolvatur, diſpungantur rationes, lata & accepta recognoſcantur: quæſtores qui abhinc retro ad annum undecimum ærario præfecti fuerunt, ad calculum vocentur, rationes cum ſyngraphis acceptorum & expenſorum referant: publicani item, quos illi ob enormem vectigalium licitationem relevaverunt, rationes ad ærarium referant. Illos autem qui è gradu equeſtri per id tempus ærario præfuerunt, lubentes paratoſque dabo ad vicenos quinos reſcribendum, quos pro laboribus ab ordinibus decretos, accepere. Creentur ſinguli ex operis, à quibus illæ recognoſcantur: à quibus peculatus poſtulati, populi judicio publicè damnentur, multenturve: eaque pecunia quæ inde redigetur, æs alienum diſſolvatur: exulibus cujuſcunque loci ac nominis reditus in civitatem decernatur. obærati item & nexi, quique ob vim graſsatores ſolum verterunt, revocentur, præter parricidas, quas peſtes ac probra à republica procul abeſse convenit. Religio ſupra legitimum numerum, ex æquo vobiſcum ſtipendium ad ærarium pendet: ſic enim comparati ſumus, ut non ſolum in parte reipub. profimus, verumetiam eam brevi redemptam, & ab omni ſervitute liberatam, poſteris noſtris per manus tradamus. Et ne ærarium amplius penſionibus novis obnoxium reddatur, cavendum erit in reliquum; neve in capita uſurarię penſiones è republ. aſſignentur, neque civi, neque peregrino. Dolus ut abſit & fraus omnis, ſignum quo tabulę id genus obſignari ſoleant, in oculis operarum comminuitor. Cras primo mane, operæ in ſuum quæque comitium, ad novos magiſtratus, qui è repub. erunt, creandos conveniant. Ex equeſtri ordine nemo in ſenatum, ex lege legitor; nec jus faſque ſit inde ad plebem, ut magiſtratum aliquando gerat, aliquem tranſire. Iam ut ab hoſtium judicatorum metu ſecuri ſitis, excubię in muris, cuſtodiæ accuratæ in portis, & præſidia noctu in turribus diſponuntor: clavium cura penes duos primariarum operarum ſenatores, & ſedecim novos tribunos, qui creentur, eſto: ad hos ut ſub occaſum ſolis deferantur, curanto. Huc qui cooptabuntur, enixè dabunt operam, ne ad alienum, unde periculum reipub. ſit, divertant. Conſules enim, in quorum tutela aſſervati ſolitę eſſent, ſuſpectam ſuam fidem reliquère. Annonę non minor ratio habenda eſt. Placet igitur, ne in reliquum vel piſtor, vel coctor cerviſiarius, ex aliis operis, quàm ſuis, in ſenatum legatur: neve adeò omnino quidem in alienis profiteatur. Statim quàm magiſtratus creatus erit (ſtat enim, civitatem à pernicioſis vitiis, quæ vobis dormientibus irrepſerunt, quantum dabitur, repurgare) novi ſenatores, quæſtores dicent, homines nulla ambitione infames, nec probri unquam notatos. A rebus novandis deinceps in univerſum quiſque abſtineto, ne cum domi foriſque pacem habemus, inteſtina tumultuandi licentia, res noſtrę aliò dilabantur. Criminum cognitio ſenatui defertor: prætor & ſenatus (veluti conſuevit fieri) juri dicundo, controverſiiſque finiendis præſto: quæſtiones rerum capitalium & anquirendi jus penes ſuum magiſtratum permaneto. Moribus civitatis præclarè conſtitutis, dabitur opera, ut concors Reſp. ſenatui plebique ſit, quò opes veſtræ domi floreant, & quæſtum operæ faciant maximum: foris fama clara nomen Ultrajectinum vehat. Ad ordines conſociandos & immortali fœdere jungendos, annitetur religioſum nomen: juvabit equeſtris nobilitas: laborabit ſenatus: dabunt denique operam, quantum bonorum tota civitate hominũ eſt, aderuntq; armati ad ſenatus authoritatem tuendam, quocunq; vocētur.

Porrò

Potrò autem, quod ad publicanos, tribunorum judicio id ſtabit. Supereſt una difficultas, quæ maximos motus peperit: ea eſt, quæ via ſit potiſſimum ineunda, ad reſidua quadraginta ſex milia corrodanda. Firmam interim ſpem concipio, interceſſoribus è medio ſublatis, rationem inventum iri, qua ſine magno certamine contrahantur. Cætera quæ ad remp. pertinent, ad novum magiſtratum deferentur. Quorum exemplum, ne quis leges ignoret, ante curiam in tabula ſcriptum ſuffigetur. Et hæc quidem ſatis mihi de repub. dicta videntur. De me autem, ne multa commemorando & admonendo vos majorum meorum beneficiorum, ego pro iis gratiam repetere videar, id ſolum dicam, Quando nulla mea in rempub. merita extant, aut certè tenuia, (ingentia de me erubeſco polliceri) opto à Deo Opt. Max. materiam mihi dari aliquando, qua ubertim vos liceat demereri: quod quo ſegnius continget, plenius hoc emerendũ erit, & cumulatius. Adjuvabit hanc meã animi adniteturq; eódem, quantũ hominũ nobilium intra muros, quantum nuſi procul ab urbe degit. hodie enim per vos redditi ipſis ſui parentes ſunt: amici, cognati, per vos ab exilio revocati, quo beneficio nullũ antiquius, nullum majus in ſe poſſe conferri ducunt. Nec unquam aliud antè facinus æquius à vobis perpetratum eſſe judicant, quàm hodie perpetraſtis, quòd eodem judicio inimicos damnaſtis, quo illi olim noſtrum genus per ſummam injuriam pepulere. Sed longè pulchrius eſt, quod iidem, velint nolint, noſtros incolumes in civitatem veſtris humeris claro deorum hominumque plauſu reportatos audire cogantur: quod fœlix fauſtumque nobis & reipublicæ ſit, precor. Poſtquàm ille dicendi finem fecit, cum armatis collegis in Palatinum forum abiit. Plebs effuſa lætitia, ob partam libertatem geſtiens, abſentes inter ſe certatim ſuperbiæ criminari, eorumque tyrannidem maledictis inſectari. Exaggerabat iis odium recens rumor, Vordium ſuperiori nocte Doreſtati cum Epiſcopo colloquia ſerere viſum fuiſſe, eumque monere, ut Ultrajectum maturaret, operas ad ſeditionem ſpectare, eaſque de eo excludendo acturas. Pleriſque credebant, hunc rumorem à Mindeno in inimicorum invidiam ſparſum. Poſtridie habita ſunt comitia à meridie, quod antèa nunquam factum fuerat, cum manè ad creandum convenire ſolerent. Sed inter arma leges antiquantur: ubi, non quid æquum, quid decorum, quid glorioſum, quid è conſuetudine ſit, ſed quid cæca libido dictat, pro utili ac honeſto habetur. Creati Coſs. Fredericus Regius & Adamus Diemenus: quorum hic eloquentia clarus, unus in repub. maximos motus ſedare valebat, niſi nomen, quam par erat, popularius fuiſſet. Novi ſenatus nomina in catalogum miſſa, Mindeno cognoſcenda illico traduntur: à quo quaſi cenſore, qui videbantur vel ſubmoti, vel allecti ſunt, ut à ſuis partibus vel inimicorum eos ſtare ſuſpicio fuit. Populi juſſu plebiſcitum factum, ut exules per literas revocarentur: quod illico factum. Operæ in ſuum quæque comitium, ſub veſperum iterum armati convocantur; metu, ut apparebat, ne exulum pulſorum amici, ad res novas conſurgerent. Crepuſculo diei Stephanus Sulenus, Æmilius Mindenus, Iacobi frater, Gerardus Niveldius, exules urbem intrant. Rediit & Borrius Amerongus, qui à temporibus Magni belli, annos propè quadraginta factionis invidia civitate pulſus, perpetuo exilio populi judicio damnatus fuerat. His omnium gratulatione occurſum eſt: acceptiſque in urbem, luxurioſa lætitia per totam noctem in curia Haſenburgana comeſſando publicè epulis indultum: ignes in palatio totaque civitate regionatim accenſi, inſolentem quidem, ſed brevem lætitiam arguere. Nec minus à plebe tota illa nox perpotando, cantuque ſtrependo in lucem abſumpta eſt. Huic publico gaudio, circa medium noctis princeps cum duabus turmis equitum urbem ingreſſus, ſupervenit, incertum quo conſilio. Scio fuiſſe, qui ſuſpicabantur, ob id eum in urbem maturaſſe, quòd tum veteri ſenatu magiſtratu abire juſſo, ac novo ex Mindeni arbitrio, creato, ſperaret, quantum milium reliquum eſſet, facilè potiturum: maximè ſi multitudinis conſenſus eò accederet. Nec deerant qui contenderent, ſeditionis fama motum, Ultrajectum properaſſe, ut præſens ſua authoritate licentiam tumultuandi coerceret. Sive hæc cauſa igitur fuit, ſive illa ſubiti ejus in urbem adventus, cum tædis ardentibus ac funalibus ad portam illi occurſum, deductuſque à novis ipſe conſulibus & nobilitate equeſtri eſt cum magna gratulatione in aulam Pontificiam. Hic de reipub. ſtatu paucis collocuti (ne rerum actarum & præſentis concordiæ ignarus eſſet) domos quiſque ſuas, ut hora intempeſtæ noctis poſtulabat, diſceſſerunt.

Bellum quid primum habent.

Quod Baſilius deſcripſit.

LAMBERTI HORTENSII RERVM ULTRAJECTINARVM, LIBER SECVNDVS.

1525. in Majo.

SEXTO Calendas Majas, poſtridie quàm novus ſenatus creatus eſſet, rebus omnibus ex populi factioniſque ſententia (ut apparebat) compoſitis, principem ille convivio, luxu magnifico apparato, in ædibus Palatinis excepit: fuitque is dies propter illius hilaritatem, tota civitate feſtus ac celebris. Nec minus gaudium publicum privata hilaritate celebratum: plebs enim regionatim ad ſympoſia convenit, productaque ea eſt in ſerum diei comeſſatio. Verum brevis illa immodica lætitia, & non diuturna inter plebem & factionem, cujus impulſu ad inteſtinam veſaniam exarſerat, concordia fuit. Etenim libertatis dulcedine multitudini oſtentata, cœpit plebs in omnem licentiam per æqua & iniqua graſſandi ſibi viam aperire. nullis conſiliorum habenis retineri, nullis blandimentis ut ab armis diſcederet, induci: non principis majeſtate, non ſenatus authoritate, non religionis reverentia ab effrenata nefariorum incœptorum rabie compeſci potuit. Proceſſit autem paulatim eo uſque debacchandi impotentia, ut contempto ſenatu, cerdones, textores, pelliones in conſules, in nobilitatem pro libidine convicia impunè jacerent, contumelias dicerent, dictarent quid decerni placeret. Senatus plebi inviſus eſſe, nec ullus poſtea legitimus habitus ſed indies ferè indici cœpit. Fecerat in oratione ſua ad populum mentionem tenuiter Iacobus Mindenus, de religione, par vectigal cum populo cerviſiarium penſura, donec rempub. ab omnibus penſionum non ferendarum oneribus liberatam haberent. Juſſerat & quæſtorum ad annum retro undecimum, rationes ad ærarium referri, eorumque accepta & expenſa recognoſci. Plebs legum latarum non immemor, ac tota cùm in libertatem, tum occaſionem perturbandi omnia intenta, ſpretis cleri promiſſis in ſpeciem præclaris, tabulas obſignatas in promiſſorum fidem popoſcerunt. At religio, homines callidi, advertentes quantum ſervitutis jugum ſe maneret, ſi tabulis datis illorum libidini fidem ſuam obnoxiam feciſſent, habendis conventibus ludificando operas aliquot dierum hebdomadas extraxerunt. Acceſſit & alia contentio ad hoc religionis negocium, quæ nobilitatem cum plebeiis quibuſdam commiſit. Indignabantur plebeii quæſtores, & ædiles, equeſtrium opera fieri, quod nunc demum poſt tot annorum ſpacium ad referendum poſtularentur: in primis autem illi, quorum rationes vel parum integrè relatæ fuerant, vel quibus ſyngraphæ relatorum expenſorumque temporis intercapedine per negligentiam deperierant. In nobili quodam jurgio caſu altercatio cum ad convicia uſque exarſiſſet, ac quidam è quæſtoribus plebeiis denunciaſſet ærarios coactores, qui trium ordinum nomine per id tempus ærario præfecti fuiſſent, reos peculatus ſe acturum, ut omnes illi proinde pari lege ad collationem acceptorum & expenſorum apud novos tribunos plebis tenerentur; Lubbertus * Walamus, qui ex equeſtri ordine eam præfecturam aliquando geſſerat, Quantum ad rationum mearum ſubducendarum diſpunctionem attinet (inquit) nihil laboro, ut etiam paratum me offeram ad ſtipendium xxv. renumerandum. Hinc novum motum negocium utriuſque nominis hominibus, qui è tribus ordinibus ærarii præfecturam geſſerant, ut pari lege cum urbis quæſtoribus ad referendum tenerentur. Contrà, illi obſtinatè contendere, nullis populi legibus ſe teneri, frequentes conventus adverſus plebem agere. Mentionem item injecerat Mindenus, dudum reſtituendæ ab oneribus, libertatis, redimendæque reip. Deſtinarunt itaque tribuni, juſſu plebis, præter penſiones publicas & uſurariam pecuniam quæ quotannis ex ærario pendebantur, agros compaſcuos pignori pro uſura oppoſitos, nonnullos pro tertia parte datos, bonaque prædia, quæ per Coſſ. quæſtores, & pleramque nobilitatem & primores procerum eccleſiaſticorum reipub. (ut credebatur) tantum non adempta, in aliorum poſſeſſionem & jus fiduciarium tranſiſſent, multatitia pecunia, quam immenſam fore credebant, in univerſum redimere, ac populo reſtituere. Et hæ quidem cauſæ novi tumultus paulo pòſt fuere, cur ſecundùm per ſeceſſionem in cœmeterium

Plebi inſolentia oſtentata dulcedine libertatis.

** De Wael van Vroneſteyn.*

meterium D. Ioannis ſe armati effuderint. Sed dum hæc plebs ex compoſito adornat, Epiſcopus qui tunc præſens in urbe aderat, nihil prius habuit, quàm ſuum negocium perſequi. Apparebat autem minus laboris ad promiſſum conſequendum reſtare, quàm minorem quatuor milium ſummam pridem nactus eſſet. Pulſis enim conſularibus quorum interceſſionibus via ad reliquum pecuniæ conficiendum maximè præcluſa fuerat, cum novum ſenatum, equeſtrem ordinem, & bonam religionis partem conſentientes haberet, è manibus prædam vix elabi poſſe arbitrabatur: nec plebis interceſſionem magnopere timebat, quippe quam approbando legem de exulibus novis latam nullo ſibi negocio conciliaret. Itaque mox quam in civitatem venit, rem de integro ad ordines retulit: apud quos multa queſtus eſt de lento eorum conſilio, de mora ac pecuniæ dilatione, qua ingens periculum ſociis Tranſiſelanis à Gelro ingrueret, qui ſe promiſſis ſine effectu vanis extrahi, ludibrioque haberi paſſim quereretur. His relatis ſtatim Doreſtatum, relicta ad horrendam tempeſtatem repub. abiit. Itaque conventui dies quarto Calen. Majas extemplò indictus. acciti eò ſunt Amorfortiorum aliarumque civitatum legati. Ibi orſus principis legatus, gravi oratione in eos invectus eſt, per quos ſtetiſſet, quo minus tot conventibus actis, quid in Epiſcopi tam arduo negocio promotum eſſet. Nunc illis ejectis, petere ſe, ex collegiorum equeſtrium ſenatuſque ſententiis rationem decerni, qua pecunia expediretur. Duo vero collegia, quæ nuper à reliquorum ſententiis cum ſenatu diſſenſiſſent, induci poſſe ut in aliorum judicia pedibus diſcederent. Rogatæ inde ordine à Decano primariæ Baſilicę ſententiæ, concordes huc ſuffragatæ ſunt, ut religionis & equeſtrium cenſus teneretur. ſoli Amorfortii ſuam ſententiam vindicantes, in agrario cenſu, qui è veteri ditionis conſuetudine eſſet, perſtitêre: identidem clamantes, ne quid novaretur: alterum cenſum inuſitatum juxtà, & ditioni perniciosum fore. Verùm his fruſtra aliquandiu reclamantibus, ac domum amplius deliberatum abire juſſis, ad poſtremum hujuſmodi fit decretum; Quando multis ſuperioribus conventibus de quadraginta ſex milibus conficiendis conſultando, interceſſionibus quorundam, qui à diverſa ſententia deduci non potuerunt, fruſtra eſt laboratum, adeò ut rebus in magnum diſcrimen adductis, princeps ſe per ludibrium extrahi exiſtimarit: ſic enim lenta conſilia ferè interpellationibus malevolorum diſturbari ſolent. Placuit igitur ordinibus (ne plurium dierum contentione extrahatur, neve res ad diſquiſitionem populi deducatur) in hanc formam decretum de aſſignatis m libus fieri. Cenſus quadraginta ſex milium imperabitur pagis, vicis, prætoris: huc contribuent utriuſque nominis mortales, qui eò ſpectant. Conferentur autem ad eum diem, qui cenſui condicetur ſecundum æſtimationem bonorum æquabilem, ex cujuſque tenuitate opumque magnitudine: ſive eæ ſitæ ſint in paſcuis, in arvis, paludibus, ſive inſulis, alluvionibus, & quidem ordinum principiſque arbitratu. Iam qui rem pecuariam, quique paſturam boariam exercent intra extraque urbem, agrarii item & agricolæ intus foriſve agentes, molæ, vectigalia utriuſque nominis, ex fundorum rationibus, & in quibus nullum eſt ædificium, juxta eorum precia. Tenebuntur huc quoque municipia, exceptis iis qui ob fortunæ tenuitatem, in quatuor ſuburbiis, & ruri habitantes, in nullo numero cenſentur: quos à contributione immunes eſſe placet, ſi his neque paſcua ſint, neque inſulæ, neque paludes, aut ullum denique poſſeſſionis genus. Civitatum ſociarum rectores, cives quiſque ſuos & municipes cenſento: cum autem qui pecuariam exercent, ſimul in eos qui ſolvere gravent ur, jus exequuntor, ac cum ipſis lege agunto quoad imperatum exolverint. Ad hanc contributionem poſſeſſor in beſſem, fundi verò dominus in quadrantem tenetor, poſſeſſor perſolvito, dominus fundi (cum videbitur) decidito. Huic cenſui agundo præſunto viri graves ac cordati, quos Antiſtes cenſores, unà cum ordinibus dicet: penes quos juſta ratio eos cenſendi, qui huc contribuent, eſto. Literæ ſtatim Amorfortiam ad ſenatum datæ, quibus poſtulatum eſt ab ordinibus, ut ubi diu ſatis deliberatum eſſet, aliquando ſtatuerent aliquid certi, atque ad quintum nonas Majas reſcriberent, quid ſententiæ eſſet. Reſponſum nulla mora ab his per literas eſt, quæ in ordinum conventu recitatæ in hanc ſententiam fuere. Quod proximo civitatum atque ordinum conventu per legatos reſpondimus, animis parum æquis fuit acceptum, aut certè parum bene intellectum: cum antè nobis pulchrè cum ordinibus ea de re convenisset, idem ne nunc quoque accidat, periculum eſt. Quare nihil eſſe ducimus, quamobrem, quod ſemel placuit, id integrum identidem referamus. Sed quia id ipſum quod ſuperiori conventu decreviſtis, vel nobis fruſtra reclamantibus, perſequi vobis conſilium eſt: ne nunc quidem à prima ſententia diſcedimus, quam mutare turpe, & ditioni inutile foret. Interim, quando omnino

Cœmiterium D. Ioannis vulgus Campum ſanis adpellat ut ſcribit fol. 36. Henr. Bommelius qui hos ipſos populares motus deſcripſit.

Decretum ordinum de quadraginta ſex milibus conficiendis pro Tráſiſulanis ſalute.

omninò ſic cenſere conſtitutum eſt, petimus qualemcunque cenſum juxta tabularum fidem actum ad nos dari: fortaſſis lecta perſpectaque cenſus ratione, reſpondebitur, quod neque principi neque ordinibus fuerit ingratum. Poſtquam autem Ultrajectini nihil certi conſilii conſultando ad hunc modum ex Amorfortiis extundere quiverunt, privatim publiceque in univerſum omnibus placuit, vectigal quàmprimum in præturas, vicos, pagos Amiſianos Amorfortianæ ditionis, ejuſque ſuburbia ex cujuſque fortuna & opulentiæ modo conſtituere, ejuſque exemplum Amorfortiam ad ſenatum mittere. His quod præſagiverant, brevi accidit. Nam cum penes illos cenſendi jus abſque Amorfortiis liberum eſſet, in proclivi erat divinare, qua æquitate, pro ſua libidine, cenſum in Amiſianam ditionem conſtituturi forent. Ejus exemplum itaque intra paucos dies ad ſenatum ab ordinibus datur. Operæprecium hic facturus videor, ſi ordine catalogum pagorum Amiſianorum ut quiſque cenſus fuit recenſeam, ut appareat uter populus alteri hac in parte iniquior fuit: ſimul qui certatim ſuis magis quam aliorum commodis conſuluerunt. Sed cum crebra in recenſendo ſingulatim pagos cenſus iteratio nimis odioſa foret, ſed & barbara nomina durius aſperiuſque ſonantia pleraque à Romana inflexione abhorreant, ſatis duxi, ſummatim cenſum Amorfortianæ ditioni impoſitum, quem ad ſenatum miſerunt, recenſere. Urbanæ juriſditioni impoſiti quadringenti quinquaginta: reliqua ſuburbana Amiſiana ditio cenſa tredecim milibus aureorum & quingentis. Lectus recitatuſque in ſenatu hic cenſus haud mediocriter eos offendit. Primum quòd juſto major, & quàm pro ditionis cum aliis duabus præfecturis collatæ, anguſtia & copia grandior exiſtimaretur: deinde quia aliarum præfecturarum, ipſiuſque urbis Ultrajectinæ cenſus eadem opera tranſmiſſus non eſſet, (quæ res fraudis ſuſpicionem fecit) unde ratio æquè an iniquè, rectè an perperam cenſarum regionum affirmari potuiſſet. Refragatum itaque (ut antea) huic ab univerſo ordine & populo eſt. Epiſcopus, ut hæc conſtitutio tributaria per Amorfortios procederet, vehementer ſolicitus, pro magno duxit negocio, eos benignitate ac comitate adoriendo, blandimentis ſibi conciliare, ſi fortè ea via ab obſtinata ſententia agi valuiſſent: libellorum magiſtrum, & Hadrianum Rhedium ab intimo conſilio, equitem nobilem ex illuſtri Rhediorum in Tranſiſelanis familia, ad ſenatum legat. His mandat, ut omnia benigna lautaque in poſterum affirmando, illos obteſtarentur, ut vel in principis gratiam ordinum ſententiæ accederent: quando nunc aliquando pecuniæ conficiendæ ratio inventa eſſet, gratuitas omnes præteritas ipſis interceſſiones fore; cenſum ipſis ipſorumque ditioni conſtitutum, ſi parum æquus videretur, per principem levatum iri. Cum his mandatis legati Amorfortiam proficiſcuntur. Poſtridie quàm civitatem intrarunt, uterque ſenatus illis datus eſt. Ubi relatis iis, quæ in mandatis habebant, è curia per viatorem in hoſpitium deſcendere, ibique reſponſum ab ſenatu paululum expectare jubentur. Poſt paululum moræ per Conſules, & tres ſenatores (ut ei genti mos eſt) legatis in hoſpitio ſic reſponſum eſt. Scirent ſenatui cenſionem Amiſianæ ditionis dudum ab Ultrajecto acceptam, nullo pacto probari, quando nec modus in ea habitus eſſet, nec æqui ratio. Ad hæc ne mentionem quidem reliquarum præfecturarum ullam fieri, ex quarum æſtimatione, ſe ſuamque ditionem cenſam oportuiſſet. Decreviſſe his juſtis de cauſis, ſimulac aliarum præfecturarum inferæ ditionis nova cenſio deintegro in lucem ab ordinibus emitteretur, tum demum ſe effecturos, ne officium, ne fidem populi Amorfortii in ſe Epiſcopus deſideraret. Vix paucas inde horas legati ab hoc reſponſo in hoſpitio commorati, civitate Doreſtatum conſiliorum dubii ſe abripuerunt. Æger princeps animi, nec immeritò, ob elapſam rurſum è manibus pecuniam, nihil æquè verebatur, quàm ſeditionem novam oborituram, ſi res in plebis, quæ huc tota intenta ſpectabat, diſquiſitionem raperetur. Neque res quidem periculo caruit. Nam quoties ad conſultandam rem ab ordinibus conveniretur, voces paſſim à ſordidiſſimis quibuſque è colluvie hujuſmodi tractari audiebantur, fruſtrà eos conventibus habendis indies ſe diſcruciare: nec niſi per operas tandem fore, ut pecunia expediretur: nihil præſentis conſilii in purpuratis ſimiis eſſe: plebem nunc ſapere cœpiſſe: ſeceſſione proinde iterum opus eſſe. Acuebant ad hæc plebis animos lanii pecuariique homines, quorum copiæ & opes in paſcendis pecoribus univerſæ eſſent, nec aliunde quæſtū facerent, ſubulci, (ſic vulgò dicebantur) quibus majorem in modum ordinum cenſio pernicioſa erat futura. His doloribus paulatim pullulantibus, novi bubulciq; Tribuni plebis ex operis tunc primū creati, plebis juſſu, controverſiam de vectigalibus cerviſiariis ex æquo cum populo pendendis, religioni (ut in primo tumultu promiſſum erat) ſeriò movere, tabulas inde poſcere: rati hac occaſione (quia illos pertinaciter

Per Rhediū Amorfortii rogātur Ordinū ſententiæ accedere.

id requ-

id recuſaturos conſtabat) fore, ut per tumultum, & votorum compotes fierent, & ordinibus poteſtatem conſtituendi contributionem ex ſua libidine, vi armata extorquerent. Et exaſperabantur multo vehementius animi, quod nec ad rationes quæſtorias, nec tribunitias ordinum, per equeſtres & religionem via pateret. Et hæc præcipua tum animorum irritatio fuit. Decanus primarius, homo præter dignitatis nomen, & equeſtrem inter Sicambros familiam, ab omnibus literis, cultuque diſciplinarum prorſus alienus, religioſum arbitratus, ſuo aſſenſu religionem in ſervitutem à plebe compelli, proteſtatus apud ſuos ſe non concedere populo, neque quoad viveret, ut jus libertaſque ſua imminueretur conceſſurum, ex urbe ad Carolum Gelrorum Ducem finitimum profugit. In cujus non longè pòſt è reb. humanis ſublati locum D. Æmilius Niveldius, Gerardi Niveldii exulis filius, armis magis factionis, quàm ſodalium ſuorum ſuffragiis ſuffectus eſt. Religio, cum terror undique inſtaret, & vis, per ſpeciem petendi conſilii principem Doreſtato per literas occultò ſub ſupplicationum ferias in urbem evocat: rata fore, ut ejus præſentiam plebeii veriti, ab armis prohiberentur: & tumultus irritatus, priuſquam in gravius certamen accenderetur, principio conquieſceret. Sed nihilo obfirmatius plebs ſuam viam progrediebatur. Ordines indies conſultationem de promiſſis milibus integram referre: clerus antiſtitem in hunc turbatæ urbis ſtatum evocatum, obſervare, ut ſe à plebis injuria oboriente tueretur: neu committeret ex fide ſuperiori anno religioſe data, eccleſiaſticam libertatem per vim opprimi: memor, quorum ſuffragiis ad ampliſſimum munus cooptatus eſſet. Contra plebs, per novos tribunos inſtare, religionis in priori motu promiſſa de vectigali in cupas ſingulas æqualiter cum populo perſolvendo identidem occinere: ad id principem ſibi adjutorem ſe petere: ut aliquando eam remp. quæ tot annos æri alieno ſolvendo non eſſet, liberam degravatamque redderent. Illorum fumos & verba, in ſpeciem blanda, ſe diutius ferre non poſſe, mero ludibrio extrahi. Si princeps plebem adjutarit, ut tabularum à religione compotes fierent, ſpondere invicem, ſe pecuniam brevi omnem conquiſitam ei tradituros. Multis denique probris religioſum nomen lacerarunt. Et ad vim haud dubiè res ſpectabat, ni mos ipſis gereretur. Animi inter hos medius princeps ægritudinem diſſimulans, cupiebat quidem latum Eccleſiaſtico negocio auxilium: haud dubiè perpendens, ſi id deſereret, quanta vaſtitas ei ab impendente tempeſtate immineret: ſed cum adverteret nullam conficiendæ pecuniæ ſpem vel in religione eſſe, vel in nobilitate affulgere, ſegnius tamen plebis iras mollire cœpit: paulumque ab æquo declinare viſus eſt. Ne Reſpub. quid detrimenti acciperet, tentata plebs per conſules acriter eſt, ſi tumultus opprimi potuiſſet, ſed fruſtra. Dies ad conveniendum eccleſiaſtico ordini & equeſtri edictus tumultuoſe eſt, ut in univerſum ſemel ſtatuerent, num fidem de tributo cum populo ex æquo pendendo aſſignare vellent, nec ne. Decretum à religione hic eſt, quando plebs liberum arbitrium onerandi, levandique quos vellent, ſibi permiſiſſet, pergerent ex compoſito agere quod videretur: ſeſe vim extremam pati malle, quàm ſub jugum voluntarios ſe miſſuros. Nec difficile ipſis fore, ut armati inermes, multitudine ſuperiores, paucos opprimerent. Proinde pro ſe quiſque id conniteretur, quod bonum fauſtumque reip. eſſe judicaret. Iuratum inde eſt in hæc verba: Prædæ ſe, direptionique plebi totius eſſe malle, quàm ut tabulis ſignatis ſervitutis fidem teſtarentur: mollirent illi, acuerentve (ut videretur) iras. Reſponſum atrox ad plebem perlatum, eam mora ferocem, dolore itaque longè ferociorem fecit. Communiter ſeceſſionem parant. Tangebat animos eorum hoſtiles jam tum ſpiritus gerentium recens nuperrimæ ſeditionis memoria. Illius libertatis dulcedine etiam capti, decimo calend. Iunii pridie aſcenſus Dominici, ſtatim cum ingenti totius civitatis terrore, paulò ſub noctem, nihil Antiſtitis præſentiam conſpectumque veriti, in cœmeterium D. Ioannis armati ſecedunt. Hic caſtris poſitis, primo ſtatim congreſſu ſacramento interpoſito in tribunorum verba conjuratum, ab armis non prius diſceſſuros, quàm à religione & equeſtribus id quod ſponte concedere abnuerent, armis expreſſiſſent. Fuit itaque hic ſecundæ ſeditionis obtentus adumbratus. Cæterum mentes cum oculis colluviei eò deditæ revera erant (nec ipſi tum clam id habebant) ut univerſum religioſum nomen, cui imminebant, hoſtiliter diriperent. In prætereuntes paſſim voces jactari, poſtero die in illorum menſis cultros ſuos (quando lautius ſplendidiuſque ibi coctum conſtaret quàm domi) invocatos ſe ſtricturos. Noctem illam totam pervigiles, metu ne à principe immiſſo equitatu per inſidias & peditum cohorte, tumultuariò è familiaribus hominum religioſi equeſtriſque nominis contracta, opprimerentur, ſtationibus armatis ad crates circumquaque diſpoſitis, traxerunt.

Iacobus de Appeltern Obiit 1526. 27. May.

Niveldius tandem ceſſit & amiſſus eſt Ioannes vã der Voorſt Dominus de Loonbeeck 1529.

In Iunio 1525. Secunda ſeceſſio armata.

Legum omnium ac pœnarum metu abjecto; in eam rabiem exarſerè, ut horrendis clamoribus & dictu fœdis convitiis in ſacra profanaque; nulla religione territi debaccharentur: Nullum locum; tempus nullum, aut ordinem, ſanctum venerabilemve habere. Ædium cœmeterio junctarum oſtia trepidè pulſare, pedibus inſultare, tantum non vi diffringere: minimè gratum ſpectaculum exhibere. Franciſcanis è more preces antelucanas Deo à noctis conticinio cantantibus mugitu pluſquam taurino collecti conſociatique (quia cœnobium cœmeterio D. Ioannis ad meridiem adjacet) quam maximo poterant obrudere: nulli ultro citroque domum eundi poteſtas dari. Et in hoc aliiſque tumultibus nulli impotentius vociferabantur; quam plebs convenarum, operæ quibus lucrum ſemper; quæſtuſque maximus à religione fuiſſet: quorum ventres famelicos; quoties in horum domos, per ſpeciem negotii ſe conjeciſſent, indies fermè expleverant: ignavum vulgus, quibus ora linguæque ad bellandum maledicendumque promptæ, manus vero imbelles ac languidæ, animi tumidi erant. Mane ad jentaculum tumultuarium ægrè digredientibus hora ad conveniendum nona; capitis bonorumque publicationis periculo rurſum edicitur. Tentatur interim per tribunos & bonos ad avertendam vim religio. Perſtatur obfirmatè in ſententia. Fortè tum ita incidit (quia aſcenſu Dominico is dies ſolennis erat) ut ſupplicationis circa cœmeterium Baſilicæ D. Martini celebris pompa in id momentum ceciderit, quo tota urbe operæ in cœmeterium rurſum convenirent. Iamque è turri Martiniana proceſſerat obſecratio, cum ex adverſo fabrorum operæ è foro ſcrutario, inſtructa quaſi ad dimicandum acie ſe erigentes religioni inſignibus ſuis velatæ, ſigna ſua procul ex adverſo oſtenderent. Inde Palatinum forum verſus in lævam flectentes, tympanis ac confuſo boatu, vaſorum æreorum fragori cantuique obtonare, nullamque atrocis ſpectaculi ſpeciem prætermittere. Collecti in cœmeterio, in quo ſub nonam diei horam adeſſe juſſi fuerant, à tribunis extemplò in concionem convocantur. Ibi ſeditioſi homines per ſe ſatis lymphatæ plebi pilis tetræ frixis ſtatim indignationem, religionem criminando augere: nunc poſtquam convenere, non elangueſcendum ignavia, verùm armis arcendam eſſe contumeliam & dedecus nominis Ultrajectini, quo per Canonicorum ſuperbiam afficerentur. Quin (quando omnes adeſſent) rectà vaderent domos illorum occupaturi; dum id quod juſſi eſſent, volentes paratique darent. Satis ſe per ludibrium extractos. Sequuta inde conſentiens multitudinis vox; arma expedienda, diſponendam inſtruendamque aciem, moram auferendam. Interim dum ſe in aciem collocant, & cornua ex tormentariis utrinque ab læva dextraque raptim ad procedendum redigunt, quidam è cœtu dilapſus in ædem D. Martini, ſpiritum à curſu anhelus vix trahens, trepidè nunciat Antiſtiti (nam is in ſupplicatione aderat) plebem armatam inſtructa acie in procinctu ſtare, ægerrimeque à paucis, pilis ac bipennibus objectis, intra cratem meridionalem contineri; quam ſi tranſirent, infeſtas omnes domos Canonicorum illico reddituram, aut armis vim pellendam eſſe: alterutrum futurum, niſi ipſe medium ſeſe ingerens, eorum furori quàm ocyſſimè obviam procederet: ac blandimentis animi mitigati, in conditiones, ejus authoritate ducerentur. Nuncio in ædem ancipitis rei ad principem perlato (quia jam commodè obſecratio perpetrata erat) ſacris relictis, toto templo fit fuga. Religio abjectis ſtolis, domos quiſque ſuas, theſauris ſactis infectiſque maturè proſpectum tumultuoſe inde ſe abripit. Nec continuit ſe terror intrà tectum, ſed momento totam pervaſit urbem. Acceptaque eo die fuiſſet inſignis clades, niſi Epiſcopus aurea epomido humeris raptim abjecta, plebi, quæ magnis utrinque clamoribus haud ſine pugnæ ſpecie intra cratem tranſitu arcebatur, occurrere maturaſſet. Ibi ſilentio manu indicto, multitudinem in coronam collectam rogat, ecquid volentes non humano more tantos tumultus cierent? jubet proloqui quid peterent: offert ſe medium, ſi cum religione in conditiones conceſſuri, pacem fœduſque facere vellent: aut ſi nondum ſatis deliberatum eſſet, ratione temporis habita, rem in poſterum diem totam differrent, ac domos ſuas faceſſerent. Vix hæc princeps eloquutus fuit. ibi mille ſimul vocibus certatim aliud alii criminabantur: inſolentiam religionis ludificari magnificis pollicitationibus: inſuper id eos agere inter ſe, ut quantum pecuniarum reſiduum eſſet, in plebem urgeretur. Diutius haud paſſuros, ut illi tempus altercando tererent: inventam propemodum viam, qua xxv. milia confecta darentur: de reliquis xxi. milibus fore, ut nihil laboraretur, & quidem nullo reip. detrimento. Itaque dilationem fruſtra quæri, nec plebem moram in poſterum diem pati: nec tempus conditionibus ineundis deſtinari. Perſeveratum denique in ferocia eſt: addità præterea minę, niſi in veſtigio illi in populi verba jurarent, ac libenter quidem jam darent ultrò,

Vulgi ingenium.

quod armis exprimeretur: magno eis cunctationem cam conſtaturam. Recens ira, ad hæc odium non perinde grave ac nuperum ſtimulabat, quod paulo antè in prima ſeditione armati conſenſa curia, ſuo jure leges, quas videbatur, tuliſſent; ſuoque arbitratu injuſſu populi juſſiſſent, ſcivíſſentque. Hæc & alia multa præterea diſſonis clamoribus vociferantis plebis verba interrumpens doctor Wolfgangus Abſtemius, Antiſtitis in intimo conſilio vir primarius & eruditus, in hanc ſententiam verba fecit.

Wolfgangi Abſtemij Oratio ad cives Vltrajectinos.

LEgi ſæpenumero cives, apud hiſtoriarum ſcriptores, graves ſeceſſiones, ſeditioneſque atroces, alias aliis de cauſis ortas: quarum aliquæ populos ad juſta arma excivere. Nam pleraque vel à patrum ſuperbia, inſolentique dominatione, vel avaritia, vel honorum cupiditate, vel aliis peſſimis artibus natæ fuerunt. Quæ ut è medio tollerentur, vi opus fuit. creati itaque tribuni, per quos & leges & rogationes, adeoque ipſi ab injuria nobilitatis aſſererentur. Enimvero veſtra ſeditio iſta, juſtáne ſit, an contra, in præſentia nihil diſputo: neque enim dum ſatis conſtitui. nam dum alios alias prætexere audio cauſas, nihil perſpicio, quod vel vituperare, vel comprobare temerè audeam. Si in equeſtres, à quibus nulla prius injuria vobis facta eſt, arma hæc ſumpta ſunt, non poſſum mehercle hoc veſtrum conſilium (dicam liberè) probare. Eſt enim iniquum, & Vltrajectino nomini dedecoroſum, publica turbata pace, in eos ſæviendi materiam quærere, quorum virtute res veſtræ nituntur, & claræ foris habentur: nec ulla re mala commeriti ſunt, ut lædantur. Sin adverſus religionem, id quod obtendi intelligo, hæc tempeſtas agitatur, quò adjutores ad communis reipub. reſtitutionem vobis opem ferant, quod agitis, ſedulò agite: hoc eſt, cum Reſp. æri alieno ſolvendo non ſit, eam levate, levatam & integram, ſartam tectamque conſervate. Via autem, qua id præſtetur, non placet. Sed ea omiſſa, id ſolum dicam cives: aliam vos longè ingredi oportet, qua ad præſtitutum ſcopum perveniatur. nam hæc profectò vos, veſtramque rempub. everſum citius, quàm reſtauratum ibitis: id ipſum præterea quod incolume manſit ac ſalvum, amiſſuri, niſi fortè exempla fallunt, quæ vobis documento fuerint, ut maturè patriæ communi omnium parenti conſulatis. Inteſtinum malum, externum fermè ſuſcipere ſolet. Ad id veniam, quod proprium hujus veſtri conſilii eſt, quemadmodum ſine theatro ignominiæ quod poſcitis, obtineatis, nempè ut religio vobiſcum ex æquo ad communia onera ferenda inducatur. Illud tamen prius dicam, non par eſſe, ut tantas tragœdias hodie cieatis, quòd illi pertinaciter ſuum jus, ſuamque libertatem tueantur. Nemo prohibetur beneficium majorum manibus & pedibus defendere. Nam cum natura omnes naſcamur liberi, natura conſen-

Beneficium majorum defendendum.

taneum

Animalium in retinenda libertate ſolertia.

taneum eſt, quod nemo velit ſervitutis pallium induere. Sed ne vos quidem non pro viribus obluctaremini, ſi quicquid privilegiorum à majoribus per manus traditum accepiſtis, id vel imminuere, vel totum oppugnare quis aggrederetur. Videmus quantum animantium brutorum eſt, ut caveam, ut caſſes, ut retia poſita fugiunt: ut unguibus, alis, roſtris, dentibus, armis à natura datis; enixè liberum evagandi jus defendunt: mori citius, ſi detur, parata, quàm ut naturæ beneficium relinquant. Hæc eò cives dici exiſtimate, non ut religioni mercenarius patronus antè inſtructus oratione præparata patrocinatum adveniam: ſed ut intelligatis, non perinde ſuperbiæ eos traducendos, quod ſuam ipſorum libertatem vindicent: atque facinoroſi quidam vociferatores, qui vobis huc authores fuere, voſque ad exitium veſtrum extimulant, non minus improbè quàm impudenter clamant. Antiquam iſti viam religionem criminandi oppugnandique ingreſſi, non primùm jam probris eam lacerant. Neceſſitatem obtenditis, quæ nonnunquam ab æquo paulum abire cogit, nedum de jure aliquid remittere: Quod quidem ſi ita eſt, non refello. At illi metuunt, ne à vobis ea ipſa neceſſitas in fraudem avertatur: atque utinam falsò ominentur, Difficile eſt onera injicere: at multo difficilius ſemel injecta tolluntur. Cum autem mecum reputo cives, quòd nemo ſibi uni naſcatur, verùm patriæ etiam, cui ſecundum Deum & parentes plurimum debemus: certum eſt, vobis hic non adverſari: propterea quòd ea quæ huc conferuntur, utiliter ponantur, etiam cum aliquanto privati juris detrimento. Id perſuaſi quidam, privatam ſalutem publicæ cum immortali gloria poſthabere, quam ſummum jus nimis exactè perſequi maluerunt. Si apud Romanos olim bello Punico ſecundo, poſtquam ærarium poſt multas clades alias ſuper alias acceptas, exhauſtum eſſet, matronæ muliebrem mundum, torques, armillas, annulos, vaſa argentea in curiam magno certamine, ut bellũ repararetur, contulere; quid Chriſtianæ pietati conveniat, quid religioni, quid viris, rerum non rudibus in leviore negocio ſatis perſpicuum eſt. Si igitur æſtimationem principi permittitis jubendi, quod è rep. maximè ducat eſſe, fidem dat, hodie ſe ſine interceſſione cujuſquam vobis facturum ſatis: flexurum religionem, tabulas de omnibus iis quæ poſtulatis traditurum. Quæ petitis, ſcripto per tribunos exhibete: eaq́ veſtro arbitratu obtinebitis.

Ingenti animorum conſenſu à frequenti multitudine dicenti eſt acclamatum. Lęta plebs magnificis Abſtemii pollicitationibus, imperant extemplò religioni intra extraque quatuor civitates viginti quinque milia, condicto die Doreſtati Epiſcopo pernumeranda: caventque, ne de iis milibus res ad ordines relatio fieret. Tametſi hic Abſtemium multa fictè loquutum

haud

haud dubiè conſtabat, quo deliniendo mitigandoque feroces ſpiritus, immane conſilium averteret, & multa benigna verba tabulaſque dando ad tempus ipſis mos gereretur. Senſit enim ea moveri cœpta, quæ omnibus permiſtis, civitatem in grave diſcrimen conjeciſſent: unde cenſuit, ne initium calamitatis Ultrajectinæ ab obſtinatia religionis ortum diceretur: & ultrò offerendum, quod cum inſigni rerum ſuarum jactura mox fuiſſent amiſſuri. Fuerunt tamen quidam è religioſo ordine, homines factioſi, majorum imaginibus magis quàm ſuis virtutibus clari: quorum arbitratu ſi res ſtetiſſent, omnia turbari potius, quàm pluſculum concordiæ, tranquillitatiſque ſarciendæ cauſa ipſorum juri decedere contigiſſet. Ab his palàm princeps ſugillabatur perjurii, quòd tabulas de militibus decretis, quas jurejurando ordibus affirmarat, nunc antiquaret. In illis inter cætera poſitum era, ut cum ditionem, tum religionem ſartam & tectam in ſua libertate, & ab injuria tueretur. Super hæc, apertè ſolenne inaugurationis juramentum contra veterum Epiſcoporum exemplum violaret. Et qui mi in priori ſeditione, à plebe multa iniqua; contra operas & hoſpitia extra civitatum muros ſibi propoſita diſcuſſiſſet, ſub cultro nunc religionem relictam plebis libidini deglubendam ultrò traderet: nec memor beneficii accepti, gratiam hic reponeret. Plebs in armis interim perſeverare, pavorem religioni, ni pareat, minimè grato armorum ſpectaculo augere. Rogationes, quas Tribuni plebis eo die ad populum tulere, quaſque in tabulas relatas principi & religioni extorſerunt, operæ precium eſt referre. Earum autem hæc forma fuit.

QUANDO ad eam tempeſtatem uſque, per multas bellorum difficultates rempublicam obaratam, gravibuſque preſſam vectigalibus habuimus, ea ut relevetur, & quod fieri poteſt, redimatur, anniti ſtat ſententia. Quod ut fæliciter auſpicatèque cadat, creavimus ex operarum omnium corpore ſingulos tribunos, per quos juſſimus ſciviműſque hæc rata eſſe. Religio omnis, cujuſcunque ea ſit vel nominis vel profeſſionis, æquali lege cum populo ad ſtipendium de potu omne genus tenetor. Quod ad quadraginta ſex milia, quæ principi reſidua ſunt, ad hunc modum imperatum eſto: quindecim milia utriuſque ſexus cœnobia intra quatuor civitates inferæ ditionis conficiunto: decem milia, quæ extra has in agris poſita ſunt, pendunto. Reliqua unum & viginti milia ab ordinibus in juſta ruſticorum ædificia ita conjiciuntor, ut fundorum domini in quadrantem teneantur. Hanc autem pecuniam imperatam (quia dilationem non patitur) redigunto: dies condicitor. In hac contributione cum Brigidenſibus Ultrajectinis excipiuntur monachorum mendicabula. Ne quis religioſi nominis deinceps publicè privatimve, palàm occultove, fundum, agrum, domum, intra extràve urbem precio emito. Si quis contrà ierit, in damno rei emptæ eſto, agro fundòve empto multator. Si quandò per legatos cum vicinis principibus agendum erit, aut ad concilium indictum conveniendum, haud longius ab domo, quàm in Putcupam & Spicart campum (Hollandiæ & Ultrajectinæ ditionis ii cardines ſunt) ſuis cujuſque ordinis impenſis exciti legati proficiſcuntor. Et ut Rhenus ac Vechta urbica annonæ habiliores ſint, eos vetuſtate & negligentia ordinum oblimatos, foſſorio opere extemplò illi deſiccanto: à trajectu Lecca ad Marſo-

In Provincia Vltrajectina duo erant Monaſteria Brigittani ordinis, alterum ad Vineam in veteri valle 1484. in urbe extructum: Alterum Conventus S. Mariæ caſtri in Soeſt fundatum à Iacobo Domino de Gaesbeeck. Putcupa. Spicart campus.

*rum uſque vicum ſuprà infraq; ad eum modum accuratè amnes repurganto. Cura horum amnium à limo, uluâ & ruderibus conſervandorum ſedecemviris demandator. Totidem ſcapha alveorum curatoribus decernuntor, cum ea pecunia quæ ſingulis annis in eum ipſum uſum ærario infertur. Rationes ab anno undecimo ad ærarium referuntor, eaque exactiſsimè diſpunguntor, quarum ſummâ cum ad decies centena millia excurrat; ea pecunia reſp. & agri vectigales, publici oppoſiti, fiduciaque dati redimuntor. His rationibus nemo cognitor præficitor, qui eam quæſturam geſſit, ærariuſve coactor extitit. Rationes de Lecca, Hinderdamique aggeribus, de acceptis in domos ruſticas & jugera vectigalibus pecuniis, de authoramentis militaribus, illi referunto. Molitoribus ſuum extra quatuor urbis portas jus priſtinum integrum ſervator. Controverſia de aggere Ioannis *Benigni, de inſula Brederodiana in Lecca flumine finitor, & quidem intra menſem. Huic princeps ipſe, ut exequi detur, adjutor eſto. Hæc tabulis ſignatis trium ordinum rata firmaque eſſe jubemus. In appendice tranſmiſſa additum erat à principe, edicto ſe cauturum, ne homines ex agris annonam rerum venalium vel diſtraherent, vel aliquò conveherent ad diſtrahendum, niſi in unam aliquam quatuor civitatum: neve propolæ deinceps nundinarum diebus, ante duodecimam diei horam palàm clamve mercarentur: qui contra eam legem facere oppreſſus eſſet, is merce empta mulctaretur.*

* Forte Beningi.

Huc itaque rerum ad hunc modum vix paucis dierum hebdomadis poſt primam ſeditionem decurſum eſt, ut quæ vellet plebs, ſcribere permiſſum ſit: eaque omnia ut juſta bonaque Epiſcopus cum religione & ſenatu confirmare tabulis juberetur. Palàm itaque plebis acta tabulis ad hanc formam collegiorum ſodalitia affirmarunt. Populum ab ſeſe contendiſſe, ut ad temp. pecunia uſuraria obæratam, relevandam pari jure ſecum vectigal de vino omne genus, & cocto potu tantiſper penderent, donec eam redemiſſent. Nunquam in populi præjudicium empturos, conducturoſve contra ejus juſſum. Itaque ſpondere ſe, eorum imperata volentes lubenteſque facturos, quemadmodum in tabulis à principe datis expreſſum eſſet: idque ſuis tabulis affirmare, teſtarique. Iiſdem totidemque penè verbis jus fidemque ſuam cœnobiorum præfecti obſtrinxerunt. Ad ultimum, ſenatus iſta populi ſcita juſſaque in hæc verba approbavit. Iubere, ne qui convenę in operarum albos prius reciperentur, profiterenturve, quàm publicè à ſenatu civitate donati, declarati aſcriptique eſſent. In quo profiteri ſi qui vellent, ſenos aureos penderent: & ſi in quibus aliis nomina habere expeterent, pro dimidia precii parte licere. Ut populus deinceps ſingulis annis proximo Purificationis feriis feſto die comitia creandis rationum exequendarum tribunis haberet: his nemo intercederet. ne quos exules jam inde faceret ſenatus, neminem exilio multaret, verùm ut crimina legibus punirentur, multæ delictis pares irrogarentur, aut ob noxam pecuniam ſolverent. Quinos levis æris vectigal cerviſiarium pariter cum populo religio in cupam penderet: qui venderent ſemiocto, ſupra conſuetos binos æris, idque præſenti fide. Ne ærarium ullis amplius uſurariæ pecuniæ tabulis gravaretur: cum ne nunc quidem ære alieno ſolvendo eſſet: ſed ſigillum coram populo comminueretur. Everardus Soudenbalchus, Godefridus Vordius, Henrici filius, Godefridus Rodenburgus, indicto exilio extorres eſſent. Tum qui bo-

rum factionem ſequuti, abſentes tuerentur; in perpetuum ut probri notati, è ſenatu ſubmoti forent. Ne rationes intermitterentur: iiſque cognoſcendis, tribuni ad id lecti præficerentur. Piſtores, coctoreſque niſi in ſuis operis ſortitò, ne in ſenatum legerentur. Dictis ſtatim duobus ſenatoribus primariis, tres quæſtores ſenatorum ſuffragiis renunciarentur. Ius civi & peregrino privatim coquendi potum cerealem eſſet: idem binis terniſve aut pluribus conſociatis ita liceret, ſi inde reipub. ſuum vectigal daretur: religioni vero id non permiſſum foret. Molare tributum in perpetuum ſublatum eſset. Cœnobiis opera manuaria intra muros, urbiſque immunitatem interdicerentur. Plebiſcitum ſenatuſconſulto octavo Calen. Iunias eſt approbatum. Mittuntur eodem die è principis conſilio Amorfortiam legati, qui de iis referrent, quæ pop. Ultrajectinus de uno & viginti milibus in cœnobia decrevifset: peterentque à ſenatu; ut huc quoque ſuis ſuffragiis accederent. Non ægrè huic poſtulationi à veteri novoque ſenatu & populo aſsenſum eſt: quòd ea æſtimatio nullo publico ditionis detrimento cenſeretur. Contulerant intra muros mille ducentos, reliqua viginti quinque millia, quoniam in certum cenſum nondum relata, ordines de integro contra populum exercere cœpere, occaſionem mox plebi ad tertiam ſeceſſionem præbuerunt. Priſtina illi pertinacia prius decretum aſserere adorti, principem eò perpulerunt, ut id quod initio de integra ſumma placuiſset, nunc de parte dimidia juberet: hoc eſt, ut in villas, pagos, præturas reſidua verterentur. Eam contrà æſtimationem populus rejiciens; in domos ruſticas imperare connititur. Ingenti itaque utriſque certamine apud Epiſcopum ſua tuentibus (quia ſupera injuria & vis facta ægrè adhuc erat) ad ultimum in populi invidiam religio obtinuit: initaque æſtimatio, & mox invulgata eſt. Mittitur extemplò Amorfortiam viator cum edicto: ut ita quemadmodum cenſuiſset religio Ultrajectina, ad populum ferretur. Referentibus Coſs. fit tumultuarium ſenatuſconſultum, ut literæ ad principem darentur in hanc ſententiam: Literæ tuæ, illuſtriſſime Princeps, in ſenatu lectæ, vehementer nos perculere: quòd abſque veſtro aſsenſu ea æſtimatio imperaretur. Re itaque in conſultationem maturam miſsa, viſum eſt ſenatui & populo; eam cenſionem non eſse per Amiſianos pagos evulgandam; quia perniciem inſignem eſset allatura. Itaque quià è ſeditionis non eſt, ſtat eò non diſcedere. Ad has literas princeps: Facilius ipſis eſse fruſtra conſultando ludere, quàm ſe de ſententia deduci poſse, quæ ordinibus ſtetiſset. Quoniam autem omnino pecunia opus eſset; conſtitutum eſse id tenere, quod eorum refractariis ſententiis impediri non poſset. Proinde haud magni referre, in verba diſcederentne; an intercedere conarentur. Irritati animi ad pertinaciam magis ſunt, feroci reſponſo & contemptu, quàm inclinati; quos non fugit, quibus autoribus ſic contemptim reſpondiſset. Tenuit tamen Amorfortiorum interceſſio Epiſcopum dubium aliquandiu, exequereturne decretam æſtimationem, excluſis illis, contemptiſque, an rem integram referret. Eorum enim injuſſu nihil Amiſianæ ditioni imperari poterat, & tumultum novum in civitate Epiſcopus metuebat. Ut urbem igitur ab armis pacatam quietamque retineret, indixit conventui diem. Proponuntur eadem de pagis cenſendis. Impugnantur acerrimè ab Amorfortiis, donec huc altercando decurſum eſt, ut mutata priori ſententia, in diverſam Amorfortiorum ad unum omnes pedibus vaderent, fieretque decretum hujuſmodi: VT domorum Ruſticarum cenſus ita ageretur, ut in bonos juſtoſque focos ſepteni aurei imponerentur: idque principis arbitrio vel ratum eſſet, vel reſcinderetur. Scio quoſdam fuiſse, quibus perſuaſum erat, ordines in fraudem Amorfortiorum ad faciendam ipſis majorem invidiam, calculos ſuos mutaſse; (quia hactenus ordinum conſenſum & principis poſtulata repudiarant) & ob id ad Epiſcopi arbitrium, quem ſciebant priorem cenſum ſartum tectumque habiturum, hoc relatum fuiſſe. Legati extemplò Doreſtatum mittuntur, qui ordinum decretum Antiſtiti exponerent: nihil moræ reſtare; quin reſidua pecunia in numerato foret, ſi ipſius placitum aſſenſuſque ſolum adderetur. Reſponſum ab Antiſtite eſt, ſe (quia res ex compoſito geri videbatur) agnoſcere jam animorum inconſtantium levitatem: quibus id quod dudum placuiſſet, nunc ſententiis in diverſam partem mutatis, diſpliceret. Sat diu verbis ſpecioſis, nunc hoc, modò illud promittentium, ſe ludibrio habitum: eoque ita ſe apud animum ſuum conſtituiſſe, quod nuper ordinibus bonum & utile conſilium viſum fuiſet, id quemadmodum ipſe tum affirmarat, ita nunc quoque idem ratum haberi velle. Eadem ratione cras ab hac ſententia in priorem animis deſultoriis per ſe relabi licere. Irent, referrentque, deſiſterent ab ea re amplius conſultanda: niſi fortaſſis nupera adeò ſeditio parum ipſis documento adhuc eſset, quantum mali & infortunii ſecum traheret veheretq; mora, & inutilis

Venus q- rdæ.

temporis extractio. Addidit & cauſas alias, quamobrem ita ſederet. Per domorum ruſticarum recenſum, ad reſiduam ſummam non poſſe perveniri. Ut maximè inde redigeretur, moram dilationemque (quam res non pateretur) is advehere. Ad ultimum, dignationi ſuæ nomen in omnem autam mobile offecturum. Capita ordinum Vltrajectinorum, quæ tacita ſtabant, & ſentiebant cum principe, audita relatione, variis curis diſtorquebantur: eaque de cauſa Amorfortii continuò ad conventum rurſum accerſuntur. Servant diem, mittiturque Nicolaus, Gerardi filius: additus alius ſenator eſt. Vrbem ingreſſi, in curiam ſenatoriam à Coſſ. mox accerſuntur. Inſolens id legatis viſum; quòd ibi ordinum conventus nunquam agi ſoleret. Mox in baſilicam Martini progreſſi, (in hujus curiam convenire, mos tenuit) nullam frequentiam nobilitatis, nullam legatorum aliarum civitatum offendunt: ſubſiſtenteſque pauliſper hic, fraude ac dolo ſe huc extractos palàm metuunt. Tranſeunt in curiam baſilicæ magnam, nullum mortalem ne hic quidem inveniunt. Inde poſtquam in ſenatum proceſſerunt, ibi conſul rem altius orſus, ad poſtremum huc orationem deduxit: Antiſtitem, cujus arbitrio proximo conventu negocium cenſionis permiſſum fuerat, à priori conſilio dimoveri non poſſe: nec induci, ut id quod tum decretum eſſet, ſuo aſſenſu confirmaret. Per cunctatur, ecquid ipſis iſtud rei placeret? Omnino oportere principi fieri ſatis, ac proinde concordia opus eſſe, ne diutius inter ordines certaretur. Quin illud non dubium eſſe, ſecum Antiſtitem eos ſibi amicum quàm inimicum malle: infeſtum habituros, niſi ejus poſtulato hic obſecundarent. Interim non inficiari, alteram illam viam, quam ipſi hactenus tutati, nunc obtinuiſſent, videri potiorem: & ad conficiendum quod deſudaretur, expeditiorem non ſolum ſenatui, ſed etiam aliquantæ plebis parti. Quo minus autem conſilium ipſi ſuum detegerent, metum in cauſa eſſe. Cùm alia multa, tum hoc inprimis tranquillitatis retinendæ ſtudio ſe diſſimulare: utile arbitrantes, ſic utroque vento navigando medium curſum tutò tenere. Atque hæc adeò unica cauſa eſt, quamobrem (inquit) Epiſcopus tam infeſtè inſtat ad cogendum vos in ſuam ſententiam: ut id plebs conſpicata, abjecta retinendi ſpe, religionem equeſtreſque ſuffragia ſua ſineret obtinere. Ad ea legatus Amorfortius. Quoniam ignari quid nobis proponeretur, & nihil instructi huc venimus, reſponſum præparatum habere non potuimus, privatim autem neq; ſuffragari neq; refragari permiſſum. Si tamen ſeriò cupido eſt cognoſcere, utrum magis è re ditionis arbitremur, certiores fieri poteritis, ſi domum regreſſi, id referamus. Quanquam vero quorſum attinet iſtud quærere, quod ſemper palàm aſseruimus, quò vos quoque proximo conventu traducti diſceſſiſtis? niſi fortè cenſetis, quia princeps hoc repudiat, nos in ejus gratiam, utilitatem publicam detrimento poſthabituros: qua in re ſenatum conſulendum duco. Conſtabat Amorfortium fictè eam ob rem loquutum, quia in tot verborum operoſis ambagibus clarè conſulis mentem, quorſum tenderet, quidve peteret, explorare non quibat. Dum inde in templum Civicum tranſeunt, à plebis primoribus, qui ex compoſito ad id cum aliquanta ex incondito vulgo multitudine huc ſe collegerant, excipiuntur: circumdati medio globo interrogantur, ecquid novi aſportarent, quid rerum in curia egiſsent, quid poſtulatum à ſenatu, contrà quid ab ipſis reſponſum eſset: num in ea ipſi perſiſterent ſententia, in qua pop. Ultrajectinus conſtanter perſeveraret, ut in domorum ruſticarum tecta recenſus ediceretur? ut in juſtos bonoſque focos ſepteni aurei vectigales æſtimarentur, idque minimo ditionis detrimento? Se prorſus fugere, quid parturiret Antiſtes: ita occulta eum conſilia agitare. Ibi Nicolaus ordine exponit, quo conſilio exciti veniſsent: ut dolo eò accerſiti, in ſenatum per lictorem adeſſe juſſi eſsent. quid à conſule interrogatus, ipſe ex tempore & impræmeditatus viciſſim reſpondiſset. Addidit poſtremò hanc coronidem, Senatum populumque Amorfortium ita decreviſse, ſemper conſultutos quæ in rem ditionis eſsent, utcunque alii ima ſummis commiſcerent. Redeintegrant memoriam equeſtris gratiæ apud principem: quem illi, quò voluiſsent, impulerant, impellerentque, obtrito populo indies ad quod lubitum eſset: ideo obtinere non ex publico, ſed privato bono ac commodo, quæ viderentur. Contrà, civitatum populique ſaluberrima conſilia, adeoque ipſius ſenatus (indignum relatu) tanquam inutilia diſcuti. Hæc legati verba cum ingenti vulgi circumfuſi aſsenſu acciperentur, cœtus certatim utrunque apprehenſis dextris, in populi gratiam, priuſquam urbe excederent, rapere: orare, ne gravantur ſecum in ædem Ioannis congredi, ubi eadem de re plenius apertiuſque audire liberet. Eò vadentes ſequitur ingens vis hominum è plebe tumultuoſe collecta. Erat inter hos Gerardus Caniſius Trib. rationem cognoſcendarum: is, legatis mirantibus quid ſibi hic cōcurſus vel-

Buyr-kerck qui eſt Mariæ de Civibus antiquitus dictum.

ſus vellet, ac ſubinde reſtitantibus metu, ne vis oborīretur: & reliqua multitudine in concionis modum ad excipiendum conglomerata: Nihil eſt quod vim metuas (Caniſius inquit) conſul, quòd ad audiendum, frequentiam collectam, eáque te cingi cernas. Ita nobis ſemper perſuaſum fuit, neque temere diverſum inducemus, Amorfortios ita affectos, ut quoad liceat, graviori damno ſint Ultrajectinum populum, omnemque ditionem prohibituri. Studia autem religionis & nobilium id urgent, ut reſidua milia in vicos: populus contrà, ut in focos ruſticos conſtituantur. Illi, quò victoriam nobis in hoc certamine, & manubrium è manibus noſtris extorqueant, in omnibus conciliabulis paſſim affirmant, vos è veſtra ſententia, quam nobiſcum ad hoc uſque temporis defendiſtis, deſciviſſe. quod quoniam perſuaderi non poſſumus obteſtor te ut dicas, utram adhuc tuemini, & inconſtantiæ ſuſpicionem nobis eximas. Nec aliter (inquit Amorfortius) ſenatus unquam cenſuit, nec cenſebit, maximè ſi audierit vos quoque huc accedere. Conſule hæc vixdum eloquuto, ingens conſentientis coronæ vox extollitur, Auditiſne Senatum Amorfortium à nobis ſtare, & nobiſcum ſentire? quouſque tandem horum ſuperbiam pertæſi, non ferendam inſolentiam iſtam cives perferemus? nunquamne nos, quòd tot menſes per ludibrium extrahimur, ut meminerint, ulciſcemur? Multas diras peſteſque in caput religionis execrati, Amorfortiis gratias agunt. Concurſum eſſet eo die tota urbe per hujus multudinis clamores in cœmeterium ad arma, niſi Tribuni interventu, occaſione ſecedendi in aliud tempus oſtentata, à motu prohibiti fuiſſent. Fuerat autem Gerardus* Caniſius multis annis ob ſeditioſum ingenium, Soudenbalchiorum, Vordiorum, aliorumque conſularium judicio damnatus, ne eraſo in operis nomine deinceps in ſenatum legeretur, nec publicis muneribus fungeretur, quam ignominiam adeò is ægrè tulerat, nam perpetua valetudine etiam conflictabatur, ut domi per multos annos inimicis & reipub. iratus ſe continens, hominum conſuetudine careret: nec unquam, quod ſciretur, in publicum prodiret. Multis hoc tempore à damnatione annis pòſt, pulſis iis à quibus notatus fuerat, popularis auræ præſidio fretus, in publicum primùm erepſit. Erat autem facie à perpetuo languore triſti, vultu pallido & macilento, cute laxa, lento impeditioreque inceſſu, præ ſe ferens Trophonianum aliquem. Et ea facies inſignem ignominiæ veteris memoriam, in exulum invidiam, eorumque qui tunc quoque rempublicam gerebant, populo fecit. Mox in ſecunda ſeditione plebs eum in medium extractum, tribunatu ærario, quo ſua ſponte ferebatur, fungi coëgit. Iam inde ad conſulatum per impotentiam exercendæ poteſtatis in nobilitatem & religionem viam parans, incredibile dictu, quàm plebi charus brevi fuit. Tùm primùm vulgò clamare, indigniſſimam huic injuriam ab inimicis factam: eoque notatum, quòd rectam viam progrediens, illorum peculatum liberè damnare, accuſareque auſus eſſet: magnoque reipub. id damno fuiſſe, quòd per tot annos tanti viri neque conſilio, neque auxilio civitas uſa eſſet. Inimicitiæ quo nobiliores extiterant, eo ignominiam acceptam acerbiorem contemptus ſuus fecerat: premebatque dolorem, injuriam ſuo tempore, cum ſe offerret occaſio, ulturus. Domum Amorfortiorum legatis reverſis, cogitur ad accipiendam eorum relationem ſenatus. Eâ audita, fit ſenatuſconſultum in hæc extemplò verba.

* Knijf.

Quoniam autem principi à duobus ordinibus ita perſuaſum eſt, ut ea cenſio conſtituatur, quæ inſigne detrimentum ditioni ſit illatura, & quidem contra proximum omnium ordinum decretum: Senatum populumque Amorfortium adjutore populo Ultrajectino, eam pertinaciter tenere, quam ab initio tutati eſſent, & poſtremo conventu, ut utilem omnes ordines approbaſſent juſſiſſentque.

Senatuſconſultum Ultrajectum miſſum eſt: ne amplius fruſtra concilia fierent, ſcriptores ipſi ad diſcedendum pedibus ſollicitarentur. Animadverſo populi tota urbe fremitu, religio equeſtreſque diffiſi diutius populo ſe, Amorfortiiſque poſſe obſiſtere, cura tutandi ſuum negocium in totum abjecta, epiſcopo authores fuere, ut quod civitatibus & pop. Ultraject. placuiſſet, id teneretur: ſatius arbitrati cum gratia ultro tradere, quod cum invidia brevi per tumultum amiſſuri eſſent. Literæ itaque XIII. Cal. Aug. à principe Amorfortium mittuntur; quæ in ſenatu recitatæ in hanc ſententiam ſunt.

Multis ordinum precibus fagitatus, eandem aſſenſi; ut in domorum ruſticarum ædificia tributa conſtituantur. Dedi itaque negocium Bernhardo Utenenge à conſiliis viro equeſtri, ut quantum poſſet, vicorum, pagorumque primores ex agris in urbem ad recenſionem evocet. Cenſeo, ut vos quoque ad conſtiutionem iſtam Ultrajectum legatos veſtros mittatis, quorum conſilio atque judicio interpoſito, ea æquiſſimè haberi poſſit.

Legati miſſi Arnoldus Dolrerus, & Henricus Cornelii filius, quæſtor. Idem fecerunt Rhenani & Wicani. In magna ordinum curia recenſioni locus deſtinatur: hic tribuni rationum cum ordinibus quod nunquam antè factum fuerat, conjuncti fuerunt; fraudem illorum veriti fortaſſe, ne per gratiam & odium, quæ in tali negocio plurimum valere ſolent, parum æ-
Conſul rogandi ratio. quitatis ratio haberetur. Apud hos in hunc modum recenſus actus. Ex vicis leguntur terni fide commendati, & ætate venerabiles, qui jurati, ſuum quiſque in ternas claſſes diſtinctum referrent, exhiberentque. Itaque horum alii poſt alios admiſſi, locupletiores qui primam claſſem tenebant, primum: inde mediocres, ſecundæ claſſis ruſticam plebem: poſtremo loco, prætenues ac proletarios ſcripto tradiderunt. Ternis his adjuncti, ſul quibuſque eccleſiaſtæ & prætores, qui juramento premuntur: neminem, quod ſcirent, in indicibus relatis; ab ſeſe per oblivionem prætermiſſum eſſe. Actus autem cenſus in hanc formam.

In juſtam domum, in præfectura Horeſtana, ſepteni aurei conſtitu-
* Wtenhom. *antur. In infera verò, quæ ſub Frederico *Hammone eſt, verſus Hollandiam, quòd homines agrarii ibi ob rem pecuariam, paſtionemq; opulentiores ſint, noveni aurei: totidem in juſtam domum, quæ ſub Amiſiana præfectura eſt, imponantur.*

Itaque Horeſta recenſuit focos ſeptingentos quinquaginta quinque, & quadrantem: confeceruntque ſupra quinque milia, ducentos octuaginta ſeptem aureos, & quadrantem. Hammó domos dedit, quinque ſupra mille quingentas, & dodrantem; contuleruntque ex tredecim milia quingentos quadraginta quinque, & plus paulò. Amiſiani foci juſti ac boni, qui quingenti nonaginta erant & viginti quinque, redegerunt ſupra quinque milia, trecentos ſedecim, & quadrantem. Ob iſtam impoſitionem quidem tributariæ pecuniæ tot conciliis fruſtra actis, reſp. Ultrajectina magnos hos motus inteſtinos ſenſit, & utranque ditionem in externum poſtea bellum grave & ingens traxit. Per quos verò homines, eò rerum res ſint dilapſæ, ex iis liquere non obſcurè opinor, quæ huculque à nobis memorata ſunt. Et ignarus princeps, imprudenſque patriæ conſuetudinis, & nimium ſpecioſis quorundam apud ſe perſuaſionibus credulus, ſi cum judicio, quod ageretur, penſitaſſet, potuiſſet aliquam malorum partem à republica avertiſſe. Hæc reputanti, duæ præſertim peſtes has tempeſtates excitaſſe mihi videntur; pertinax privata tuendi commoda ſtudium: & in Antiſtite ſimplicius, minuſque, quàm pro perſona quam ſuſtinebat, callidum ſagaxque ingenium. Quod quidem propius conſiderantibus, quos ab intimo conſilio domi habebat, & quibus ſolis utebatur, non magni fuit negocii res, illi perſuadere, quàm id, quod à duobus ordinibus probaretur, tutum foret & compendioſum: populi contra & civitatum ſententiam difficultatem habituram fuiſſe non mediocrem: ſed ne ſummam quidem poſſe confici. Hoc obtentu homines verſuti, principem parum aſtutum pro arbitrio verſantes, animos corruptos facilè palliarunt, & illum totum ſuum fecerunt. Sententias civitatum, præcipuè Amorfortiorum, pro commodo bonoque ſuo domi interpretari: pericula difficultateſque inde exorituras exaggerare: ipſos criminari: & quod conſtantiæ erat, pertinaciam appellare: quod prudentiæ, rebellionem. Denique, cum obtinere quod molirentur, ſe poſſe deſperarent, invidiam & odium, ſuper quàm dici poteſt, magnum facere: noctes & dies inſidias tendere. Difficultate conſtituendi ad

hunc

hunc quidem modum pop. & civitatum niſu tandem expedita, ſtato die pecunia. verùm cum frigida gratia Doreſtati perſolvitur. Per moram & odioſam dilationem gratiam amiſit: quæ alioqui initio ſtatim numerata, duplicem inire potuiſſet. Fuit & alio nomine minus accepta, quòd per eam reſp. in graviſſimos motus, & malum inteſtinum penè immedicabile conjecta eſſet: quod quorſum aliquando evaderet, in incerto eventu poſitum eſſet. Et quia id humano conſilio regi poſſe diffideret: curis & angoribus tacitè diſcruciabatur indies magis atque magis. Brevi itaque pòſt Antiſtes quam pecuniam accepit, ad Tranſiſelanos, ea pacem redemturus proficiſcitur (in quem uſum ab ordinibus decreta fuerat initiò) cum autem oppida & caſtella, quæ ſuprà dixi ab Duce capta bellò Tranſiſelano, militum præſidiis munita fuiſſe. Cum autem nullas certas pacis conditiones antea pactas cum Gelro haberet, & difficulter res componeretur, utrinque ita convenit, ut Trevirorum Antiſtitis ut diſceptatoris arbitrio pax & fœdus ſancienda ſtarent: eaque ita fierent jurejurando religioſè addito, ut neutri injuriarum unquam memores, conditiones ab altero expreſſas polluerent. Expectantibus diu, Gelrorum Tranſiſelanorumque concioni ſupervenere Trevirenſis principis legati, longè ab domo exciti. Apud hos graves querelæ utrinque deferri: certatim ſuis cauſas tueri, transferreque: ut ægrè gratia coire poſſe videretur. Diſceptatores inter utroſque duti, nihil prius duxerunt, quàm (nè diſceptando multi dies eximerentur) ea cura obnixè teneri, ut pax fieret: néve prius diſcederetur, quàm ex compoſita, Tranſiſelanis Gelro in gratiam reconciliatis, rataque eſſet. Pacis autem factæ ad ultimum hæ conditiones fuerunt: Gelrus ex oppidis & caſtellis præſidia (Groninga exciperetur, & Couerdę præſidium) deduceret. in poſterum jus nullum in agros, oppida, caſtella Tranſiſelanę ditionis uſurparet: transfugæ traderentur, captivique utrinque reſtituerentur: injuriæ abolerentur, ut ne memoria quidem earum extaret. Exules in fortunas rutas, cæſaſque, & eas quidem integras reſtituerentur, neutri quicquam novarent. In reliquum à dicacitate & conviciis temperaretur. Legibus in eum ageretur, quicunque principis majeſtatem vel læderet, vel imminueret. Quod ad populum verò Tranſiſelanum & Antiſtitem attineret, is Carolo Duci triginta quinque aureorum milia adnumeraret: nec prius hæ conditiones pactę ratæque haberentur, quàm aurum penſum foret. Hoc ad elangueſcendum moratus Ultrajectinus, præſenti fide diſſolvit expreſſam ſummam. Exequuntur inter hæc utrinque recens fœdus, eoque celerius, quo magis certatim ab altero materiam belli exortam volebant videri. Deducuntur hinc præſidia, recipiuntur inde exules, admiſſorum injuriarumque oblivio publicè edicitur, bona mulctatis redduntur. Compoſitis adhunc modum Tranſiſelanorum rebus, epiſcopo omiſſo Doreſtatum reditu, in Germaniam ſuperiorem, tanquam longa gravique tempeſtate per novem ferè menſes continuos jactatus, ac periculis defunctus, portum terramque tandem tenuiſſet, ocioſus rerum Ultrajectinarum, iter avertit: cum tanquam navis gubernatore ſpoliata, longè majoribus turbinibus reſpub. ſurſum deorſum agi quatique inciperet. Redintegrata igitur eſt per Tribunos, ante paucos menſes mota rationum referendarum cauſa adverſus optimates, & plæroſque Canonici nominis homines, qui tribunatum ærarium ordinum ad annum retro (ut ſuprà à nobis memoratum eſt) undecimum, quique ædilitatem è populo in repub. per idem tempus geſſiſſent. Ingentem animorum his conſternationem fecit Tribunorum rationum ex victoria ferocitas: eamque haud mediocriter auxit principis abſentia. His plebis juſſu ita ſtabat: quæ juſto liberalius è dignitate urbis Ultrajectinæ in exterorum principum legatos, aut proceres peregrinos profuſa eſſent, tertia, dimidiave eorum parte ibi mulctarentur. Syngraphæ temporum ſpacio aut corruptæ, aut hominum incuria perditæ, ipſis fraudi, damnoque forent. Qui ſolvendo non eſſent præſenti fide, citra dierum productionem, eorum bona publicata ſub haſta venirent: ipſi ad plebis arbitrium in tutiſſimam cuſtodiam conderentur. Et quia conſilium hoc ſi proceſſiſſet, multis bonis mortalibus præſentem inopiam allaturum erat (nam nullę rationes ipſis ex animo reſpondebant) illi pro viribus obſtare plebis Tribunis: religionis partes tueri è plebe, primę ſeditionis concitatores: quorum principes erant, Henricus fuſor ſeramentarius, & Michael piſtor. Iam itaque non ſolum certamen ſe continuit amplius inter plebem, & ſuperiorum annorum Tribunos ærarios, quæſtores, ędileſque: ſed populum bifariam divulſum inter ſe commiſit. Senatus nec interceſſit, nec aſſenſus eſt. Nam videbat, ſi apertè hanc plebis cauſam impugnare adortus eſſet, multo majorem tumultuandi rabiem, quàm antea experti fuerant, vel hinc imminere, quòd palàm tabulas in proxima ſeditione datas violare, pactaque reſcindere arguerentur. In illis enim disertè poſitum erat, ut

Pacis inter Geldrenſes & Ultrajectinos conditiones.

rationes ab anno undecimo ad ærarium referrentur, eæque exactiſſimè diſpungerentur: qua pecunia agri fiduciarii, vectigales, publici, oppoſitique & reſp. redimeretur, atque illi populo reſtituerentur. Quamvis autem intercedere illi cuperent quo ob graviore motu urbem turbarentur, animos ipſis tandem ademit plebis metus & commune periculum, ne in peculatus ſuſpicionem manifeſtiorem venirent, qua plus quàm ſat erat, plerique premebantur. Lecti ex operis ſinguli Tribuni, non ex nominis dignitate, locive, ſed ut quiſque erat audacia atque improbitate facinoroſiſſimus, ita maximè idoneus ad id munus plebis judicio habitus fuit: carpentarii, fullones, cerdones, pictores, coriarii. Et hujus quidem tam præclari Tribunorum collegii caput erat Gerardus Caniſius. Hi formidabiles non ſolum equeſtribus & religioni, ſed ſenatui & Coſſ. eſſe: his in os minari (cum res poſceret) abdicationem, magiſtratus, exilia, carceres, ſi ſuis conatibus obſiſterent, penes hos jus poteſtaſque haberi conventus indicendi, quoties viſum eſſet: hi primoribus diem capitis dicere, multam imperare, in vincula (quum videretur) ire jubere. Impunè habebant in Coſs. conviciis petulanter ludere, peculatus reos in jurgiis agere: nec aliis nominibus vulgo, quam ærarii expilatores appellare: invito ſenatu cum populo agere. Atque iſte quidem reip. corruptiſſimæ ſtatus in cauſa fuit, cur illi (de quibus modò dixi) primæ ſeceſſionis authores animos ſuos à plebe ad ſenatum & ordines tuendos averterant. His, præterquam quòd graſſationes nocturnæ, cædes, pugnæ, interdiu, & manifeſta vis diſplicerent, metus haud modicus injectus erat, ne brevi plebs ad omnem auram mobilis, præſentem remp. pertæſi, eos quos ante tres menſes pepulerant, in ordinum invidiam revocarent. quare ipſi quoque in capitis fortunarumque omnium periculum (quod certò futurum erat) præcipitarentur. Fuit itaque his unicè id ſtudio, ut calculorum negocium, in quo toti illi erant, jamque nonnullos etiam mulctarant, importunis expoſtulationibus atque certamine acri diſturbarentur: quò ſuos, quos hactenus armis defenderant, rationum periculo eximerent, eoque nomine illis gratificarentur. Contrà ædiles, & quæſtores, quorum calculi, cum inſigni fortunarum calamitate expuncti erant, ad plebem provocare: vociferantes, indignum facinus patrari, atque inſignem ſe injuriam accipere, ſi ſe mulctatis, equeſtres & homines è religione, flagitiis perditi, peculatus, omiſſa calculorum cura, abſolverentur. id enim palàm eorum furtum arguere, quòd cum initio paratos ſe ad referendum obtuliſſent. nunc quando ſeriò rem agi vident, obſtare ne ex lata lege rationes procedant. E diverſo ordinum ac ſenatus factionem tutantes, identidem clamare, ſat turbarum motum in republica eſſe, in ea ad dioceſis everſionem his rationibus ali incendium, quod initiò haud proſpectum perpenſumque fuiſſet. Itaque maturè omnium bonorum ſtudiis, ut extingueretur, occurrendum, priuſquàm civitatem perditam deſperatamque haberent. Crevit interim odium mutuum, crevit impunè quælibet perpetrandi licentia: parant utrique alteris, locis ac temporibus maximè opportunis inſidias. Henricus vitriarius erat, plebis inceptionum, conſiliorumque acerrimus vindex, ingenio alioqui minimè malo: cui ex opere manuario fortuna ſic ſatis munda ſuppetebat. Obvium fortè circa hos dies crepuſculo habebat Cornelium Weimannum, hominem virtute & audacia ſingulari, quod cicatrices in ſtraba adverſa fronte arguebant. Multos hic annos in variis bellis inter milites ob virtutem honores geſſerat. tandem cum longam militiam pertæſus, ad opus quæſtuarium ſe recepiſſet, in civili tumultu Niveldorum factionem ab initio ſequutus, in ea fideliter permanſerat: quam unà & nobilitatem & religionem & ſenatum fortiter à plebis injuria cum ſuis defendebat. Henricus cum caſu, atrociter ſe ſalutantem obvium nihil benigniter, non ſine dicacitate, in oculorum ſtraborum vitium jocans reſalutaſſet, Weimannus dicto citius, ſuam viam vadentem, gladio raptim ſtricto inſequens, ad pugnam provocat. Alter (ut inermis à compotatione domum contendebat) nudum ferrum ponè caput intuitus, in fugam ſe quantum poteſt, conjicit. Sequitur haud ſigniter fugientem Weinmannus: & aſſequutus quidem erat in fuga, niſi ægrè in domum altero dilapſo, vicinorum concurſu à limine prohibitus fuiſſet. Diſtulit nihilo pertinacius clauſis foribus ante ædes, de via ignaviam alteri exprobrans, & molliciem increpans, jecit multa in eum probra: longum amentemque appellans, qui in lingua & pedibus audaciam præ ſe ferret, cæterum cervino pectore. Haud diu conviciorum impatiens, cunctatur Henricus: corripit ſpatham prælongam, in provocantem impetum facturus, & quidem in medium pro ſilverat, niſi uxoris ululantis precibus flexus, abjecto ferro, ne pugnam detractare videretur, de limine ferociter exultanti occurriſſet, Weinmanne (inquit) tibi qui nunc per largiorem potationem parum apud te, ignaviam, molliciem, fugacitatemque inſolenter mihi

Weyman trucidatur.

ter mihi objicias, cedam in præſenti, cedam impotentiæ animi tui, ne ſi quid, quod te dignum eſt, tibi acciderer, per ebrietatem tuam, parum gloriæ à me, qui tibi impar ſim, referas. Næ tu cras haud impune inſultaveris fato: ac tum ſi vir es, virtutem in dextra, non in ore maledico fac oſtendas: tum tibi diem præſtituo, qui arguet, uter noſtrum vir ſit melior. Poſtero die Henricus, recenti ira ſtimulante, ad demendam ignominiam pridianam accenſus, arma capit. Caſu ita evenit, ut Weimannus D. Stephanum Niveldium Teutonici ordinis magiſtrum è baſilica Martini honoris cauſa (cujus frequens conviva ob factionis ſocietatem erat) domum ſub tempus meridianum deduceret. Hoc ille procul conſpicatus, properè ex intervallo ſequitur. Iamque pontem Martinianum malorum ſecuri tranſierant: Vitriarius in conſpectum utriuſque eminens, Heus tu, ait, Teutonicorum magiſter, abſiſte tantiſper dum cum iſto, quod velim, colloquar. Nunc me ab heſterno dedecore vindicaturus, te Weimanne, ad pugnam nunc provoco. Nulla mora; utrinque infeſtè concurritur: ac Cornelius dum ſemiſpatha Germanica digladiando, ictum ſpathæ oblongæ à vertice venientem exire laborat, per cerebrum medium, per dentes diverberatur, defluente in ſcapulam læva capitis parte, in terram ruit: feretroque inde moribundus domum ablatus, ſub veſperum deceſſit. Hic quidem turbatę civitatis ſtatus ſenatum vehementer ſollicitum habebat, ut ſceleratorum civium retuſa audacia, per bonos reſp. geretur: itaque de ratione occulrè conſultari cœptum. Fredericus Regius Coſ. ſenatum prid. Cal. Aug. convocat tumultuoſe. Non latuit ſeditioſum vulgus, quid ordines conſultando parturirent, quove conſilio ſenatus ediceretur, tota urbe regionatim ſeſe colligunt. Tribuni rationum circa curiam obverſantur in eventum intenti, ſi quid gravius in ſe, aut durius in plebem, aut citra rogationem ad populum à ſenatu decerneretur, promulgareturve. Lictoribus fores clauſas diligenter adverſus vim Tribunitiam cuſtodire juſſis, Conſul graviſſima oratione de perdita calamitoſaque rep. uſus eſt. Verborum autem ejus hæc ſumma erat: Niſi ſenatus ad vindicandam remp. ſibi adeſſe vellet, in animo ſe habere, illam deſerere, eoque die magiſtratu abire. Certum eſſe, ſi opem ſibi, conſociata animorum concordia ferant, armis cum ſeditioſo cive medio foro decertare: ac de principibus motuum arreptis, ut reliqui deinceps quieſcerent, ſupplicium ſumere. Ioannes Vordius ſenator primarius, qui ob populare ingenium plebi mirum in modum charus erat, homo pacis quàm turbarum amantior, advertens rem arduam, & quàm apparebat, periculoſiorem agitari, per ſpeciem pulveris tormentarii expediendi (vim plebis veritis, credo) è curia in portam Catharinianam abiit. Fit interea hujuſmodi ſenatuſconſultum.

Conſul Fredericus De Coninck.

Ut ſenatus frequens armatus, Coſſ. cum vexillo & lictoribus præeuntibus, in forum ad terrorem plebi faciendum irrumperet: eoque edicto, ad ſignum, quod ad arma daretur, boni omnes ſenatui præſidio contra ſeditionis concitatores adeſſe juberentur.

Vltrajectini Senatus facinus fortiſſimum.

Mos vetus tenuerat lege, ne vexillum evolutum in foro à conſule erigeretur, niſi ad bellum in hoſtem iturus ſex hebdomadas in obſidione ac caſtris perduraret. Id tunc expediti tumultuoſe juſſum, tantum non in miſerabilem cladem univerſum ordinem conjecit. Convocatur interim conſueto ſigno in concionem populus, ad placitum ſenatus audiendum. Edicitur, uti ii, qui remp. incolumem, qui ſenatus authoritatem ſartam tectam conſervari cuperent, ii voluntarii in armis cum telis, ſtatim quum ad arma conclamaretur, in Palatino foro adeſſent. Concione vix dum domum dimiſſa (erat prima hora diei) conſul frequenti ſenatu ſtipatus, præeunte cum vexillo lectore, forum Palatinum invadit. Hic quoque verſum tormentis quaſi in hoſtem undique irrupturum diſpoſitis, ad arma conclamare jubet. Pavor ingens & trepidatio animos tota urbe corripit: & tabernæ cum fragore clauſæ, mixtaque ululantium matronarum clamor metum augent. Concurritur tumultuoſe ſine diſcrimine in forum. Plebs multitudine ſuperior, nihil inimicorum vim, nihil ſenatus authoritatem formidans, cum paſſis ſignis medio globo ſe immiſcet. Clamor ingens & fremitus certatim aliorum in alios vociferantium, expoſtulantiumque confuſus, ibi exaudiri. Illa dudum ſenatui infeſta, per hanc adverſum ſe conſpirationem multo magis efferata, convitiis altercando adeò in eos ſæviit, ut parum abfuerit, quin ad manus res perveniſſet. Exprobrarunt illis ingratitudinem, animoſque

benefi-

beneficiorum quæ à plebe accepiſſent, immemores: ſe ſuper hæc omnia ab iiſdem laniena deſtinari, quòd rationes ex rogatione Tribunitia, quam princeps ratam eſſe juſſiſſet, exequi pergerent. Novos ſibi pro duobus, multos carnifices ſe creaviſſe, quos defenſores ſuos hactenus rati eſſent. Toleratu facilius exulum imperium fuiſſe, qui nunquam in plebem iſto pacto arma induiſſent. Non clam eſſe, quorum conſilio atque impulſu hoc facinus auſi, cædem civi pararent: at non ita illos evaſuros. Multa præterea de faſtu & ſuperbia ſenatus inde pro ſe quiſque impotenter ſimul & imperitè queruntur: multa, quæ contra veterem civitatis morem inſolenter facerent. Horrendum ſpectaculum, & atrocioris conſilii ſimulachrum, ſi ex ſententia id proceſſiſſet: quod poſtea compertum, ſpiritus præferoces, multò impotentiores in quæſtorios homines fecit. Dum hic magnis clamoribus plebs medio foro cum ſenatu expoſtulat, cœtus alius è vulgo inconditus, incertum quo caſu collecta, huc contendit, Hadrianum Rhenanum, Everardi Soudenbalchi ex ſorore nepotem, falsò inſimulatum conjurationis crimine, captum trahens. Hi audito ex aliquanto intervallo ſuorum in palatio mugitu, rati vim oboriri, miſſo in proximam domum captivo, cum ſuis ſe conjungunt. Conſules conſilii ancipites, cum neque in armis, neque in bonorum paucitate ullam ſpem auxilii viderent: neque viam ex tempore dimittendæ concionis comminiſci valerent: tum autem nihil quod ad crebras percontationes, cur populo ad arma conclamaſſent, veriſimile ſubitò reſponderent (nam pavor ac metus ingens animos menteſque ipſis ademerant) pavidi in Haſenburgum ſe ſubducunt. Incidit ibi fortè in animum è re in ſpeciem plauſibili celeriter commentum, cujus prætextu parum prudens conſilium palliarent. Diemenus con-
Diemenus alter Conſul ſul manu ſilentio indicto, ex editiori feneſtra, Veſtrum (inquit) nemo ſic inducat in animum, quaſi in ſe ſenatus arma moverit, aut ſignum prolato in forum vexillo dederit, cum eadem diſcrimina vobiſcum adire, nobis ſtet omnino ſententia. Placuit de veſtra fide periculum facere, falſa injecta trepidatione, quid ſperandum nobis auxilii ſit, ſi præſens diſcrimen ad arma raptim præcipitanda poſtulet. Quod quidem propius adeſt cives, quam credere vos reor. Soudenbalchianæ reliquiæ occultè nova conſilia agitant, aluntque inter ſe conjurationem: alios magnis muneribus corruptos, nonnullos ampliſſimarum dignitatum atque honorum præmiis oſtentatis allicientes, de exulibus veſtris reportandis conſilia agitant. Cum his ferro dimicandum nobis eſt. Vos qui opes Soudenbalchianas tueri parati adeſtis, hinc ad curiæ ſenatoriæ opiſtodomum ſecedite. Edicto conſulari nemo paruit. Commentum enim extemporarium ad diſpergendam multitudinem, ſeque mala ſuſpicione levandos excogitatum, non ſolum non acuit exulibus, eorumque in civitate factioni odium plebis (quando palàm vanum ac futile arguebantur eſſe, eos novis rebus ſtudere) verum crevit per id multo magis magiſtratui apud illam invidia. Compoſitus tamen in præſenti tumultus eſt. Cæterum priuſquam adveſperaſceret, ſparſum in vulgus fuit futili quarundam linguarum intemperantia, quid mane in ſenatu auctum decretumque eſſet, quale Senatuſconſultum factum, quam quiſque interrogatus ſententiam dixiſſet. Vix efferatæ plebis rabies eo die contineri per Tribunos po-
Auguſto menſe tertia ſeceſſio. tuit, quo minus ad cædem ſenatus diſcurreretur. Poſtero die Calendis Aug. Tribunorum juſſu populus armatus in cœmeterium convenit. Variæ ibi certatim ſenatum criminantium voces audiri, tyrannos, parricidas, perjuros, ſanguiſugos, carnifices, perfidos, & ſi quid his atrocius eſt, eos appellare, per illos rationes impediri, de quibus per Tribunos exequendis ſancitam dudum legem, eamque promulgatam, tabulis ſuis ratam eſſe juſſiſſent, nunc etiam de cæde miſerorum civium eos conſulere, ut ſoli dominentur in repub. eamque, ut hactenus facere impunè fuit, dilapidare pergant. depoſcere ſe latrones illos, & ad ſupplicium dedendos potius, quàm ipſis ſalvis, plebs tyrannicę libidini vitam expoſitam omnibus momentis habeat. Auxit eam efferatam rabiem vox cujuſdam excepta, eaque ſtatim evulgata, Senatum cogitare de principe è Germania occultè revocando, ut Tribuni rationum, qui eas quàm tranquillitati utile eſſet, exactius perſequerentur, arrepti ultimo ſupplicio afficerentur. Hæc aliaque eodem ſpectantia Tribunorum concionantium, dicendoque atrociter exaggerantium verba, adeò circumfuſam multitudinem acerbarunt, ut parum abeſſet, quin extrema rerum humanarum in ſenatum ſtatuiſſent. Mitigata per Tribunos pleb. violentia, eodem die habita ſunt comitia. Abeuntibus magiſtratu illis, novus ſenatus creatur. Tertiùm à Calendis Febr. eodem anno renunciantur Coſs. Gerardus Caniſius, Ioannes Vordius: quorum poſterior, quod nulli antea obtigerat, eodem anno Tribunus fuerat, ſupremus ſenator, & conſul. De illo verò ſuprà memini: qui plebi eo fuit charior, quo impotentius Tribunatum adver-

ſus quæ-

ſus quæſtores omnium ordinum, & ædilitios in rationibus recognoſcendis exercuit: homo acer & vehemens, cæterum auræ popularis amantior ſtudioſiorque captator, quàm dignitati honeſtum erat: varius, & ad omnem ventum, ut ſe vindicaret ſolum, mobilis. Habuit hunc exitum Regii & Diemeni conſulatus, qui in prima tribus antè menſibus ſeceſſione omnium operarum ſuffragiis, magno ordinum planſu Coſs declarati fuerant: & iidem brevi operis tam inviſi facti, ut qui maximè. Plebeiam gratiam, quam principio tumultus civilis tantopere morabantur, qua potui perſpicuitate & compendio commemoravi: quam illis Princeps verò pòſt retulit, ultimo libro narrabitur. Nec multò fœliciorem cataſtrophen ſui conſulatus Caniſius habuit, nam quibus eum auſpiciis iniit, iiſdem abiit. Popularium igitur ſuorum jam beneficio ad conſulatum provectus, Tribunorum vi adjutus, acerrimè quæſtorios equeſtres & eccleſiaſticum nomen vexare cœpit. Nec tantum eorum rationes exactiſſimè juſſit recognoſcere, ſed diem peculatus dicere, multam irrogare, ſed omnium primum iis, qui è plebe ædilitatem geſſiſſent. In Godefridii Vordii exulis rationibus, & diverſis conſulatibus, cum ingens pecuniæ vis vel turpiter profuſa, vel ſublecta deprehenderetur, abſenti dictus dies eſt ad populum in cœmeterio. Damnatur populi judicio, & indicta quidem cauſa, ut uſuraria quæ publicè illi pendebatur pecunia in ærarium illata, ædes ſtatim ejus diruerentur. Conſociatis omnium animis, eò ſub ſignis concurritur. Domum primùm hoſtiliter prædæ datam diripiunt, feneſtraſque viſendę elegantiæ vitreas excutiunt. His patratis, nondum exaturati, ulterius ſævire. Ianuas poſtibus ac cardinibus convellere, projecturas coronarum & loricas disjicere: tectis conſcenſis, imbrices diffringere: ſuggrundia comminuere: à fundamentis domum totam denique demoliturì, niſi Coſ. Caniſii juſſu, ab incœpto conſilio deſtitiſſent: ut poſtridie in publicum redigerentur, atque inde redacta pecunia ærario inferretur. Pari inde animorum ferocia in alias nonnullas domos ſævitum eſt. Biduo pòſt Vordii bona haſtæ ſubjiciuntur: domum ejus licitatur & emit conſul. Acceptum id vulgo ita perinde fuit, tanquàm infeſto atque inimico animo in exulis invidiam hoc factitaſſet, ut eſſet quod abſenti doleret, atque ipſe ejus domum poſſidere diceretur, per quem aliquot antè annis ignominia publicè notatus fuerat. Egregia vindicta ſe ultus, ſi ſecundo vento rectum curſum tenere potuiſſet. Eo conſilio patraſſe vel hoc ſolùm arguebat, quòd cum præſenti hic opus fide eſſet, nec ſolvendo ad ſe redimendum foret, coactus fuit paludes ſuas extemplò & domum luculentam, quam ad id temporis uſque inhabitarat, divendere. Longè alia ratio fuit eorum, qui credebant eum exuli reconciliatum: atque occultè per literas & internuncios rogatum fuiſſe, ut quantivis potius ſibi addici, quàm vel dirui, vel alienari pateretur. Quocunque conſilio mercatus fuit: tabulas à populo accepit, quibus cavebatur, ne cui mortalium unquàm in poſterum, ſed ne exuli quidem reduci, aut ejus hæredibus jus in eum fundum ac domum foret. Itaque ei emancipata legitimè à populo eſt. Turbas domeſticas externus timor ſuperveniens, ſtatim excepit. Pridie nonas, militum copiæ Cæſaris ſtipendio inauthoratæ, è Brabantia in Brederodianam ditionem (quæ pars eſt inferioris Bataviæ) irruptionem fecere. Rumor Ultrajectum allatus, omnia eos ad trajiciendum apparare, ordines ſolicitos habuit, ut à citeriore ripa arcerentur. Et difficilè erat à trajectu eos prohibere, niſi ſociæ civitates ad id quoque auxilia miſiſſent: conſiliorum ambigui diu, neque vim contra Cæſarianas copias audere parare, neque libenter committere, ut ſuos agros populatum Leccam tranſirent: poſtquam multiplici metu intra muros diſtinetentur. Sed ne firmi quidem quicquam auxilii videre, quod externis copiis objicerent: cum rempub. haberent male concordem, princeps domo abeſſet, veteres ſimultates cum Hollandis nondum exoletę, exulum abſentium inſidiæ. Quod ſi tranſirent, periculum fore, ne impetu repentino ad mœnia facto opprimerentur: id quod proclive factu, rep. tam ſeditioſa ac bifariam diviſa videbatur, ubi mutuo odio accenſum inteſtinum bellum effecit, ut neutri alteris tutò crederent. Tranſitu Rheni externum itaque militem prohibitum, præfecti tota ditione ruſeſtres ad oct. Id. Aug. in armis eſſe jubent. Edicto non parenti, multa publicatio bonorum, & capitis ſupplicium fuit. Superis deſignata ſtatio eſt ad Taiſlicam (locus eſt inter oſtium Leccæ & Tuvalim pagum) inferis verò in Leccæ oſtio condictus locus. Amiſiani ad Holam convenire juſſi. Præſtituto die in his locis, ruſticorum à ſuis quibuſque præfectis recenſus actus eſt. In Leccæ oſtium ex Ultrajecto auxilia cum levioribus tormentis mittuntur. Venere & ex Amorfortia. Dividitur hæc civitas in tres regiones: in Longam viam, Curvam, & Bruelam. Ad bellum principi auxilia miſſuri, ſortitum è patrio more conveniunt,

Vindicta quam ſuavis

Amorfortiæ civitatis ſitus & diſpoſitio.

niunt, quæ in armis eſſe debeat: ut una in hoſtem miſſa, reliquæ duæ civitati præſidio maneant. Si quis autem militiam horreat, ita ab onere abſolvitur, ut ſuffecto in locum ſtipendium ſolvat. Sub ſortitione igitur Curva via auxilio ducta, reliquæ per capita cornutos ſingulos in exeuntium impenſas contribuerunt. Pontonibus itaque ſuprà infraque in eiteriorem Leccę oppoſitum aggerem ſubductis, haud magno opere peditem, ne vadum tranſgrederentur, terruerunt. Supervenit huic terrori controverſia è Burgundica aula de portoriis, & nominatim de paludibus, earumque limitibus & jure renovata. Has ex jure manu conſertum vocarunt: de quibus multis antè annis inter utrunque populum vindiciarum jure ſæpe actitatum fuerat. Uſuraria pecunia omnis ex depoſito, quæ publicè quotannis ab Hollandorum quibuſdam civitatibus Ultrajectini nominis hominibus pendebatur, injecta manu aſſerta eſt: Proventus item agrorum tota ditione Burgundica. quantum item fundorum in Iſelſteinenſi agro poſſident, per Florentium comitem Burenſem: non alio prætextu vindicationis, quàm quòd nulla judiciorum forma ſtatim de paludum poſſeſſionibus non ceſſiſſent. Satiſdare ad hæc pro præde litis juſſi, ne paludes de quibus jurgium erat, fodiendo minuerent. Agitur ordinum conventus ſuper vindiciarum lite. Huc acciti Amorfortii præter alias civitates dioeceſis inferæ, ſunt: quòd his in memoratis paludibus præcipuæ ferè poſſeſſiones eſſent: ut jure tabuliſque quas haberent, in medium prolatis, ad refutandos conſultando adverſarios ſimul adeſſent. Confecta eſt quaſi in rem præſentem in plano, ad regionis ſitum & cardines oculis ſubjiciendos, paludum ac finitimorum locorum deſcriptio. Verùm cum nec demonſtratio hæc quicquam, nec tot annorum poſſeſſio obtineret, nec illæ è manu injecta ex jure dimitterentur, injuriam acceptam pati neceſſarium magis, quàm æquum, tum propter inteſtinam peſtem, tum ob principis abſentis diutinam expectationem, eſſe duxerunt. Sugillabantur interim Tribuni rationum ab adverſariis, ob iniquum judicium in multis irrogandis, iis quos ipſi peculatus convictos apertè judicarant. Hanc igitur reprehenſionem ut in ordinum rationibus recognoſcendis fugerent, popoſcere collegas ſibi ex utriuſque nominis hominibus dari, ſed quorum exiſtimatio & fama ſemper integra fuiſſet. Alleguntur ex religione Ioannes Realis, Fredericus Regius, Regii Conſulis frater, Lichtenbergus, Henricus Montfortius. Additi his ex equeſtribus aliqui. Cura his delegatur, ut ad aliorum exemplum pari ſeveritate agrarios calculos, Leccanos, molares, Hinderdami, & id genus alios diſpungerent. Horum præcipua ferè ratio fuit, ut quemadmodum pridem Vordii peculatus damnati ædes & bona publicaſſent, ſic Soudenbalchium multandi anſas omni moto lapide exquirerent. Verum ubi adverſus eum quanta maxima potuit & induſtria & acumine diu deſudatum eſſet, nec momentum ullum quod dignum operæprecium diceretur, in acceptis & expenſis offenderent: callidum, vafrumque hominem eum & verſutum clamare, qui prudenter ad aliorum flagitia connivens, ipſe laudatam abſtinentiam in ſuis conſulatibus præſtitiſſet. Reſtabat extrema anchora tentanda. Anno undecimo ſuprà milleſimum quingenteſimum, ordines legem tulerant:

Heda fol. 310.

Ne qua pecunia uſuraria ex ordinum ærario pro numerata haberetur, niſi rationes principis Montfortiorum, & duorum qui ex ordinibus huc dicti eſſent, manu ſubnotatæ antè fuiſſent: ut illi quibus is magiſtratus deinceps demandaretur, eum integra fide & è re ordinum gererent.

Id aliquot annos initiò metu legis magis quàm religione diligenter obſervatum fuerat. Poſtquam autem compertum eſſe cœpit, eam tribunorum ærariorum inertia ac indiligentia exoleſcere, ſimul & frigidè rationes cognoſci, eas ex libidine illorum confici, legem pro antiquata haberi, ſecuri omnia pro bono ſuo & commodo illi curatores agere cœpere. Cæterum ii qui ad rationum recognitionem ab ordinibus hac tempeſtate creati fuerunt, nullam niſi juxta legem, ſubſcriptam affirmarunt: multaruntque pleroſque cum fortunarum memorabili calamitate, quorum relati calculi olim ita expuncti non fuiſſent. Anno undecimo Gerardus Soudenbalchius Canonicus, Everhardi Coſ. frater, ab ordinibus, rationibus agrariis Hinderdami, Leccæ, molaribus præfectus fuerat. Harum autem unam XVI, aut XX, milium,

verùm

verùm quo consilio, pro comperto non habeo dicere, ſuppreſſerat. Sperabant quidem ex religioſo nomine cum pleraque nobilitatis factione, illam ob id in acta relatam à Coſs. tum haud fuiſſe, ne in manifeſtam peculatus ſuſpicionem frater perveniſſet. Rati itaque quod veriſimile erat, propterea editam non fuiſſe, quod ex lege ſubſcripta non eſſet: proinde nulli dubium, quin quindecim annorum ſpacio intercidiſſet. quare magnam jam occaſionem univerſam gentem perpendi animo conceperunt. Superſtes in urbe erat frater hujus mortui Henricus Soudenbalchus Canonicus, vir eximia prudentia & candore venerandus: penes quem Gerardus moriens, & Conſul ſolum vertens, acta ſua & rationes reliquerant. Et in hoc negocio ne mortuis quidem parcebatur. Henricus citatur, ut demortui primùm, inde exulis fratris rationes relatas edaret. Nihil ille cunctatus, extemplò eas exhibuit. Tribuni, ubi recognitis acceptis & expenſis, præter expectationem & ſpem, illam hypographem herois Montfortii aliorumque in calce additam viderunt, obſtupefacti, & quaſi attoniti re inſperata, utrunque abſolvunt. Cœpit per hæc plebs ſubodorari, totum contra exules factionis negocium calumniis agi. quare juſſit Tribu. eadem æquitate aliorum (quæ factio diverſa erat) rationes ad legem reſecare, ne cavillis ludi ſe, neu minis ab incœpto terreri, neu largitionibus tranſverſos agi paterentur. Non tulit factio, penes plebem de ſe victoriam fore: quam ut ei præriperent, novas conſultando res inter ſe occultè agitarunt. Ager publicus quondam ad occiduam urbis partem, qua Hollandiam ſpectat, populo Ultrajectino fuerat: à paludoſa effoſſaque regione nomen ſortitus, vulgari vocabulo Humilia paſcua dicebantur. *De Lege Weyde.* Hæc anno trigeſimo ſupra milleſimum & quadringenteſimum, cùm æris inopia, per bella reſp. laboraret, juſſu populi partim onerata, partim alienata erant: ſed quibus conditionibus, quia parum conſtabat, à Tribunis rationum ad populum circa hos dies relatum fuit, ut tabulę poſſeſſorum inſpicerentur. Apparebat enim ex penſionibus uſurariis, quæ in jugera teſtandi cauſa ordinibus quotannis pendebantur, in fiduciariam mancipationem à majoribus tradita fuiſſe. Iam cum ſolvendo æri alieno reſp. eſſe videbatur, quia ager ille tertia partę precii alienatus erat, aut etiam minoris, plebs eum habere, reſtituique, quàm tantulam pecuniam, qua redimi poſſet, malebat. Contrà, ſenes quidam ætate confecti, à majoribus ſuis ſe accepiſſe affirmabant, initio mancupio datum fuiſſe. Sed decem annis pòſt, cum ob eundem in civitate magni motus orirentur (nam plebem agrum alienaſſe ſera pœnitudo cœperat) velletque populus poſſeſſores per ſeditionem ad remancipandum ob id adigere, quòd in venditione, cum probè æſtimaretur, plus dimidio precio ſe defraudatos clamitarent: negabant legitimam emptionem appellari poſſe: maximè quum intrà decennium pernumeratam pecuniam cum uſura juſta emptores recuperaſsent. Audiens igitur plebs, aliàs propter hoſce publicos agros ſeditione tumultuatum in urbe fuiſse, multo jam acrius in id incubuerunt, ut quod olim tentatum parum fœliciter eſſet, id nunc conficeretur: & reſcripta pecunia, paſcua juris rurſum populi Ultrajectini fierent. Metus interim ſenſibus injectus fuit, ne materia injuriæ præbita, ipſi ad eam plebi authores eſſent: nam vulgi conſilium in poſſeſſorum fraudem ſpectabat, ludibrium haud illepidum ad eam placandam, compeſcendamque ſeditionem hujuſmodi excogitarunt. Sic è rep. videretur, & æquum, paſcua olim publica poſtliminio reſtituere, poſseſsores ad ſe accerſi cum tabulis juberent: iiſque inſpectis, novas, ſi videretur, de redimendo confectas, per vetera foramina immitterent. Prudens commentum ad iniquos hominum conatus eludendum. Putabat enim plebs hoc pacto pulchrè ſibi cautum iri, ſi integris veteribus novæ non ſeparatim, ſed cum illis commiſse traderentur: cum hoc illi agerent eo conſilio, ut poſseſsori cum libitum eſset, antiquis inviolatis, incorruptiſque, novas proſcindendi poteſtas foret. Per hanc ſpeciem cavendi, mutandique emptionem utriſquę ſatisfactum. Antiquis ilico novæ immittuntur. Nonnullas pro præſentis pecuniæ copia, non gravatim ferentibus dominia, redimunt; abolentque. nam ex publicatis exulis ædibus pecuniæ aliquantum, & ex mulctis nonnihil redactum fuerat. In magnam itaque ſpem eriguntur, univerſa paſcua brevi ad hoc exemplum publica ſe rurſum facturos. Itaque ad hunc quidem modum pleraque factio plebem ludificata eſt. Circa hos dies mittuntur ex urbe duæ cohortes, quæ inſulam Leceæ, quam Brederodius princeps virgultis conſitam ſui juris, contra oſtium Rheni fecerat, vi perfoderent, eamque agmini amnis perviam ſulcis in longum ductis facerent. Aliæ, quæ Ioannis Benigni Amſterodami aggerem disjicerent. Paulò ſub hos *Forte Benningi.* dies epiſcopus ex Heidelberga reverſus, ubi remp. ſpe turbatiorem offendit, nec inimicitias inter plebem & optimates, niſi rationes procederent, cõponi poſſe vidit, è Doreſtato Batavo-

Animalium in retinenda libertate ſolertia.

tanenm eſt, quod nemo velit ſervitutis pallium induere. Sed ne vos quidem non pro viribus obluctaremini, ſi quicquid privilegiorum à majoribus per manus traditum accepiſtis, id vel imminuere, vel totum oppugnare quis aggrederetur. Videmus quantum animantium brutorum eſt, ut caveam, ut caſſes, ut retia poſita fugiunt: ut unguibus, alis, roſtris, dentibus, armis à natura datis; enixè liberum evagandi jus defendunt: mori citius, ſi detur, parata, quàm ut naturæ beneficium relinquant. Hæc eò cives dici exiſtimate, non ut religioni mercenarius patronus antè inſtructus oratione præparata patrocinatum adveniam: ſed ut intelligatis, non perinde ſuperbiæ eos traducendos, quod ſuam ipſorum libertatem vindicent: atque facinoroſi quidam vociferatores, qui vobis huc authores fuere, voſque ad exitium veſtrum extimulant, non minus improbè quàm impudenter clamant. Antiquam iſti viam religionem criminandi oppugnandique ingreſſi, non primum jam probris eam lacerant. Neceſſitatem obtenditis, quæ nonnunquam ab æquo paulum abire cogit, nedum de jure aliquid remittere. Quod quidem ſi ita eſt, non refello. At illi metuunt, ne à vobis ea ipſa neceſſitas in fraudem avertatur: atque utinam falsò ominentur. Difficile eſt onera injicere: at multo difficilius ſemel injecta tolluntur. Cum autem mecum reputo cives, quòd nemo ſibi uni naſcatur, verùm patriæ etiam, cui ſecundum Deum & parentes plurimum debemus: certum eſt, vobis hic non adverſari: propterea quòd ea quæ huc conferuntur, utiliter ponantur, etiam cum aliquanto privati juris detrimento. Id perſuaſi quidam, privatam ſalutem publica cum immortali gloria poſthabere, quam ſummum jus nimis exactè perſequi maluerunt. Si apud Romanos olim bello Punico ſecundo, poſtquam ærarium poſt multas clades alias ſuper alias acceptas, exhauſtum eſſet, matronæ muliebrem mundum, torques, armillas, annulos, vaſa argentea in curiam magno certamine, ut bellũ repararetur, contulere; quid Chriſtianæ pietati conveniat, quid religioni, quid viris, rerum non rudibus in leviore negocio ſatis perſpicuum eſt. Si igitur æſtimationem principi permittitis jubendi, quod è rep. maximè ducat eſſe, fidem dat, hodie ſe ſine interceſſione cujuſquam vobis facturum ſatis: flexurum religionem, tabulas de omnibus iis quæ poſtulatis traditurum. Quæ petitis, ſcripto per tribunos exhibete: eaq; veſtro arbitratu obtinebitis.

Ingenti animorum conſenſu à frequenti multitudine dicenti eſt acclamatum. Læta plebs magnificis Abſtemii pollicitationibus, imperant extemplò religioni intra extraque quatuor civitates viginti quinque milia, condicto die Doreſtati Epiſcopo pernumeranda: caventque, ne de iis milibus res ad ordines relatio fieret. Tametſi hic Abſtemium multa fictè loquutum

haud

haud dubiè conſtabat, quo deliniendo mitigandoque feroces ſpiritus, immane conſilium averteret, & multa benigna verba tabulaſque dando ad tempus ipſis mos gereretur. Senſit enim ea moveri cœpta, quæ omnibus permiſtis, civitatem in grave diſcrimen conjeciſſent: unde cenſuit, ne initium calamitatis Ultrajectinæ ab obſtinatia religionis ortum diceretur: & ultrò offerendum, quod cum inſigni rerum ſuarum jactura mox fuiſſent amiſſuri. Fuerunt tamen quidam è religioſo ordine, homines factioſi, majorum imaginibus magis quàm ſuis virtutibus clari: quorum arbitratu ſi res ſtetiſſent, omnia turbari potius, quàm pluſculum concordiæ, tranquillitatiſque ſarciendæ cauſa ipſorum juri decedere contigiſſet. Ab his palam princeps ſugillabatur perjurii, quòd tabulas de milibus decretis, quas jurejurando ordibus affirmarat, nunc antiquaret. In illis inter cætera poſitum erat, ut cum ditionem, tum religionem ſartam & tectam in ſua libertate, & ab injuria tueretur. Super hæc, apertè ſolenne inaugurationis juramentum contra veterum Epiſcoporum exemplum violaret. Et quùm in priori ſeditione, à plebe multa iniqua; contra operas & hoſpitia extra civitatum muros ſibi propoſita diſcuſſiſſet, ſub cultro nunc religionem relictam plebis libidini deglubendam ultrò traderet: nec memor beneficii accepti; gratiam hîc reponeret. Plebs in armis interim perſeverare, pavorem religioni, ni pareat, minimè grato armorum ſpectaculo augere. Rogationes, quas Tribuni plebis eo die ad populum tulere, quaſque in tabulas relatas principi & religioni extorſerunt, operæ precium eſt referre. Earum autem hæc forma fuit.

QUANDO ad eam tempeſtatem uſque, per multas bellorum difficultates rempublicam obæratam, gravibuſque preſſam vectigalibus habuimus, ea ut releveтur, & quod fieri poteſt, redimatur, anniti ſtat ſententia. Quod ut fæliciter auſpicateque cadat, creavimus ex operarum omnium corpore ſingulos tribunos, per quos juſſimus ſcivimuſque hæc rata eſſe. Religio omnis, cujuſcunque ea ſit vel nominis vel profeſſionis, æquali lege cum populo ad ſtipendium de potu omne genus tenetor. Quod ad quadraginta ſex milia, quæ principi reſidua ſunt, ad hunc modum imperatum eſto: quindecim milia utriuſque ſexus cœnobia intra quatuor civitates inferæ ditionis conficiunto: decem milia, quæ extra has in agris poſita ſunt, pendunto. Reliqua unum & viginti milia ab ordinibus in juſta ruſticorum ædificia ita conjiciuntor, ut fundorum domini in quadrantem teneantur. Hanc autem pecuniam imperatam (quia dilationem non patitur) redigunto: dies condicitor. In hac contributione cum Brigidenſibus Ultrajectinis excipientur monachorum mendicabula. Ne quis religioſi nominis deinceps publicè privatimve, palàm occultove, fundum, agrum, domum, intra extráve urbem precio emito. Si quis contrà ierit, in damno rei emptæ eſto, agro fundóve empto multator. Si quandò per legatos cum vicinis principibus agendum erit, aut ad concilium indictum conveniendum, haud longius ab domo, quàm in Putcupam & Spicart campum (Hollandiæ & Ultrajectinæ ditionis ii cardines ſunt) ſuis cujuſque ordinis impenſis exciti legati proficiſcuntor. Et ut Rhenus ac Vechta urbicæ annonæ habiliores ſint, eos vetuſtate & negligentia ordinum oblimatos, foſſorio opere extemplò illi deſiccanto: à trajectu Leccæ ad Marſo-

In Provincia Ultrajectina duo erant Monaſteria Brigittani ordinis, alterum ad Vineam in veteri valle 1484 in urbe extructum: Alterum Conventus S. Mariæ caſtri in Soeſt fundatum à Iacobo Domino de Gaesbeeck. Putcupa. Spicare campus.

*rum uſque vicum ſuprà infraq; ad eum modum accuratè amnes repurganto. Cura horum amnium à limo, ulvâ & ruderibus conſervandorum ſedecemviris demandator. Totidem ſcaphæ alveorum curatoribus decernuntor, cum ea pecunia quæ ſingulis annis in eum ipſum uſum ærario infertur. Rationes ab anno undecimo ad ærarium referuntor, eæque exactiſsimè diſpunguntor, quarum ſumma cum ad decies centena millia excurrat; ea pecunia reſp. & agri vectigales, publici oppoſiti, fiduciaque dati redimuntor. His rationibus nemo cognitor præficitor, qui eam quæſturam geſſit, ærariuſve coactor extitit. Rationes de Lecca, Hinderdamique aggeribus, de acceptis in domos ruſticas & jugera vectigalibus pecuniis, de authoramentis militaribus, illi referunto. Molitoribus ſuum extra quatuor urbis portas jus priſtinum integrum ſervator. Controverſia de aggere Ioannis *Benigni, de inſula Brederodiana in Lecca flumine finitor, & quidem intra menſem. Huic princeps ipſe, ut exequi detur, adjutor eſto. Hæc tabulis ſignatis trium ordinum rata firmaque eſſe jubemus. In appendice tranſmiſſa additum erat à principe, edicto ſe cauturum, ne homines ex agris annonam rerum venalium vel diſtraherent, vel aliquò conveherent ad diſtrahendum, niſi in unam aliquam quatuor civitatum: neve propolæ deinceps nundinarum diebus, ante duodecimam diei horam palàm clamve mercarentur: qui contra eam legem facere oppreſſus eſſet, is merce empta mulctaretur.*

* Forte Beningi.

Hæc itaque rerum ad hunc modum vix paucis dierum hebdomadis poſt primam ſeditionem decurſum eſt, ut quæ vellet plebs, ſcribere permiſſum ſit: eaque omnia ut juſta bonaque Epiſcopus cum religione & ſenatu confirmare tabulis juberetur. Palàm itaque plebis acta tabulis ad hanc formam collegiorum ſodalitia affirmarunt. Populum ab ſeſe contendiſſe, ut ad remp. pecunia uſuraria obæratam, relevandam pari jure ſecum vectigal de vino omne genus, & cocto potu tantiſper penderent, donec eam redemiſſent. Nunquam in populi præjudicium empturos, conducturoſve contra ejus juſſum. Itaque ſpondere ſe, eorum imperata volentes lubenteſque facturos, quemadmodum in tabulis à principe datis expreſſum eſſet: idque ſuis tabulis affirmare, teſtarique. Iiſdem totidemque penè verbis jus fidemque ſuam cœnobiorum præfecti obſtrinxerunt. Ad ultimum, ſenatus iſta populi ſcita juſſaque in hæc verba approbavit. Jubere, ne qui convenæ in operarum albos prius reciperentur, profiterenturve, quàm publicè à ſenatu civitate donati, declarati aſcriptique eſſent. In quo profiteri ſi qui vellent, ſenos aureos penderent: & ſi in quibus aliis nomina habere expeterent, pro dimidia precii parte licere. Ut populus deinceps ſingulis annis proximo Purificationis feriis feſto die comitia creandis rationum exequendarum tribunis haberet: his nemo intercederet. ne quos exules jam inde faceret ſenatus, neminem exilio multaret, verùm ut crimina legibus punirentur, multæ delictis pares irrogarentur, aut ob noxam pecuniam ſolverent. Quinos levis æris vectigal cerviſiarium pariter cum populo religio in cupam penderet: qui venderent ſemiocto, ſupra conſuetos binos æris, idque præſenti fide. Ne ærarium ullis amplius uſurariæ pecuniæ tabulis gravaretur: cum ne nunc quidem ære alieno ſolvendo eſſet: ſed ſigillum coràm populo comminueretur. Everardus Soudenbalchus, Godefridus Vordius, Henrici filius, Godefridus Rodenburgus, indicto exilio extorres eſſent. Tum qui bo-

rum factionem ſequuti, abſentes tuerentur; in perpetuum ut probri notati, è ſenatu ſubmoti forent. Ne rationes intermitterentur: iiſque cognoſcendis, tribuni ad id lecti præficerentur. Piſtores, coctoreſque niſi in ſuis operis ſortitò, ne in ſenatum legerentur. Dictis ſtatim duobus ſenatoribus primariis, tres quæſtores ſenatorum ſuffragiis renunciarentur. Ius civi & peregrino privatim coquendi potum cerealem eſſet: idem binis terniſve aut pluribus conſociatis ita liceret, ſi inde reipub. ſuum vectigal daretur: religioni vero id non permiſſum foret. Molare tributum in perpetuum ſublatum eſſet. Cœnobiis opera manuaria intra muros, urbiſque immunitatem interdicerentur. Plebiſcitum ſenatuſconſulto octavo Calen. Iunias eſt approbatum. Mittuntur eodem die è principis conſilio Amorfortiam legati, qui de iis referrent, quæ pop. Ultrajectinus de uno & viginti milibus in cœnobia decreviſſet: peterentque à ſenatu, ut huc quoque ſuis ſuffragiis accederent. Non ægrè huic poſtulationi à veteri novoque ſenatu & populo aſſenſum eſt: quòd ea æſtimatio nullo publico ditionis detrimento cenſeretur. Contulerunt intra muros mille ducentos, reliqua viginti quinque millia, quoniam in certum cenſum nondum relata, ordines de integro contra populum exercere cœpere, occaſionem mox plebi ad tertiam ſeceſſionem præbuerunt. Priſtina illi pertinacia prius decretum aſſerere adorti, principem eò perpulerunt, ut id quod initio de integra ſumma placuiſſet, nunc de parte dimidia juberet: hoc eſt, ut in villas, pagos, præturas reſidua verterentur. Eam contrà æſtimationem populus rejiciens, in domos ruſticas imperare connititur. Ingenti itaque utriſque certamine apud Epiſcopum ſua tuentibus (quia ſupera injuria & vis facta ægrè adhuc erat) ad ultimum in populi invidiam religio obtinuit: initaque æſtimatio, & mox invulgata eſt. Mittitur extemplò Amorfortiam viator cum edicto: ut ita quemadmodum cenſuiſſet religio Ultrajectina, ad populum ferretur. Referentibus Coſſ. fit tumultuarium ſenatuſconſultum, ut literæ ad principem darentur in hant ſententiam: Literæ tuæ, illuſtriſſime Princeps, in ſenatu lectæ, vehementer nos perculere: quòd abſque veſtro aſſenſu ea æſtimatio imperaretur. Re itaque in conſultationem maturam miſſa, viſum eſt ſenatui & populo, eam cenſionem non eſſe per Amiſianos pagos evulgandam; quia perniciem inſignem eſſet allatura. Itaque quià è reditionis non eſt, ſtat eò non diſcedere. Ad has literas princeps: Facilius ipſis eſſe fruſtra conſulrando ludere, quàm ſe de ſententia deduci poſſe, quæ ordinibus ſtetiſſet. Quoniam autem omnino pecunia opus eſſet; conſtitutum eſſe id tenere, quod eorum refractariis ſententiis impediri non poſſet. Proinde haud magni referre, in verba diſcederentne; an intercedere conarentur. Irritati animi ad pertinaciam magis ſunt; feroci reſponſo & contemptu, quàm inclinati; quos non fugit, quibus autoribus ſic contemptim reſpondiſſet. Tenuit tamen Amorfortiorum interceſſio Epiſcopum dubium aliquandiu, exequereturne decretam æſtimationem, excluſis illis, contemptiſque, an rem integram referret. Eorum enim injuſſu nihil Amiſianæ ditioni imperari poterat, & tumultum novum in civitate Epiſcopus metuebat. Ut urbem igitur ab armis pacatam quietamque retineret, indixit conventui diem. Proponuntur eadem de pagis cenſendis. Impugnantur acerrimè ab Amorfortiis, donec huc altercando decurſum eſt, ut mutata priori ſententia, in diverſam Amorfortiorum ad unum omnes pedibus vaderent, fieretque decretum hujuſmodi: VT domorum Ruſticarum cenſus ita ageretur, ut in bonos juſtoſque focos ſepteni aurei imponerentur: idque principis arbitrio vel ratum eſſet, vel reſcinderetur. ” Scio ” quoſdam fuiſſe, quibus perſuaſum erat, ordines in fraudem Amorfortiorum ad faciendam ipſis majorem invidiam, calculos ſuos mutaſſe, (quia hactenus ordinum conſenſum & principis poſtulata repudiarant) & ob id ad Epiſcopi arbitrium, quem ſciebant priorem cenſum ſartum tectumque habiturum, hoc relatum fuiſſe. Legati extemplò Doreſtatum mittuntur, qui ordinum decretum Antiſtiti exponerent: nihil moræ reſtare, quin reſidua pecunia in numerato foret, ſi ipſius placitum aſſenſuſque ſolum adderetur. Reſponſum ab Antiſtire eſt, ſe (quia res ex compoſito geri videbatur) agnoſcere jam animorum inconſtantium levitatem: quibus id quod dudum placuiſſet, nunc ſententiis in diverſam partem mutatis, diſpliceret. Sat diu verbis ſpecioſis, nunc hoc, modò illud promittentium, ſe ludibrio habitum: eoque ita ſe apud animum ſuum conſtituiſſe, quod nuper ordinibus bonum & utile conſilium viſum fuiſſet, id quemadmodum ipſe tum affirmarat, ita nunc quoque idem ratum haberi velle. Eadem ratione cras ab hac ſententia in priorem animis deſultoriis per ſe relabi licere. Irent, referrentque, deſiſterent ab ea re amplius conſultanda: niſi fortaſſis nupera adeò ſeditio parum ipſis documento adhuc eſſet, quantum mali & infortunii ſecum traheret, veheretq; mora, & inutilis

Venur ve- rda.

tempo-

temporis extractio. Addidit & cauſas alias, quamobrem ita ſederet. Per domorum ruſticarum recenſum, ad reſiduam ſummam non poſſe perveniri. Ut maximè inde redigeretur, moram dilationemque (quam res non pateretur) is advehere. Ad ultimum, dignationi ſuæ nomen in omnem auram mobile offecturum. Capita ordinum Vltrajectinorum, quæ tacita ſtabant, & ſentiebant cum principe, audita relatione, variis curis diſtorquebantur: eaque de cauſa Amorfortii continuò ad conventum rurſum accerſuntur. Servant diem, mittiturque Nicolaus, Gerardi filius: additus alius ſenator eſt. Vrbem ingreſſi, in curiam ſenatoriam à Coſſ. mox accerſuntur. Inſolens id legatis viſum; quòd ibi ordinum conventus nunquam agi ſoleret. Mox in baſilicam Martini progreſſi, (in hujus curiam convenire, mos tenuit) nullam frequentiam nobilitatis, nullam legatorum aliarum civitatum offendunt: ſubſiſtenteſque pauliſper hic, fraude ac dolo ſe huc extractos palàm metuunt. Tranſeunt in curiam baſilicæ magnam. nullum mortalem ne hic quidem inveniunt. Inde poſtquam in ſenatum proceſſerunt, ibi conſul rem altius orſus, ad poſtremum huc orationem deduxit: Antiſtitem, cujus arbitrio proximo conventu negocium cenſionis permiſſum fuerat, à priori conſilio dimoveri non poſſe: nec induci, ut id quod tum decretum eſſet, ſuo aſſenſu confirmaret. Per cunctatur, ecquid ipſis iſtud rei placeret? Omnino oportere principi fieri ſatis, ac proinde concordia opus eſſe, ne diutius inter ordines certaretur. Quin illud non dubium eſſe, ſecum Antiſtitem eos ſibi amicum quàm inimicum malle: infeſtum habituros, niſi ejus poſtulato hic obſecundarent. Interim non inficiari, alteram illam viam, quam ipſi hactenus tutati, nunc obtinuiſſent, videri potiorem: & ad conficiendum quod deſudaretur, expeditiorem non ſolum ſenatui, ſed etiam aliquantæ plebis parti. Quo minus autem conſilium ipſi ſuum detegerent, metum in cauſa eſſe. Cùm alia multa, tum hoc inprimis tranquillitatis retinendæ ſtudio ſe diſſimulare: utile arbitrantes, ſic utroque vento navigando medium curſum tutò tenere. Atque hæc adeò unica cauſa eſt, quamobrem (inquit) Epiſcopus tam infeſtè inſtat ad cogendum vos in ſuam ſententiam: ut id plebs conſpicata, abjecta retinendi ſpe, religionem equeſtreſque ſuffragia ſua ſineret obtinere. Ad ea legatus Amorfortius. Quoniam ignari quid nobis proponeretur, & nihil inſtructi huc venimus, reſponſum præparatum habere non potuimus, privatim autem neq; ſuffragari neq; refragari permiſſum. Si tamen seriò cupido eſt cognoſcere, utrum magis è re ditionis arbitremur, certiores fieri poteritis, ſi domum regreſſi, id referamus. Quanquam vero quorſum attinet iſtud quærere, quod ſemper palàm aſseruimus, quò vos quoque proximo conventu traducti diſceſſiſtis? niſi fortè cenſetis, quia princeps hoc repudiat, nos in ejus gratiam, utilitatem publicam detrimento poſthabituros: qua in re ſenatum conſulendum duco. Conſtabat Amorfortium ſictè eam ob rem loquutum, quia in tot verborum operoſis ambagibus clarè conſulis mentem, quorſum tenderet, quidve peteret, explorare non quibat. Dum inde in templum Civicum tranſeunt, à plebis primoribus, qui ex compoſito ad id cum aliquanta ex incondito vulgo multitudine huc ſe collegerant, excipiuntur: circumdati medio globo interrogantur, ecquid novi aſportarent, quid rerum in curia egiſsent, quid poſtulatum à ſenatu, contrà quid ab ipſis reſponſum eſset: num in ea ipſi perſiſterent ſententia, in qua pop. Ultrajectinus conſtanter perſeveraret, ut in domorum ruſticarum tecta recenſus ediceretur? ut in juſtos bonoſque focos ſepteni aurei vectigales æſtimarentur, idque minimo ditionis detrimento? Se prorſus fugere, quid parturiret Antiſtes: ita occulta eum conſilia agitare. Ibi Nicolaus ordine exponit, quo conſilio exciti veniſsent: ut dolo eò accerſiti, in ſenatum per lictorem adeſse juſſi eſsent. quid à conſule interrogatus, ipſe ex tempore & impræmeditatus viciſſim reſpondiſset. Addidit poſtremò hanc coronidem, Senatum populumque Amorfortium ita decreviſse, ſemper conſulturos quæ in rem ditionis eſsent, utcunque alii ima ſummis commiſcerent. Redeintegrant memoriam equeſtris gratiæ apud principem: quem illi, quò voluiſsent, impulerant, impellerentque, obtrito populo indies ad quod lubitum eſset: ideo obtinere non ex publico, ſed privato bono ac commodo, quæ viderentur. Contrà, civitatum populique ſaluberrima conſilia, adeoque ipſius ſenatus (indignum relatu) tanquam inutilia diſcuti. Hæc legati verba cum ingenti vulgi circumfuſi aſsenſu acciperentur, cœtus certatim utrunque apprehenſis dextris, in populi gratiam, priuſquam urbe excederent, rapere: orare, ne gravantur ſecum in ædem Ioannis congredi, ubi eadem de re plenius apertiuſque audire liberet. Eò vadentes ſequitur ingens vis hominum è plebe tumultuoſe collecta. Erat inter hos Gerardus Caniſius Trib. rationem cognoſcendarum: is, legatis mirantibus quid ſibi hic cõcurſus vel-

Buyrkerck qui eſt Mariæ de Civibus antiquitus dictum.

ſua vel-

ſus vellet, ac ſubinde reſtitantibus metu, ne vis oborireţur: & reliqua multitudine in concionis modum ad excipiendum conglomerata: Nihil eſt quod vim metuas (Caniſius inquit) conſul, quòd ad audiendum, frequentiam collectam, eáque te cingi cernas. Ita nobis ſemper perſuaſum fuit, neque temere diverſum inducemus, Amorfortios ita affectos, ut quoad liceat, graviori damno ſint Ultrajectinum populum, omnemque ditionem prohibituri. Studia autem religionis & nobilium id urgent, ut reſidua milia in vicos: populus contrà, ut in focos ruſticos conſtituantur. Illi, quò victoriam nobis in hoc certamine, & manubrium è manibus noſtris extorqueant, in omnibus conciliabulis paſſim affirmant, vos è veſtra ſententia, quam nobiſcum ad hoc uſque temporis defendiſtis, deſciviſſe. quod quoniam perſuaderi non poſſumus obteſtor te ut dicas, utram adhuc tuemini, & inconſtantiæ ſuſpicionem nobis eximas. Nec aliter (inquit Amorfortius) ſenatus unquam cenſuit, nec cenſebit, maximè ſi audierit vos quoque huc accedere. Conſule hæc vixdum eloquuto, ingens conſentientis coronæ vox extollitur, Auditiſne Senatum Amorfortium à nobis ſtare, & nobiſcum ſentire? quouſque tandem horum ſuperbiam pertæſi, non ferendam inſolentiam iſtam cives perferemus? nunquamne nos, quòd tot menſes per ludibrium extrahimur, ut meminerint, ulciſcemur? Multas diras peſteſque in caput religionis execrati, Amorfortiis gratias agunt. Concurſum eſſet eo die tota urbe per hujus multudinis clamores in cœmeterium ad arma, niſi Tribuni interventu, occaſione ſecedendi in aliud tempus oſtentata, à motu prohibiti fuiſſent. Fuerat autem Gerardus* Caniſius multis annis ob ſeditioſum ingenium, Soudenbalchiorum, Vordiorum, aliorumque conſularium judicio damnatus, ne eraſo in operis nomine deinceps in ſenatum legeretur. nec publicis muneribus fungeretur, quam ignominiam adeò is ægrè tulerat, nam perpetua valetudine etiam conflictabatur, ut domi per multos annos inimicis & reipub. iratus ſe continens, hominum conſuetudine careret: nec unquam, quod ſciretur, in publicum prodiret. Multis hoc tempore à damnatione annis pòſt, pulſis iis à quibus notatus fuerat, popularis auræ præſidio fretus, in publicum primùm erepſit. Erat autem facie à perpetuo languore triſti, vultu pallido & macilento, cute laxa, lento impeditioreque inceſſu, præ ſe ferens Trophonianum aliquem. Et ea facies inſignem ignominiæ veteris memoriam, in exulum invidiam, eorumque qui tunc quoque rempublicam gerebant, populo fecit. Mox in ſecunda ſeditione plebs eum in medium extractum, tribunatu ærario, quo ſua ſponte ferebatur, fungi coegit. Iam inde ad conſulatum per impotentiam exercendæ poteſtatis in nobilitatem & religionem viam parans, incredibile dictu, quàm plebi charus brevi fuit. Tum primùm vulgò clamare, indigniſſimam huic injuriam ab inimicis factam: eoque notatum, quòd rectam viam progrediens, illorum peculatum liberè damnare, accuſareque auſus eſſet: magnoque reipub. id damno fuiſſe, quòd per tot annos tanti viri neque conſilio, neque auxilio civitas uſa eſſet. Inimicitiæ quo nobiliores extiterant, eo ignominiam acceptam acerbiorem contemptus ſuus fecerat: premebatque dolorem, injuriam ſuo tempore, cum ſe offerret occaſio, ulturus. Domum Amorfortiorum legatis reverſis, cogitur ad accipiendam eorum relationem ſenatus. Ea audita, fit ſenatuſconſultum in hæc extemplò verba.

Quoniam autem principi à duobus ordinibus ita perſuaſum eſt, ut ea cenſio conſtituatur, quæ inſigne detrimentum ditioni ſit illatura, & quidem contra proximum omnium ordinum decretum: Senatum populumque Amorfortium adjutore populo Ultrajectino, eam pertinaciter tenere, quam ab initio tutati eſſent, & poſtremo conventu, ut utilem omnes ordines approbaſſent juſſiſſentque.

Senatuſconſultum Ultrajectum miſſum eſt: ne amplius fruſtra concilia fierent, ſcriptoreſ ipſi ad diſcedendum pedibus ſollicitarentur. Animadverſo populi tota urbe fremitu, religio equeſtreſque diffiſi diutius populo ſe, Amorfortiiſque poſſe obſiſtere, cura tutandi ſuum negocium in totum abjecta, epiſcopo authores fuere, ut quod civitatibus & pop. Ultraject. placuiſſet, id teneretur: ſatius arbitrati cum gratia ultro tradere, quod cum invidia brevi per tumultum amiſſuri eſſent. Literæ itaque XIII. Cal. Aug. à principe Amorfortiam mittuntur; quæ in ſenatu recitatæ in hanc ſententiam ſunt.

* Knijf.

Multis ordinum precibus fagitatus, eandem aſſenſi, ut in domorum ruſticarum ædificia tributa conſtituantur. Dedi itaque negocium Bernhardo Utenenge à conſiliis viro equeſtri, ut quantum poſſet, vicorum, pagorumque primores ex agris in urbem ad recenſionem evocet. Cenſeo, ut vos quoque ad conſtitutionem iſtam Ultrajectum legatos veſtros mittatis, quorum conſilio atque judicio interpoſito, ea æquiſſimè haberi poſſit.

Legati miſſi Arnoldus Dolrenus, & Henricus Cornelii filius, quæſtor. Idem fecerunt Rhenani & Wicani. In magna ordinum curia recenſioni locus deſtinatur: hic tribuni rationum cum ordinibus quod nunquam antè factum fuerat, conjuncti fuerunt; fraudem illorum veriti fortaſſe, ne per gratiam & odium, quæ in tali negocio plurimum valere ſolent, parum æquitatis ratio haberetur. Apud hos in hunc modum recenſus actus. Ex vicis leguntur terni fide commendati, & ætate venerabiles, qui jurati, ſuum quiſque in ternas claſſes diſtinctum referrent, exhiberentque. Itaque horum alii poſt alios admiſſi, locupletiores qui primam claſſem tenebant, primum: inde mediocres, ſecundę claſſis ruſticam plebem: poſtremo loco, prætenues ac proletarios ſcripto tradiderunt. Ternis his adjuncti, ſui quibuſque eccleſiaſtæ & prætores, qui juramento premuntur: nemluem, quod ſcirent, in indicibus relatis; ab ſeſe per oblivionem prætermiſſum eſſe. Actus autem cenſus in hanc formam.

Conſul cogendi ratio.

*In juſtam domum, in præfectura Horeſtana, ſeptenì aurei conſtituantur. In infera verò, quæ ſub Frederico *Hammone eſt, verſus Hollandiam, quòd homines agrarii ibi ob rem pecuariam, paſtionemq; opulentiores ſint, noveni aurei: totidem in juſtam domum, quæ ſub Amiſiana præfectura eſt, imponantur.*

* Wten Ham.

Itaque Horeſta recenſuit focos ſeptingentos quinquaginta quinque, & quadrantem: contuleruntque ſupra quinque milia, ducentos octuaginta ſeptem aureos, & quadrantem. Hammò domos dedit, quinque ſupra mille quingentas, & dodrantem; contuleruntque ex tredecim milia quingentos quadraginta quinque, & plus paulò. Amiſiani foci juſti ac boni, qui quingenti nonaginta erant & viginti quinque, redegerunt ſupra quinque milia, trecentos ſedecim, & quadrantem. Ob iſtam impoſitionem quidem tributariæ pecuniæ tot conciliis fruſtra actis, reſp. Ultrajectina magnos hos motus inteſtinos ſenſit, & utranque ditionem in externum poſtea bellum grave & ingens traxit. Per quos verò homines, eò rerum res ſint dilapſæ, ex iis liquere non obſcurè opinor, quæ hucuſque à nobis memorata ſunt. Et ignarus princeps, imprudenſque patriæ conſuetudinis, & nimium ſpecioſis quorundam apud ſe perſuaſionibus credulus, ſi cum judicio, quod ageretur, penſitaſſet, potuiſſet aliquam malorum partem à republica avertiſſe. Hæc reputanti, duę præſertim peſtes has tempeſtates excitaſſe mihi videntur; pertinax privata tuendi commoda ſtudium: & in Antiſtite ſimplicius, minuſque, quàm pro perſona quam ſuſtinebat, callidum ſagaxque ingenium. Quod quidem propius conſiderantibus, quos ab intimo conſilio domi habebat, & quibus ſolis utebatur, non magni fuit negocii res, illi perſuadere, quàm id, quòd à duobus ordinibus probaretur, tutum foret & compendioſum: populi contra & civitatum ſententiam difficultatem habituram fuiſſe non mediocrem: ſed ne ſummam quidem poſſe confici. Hoc obtentu homines verſuti, principem parum aſtutum pro arbitrio verſantes, animos corruptos facilè palliarunt, & illum totum ſuum fecerunt. Sententias civitatum, præcipuè Amorfortiorum, pro commodo bonoque ſuo domi interpretari: periculum difficultatesque inde exorituras exaggerare: ipſos criminari: & quod conſtantiæ erat, pertinaciam appellare: quod prùdentię, rebellionem. Denique, cum obtinere quod molirentur, ſe poſſe deſperarent, invidiam & odium, ſupra quàm dici poteſt, magnum facere: noctes & dies inſidias tenderę. Difficultate conſtituendi ad

hunc

hunc quidem modum pop. & civitatum niſu tandem expedita, ſtato die pecunia. verùm cum frigida gratia Doreſtati perſolvitur. Per moram & odioſam dilationem gratiam amiſit: quæ alioqui initio ſtatim numerata, duplicem inire potuiſſet. Fuit & alio nomine minus accepta, quòd per eam reſp. in graviſſimos motus, & malum inteſtinum penè immedicabile conjecta eſſet: quod quorſum abhinc evaderet, in incerto eventu poſitum eſſet. Et quia id humano conſilio regi poſſe diffideret, curis & angoribus tacitè diſcruciabatur indies magis atque magis. Brevi itaque poſt Antiſtes quam pecuniam accepit, ad Tranſiſelanos, ea pacem redempturus proficiſcitur (in quem uſum ab ordinibus decreta fuerat initiò) tum autem oppida & caſtella, quæ ſuprà dixi ab Duce capta bellò Tranſiſelano, militum præſidiis munita fuiſſe. Cum autem nullas certas pacis conditiones antea pactas cum Gelro haberet, & difficulter res componeretur, utrinque ita convenit, ut Trevirorum Antiſtitis ut diſceptatoris arbitrio pax & fœdus ſancienda ſtarent: eaque ita fierent jurejurando religioſè addito, ut neutri injuriarum unquam memores, conditiones ab altero expreſſas polluerent. Expectantibus diu, Gelrorum Tranſiſelanorumque concioni ſupervenere Trevirenſis principis legati, longè ab domo exciti. Apud hos graves querelæ utrinque deferri: certatim ſuas cauſas tueri, transferreque: ut ægrè gratia coire poſſe videretur. Diſceptatores inter utroſque dati, nihil prius duxerunt, quàm (nè diſceptando multi dies eximerentur) ea cura obnixè teneri, ut pax fieret: néve prius diſcederetur, quàm ea compoſita, Tranſiſelanis Gelro in gratiam reconciliatis, rataque eſſet. Pacis autem factæ ad ultimum hæ conditiones fuerunt: Gelrus ex oppidis & caſtellis præſidia (Groninga exciperetur, & Couerdę præſidium) deduceret. in poſterum jus nullum in agros, oppida, caſtella Tranſiſelanę ditionis uſurparet: tranſfugæ traderentur, captivique utrinque reſtituerentur: injuriæ abolerentur, ut ne memoria quidem earum extaret. Exules in fortunas ſuas, cæſaſque, & eas quidem integras reſtituerentur, neutri quicquam novarent. In reliquum à dicacitate & conviciis temperaretur. Legibus in eum ageretur, quicunque principis majeſtatem vel læderet, vel imminueret. Quod ad populum verò Tranſiſelanum & Antiſtitem attineret, is Carolo Duci triginta quinque aureorum milia adnumeraret: nec prius hæ conditiones pactę ratæque haberentur, quàm aurum penſum foret. Haud elangueſcendum moratus Ultrajectinus, præſenti fide diſſolvit expreſſam ſummam. Exequuntur inter hæc utrinque recens fœdus, eoque celerius, quo magis certatim ab altero materiam belli exortam volebant videri. Deducuntur hinc præſidia, recipiuntur inde exules, admiſſorum injuriarumque oblivio publicè edicitur, bona multatis redduntur. Compoſitis adhunc modum Tranſiſelanorum rebus, epiſcopo omiſſo Doreſtatum reditu, in Germaniam ſuperiorem, tanquam longa gravique tempeſtate per novem ferè menſes continuos jactatus, ac periculis defunctus, portum terramque tandem tenuiſſet, oculoſus rerum Ultrajectinarum, iter avertit: cum tanquam navis gubernatore ſpoliata, longè majoribus turbinibus reſpub. ſurſum deorſum agi quatique inciperet. Redintegrata igitur eſt per Tribunos, ante paucos menſes mota rationum referendarum cauſa adverſus optimates, & plæroſque Canonici nominis homines, qui tribunatum ærarium ordinum ad annum retro (ut ſuprà à nobis memoratum eſt) undecimum, quique ædilitatem è populo in repub. per idem tempus geſſiſſent. Ingentem animorum his conſternationem fecit Tribunorum rationum ex victoria ferocitas: eamque haud mediocriter auxit principis abſentia. His plebis juſſu ita ſtabat: quæ juſto liberalius è dignitate urbis Ultrajectinæ in exterorum principum legatos, aut proceres peregrinos profuſa eſſent, tertia, dimidiave eorum parte ibi multarentur. Syngraphæ temporum ſpacio aut corruptæ, aut hominum incuria perditæ, ipſis fraudi, damnoque forent. Qui ſolvendo non eſſent præſenti fide, citra dierum productionem, eorum bona publicata ſub haſta venirent: ipſi ad plebis arbitrium in arctiſſimam cuſtodiam conderentur. Et quia conſilium hoc ſi proceſſiſſet, multis bonis mortalibus præſentem inopiam allaturum erat (nam nullę rationes ipſis ex animo reſpondebant) illi pro viribus obſtare plebis Tribunis; religionis partes tueri è plebe, primæ ſeditionis concitatores: quorum principes erant, Henricus fuſor æramentarius, & Michael piſtor. Iam itaque non ſolum certamen ſe continuit amplius inter plebem, & ſuperiorum annorum Tribunos ærarios, quæſtores, ędileſque: ſed populum bifariam divulſum inter ſe commiſit. Senatus nec interceſſit, nec aſſenſus eſt. Nam videbat, ſi apertè hanc plebis cauſam impugnare adortus eſſet, multo majorem tumultuandi rabiem, quàm antea experti fuerant, vel hinc imminere, quòd palàm tabulas in proxima ſeditione datas violare, pactaque reſcindere arguerentur. In illis enim diſertè poſitum erat, ut

Pacis inter Geldrenſes & Ultrajectinos conditiones.

 rationes

rationes ab anno undecimo ad ærarium referrentur, eæque exactiſſimè diſpungerentur: qua pecunia agri fiduciarii, vectigales, publici, oppoſitique & reſp. redimeretur, atque illi populo reſtituerentur. Quamvis autem intercedere illi cuperent quo ab graviore motu urbem tutarentur, animos ipſis tandem ademit plebis metus & commune periculum, ne in peculatus ſuſpicionem manifeſtiorem venirent, qua plus quàm ſat erat, plerique premebantur. Lecti ex operis ſinguli Tribuni, non ex nominis dignitate, locive, ſed ut quiſque erat audacia atque improbitate facinoroſiſſimus, ita maximè idoneus ad id munus plebis judicio habitus fuit: carpentarii, fullones, cerdones, pictores, coriarii. Et hujus quidem tam præclari Tribunorum collegii caput erat Gerardus Caniſius. Hi formidabiles non ſolum equeſtribus & religioni, ſed ſenatui & Coſſ. eſſe: his in os minari (cum res poſceret), abdicationem, magiſtratus, exilia, carceres, ſi ſuis conatibus obſiſterent, penes hos jus poteſtaſque habeti conventus indicendi, quoties viſum eſſet: hi primoribus diem capitis dicere, multam imperare, in vincula (quum videretur) ire jubere. Impunè habebant in Coſs. conviciis petulanter ludere, peculatus reos in jurgiis agere: nec aliis nominibus vulgo, quam ærarii expilatores appellare: invito ſenatu cum populo agere. Atque iſte quidem reip. corruptiſſimæ ſtatus in cauſa fuit, cur illi (de quibus modò dixi, primæ ſeceſſionis authores animos ſuos à plebe ad ſenatum & ordines tuendos averterant. His, prœterquam quòd graſſationes nocturnæ, cædes, pugnæ, interdiu, & manifeſta vis diſplicerent, metus haud modicus injectus erat, ne brevi plebs ad omnem auram mobilis, præſentem remp. pertæſi, eos quos ante tres menſes pepulerant, in ordinum invidiam revocarent. quare ipſi quoque in capitis fortunarumque omnium periculum (quod certò futurum erat) præcipitarentur. Fuit itaque his unicè id ſtudio, ut calculorum negocium, in quo toti illi erant. jamque nonnullos etiam mulctarant, importunis expoſtulationibus atque certamine acri diſturbarentur: quò ſuos, quos hactenus armis defenderant, rationum periculo eximerent, eoque nomine illis gratificarentur. Contrà ædiles, & quæſtores, quorum calculi, cum inſigni fortunarum calamitate expuncti erant, ad plebem provocare: vociferantes, indignum facinus patrari, atque inſignem ſe injuriam accipere, ſi ſe multatis, equeſtres & homines è religione, flagitiis perditi, peculatus, omiſſa calculorum cura, abſolverentur. id enim palàm eorum furtum arguere, quòd cum initio paratos ſe ad referendum obtuliſſent, nunc quando ſeriò rem agi videant, obſtare ne ex lata lege rationes procedant. E diverſo ordinum ac ſenatus factionem tutantes, identidem clamare, ſat turbarum motum in republica eſſe, in ea ad diœceſis everſionem his rationibus ali incendium, quod initiò haud proſpectum perpenſumque fuiſſet. Itaque maturè omnium bonorum ſtudiis, ut extingueretur, occurrendum, priuſquàm civitatem perditam deſperatamque haberent. Crevit interim odium mutuum, crevit impunè quælibet perpetrandi licentia: parant utrique alteris, locis ac temporibus maximè opportunis inſidias. Henricus vitriarius erat, plebis inceptionum, conſiliorumque acerrimus vindex, ingenio alioqui minimè malo: cui ex opere manuario fortuna ſic ſatis munda ſuppetebat. Obvium fortè circa hos dies crepuſculo habebat Cornelium Weimannum, hominem virtute & audacia ſingulari, quod cicatrices in ſtraba adverſa fronte arguebant. Multos hic annos in variis bellis inter milites ob virtutem honores geſſerat. tandem cum longam militiam pertæſus, ad opus quæſtuatium ſe recepiſſet, in civili tumultu Niveldorum factionem ab initio ſequutus, in ea fideliter permanſerat: quam unà & nobilitatem & religionem & ſenatum fortiter à plebis injuria cum ſuis defendebat. Henricus cum caſu, atrociter ſe ſalutantem obvium nihil benigniter, non ſine dicacitate, in oculorum ſtraborum vitium jocans reſalutaſſet, Weimannus dicto citius, ſuam viam vadentem, gladio raptim ſtricto inſequens, ad pugnam provocat. Alter (ut inermis à compotatione domum contendebat) nudum ferrum ponè caput intuitus, in fugam ſe quantum poteſt, conjicit. Sequitur haud ſigniter fugientem Weinmannus: & aſſequutus quidem erat in fuga, niſi ægrè in domum altero dilapſo, vicinorum concurſu à limine prohibitus fuiſſet. Diſtulit nihilo pertinacius clauſis foribus ante ædes, de via ignaviam alteri exprobrans, & molliciem increpans, jecit multa in eum probra: longum amentemque appellans, qui in lingua & pedibus audaciam præ ſe ferret, cæterum cervino pectore. Haud diu conviciorum impatiens, cunctatur Henricus: corripit ſpatham prælongam, in provocantem impetum facturus, & quidem in medium pro ſilverat, niſi uxoris ululantis precibus flexus, abjecto ferro, ne pugnam detractare videretur, de limine ferociter exultanti occurriſſet, Weinmanne (inquit) tibi qui nunc per largiorem potationem parum apud te, ignaviam, molliciem, fugacitatemque inſolenter mihi

Weyman trucidatur.

ter mihi objicias, cedam in præſenti, cedam impotentiæ animi tui, ne ſi quid, quod te dignum eſt, tibi accideret, per ebrietatem tuam, parum gloriæ à me, qui tibi impar ſim, referas. Næ tu cras haud impune inſultaveris ſaxo: ac tum ſi vir es, virtutem in dextra, non in ore maledico fac oſtendas: tum tibi diem præſtituo, qui arguet, uter noſtrum vir ſit melior. Poſtero die Henricus, recenti ira ſtimulante, ad demendam ignominiam pridianam accenſus, arma capit. Caſu ita evenit, ut Weimannus D. Stephanum Niveldum Teutonici ordinis magiſtrum è baſilica Martini honoris cauſa (cujus frequens conviva ob factionis ſocietatem erat) domum ſub tempus meridianum deduceret. Hoc ille procul conſpicatus, properè ex intervallo ſequitur. Iamque pontem Martinianum malorum ſecuri tranſierant: Vitriarius in conſpectum utriuſque eminens, Heus tu, ait, Teutonicorum magiſter, abſiſte tantiſper dum cum iſto, quod velim, colloquar. Nunc me ab heſterno dedecore vindicaturus, te Weimanne, ad pugnam nunc provoco. Nulla mora; utrinque infeſtè concurritur: ac Cornelius dum ſemiſpatha Germanica digladiando, ictum ſpathæ oblongæ à vertice venientem exire laborat, per cerebrum medium, per dentes diverberatur, defluente in ſcapulam læva capitis parte, in terram ruit: feretroque inde moribundus domum ablatus, ſub veſperum deceſſit. Hic quidem turbatę civitatis ſtatus ſenatum vehementer ſollicitum habebat, ut ſceleratorum civium retuſa audacia, per bonos reſp. geretur: itaque de ratione occultè conſultari cœptum. Fredericus Regius Coſ. ſenatum prid. Cal. Aug. convocat tumultuoſe. Non latuit ſeditioſum vulgus, quid ordines conſultando parturirent, quove conſilio ſenatus ediceretur, tota urbe regionatim ſeſe colligunt. Tribuni rationum circa curiam obverſantur in eventum intenti, ſi quid gravjus in ſe, aut durius in plebem, aut citra rogationem ad populum à ſenatu decerneretur, promulgareturve. Lictoribus fores clauſas diligenter adverſus vim Tribunitiam cuſtodire juſſis, Conſul graviſſima oratione de perdita calamitoſaque rep. uſus eſt. Verborum autem ejus hæc ſumma erat: Niſi ſenatus ad vindicandam remp. ſibi adeſſe vellet, in animo ſe habere, illam deſerere, eoque die magiſtratu abire. Certum eſſe, ſi opem ſibi, conſociata animorum concordia ferant, armis cum ſeditioſo cive medio foro decertare: ac de principibus motuum arreptis, ut reliqui deinceps quieſcerent, ſupplicium ſumere. Ioannes Vordius ſenator primarius, qui ob populare ingenium plebi mirum in modum charus erat, homo pacis quàm turbarum amantior, advertens rem arduam, & quàm apparebat, periculoſiorem agitari, per ſpeciem pulveris tormentarii expediendi (vim plebis veritis, credo) è curia in portam Cathariniānam abiit. Fit interea hujuſmodi ſenatuſconſultum.

Conſul Fridericus De Conſtett.

Ut ſenatus frequens armatus, Coſſ. cum vexillo & lictoribus præeuntibus, in forum ad terrorem plebi faciendum irrumperet: eoque edicto, ad ſignum, quod ad arma daretur, boni omnes ſenatui præſidio contra ſeditionis concitatores adeſſe juberentur.

Vltrajectini Senatus facinus fortiſſimum.

Mos vetus tenuerat lege, ne vexillum evolutum in foro à conſule erigeretur, niſi ad bellum in hoſtem iturus ſex hebdomadas in obſidione ac caſtris perduraret. Id tunc expediri tumultuoſe juſſum, tantum non in miſerabilem cladem univerſum ordinem conjecit. Convocatur interim conſueto ſigno in concionem populus, ad placitum ſenatus audiendum. Edicitur, uti ii, qui remp. incolumem, qui ſenatus authoritatem ſartam tectam conſervari cuperent, ii voluntarii in armis cum telis, ſtatim quum ad arma conclamaretur, in Palatino foro adeſſent. Concione vix dum domum dimiſſa (erat prima hora diei) conſul frequenti ſenatu ſtipatus, præconte cum vexillo lectore, forum Palatinum invadit. Hic quoque verſum tormentis quaſi in hoſtem undique irrupturum diſpoſitis, ad arma conclamare jubet. Pavor ingens & trepidatio animos tota urbe corripit: & tabernæ cum fragore clauſæ, miſtuſque ululantium matronarum clamor metum augent. Concurritur tumultuoſe ſine diſcrimine in forum. Plebs multitudine ſuperior, nihil inimicorum vim, nihil ſenatus authoritatem formidans, cum paſſis ſignis medio globo ſe immiſcet. Clamor ingens & fremitus certatim aliorum in alios vociferantium, expoſtulantiumque confuſus, ibi exaudiri. Illa dudum ſenatui infeſta, per hanc adverſum ſe conſpirationem multo magis efferata, convitiis altercando adeò in eos ſævіit, ut parum abfuerit, quin ad manus res perveniſſet. Exprobrarant illis ingratitudinem, animoſque

beneſi-

beneficiorum quæ à plebe accepiſſent, immemores: ſe ſuper hæc omnia ab iiſdem laniena deſtinari, quòd rationes ex rogatione Tribunitia, quam princeps ratam eſſe juſſiſſet, exequi pergerent. Novos ſibi pro duobus, multos carnifices ſe creaviſſe, quòd defenſores ſuos hactenus rati eſſent. Toleratu facilius exulum imperium fuiſſe, qui nunquam in plebem iſto pacto arma induiſſent. Non clam eſſe, quorum conſilio atque impulſu hoc facinus auſi, cædem civi pararent: at non ita illos evaſuros. Multa præterea de faſtu & ſuperbia ſenatus inde pro ſe quiſque impotenter ſimul & imperite queruntur: multa, quæ contra veterem civitatis morem inſolenter facerent. Horrendum ſpectaculum, & atrocioris conſilii ſimulachrum, ſi ex ſententia id proceſſiſſet: quod poſtea compertum, ſpiritus præferoces, multò impotentiores in quæſtorios homines fecit. Dum hic magnis clamoribus plebs medio foro cum ſenatu expoſtulat, cœtus alius è vulgo inconditus, incertum quo caſu collecta, huc contendit, Hadrianum Rhenanum, Everardi Soudenbalchi ex ſorore nepotem, falsò inſimulatum conjurationis crimine, captum trahens. Hi audito ex aliquanto intervallo ſuorum in palatio mugitu, rati vim oboriri, miſſo in proximam domum captivo, cum ſuis ſe conjungunt. Conſules conſilii ancipites, cum neque in armis, neque in bonorum paucitate ullam ſpem auxilii viderent: neque viam ex tempore dimittendæ concionis comminiſci valerent: tum autem nihil quod ad crebras percontationes, cur populo ad arma conclamaſſent, veriſimile ſubitò reſponderent (nam pavor ac metus ingens animos menteſque ipſis ademerant) pavidi in Haſenburgum ſe ſubducunt. Incidit ibi fortè in animum è re in ſpeciem plauſibili celeriter commentum, cujus prætextu parum prudens conſilium palliarent. Diemenus con-

Diemenus alter Conſul ſul manu ſilentio indicto, ex editiori feneſtra, Veſtrum (inquit) nemo ſic inducat in animum, quaſi in ſe ſenatus arma moverit, aut ſignum prolato in forum vexillo dederit, cum eadem diſcrimina vobiſcum adire, nobis ſtet omnino ſententia. Placuit de veſtra fide periculum facere, falſa injecta trepidatione, quid ſperandum nobis auxilii ſit, ſi præſens diſcrimen ad arma raptim præcipitanda poſtulet. Quod quidem propius adeſt cives, quam credere vos reor. Soudenbalchianæ reliquiæ occultè nova conſilia agitant, aluntque inter ſe conjurationem: alios magnis muneribus corruptos, nonnullos ampliſſimarum dignitatum atque honorum præmiis oſtentatis allicientes, de exulibus veſtris reportandis conſilia agitant. Cum his ferro dimicandum nobis eſt. Vos qui opes Soudenbalchianas tueri parati adeſtis, hinc ad curiæ ſenatoriæ opiſtodomum ſecedite. Edicto conſulari nemo paruit. Commentum enim extemporarium ad diſpergendam multitudinem, ſeque mala ſuſpicione levandos excogitatum, non ſolum non acuit exulibus, eorumque in civitate factioni odium plebis (quando palàm vanum ac futile arguebatur eſſe, eos novis rebus ſtudere) verum crevit per id multo magis magiſtratui apud illam invidia. Compoſitus tamen in præſenti tumultus eſt. Cæterum priuſquam adveſperaſceret, ſparſum in vulgus fuit futili quarundam linguarum intemperantia, quid mane in ſenatu auctum decretumque eſſet, quale Senatuſconſultum factum, quam quiſque interrogatus ſententiam dixiſſet. Vix efferatæ plebis rabies eo die contineri per Tribunos potuit, quo minus ad cædem ſenatus diſcurreretur. Poſtero die Calendis Aug. Tribunorum

Auguſto menſe tertia ſeceſſio. juſſu populus armatus in cœmeterium convenit. Variæ ibi certatim ſenatum criminantium voces audiri, tyrannos, parricidas, perjuros, ſanguiſugos, carnifices, perfidos, & ſi quid his atrocius eſt, eos appellare, per illos rationes impediri, de quibus per Tribunos exequendis ſancitam dudum legem, eamque promulgatam, tabulis ſuis ratam eſſe juſſiſſent. nunc etiam de cæde miſerorum civium eos conſulere, ut ſoli dominentur in repub. eamque, ut hactenus facere impunè fuit, dilapidare pergant. depoſcere ſe latrones illos, & ad ſupplicium dedendos potius, quàm ipſis ſalvis, plebs tyrannicę libidini vitam expoſitam omnibus momentis habeat. Auxit eam efferatam rabiem vox cujuſdam excepta, eaque ſtatim evulgata, Senatum cogitare de principe è Germania occultè revocando, ut Tribuni rationum, qui eas quàm tranquillitati utile eſſet, exactius perſequerentur, arrepti ultimo ſupplicio afficerentur. Hæc aliaque eodem ſpectantia Tribunorum concionantium, dicendoque atrociter exaggerantium verba, adeò circumfuſam multitudinem acerbarunt, ut parum abeſſet, quin extrema rerum humanarum in ſenatum ſtatuiſſent. Mitigata per Tribunos pleb. violentia, eodem die habita ſunt comitia. Abeuntibus magiſtratu illis, novus ſenatus creatur. Tertiùm à Calendis Febr. eodem anno renunciantur Coſs. Gerardus Caniſius, Ioannes Vordius: quorum poſterior, quod nulli antea obtigerat, eodem anno Tribunus fuerat, ſupremus ſenator, & conſul. De illo verò ſuprà memini: qui plebi eo fuit charior, quo impotentius Tribunatum adver-

ſus quæ-

ſus quæſtores omnium ordinum, & ædilitios in rationibus recognoſcendis exercuit: homo acer & vehemens, cæterum auræ popularis amantior ſtudioſiorque captator, quàm dignitati honeſtum erat: varius, & ad omnem ventum, ut ſe vindicaret ſolum, mobilis. Habuit hunc exitum Regii & Diemeni conſulatus, qui in prima tribus antè menſibus ſeceſſione omnium operarum ſuffragiis, magno ordinum plauſu Coſs declarati fuerant: & iidem brevi operis tam inviſi facti, ut qui maximè. Plebeiam gratiam, quam principio tumultus civilis tantopere morabantur, qua potui perſpicuitate & compendiò commemoravi: quam illis Princeps verò pòſt retulit, ultimo libro narrabitur. Nec multò fœliciorem cataſtrophen ſui conſulatus Caniſius habuit. nam quibus eum auſpiciis iniit, iiſdem abiit. Popularium igitur ſuorum jam beneficio ad conſulatum provectus, Tribunorum vi adjutus, acerrimè quæſtorios equeſtres & eccleſiaſticum nomen vexare cœpit. Nec tantum eorum rationes exactiſſimè juſſit recognoſcere, ſed diem peculatus dicere, multam irrogare, ſed omnium primum iis, qui è plebe ædilitatem geſſiſſent. In Godefridii Vordii exulis rationibus, & diverſis conſulatibus, cum ingens pecuniæ vis vel turpiter profuſa, vel ſublecta deprehenderetur, abſenti dictus dies eſt ad populum in cœmeterio. Damnatur populi judicio, & indicta quidem cauſa, ut uſuraria quæ publicè illi pendebatur pecunia in ærarium illata, ædes ſtatim ejus diruerentur. Conſociatis omnium animis, eò ſub ſignis concurritur. Domum primùm hoſtiliter prædæ datam diripiunt, feneſtraſque viſendę elegantiæ vitreas excutiunt. His patratis, nondum exaturati, ulterius ſævire. Ianuas poſtibus ac cardinibus convellere, projecturas coronarum & loricas disjicere: tectis conſcenſis, imbrices diffringere: ſuggrundia comminuere: à fundamentis domum totam denique demoliri, niſi Coſ. Caniſii juſſu, ab incœpto conſilio deſtitiſſent: ut poſtridie in publicum redigerentur, atque inde redacta pecunia ærario inferretur. Pari inde animorum ferocia in alias nonnullas domos ſævitum eſt. Biduo pòſt Vordii bona haſtæ ſubjiciuntur: domum ejus licitatur & emit conſul. Acceptum id vulgo ita perinde fuit, tanquàm infeſto atque inimico animo in exulis invidiam hoc factitaſſet, ut eſſet quod abſenti doleret, atque ipſe ejus domum poſſidere diceretur, per quem aliquot antè annis ignominia publicè notatus fuerat. Egregia vindicta ſe ultus, ſi ſecundo vento rectum curſum tenere potuiſſet. Eo conſilio patraſſe vel hoc ſolùm arguebat, quòd cum præſenti hic opus fide eſſet, nec ſolvendo ad ſe redimendum foret, coactus fuit paludes ſuas extemplò & domum luculentam, quam ad id temporis uſque inhabitarat, divendere. Longè alia ratio fuit eorum, qui credebant eum exuli reconciliatum: atque occultè per literas & internuncios rogatum fuiſſe, ut quantivis potius ſibi addici, quàm vel dirui, vel alienari pateretur. Quocunque conſilio mercatus fuit: tabulas à populo accepit, quibus cavebatur, ne cui mortalium unquàm in poſterum, ſed ne exuli quidem reduci, aut ejus hæredibus jus in eum fundum ac domum foret. Itaque ei emancipata legitimè à populo eſt. Turbas domeſticas externus timor ſuperveniens, ſtatim excepit. Pridie nonas, militum copiæ Cæſaris ſtipendio inauthoratæ, è Brabantia in Brederodianam ditionem (quæ pars eſt inferioris Bataviæ) irruptionem fecere. Rumor Ultrajectum allatus, omnia eos ad trajiciendum apparare, ordines ſolicitos habuit, ut à citeriore ripa arcerentur. Et difficilè erat à trajectu eos prohibere, niſi ſociæ civitates ad id quoque auxilia miſiſſent: conſiliorum ambigui diu, neque vim contra Cæſarianas copias audere parare, neque libenter committere, ut ſuos agros populatum Leccam tranſirent: poſtquam multiplici metu intra muros diſtinetentur. Sed ne firmi quidem quicquam auxilii videre, quod externis copiis objicerent: cum rempub. haberent male concordem, princeps domo abeſſet, veteres ſimultates cum Hollandis nondum exoletę, exulum abſentium inſidiæ. Quod ſi tranſirent, periculum fore, ne impetu repentino ad mœnia facto opprimerentur: id quod proclive factu, rep. tam ſeditioſa ac bifariam diviſa videbatur. ubi mutuo odio accenſum inteſtinum bellum effecit, ut neutri alteris tutò crederent. Tranſitu Rheni externum itaque militem prohibitum, præfecti tota ditione ruſtres ad oct. Id. Aug. in armis eſſe jubent. Edicto non parenti, multa publicatio bonorum, & capitis ſupplicium fuit. Superis deſignata ſtatio eſt ad Taſſlicam (locus eſt inter oſtium Leccæ & Tuvalim pagum) inferis verò in Leccæ oſtio condictus locus. Amiſiani ad Holam convenire juſſi. Præſtituto die in his locis, ruſticorum à ſuis quibuſque præfectis recenſus actus eſt. In Leccæ oſtium ex Ultrajecto auxilia cum levioribus tormentis mittuntur. Venere & ex Amorfortia. Dividitur hæc civitas in tres regiones: in Longam viam, Curvam, & Bruelam. Ad bellum principi auxilia miſſuri, ſortitum è patrio more conveniunt,

Vindicta quam ſuavis

Amorfortiæ civitatis ſitus & diſpoſitio.

verùm quo conſilio, pro comperto non habeo dicere, ſuppreſſerat. Sperabant quidem ex religioſo nomine cum pleraque nobilitatis factione, illam ob id in acta relatam à Coſs. tum haud fuiſſe, ne in manifeſtam peculatus ſuſpicionem frater perveniſſet. Rati itaque quod veriſimile erat, propterea editam non fuiſſe, quod ex lege ſubſcripta non eſſet: proinde nulli dubium, quin quindecim annorum ſpacio intercidiſſet. quare magnam jam occaſionem univerſam gentem perpendi animo conceperunt. Superſtes in urbe erat frater hujus mortui Henricus Soudenbalchus Canonicus, vir eximia prudentia & candore venerandus: penes quem Gerardus moriens, & Conſul ſolum vertens, acta ſua & rationes reliquerant. Et in hoc negocio ne mortuis quidem parcebatur. Henricus citatur, ut demortui primùm, inde exulis fratris rationes relatas edaret. Nihil ille cunctatus, exemplò eas exhibuit. Tribuni, ubi recognitis acceptis & expenſis, præter expectationem & ſpem, illam hypographem herois Montfortii aliorumque in calce additam viderunt, obſtupefacti, & quaſi attoniti re inſperata, utrunque abſolvunt. Cœpit per hæc plebs ſubodorari, totum contra exules factionis negocium calumniis agi. quare juſſit Tribu. eadem æquitate aliorum (quæ factio diverſa erat) rationes ad legem reſecare, ne cavillis ludi ſe, neu minis ab incœpto terreri, neu largitionibus tranſverſos agi paterentur. Non tulit factio, penes plebem de ſe victoriam fore: quam ut ei præriperent, novas conſultando res inter ſe occultè agitarunt. Ager publicus quondam ad occiduam urbis partem, qua Hollandiam ſpectat, populo Ultrajectino fuerat: à paludoſa effoſſaque regione nomen ſortitus, vulgari vocabulo Humilia paſcua dicebantur. *De Lege Weyde.* Hæc anno trigeſimo ſupra milleſimum & quadringenteſimum, cùm æris inopia, per bella reſp. laboraret, juſſu populi partim onerata, partim alienata erant: ſed quibus conditionibus, quia parum conſtabat, à Tribunis rationum ad populum circa hos dies relatum fuit, ut tabulę poſſeſſorum inſpicerentur. Apparebat enim ex penſionibus uſurariis, quæ in jugera teſtandi cauſa ordinibus quotannis pendebantur, in fiduciariam mancipationem à majoribus tradita fuiſſe. Iam cum ſolvendo æri alieno reſp. eſſe videbatur, quia ager ille tertia partę precii alienatus erat, aut etiam minoris, plebs eum habere, reſtituique, quàm tantulam peculiam, qua redimi poſſet, malebat. Contrà, ſenes quidam ætate confecti, à majoribus ſuis ſe accepiſſe affirmabant, initio mancupio datum fuiſſe. Sed decem annis pòſt, cum ob eundem in civitate magni motus orirentur (nam plebem agrum alienaſſe ſera pœnitudo cœperat) velletque populus poſſeſſores per ſeditionem ad remancipandum ob id adigere, quòd in venditione, cum probè æſtimaretur, plus dimidio precio ſe defraudatos clamitarent: negabant legitimam emptionem appellari poſſe: maximè quum intrà decennium pernumeratam pecuniam cum uſura juſta emptores recuperaſſent. Audiens igitur plebs, aliàs propter hoſce publicos agros ſeditione tumultuatum in urbe fuiſſe, multo jam acrius in id incubuerunt, ut quod olim tentatum parum fœliciter eſſet, id nunc conficeretur: & reſcripta pecunia, paſcua juris rurſum populi Ultrajectini fierent. Metus interim ſenſibus injectus fuit, ne materia injuriæ præbita, ipſi ad eam plebi authores eſſent: nam vulgi conſilium in poſſeſſorum fraudem ſpectabat, ludibrium haud illepidum ad eam placandam, compeſcendamque ſeditionem hujuſmodi excogitarunt. Sic è rep. videretur, & æquum, paſcua olim publica poſtliminio reſtituere, poſſeſſores ad ſe accerſi cum tabulis juberent: iiſque inſpectis, novas, ſi videretur, de redimendo confectas, per vetera foramina immitterent. Prudens commentum ad iniquos hominum conatus eludendum. Putabat enim plebs hoc pacto pulchrè ſibi cautum iri, ſi integris veteribus novæ non ſeparatim, ſed cum illis commiſſe traderentur: cum hoc illi agerent eo conſilio, ut poſſeſſori cum libitum eſſet, antiquis inviolatis, incorruptiſque, novas proſcindendi poteſtas foret. Per hanc ſpeciem cavendi, mutandique emptionem utriſque ſatisfactum. Antiquis ilico novæ immittuntur. Nonnullas pro præſentis pecunię copia, non gravatim ferentibus dominia, redimunt, abolentque. nam ex publicatis exulis ædibus pecuniæ aliquantum, & ex mulctis nonnihil redactum fuerat. In magnam itaque ſpem eriguntur, univerſa paſcua brevi ad hoc exemplum publica ſe rurſum facturos. Itaque ad hunc quidem modum pleraque factio plebem ludificata eſt. Circa hos dies mittuntur ex urbe duæ cohortes, quæ inſulam Lecæ, quam Brederodius princeps virgultis conſitam ſui juris, contra oſtium Rheni fecerat, vi perfoderent, eamque agmini amnis perviam ſulcis in longum ductis facerent. Aliæ, quæ Ioannis Benigni Amſterodami aggerem disjicerent. Paulò ſub hos dies epiſcopus ex Heidelberga reverſus, ubi remp. ſpe turbatiorem offendit, nec inimicitias *Forte Beningni.* inter plebem & optimates, niſi rationes procederent, cōponi poſſe vidit, è Doreſtato Batavo-

durorum Ultrajectum venit. Nobilitas nihil moræ conſilio, quod inter ſe principe abſente
1525. occultè agitarant, tribuendum rata, de fœdere cum plebe ineundo proponunt. Referunt res ad rationum tribunos: non abnuunt ne illi quidem, concordiæ ſemper (ut ipſi dicebant) ſtudioſi. Convenit igitur inter utroſque, ut penes Epiſcopum concipiendi fœderis jus & facultas eſſet, quodque ipſe pronunciaret, id utriſque ſacroſanctum haberetur: adeò ut ne ipſis quidem concordibus, inde quicquam vel mutare, vel addere liceret. Rediit paucis inde diebus, diſſimulato conſilio, Doreſtatum. Itaque operis cautum eſt tabulis in ſempiternam reconciliationem à principe. quarum tenorem de verbo penè ad verbum, quod fieri potuit, quàm diligentiſſimè adſcripſi. Tabularum autem, quibus populus authore ſenatu, principis arbitrium ratum eſſe voluit, ante quàm in civitatem rediit, hæc forma fuit.

Senatus populuſque Ultrajectinus præſentium tabularum fide teſtificamur, quicquid diſsidii ac controverſiæ inter religionem & profanum nomen, quicquid inter nobilitatem & plebeios, & civem & convenam intra muros urbis, nemine excepto, hactenus efferbuit, id univerſum principis noſtri Henrici Palatini præſulis Ultrajectinorum arbitrii eſſe juſsimus: placentque eæ leges, quas ad concordiam pacemque omnem urbis juſtam & bonam eſt dicturus. Has autem quaſcunque fœderis conditiones juſſerit, ſic affirmamus, aſſenſu conſociato eorum, quorum retulerint, ſi ſine ſanguine, labefactationeque fortunarum in præſenti & olim fiant: ſi nemo alterius cauſa atrocius lædatur: ut in reconciliationis legibus amplius pronunciabitur. Nos viciſsim religione obſtringimus, hiſque tabulis religioſius devincimus, eas ita nos exequuturos, ut nihil tam magnum ſit futurum, quod impedire poſsit. Id autem in reconciliationis legibus inprimis exprimi volumus, ut rationes ab anno undecimo ad vigeſimum quintum uſque, ſicut cœptæ, & quidem nullius injuria, ſervata legitima judicii forma, exigantur. Ad hæc, fidem noſtram obſtringimus, quòd ſenatui, ut par eſt & æquum, parebimus, utque ſemper facere conſuevimus. Quod ſi quis contrà ierit, adverſus hunc cum principe, Coſs. & ſenatu arma induemus: quæſtionibuſque habitis, ut fœderis violati damnatum ſupplicio multabimus. Contendimus itaque à principe, ut quàm primum ad nos in civitatem ſe, his conſiliis finem facturus recipiat. Nec eſt quòd metuat à nobis novi quid: nihil enim ab eo vel iniqui, vel abſurdi poſtulabimus: nihil incæptabimus, quod ad tranquillitatem concordiamque perturbandam faciat. Iſta ut ſincerè ſcripta arguantur, nos Operæ binos ſenatores noſtros exoravimus, & quorundam inopia, alios, quoſque in ſuis operis; qui hæc communi omnium nomine ſubſcriptione teſtentur. Id quod libentes volenteſque ad operarum preces nos fecimus. Anno viceſimo quinto ſupra milleſimum quingenteſimum, decimo tertio Cal. Septemb.

Hac

Hac plebis voluntate perſpecta, Princeps curſu propere Ultrajectum contendit. Urgent cum religione optimates, ut ſarciendæ concordiæ cauſa, quaſcunque vellet fœderis conditiones conciperet, & ad eas jurejurando affirmandas in hoc ardore utróſque adigeret, antequàm pœnitudine varii plebis animi ab eo conſilio averterentur. Epiſcopus nihil gravatè populi poſtulatum ſuſcepit: & quidem eo libentius, quod cùm nihil ultra ſe ad concordiam facere poſſe videret, haud dubiam ſpem ex ſtudiis omnium ordinum colligeret, haud difficulter hac ratione eòs conventuros. Edidit paucis diebus fœderis leges ingenti animorum plauſu, & lætitia publica, in hæc verba,

Henricus Palatinus. Ab initio Epiſcopatus mei, huc animus ſemper ſpectavit, ut pacem domi foriſque haberem: & adniter indies, incumbamque in id, dum vivam, ut ditionem ocio & tranquillitate florentem conſervem; maximè vero, ne illa per tumultum & diſcordiam, præcipuas rerumpublicarum peſtes, ullum malum parturiant. Etenim quoties mecum reputo calamitatem, quoties cædes & miſerias diverſas, quæ ex diſcordia naſcuntur; & contrà, quanta commoda, qui proventus, fructus, emolumenta, quæ mutua benevolentia & animorum conjunctio, quæ fœlicitas reipub. ex concordia pullulet, nihil antiquius, nihil prius duco, quàm inteſtinum malum ab urbe noſtra propulſare. Atque utinam id integrum mihi fuiſſet. Vidi diſcordiam reipub. vidi certamina, motus magnos, vidi conjurationes ordinum inter ſe: quarum ardor animum meum incredibili angore diſcruciavit. Iam ne hoc malum ulterius ſerpat, graſſeturve, verùm ut conſilio maturè obteratur, ſtat huic contentioni remedio obviam ire: bellum inteſtinum componere, & animos partium conſociare. Sed iſta quo tranquillius tranſigi liceat, in diſquiſitionem populi prius venire juſſi. Operas ſeparatim rogavi, ut quantum ſua controverſia eſſet, meo arbitrio dirimendum remitteretur. Haud gravatè id factitarunt, & quidem mea ſummopere id deſiderantis, contendentiſque cauſa, quo injuriarum memoria omnium aboleatur. Reconciliationis leges dandas, quaſcunque videtur, mihi permiſerunt. Addiderunt & tabulas, ſuo juſſu, & ſingulis ſenatoribus fideliter ſubſcriptas; quibus fœderis paciſque leges omnes, quas dabo, juſtas & bonas ſibi fore confirmarunt. Porrò quod ad diverſam factionem hominum religioſi equeſtriſque nominis, quorum iſta ex æquo referunt, (quando id ipſum ab iis contendimus) haud minus ardenter, quicquid fœderis erit, in noſtrum arbitrium pedibus conceſſerunt. Simili ratione datis dextris (qua utile & neceſſarium eſſet) religioſe, quicquid in fœdere exprimetur, ſe perſequuturos, ſpopondere. Quoniam igitur utrinque huc conventum eſt, ut meo arbitrio ſempiternum fœdus coeat, conditiones diſceptationes inter fa-

Concordiæ bona.

ctiones (quod è dignitate noſtra fuit) commentatus ſum. pro teſtimoniis dixerunt ii, quos huc preſſi: rem ipſam quanta maxima diligentia licuit, propius cognovi. Comperi quantum ſeditionum, tumultuum, diſſidiorum in republica arſit, eorum omnium fontes è variis cauſis, occaſionibus, calumniis, erroribus ſcaturiviſſe. Inde initia orta invicem criminandi: inde certamina, injurias, inde mutua odia emanaſſe: arma ad corporum & fortunarum cuſtodiam ſumpta: neminem alteri tutò ſe crediſiſſe: denique lævas ſuſpiciones ex tenuibus rebus natas omnia ſacra & profana miſcuiſſe. Ue iſta componantur, actarum omnium injuriarum memoria exoleſcat. Poſitis igitur ſimultatibus & ſpirituum ferocia, amotoque certamine ut partes reconcilientur, utque urbs Ultrajectina ab internecino exitio defendatur, fœderis ſempiterni leges in hanc formam concepi. Omnium autem primum placet, memoriam certaminum poni: diſſidia, ſimultates, & odia, quæ inter homines omnis nominis, in noſtra repub. exarſerunt; tum autem inter eos quibus nomen aliquod in partibus per ea tempora fuit, cum omnia ſeditionibus colliderentur, prorſus aboleri, ſempiternaque in poſterum oblivione obrui ac ſepeliri: & quidem iis de cauſis popularibus, quas paulò ante memoravi. Nemo labefactato, vel re, vel dicto nomen alterius, fortunaſve: ſed præterita admiſſa condonantor. Certamina acta per has occaſiones exorta, è pectoribus, animiſque eraduntor. Quicquid noſtræ urbis hominum eſt, cujuſcunque ætatis, de tranſactis è mala conſcientia, indignationem meam in poſterum aut pœnam formidare deſinito. In univerſum admiſſorum omnium venia, impunitaſque eſto. Quantum civium eſt, deinceps Coſſ. & ſenatui pareto, & (ut bonorum civium eſt, conſuevitque fieri) ſponte deferat. Quin adverſus hos nihil novi, & præter quàm decet, movetor. Nulla omnino comitia privatim, nulli cœtus occulti, niſi publico ſenatus conſenſu & authoritate, habentor: ut par eſt, & è more fieri aſſolet. Si uſu eveniat, quem operarum conventum haberi: is non niſi loco deſignato & nutu ſenatus habetor. Calculi ab undecimo anno, ad præſentem uſque continuantor. Quin & rationum Tribunos, nihil præter rationes jam deinceps publicè curare placet: ſine in iis toti recognoſcendis, conficiendiſque. Adſunto illi, quorum eſt exequi. Hic vis omnis publica, privataque abeſto. Diſceptationum publicarum ditionis & controverſiarum cognitio penes ſenatum permaneto. Tribuni nullum jus, facultatemque, quicquam inquirendi ultra impoſitam Provinciam uſurpanto. Secundum

iſta

iſta edico, ne quis cujuſcunque loci aut nominis ſit, quive à partibus ſteterunt (ut paulò antè dictum eſt) cum adverſario novum certamen capeſſat, injuriamvè faciat: ſed pacem & amicitiam conſociatis animis colat: pertinax concordia in congreſſu familiari & mutuis commerciis adſeratur. A dicacitate, conviciis, contumeliis, in totum abſtineatur. Si cui injuriarum actio adverſus quem oriatur, in jus vocatio eſto. Lege agito: diem dicito: de jure & injuria diſceptato. judicio contendito: nec aliter. Qui advorſum ierit, ac ſecus fecerit, quàm in his legibus expreſſum eſt: quive unam aliquam ejus partem violaverit: quive ad cupidinem novarum rerum conſurrexerit, idque adeò ſenatui ſuboleverit, ſtat nullo partium diſcrimine, hunc ipſum ut fœderis ac pacis violatorem, publicatis bonis extremo humanorum ſupplicio afficere. Ad id ſtudia neceſſariorum noſtrorum præſens auxilium ferent: ad hoc Coſſ. Tribuni, ordo ſenatorius, & conſenſus bonorum omnium arma induent: ut mihi privata fide interpoſita religioſe receperunt, ubicunque extra, intrave muros ejuſmodi opprimatur. Sin voluntarius populus haud ſegniter, è fœderis conditionibus, inſigni cum laude ſua ipſorum, ſuum officium faciat, (ut non addubito eos facturos) faxo viciſſim, ut in noſtram dignationem & fidem receptos pergam tueri. Talem adverſus eos affectum induam, qualem eſt principis erga ſuos in rem omnium declarare. Affirmavi autem hoc fœdus, libero meo arbitrio permiſſum, tabulis ſigno noſtro obſignatis, XIII. Cal. Septembr.

Epiſcopus fœderis leges ſignatis tabulis expreſſas, adhanc formam operis dedit. Et videbatur facile pax, tranquillitaſque hac via coitura: quòd præcipuum omnium ſeditionum irritatarum conſilium de rationibus continuandis in his ſanctionibus, ad plebis nutum perſpicuè expreſſum eſſet. Tribuni rationum per hæc plebis toties expertæ inconſtantiam veriti credo, principi ſuam fidem adverſus novatum rerum concitatores obſtrinxerunt. Acceſſit huc quoque pertinax nobilitatis conſenſus: huc religionis acre ſtudium, & ſenatus, ad reſtituendam rempub. & legum vim. Princeps fœdus promulgaturus, populum in curiam ſuam baſilicæ D. Martini & Servatoris hærentem, in concionem advocat: ubi Iacobus Mindenus de feneſtra præſuli ſiniſter, hujuſmodi orationem ad conciliandos varios plebis animos compoſitam habuit. *Verba Mindeni ad populum.* Quem diem ſæpenumero votis, à Deo Opt. Max. videre deſideravi, Cives, is hodie lætus mihi, vobis item (ut ſpero) candidus ac fauſtus, reipublicæ verò univerſæ annua gratulatione atque obſecrationibus feſtus illuxit. Is enim eſt, qui mihi ex animo ægritudinem ſuſtulit: ditionem publico gaudio perfudit; urbem ab horribili ſeditionis fragore, ſerenitate inducta, tranquillavit. Quoties conſpexi vos (forſitan juſtis de cauſis armatos, per templa, vias, cœmeteria, forum, comitia pervagari, tacitus apud animum meum depopoſci ad ſupplicium eos, qui veſtros animos peſſimis artibus ſollicitatos ad arma perpellebant. Quibus diſcurſibus & tumultu inſano, ne ipſi quidem res veſtras domi haud modicè fractas diffitemini: confeſſis enim periculum factum eſt. Itaque ſimul atque principis libero arbitrio pacis ac concordiæ leges ſanciendas ultrò permiſeritis, metu omni dempto, nuſquam circumſpectans pavidus, ſed quaſi poſt longam jactationem procellis & turbinibus elapſus, viſa procul terra alacrior, non poſſum non ad vos de ſalute parta verba facere. Confido vos non oſcitanter adverſuros animos, ubi intellexeritis ve-

ſtram fœlicitatem. Dicam autem quo potero compendio, exuberante lætitia nimium perfuſus, quanto non modò metu everſionis, ſed occidionis (dicam liberè) vos, veſtraſque conjuges & liberos prudentiſſimo conſilio liberaviſtis.

Benevolentia hoſti occurrendum nonnunquã.

Majores noſtri cum utrinque hinc ab Hollandis, inde à Gelris vicinis principibus bellis inceſſerentur (non enim diutius licuit quietis eſſe, quam illis bonum viſum fuit) nihil prius contra vim habuerunt, quàm hoſti benevolentia, quod fieri poſſet, occurrere. Erant autem haud omnino bellorum rudes: quamobrem multis præhis clarum nomen adepti fuerunt, & tamen quietem tumultui, pacem atque ocium bello antepoſuerunt: ut principes vel bellorum, vel pacis artibus illuſtres eſsent. Quod ſi ea via nihil promoveretur, & hoſtis obſidione preſſis, ſcalas & machinas muris admoveret: tum virtutem in dextera oſtendere, egregiè pro aris & focis pugnare, ſtrages edere, concordes pectora hoſtibus pro muris objicere.

Concordiæ bona.

Diſcordia florentiſſimarum rerũ peſtis.

Conſpicuos eos vicinis populis concordia faciebat. Etenim eâ tenues reſpub. à parvis initiis ad ſumma imperia ſæpe crevere: ut contrà, urbes opibus florentes & ampliſſimarum rerum ſplendore, inteſtina diſcordia ruunt. Norant illi hæc: quapropter nobis ditiſſimam ditionem his artibus partam & propagatam tradiderunt, atque utinam acceptam per manus conſimili gloria poſteris noſtris relinqueremus. Sed is demum maximus hoſti terror eſt, id validiſſimum præſidium, in quod tanquam in cotem novacula, illiditur. Quàm anguſtis terminis circumſcriptam, quàm pauperem rempub. initio habuimus, quis omnium eſt qui ignoret? ditionis pomœria quàm contracta? & paucos intra annos Imperatorum & regum munificentia, imò veſtra concordia quàm vaſta, quàm lata accepiſtis? quorum vix quartam hodie portionem, & tamen opulentam ſatis poſſidemus. Revolvite mecum annales rerum Ultrajectinarum: in conſpectu ponite, quibus majorum noſtrorum artibus eccleſiæ veſtræ res auctæ ſint; quantis difficultatibus, ſed ſumma ordinum concordia ab externis principibus defenſæ.

Adelboldi Epiſcopi bellum cum Hollando.

Adelboldus cum diu bellum detractaſſet, dubium ejus eventum veritus, coactus penè tandem cum Theodorico tertio ejus nominis Hollandorum Comite in pugnam deſcendit, ſed infœliciter. nam prælio ſuperatus, captuſque ab eo in Hollandiam abductus fuit. Neque verò una aut altera adverſa pugna opes noſtræ acciſæ fuere.

Virtus preſſa ſe erigit.

Nativum id virtutis decus eſt, ut eò ſe violentius erigat, quo laceſſitur magis. In tantam amplitudinem capto Adelboldo, breviores urbis creverunt, ut ipſi potentiſſimis principibus eſſemus formidabiles: & aliis etiam ſuppetias tulerimus. Mox Conradus cum ejus nominis quinto Theodorico prælio congreſſus fuit (bellum præſuli indictum conſtabat, quod Godefrido Lotharingiæ duci contra eum cohortes armatas auxilio miſiſſet) hic res Comiti impuberi ademptæ, cum per noſtrum Antiſtitem redditæ eſſent, pax facile ſarta eſt: nam hoſti formidabilior erat, quàm contemptibilior. Quantum bellum cum Heriberto geſſit ejuſdem nominis ſextus Comes? Civitatem hic etiamnum religioſam principiis bellorum, cum ſex menſes arcta obſidione ad Saguntinam penè famem uſque preſſiſſet: diffidens eam ſe ad deditionem poſſe compellere: omnia apparare cœpit, quibus ad expugnationem opus eſſet. Stabant ſcalæ jam muris admotæ, arietes, machinæ expeditæ, acies inſtructæ, ſignum expectantes: cum Epiſcopus Pontificali ornatu, comitante religione, repente apertis portis intrepidus copiis in procinctu ſtantibus obviam procederet, Comitem diis manibus devotum fulmine percuſſurus.

Heriberti Epiſcopi autoritas & magnanimitas.

Princeps Hollandus Antiſtitis venerando habitu attonitus, inermem ſe ad ejus pedes provoluit: ac ſuppliciter veniam petenti, his legibus injuria condonata eſt, ut ſoluta obſidione cum exercitu è ditione Ultrajectina diſcederet: reſtitutis rebus, nunquam populo Ultrajectino arma inferret. Taceo quanta virtute inſignem à Guilielmo quinto Hollandorum principe acceptam contumeliam, paulo pòſt reducto exercitu victore abolevere noſtri. Prætereo clades barbaricas, quibus cum civitas non ſemel ab Hunis, Danis, Nortmannis, Phryſiis perinde deleta eſſet, atque à Græcis olim Troja, ab Alexandro Thebæ, ab Annibale Saguntus, à Mumio Corinthus, Alba à Tullo: tamen concordes id annixi fuere, ut & ampliorem & ſplendidiorem ditionem pararent: paratam ad nos tranſmitterent. Vindicarunt egregia ſua virtute ab hoſtium injuria Imperatorum profuſa ac prodiga in vos monumenta: quæ quidem hodie jus veſtrum exiviſſent, niſi concors majorum virtus dextrâ & ferro retinuiſſet. Eadem cives, quibus artibus incolumia illi conſervarunt, iiſdem & nobis defendenda ſunt. Talem igitur rempub. ſi in ocio certatim foveritis, nullus hoſtis exoriri poterit tam gravis, qui eam obterat. Sin Ate aliqua in partes vos divellat, gloriam & fœlicitatem veſtram, per inferam Germaniam conſpicuam, quæ hactenus incolumes manſêre, perditum ibitis. Libet oculis exponere deformem diſcordiæ peſtem, non ob aliud, quam

quam ut ea urbe propulſata, & memoria quorundam temporum tacta, fœdus pacemque factam ſanctè deinceps colatis. Monſtrum eſt, quo terra nullum procreat fœdius, nullum deteſtabilius. Parentes concitat in liberos, quos nullum fœdus domeſticum quamvis arctum ſatis poteſt adjungere. Germanos inter ſe committit: nihil penſi habet, quid miſceat, dum omnia tranſverſa agat. Omnia in civitatibus, ingeniis nativis præclara invertit, ne cœtus hominum, qui ad ſocietatem colendam convenerunt, poſſint in unius populi corpus coaleſcere. Dominatio multorum exitiabilis eſt, inquit poëta: at hæc per ſpeciem juvandæ reipub. omnes ad dominandum extimulat, ut quot ſint capita, tot rectores habeantur: & dum ſimul dominari laborant, fit, ut nullus omnino ſit magiſtratus: citra cujus authoritatem & imperium nulla regna, nullæ civitates conſervantur: ſed legibus diſſoluta immanium belnarum more omnia feruntur, aguntur que. Ibi cædes, latrocinia perpetrari neceſſe eſt: ibi undique inſidias ſtrui, dolos necti, pro libidine omnia geri: quando metus, quo iſta prohiberentur, abeſt. Nunc non diſputo de lucro è mercimoniis, & quæſtu: quæ per deos immortaleſ quanta forent, ubi neque legibus viveretur, neque vis, neque flagitia ſuppliciis cohercerentur? Nomades plauſtris degentes fuiſſe legimus, qui incertis ſedibus, nullis legibus ferarum more ſemper vagabantur. Vtrum igitur magis è Repub. ſit ducendum, authoritati, imperioq; magiſtratus concordi repub. parere, an nihil ſani ſapere, ultimo exitio per ſeditionem parato, æſtimationem vobis permitto. Redeo ad id unde digreſſus ſum. Cum igitur in magna gloria & opibus ſemper res Vltrajectina per concordiæ vinculum eſſet, ſimul & militari gloria floreret, operæprecium eſt cognoſcere, ut vires noſtræ in ſeſe aliquando per diſſidium inteſtinum ruerint: hoſtibus prædę, ditioni calamitati atque vaſtationi extiterint. Poſſem externa alioqui, poſſem item remotiora exempla domeſtica commemorare: verum ea attingam ſolum, quæ vel veſtræ adhuc memoriæ, vel parentum hærent: quo perſpicuum ſit, initium turbandi omnia atque miſcendi, ab inteſtino malo ortum. Tragici mali exemplum fuit Lichtenbergenſis factio, quæ ut à parvis initiis cœpit, ſic urbem & Hollandos in atrox bellum conjecit. Adjutus ad facinus perpetrandum opibus Suederi Montfortii, Huberti Tiſnenſis, & Ioannis Linſchotiorum præfecti, dolo ac fraude minimè Ultrajectina Iacobus Lichtenbergenſis captum Epiſcopum Gulielmum domi ſuę tenuit. Conſpiratur à ruſticorum multitudine: undique factioni dolus, inſidiæque nectuntur. Collegit interea ſe ex agris juvenum robur, cum jam annum fermè in cuſtodia proconſulis fuiſſet: atque alii aliis viis urbem intrantes, in domum Lichtenbergi impetu facto, principem liberarunt. Sequitur bellum ab exule Epiſcopo indictum: & paratur communiter utrinque. Occurrit Iacobus Lichtenbergus principi in Hooch Wœrd, fit acerrimum prælium magna utriuſque clade: cadit per adverſum pectus transfixus Epiſcopus. monumentum cædis adhuc extat. Excepit inteſtinum malum externum ſtatim bellum grave & ingens: quo; cæſo Archidiacono Guielmo * è Comitibus Hornenſibus, & pleraque nobilitate, capitur Guido Epiſcopus. Nec continuit ſe peſtis, nullis quantumvis fœdis cladibus exaturata: oritur ſub hæc intra urbem iterum ſeditio: qua ex compoſito, ab adverſa factione vi exuſcitata, trucidatur Iacobus Lichtenbergus, cum aliquanta ſuorum parte: & quidem contra fœdus. At hoc recentius eſt, cum Soudenbalchiana gens duce Henrico Montfortio ad dimicandum inſtructa è Palatio deſcenderet: acerriméque inter Caſtrenſem & Romanum pontem cum inimicis dimicans, magna clade affectos eos per adverſam portam expelleret. Timor ſublatus, exacta factione, videbatur: ſed jacta ad bella ſolum erat alea. Comprehenſus Montfortiorum heros ab Epiſcopo, in cuſtodia paulo pòſt tenetur. Mox inde amicorum fide & Montfortiorum civium virtute ſeptus Henricus Niveldius, urbem armatus noctu cum parva manu ex Amorfortia profectus intrat, captum vinculis eximit, ipſum Antiſtitem ultimo ſupplicio affecturus, niſi inter pugnandum in prætorio vico ictu globi in vulnus corruiſſet. An non hic fortuna, imò fatum dominabatur? Captum Davidem, varietatis rerum humanarum parum memorem, Amorfortiam relegant. Et præclarè cum noſtra repub. actum videbatur, cum capto turbarum authore, (ut tum ferebant) bonis reſtituta eſſet. Adfuit brevi ſupplicii exactor Maximilianus rex, qui vos obſidione longa cinctos, ad ultimum ad quaslibet pacis leges compulit. Traditur Friderico Egmondano cuſtodienda adverſus rebellionem porta Cathariniana, machinis veſtris ſecluſis, foſſa munita. Viliſſima mancipia in ditione Burgundionum, ſub ſacrificulo Epiſcopo eratis. Capitalis dies dicebatur ei, qui per imprudentiam vocem inclementiorem adverſus tyrannidem effutiviſſet. Mitto alia, quæ non operæ eſt referre, ex domeſtica diſ-

Dominatio multorum exitialis.

Guilhelmus Mathlinitenſis Epiſcop. Vltraj. à Iacobo Lichtenbergio captus, ab Hartmanno Freſio capite adverſæ partis liberatur. hæc factio ſub Arkelio Antiſtite, nondū extincta ſed iterum à Gunterlingis reſuſcitata fuit.

** E Sarapis: non tum enim eo tempore Hornenſes Comites.*

Schouten-ſteech.

David Epiſcopus captus.

Maximilianus Dux Auſtriæ Vltrajectinos oppugnat.

cordia

cordia tamen nata omnia. At recuperata porta, fruſtra (quia rempub. conſociabant) Egmondanus alias atque alias inſidias, proditiones, & dolos poſtea urbi nexuit. Ex turbido itaque cœlo in ſerenam lucem vos hodie maturè evaſiſtis. at diſpercam, niſi multis argumentis ſimiles tempeſtates exotituras brevi, fuiſſet colligere, ſi perrexiſſet iſta veſtra rabies amplius convaleſcere. Æternas noſtræ reipub. opes, ſi in percuſſo fœdere perſeveremus. nam diſſidia & factiones ſunt venena, eaque (ut quidam diſertè dixit) una opulentis civitatibus labes reperta eſt, citra quam imperia forent immortalia. Præclara ſententia, quam ô dii immortales, utinam omnes ſaperemus. Sed illuc revertar. Nonne ſpectaculo eſtis theatro finitimarum regionum? nonne taciti in ſinu rident veſtram ingruentem everſionem? Exules veſtros ad cœlum vehunt, quorum prudentia clamant, ſemper cautum, ne inteſtinis ſeditionibus ſit tumultuatum: nunc rempub. magiſtro atque clavo orbatam ſurſum deorſum jactari. Hæ illorum voces paſſim audiuntur: & vix audeo apertis verbis argumenta proloqui, quibus augurор eos hoc agere, ut inteſtinus furor vobis externum bellum gignat. Vtinam Iani eſſetis omnes. Quid ſibi vult aliud, quòd vos ad inſueta vectigalia in mercatibus adigere annituntur? Quid, quòd civem retinent? quòd merces veſtras bonaque publicè poſſident? Quid, quòd agros, paludes, uſurarios redditus in omnibus locis manu conſertum vocant? Quid, quòd ſponſionem recuſant? Nimirum perſpiciunt callidi homines, omnia æqua & iniqua non ſolum vobis inter vos diſſidentibus extorqueri poſſe, (quid enim facilus?) verumetiam opportunitatem dari, ut eadem via de urbis poſſeſſione judicio contendant, vel armis: ſcilicet ut vobis unà cum ſacris & profanis potiantur. An non huc dementiæ properaſtis? Nota vox Philippi cognomento Boni eſt, cum de paludibus contenderetur: futurum, ut eas non in cardinibus regnorum, ſed ſub turri (proh ſuperi) Martiniana effoderet. Creditis tum, ubi in eorum ditionem conceſſiſtis, ſpem finiendi mali adfuturam? Imò duplicabitur: nihil enim dulcedine libertatis guſtata, ſervitute durius. Atque hæc denunciavit vobis civilis diſcordia. Sed maturè reſipuiſtis: quæ res affirmat mihi, claram æternamque rempub. ad poſteros, formidoloſam vicinis principibus fore. Itaquæ lætor, voſmet ſecedendi libertatem vobis ademiſſe: & quòd datis dextris fidem perpetuæ concordię ſanxiſtis, id utile erit ditioni, & cum immortali gloria conjunctum. Ad hunc quidem modum Mindenus: ſimul tabulas ſanciti fœderis è gremio extractas, reſolutaſque oſtendit, ac tribunis tradidit. Poſtero die mane Tribuni rationum in curiam coguntur, ubi datis dextris coram Epiſcopo concordiæ fœderiſque vinculum ſanxerunt. Adacti ſunt ſuper hæc jurejurando, ſubſcriptis tabulis affirmare, ſe ſenatui adjutores adverſus ſeditionis concitatores, & fœderis violatores in curia Pontificia (qui locus ibi omnis ordinis mortalibus deſignatus eſt) adfuturos: pœnam de novarum rerum authoribus ſine mora ſumerent. In Epiſcopi verba juratum eſt. Viciſſim princeps fidem Trib. ſuam adſtrinxit, nunquàm ſe rempub. deſerturum. Brevi quàm hæc in urbe confecta ſunt, Wicam Batavodurorum in arcem ſe recepit.

Diſſidia civitatum labes.

Philippi Boni vox inſolens.

Servitus quando diriſſima.

LAM-

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM

Liber Tertius.

PAX interim per aliquot menſes, mitigatâ his artibus diſcordiâ, domi foriſque fuit. Sed quamvis per recens ictum fœdus, quantum diſcordiæ fuerat, compoſitum videbatur, feroces quorundam ſpiritus, ocio per diutinam comitia habendi licentiam, deſueti, haud tamen quieverunt. Advertebant hoc conſilium, quod in pacis leges conceſſum eſſet ab optimatibus & religione ex induſtria deſudatum fuiſſe, non tam publicæ utilitatis gratia, quàm ut lupato plebi injecto, ſoli ipſi dominarentur. Paulatim igitur dolere cœpit, jugum induiſſe. Oriuntur interim acerbæ ſimultates, eoque indignıores, quo ægrius erat, ſub legibus & magiſtratus imperio vivendum eſſe: ex compoſito ſe luſos ab iis, quos haud ita pridem ipſi in ſenatum legiſſent: in ſe non ſolum illos, verumetiam omnes ordines conjuraſſe: auctam, non diminutam ſervitutem: tolerabiliorem Soudenbalchianam dominationem fuiſſe, quàm horum tyrannidem: denique de iis revocandis, quos nuper exules eſſe juſſerant, conſilia agitare: quocunque modo fœdus factum diſtinere. Contra illi pauci quidem, ſed manibus prompti, & vigentes corporibus, quos antè dixi à prima ſeceſſione, nobilium & religionis factionem ſemper tutatos, negare id citra dimicationem futurum. In hac autem animorum diſſenſione, & irarum certamine, utrique alteris hoc inſidiantur, ut in diſcrimen violatę pacis mutuò ſe conjicerent. Et nuſquam deeſt hortator ad præbendam materiam inimicis. Fortè crepuſculo diei ita accidit, ut præter ſpem quaterni repleti vino ac cibo, in publico ab utraque factione ſibi obviarent. A religionis & optimatum partibus erant Michaël piſtor, Gerardus Noviomagus cultrarius, Cornelius Hackius, Harmannus Oeſtromus: plebeii, Goſuinus Amorfortius pictor, Arnoldus & Ioannes Sandanus germani, Wolterus Damiæus: cum quibus poſt paululum ſe conjunxit Gualterus, Theodorici filius, audacia & virtute pares, & principes partium. Primo ſtatim occurſu neutri alteris de via cedunt: neutri pedem referunt: pro comi ſalutatione, convicia utrimque magnis clamoribus jactantur. Res inde ad manus venit, pugnaturque acerrimè. Plebeii ad poſtremum Damiæo & Ioanne Sandano vulneratis, poſtquàm aliorum impetum diutius ſe ferre poſſe deſperarunt, & violenta impreſſione jam loco pulſi, emotique eſſent, faciunt fugam. Alii, ne in fuga contractis auxiliis ferocius pugnam iterum laceſſerent, palantes ſurſum deorſum inſequuntur. Nec antè inſequendi finis fuit, quàm in domos quiſque ſuas compulſi eſſent. Concordiæ ac pacis fœdere per iſtam dimicationem violato, cura ſenatum inceſſit: nec fœdifragos plebeios metu plebis, cui inviſi ob concordiæ conditiones eſſe cœperant, arripere auſi fuerunt. Addidit facinoroſis audaciam Conſulis favor, qui ex compoſito religioni & optimatibus infeſtus erat. Itaque certatim indies vires confirmare: invicem perjurii arceſſere: rupti fœderis criminari. Utriſque erant ſui ad capitis diem dicendum, & ad vadandum inſtigatores: eratque ingens certamen non ſolum de pugna laceſſita, ſed etiam utri priores convicia dixiſſent. Neutri, ad tuendum factionis ſuæ nomen, & demendam ignominiam, vadimonium detrectant. Piſtor cum ſuis in portam Catharinianam prior ſe recepit. Pictor in carcerem poſterior, quod Macellum appellatur, voluntarius vadit. Senatus plebem metuens, literas dat ad Epiſcopum, qui per hos dies in Tranſiſelanis erat, de authoribus violatæ concordiæ, ut reditum, quantum poſſet, Ultrajectum, priuſquàm malum gliſcens ſe reciperet, maturaret. Princeps per literas ilico in vinculis illos aſſervari in ſuum adventum mandat: conſtituens, ubi inde reverſus eſſet, tormentis de facinoris authoribus quæſtiones habere, capitiſque in eos animadvertere. Reſponſum atrox principis relatum, haud ſecretò apud ſenatum hæſit, peruulgatumque ſtatim tota urbe eſt: verum capitis vadatos nihil planè conterruit. Et profectò ſequuta fuiſſet animadverſio ſeverior, quàm tempora & reipub. ſtatus poſtulabat, ſi principis adventus ſtatim à patrato facinore eos recenti ira oppreſſiſſet. At partes vehementer ò patrati ſceleris conſcientia pro ſuis ſolliciti, tametſi certamine magno ab ſeſe crimen

Inquieta civium ingenia.

prius

tur: ut ſi hoſtilia moliti fuiſſent, nihil quicquam acerbius addere potuiſſet. Telam omnium eorum, quibus principis majeſtatem in ſpeciem imminuiſſe viſi fuerant, ordine à principio ad finem contexere exorditur: ea elevans, exaggeranſque, quantum dicendo valet. Primum omnium objecit, haud diu eſſe, quòd Suſatenos aliquos è principis juriſditione per lictorem intra muros retinuiſſent, ob nihil aliud, quàm quod ad conſtitutum inter ſuos vectigal (quemadmodum in aliis pagis factitatum fuerat) ibi contribuiſſent: quamobrem retentis grandem multam edixiſſent. Quam quidem contumeliam, quod ipſi jus multandi eos qui extra urbes agerent, uſurpaſſent, principi haudquaquam ferendam eſſe, ſed ære penſandam, perinde ac ſi res abſtuliſſent. In literis haud ita pridem à ſenatu ad Epiſcopum datis, ejus nomen perſpicuè à ſcriba læſum: quaſi per vim, nullo jure Amorfortiani prædii colonum nuper arripuiſset. His acceptis legati ad colloquendum pariter & deliberandum pauliſper, quid ad ea præmeditatè reſponderent, pace principis, egrediuntur. Poſt paulò intro reverſi, diſertè objecta refutarunt: expurgantes in primis ſenatum, qui ſemper illius majeſtatem, quod licuit, à factione aſseruiſset, nedum hic imminueret. Accepta expurgatione legatorum, perrexit Mindenus (uti incœperat) hiſtoriam criminationum pertexere. Super hæc quotidie eos plebem rure in civitatem extractam, ad ſiſtendum cogere: diem apud judicem urbanum dicere: indicta cauſa ſtatim damnare, mulctareque, ut libitum eſset. Quoniam iſta ſuperbè ad laceſſendum principi ſtomachum patrata conſtaret, juſtè cum in illos hoſtilem ſpiritum induere, qui hoſtium ſpeciem præberent: certum eſse, non tolerare diutius ſe pro delectamento haberi. His moribus damnum inſigne dari. Municipiorum numerum (inquit) indies augeris magno principis diſpendio, ne in eos jus præfecto præſidii Amiſiani imperiumve ſit. Vult igitur, ea de cauſa numerum eorum pariter & nomina in indicem relata cognoſcere. His delatis quid expetat, poſcatve videbitis. Colonis veſtris maximè ſub Lueſdana prætura prohibuiſtis, ne diebus judiciorum à prætore pro imperio ad conſtituendum judicium venire juſſi, pareant, præter conſuetudinem, quæ haud nuper ibi recepta eſt. ut ex Ioanne Fonckio prætore loci, & cive Amorfortio pridem accepi: & querimonias ſuas de vobis detulit. Accedit ad ægram principis mentem & hoc. ex illius mandato prætor Lueſdanus conſtitutionem vectigalem nuper cum in ſua provincia collecturus eſset, edicto caviſtis publicè, ne ad eum, ſed veſtrum quæſtorem epiſcopo pernumeranda deferretur. Aqua & igni ſuper hæc Ioannem Fonckium interdicere voluiſtis, quòd quoſdam agrarios fundi Amorfortii colonos Ultrajectum ad forum eccleſiaſticum in jus ob id vocarit, quòd penſionem è liberalitate ultronea in ſingulos annos ei dari ſolitam, non pependiſsent: nam ea ſe redimunt, ne diebus operoſis juri dicundo adeſse teneantur. Paululum in ſenatu addubitatum fuit, num hac de cauſa urbe pelleretur. Inſignis contumelia fuit, quòd per vos ſtetit, quo minus licuit Epiſcopi Vicario extremum juris adverſus Euangelicos fratres Ioannitas perſequi: à quo eos defendiſtis. Poſtremò, quid hoc aliud eſt, quàm oblatum auxilium iis qui principi oppedunt? maximè, cum Arnoldus Dolrerius Conſul obſtaret, ne viator in Hœchlandios miſſus cum iis jure ageret, qui imperatam pecuniam nondum ſolverant: iiſque multatitium pignus auferret. Objecit præter hæc nonnulla alia perlevis momenti in ſpeciem admiſſa: ut ad hunc modum captatis occaſionibus Amorfortios percelleret, reſque in ſuburbana eorum ditione novo more pro libidine novaret. Ad ea legati modeſtè, quantum ex tempore impræmeditatis facultas ſuggeſſit. Effectum id interim eſt, ut actiones, & criminationum capita ſcripto traderentur. Regreſſi Amorfortiam, rem ad ſenatum referunt. Nec operoſum ſanè fuit, calumnias verius, quàm criminationes, omnia perperam interpretantium diluere, & earum aliquas accuſando exaggeratas, molliori interpretatione lenire. Scripto itaque Epiſcopo ad ſingula reſpondetur, verùm ſerius aliquanto. nam paulò quàm literæ Doreſtatum adferrentur, populo Wicano clam, Tranſiſelanos petiverat cum modico equitatu. Incidit hoc iter circa Cal. Novembres. Obnupto capite, ignotoque habitu per Amorfortiam, (ne proditus Gelro opportunus foret) profectus, ſequenti nocte in Scura pro populariter nobili nomine divertit. Paululum ibi ſomno ac cibo potuque recreatus, ſub lucem conſcenſo equo, circa medium diei celeriter Daventriam pervenit. Quatriduo poſt dux Wolfgangus Epiſcopi frater, cum reliquo equitatu eum ſequutus eſt. Hæſit in Tranſiſelanis inde uſque ad Cal. Martias inſequentis anni, qui vigeſimus ſextus erat ſupra M. D. Unde iterum in ſuperam Germaniam abiit, ne ſenatu itineris certiore facto, penes quem in tanta inferæ ditionis rerum varietate, cura reipub. eſset, cum ſuperiores principes regni fines & ſepta egreſsuri, ſoleant in ordinum conventu,

Mindeni Oratio Invectiva contra Amorfortios.

1526. Epiſcopus redit in Germaniam. Pontanus lib. x. fol. 726.

quem

de eadem controverſia extabant: allegata poſſeſſio: producti in rem præſentem. Curator provincialis advertens futurum, ut arbitri in conſilium mitterentur, jamque cenſerent, conterritus, ad demendum principi dedecus, in eam verecundiam adductus eſt; ut arbitrariam ſententiæ pronunciationem perſequi deſiſteret, & ſtudio per ſuam negligentiam obliterari pateretur. Iam inde ſemper Epiſcopi & ordines Ultrajectini in priſtina poſſeſſione quievere: & in tot ſeculorum ſerie, nullo infeſtatore pacati fuerunt. Itaque anno viceſimoſexto (ut cœptum eſt narrari) ea lis de jure finium denuò edicto adverſus præſulem edito à Burgundionibus renovatur. Ex ordinibus mittuntur Emneſſam cis aggerem legati: eò evocantur & Amorfortii, cum quibuſdam civibus, quibus in iis regionibus fundi erant, in rem præſentem: ſimul adeſſent in notandis utriuſque regionis cardinibus. Huc adhibuerunt Ultrajectini paludum locorumque Amiſianæ ditionis in plano deſcriptionem, quæ poſteris temporibus in noſtrum jus conceſſit. Hæc ita parata erat, ut in ea paludum ordo contineretur. In radice montis, Amorfortia ad ortum. Ultrajectum ad occaſum cum finitimis agris ſic depoſitum erat, ut hinc Vechta amnis, illinc Amiſium in mare ſe effundens; interiora vicorum, paludum, oppidorumque utriuſque nominis duobus quaſi brachiis complecteretur. Diſcurrebant lineæ diſcriminatrices cardinum, quibus regiones diſtinguebantur: foſſa item pone Emneſſam citeriorem in turri Martinianæ directè oppoſita, cardo utriuſque ditionis. Hujus autem chartæ ope adjuti, cardines, quos plebs incola ruſticorum antiqua appellatione Leuvepalum nominat, & Raiam, ad vetuſtum ſoli jus vindicandum accuratè notarunt. Principum ad diſceptandum de regnorum limitibus conventus Schœnhoviæ inter hæc habetur. Raia Hollandica. Acciti huc ſunt quoque Ultrajectinorum ordines: & nihil aliud hic quàm diſputatum eſt ad altercationes uſque, de Ultrajectinorum injuria, contumelia, & inſolentia: quod longè ditiſſimam partem paluſtris ſoli Goylandorum regioni ablatam, tot ſecula nullo jure poſſediſſent. Repoſcere itaque ſe, præter ipſius fundi jus, aliquot ſeculorum fructus, quod in immenſam & intolerabilem auri vim excreviſſet. Ordines jus finium validis argumentis tueri, tabularum teſtimonia, annorum ſupra præſcriptum, poſſeſſionem: arbitrii deſertionem (qua vel ſola in fraudem incidere adverſarii potuiſſent) producere. Ad ibita eſt & illa chorographia in re quaſi præſenti, de qua paulo antè dictum eſt. Adduxerunt veterem & hodie adhuc durantem diſtinctorum in iis regionibus terminorum nomenclaturam. Quæ argumenta liquidò limites arguerent, & controverſiam omnem exemiſſent. Redeunt ordinum legati rebus interea infectis domum. Ad hunc modum cum diu certatum eſſet, eò denique deducta res eſt à Burgundis, ut proponeretur de deferendo ad ſequeſtrum certamine: interea tantiſper à fodiendis paluſtribus deſiſteretur, dum conſtituta diſceptatio finita eſſet. Paucis pòſt diebus Margarita regnorum præſes literas ad ordines Ultrajectinos dat: quæ in concione extemplò recitatæ in hanc ſententiam ſunt. Quoniam in conventu Schœnhoviano nuper ita conveniſſet, ne paludes Goylandicæ effoderentur, ni ſequeſtrata re litem confectam haberent: Scirent itaque, eas ſe manu conſertum iterum vocare. Reſponſum ab ordinibus, ſibi non liquere, ubi homines Ultrajectinæ ditionis, fodiendo alienum fundum, jus Goylandorum uſurpaſſent: certè in confeſſione omnium mortalium eſſe hactenus intra diœceſis limites, ſuas paludes, quarum jus, ſine ullo cum quoquam certamine, penes ſe hactenus fuiſſet, ſe fodiſſe: neque commiſſuros ſe hanc cauſam ſua inertia ita obliteratam ad poſteros cum perpetuo ipſorum certamine, & ſuo immortali dedecore tranſmitti. De ſequeſtro verò non liquere in conventu quicquàm decretum fuiſſe: niſi quod ægris animis hac lege diſceſſum eſſet, ut domos reverſi, rem integram ad ſuos referrent. Cum autem neque ſcribendi, neque infeſtandi finem facerent, ordines per viatorem ad ſummum imperii judicium provocationem fecere. Res quo minus expectata erat, eò doluit Hollandis magis. Provocationem tamen haud recuſarunt: cum mallent alioqui certamen intra ditionis ſepta componi. Literas mox paulo Florentius dat ad Baſilicæ primariæ Decanum, expoſtulationum & ſtomachi plenas: provocationes id genus in Burgundionum regionibus inuſitatas: cum lites, ſi quæ cum finitimis populis coorirentur de jure injuriave, intra eos diſſecari conſueviſſent. Per hanc provocationem, contra morem majorum adverſus Cæſarem factam, ejus majeſtatem imminui: anſam hinc vindictæ naſci poſſe, & concitari aliquam tempeſtatem. Hinc manus injectiones, hinc publicas bonorum & uſurarum poſſeſſiones exorituras. Itaque ex amicis Imperatori inimici fierent. Proinde antequam illius iram in ſe vertant, ſi rebus ſuis bene conſultum cuperent, rem integram ad arbitros de-

 ferrent,

ferrent, ſequeſtroſve ponerent. Sedato paululum pavore inter hæc, nova injuria ab Hollandis proficiſcitur. Viatores duo, qui ad provocandum miſſi erant, Mechliniæ contra jus gentium violantur: arrepti in carcerem ducuntur. Tertiùm, mox quàm hæc agerentur, & paulo pòſt quartùm cum edicto literæ mittuntur, ut à fodiendo deſiſteretur. Simul denunciatur, ut Iſelæ vadoſum fundum, & Rheni oblimatum alveum effoſſionibus perpurgarent. Mota lis ſimul damni infecti, ad id ſarciendum, quod Amſtetodami, per Hinderdamum, vi fluminis illorum negligentia fractum pridem acceperant. Indignantibus Ultrajectinis importunè omnia iſta ſimul moveri, cum nuper in conventu Schoenhoviano placuiſſet, novam diſceptationem Iſelſteinæ de iis rebus conſtituendam eſſe: interea de iis ſuperſedendum. Quare ad ſingula per literas reſponderunt. Deinde remiſſius omnia Burgundi agentes, cauſam paludum negligere occœperunt: dimittuntur interim viatores domum è carcere. Externam inquietationem inteſtina procella ſuſcepit. Mediis his temporibus, quibus foris ab Hollandis exercebantur, domi ſic ſatis placida ac quieta omnia fuerant. In concordiæ legibus expreſſum erat, ut ſumma cura Tribuni rationes continuarent: & multati quidem jam multi erant. Iamque cœperant religioſorum & equeſtrium rationes diſpungere. Hi obſcuram atque humilem multitudinem blandimentis ludificando, cauſas quærere cœperunt, ne in fortunarum naufragium, & ſempiternum nominis dedecus (id quod videbatùr futurum) venirent. Pro ſe quiſque annititur, ut quacunque via poſſet fieri, rationes abrumperentur. Mindenus ut cognatos periculo, quod ingruebat, eximeret, contra pactum perſequendi calculos, plebi ſe oppoſuit. Nihil plebs ægrius unquam tot ſuperioribus ſeditionibus tulerat, atque hoc factum; quod ab eo rationes nunc impedirentur, à quo earum diſpunctio primum agitata eſſet: quique adeò nuper in pactis concordiæ principi & populo autor extiterat, ut procederent: quique vindex earum datus eſſet: indignum viſum tolerari. Tribuni, quia contra fœdus rationes abolere nitebatur, rem pari jure atque æquitate indictis comitiis ad populum ferre volunt, vel invitis urbis præfectis. Spectabant huc, enim, ut contracta in comitium tota urbe plebe, ulciſcendi ſe ſtudio magis quàm rationum, (quanquàm harum quoque) in inimicorum invidiam exulibus reditus decerneretur. Iacobus Mindenus alter præfectorum ſolicitudine injecta, octavo Idus Decemb. Tribunos rationum ſub Haſenburgum convocat, (ipſum autem locum teſtitudine lateritia ad ſpecus modum concameratum, Ultrajectini Papcameram dicunt.) Ibi multa de exactis tumultibus, deque variis populi ſtudiis & fortuna & reipub. ſtatu proximo biennio expoſuit: quî ſeditio ſeditionem ſeruit, & quæ inde incommoda domi ac foris fuiſſent ſequuta. Ac niſi pacis tenaces eſſent, futurum ut brevi gravior vis externa civitatem adoriretur. Verùm quòd ipſe accingi diceretur ad impediendam eam rem, cujus affirmandæ dudum ſe authorem obtuliſſet: & plebem ob id fremere. Quoniam autem poſterior dies priorum magiſter eſſet, nunc clarius ſe perſpicere, quantum malorum agmen ſecum rationes traherent: contrà ſe conſultorem, adeoque bonis omnibus ad id adjutorem fore, ut amicitiam & pacem colerent, & cupidinem omnem à certamine inutili averſarentur. Proinde de continuandis calculis ſuperſedendum. Multa id genus delinimenta in ſpeciem utilia dedit. Ad ea Tribuni. poſſe quidem illas mitti, niſi nupera juramenti religio obſtaret: & allaturum id momentum aliquod ad placidiorem reipub. ſtatum. Sed quia plebs tota huic ſpectaculo intenta, in dies faces ſubderet, ut faſtigium rei aliquando imponeretur: ſi nondum jurisjurandi religione exoluti rationes intermitterent, æternum dedecus ſuis nominibus inuſtutos. Adde & periculum commune, quod inde à plebe cùm ſibi & ſenatui, tum religioni & optimatibus immineret. Expertos ſe nimium, quantum furor popularis valeret: malle præfectos, adeoque ipſum antiſtitem ſibi inimicum, quàm plebem ad tragicam calamitatem extimulare.
Mindeni ferox. reſponſum. Feroci Tribunorum reſponſo exagitatus præfectus, Agite dum (inquit) quoniam ita fieri neceſſe eſt, cum ſubſilio, omnia mea moventur mecum. Simul ægreſcenti animo inde ſe in curiam abripuit. Euntem ſequuti mox Tribuni, poſtulant habendorum comitiorum poteſtatem populo dari. Negat ille ſe facturum. Plebs auditis iis quæ ordines molirentur, ab iis conſertis capitibus in ſe conjurari, Conſulis Caniſii animum explorant, (nam is totus plebis erat) quid in re dubia, ſi ad novas res conſurgerent, ab eo ſibi expectandum foret. Quia autem & hunc morum optimatum jamdudum pigere cœperat, occultè eos hortando ad arma, ne ſinerent rationes per ſocordiam exoleſcere, per omnia ſe diſſimulaturum promittit. Nocturnos cœtus domi ſuæ habere; viam inire ad ſe ulciſcendum:

dunique palàm cum præfectis de comitiis habendis expoſtulare, illi armis ſe interceſſuros minari, ſi contra fœderis fidem ad res novas conſurgerent. Mandat inter hæc conſuli (quando fremitus & clamor indies creſceret) ut in unum aut alterum arreptum animadverteret, quo reliqui quieſcerent. Conſul modò hoc, nunc illud cauſans tergiverſando, eos extrahit. Addit illud quoque religioni periculoſum fore, ſi tali occaſione ad armatam ſeceſſionem concurreretur. Itaque ſexto Idus Decemb. (qui dies Conceptioni D. Virginis ſolemnis habetur ad veſperum, homines in proceres nobilium conjurari, cum ingenti urbis terrore in cœtum coivere. Ubi multa ſecretò de non ferenda ſervitute, & perfidia tum procerum eccleſiaſticorum, tum equeſtrium, queſti eſſent. ira doloreque perciti, daris dextris conjurant, eo die ante noctis concubium, victoriam ſe præfectis, quam nimis inſolenter adverſus plebem exercerent, extorſuros. Deſignant ad cædem & direptionem è factione utriuſque nominis. Tum demum parta victoria, de revocandis exulibus, de reſtituenda priſtino ſplendori repub. ſe acturos eſſe. Poſtquàm datis ordine dextris religione ſe mutuò obſtrinxere, mittunt internuncium, clàm præfectis tota urbe, in primis autem in inferam civitatis partem, ad homines factionis plebeiæ, quorum virtus ſæpe antea in dubiis rebus enituerat: ut paulo poſt diei crepuſculum, circa primam facem, armati in ſupera parte adeſſent: ſtare, nobilitatem & religionem nihil opinantes opprimere. Ipſi interim in ponte fullonum, molem è trabibus tranſverſim rudibus aggeſtis, contra inimicorum impetum, erigere raptim aggrediuntur. Serum autem diei illune erat, & nox tota, quo periculoſius erat conſilium, quod incœptabatur. Et ut undique tuti forent, dextra lævaque & à tergo viarum anguſtias, ſcamnis & ſedilibus objectis præcludunt: ut circumquaque tuti forent, ſi qua vis inſperata aliqua immineret. Diſpoſiti paſſim in ſtationibus cum armorum omni genere, qui, ne munimenta irruptione adverſariorum disjicerentur, prohiberent. Ipſum vero robur plebis in fronte ad trabium cumulatarum molem collocatur. Validum præſidium, unde memorabilem cladem edere potuiſſent, ſi dici aut plenilunii beneficio proſpectus in adverſos pontes datus eſſet. Teſſera erat, ut accepto adverſæ factionis adventu, ſigno in proximis templis ad arma conclamaretur: ad quod & ii qui nondum adeſſent, ex inſidiis alios ferirent: & alii per ſtationes diſtributi, ad tuendum ſe, & fortiter pugnandum intenti eſſent. Præfecti urbis contrà, adverſa plebis vi, per tenebras, Conſules primum, quorum alter (ut dixi) apertè conjurationis ſuſpectus erat, in curiam pontificiam celeriter convocant: rati haud ſegniter agendum eſſe, priuſquam plebis robur tota civitate contractum invaleſceret. Contrahitur huc & nobilitas, & proceres nominis eccleſiaſtici. Voluntarii quoque è plebe pauci illi quidem (de quibus ſæpe antè à nobis memoratum eſt) ſed audaciſſimi, in armis adſunt. Horrenda facies, cum funalibus in curiam per tenebras undique concurrentium: & armorum ſtrepitus horrorem augebant. Nobilitas cum parte plebis, quamvis longè aliis numero impares, ducum tamen virtute nixi, nihil gravatè cum incondita abſque principe multitudine dimicationem capeſſunt. Præfecti ubi videre ſuorum animos ultimæ pugnæ inſtructos, nullam moram interponendam arbitrati, ſuos trifariam partiuntur. Religio curiæ præſidio relinquitur. Quantum verò plebis & nobilium hominum erat, ita diviſere, ut ipſi cum robore ſuorum à fronte, plebis opera adorirentur: reliqui dextra lævaque, per novam viam, & aliam ad Teutones deſultoriam, magnis clamoribus ſubitò in ipſo pugnæ ardore, illos aggrederentur. Dantur teſſeræ è more militari, ut Iacobus Mindenus præfectorum alter, cum parte plus dimidia dextrum fluminis latus: Suederus Sulenus, vir nobilis, & belli artibus clarus, ſiniſtrum tueretur. Mindenus paucis ſuos pro tempore exhortatur, ne pauci multitudine imbelli deterrerentur. Noctis tenebroſæ beneficio, minus periculi à globis tormentariis, qui in incertum nullo proſpectu mitterentur, adeſſe. Deinde ipſam cumulatarum trabium molem, plus ſibi quàm plebi opportunam: quam ne magnæ quidem operæ eſſet disjicere. Veniret in mentem pietatis erga patriam, cum quanta gloria pro liberis & uxoribus, pro aris & focis apud poſteros, adverſus civem pernicioſum, qui bonorum omnium fortunis immineret, jam decertaturi eſſent. Illos ſine duce vulgus iners nunciato ſuo adventu, illico fugam facturos. Se principe duce, præeunte ſagato ſenatu, optimatum præſidio ſeptos, patriæ communis ſalutem aſſerturos. Denique eam noctem pacem & ocium domeſticum haud dubiæ æternum parturam. Dum præfectus in hunc modum ſuos in procinctu ſtans ad pugnam animat, Piſtori & fuſori ærarientario, domum Teutonicorum exeuntibus, duo plebeii, Gerardus Niger, & Laurentius Godefridi filius, dudum Ædilis, & haud ita pridem Tribunatiou. dum ſuperam urbis partem incauti petunt, in ipſo propè

1526. VI. Decemb. Inter ſeditioſos & factioſos certamen.

Mindenus Erneſtus de Amerongen.

Nieuwſtraet.

Anno 1346 in litteris ad S. Paulę dicta nova platea.

In litteris de anno 1346. vocatur Sprinkwijck. Vide & Buchelium fol. 251. ad Hedam.

limine occurrunt. Agnitos extemplò per umbram (quamvis alioqui haud facile eſſet) dedendos depoſcunt. Negat *Niger id citra pugnam ac ſanguinem fore, ac priuſquàm haſtam expediret, Michaël telum in adverſum pectus arcu, quem ad id tenſum, paratumque habebat, torſit. Et trajecerat adverſum inimicum, ni ex compoſito ad armorum omne genus thorace & triplici villo foraminibus conſertis texto, ac loricatio nulli telo penetrabili, pectus poplite tenus muniviſſet. vi tamen ſagittæ humi corruit. Capti ambo in vincula ducuntur. Inde primæ facis ſilentio in manipulos ita, ut dictum eſt, diſtributi undique plebis opera invadunt. Conclamatur ad Sanctorum Gertrudis & Nicolai ad arma. Primo impetu, clamore oppugnantium terror multo maximæ parti eorum iniicitur, qui luxu diffluentes, lingua quàm re promptiores erant. Hi per vado proximas domos dilabentes, occultis viarum diverticulis & anfractibus inde ſeſe abripiunt. Reliqui in ſtatione permanentes, acriter opera defendunt. Sed in hoc conflictu nullius æquè virtus, ex optimatibus, inſignis fuit, atque Iacobi Mindeni. Primus enim in ſummam molem deſultoria levitate connixus, pugnam laceſſivit. Sequuntur hunc alii, ita ut quiſque laudis ac gloriæ cupidus maximè erat. Clamor ingens oritur, nec minus inardeſcit cominus pugna. Plebs ferociter hos propugnaculis deturbare, nihil loci ſegniciei relinquere. Pars, quibus id negotii datum fuerat, per trabium juncturas ac rimas, inimicos ad ſtrepitum quemlibet quantumvis levem ſphæris eminus ferire. Fuit ea dimicatio utrinque hoc vehementior, quo ira atque odio magis res gerebatur. Stetit diu anceps pugna, priuſquàm ſe victoria inclinaret: tantaque ferocia oppugnantium defendentiumque opera pugnabatur, ut inſigni clade victoribus & victis luci ea conflictatio ſtetiſſet. Mindenus ter haſta loco ſubmotus tantum non in terram concidit. Tum demum dolore & gloriæ cupiditate pariter, iraque accenſus, cum globo ſuorum iterum in ſummum evadit. reſtituitur pugna omni telorum genere, multo quàm antea infeſtius: ita ut loco plebs aliquantum optimatum tandem virtute ſubmoveretur. Cæterum anteſignani poſtquàm & latera & terga, ſuorum præſidiis nudata præter ſpem animadvertêre, in fugam abeunt. Et quia per denſiſſimas tenebras palantes tota urbe in veſtigio victoribus periculoſum erat perſequi, adverſam trabium molem extemplò disjicere aggrediuntur. Elabuntur interim muros ſeditionis à plebe principes, quos metus ſupplicii ex mali conſcientiæ ſtimulabat. Nonnulli, quos vel grandior ætas retardabat, vel pavor retinebat, aliquandiu latuerunt, dum muliebri habitu, aut ignoto cultu, quo portarum cuſtòdes facile erat eludere, urbe paulo pòſt excederent. Sed multo plures fuere, qui noctis beneficio incogniti, de quibus nulla unquam ſuſpicio fuerat, poſtridie in tabernis, ſuis opificiis operam navare viſi, in poſterum victores latuerunt. Scio fuiſſe quoſdam, qui ancipiti pugnæ eventu territi, in armis domi, utrò ſe inclinaret victoria, intenti ſtabant. Hi auditio ſuorum caſu, oppeſſulatis ſtatim foribus, ne & ſe proderent, luminibus extinctis, in penetralioribus ædium ſuarum partibus ſe continuerunt. Vtcunque itaque hujus nocturni prælii fortuna cecidit: victoribus tamen, quam victis, pernicioſior, magiſque cruenta pugna fuit. Cecidit in vulnus globo trajectus Suederus Sulenus, vir ex antiqua Sulenorum gente, nobilis: & Quirinus Riddenis, craſſus pictor, adoleſcens adhuc imberbis, & nec dum ad militiæ munus, & ſtipendium faciendum aptus. A plebe unus deſideratus eſt, qui nodo præacutis clavis gravi, per caput & cerebrum percuſſus periit. Præfecti inde in curiam regreſſi, ſuorum virtutem laudarunt. Mox (ne diſturbata palanſque multitudo iterum ſe in cœtum conglobaret) victores manipulatim urbem cum tympanis, alii aliis viis pervagando, reliquum noctis conſumpſerunt: abutentes nimis impotenter adverſus victos, inſolenterque victoria, principum plebeiæ factionis ædibus vitreas feneſtras excutiunt: in fores violenter inſiliunt, eas quaſi diffracturi quatiunt. Ad poſtremum, nullam ferociæ hoſtilis ſpeciem prætermittunt. Mane Doreſtatum Mindenus ad præſulem de fuſo nocturna dimicatione cive ſeditioſo, literas dat: ſimul de iis, quos concluſos in carcere habebat: ſi valetudinis ratio permitteret, Ultrajectum, ut de reis conſilium præſens capi poſſet, quamprimum adveniret. Habetur eo die ſenatus, ad quem præfecti de habendis quæſtionibus, de ſeditionis concitatoribus referunt. Multa hic in eum ordinem graviter ſimul & acerbè ab illis dicta ſunt, quod ejus ſomnolentia ſeditioſorum civium audacia indies magis ac magis confirmaretur: quam niſi ipſi ſua virtute ſuperiori nocte, cum triſti ſuorum clade, oppreſſiſſent, jam religio, jam ſenatus, jam optimates, & quantum bonorum hominum eſſet, cædi direptionique dati forent. At multo impotentius invecti ſunt in Conſulis Caniſii perfidiam, qui conjurationis conſcius, cœtus nocturnos fla-

De Swart ab Oldenſalia.

Deſultoria levitas Iacobi Mindeni in capeſſenda pugna.

Pugna civilis in urbe Vltrajectinâ

nos flagitioſorum civium in interiori ædium ſuarum parte habuiſſet : cum illis, contra duos ordines, & aliquantam ſenatus partem, quæ ſuſpecta plebi erat, conjuraſſet. Arguiſſe id eum ſuperiori nocte, cum niſi pudor, ne proderetur, obſtitiſſet, neque in curiam pontificiam veniſſet, neque ad frangendum illorum furorem, quenquam ad arma convocaſſet. Hinc illum in vultu pallorem fuiſſe, hinc trepidationem, cum præter ſpem, ſubitò domo excitus, in curiam, ubi ordines congregati erant, adeſſe juberetur. Viſos ſæpe ſeditionis coryphæos, cùm aliàs, tum intra quatriduum, illos & illos (quos nominatim ibi perſtringebat) poſt ſerum diei domum ejus intrantes, conticinio furtim rurſum egreſſos : quos interdiu, ne ſe indicaret, ne nutu quidem obvios dignatus fuiſſet. Conſul ad ea vehementi oratione uſus, primùm ſe expurgavit : inde oſtendit, occaſionem & cauſſam ſeditionis, ab ipſa nobilitate & præfectorum injuria primum ortam, qui contra concordię dudum ſancitas leges, rationes optimatum & religionis impedivisſent. Iuſtis de cauſis à plebe, cum ſe ludibrio haberi viderent, comitia poſtulata. Itaque ad veſperam uſque dicendo totum diem exemerunt. Poſtero die iterum per præfectos ſenatus cogitur : fueruntque tum ſenatui authores hujuſmodi ſenatuſconſulti faciendi.

Qui in ſupera urbis parte in armis fuiſſent, in perpetuum exules eſſent. ne vir, mulierve, eorum quem hoſpitio exciperet, capitis periculo. latentes proderent ſub occaſum ſolis. Indicibus ſua præmia forent. De reis, qui in vinculis erant, quæſtiones haberentur.

Indicio nemo proditur. Magna civium multitudo, alii aliò exulatum abiverunt. Intervenit è Doreſtato inter hæc, ordinum conſilio. rempub. in meliorem formam conſtituturus pręſul, invalidus atque æger. Senatui publica ſollicitudo & cura inceſſit, ne ſecuri periculorum, per proditionem ab exulibus opprimerentur. Itaque duplicant in muris nocturnas vigiliarum ſtationes, excubias item pomœria nocte obequitantes, & portarum cuſtodias. Interea de reis quæſtione in carcere habita, confeſſio exprimitur, plebem metu ne arriperentur alii poſt alios, ob improbius diem habendorum comitiorum poſtulatum, ad arma nocturno tumultu excitam fuiſſe. Nec ad cædem aut direptionem, ut maxime in eo conflictu fuiſſet ſuperior, rationem conſiliorum ſpectaſſe, ut ipſi fingerent, verùm rationes continuari voluiſſe. Præfecti veriti ne per moram quid interveniret, quo è vinculis eximerentur, capitis anquirendos condemnant. Nec alius ferè dies triſtiorem rerum faciem, toto illo triennio, quo inteſtina diſcordia laboratum fuerat, habuit. Auxit horrorem armatorum equitum, à quibus è curia pontificia ad ſupplicium in Palatinum forum contra incertam vim deducebantur, apparatus. Et ne uſquam Tragici ſpectaculi ſpecimen deeſſet, pars equitatus juſſa, tota urbe, ne qua vis à plebe cooriretur, viarum ambages ſurſum deorſum obequitare. In hos omnibus paſſim regionibus ab imbecilli fœminarum puerorumque genere convitia voces mordaces jaciebantur : irudines, ac ſanguiſugas gangrænas appellare : fore nunc, ut civium ſanguine, quem ardenter tam diu ſitiviſſent, aliquando explerentur. Clamor ululatuſque omnibus urbis regionibus audiebatur : ſed multo continentius in forum confluentium mulierum agmen, voceſque miſerabiles edentium, tandem movit præfectos, excivitque miſeratione circumfuſis in coronam equitibus lachrymas. Mindenus, interim dum lictor reos ad ſupplicium parat, reputans ſecum, quanta ſe & ſtirpem ſuam invidia ex civium pœna ad poſteros maneret, ſimul commiſeratione ictus, verſo calcaribus equo. Reducantur iſti (inquit) in carcerem : hodie ſuperſtites adhuc ſunto. Niger inde ſupplex veniam publicè à ſenatu conſequutus, in quadriennium exul eſſe jubetur. Laurentius verò, quoniam Tribunatum rationum ſuperioribus reipublicæ tempeſtatibus geſſiſſet, eumque impotentius adverſus pleramque nobilitatem exercuiſſet, quàm vel ocio quietique reipublicæ conduxerat, vel illis gratum fuerat, in vinculis ad graviores quæſtiones aſſervatur. Exiſtimabat præſul, ut veriſimile, occulta conſilia, quæ vulgus latuiſſent, ſe tormentis ab eo expreſſurum. Et in hunc quidem modum, victrix factio plebeiam potentiam armis fregit : cum tertius annus ageretur, quo ſemina diſcordiæ inteſtinæ primum jaci cœperant. Verùm juſténe an injuſte ad ſeditiones ſates hac via extinguendas graſſata fuerit, non obſcurè judicari poteſt, certè jus inde

Mindenus jubet captis Parci.

æquum ſtetit, qui plus armis valuit. Sed quantùm ea victoria, & dominatione, ex illa, parta ad otium & ſecuritatem promorum fuit, deinceps narrabitur. Exulum numerus tot penè hoſtes fecit, quot cives intra muros eſſent: quorum multo maxima pars ab extortibus, ob communem injuriam, taciti ſtabant. Duplicatus igitur fuit metus factioni: ut & civem ad imperata faciendum domi invitum continerent, & urbem ſeque ab exulum inſidiis, quibus opportuni erant, accuratè tuerentur. Præſul ob ingraveſcentem indies morbum, non diu in urbe moratus, cum captivo * Doreſtatum Batavodurum navigio brevi ſe recepit. Navigantem fœminarum manus ſuppliciter tendentium caterva, atque cum lachrymis obteſtantium reum vinculis eximendum, ad ducentos ab urbe paſſus proſequitur: quantum vellet auri paciſceretur, in numerato fore. Nihil Epiſcopus pecuniam moratus, cùm torvo immotoque vultu curſum navigationis averſus ſilentio teneret: illæ ſpe potiundi captivi abjecta, mœſtæ domum retro abivere. Detentus inde Tribunus in carcere Doreſtati fuit, annum plus minus: nec poſt horrendos cruciatus, vita propemodum deſperata, niſi grandi multatus pecunia, liberè vinculis evaſit. Secundum hæc reſpub. ab inteſtinis ſeditionibus quievit quidem, ſed eas externum malum illico, domeſtico propè par, excepit. Exules enim, partim elapſi metu legis, partim decreto pulſi, cum alii aliò exulatum proficiſcerentur, à vicinis oppidis obvia humanitate ſuſcipiebantur: ſive id odio nominis Ultrajectini, ſive in factionis invidiam facerent: ſive humanorum caſuum memores, ſupplicum miſereret; aliquot certè eos ad rerum pub. ſuarum communionem benignè invitabant. Ægrè id habuit factionem: quòd cum ex anguſtiis ſuæ ditionis fugatos, in propinquo (unde propius periculum erat) cervicibus ſuis omnibus penè horis imminentes ante oculos cernere cogerentur, ad extrema oceani littora profligare nequiviſſent. Ad has urbes, ut literas det, principem inducunt, expoſtulatrices, quòd ſeditioſos homines & fœdifragos, hoſtes à ſenatu dudum judicatos, publica fide intra muros ſuos verſari paterentur, à quibus ſibi & urbi Ultrajecto quotidie inſidias parari, conſtans fama eſſet. Hac injuria ſe provocatum, poſſe ad juſta arma induendum temerè perpelli. Ad ea reſponſum apertè ac ſimpliciter. Liberas ſuas eſſe civitates, eaſque omnibus iis patère, cum quibus nullum publicè odium liſve intercederet: præſertim verò ſupplicibus, quos vel fortunæ iniquitas, vel aliquis caſus, ſolum vertere compelleret. Memores caſuum humanorum, ſupplicum didiciſſe miſereri. Quoniam autem cum nullo publicè privatimve odium exercerent, longe paci aſſuetos, in ocio ſe neque bellum neque ſimultatem quærere. Bellum reſtitantibus oblatum, quibus poſſent animis, quamvis viribus impares, ſe propulſaturos. Neque id ſe ſine exemplo facere. vetus eſſe, & nuſquam non gentium uſurpatum: profugis ſordidatis, exulibus, & ob infortunium pulſis, civitatem quo receptum habeant, ſupplicite petentibus, publica fide dari. Quantum vero ad diſcrimen, quod ſibi ab exulibus comminiſceretur, ſic perſuaſum haberet: non eſſe tam ſe barbaros, & ab omni cultu diſciplinaque humana alienos, qui oppida religione imbuta, & legibus identidem ut armis munita incolerent: ubi non ex cupiditate, nullo pœnæ metu, ſed ſub magiſtratibus & legibus viveretur: tantum abeſſe, ut aſyla ſine diſcrimine hominum ſentinæ, in perniciem finitimarum civitatum pateſcerent. Hæc aliaque id genus epiſcopo Ultrajectino à propinquis oppidis reſponſa ſunt. Ad nullos autem infeſtius, quàm ad Amorfortios ſcripſit, odio magis gentis inolito, quàm ex merito. Adverſus hos graviſſimum erat, quod querebatur, inde latrunculorum more exules, Ultrajectinis infeſtos per montem evagari: à quibus tametſi vis abeſſet, metu tamen infortunii, nonnulli iter facientes, viam flectere cogerentur. Ad ea ſenatus: Non occultum nobis eſt, quam male per quoſdam multis nominibus apud te audimus; quos quoniam innocentia jam non poteſt tueri, olim certè & tuebitur, & fides commendabit, ubi cœperit quorundam impoſtura & offucię interluceſcere. Exules, non inficiamur, noſtris portis eſſe receptos. Aufer calumniam: nemo, cui pectus dextrum ineſt, in tuam invidiam, communibus mœnibus à nobis eos donatos interpretabitur. Quod quidem, quamobrem factitaremus, nulla cauſa eſt: nec præbita anſa, cur fidem & obſequium noſtrum labefactaremus: cum ultro ſemper effuſa humanitate (quod licuit) tuæ majeſtati nos conciliaverimus. Cum autem irritato his conſiliis odio, apertum ſit, quid inde oriri poſſet: veſanum foret, ſi paucorum exulum, & quidem obſcurorum ex incondita plebe hominum cauſa, nos in certamen, ubi quietis eſse liceat, aliquod conjiceremus. Quid dementius, quàm ſcorpionum catulos in ſinu educare? Itaque ejuſmodi conquiri juſſi ſunt, qui facinorum, quæ abs te objiciuntur, rei judicarentur. inventus eſt nemo: ut miremur, quid ſibi hoc novum accuſandi genus velit, ac quorſum ſpectet. Sunt quidem (non inficiamur) ſed pauci,

* *Laurentio Godefrido Tribuno rationum.*

qui

qui nuper ex Ultrajecto huc profecti, civium numero ſunt aſcripti, adeò obſcuri, ut vix dum vicinis ſuis de nomine noti ſint. His in ſenatum vocatis, recitavimus tuas literas, ut ſe vel purgarent, vel ſontes publicè confiterentur: ut eos illico damnatos in vincula duci juſſiſſemus. Expurgaturt ſe: in primis autem de fœdere, adverſus quod feciſſe coarguebantur. Neque veniam ſibi dari petunt, quod arma contra inimicos ſumpſerint: ſed quia ea juſtis ac piis de cauſis induiſſent, non abnuunt ſiſti judicio (modo incorruptus detur judex) adeoque principi ſuo, cui id quod geſſerunt, adverſus quemlibet, à quo criminationibus oppugnentur, plum æquumque ſint probaturi. Et iſta quidem ad ea ſufficiant quæ de exulibus: Cæterum de evagatione, quia vanius eſt quàm ut refutetur, non operæ pretiũ eſt reſpondere. Illud autem haud parvum momentum ad pacem & concordiam foret, ſi maturè proſpicias, ne è civilibus armis, & ſcintillante inteſtino bello, clarum incendium oriatur: potius, quàm ad propinquas alias; & tuæ ditionis civitates, motu novarum rerum, perturbandas convertas: à quo conſilio quorundam animi non abhortere videntur. His enim haud ſatis eſt, ditionis metropolim bifariam laceratam terroribus & diſcordiis impleſſe, niſi ſe deinde ad propinqua oppida divexanda accingant: ferendum, ſi authorum capitibus id malum, ad ultimum expiari poſſet; ipſique concitatores depoſcerentur. Nunc cum tuâ & tuarum civitatum referat magni, pacéne pergamus frui, an otium noſtrum ſeditioſis conſultationibus diſcindatur, memor eſſe debes; in quem finem exibit. Ex ſimilibus principiis cœpit Davidis tragœdia, ab hominibus id genus, ex eadem urbe: libet rei nondum obliteratæ, memoriam tibi renovare, maximè cum adeò vetuſtate non ſit obruta, ut multorum adhuc in oculis penè obverſeretur. Illa, quàm è tenuibus ſimultatibus procemium ſuum habuit, & exitum quàm triſtem? Hinc ejus captivitas, inde bellum, & obſidio, quæ belli finem fecit, ipſo bello graviorem. Ad conſimilem modum Fredericus Badius Epiſcopatu excidit, quo, cum aliud ex alio bellum derivaretur, dolore animi, quod ſuis opem ferre nequiret, contabeſcens, ultrò ſe abdicavit. Tranſiſelanum nimis atrox bellum, è paucorum, hortantium ut initio traheretur, avaritia conflatum, non ſolum oppida & arces à noſtra ditione alienavit, verùm & Philippum mœrore, quòd ad ferendum auxilium non ſatis virium eſſet, confecit. Alienta, princeps, cum hæc edita exempla teneas, non poſſumus diſſimulare, quin te moneamus, ut ea tempeſtivè in tuum uſum vertas. Indic tuarum civitatum conventum, in quo partium cauſæ ac controverſiæ diſceptentur. Id ſi feceris, Amorfortiorum pronos, ad reconciliandum factiones, animos non deſiderabis: niſi graviora, quàm illi paſſi ſint, ipſi brevi pati velis. Reſponſum ab Epiſcopo eſt XVI. Cal. Februar. Neque pondus, neque momentum ea adferunt, quæ à vobis de exulibus ſcribuntur: ludificationes ſunt enim, & cavilli, quibus elabantur, de judice deligendo, apud quem cauſam dicant, & facta tueantur. Volo, ex edicti formula oppido pellantur. non edicturus, niſi & certis ſermonibus, & teſtimoniis, cum telis nocturno tumultu eos deprehenſos, & fugi mox ablatos per tenebras, pro comperto haberem. Quibus non conjecturis, ſed argumentis, ſontes eſſe convincuntur. Præterea ſunt, qui per libellos non ita dudum, fide ultro citroque commeandi data, quam ad expurgandum ſe de iis quæ objicerentur, eaque refellenda, exoraránt, vadimonium deſeruerunt. Hinc conjectantibus rem ipſam, quàm nihil firmę defenſionis adferant, perſpicuum eſſe arbitror. Si rem mihi gratam, vobis verò utilem facere velitis, exules, renunciata fide, civitate interdicitote. Ad ea incunctanter ſenatus Amorfortius: Tot verbis, quibus ad exules pellendos hortaris, nondum nobis liquet, quos velis. Si nominatim perſtringantur, ut de reis certum judicium ſit (quando nec ferrum, nec rotæ nobis deſunt) poſſent extremo humanorum ſupplicio mulctari. Ultrajecti factio omnia interim pro arbitrio adminiſtrabat. Iura alia antiquare, conſtituere nova, conſuetudines abrogare, plebiſcita biennio proximo per tumultum facta, & rogationes obliterare. Decretum promulgatum, ne quis deinceps de ſecedendo mentionem faceret: pœna conſtituta, & ultimum ſupplicium, & bonorum publicatio. Utque vindicata dominatio ſtabilis foret & perpetua in magno momento ejus ſtabiliendæ poſuerunt, lege promulganda cavere, ne deinceps Cal. Feb. populus creandorum magiſtratuum cauſa comitia haberet, ſed ea in perpetuum ſublata eſſent. Operarum numerus, ut earum robur & vires frangerentur, illico diminuitur. Signa, ſub quibus ſuperioribus annis armati ſeceſſerant, in curiam pontificiam deferri juſſa, per ignominiam in ſenatorum conſpectu diſciſſa diſcerptaq; ſunt. Agebatur principium anni viceſimi ſeptimi, cum ad hunc modum optimatum factio, ingenti animorum ferocia potentiam ſuam confirmare adoritur. Circumferebantur tum paſſim vaticinia vulgi ſermonibus, annum eum rerum mirabilium futurum: nunciatum quoque pro-

 digium;

digum, ſpatſaque fama incertis authoribus eſt, in cœlo auditum fragorem quaſi armatorum inter ſe concurrentium. Et paulo pòſt, cum ad Divorum delubra, obſecrationum feriis, ſupplicationes è more haberentur, ſol ingenti ac nebuloſo orbe ſereno cœlo circumquaque, incluſus apparuit. Quæ prodigia, cum ab aliis aliò (ut quiſque animum affectum habebat) ad reges & monarchas referrentur, poſtea extitere quidam, qui ea peculiariter dubias Ultrajectinorum res, & mirabiles motus, viciſſitudineſque, quæ in hunc annum inciderunt, portendiſſe affirmarent. Coſſ. novo more, è conſilio nobilitatis pleræque, à principe, nullis populi comitiis dicti: Gybertus Sulenus, & Arnoldus Vulvenus, equeſtres ambo, præter leges populi Ultrajectini: quibus inter alias cautum ſervatumque antiquitus fuerat, ne equeſtres comitiis intereſſent, in ſenatumve legerentur, niſi ad plebem tranſitent, in eoque ordine perpetuò conſiſtere ſententia foret. Iam illud quoque tertium adverſus legem, cum temporibus comitiorum nulli civium extra urbem abeſſe niſi cum memorabili mulcta, nec quenquam in ſenatum legere, Tribunum facere, ſenatoremve, multo minus vero Coſſ. abſentem renunciare liceret.

Anno 1572 Conſules Giſbertus à Zuylen & Arnoldus de Wulven Nobiles.

Sulenum multos annos procul à repub. ruri in ocio ſeneſcentem, (moleſtias credo & factiones peroſum) hoc anno tergiverſantem, recuſantemque, ac invitum penè Conſulem fecerunt. Omnem finitæ democratiæ, transferendæque brevi univerſæ dominationis ad opes firmiores. Erat autem ætate grandior Sulenus, moribus & ingenio placido, ſedatoque ocio quietique magis idoneus, quàm reipub. fluctibus.

Democratia finitur apud Ultrajectum

Cum jam tranquillitati vitæ ruſticanæ diu aſſuetus, reſtitans, & quaſi conſerta manu in urbem extractus, aſſiduis turbis jactari occiperet, ac multa perperam non è ſuo, ſed factioſę nobilitatis conſilio, & decerneret & gereret invitus, tranſverſuſque abire cogeretur, vir longè inter equeſtres optimus, animi æger, ac mœrore contabeſcens, diu corpore invalidus, domi per aliquot menſes latuit, rexitque per Ioannem Huchtenbrocum cum collega rempub. id temporis. Initium turbandi præſentem civitatis ſtatum brevi ab exulibus ortum: circa nonas Majas hi convenere in locum, quem ad conſilium capiendum, de invadenda urbe, opprimendiſque inimicis, per opportunum conſtituerant.

Exulum Ultrajectinorum conatus.

Ibi dies locuſque dicitur, quando ad Teloneam portam in armis adeſſent, (ſextus enim Cal. Iunii is fuit.) Et ut ea conſultatio exulum quoſdam ad facinus audendum magis extimularet, & ſpecie ſimul tuti conſilii, certæque victoriæ animaret eos, quos conjurationis participes ſocios Ultrajecti habebant, per literas & internuncios, certiores illos faciunt, trecentos lectiſſimos ſe pedites, robore & virium & animorum inſignes, ſcriptos ad dictum diem in armis adfuturos habere: ſed & principem, cui ſacramento jurati eſſent. Illos ſtipendio ſenum Philippum in ſex menſes inauthoratos, cum tridui, poſt partam victoriam, direptione. Navigio, quanto maximo poſſent ſilentio, ad urbem ſe acceſſuros. Ipſi interea intus, quibus armis ad vectem tranſverſarium vadi, ad pontem foris oppoſitum, & cataractas fluminis intus refringendas, opus foret, expedirent. Simul in ædibus portam proximis, ſecretò armatos diſponerent. Secundis vigiliis, unà cum Quinqueviris, interceptis cæſiſque, cymbis in id antè paratis, ad certam utriſque datam teſſeram, placidè auxilio ad diſcludendas cataractas adnavigarent. Et ne ſtridoris ferramentorum indicio proderentur, ſub primarum vigiliarum acceſsum, ſilices per pontem ter, quantis viribus poſsent, contorquerent: ad quod ſignum ii qui ſub ponte eſsent, tantiſper à diffringendo deſiſterent, quoad vigiles inde centum paſsus proceſſiſsent. Se interea ad virium ſuarum incrementum, alia auxilia occultè ſollicitaturos: atque ita fore, ut prius proditionis ſecuris inimicis ſupervenirent cum ſatis magnis copiis, quàm ad arma conclamaretur. Sed ſilentio & taciturnitate opus eſse. fore tum, ut de injuria factionis contrariæ ad ſatietatem egregiè ſe ulciſcerentur. Et proceſſiſſet proditio, niſi caſu indicio deprehenſa fuiſset. Suboleverat conſilium homini Wicano, (nomen vulgo incognitum erat) ſed quo caſu incertum. Credere par eſt, per futilitatem alicujus, conjurationis conſcii, inter pocula exceptam vocem. ut ferè hominum vulgus vino incaleſcens, ſoleat linguæ eſse parum continentis. Is pridie, quàm ad urbem illi venirent, Ultrajectum iter facturus, pro magno negotio habuit, rem ad Epiſcopum deferre. Ordine (ut exceperat) exulum conſilio expoſito, princeps ſine tumultu, ei literas ad Conſulem Sulenum dat, mandatque homini, ut quod poteſt, Ultrajectum acceleret. Sol in occaſum vergebat, priuſquam Doreſtato diſcederet. Inde ad medium itineris progreſsus, circa ſerum diei in ſtationes exulum incidit. Quoniam autem ignotus aliò iter ſimulabat, nec dicto nec facto læſus, quò iter intenderat, perrexit, ac prima noctis face ad urbem venit. Inclamatis iis qui in murorum ſtationibus erant, ut portæ aperirentur, Literas, inquit, ſe ad conſulem ab Epiſcopo

habere

habere cum mandatis. Rem non pati moram: agi enim de communi omnium ſalute. Intromiſsus extemplò, Coſ. literis traditis, quid conſilii ab exulibus captaretur, quidque ſibi ad civitatem adproperanti præterea accidiſset, exponit. Conſul tumultuoſè ſenatum convocat: tumultuoſiuſque pro tempore conſulitur. Mittuntur lictores, qui vigilias intentas ad omnem auram eſse juberent. Ex operis, per turres ſuas alii diſtributi, cum operibus & tormentis ſilentio in ſtationibus conſtitere. Trepidè, quaſi ſcalæ mœnibus admotæ hæſiſsent, omnia expediri. pulvis tormentarius, bombardę, ad portas, & humiliores infirmioreſque muros advectæ. Diſpoſiti item circa forum armati contra inteſtinam proditionem, ad ejus impetum excipiendum, proterendumque. Et plus periculi ab occultis hoſtibus ingruerat, ſi qua vis à fronte urbem invaſiſset, quàm ab exule. Paululum inde moratus Coſ. dum inſtructos paratoſque haud procul à ſuburbio Teloneo exules abeſse conjectando (quantum ex indiciis verbis æſtimare erat) aſsequi poterat, paucos ex audaciſſimis, qui robore & animi virtute facile principes tota civitate erant, voluntarios ſpeculatum ex improviſò in ſuburbium porta emiſit: paratos utcunque caderet res, fortunam experiri. Irruunt primum hi in portæ proxima diverſoria, ad explorandum, num quæ præparatæ in occulto inſidiæ, quibus à tergo circumvenirentur, ibi deliteſcerent. At exules comperto, è fremitu, per noctis ſilentium accepto, proditionem indicio patefactam, peropportunè retro per flexus viarum in pacatum abierant. Latebant in horreis tamen nonnulli fœno ſtramentiſque contecti, opertique, qui poſtea verba indiligenter ac trepidè loca per metum explorantium ad ſuos detulerunt. Deprehenſa quoque in menſis potoria vaſa ſunt, unde à longiori itinere defatigati ſitim reſtinxerant, ſemiplena adhuc: quæ recentem inde fugam eorum coarguebant. Poſtea verò comperta plenius cunctationis cauſa fuit. Copiæ auxiliariorum, quas huc ſecum ſpe præmiorum & ampliſſimæ prædæ oneratos attraxerant, aliquot horas in ripa Rheni tergiverſabantur. Ab initio his perſuaſum fuerat, rem ductu auſpicioque principis alicujus patrandam, cujus nomen tum ederetur, cum muros ſubirent. Progreſſi jam ad ſuburbium Teloneum uſque cum neque urgendo humaniter, neque expoſtulando improbè elicere valerent, cuinam ſacramento jurati, hoſtilia ociperent: reputantes ſecum, quod periculum facinus ſequeretur in poſterum, ſi nullius auſpiciis inauthorati, per latrocinantium, graſſantiumque ſpeciem incurſionibus civitatem captam diriperent, vaſtarentque magis quàm juſti jure belli: exulibus deſtitutis, incunctanter (quia id militare non erat) diverſis itineribus, noctis beneficio tuti, ſeſe diſperſerunt. Atque hunc in modum exulum inceptum irritum, fruſtraque, & conſilium tum deſtitutum fuit. Nocte illa & inſequentibus aliquot, in muris per vigilum ſtationes & ſpeculas, aliquanto quàm antea diligentius vigilatum eſt. Cauponaria erat circa eam urbis regionem, ubi pons fullonum eſt. Huc ad ſerum diei duo habitu & vultu ignoto viſi homines ad ſympoſium diverti, poſtridie in ſuſpicionem proditionis apertam pervenerunt. Hi, quoniam priuſquàm res opprimenda ad Conſules delata eſſet, urbem egreſſi in tutum evaſerant, mulieri extemplò miſſus lictor à ſenatu eſt, qui diem diceret. Perduellionis in ſenatu graviter à Coſſ. accuſata, quod conjurationis conſcia, eam proditores hoſpitio celaret, eam illico non detexiſſet: cum ſe multis verbis perpurgaſſet, ſororis ſuæ filiæ maritum cum extero alio homine quidem apud ſe cœnaviſſe, quid verò abſque arbitris conſilii agitaſſent, ſe ſcire non potuiſſe: nocte concubia, incertum quò, domo ſe illos aliò recepiſſe. Cumque his, aliiſque, criminis ſuſpicionem à ſe avertere niteretur, in carcerem à Quinqueviris ducitur, ut de ea quæſtiones tormentis haberentur. Paucis diebus interpoſitis, quibus ſenatus inquirendæ conjurationis cura ac ſolicitudine occupatus erat, mandatur rerum capitalium judicibus, ut ex rea quæſtionem habeant, referantque. Illa tormentorum, quæ ante oculos ad terrorem expediebantur, generibus ſtatim exterrita, tantumque non exanimata, conjurationis proditioniſque conſilia, ſerie ſuprà à nobis expoſita, confitetur. Reliqua de ſociis conjuratis intra urbem; cum primum blandimentis, inde trucibus minis inquirerent, eamque cætera fugere argumentis adverterent: lacrymis muliebribus inſuper ubertim effuſeque obortis moti, quæſtiones crudelius exercere deſtiterunt. Referunt de perfectis iis cum cura & fide, nihilominus ad ſenatum. Duplex inde fama fuit: altera, illam poſtero die in carcere necatam fuiſſe: altera, cum in dies nova quæ exules ab integro agitarent, à finitimis civitatibus & pluribus locis nunciarentur, quibus avertendis ſolicitè ſenatus occupatus erat, eam in carcere neglectam, ſitu ſqualoreque abſumptam, brevi periiſſe. Perſeverante de exulum conjuratione fama, ſenatuſconſultum fit, promulgaturque cum edicto: ne vehicula viatoria urbem propius quàm quingentos paſſus accederent. Vectores, à porta ſub-

banta

Tolleſtegh.

Sed irritum

Pons hic anno 1322. in litteris Scabinalibus vocatur Daren Volraeds brugge.

De Gilde Poort.

bana ad ortum, cui ab operis civium nomen factum eſt, pedibus civitatum introirent. Excubiæ portarumque cuſtodes, ſed cum delectu ac judicio, quàm antea multo accuratius multiplicantur. Fuitque inter hæc per aliquot dies juſtitium. Novos exules fecerunt: inter quos abſens Hadrianus Rhenanus, Everardi Soudenbalchil nepos è ſorore juſſus fuit: quod inter eos, qui ab Amorfortia ad civitatem opprimendam profecti paulo antè fuerant, nominatus eſſet. Quam ſycophantiam ipſe poſtea hoſpitis ſui teſtimonio diſcuſſit, apud quem ea nocte pernoctarat. Veteri credo odio inimicorum in ſocietatis calumniam eum perveniſſe, quod nullo alio prætextu reditum illi in urbem præcludere valerent. Hoc facinore Amorfortiæ, & expoſtulatricibus inter hęc literis à principe acceptis, ſenatus, exules qui in expeditione fuiſſent, renunciata fide publica, ante noctem exire juſſos, civitate interdicere publicè adactus fuit. Illi, quia jam dudum convictu ac compotationibus quotidianis multam neceſſitudinem cum plebejis contraxerant, fidem eorum, ut patria profugis in communi repub. confidere liceret, implorare cœpere. Non deprecari culpam quidem, factúmve excuſare, ſed in ſtultam quorundam perſuaſionem, ſimplicitatem ſuam & errorem transferre: petere condonari: quod factum admiſſumque eſſet, infectum dari non poſſe: nec poſt illa ad res novas ſe conſurrecturos amplius. Miſericordia partim civium moti, partim multa conſuetudine conciliasi, fidem opemque ſuam promittunt. Sciditur in duas partes ſtatim tota civitas, jubentium exules portis excedere, retinentiumque. Et vicerat non ſanior quidem pars, ſed violentior improbiorque, ni convocato iterum ſenatu, Conſulibus demandatum fuiſſet, viderent ne quid hac in re detrimenti reſp. caperet. Conſul extemplò per lictorem miſſum, alios nominatim poſt alios ſub ſolis occaſum portis faceſſere edicit, niſi malint arripi, atque in vincula duci. Quorum partim edicto paruerunt: partim malo exemplo, contempto ſenatusconſulto, ab ſui loci hominibus perſuaſi, remanſere. Nonnulli, qui ſenatui paruerant, cum viderent impunè quoſdam à cive retineri, paucis pòſt diebus in civitatem redierunt. Ultrajecto à principe contra exulum inſidias, ex ordinum conſenſu unius cohortis præſidium circa hos dies imponitur, ut iis ad nocturnas excurſiones reſpub. & illorum cœtus diſturbandos, uteretur. Depræhenſus eſt ab agreſti hominum multitudine, ex neſcio qua ſuſpicione, quidam in agris palans, qui internuncius ac magiſter proditionis, ab exulibus precio, ad commeandum cum literis ultro citroque in urbem conductus ferebatur, nulli notus de facie. hic in vincula conjicitur. Decernitur illico à ſenatu quæſtio, mandaturque Quinqueviris, ut ea primo quoque tempore ex captivo tormentis haberetur. Extimulabat, ad abrumpendam inquiſitionis moram, factionem ira recens, odiumque flagrans, quo magis ſperabant, certo hic indicio proditionis in urbe ſocios detectum iri: ſimul ut atrocis ſupplicii exemplo in peregrinum hominem edito, civem exulem quæque intra muros conjurationis reliquiæ erant, à novandis rebus conterrerent. Tortus itaque paulo pòſt reus, atrocitate tormentorum ad ultimum ſuparatus, cum è quæſtionibus adverteret opinionem omnium pro indicio futuram, nominavit quoſdam utriuſque ordinis, religioſi profanique, pauld antè exules factos, à quibus ſeſquidrachma conductus, literas ad viduam cauponariam pertuliſſet: ratus, extante indicio apud magiſtratum, ubi impudenter inſontes, illorum libidini obſequutus, indicaſſet, (quam ſpem oſtentarant, priuſquam quæſtionibus admoveretur) fore ut illico dimitteretur. Et quidvis profectò metuebat nullius conſcientia flagitii ictus, quàm fraudem dolúmve è faliaci lactatione. Damnatus judicum intra biduum ſententiis, tanto in ipſo ſupplicio omnibus mortalibus fuit conſpectior, quanto innocentia vulgo major credebatur: & impotentia dominandi efferaverat jamdudum plebem, ad odium factionis. Cum ad triſte miniſterium jam reſtitans raptaretur, ibi homo plangoribus omnia complere, horrendum vociferari, facinus indignum fieri, quod inſons, à quo criminis, ob quod moriendum eſſet, culpa abeſſet, condemnaretur: ſupplex in genua proſtratus judices obteſtari atq; orare, ut morituro extremùm pauca verba pro ſe dicendi poteſtas fieret. Ubi ſenſit à prętore id negari, ſeque in caſſum verba fundere: adeſſe item lictoré, à quo ſuppliciũ humeri nudarentur: ibi homo quaſi fatidico ſpiritu correptus, & numinis alicujus furore afflatus, Deum (inquit) Opt. Max. & quantũ divorũ eſt, teſtes appello, me criminis hujus exortem, cujus reus dictus plectar, moriturum. Me miſerum, ſunt quos optimos viros inſontes (quia videbam hos id velle) vano impudentique indicio, inter proditionis conſcios, nominavi: quo vel uno nomine, extrema humanorum pœna merito multandus ſim. Verùm ei confeſſioni, ut tormentis expreſſæ in carcere veriſimili mendacio fidem feci, ita eoſdem falſus index omni culpa publicè levo: ne illorum innocentia intemperantis linguæ meæ vanam futilita-

tem

tem in poſterum luat. Te prætor, vos Tribuni appello, qui hanc jamjam percutiendi accipere confeſſionem abnuitis, eam diſcerpti dilaceratique cum æterna exiſtimationis ac dignitatis veſtræ ignominia: ab iſto conſcientiæ & omnium vitæ meæ conſiliorum & teſte & interprete fideli (monachum vinctis manibus monſtrans) cognoſcere cogemini, ubi de meo tergo veſtræ libidini ſatisfactum erit. Hieruſalem Hieruſalem (his verbis orationem avertens utebatur) ô Ultrajectum, urbs olim florens ac celebris, & nulli uſquam terrarum ſapientem conſilio inferior, quæ fax, quod incendium, quæ vaſtatio, quę direptio, quæ agrorum populatio, quæ fuga cędesque tibi in foribus adeſt. At nunc vati fœlici mihi nulla fides eſt: quam tamen meo ſanguine, & inſigni veſtra clade brevi, morte mea expiata, mihi conciliabo! Exercete veſtram vos Trib. ad ſacietatem rabiem in hunc innocentem, quam in civem exulem crudeles exercere nequiviſtis. Plura dicturientem interpellans prætor, Lictor (inquit) quin hominem ligas, & facias officium? quouſque differetur? Reus cum inde in medium harenæ aggeſtę cumulum manibus pedibusque obnitens traheretur, virium robore fretus, obluctando lictorem carnificisque manibus, in angulum elapſus theatri, ſeſe reſupinat: identidem miſericordiam implorans: judicumque fidem obteſtans, ut morituro, Deum paucis precandi copia ſpaciumque daretur. Percuſſus inde, quadrifariamque diſſectus, ad exules crudeli exemplo perterrendos, è quatuor portis ſuſpenſus fuit. Per eos ipſos dies, quibus hæc gerebantur, peditum copiæ ſtipendiis exautoratę, tranſgreſſæ Iſelam, per proximam Gelræ ditionis Velaviam, ſine duce vagabantur: ſed quo conſilio, incertum erat. Itaque finitima oppida in magno metu eſſe, eoque majore, quòd earum duplicarii centurioneſque Gelri nominis, qui in variis bellorum tempeſtatibus, ſub Gelrorum principe ordines ductaverant, Arnimiam in dies ultro citroque commeare, cumque ipſo Duce ſecretò colloqui dicerentur. Copiæ ipſæ non uno loco æſtiva (ut ſic dicam) habere, ſed modò in limitibus ſubſiſtere, modò Ultrajectinorum limites tranſcendere: rurſum retro, unde venerant, iter reflectere: ut rarò pluſquàm miliarium ab Amorfortia abeſſent. Obſervatus ad hæc fuit cum literis Vltrajectinorum juratus tabellio ſubinde ad illos intercurrere: è quibus omnibus, quò illa copiarum circumductio ſpectaret, Amorfortij palàm cognoſcebant. Nec perinde ab aperta vi, atque à dolo inſidiiſque principis, & Vltrajectinorum metus erat, cùm ob exulum recens negotium, tum ſuperiorum annorum in conſtituendis vectigalibus conflictationem. Publica ſenatum ſollicitudo tenebat, ne per ſomnum, negligentiamve luci opprimerentur. Nec vanus metus fuit, nec probabilia ſefellerunt argumenta. Fredericus Seldenacker eques, his curis occupatam Amerſfortiam, ab epiſcopo miſſus venit: in diverſorium ad Cornelium Durerium, equo ita ut deſcenderat, ante fores ad ſedilis poſtem in procinctu relicto, deflexit. Admiſſum hoſpitem in conclave ſecretius, rogat caupo, num exutis armis, cibum potumve, ut reficeretur, apponi poſtulet, ut erat per armorum pondus à longioris itineris jactatione in equo, laſſitudine fractus. Ille trepidè: Res neque cibum, neque moram fert, quin Conſulem è curia (ubi eum adeſſe reor) accerſitum curre: res tumultuaria eſt, quæ celeritatem in conficiendo poſcat: quare effice, ocyus huc ad me advolet. Conſul haud cunctanter adſcito collega adeſt, ratus arduæ aliquid rei, utilis ſalutarisq; reſp. agi. Ibi poſt mutuam datis dextris camq; honorificam ſalutationem, Coſſ. aſſidere juſſis, cataphractus quid veniſſet, qua potuit vehementiâ, & vultu ad rem ſeriam cōpoſito, cœpit exponere: apportare ſe, quod nominatim ipſorum referret. Princeps, inquit, non diutius agros vicoſque circumquaque ab infeſtis cohortibus, graſſantium latrocinantiumque ſpecie, evaſtari tolerandum ratus, decrevit, quantum equitum habet, in eos immittere: ut in anguſtias compulſi, finibus noſtris excedant. Hac de cauſa me huc exploratum præmiſit, quam regionem inſideant, per duos occultos ſemitarum anfractus, inſidiis opportunos, adoriendi ac fundendi eos copia foret. Et quod vel in primis compertum oportuit, quantæ illarum copiæ eſſe dicerentur. Stat omninò, negligentius vicatim peragrantes pagos, ex improviſo aggredi. Hæc (inquit Conſul) quòd nos huc interrogatum advenis Frederice, non de nihilo eſt. & miramur: cum ex nemine id propius exactiusque, quàm ex agreſti ruſticorum multitudine expiſcari liceat, quibus hoſpitium indies cum graſſatore milite commune eſt: quorum agri vaſtantur, pecus gratuitò omne trucidatur, penu abſumitur: & quidem veſtra ignavia hæc omnia. Et adhuc, ſi Diis placet, in hac noſtra omnium calamitate quiritationem facis, quæ itinera inſideant, quamque item frequentes ſint eorum copiæ. Si horum certior eſſe deſideras, Vltrajectum contende, eoſque roga, ſine quorum conſilio per principem nihil edicitur, decernitur ve, à quibus exploratius quid atque à nobis certo cognoſces. Acerbius hoc forſan & dicacius,

ac decet

ac decet, ſed verius tamen quàm eſt honeſtum, conveniatque nomini Ultrajectino. Nam poſt-quàm copiæ tranſgreſſæ Iſelam, Velaviæ ſaltus ac deſerta pagatim pervagari cœperunt, viſus obſervatuſque eſt hac ad eas tabularius Ultrajectinorum publicus ultrò citroque ſæpe commeare: publicóne id an privato conſilio factum ſit, non magnopere refert, neque enim id diſputatur nunc: certe homines id genus non niſi à principibus, aut publicis conciliis emitti, mos tenet. Quare colligimus, ludi ex compacto: nec veſtra referre arbitramini, quòd agricolæ (quæ ſolius epiſcopi ſub urbana juriſdictio eſt) ad aquam uſque redigantur, quorum inopiam civitates quoque luere pòſt cogentur. Ab hac graſſantis militis injuria, non ſolum non defendit nos præſul, verum edicto etiam nuper cavit, ne quis vim illatam arceat: ne, ut hoſtilia evitet, cum graſſatore paciſcatur, niſi aſſenſu & prætorum nutu. Conſtituta ad hæc mulcta eſt iis, qui pecunia fortunarum incolumitatem ſtipulati, indicio deprehenderentur: adeò ut tolerabilius foret, apertum habere bellum, quò hoſtilia patientibus & inferre viciſſim & in hoſticum egredi liceret. Quin his omiſſis, inquit ille, Conſul, ocyus ad portam mittatur aliquis ſpeculatum explorati quid, quantum eorum robur ſit: ubi ſtativa habeant. Quanticunque is conducatur, ego ſolvam. Coſſ. re dubia haud mediocriter perculſi, inter ſpem metumque ad portam vadunt. Caſu ita incidit, dum in porta ſedulò exquirunt, ſi quid novi allatum eſſet, commodum adeſſe quendam qui dicebat, ſuperiori nocte in Wæmbergorum pago ſe apud exercitum fuiſſe. Hunc in diverſorium ad Seldenackerum adducunt. Ille in ſecretorium locum paululum abductum, è militari more ſingula rogat. Quam æquus aditus in illos minimo periculo eſſet: ut levi momento, ex improviſo opprimi poſſent: aliaque id genus opportuna. Hoc miſſo facto, ambes Coſſ. ad ſe eòdem convocat, ne quis arbiter rei Meerſbergen. cognoſcendæ intereſſet. Teneo nunc, inquit, ubi ſubſideant, ſalva res eſt: ad Mertsbergam, ſolidam adeuntibus terram, & opportunam, ad diſturbandum eos retro, vel oppoſitos colles in Rhenum: idoneam nobis me hercle regionem, ſive opus ſit procurſare, ſive receptum habere. At Lueſdanæ paludes denſati ſoli ſunt vici, an per omnia paluſtres? id operæ eſt ſcire. Apparebat id ei, trigeſimum propè annum jam in his regionibus verſanti, memoriæ infidelitate excidiſſe. Breviter ad ſingula à Coſſ. reſponſum datum. Si inquit, equiti inſequendo fatigato, noctis interventu, ac longioris viæ tædio, Doreſtatum ſe recipere, aut Vltrajectum, moleſtum fuerit, aditus ne receptui nobis in urbem veſtram patebit, an non? Hoc illud erat, quod Conſul poſt tot interrogationum ambages tacitus expectabat: ſuſpicabaturque eum ad ultimum ſciſcitaturum eſſe. Si id in noſtra, ait ditione poſitum eſſet, non operæ magnæ foret: expeditè tibi reſpondere. Verùm quia id non eſt, plurium ſuper ea re conſilia tentanda ſunt. Quoniam, ait Seldenacker, omnino oportet rem conſultandam proponere, & alios in conſilium aſſumere, coge quantum poteſt, & quidem quàm pauciſſimos, ut ſilentio tranſigatur. Contrahunt Conſules tumultuoſe ſex Conſulares principes, & tumultuoſius hos conſulunt. Intra horam in diverſorium revertuntur, ſecum adducentes eos ipſos Conſulares: ſimul ne ſine arbitris equiti reſponderetur: ſimul ut coarguerent, rem præſentem publico conſilio agitatam fuiſſe. Ibi exorditur Conſul exponere, non videri è repub. id quod poſtularet: exaggerans periculum, quod hinc civitati ingrueret. Nec ſuæ poteſtatis eſſe, quod ne novus quidem ſenatus, ſi convocetur, præſtare poſſet. Ad novum & veterem, & ad populum referri oportere. Spem concipere, ut ad ordines relatum & trajectum, omnium ſuffragiis ſine magno certamine conſequeretur: neque diu verò conſultatio teneret. At illud (inquit) vehementer demiror, qui cum tam modico equitatu tanto peditum agmini dicas te occurſurum: in quos ſi equos admiſeritis, nullis pedeſtribus copiis adjuti, ad unum omnes vos occidione delebimini: quo incœpto nihil ſtultius, aut etiam vesanius. Nihil minus itaque veriſimile, quàm vos id agere. Ut jam portæ nocte vobis, adde etiam vel ſine cuſtode, ſine vigilibus pateant, certe id ſine inſigni calamitate reip. & gravi incommodo fieri nequiret. ut taceam jacturam eorum qui ſuburbia extra portas incolunt: quibus incendia, direptiones, captivitates, & mala id genus, ut hoſtium loco habitis, ſubeunda forent. Stultum eſt admittere, quod prohibere queas. Quod ſi omnino principi ſtat ſententia, graſſantem militem finibus propellere, ſignum per vicos tota ditione det, quo ad arma conclametur. E civitatibus voluntarii evocentur, ut tum delectu habito contractiſque in unum undique viribus, eos fundat, fugetque. Quod ſi fecerit, Amorfortiorum fidem non deſiderabit. Quantum vero ad id de quo nunc agis, non gravabor extemplò ad utrunque ſenatum & populum convocatum referre: penes quos, ut ſummam poteſtatem, permittendi negandique jus eſt. Sin aliter viſum eſt,

nullis

nullis ſcito equitibus noctu noſtras portas patêre. Pontificius eques advertens, tentatis variis conſiliis nihil toto poriundo ſupereſſe, celeritatem illico ſubeundi in hoſtem palantem fingens: Equitum, ait, turmæ me operiuntur in Birca. Ne quid fruſtra iis ſim in mora, Conſul quod potes, raptim ad conſilium rem referto: inde per lictorem, ut certus ſim, ſignificato: ibi eum operiar. Illico equo celeriter conſcenſo, iterum inde abreptus, in Bircam contendit. Pervenerat jam ad quingenteſimum ab oppido paſſum, ibi ſubſiſtit aliquantiſper: atque equo ad civitatem frenis circumacto, verſoque, eam obtuens dixiſſe fertur. Utcunque reſpub. nunc omnibus tuis partibus concors ſis, ut fores portarum in diſcrimine nobis objiciantur, patebis tamen aliquando, ubi ambitio & avaritia corruptos principum ſenatus animos verſare cœperit. Sibi fortunæque obiratus, quod inceptum ſuum fruſtra fuiſſet. ſubditis equo calcaribus, quò cœperat, ad ſuos in Bircam perrexit. Habetur interim indictus tumultuosè ſenatus, nunciaturque per lictorem conſcenſo equo ſenatuſconſultum. Omnibus unam ſtare ſententiam, nulla ratione è rep. duci, equitarum noctu in civitatem à fuga & itinere recipere: alios alio metu percelli. Si qua alia re, à qua periculi metus abeſſet, principi gratificari poſſent, imperaret ſolum: fidei ſe exemplum edituros. Pontificii accepto ſenatus reſponſo, proximos leniter erectos colles curſu petunt: ibi duos à graſſantibus copiis ſpeculatores miſſos, quò eques iter intenderet exploratum, intercipiunt, trahuntque funibus conſtrictos tanquam hoſtes. Paululum inde montem circumvecti, in acclivi ſolutos rurſum dimittunt. Inde longius devecti, cum jam haud procul à Waemberga abeſſent, in plano campo, tanquam peditem ad pugnam excituri, alas in conſpectu inſtruunt. Aberat haud longo inde intervallo domus ruſtica, à frequentibus ædificiis reliquis ad meridiem ſemota. Huc ubi nunciatum eſt equitatum Epiſcopi adeſſe, prodeunt illico ex ea centuriones equiti obviam. Hi cum equitum magiſtro aliquantiſper ſecretò ab equis collocuti, cum equitate ſimul Wicam ſe abripuerunt. Cognitis his, ab exploratoribus ad id miſſis, dolo ac fraude accepta Amorfortii, ne ſera aliquando conſultatio eſset, maturè ſibi deinceps ab inſidiis ſeriò cavendum eſse, tum demum adverterunt. Nam poſtquàm conſuetis artibus, ſycophantiis, criminationibus parum ſpecioſis, calumniis, videre Ultrajectini ſe nihil efficere: ad opprimendam inſidiis civitatem (aperta vi non poterant) per principem, conſilia intenderunt. Sequutus paucis mox diebus alius, ſed artificioſius conſutus dolus, cujus inceptum eventuſque juxtà cecidit: ut planè intelligas, omnia divino arbitrio magis, quam conſiliis humanis temperari. Epiſcopus Amorfortiam quinto Non. Martias ad ſenatum literas dat: quæ in ſenatu lectę ſunt, in hæc fermè verba. Haud perinde nocturnam excluſionem meo animo ægrè eſſe, atque ſolicitudinem veſtram mihi nunc per omnia expertam, gratam fuiſse, velim vobis perſuaderi. Quare culpam offenſæ (ſi qua fuit) omnem in veſtræ vigilantiæ gloriam & immortalem laudem averti. Adjuviſtis prætcrea tam ſalutari conſilio, ad copias finibus fugandas, quàm haud quiſquam alius antè. Quo à Magiſtro equitum accepto, cenſui non elangueſcendum, quin extemplò in omnibus vicis dari ſignum jubeam, ut ad ſecundum datum, agraria plebs in armis cum telis, ſub præfectorum ſuorum ſignis, deſignatis locis adſint. Dedi item literas ad ſenatum Ultrajectum, ut habito in urbe delectu, auxilia adverſus graſsatores itidem mittant. Contenderim, ut vos quoque voluntarios ducentos armatos huc mittatis, qui cras prima luce ex robore civitatis in Bilta pręſto adſint. Nam quò copiæ noſtræ magis ſint ſubitariæ, eo facilius erit, noſtri conſilii ſecuris, inopinantibuſque ſupervenire. Cæterum cum tempus anguſtius eſset, quàm ut poſtridie ſub exortum ſolis ſubitarios ducentos mittere valuiſsent, indictum diem non ſervarunt: nam ſerum diei erat, cum literæ Coſſ. redderentur. Exemit interim cura habendi delectus totum propè biduum. Tertio inde die Tert. Non. (ne imperio ſuo non paruiſſe obloqueretur) ſub ſigno delectos armatos prima luce in Biltam mittit. Veritus Conſul inſidias parari, (ut eſt mens humana rerum ferè in ſiniſtram partem præſaga: ſimul quia ſæpe antea inſidiis tentati fuerant) hujuſmodi conſilium init. Inſtitutum vetus erat, & multis ſæculis obſervatum, quoties duce Epiſcopo, hoſti bellum quatuor inferæ ditionis civitates conſociatis animis ac viribus facerent, ut in obſidionibus cum Ultrajectinis Amorfortii caſtra conjungerent: aliæ unà itidem caſtra metarentur. Ne igitur in locum inſidiarum armatus civis traheretur, Coſ. nuncium duas horas, quàm illi civitatem exirent, antè exploratum præmittit, ſatis ne tuta omnia eſsent. Inde Ultrajectū properè cōtendere, ac Conſulem adire, percontariq; jubet, ubi caſtra ipſe poſuiſſet: cū quibus Amorforti, qui in monte præſto jam adeſſent, conjungerentur. Pera-

git mandata nuncius. Rogat Vulvenum conſulem (nam Sulenus commodum in periculoſam valetudinem tum inciderat) in quem locum Amorfortii, ab domo exciti, ad Ultrajectinorum ſigna convenirent, ubi caſtra ipſe haberet. Ad ea obſtupens Conſul, ut hujus conſilii planè ignarus, paululum obmutuit. Mox quaſi ad ſe reverſus, ac meditabundus altiori cogitatione occupatus abfuiſſet: Paululum (inquit) me hic operire, dum in principis curiam ultro citroque eam, eveſtigio tibi reſponſurus. Nuncius nihil expectato Conſulis reſponſo (ne non maturè occuriſſe, ſuis fraudi fuiſſet) Biltam curſu quàm maximo potuit repetivit. Ibi cum Amorfortios caſu obviam haberet, haſtis terræ defixis audiendi cupidos, quid bono Bitius (id nuncio fuit nomen) adportaret, conſiſtere jubet: ac juſſo manu ſilentio. Milites, (exclamat) militia longa exautorati, domos quiſque ſuas redite: perſolviſtis principi veſtram fidem. Stipendium vobis pronunciatum emeruiſtis. Exoritur clamor pro indigno habentium, ſe domo fruſtra excitos ludibrio haberi. Nunc demum apparere, fraude ac dolo planè Ultrajectino ſe petitos eſse. Si iterum aliquando ad conveniendum dies indicatur: non magis eum ſe obſervaturos, quàm is ſervarit, cujus conſilio princeps diem hunc indixiſset. Regreſſi inde ad ducentos paſsus in dumos verſus erant, cum ſubitò quendam ita infeſtè equum calcaribus agentem, ſe ſequentem vident, ut à curſu vix ſpiritum trahens, jamjam procubiturus appareret. Miſsus hic è principis curia erat, ut retro pedes domum referentes de via revocaret. Epiſcopus vos, inquit, ab itinere cœpto retractos ad urbem accedere jubet: ut à deſignatore manſionario per hoſpitia ſuburbana, dum civis ſe inſtruat, diſtribuamini. Amorfortii mandatorum Conſulis memores, pergunt iter, quod facere cœperant. Nihilo ſecurius miles graſsator propulſo omni hoſtis metu interim pagatim ſingula loca pervagando, continentibus agminibus ruſticos ex agris in urbes migrare compulit. Deſcenderat jam infeſta manus in ripæ Vechræ amnis finitimos vicos, qui ſpectant Hollandiam. Fiebant huc ex urbe Ultrajecto quotidie excurſiones, eruptioneſque equeſtres in palantes: edebantur levia ſed ſine effectu certamina, ne nihil clari expectatique facere dicerentur. Medio civilis tumultus ardore, cum omnis religio in ſummo direptionis metu verſaretur: D. Stephanus Niveldius Teutonum ordinis Magiſter, relicta urbe, in Marſos (miliare vicus ab Ultrajecto diſtat) ubi arcem ad delicias magis, quàm ad vim propulſandam in alluentis Vechtæ ripa nuper conditam habebat, tanquam in tutum aſylum confugerat. Huc quoque omnes ordinis ſui opes, quæ immenſæ erant, quibus quàm vitæ ſuæ magis metuebat, ſolicitus transtulerat: tutiores ibi fore ratus, quàm intra mœnia. Sed eventus (inquit Fabius apud Livium, disertè & vere) ſtultorum magiſter eſt. His ipſis diebus, quibus milites omnia quanti in Vechtæ fluminis ripa vici ſunt, loca inſidebant, ipſe in arce erat: tuendi gazas ſtudio magis, quàm recreandi animum. Foſsa arx circumducta erat ſatis alta, in qua ad omnem uſum, piſcium varia genera conſervabantur, Huc gregarius fortè temporis fallendi gratia hamo piſcatum exierat ſeptimo Idus Martias. Ordinis magiſter piſcatorem è feneſtra ſublimi conſpicatus, (ut vehementis erat vir ingenii) ab arce recedere edicit: & niſi pareat, habiturum mox infortunium. Nihilo ille conſtantius, contemptis minis, ſubinde piſciculum attrahens, atque eſcam mutans, ſecurus piſcari pergit. Stephanus pro indigniſſimo habens, ſe in ſuo regno à lixa vili contemni, famulo (Gulielmo ei nomen) tormento eum iratus ſubmovere jubet. Haud cunctantet is, quod juſsus erat, herile imperium exequitur: trajicit globi jactu piſcantem gregarium per adverſum pectus. corruit ille, defluente è manu virga in vulnus. Temerarium mehercle facinus, ne dicam ſtultum; quòd cum undique in arce tam infirma, nulliſque præſidiis impoſitis munita, tantis facinoroſorum militum cohortibus ſeptus, obſeſſuſque eſset, periculi ſui non admoneretur: ubi nec auxilia expectaret, quorum adventus à vi illos & graſsationibus repreſſiſset. Quare temerarium facinus ſimilis ſtatim exitus eſt ſecutus. Manavit repens tumor atrocis facti in proximos vicos, inde ad duplicarios & centuriones: à quibus tantæ copiæ authoritate magis tum (quia militari gloria inter ſuos illuſtres clarique erant) quàm imperii jure ſurſum prorſum circumducebantur. Ad hos ſimul undique efferati unius cæde milites concurrere, indignarique cum ingenti fremitu, ſocium fortem virum nullo ſuo merito ex arce trucidatum. Cujus mortem ſi inultam ſinant, ruſticos etiam undique jam arma conſociaturos, à quibus omnibus locis per inſidias incauti opprimerentur. Exemplum in hoſtem edendum, qui prior hoſtilia intuliſset, utcunque res caderet: quo reliqui mortales edocti, interfectorum pœnas in authores juſtè verti ſcirent. Concors omnium diſsonus clamor erat hic deniq;, ut ulciſcẽdi magis necem

Stephani Niveldij caſus. Vide lib. 3. Vitæ S. Gertrudis per Abbat. Nob. & Rev. Ioſephum à Rijckel. fol. 621. in Serie Lant-Commendatorum.

1527. in Martio.

gregarii,

gregarii, quàm prædę ſtudio arx expugnaretur, ipſeque Magiſter ſuo ſanguine cæſi necem expiaret. Iuratur in centurionum verba efferatis ſpiritibus, ab oppugnatione non receſſuros prius, quàm arce potirentur, ipſumque contrucidaſſent, qui facinus conſciviſſet. Inde expugnationi ultimæ inſtructi, arcem ingenti clamore cingunt: collocatis circuitu tormentariis, diſpoſitiſque ita, ut adductis & collimatis in feneſtras, & rimas fiſſuraſque murorum ac turrium tormentis, ad prohibendam inde domeſticorum præſidiorum vim; reliqui tuto machinas admoverent. Quare ii pauci qui intus erant, nullis telorum generibus de feneſtris aut pinnis ſe ab impetu efferatorum hoſtium defendere poterant. Omnibus inde copiarum viribus per foſſam murum invadunt: atque undique ſcalis admotis, ingenti certamine in ſumma nituntur. Pars feneſtras ſubductariis funibus in tranſverſa conſertaque earum ferramenta injectis convellere: alii januas & limina è cardinibus; poſteſque ipſos ſuccula demoliri. Nonnulli tormentario pulvere indito ſeris, vectes ac peſſula perrumpere: omnes ad ſubeundum aditus tentare: magna vi rem gerere. Intus trepidatio ingens erat, & metus; armiſque quibus poterant potiſſimum, ex occulto feneſtris hærentes ſcalas cum ſcanſoribus deturbare: impigrè quiſque ſuis ſtationibus patentia loca tueri: ſolum cavere, ne qua tormentariis expoſiti conſpicerentur. Itaque diu virtute magis, & loci natura, quàm armis arcem tuebantur. Cochlea erat, per quam ex imo loco ſurſum gradibus aſcenſus patebat, per intervalla rimis ſpeculatoriis peranguſtis diſtincta. Per hanc in ſuperius conclave ſuos inhortaturus ordinis præfectus aſcendit. forte clamoribus diſſonis expugnantium inferentiumque ſcalas turbatus (veritum credo, aditum aliquà in arcem patefactum) admoto fiſſuræ capite explorat quaſi tutò, ecqua fortuna ſeſe daret, aut hoſtes impetum remitterent. Ibi globi jactu per frontem transverberatus, retrorſum abiit aliquantum; ac propemodum præ vertigine concidit. Deſcendit tamen genibus labantibus vacillantibuſque ſemianimis: ac progreſſus in atrium domus, apoplexia ſubitò ictus, exanimis in terram in ſuorum conſpectu corruit. Accurrunt deſertis ſtationibus hero famuli opem laturi: eum ſentiunt animam exhalaſſe. Oritur totis ædibus comploratio: nec ſpes, nec voluntas eſt amplius tuendæ arcis, id anxiis, ut reb. ſuis & vitæ proſpiciant: cum undique inter hæc conferti diffractis foribus, & per feneſtras illapſi, arcem capiunt. Cum armis obvios primo impetu efferati trucidant. Sacrificum cæſi heri corpori imminentem, dum animam ejus precibus Deo religioſe commendat, in veſtigio obtruncant, ac ſuper mortuum adhuc palpitans cadaver devolvunt. Sed ne adhuc quidem his ſuppliciis ſaturati, in recenti ſtrage fuſos etiam rabie pluſquàm barbarica crudeliter ferro deſæviunt. Famuli qui in teſtudineatum turris columbarium trepidi ſubducti ſcala fugerant, pacti fidem, inviolati dimittuntur. Reliqui arcem diripiunt: Huc ſtatim ſub tumultum in has regiones acceſſum, quantum ruſticorum erat, omnes ſuas opes tanquàm in inexpugnabile præſidium congeſſerat. Univerſæ hæ quoque cum theſauris ſanctioribus ordinis Teutonici, prædæ militibus fuere. Vaſa tamen argentea graviora ducum juſſu in mediam concionem congeſta, reddere coacti ſunt. Rumor patrati facinoris Ultrajectum allatus, cùm plebem, tum pleramque factionem, incredibile dictu, quàm turbavit: quos de Centurionibus ſua exiſtimatio & dudum perſpecta fides fefellerat. Cohortes ſtatim patrato facinore juſtam Ultrajectinorum vindictam, mala icti conſcientia verſi, metu pœnæ ob latrocinii ſpeciem, diverſis itineribus alii aliò domos quiſque ſuas dilabuntur. Efferarat cædes Præfecti Teutonum, factionem ad odium execrabile graſſatorum, ad quos carpendos mittuntur extemplò equites. Septem in ripa Vechtæ oppreſſi, retractique in urbem à fuga, tertiò quàm in carcerem deducti eſſent die, in foro Palatino percutiuntur. Centuriones ancipiti periculo ſoliciti, antequàm à ſuis deſtituerentur, & præda onuſti in perſecutorum manus pervenirent, cum parte copiarum Lecam trajiciunt: ubi expoſito in ripam milite, & fide publica implorata, Viennæ Herculanorum aliquandiu commorantur. Recens ira ad eos inſequendos ſtimulabat Epiſcopum, & factionem: ad quorum ægras mentes illud quoque acceſſit, quod Brederodius princeps ad robur oppidi ſui augendum, exulibus latronibuſque aſylum aperuiſſe videbatur, quibus à divinis humaniſque rebus nihil tutum foret. Eam autem animi ægritudinem Epiſcopus nihil diſſimulavit, cum Ultrajectini per literas expoſtulatrices ad illum datas nihil impetrarent, legatos ipſe miſit, qui cum eo coràm de accepta injuria expoſtularent. Miſſi autem ſunt Iacobus Mindenus, Fredericus Seldenacker, Lubbertus Walamus, & extra hos pauci alii. Cæterum Viennam hi profecti, ubi poſt acrem expoſtulationem eò ſpiritibus præ ferocibus efferbuiſſent, ut niſi, quos depoſcerent, ii

lum, facinus, quod patrarant, authorum capitibus aliquando expiatum iri: ne quod paucorum conſilio admiſſum eſſet, id univerſi ad poſtremum luerent. Nota enim vulgo erat vehementia ingenii Brederodiani: nec injuriam ſic inultam abituram, quacunque via id fieret. Suſpecta erat in primis cunctatio viri ad vindictam, reputantibus præmatura conſilia ſæpe in felicem exitum ſortiri, lenta verò majori impetu ſuſcepta, auſpicatiùs cadere. Et quanquam eum epiſcopo imparem eſſe ſatis conſtabat, timebant tamen, ne imploratis Burgundionum opibus (quod ea cunctatio minari videbatur), & amicorum fide in fines ſuos effuſus viciſſim hoſtilia inferret: & magno paucorum ſtulta libido ſtaret. Deferveſcente itaque indies ferocia, Epiſcopus cum apud animum ſuum anceps periculum reputaret, cœpit primùm per literas ad Brederodium factum excuſare: transferreque, ſe ad reddendum impelli poſſe, quod ademerat, ſi locus colloquio legatorum deſtinaretur. Inde medius his intervenit Gelrus, per internuncios amicos Ultrajectini nominis, haud pacis ſarciendæ ſtudioſos perinde, atque Hollandorum opes formidantes, inductus. Poſtulat per literas ad utrumque ſibi deferri diſceptandæ controverſiæ arbitrium. Abnuit neuter: Epiſcopus enim res quocunque modo redditas hac occaſione cupiebat. Brederodius haud obſcurè advertens quid à principibus Ultrajectini nominis talium rerum artificibus elaboraretur, fidem penes arbitrum conſtare juſſit. Gelrorum Dux paucis pòſt diebus, quàm ita inter principes convenisſet, occultè per literas arcis Meidenſis præfecto imperat, ut extemplò ex ea deductis præſidiis, ditione Vienneſi decedat: jam inter Ultrajectinum & Brederodium de pace convenisſe. Ille vim hoſtium veritus, priusquàm pacis fides omnibus innotuisſet, nocte cum præſidiariis furtim tranſmiſſo vado Ultrajectum fugit.

Brederodiani ingenii ferocia.

 LAM-

mineris, ſi per occaſionem infortunium feras, retaliatum ex jure eſſe, & non læſum prius.

Amorſortiorum factum conſultiſſimum.

Præfectus contemptis Amorfortiorum expoſtulationibus, principis juſſum obfirmatus obire pergit. Petit extemplò per literas ſenatus fidem ab Epiſcopo legatis mittendis ultro citroque Wicam eundi, (non enim temerè erat, quòd contra jus gentium ſe violatum iri metuerent) à quibus querelas de ſuperbia & vi quorundam præfectorum juriſdictionis Amiſianæ intolerabiles in agrariis adminiſtrationibus cognoſceret: à quibus ipſi & coloni ſui indignis contumeliis afficerentur. Reſpondit Epiſcopus, Calend. Iun. ſe mirari, cur bonam pacem ab ſe exorarent, cum ea non niſi ab hoſtibus, & iis quorum fides ſuſpecta eſſet, peti ſoleat. Quod potuit, omnem benevolentiam erga ipſos ſemper declaraſſe: nec dubitare, quin ita quoque de ſe exiſtimarent. Tantum abeſſe, ut hoſtilem ſpiritum aut inſidias ab ſeſe metuerent. Nihil moratus ſenatus, legatos mittit quatuor ſenatorii ordinis principes, Iacobum Dolrerum, Ioannem Soſium, Gerardum Soſium, Nicolaum Gerardi filium. Brevi pòſt hi profecti Doreſtatum venerunt. Nuncio in arcem Amorfortiorum legatos adveniſſe allato, poſtridie exponendæ legationis iis copia facta. Huc intromiſſi, principem pedibus boloſerico faſciolo obligatis humili ſcimpodio ſedentem, pallidum extremaque macie confectum, (ut qui ab adverſa valetudine nondum reſtitutus eſſet) ac planè Trophonianum aliquem offendunt. Aſſidebant dextra lævaq; ab intimo conſilio, Iacobus Mindenus, Fredericus Seldenacker, Hadrianus Rhedius, Gyſbertus Hardenbrochus. Atque inter hos præter ſpem & expectationem præfectum arcis Amiſianę offendunt. Et quanquàm hi commodius eum coràm de vi & indignis contumeliis acceptis criminari, ac viciſſim ille ſuam cauſam tueri poterat, quàm ſi in abſentem multas acerbas accuſationes cumulaturi fuiſſent, non fefellit tamen Amorfortios, quid inter ipſos alebatur. Diſſimulata interim in præſenti ſolicitudine, Dolrerus exorſus eſt acerrima oratione, indigna, quæ indies à præfecto paterentur, exponere, eaque axaggerare, quantum dicendo valuit. Per illum jura patria, inſtituta majorum, beneficio priſcorum antiſtitum accepta privilegia, laudatas conſuetudines, forenſes in ſuburbana juriſdictione, in villas & prædia pluſquàm tyrannica ferocia ſævientem everti. Colonorum paſſim fugam fieri, alios arreptos indicta cauſa in cuſtodiam trahi. Vt vis proſit, cauſas eum comminiſci, ac principis imperium prætexere. Velle ſcire ſe, num hæc illius juſſu exerceat, an privato conſilio. Poſcere res ablatas reddi, indigna illata ſarciri aliunde, atque illum facinoroſum ob graves injurias memorabili multa anquirendum. De his certiores fieri cupere, ut eſſet quod domum regreſſi ad ſenatum referrent. Finem dicendi fecerat Amorfortius. Legatis paululum exire juſſis, Niveldius in conſilio manſit. Diſſimularunt tamen dolorem in præſenti Amorfortii, & indignitatem, quam paulo pòſt aperto ſtomacho detexerunt. Intrò mox revocatos, magnis certatim clamoribus toto conſeſſu aggrediuntur: nulla vox ſatis gravis atroxque invenitur, qua dignè appellentur. Sub hæc pauliſper ſilentio facto, Aulæ præfectus acerbè in eos invehitur, nihil expurgans præfectum Amiſianum, ſed translatione utens; Non eſt, inquit, cur vos Amorfortii rogetis, quo conſilio, ſuo ne an alieno, veſtræ poſſeſſionis colonos arripiat præfectus Niveldius. Quod ut ſciatis, quicquid hujus geſſit hactenus, epiſcopi juſſu, cui jurejurando obnoxius eſt, geſſit; & graviora in ſua juriſdictione deinceps ubi juſſus erit, moliturus. Nec veſtri fori poſſeſſiones jurave uſurpat, cum extraurbanæ juriſdictiones ad epiſcopum pertineant. Vana interim ſub veſtro nomine libertatis perſuaſione facinoroſi homines agrarii tuti; quicquid neque jure, neque conditionibus æquis obtinere poſſunt, ad id occupandum aperta vi palàm utuntur. Veſtrum exemplum imitantes, libidinem pro jure habent. Pervicaciæ impunitas vobis ad omnia animos facit, ut ubique etiam jura libertatesque allegentur. Habet in memoria adhuc princeps refractariam illam ſuperioribus annis pertinaciam veſtram, cum temporibus civilis diſcordiæ, per vos tantis & tot tumultibus conquirenda pecunia differretur. Qua ex re irritatum ejus animum multo adhuc inclementiorem experiemini. Injuriæ tardè ſeneſcunt. Adverſus hæc, multa quæ viderentur opportuna, Amorfortius reſpondiſſet, quorum alia probabiliter refellendo, alia defendendo, continuis orationibus aliquot horas conſumpſit. Exitus hic ad poſtremum ab eo orationi eſt impoſitus. Conclamando obteſtati ſunt, indignam vim ſibi fieri; & opprimi ſuam libertatem. Vel illud rem ipſam coarguere, quòd is cujus criminandi cauſa huc conveniſſent, contra jus æquum-

Injuriæ tardè ſeneſcunt.

quo conſenſu obnixè à me contenderunt, ut locus habendi conventus Doreſtati edicatur. Idem reliquæ civitates per legatos flagitarunt. His à ſuis quibuſque permittetur poteſtas, conſtituendi quod è re communi viſum erit: ne conſultando tempus extrahentes, in novos & inexplicabiles labyrinthos malorum denuò abripiamur: id quod ſuperiori triennio heu nimium experti ſumus. Velim vos legatos huc veſtros quoque ad XIV. Cal. Iun. è ſenatu, cum integra tranſigendi conſtitutionem poteſtate citra relationem mittatis: ut eo die ſub Veſperum in diverſorio adſint. Mane poſtero die ſtatim ad conſultandum maturè convenietur. Poſtridie vetus ac novus ſenatus in hujus rei deliberationem habitus, facto ſenatuſconſulto, in hæc verba per literas principi reſpondit. Non eſſe è repub. poteſtatem tranſigendi quicquam hac in re cum ditionis ordinibus, cuiqam permittere, quamvis turam ipſe obtenderet, & periculum avertere videretur. Sed & cauſam ejuſmodi eſſe, ut ejus deliberatio ſit, penes quos ſummum imperium in repub. eſſet. Retuliſſe itaque hanc conſultationem ad veterem ſenatum & populum. Decreviſſe autem, ſciſſeque hos, ut ea quæ legatis mittendis mandarentur, ſcripto ad concilium Doreſtatum dato reſponderentur: ut ordinum atque civitatum auditis ſententiis, Amorfortiorum reſignatis literis, ſententiæ non deſiderarentur, (non enim feſellit eos quò iret tam præceps ad decernendum conſilium) ne quid obſtinatiam calumniarentur. Cæterum eorum ſententia ſcripto tranſmiſſa, hæc fuit Multis in exordio verbis ſpecioſis excuſabant, cùm illud, quòd convocati cum aliis civitatibus legationes non decreviſsent, tum quod extra neceſſitatem, integram rem ordinibus non permitterent: temporis rationem enim ad eam rem maturius conſilium poſtulare. Velle tamen principi & ordinibus ſcripto id conſilii date, quod per legatos daturi fuiſsent, utcunque acciperetur. Omne ſtudium præſulis conſervandæ pacis, & ocii publici firmandi juſtum ſe habere & bonum: verùm hoc unum ſibi videri ab ejus dignitate alienum eſse debere, quòd cum ditio omni difficultate; parta poſt horribilem tempeſtatem tandem tranquillitate, ſe evoluiſset, & onere quinquaginta milium, quorum collatio difficilis fuiſset, levata foret: nunc eam ipſe in novam malorum excetram conjicere adoriretur, quaſi tot tantiſq; malis nondū ſatis edoctus eſſet, hac via rem Ultrajectinam in ſuum ipſius exitium defluere. Impenſas autem has de quibus ſolvendis in præſentia diſceptaretur, factas, nihil ad ſe aut communem ditionem pertinere: quarum cum bona pars ab Ultrajectinis per inteſtinos civileſque tumultus nuper conflata eſset, in confeſso ſtare ad eoſdem illas ſeparatim pertinere. Iniquum peti à ſe, & aliarum civitatum legationibus, ut cum publica ditionis calamitate eorum amentiam in commune luerent. De paludibus verò, in quarum lites cum adverſariis, & legationes, non tenues ſumptus facti eſsent, commentum impudens verius, quàm ludibrii ſpeciem videri. Et hos quidem nihilo magis publicos, quàm illos, ad Ultrajectinorum motus compeſcendum, collocatos. Placuiſse ſemel frequenti ordinum concilio, cum luculento decreto facto, ut fundorum domini ad eas ſoli, quæ fierent, impenſas deinceps tenerentur: atque illæ in dominia earum, de quibus lis agitaretur, privata conjicerentur. Se cum aliis antè tempeſtatibus, tum ſuperioribus annis in diſceptatione de jure paludum, legationes ſuas publico ſumptu ex ærario etiam miſiſse, ſimulque indies mittere. Et ne tanquam vanum id coarguatur, ſupereſse quæſtores, quorum calculi relati eam rem teſtarentur. Quare non magis ſe teneri ad Ultrajectinorum impenſas, in domeſticos uſus, in legationes factas, quàm ipſi olim ad octuaginta milia tenebantur, ob quæ omnibus propè mortalibus civitas Amorfortia in Swullingiaco negotio obnoxia fuiſset. Qua tempeſtate, ut ipſorum fides non implorabatur, quo pecunia adjuvarentur; ita nihil ſua ſponte vice humanarum fortunarum civitatis ſociæ eos commotos fuiſſe. Cum ea controverſia juſtiori ratione publica ad conferendum, quàm hæc ſit, eſſe potuiſſet, quare ordinum fidem tum imploraſſe debuiſsent Amorfortii. Recitatæ in frequenti ordinum conventu hæ literæ Doreſtati effecerunt, ut tum conſtituendis collationibus ſit ſuperſeſsum. Laborarum nihilo ſecius eſt ab ordinibus ut conſtitutio tributaria aliqua excogitaretur. Et quamcunque ingrediebantur viam, unus is ſcrupus obſtabat, urgebatque, quòd Amorfortii ubique intercederent, ut ipſi à contribuendo immunes eſsent. Ratus princeps cum eo populo mitius agendum, blandimentis eos adoritur. Quarto nonas Iul. Hadrianum Rhedium, quem civitati charum, & gratia populari plurimum illic valere conſtabat, legatum eò mittit. Poſtridie quàm venit, ſenatus ei datus fuit: in quem introductus, quid miſsus eſset, breviter exponit. Repetitis eorum annorum variis caſibus, in quos præſul infœliciter inciderat, docuit qua vigilantia, ablata olim caſtella, oppida, arces, ditioni grandi ære reſtituiſset. Inteſtinum inde incendium

Amorfortiorum æs alienum.

ortum

culto, niſi exules nimis luxurioſa lætitia impotenter exultantes, inimicis paria exilia indicio convictis damnatiſque ubique inſultaſſent. Quare Ultrajectum his undique rumoribus allatis, à factione trepidatum ſeriò eſt. Metu igitur, ne plebs ad novas res inclinata, per hos nuncios alios ſuper alios è finitimis civitatibus in urbem repentes, reſumptis armis cœmeterium occuparet, epiſcopum per literas ex arce Dorestato ordines tumultuoſe Ultrajectum evocant. Iam à gravi morbo utcunque bonæ valetudini redditus erat. Lætus ille ſibi eam occaſionem offerri, quam dudum dari ſæpe exoptarat, per literas Florentium Burenorum Comitem, cujus nominatim conſilio ad hanc rem etiam antea uſus fuerat, illico conſulit. Erat is per id tempus Iſelſteinæ, (oppidum id ab Ultrajecto juſtum miliare abeſt) dabatque per literas è repræſenti natum hujuſmodi conſilium. Quoniam ingens ſolicitudo ordinibus tranquillandæ conſervandæque à novis motibus reipubl. ineſſet, nec id ſine præſidiis armatorum fieri poſſet: id quod ex ſuperioribus ſeceſſionibus nuper expertis ſatis conſtaret: principem ipſum quoque ſui debere periculi admoneri: documento eſſe trium annorum tumultus, quàm parum inter armatos cives ſibi inermi ad illos à novis rebus prohibendum tutum foret. Quare adverſus vim incertam, injuriaſque omnes, ad cuſtodiam corporis ſui item, ab ordinibus equitum turmam unam, peditumque unam cohortem, quibus munitus urbem ingrederetur, ſibi decerni ipſorum ſumptibus expoſceret. Fore id non ſolum ipſis ad quietem domeſticam firmandam utile, ſed etiam neceſſarium: niſi mallent ex tranquilla & ſerena luce in turbidam tempeſtatem, majori quàm antea cum omnium eorum, quæ reliqua ſibi feciſſent, periculo relabi. Nec eſſe cur id ad plebem ferant, velint, jubeantne id fieri: poſitum in ipſorum ditione, quo dignitatem ac ſalutem ſuam tueantur. Instructus his artibus Epiſcopus, literas Ultrajectum ad ſenatum trium ordinum dedit. Reſolutis lectiſque, major ſolicitudo univerſos inceſſit: reputantes, quantum ipſi alias, quantum Epiſcopus authoritate, blandimentis, cum civitas in armis eſſet, effeciſſet. tandem huc convenere, ut (quoniam commune omnium periculum ageretur, & ſalus) præſidia peditum in urbe collocarentur. Decernendas eas copias principi per ſpeciem tuendi corporis ſui, ad quas conſcribendas feſtinato opus eſſe: ut primo tempore cum his, non autem majoribus in urbem maturaret. Et quanquam decreta præſidia adverſus gliſcentem ab integro conjurationem imponenda è repub. ducerent, tacita ſuſpicio è ſparſis exulum rumoribus, primoribus factionis è nobilitate equeſtri inerat, & metus, ne aliò verterentur. Auxere illum metum crebra cum Burenſi colloquia, & inſolens conſuetudo, ac frequens: cujus pater, adeoque ipſe ſemper hoſtili animo erga ſe fuiſſet. Acceſſit ad hæc mali conſcientia, in lævam partem ferè ſuſpicax. Decreto ordinum factioſi quidam terrore armatorum perculſi, umbra Tribunorum freti, cum armati in publicum proſiluiſſent, obſtare palàm conabantur ne procederet: vociferantes, auxilia externa non ad continendam civitatem à ſeditione, ſed ad exules reducendos, ſumendumque ultimum humanorum ſupplicium de iis, qui Epiſcopo ad pellendos inimicos authores, quique actarum ſeceſſionum concitatores extitiſſent, ſpectare: ſe clauſuros illi portas, ſi præter ſuos, mercenarium aut ſtipendiarium equitatum, aut ſupra decretam unam cohortem pedeſtrem, ſecum adduceret. Conſul Wulvenus, ne qua vis oboriretur, portam Albam qua urbem intraret, occupat. Urbem eo jam lectica ingreſſo, multo major fremitus exortus, conquerentium clamantiumque, nunc ſe apertè & rempub. proditam: omnia ex compacto geri. Pedites ex infeſtiſſima nomini Ultrajectino gente, cum qua nativum quoddam odium & fatale in æternum exercerent, conſcriptos in ſe intra mœnia collocari. Hanc eſſe ſtirpem eorum, à quibus bis penè per proditionem urbis olim, auſpiciis Frederici, Gysberti Strabi cognomento Iſelſteinenſis; & filii ejus ductu Florentii capta fuiſſet: huic bellum etiam ſe ob acceptas illi injurias intuliſſe, & oppidum obſidione cinxiſſe. Erat autem cohors ſubitaria illa tumultuoſe è Benſcopiis contracta, atque à Florentio Epiſcopo (quia raptim hæc agebantur) Ultrajectum properanti miſſa. Per hoſpitia bis vixdum diſtributis, cum ſenſiſſet præſul talia inter cives moveri, poſtridie quàm urbem introiſſet, Benſcopios exauthoratos dimittit: tranſlata culpa in errorem & ignorantiam, facile iram fremitumque vulgi leniit, ac ſe ſuſpicione liberavit: magis ut id quod in animo tectum habebat, diſſimularet, quàm ut vulgi querimoniis, aut inſanis clamoribus, metu aliquo compulſus, morem gereret. Statim ordinum conventum habet: in quo de ditionis negotiis ordines diſceptarunt: præcipuè autem de vi & injuriis Hollandorum, adverſus quas nullo jure gentium agi poſſet. Civium bona & uſurarias pecunias in omnibus locis manu injecta publicè tenere: fructus agrorum pro libidine in ſua ditione occupare. Sponſione cum nollent contendere,

Exulum Ultrajectinorum impotentia.

Conſcientia ſuſpicax, ſi mala.

Vide D. Buchelium ſupra folio 314. ad Hedam.

Benſcopia cohors ex pugnacibus ruſticis.

dere, aperta vi invaſis omnibus, paludes non judicio, ſed ferro atque igni, niſi ſponte cederent, uſurpaturos. Poſtulaſſe ſe conſtituendem diſceptatorem, aut controverſiam judicio dirimendam, contentos eas ſibi abjudicatum iri: oblatis præterea, dum pronunciaretur, fundis fiduciariis: prædibus prædiisque cavere velle. Ad poſtremum (quando illa abnuerent) cauſam petere ampliandam: verum ab illis nihil æqui obtineri poſſe. Hoc ipſo conventu relatum quoque eſt, de certamine irarum inter Gelrum & gentem Tranſiſelanam, deque eorum errore: quorum neutri, ira, cupiditateque effaſcinati, cum alterius cauſam ſanè perſpicerent, ſeſe mutuò criminationibus inſectari, incuſare, fœderis facti violatores expoſcere: animos reſumere, res repetere, queri pacis conditiones à Treverenſi dictas non exequi. Suollanos contrà conqueri, nullas pacis leges, nullam fidem ſibi a Gelro ſervati. Ille contrà, ferocius culpam à ſe in Swollanos avertere. His omnibus de rebus cum crebri conventus ingenti ordinum ſumptu habiti eſſent, parum fuiſſe promotum. Veriti itaque ordines, ne paulatim ira ſtimolante in tantam rabiem certamen tandem erumperet, ut dirimi nequiret: idque Gelrus *Burgundis inimicus Gelrus.* anniteretur ut primùm Swollanos, inde univerſam Tranſiſelanorum gentem ſub jus ditionemque ſuam redigeret, propoſuerunt quod è re ſuperæ inferæque ditionis foret: idque maturè exequendum, antequàm ſerum auxilium malo accepto circumſpiceretur. Quoniam autem hinc ab Hollando, inde à Gelro in diverſis cauſis & locis infeſtarentur, eorum alterutrum in gratiam ſibi reconciliandum cenſent. Legatos ab Epiſcopo ad Gelrum (quia is ex eo, quo arma ferre potuiſſet, jurejurando propè hoſtem ſe Burgundionibus perpetuum fore obſtrinxiſſe, ob crebras in eorum agros incurſiones videbatur) primo quoque die mittendos, qui utili aliorum principum & populorum exemplo, cum eo de ſocietate incunda, quo res ſuæ validiores eſſent, poſito cum Tranſiſelanis certamine agerent. Fœderis leges, quæ juſtæ eſſent ac bonæ, daret ipſe: quæ ſi placerent, ratæ haberentur. Hoc pacto propediem fore, ut per hanc initam ſocietatem, ſua potentia & opes, in magna gloria celebritateque, & inimicis terrori ipſi foris eſſent: & eorum edictum de fodiendis paludibus editũ, ſine effectu intermoreretur. De exulibus vero, qui urbi imminere, aliis ſuper alios nunciis indies allatis ferrentur, ordinibus curæ fore, ut fruſtra eſſent. Refrixit interim res de legatis mittendis, ut multa alia per id tempus frigidè quidem, ſed utiliter tamen in deliberationem ad conſultandem deintegrò, propoſita, ſegniter ad exitum deducebantur: ſive id opera & artibus quorundam, qui inter ordines Burgundionibus impenſe ſavebant, accidit: ſive quod de fœdere deſperarent: neutrum habeo cur affirmem. Erant apud Vltrajectinum & Gelrum in intimo conſilio ſinguli prudentia inter ſuos conſpicui: nec minus apud ſuos uterque principes gratia & authoritate pollentes: pacis concordiæque, quoad dabatur, aliis aliud ſuadentibus, ſemper authores. Hi ex compoſito ſuum uterque ſecretò ignorantibus ab iiſdem conciliis reliquis, tentant, num via ad æternum fœdus ſanciendum inveniri poſſet. Abnuit neuter: quin benignè utrinque reſponſum, gratiæque inſuper actæ ſunt: uti quibus principum ſalus, & patriæ cuique ſuæ res curæ eſſent. Hortari ad maturandum, quàm poſſent occultiſſime, conceptum fœdus, ne per dilationem & ſegnitiem, conſilium, indicio alicui innoteſceret, diſturbaretur: ut pacis & fœderum leges æmulantium ſtudiis ſæpe in bello & ocio diſtrahi ſolent. Cogitare quàm utilis pariter & opportuna ea pax utrique regno eſſet. Admonere ſuum quemque periculum, *Hollandi bellandi occaſionem cum Vltrajectinis quærebant.* opus eſſe maturato, quòd res Tranſiſelana haud procul ab armis abeſſet. Ab altera parte Hollandos bellandi cum Vltrajectinis materiam quærere. Quare cum hi utriusque gentis principibus in medio opportuni ad exitium ſtarent neceſſarias magis quàm honeſtas in ultimo diſcrimine quaſuis conditiones cum Gelro ſocietaris epiſcopo accipiendas eſſe. Diſtulit, dum hæc à duobus deſudarentur, exulum deſtinatum epiſcopus negotium in aliud tempus: maximè cum præter expectationem præſidio Benſcopiorum tumultuario deſtitutus eſſet. Sed in fœderis legibus conſcribendis acriter interea laborari cœptum: & habebat res tanto plus difficultatis, quanto hoſtilia inter Gelrum & Swollanam factionem ſerverent magis. Cætera conventura facile videbantur. Et ut celerius tranſigerentur omnia, placuit principi utrique unum aliquem fidæ taciturnitatis, ac continentis linguæ in negotii participationem, utrunque aſſumere. Interim dum hæc peraguntur, dies ad conveniendum in Apeldornam Gelro & *Appeldorniæ conventus inter Geldros & Swollanos. Pontanus fol.729.* Swollanis ut injuriæ diſceptarentur, indicitur. Servato ab utriſque die, frequentes illò convenere. Eòdem ex ordinibus Ultrajectinis, qui apud ducem gratia valebant, ad utroſque in gratiam reconciliandos, Tranſiſelanorum literis evocati, ut diſceptatores legati ſumptimittuntur. Ibi ducis legatus acerba oratione in Swollanos invehi exorſus eſt, nihilque gravius

vius principem ſuum ferre dixit, quàm petulantes quorundam linguas, & in ſe dicacitatem: qua cum liqueret ejus majeſtatem palàm imminui, poſſe ſe haud juſta minus in illos arma induere, quàm ſi rebus ablatis priores bellum intuliſſent. Fuiſſe Swollæ item plebeium hominem, qui præter convicia multa, in frequenti compotatione Carolum Ducem proditorem appellaſſet: nihil aperto Marte, ſed omnia Punica fide, & per inſidias proditionemq; gerere. Hæc cũ ab illo dicta fuiſse omnibus mortalibus conſtaret, in eum lege non agi, ſupplicium non ſumi. Quare niſi epiſcopi diuturnus morbus obſtitiſset, cujus rationem haberet: contumeliæ irrogatæ pœnas, univerſos dudum exoluturos fuiſse. Menſis ſpacium, dum reſtituatur quiritationi, ſumendoque ſupplicio, de majeſtatis reo concedere. Velle, ſalva veteri cum Ultrajectino populo neceſſitudine, debito ſupplicio temeritatem linguæ petulcæ utili aliorum exemplo & documento ad poſteros puniri. Excuſantibus autem Swollanis hominis ſtatim fugam, juſseq; ſe eum ad pœnam conquiri primo quoque die, ſecretò de ſocietatis legibus illi, quos ſuprà commemoravi, conſcribendis interim colloquuntur. nam ii principes legationis data opera utrinque ad ſummam quandam fœderis complectendam, ad hunc conventum miſſi fuerant. Tabulas, quibus invitus coactuſque præſul in ſeceſſionibus civilibus populi juſsa de exulibus, de æquanda plebi in reipub. oneribus ferendis religione approbarat, Tribunis circa hos dies extortas diſcidit: plus (ut apparebat) ad legem de exulibus à ſe latam olim, abrogandam, quàm reſtituendam religioni ademptam libertatem. Nam cum, illorum quoque tum pari vi expreſſas tabulas conſignatas, hic repetere, & reſtituere potuiſset, eas penes populum reliquit: odio quodam eorum, ut à quibus initium miſcendi omnia ortum eſset: & præbuiſset hac via paulo pòſt, reſtitutis exulibus inimicis, in æternum pendendis vectigalibus vexandi eos opportunitatem, niſi fatum diverſum urſiſſet. Quare omni nomini religioſo odio eſſe cœpit: cum criminari inter ſe, eum parere id tandem quod diu parturire dictus eſſet: iiſdem ſe quibus cives opprimeret, artibus ſub jugum gravius propediem miſſurum. Fremere item plebs, & indignari, nec adverſari audere: quippe cujus vires enervatæ jamdudum, fractæque eſsent. Factio variè his rebus affici. Nam ut ob fractam plebis vim lætior erat, ita cum ex his, & ſimilibus colligerent, in eo rem verti videri, ut de ſiſtendis exulibus, reſcindendiſque tot actis ſuperiorum annorum moveretur: in metu ingenti erant. Auxit eam ſuſpicionem & aliud. Epiſcopus nihil motatus, extemplò ordinum concionem advocavit: in qua poſtquàm multa de difficultate continendi populum ſub imperio diſseruiſsèt, rempub. non ſuffecturam perpetuis impenſis, quæ in ſtipendium militare in urbe contra rebellionem fierent: ad ultimum poſtulavit, ſibi concordibus ſuffragiis locum intra muros deſignandum arci condendæ ſuo ſumptu decerni. Quod ſi id judicarent ad deformationem nobilium ædificiorum fore, tradi unam quatuor portarum præſidiis obtinendam, quam libero ſuo arbitrio muniendam permitterent. Alioqui, inquit, nullam ſpem conſervandæ inteſtinæ concordiæ habeo. Nam cum neque mihi pecunia ad cohortem alendam, neque vobis ærarium ad turmas equitum per aliquot annos ſuppetat, quibus artibus potiſſimum plebs tam efferata regi poſſit, non video. Et omninò tumultuandi licentia tantiſper prohibenda eſt, donec ferox populus longo ocio aſſuetus, armorum obliviſcatur. Sed nimis remiſſos animos ampliſſimi ordines erga rempub. gerimus, noſtra oſcitantia ipſis arma in reipub. viſcera ſuppeditat. Quid quæſo tanta noſtra cura, quid tot vigiliis à nobis effectum eſt, non operæ eſt commemorare. Ex eo certè, quo omnem vim, omnia flagiria facere occuparunt, vix nocturna una dimicatione, eaque cum periculo everſionis reip. conjuncta, inermem multitudinis inconditæ turbam poſt duos amplius annos; quod inteſtinum malum cœpit, cum veſtra clade inſigni ſuperaſtis. Clauſi trabium vallo, & noctis beneficio caliginoſæ tuti, niſi occupati fuiſſent, in equeſtres, in religionem, in omnes bonos ad cædem deſtinatos, cum prima aurora erupiſsent. At vos viciſtis: ſed ea victoria præſenti numini magis, quàm veſtræ virtuti adſcribenda eſt: ut mirentur homines militaribus artibus clari, veſtram temerariam verius & inconſultam, quàm circumſpectam audaciam vobis tam fœliciter cecidiſse: neq; majorem per tenebras cladem fuiſse acceptam. An deinceps ſperatis ſtatum reip. pacatiorem abſq; præſidiis? Nullus (credite mihi) hoſtis gravior eſt, quàm qui victus, ademptis ſemel armis per ignominiam, ad arma iterum conſurgat. Habemus eoſdem hoſtes intra muros, cum quibus ſexto Id. Decemb. collatis pedibus pugnavimus: ſed eo infeſtiores, eoque graviores, quo ſint occultiores. Minima eorum pars ſunt exules. At ii quos ego metuo magis, ſunt, qui intra eoſdem parietes multa blandimenta dando, nobiſcum vivunt, ad omnem occaſionem ulciſcendi ſe intenti. Quare omninò præſidio opus eſt,

Carolus Geldrorum dux dicacitate offenſus.

Arcem Ultrajecti Epiſcopus inſtituit facere.

Ocio feroxi populus manſueſcit.

Hoſtis graviſſimus, qui.

& quidem

& quidem intra muros ne in poſterum ad arma recurratur. Atqui quid è rep. his temporibus magis ſit ducendum, æſtimare libet. Adverſus malevolorum vim, certè nihil æque ad concordiam & ſocietatem animos conglutinabit. Bonis aſylum, facinoroſis & concordiæ turbatoribus multiplex terror erit. Quod autem imperium, quæ authoritas ſenatus olim fuit, injecto metu reſtituetur, ſi in officio durantes in priorem habitum iterum manſueſcant? Leones videmus, & re ipſa experimur, & urſos, & ſi qua ſunt his truciora animantia, domari: adeoque ut naturali poſita truculentia, ad humanum convictum & conſuetudinem cicureſcant: peneque inſiti ingenii obliviſcantur. ſic efferati hi longa tumultuandi licentia, niſi perdomiti perpetuo metu, barbara ingenia exuere nequibunt. Leges huc uſque ſepultę, quantum obfuerint ad opulentiam tum publicam tum privatam, experti ſunt ii, qui ex opere manuario numeroſam prolem domi

Vis ubi valeat.

aluut, quique uſuris defraudantur. Valuit vis: quippe quos nullus pœnæ metus coercuit, ii nō cuſtodiā non anquiſitionem, non præſidium in quod arrepti, tantiſper vincti detinerentur, dū quocunq; modo ſe redemiſſent, formidarūt. Emolumenta ditia hinc itaq; ad omnem ordinem provenient. Iam ſi quod propriū eſt hujus rei, libeat expendere: ad civem ſub jus & poteſtatem veſtram redigendum, unum id eſſe neceſſarium, in confeſſo erit, extra quod reſpub. & omnes utriuſque ditionis opes brevi aliò delabentur: ſed magis in pace quàm in bello extremè opus erit. Portę foris ab exulibus, intus ab infeſta omnis ordinis mortalibus plebe quamvis tectè obſidentur. Arripiatur quis è novarum rerum authoribus: conſociemus & arma & animos, ut ab armata multitudine, ſi ad arma conclametur, nos ferro defendamus: quo præſidio ordines ſepti, tuti erimus, ſi armata ſeceſſione cœmeterium occupaverint? Præcluſis fugæ portis, ad cædem, & ſuppliciū de vobis ſumendum vertentur, ne meo quidem capiti parſuri. Vincent illi perlevi mehercle momento: quippe & numero & robore vigentium corporum ſuperiores. Captus in hac ipſa urbe ad conſimilem ferè modum fuit (ſicuti accepi) Gulielmus Mechliniensis à Lich-

Hæda fol. 227.

tenbergana factione & plernq; nobilitate: cujus tamen potentia quàm plebis minus formidabilis in inteſtina rabie eſt. Ut eò armorum non veniat res, verùm cum omnia caſuum ſint incerta, dementiæ eſt velle eorum furori ſtare opportunos, ubi liceat eſſe ſecuris. Me timor inceſſit ac horror, quoties mihi in mentem venit ille dies, quoad trepidè allatum nuncium excuſſa epomide, è baſilica excitus furenti multitudini ad cratem cœmeterii occurrebam. An quiſquā ve-

Vide ſupra fol. 34.

ſtrum eſt, qui non horreat, quando ſubit illa trepidatio, cum plebe tota urbe concurrente, quiſque auro ſuo argentoq; ſignato, facto & infecto conſuleret, metu ne opulentiorum ædibus diripiendis imminerent? Præſidio verò poſito, ſacra profanaq; omnia extra metum direptionis ſtabunt. Non imponent inſueta religioni onera: non adigent ad vectigalia pendenda: non libertatem veſtram oppriment: neque quoties ſubit in mentem, conſignatas tabulas armata vi extorquebunt. Porrò peditum in urbibus præſidia, ut magnis impenſis conſtant, ita haud perinde firma ſunt, atq; arx foſſa valloq; circumducta. Corrumpuntur familiari convicti hoſpitū: & cum urbano luxu, perpetuoque ocio frangantur, contemptui magis quàm formidini vulgo fiunt: ut ſi ad manus ex præparato perveniatur, rem in ancipiti pugnæ eventu ponant. E veſtris annalibus mihi narrari memini, hanc urbem validiſſimis mille trecentorum peditum copiis à Davide munitam, Henricum Niveldium cum parva Montfortiorum Amorfortiorumq; tumultuaria collecta manu, per portulam intromiſſum aliquando oppreſſiſſe. Quare rectè juxtà ac prudenter finitimi principes mihi feciſſe videntur, qui populum ſub imperio & ocio conſervaturi, arces & caſtella civitatibus impoſuere: quamobrem nullo inteſtino incendio amburuntur, nullæ factiones ibi flagrant. Pacis ociique turbatores arrepti in vincula ducuntur. Illud autem interim vereor, ne taciti, neſcio quid difficultatis rem habituram, apud animos veſtros auguremini: nec dubito quin jugum inde metuatis, exemplo portæ Cathariniauæ ab Egmondano vallo foſſaque cinctæ territi. Fruſtra mehercle id metuitis: plebis enim potentia quaſſata, nemo contrà mutiet, tantum abeſt ut quiſquam arma ſit ſumpturus ad opus impediendum. Eo jam abſoluto, mea præſidia deducam, ac vobis tuendum tradam, ne per me libertatis veſtræ jura labefactata ullo ſeculo dicantur. Utile conſilium & neceſſarium ad tradendam poſteris rempub. Quod ni ſcirem, nunquam hodie ad id vobis perſuadendum in concionem prodiiſsem. Sin quid ſecus viſum erit, eo utimini, meque certiores brevi deliberatione facite: ne conſultando extrahentes tempus, & vos, & rempub. in novas turbas conjiciatis. res moram non patitur. Oratio principis ſparſos de exulibus patriæ reſtituendis nuncios non tantum confirmavit, verumetiam eum factioni inviſum fecit. Nunciabatur ſuper hæc, exemplum ingentis præſidii in Brabantia delineatum fuiſſe viſum, opis miræ magnitudinis,

Clarè hæc narrantur à Thoma Baſino lib. VI. hiſtor. ſuarum nec dum editarum.

Arces eur in civitatibus.

turritum,

turritum, aggere intus, foſſa foris circumductum, inexpugnabile: quantum ex picturæ lineamentis colligere poterant ii, qui viderant ipſum in re præſenti præſidium effigiatum. Afferebatur & alius rumor, eum cohortes aliquot Benſcopiorum in urbem recepturum fuiſſe, ſi conſilium proceſſiſſet. Huic trepidationi ſupervenere ex aula Burgundica literæ ad homines primariæ nobilitatis occultè datæ, ut circumſpectè intenteque portarum cuſtodias agerent: ne externas equitum peditumve copias in urbem reciperent: ali aliquid inter quoſdam adverſus eos, qui tum primas inter ordines tenerent. Agi item, ut valido impoſito præſidio, opes epiſcopatus ad Hollandos transferrentur. Quare noctu interdiuque excubias in portarum, murorum ſtationibus quanta poſſent ſolicitudine, tenerent. Aliis ſuper alios his nunciis allatis ordines ſeriò perculſi, maturè deliberarunt, conveniuntque, epiſcopo poſtulatum apertè negandum eſſe: tum enim ſubibat omnium mentes miſerrima civitatis conditio, cum ſub Davide porta Cathariniana in Egmondani ditione, ablatis urbi tormentis omnibus, & ſecluſis, foret: Adfuit brevi interim conventui habendo edictus dies, quo principi certum reſponderetur. Ibi prius ordines ſuis in præſulem multis commemoratis officiis, quæ negari non poterant, gratias ei egerunt, quòd urbem incolumem quàm perditam magis cuperet: quem affectum optarent perpetuum. Deinde communem omnium ordinum voluntatem eò ſpectare, ut retuſa ſeditione civili, mutuam operam conſociarent, ne pax parta diſcinderetur. Verùm conſilium de præſidio collocando, aut porta in præſidii formam munienda, planè è republ. non eſſe: aliunde enim haud plus periculi ſibi & ditioni, atque inde fore. Nam cum inter duos potentiſſimos monarchas medii, atque utriſque proinde ad vim opportuni ſederent, in proclivi futurum (ut ſunt omnia humanorum caſuum incerta) ut vel vi vel dolo capta arce, in victoris poteſtatem, & duram æternamque ſervitutem pervenirent. Dulcedini libertatis aſſuetis, morte ipſa jugum eſſe gravius. Majores ſuos memorabili poſteris exemplo id expertos, fœlicius excuſſiſſe, quàm prudentius aggreſſi fuiſſent. Simul hic commemerando exaggerarunt tyrannidem, quam ea tempeſtate domi foriſq; exercebant illi, qui tum portam tenerent. Iam verò nullam arcem tam validam, tamque munitam intra muros condi poſſe, quam non concors civium manus expugnarit, etiamſi muri ejus turreſque eductæ cœlum cacuminibus pertingerent. Atque interim præterire ſe, ut omnes impenſæ illæ ſive eæ publicæ ſive privatæ forent, in ſceleratos ocioſoſque milites factæ perirent. Ad hæc, non videre adverſus quem tantam arcis molem erigi committerent, qui nullum haberent hoſtem foris, ubi omnia intus ab armis pacata eſſent. Rebellantem intra muros civem ita conſtrictum teneri, ut facile legibus debellari poſſet. Extorrem contemptui magis quàm formidini nunc deinceps futurum. Epiſcopus indignationis cupiditatiſque plenus, diſſimulata in præſenti animi ægritudine, concionem dimiſit. Conſtituit alia via ſingulorum animos explorare ſeparatim, ſi eo pacto diſciſſa ſententiarum concordia, remp. in duas partes divelleret: ita ipſe eam, quæ à ſe ſtaret, partem armis opibuſque juvando, miſcendoq; omnia, voto ad extremum potiretur. Callidum profectò conſilium, ſi perinde id verendum eum atque invidioſum ordinibus feciſſet. Poſtridie ſeparatim ordines in curiam ad ſe advocati, jubetque liberè apud ſe expromere, ſi pridie alii aliorum inimicitias fortaſſe veriti, aut odium, ſententiam diſſimulaſſent, num ſuum poſtulatum juberent liberi. Communiter à ſingulis reſponſum eſt, non videri è repub. eſſe, libertatem publicam per id ademptum iri. Stare ſententiam, illam velle retinere; adeoque armis tueri, quàm diu daretur. Non aſſuetum populum Ultrajectinum ferre jugum: quod ii ſuſciperent, quibus ſervili ingenio, excuſſa libertate in vilia mancipia degenerare placeret. Spe collocandi itaque præſidium in præſentia abjecta epiſcopus, ſimul conſilio in aliud tempus dilato, ira ardens extemplò Doreſtatum ſe cum præſenti equitatu abripuit. Præterierat interea tempus, quod præſidi ad Swollanorum res inſpiciendas, Geltrique querimonias delatas nuper, cognoſcendas datum fuerat: quo temporis ſpacio curis Ultrajectinarum rerum impeditus, & à valetudine ægra corpore adhuc marcidus, nihil exequi valuit. Quare Dux ad ordines literas expoſtulatrices dedit: quibus deludi ſe ab epiſcopo graviter tulit, quòd is diem præſtitutum, ad depoſcendum in pœnam Swollanum, majeſtatis reum, non ſervaſſet. Si vel contemptum hunc, vel ludibrium præſenſiſſet, ſibi juſtam materiam ad certamen belli cum Swollanis ferendum, eſſe potuiſſe: fore brevi, ut ſe non ſegniter (quia ocioſe ille omnia ageret) ulciſceretur. Ad epiſcopum in eadem verba eodem tempore literæ datæ ſunt. Metu ille partim, ne quod conſilium de legibus fœderis occultè agitabatur, temerè turbaretur, partim ſtudio avertendi à Tranſiſelanis belli ſtatim perpulſus, per literas ab ordinibus contendit, ut per legatos ad Ducem excuſata valetudine, extraher-

Arcis exemplum cujuſmodi Henricus Bavarus Ultrajecti ædificare voluit.

Humani caſus incerti.

Civium concordiam muniſſima quæque expugnare.

Ultrajectini jugo non aſſueti.

extrahendi negotii in Tranſiſelanis ſpacium impetrarent, (ſperabat enim fœdus & amicitiam talibus condirionibus interea coituram, ut fraus Swollanorum quælibet, quamvis capitalis, & turbarum ſatores, in illis, noxæ venia conceſſa, continerentur) ſe primo quoque tempore, cum per valetudinem liceret, omnia cum fide præſtaturum. Suſcepta legatione Ultrajectini

Dictis etiam principes legdi.

Arenacum, veriti præcipitem Ducis iram, extemplò petunt. In locum, nulla mora, colloquio deſtinatum ubi ſunt admiſſi legati, auditis gravibus Gelrorum principis de epiſcopo longa oratione querimoniis, multa blandimenta dando extenuare negligentiam adorti ſunt. Mortalium nulli non clarum eſſe, quàm periculoſo morbo, ad deſperatam propè valetudinem, continuò laboraſſet. Multa conſiliis deſtinatis ſæpe intervenire, per quæ, velit nolit, etiam cordatiſſimus quiſque vanus habeatur. Nec ipſum Ducem diffiteri, fatalem neceſſitatem inevitabilem eſſe: cui repugnare perinde eſſet, ac ſi quis cum Deo pugnare contenderet. Argumento vel illud eſſe, nihil ab Ultrajectino præſule per contemptum (ut ipſe interpretaretur) omiſſum, quod prærer inviolatam hactenus amiciriam, nunc pacem etiam & ſocietatem cum

Swollani Præſuli ſuo diffidentes Carolũ Ducem Geldriæ in fœdus & auxilium adſciverant.

Pontanus fol. 692. hiſt. Geldricæ.

eo perpetuam jungere cuperet: id quod propediem fore confideret. Comperendinandam itaque ſe petere Swollanorum controverſiam, ne quid animo itaque extimulante, temerè ante congreſſum cum Epiſcopo tentaretur. Legatione benigniter audita. Caſuum humanorum & varietaris (inquit Dux) memor ſum, ut inter calicem & labra fortunæ vis ſuam tyrannidem ſæpe exerceat. Et mihi multa ſæpenumerò animo volventi, certoque deſtinanti, præter conſilium ſecus cadunt, quàm inducta fuerunt. Adeò divina vis omnia pro ſuo arbitrio temperat, verſatque. Sed & fœderis adjungendi, quæ conſcribuntur leges, ſincerum pectus Epiſcopi mihi poſſent coarguere, ſi ex animo, id quod is ſimulat, & verè ageret: Nunc quia aliud contemptu mei committitur, quod nondum in lucem editum, per fidos amicos mihi ſubolevit: cupidirate ulciſcendi me, brevitet ita me explebo, ut ipſi doleat, alieno magis conſilio credidiſse, quàm pactam fidem religioſè non ſervaſse. Reſponſum hoc referte, ne ſperet fore, ut in gratiam Ultrajectinorum, regiſve Galliarum, ipſiuſque adeò Imperatoris, unquam à vindictæ conſilio deducar: quando prior ludibrium (quod gravius accipio, quàm ſi hoſtilia arma intuliſset) me ſuum fecit. Neque hic dicam quid ſit, quod animum meum tantopere offendat: ſemetipſe brevi prodet. Cum nihil pacati legati exorarent, metu anxii ne bellum in Swollanos ex ſubita ira renovatum præcipitaret, obteſtando obſecrandoque tantum exorarunt, ne quid hoſtile prius moveret, quàm fœderis leges, quas in horas ingenti pacis firmæ ac ſocietatis ſpe expectabant, ſcripto traderentur. Quæ ſi diſplicerent, non deprecaturos amplius, quod pœnæ ſocia urbs trans Iſelam mereretur. Mora ad inſtruendum bellum ægrè in hunc modũ impetrata legati domum revertuntur. Cæterum quidnam Duci tantam indignationem movit, ut fœdere nondum perpetrato, vix paucos dies conceſſerit, quo minus illico bellum apparatet, ac ſtatim omnem agrum Swollanum immiſſis copiis infeſtum redderet, haud obſcuris tum conjecturis colligebatur. Longe princeps in urbe, cùm ſeceſſionum temporibus tum hoc anno, à quo

Gelrum quid in Ultrajectinos commoverit.

civiles diſcordiæ intermiſſæ fuerant, amicorũ ſuorum factio erat. Hi ad potentiam domi ſuam contra pulſos inimicos confirmandam pro viribus ſedulò id annitebãtur, ut conciliato junctoq; cum epiſcopo per fœderis conditiones Duce, ſpes omnis reditus iis in civitatem incideretur. Et Gelrus ad ſuas ſuorumq; opes ſtabiliendas his occaſionibus opportunum ratus, veteri odio, ob ignominiam, qua amicos ſuos affecerant, exulum principes patria arcere conabatur. Hac via haud dubiè ſperans, ſe adjuvantibus ordinibus omnibus, qui ſui erant, propediem in poſſeſſionem ſuperæ inferæque ditionis æternam perventurum. Sed poſtquàm fama de exulibus ſiſtendis, multaque alia ſigna, quibus eos palàm in urbem reducere deprehendebatur, ſerpere occœpere: quia ſocietatis pactum, quod paucorum ſententia brevi coiret, certò aboleretur: & ſuæ item factioni exilia & direptiones perpetiendæ viciſſim forent, indignationis plenus, furoriſque, conſilium præceps ad omnia armorum ſtrepitu in Tranſiſelanis miſcenda extemplò vertit: ea ratione præſulis Ultrajectini conſilium de rebus novandis, impediturus. Et colloquia crebra cum Florentio Burenorum Comite, ſpeciem alienati à ſe animi & occultę fraudis præbebant. Sed nihil animo ejus ægrius fuit, atque id quod ad ordines de ponendo præſidio, & porta in præſidii formam munienda retuliſſet: quæ res non ad ſanciendam ſocietatem, ſed hoſtilem exiſtimationem ſpectabat. Horum omnium internuncii ad Gelrum præpotens Ultrajectina factio, quia rebus ſuis metuebat, erat. Quare Swollani, ob ſuſpectam legationis fidem, cum præſule agunt, ut è ſuo conſilio legatos ad Gelrum mittat: à quibus is amicitię cum epiſcopo admonitus, æqui aliquid concederet. Sed ne hi quidem benignius quàm ſuperiores

reſpon-

reſponſum retulerunt. Vertit ſe inter hæc à Swollanorum controverſia ad exulum cauſam diſceptandam epiſcopus: quorum indefeſſa inſtantia ad poſtremum victus, literas ad ordines Vltrajectinos in hæc fermè verba dedit. Iam pridem cum vicinis oppidis expoſtulando, quod exules ſuos tutarentur mœnibus ſe defatigari. Reſponderi ſibi quaſi ore uno ab omnibus, judicia & leges in ſuis rebuspub. vigere. Exules indies queri, quòd indicta cauſa per ſummam ignominiam ſolum vertere ſubacti eſſent. Optare, neque recuſaſſe unquam, cauſam judicio incorrupto agitari; nullum ſupplicium ſe abnuere, niſi bonam ac juſtam probent. Conſtituiſſe ſe aliquando finire certamen, ne perpetuò ſiniſter rumor de exulum injuria ſparſus, ſuum Vltrajectinorumque nomen apud vicinos populos invidioſum redderet. Ob id accerſiviſſe ſe è populo Tranſiſelano, coram quibus, quantum controverſiæ eſſet, finiretur: ut exules aliquando deſiſterent paſſim occlamare, ſe falſo crimine inſontes opprimi. Statuit ſimul Vltrajectinis diem, quo ad indictum judicium Wicam convenirent. Miſit & circa vicinos populos literas cum publica fide ad XXIIII. dies, ut quantum exulum uſquam Vltrajectinorum eſſet, decimo quarto Calend. Auguſti Wicæ ad ſiſtendum adeſſent. Accivit ad edictum diem ad cauſarum cognitionem exercendam ſimul & Tranſiſelanos. Conveniunt lætitia immodica illico effuſi exules frequentes, ut viciſſe eos jam crederes, antequam in jus perventum eſſet: triumphare ante victoriam: exultare inſolenter: inimicis abſentibus paria exilia minari, ſibi gloriam promittere, qui lege de ſe lata dudum antiquata, principis humeris in patriam jam jam reportarentur. Epiſcopus ut ad dies aliquot belli à Gelro Swollanos ocioſos redderet, liberum ei arbitrium ſcribendi, quas vellet fœderis conditiones, per eos quibus hoc negotii ab initio datum fuerat, permiſit. Nihil ille cunctatus, haud gravatè ſuſcepit: ac brevi eas à ſe ſubſcriptas per fidum quendam hominem conſiliorum utriuſque participem, ad Epiſcopum tranſmiſit. Æternæ autem Gelrorum Ducum cum Epiſcopis populoque Ultrajectino ſocietatis leges hæ fuerunt.

Exulum cauſa ſuſcipitur.

Inſolentia exulum Vltrajectinorum.

Nimis hactenus diverſis temporum difficultatibus cives Ultrajectinæ ditionis cum Gelris principibus, per Epiſcoporum creationes ad odium uſque penè immortale conflictati ſunt: parumnanque ex utriuſque regni re habita credebantur. Cardines enim illorum ita ſe contingunt, ut in mercimoniis exercendis & permutandis, neutrum penè alterius amicitia carere poſſit. Quod cum hactenus cæca certatim ulciſcendi ſe rabie non ſit animadverſum, gravia inter ſe populatis incenſiſque agris bella geſſere: quibus victor ac victus juxta gloriari potuit. Quare votis omnibus precandum, ut ea in hoſtes noſtros DEVS deinceps avertat. Itaque ut aliquando duo regna in corpus unius populi coaleſcant, placuit in poſterum cavere, ne eadem peſtes ambos principes amplius bello committant: cui quo via precludatur, viri his regnis conſultiſſimi juſſu principum leges amicitiæ æternas, ditionibus tum utiles tum neceſſarias, in hanc formam conſcripſere. Ne deinceps à religione Ultrajectina in interregno ad comitia epiſcopia Canonicorum ſodalitia in ſuffragia mittantur, niſi Gelrorum Ducis placito juſſuve: ſimul & illius poſterorum, qui perpetua ſerie in eum principatum ſucceſſuri ſunt. Manebit, quoad vivat, interim Henrico Bavaro & Palatino ſuus Epiſcopatus integer & incolumis. Quo mortuo, ſortietur demum hoc fœdus jus ſuum. Verùm id ut ſtabile ſit ac firmum, & auſpicio aliquo ſanciatur: ſtatim quam

Conditiones pacis inter Gelrum Ducem & Epiſcopum Vltrajectinũ.

 preſen-

præſenti numine religioſe fides futuræ amicitiæ data erit, Ultrajectinus collegam, quem Gelrus ei dicturus eſt, quique defuncto in functionem ſuccedat, aſciſcet. Dux in totum à rerum Ultrajectinarum adminiſtratione abſtinebit: eaſque præſuli ſuo regendas relinquet. Et quo fauſta hæc ſemper auſpicataque ſint, fœdus percutient, quo domi ac belli in rebus gerendis ſocii ſint: benemeritis amici: hoſtes, hoſtilia inferentibus. Neuter abſque conſilio alterius res moliatur. Denique communiter bellum parent: duo in unum populum coaleſcant. Placet hoc quoque in eodem fœdere exprimi: ſi horum alterutri princeps populúsve aliis bellum indixerit, facerève occuparit, aut rebus ablatis prior laceſſiverit, ut prius inter ſe maturè conſulant, quàm bello arma repetendis rebus, quamvis pia ac juſta contrà induantur. Stultum eſt in diſcrimen cæcis oculis ruere, quod conſultando diſceptandoque avertere liceat. Sin minus ab armis quietis eſſe detur, ut vi ſubactis ferro injuria ſit propulſanda, tum demum bellum conſociatis animis communiter parent. Neuter agros, villas, fundos, vicos alterius, vectigali ſtipendio inſolenter impoſito, aut onere ullo infeſtato. Liberis populis ſua leges ac jura majorum integra ſervantor: & ipſi illi quaſi ſub uno principe in rerum commerciis habendis tuto ultro citroque commeanto. Neuter alterius exulibus domum hoſpitiumve tanquam aſylum aperito. Multo verò ei minus, qui alteri damnum dederit, publica fides danda erit: niſi ſe ſiſtendum lubentem, & ad dicendam cauſam offerat. Sed ne tum quidem niſi principis ſui permiſſu, publicam ei fidem faciendam eſſe.

Poſtquam aut leges hæ iis datæ fuerant, qui hoc operam omnem ab Epiſcopo ponebant, haud negarunt utiles eſſe illas quidem, ſed videri graviores, quàm quæ ad ſeverum unguem ita ſervari poſſent. Reſponſum ab aliis eſt: quamvis in ſylvam quandam rudem ita eſſent conjectæ, principum tamen arbitrio alia poſſe mutari; eradi alia quæ videretur, leniri item quæ cenſerent. Quare illico in hanc mutatum formam fœdus, mitigatumque fuit.

Comitiis cauſa creandi epiſcopi in ſuffragiorum ſortes, ſucceſſionemve per tranſlationem, aut collegam, aut denique ullam aliam functionis hujus ſuſcipiendæ formam, nemo petitor deinceps candidatúsve veniet niſi quem Ducis calculus juſſerit. Reſtituet ille viciſſim Groningam, ſatrapiam Druentonum, Coverdiam, Diepenheimum, & quantum agrorum urbi eccleſiæque Ultrajectinæ ademit, deductis præſidiis poſſeſſione cedet. Secundum hæc, fœderis præſenti glutino uterque princeps, & amborum populi ita alteris conjungentur, ut ſi alterutri arma aliunde inferantur, resve auferantur, prius ipſi cauſam in conſilium commune relatam diſceptent, quàm bellum contrà parent: ſi hoc pacto

contro-

controverſia citra certamen componi poßit. Sin ea via bellum diſcuti nequeat, tum demum arma parent, bellum communibus animis ſuſceptum communi ſumptu gerant. Populis jura ſua patria integra ſervantor: ut neque majorum inſtituta, neque conſuetudines domeſticæ labefactentur. Neuter alterius populo oneribus ferendis, gravis eſto: ut è gemina gente unus populus conſtetur. Venditionibus, emptionibuſque rerum mutua mercimonia exercebunt. Neuter alterius hoſtes, ob datum damnum, fide tutabitur, niſi judicio ad cauſam dicendam, voluntarius ſiſti cupiat: ac ne tum quidem fide adjuvandus erit, niſi placito alterius. Si per errorem inter fœdere junctos animos (ut temerè multa ſolent vinculum humanæ ſocietatis incerta diſſolvere) æmulationis ſtudium diſsidiumve inciderit, tenebitur hoc in fœdere, ut curâ reconciliandi eos in gratiam, ii qui genere & ſanguine proximi ſunt, diſceptatores ſumantur.

Tranſmittuntur hæ ſocietatis leges per ſecretioris conſilii internuncium ad Epiſcopum; cum hujuſmodi verbis, ut liberum arbitrium ei & poteſtas, quæ videretur, mutandi rejiciendique foret permiſſum. Haud cunctanter ille, acceptis iis reſpondit benignè, paululum ſpacii ad relegendum requiri: quare brevi ſe omnia tum fide remiſſurum, quæ ad perpetuæ amicitiæ jura jungenda facerent. Eximit ea res paucos dies. cum per internuncium moram excuſaret, & curas quotidianas, quibus indies aliis ſuper alias obrueretur; ut vix fœderis concepti conditiones perlegendi facultas fuiſſet. Perlegiſſe tamen eas raptim cum magna voluptate: ut animum ſibi fecerint; haud difficulter inter ipſos conventurum. Summa ad ultimum literarum fuit, velle ſe conſultationem de toto negotio integram ad fratrem ſuum Bavarorum Ducem & Palatinum rejicere. Ad quod cum tempus ſumendum foret, ne ex compoſito ſe extrahi exiſtimaret. Cæterum benignam hanc pollicitationem tum demum Dux ludibrium eſſe (id quod è fama nuper jactata, ominatus fuerat) re ipſa deprehendit: nihil tamen per iram impotenter ſtatim molitus eſt. Obliteratum inde deſperata concordia totum negotium fuit: ſive quod perpetuæ ignominiæ epiſcopum per eam ſervitutem puderet: ſive quod Ducis pertinaci ferocia in ſociam urbem Suollanam tactus, animo ab eo alienaretur: ſive, quod magis crediderim, detecto pridem conſilio, in ſpem firmioris paciſcendæ cum Burgundis ſocietatis à Florentio adductus eſſet: id quod brevi poſt exitus coarguit: utrinque certè de pactione deinceps eſt ſuperſeſſum. Exulum capita Wicam jam convenerant. Hi ne cœpta cauſa ſegniter procederet, per Comitem Florentium ſecretò Epiſcopum ſubmonent, ut Ultrajectinam factionem ad obſervandum judicii diem edictum adigeret: niſi cauſa cadere vellent. Fecit id ille haud gravatè: tametſi per inimicos, quorum aula principis referta erat, vix tutò ac ſine arbitris id fieri poterat. Quibus ſubmotis, eum edocuit, ne pateretur, quod proclive eſſet, ſibi ſpecioſis verbis imponi. Ultrajectinos homines eſſe diſertos, haud dubie confutis dolis & cavillis luſuros, ne in mala cauſa vadimonium obirent. Perſpicere alterutrum ſibi victis neceſſario faciundum eſſe: aut pulſos per invidiam & vim in urbem recipere oportere: vel clauſis & ipſi & exulibus ſtatim portis, bellum parandum. Noſſe ſe factionis ſævitudinem, quæ armorum fiduciam contra principes in opibus ſemper habeat. quæ tamen tantæ non eſſent, ut belli eventum in paucos menſes traherent. Jam aliquando moderatum decere epiſcopum eſſe memorem, per quos viros hujus functionis faſtigium, quibus eorum occlamantibus, qui nunc rempub. gererent, ipſi eſſet partum. Dedecoroſum, ingratum appellari: nec juvare nunc, cum ſua opera & ope ſervare illos poſſet. Res lætas præſenti fortunæ ſtatu contentas, adverſas verò & jacentes fidem poſtulare: neque promitti verbis tantum; verum rebus ipſis exhibere velle. Ut jam de ipſo nihil eſſent meriti, pro quo illi gratiam reperterent: vel illud ſubiret, in tanta gloria & opibus res Ultrajectinas eos tot annos adminiſtraſſe,

Burgundiones Ultrajectinis infeſti.

ſtraſſe,

Ingratitudinis præmium bonis.

ſtraſſe, quanta neminem alium antè. Excelſos ſemper viros pro exhauſtis pro patria laboribus ingratitudinis præmium ſummum ferre. Populum, ubi armatus ad vim evadit, non diſcernere inter amicum & hoſtem. Eum hoſtem habere, qui præclarè de repub. ſit meritus: contrà provehere incendia & regnorum peſtes homines nobiles & factioſos, per quos popularis adminiſtratio ſubvertatur.

Optimates cur à regimine dejecti.

Quare urbes quaſdam prudenter ac laudatè inſtitutas, optimates à gubernaculo repuliſſe, veritas ne firmatis opibus patriam in ſervitutem pertraherent. Innatam eſſe iis qui plurimum valent, ad majora ſemper aſpirandi cupidinem: adeò ut affectibus & pravæ imperandi libidini moderari nequeant. Athenienſes has ob cauſas olim, & Lacedæmonios, primæ nobilitatis homines in rebuſpub. teſtulis pepuliſſe: non ut ob admiſſa flagitia de illis ſupplicium ſumerent, ſed ne opprimere valentibus, copia in patriam peccandi aliquando foret. Habuiſſe eos tanquam oraculum in memoria vocem Solonis, quæ extat contra Piſiſtrati tyrannidem. Per ſummos viros urbs corruit: ipſe autem populus videns, at inſcius in ſervitutem cecidit.

Bonorum exilia, turbatio Reipublicæ.

His à Burenſi præſul præſentis periculi, & beneficiorum admonitus, conſilium quod antè cum Comite cœperat, ſeriò perſequi conſtituit: omnia veriſimilia reputans, unde primi motus eſſent coorti, quibus de cauſis, per quos homines. Quales viri eſſent, quos exules feciſſet: quis præſens urbis ſtatus, quis olim fuiſset: non potuit animo certum turbatæ per tot bonorum exilia, reipubl. finem proſpicere. Mittit Ultrajectum ad ordines per nuncium literas in hæc verba. Quod veſtri legati pro ſociis Tranſiſelanis ſedulam operam apud Gelrum navarunt, ipſorum verbis habeo gratiam: & illi plenius referent, cum ſe offeret viciſſim remetiendi occaſio. Nam quamvis in legatione nihil effectum eſt, aut certè parum: ſpes eſt tamen brevi fore, ut in gratiam reconcilientur, ne noſtra ſocordia extrahi ſe querantur. Reſtituta jam valitudine pro me ſedulò id annitar, ut pace domi foriſque facta, res noſtræ in magna gloria & opibus floreant. Verùm quàm diu ſtudium noſtrum exules ſpe turbandi omnia aliò trahunt, non video qui conſilium meum rectè inſtituam. Qua de cauſa ſtat ſententia (ut nuper ad vos ſcripſi) quantum poteſt, certamen finire, ejuſque cognitionem legatis Tranſiſelanis deferre.

Exulum Ultrajectinorum tria genera.

Tria autem cum ſint exulum genera præcipuè, quæ huc cenſentur: horum primi fuerunt Everardus Soudenbalchus, & Godefridus Vordius Henrici filius: quorum cauſæ quia ante epiſcopatus mei inaugurationem cœpere, in tabulas ſeparatim conjectæ ad me mittantur. Secundum genus eſt ex eorum grege, qui poſtrema ſeditione ab urbis præfectis pulſi ſunt: Poſtremum autem, qui ab initio tumultus civilis à ſenatu vel exules facti ſunt, vel peregrinationis ergò relegati ad tempus fuerunt. Actiones itaque horum in ſuas quaſque claſſes congeſtas, commiſſas noxas, cauſaſque ſonticas, ob quas anquiſiti ſint & damnati, excutiendas ante judicii diem publicè exhibere. Cæterum de judicio edicto die in præſenti nihil arbitror monendum eſſe: quem non minus obſervaturos vos ſcio, quàm illi ſervabunt, quorum cauſa indictus eſt. Miſſus extemplò Wicam eſt criminationum index à ſenatu. Tenebat factionis animos præſaga in ſiniſtram partem rerum, tacita ſolicitudo: ne per ſpeciem dicendi juris, exulum externorumque auxiliorum robore inſtructus urbi immineret.

In Iulio 1527.

Anni ſolſtitialis tempus tum lætius agebatur, quo ludi ſolennes ubique gentium ad recreandos mortalium animos ob peſtilentiſſimi ſideris exortum fieri ſolent. Indictum Wicæ ſagittariorum ſpectaculum è more eſt. Quod ut clarius expectatiuſque foret, ad id certamen ludicrum honorificè invitarunt, Epiſcopum & Florentium Comitem, eorumque pleramque nobilitatem populus Wicanus.

Sagittariorum ſpectaculum Wycæ.

Epiſcopus jam bona corporis habitudine factus, volens viſendæ fabulæ, quæ è finitimis vicis huc excitorum oculos detineret, aliquod ſpecimen repræſentare, familiam omnem ſingulis tunicis donavit. In his ſymbolum totius hiſtoriæ, quam in ſuo Epiſcopatu ediderat, mirè aptum, intexi ad ludorum ſtatum diem, juſſit. Erat id autem hujuſmodi.

Symbolum Henrici Epiſcopi.

Cavea aurato filo dextræ manicæ intertexta, leonem hiatu linguam terribili exerentem ita incluſum referebat, ut unguibus inſertis clathros refringere, & quaſi diu coercita ira, fractis clauſtris erumpere cuperet. Intellexit factio quid ſymbolica pictura ſignificabat: eam affirmare ſcilicet, principem diu ſediſſe quaſi concluſum domi: arbitriumque adminiſtrandi, ut libitum eſſet, ditionem, paucorum potentiæ permiſiſſe. Quare ſe clam, multa eos perperam tuendæ ſtabiliendæque dominationis cauſa ex libidine magis quàm æquo & jure perpetraſſe: quæ obliterare ipſe collecto rurſum virium robore nunc aggrederetur. Cæterum in hoc certamine ludicro dejectæ volucris palma penes Epiſcopum fuit. Populo Wicano exuberante gaudio luxurianti, magnifica congiaria dedit: dataque viciſſim ſunt dona illi honoraria non minus ampla, ad feriæ in imperium augurationis ſimulacrum. Miſſa illi ſunt

item

item ab Ultrajectinis ordinibus, palmam ad oſtentationem opum ſuarum uſque magnificè gratulantibus, ſingula laudatiſſimi uini plauſtra. Accepit ægrè interim Gelrus, verbis ſe ſpecie amplis, (quod ad fœdus) ludi: ſibique re vera nihil aliud quàm verba data. Qua de cauſa iis ipſis ſtatim diebus literas ad ordines dedit, quibus infeſtè de perfidia epiſcopi & vanitate conqueſtus eſt. Omnem navatam impigrè utrinque operam in ventos abiiſse, ſpem ſupereſse nullam populos ac ditiones fœdere conſociandi, ad quam multorum animi erecti fuiſſent: ut miraretur, auſos fuiſſe quoſdam, quibus non propius ejus ingenium eſset perſpectum, tanta fiducia indubitatam firmandæ ſocietatis expectationem affirmare. Edoctum ſe ab amicis fidei exploratæ, in eo rem verti, ut conſillo omnius Florentii fide mutata, ad Burgundiorum vires inclinaretur: cujus ſocietatis lenocinio & ſe & Ultrajectinum populum apertè prodi. Nihil fidei enim illi genti eſſe: agere, ut præſule conciliato, infida ſocietate eum ſuo regno aliquando exuant: & veteri inde actione renovata, convaleſcentibuſque nimis opibus ſe bello adoriantur. Hoc ſibi ſolennia velle ludorum ſagittariorum illa ſpectacula: hoc benignam ad id certamen & honorificam invitationem, & comeſsationes perpetuas principum Doreſtati. Editurum ſe brevi exemplum, quo ſibi eam rem dolere teſtaretur. Accerſuntur confeſtim Ultrajectum inter Epiſcopum & Gelrum diſceptatores, quos horum omnium quæ occultè tranſacta ferebantur, imprudentes eſse ignaroſque liquebat. Lectis hi literis amentia non ſimplici perculſi, haud valuerunt induci, ut crederent tantam inconſtantiam in principem virum incidere potuiſse: rati nimis religioſe pactam fidem, plus apud epiſcopum valuiſse, quàm ut ullis promiſſis aliò flecteretur. Maturant hi unà cum Gelri literis properè Doreſtatum, novam ſocietatem, ſi nondum coiſset, averſuri, perplexi inter ſpem & metum. Epiſcopus audito, quæ ſuſpicio per congreſsum & dierum aliquot ſolennes convivationes cum Florentio, coorta Duci eſset: præcipitem ejus iram nonnihil veritus, in præſentia ità ſe purgavit diſceptatoribus, ne clam id Gelro haberent. Quòd Dux (inquit) ob familiare colloquium, ob unum item aut alterum congreſsum cum Burenſi, ſiniſtrè ſuſpicetur, equidem prohibere non poſsum: ut nec ipſe, quoties mihi pluſquàm domeſtica ipſius colloquia cum pleraque nobilitate Ultrajectina, multo juſtiùs in ſuſpicionem rapere libeat. Decubui ad deſperatam propè valetudinem annum & plus eo invalidus ac æger: quo tempore cum rebus tantum medicis vacarem, non admiſi impendiò officioſiores in viſendo amicos. Vicinus ubi audivit bona me habitudine nuper factum, curſu properè huc contendit, ſalutem gratulatum. Moti officio ibi humani Comitis Wicani, eum pileo donatum ad ludos anniverſarios invitarunt. Venit, abſumpſitque nobiſcum in publicò gaudiò aliquot dies. Quid quæſò eſt quod ille hic criminetur? ſi ſtatim cùm in hanc regionem deſcenderem, ob locorum affinitatem, ſocietatem cum eo junxiſsem, credo probaſset Carolus meum conſilium: quia utile fuiſset & mihi, & Ultrajectinæ genti. Ecquæ tandem invidia eſt, cur mare cœlo miſcet, quòd aliquot dies exhilarandis animis unà dedimus? Nec ipſe tam ſuperbus eſset, aut inhumanus, quin rogatus benignè, lubens ad conſimiles ludos adveniret. Nec mihi ſtomachum ipſe conciret: aut faciendi fœderis cum alio, exoleto priori, ſuſpicionem pareret, ſicubi cum hoc ipſo, aut alio colloquia clam publicéve ſeruiſset. Sententiam non verti (ne fingat) neque dum vertere conſtitui, niſi quà ſpes me fallat. Tantum à me obviando duci præſtatum eſt, ut ultrà nihil poſſit. Quid ſi (ut cogitationibus humanis multa intervenire poſſunt) ad aliam ſocietatem animum adjeciſſem, num acceptam injuriam queri potuiſset, cùm dextris nondum datis, conceptæ ſolum ſocietatis leges fuiſſent? Nunc id reſpondi modo, cauſam me integram ad fratrem rejecturum. Quid ſi is diſſuadeat? quid ſi ad firmiores opes exhortetur? Certè ne tum quidem quod indignetur, erit. Spacio, addidi, ad conſultandam rem, opus eſse. Cur igitur dilationem indignè fert? cur per moram ſibi dolum necti ſuſpicatur: ac non ſuſpicatur ſolum, ſed etiam palàm affirmat: cum argumentis probabilibus vanitatis convincatur? Agè diſpiciamus quàm abſurdè id metuit, cujus liceat eſse ſecurò. Cùm adeſset hic Comes, graviter cum eo expoſtulavi de accepta injuria à Burgundis: qui in eo, ut adverſus apertum hoſtem, animo feroci eſsent; niſi quod bellum non nunciarent. Non deeſse animum repetendi vindicandique, conſerta, occupata, manu, ſi perinde domeſticæ opes paterentur. Hæc fuit per eos ferè dies noſtra conſultatio: quibus ut nimis credulus aſsentatorum quorundam verbis, de novo ſanciendo fœdere cum Burenſi tempus me abſumpſiſse credit. Id ſolum, ubi me expurgaverim, de ipſo addam interim: ne verbis ſpecie blandis quorundam prior perfidus coarguatur: nec à me illi adetur prius fides, quam ubi nihil commiſsum erit. Expurgatio extemplò ad Gelrum, ſed

Burgundos perfidiæ accuſat Gelrus.

Gelri animus præſtrictus.

verbis

verbis mollioribus celata, ejus præferocem iram mitigavit aliquantum. Eadem & Ultrajectinos in ſpem cœptæ ſocietatis certiorem erexit. Mittuntur ſub hæc Amorfortiam ab epiſcopo literæ ad ſenatum, ne gravarentur ad IV. Non. Auguſt. Wicam legatos mittere, qui cum frequentiori Tranſiſelanarum civitatum concilio exulum cauſas judicio cognoſcerent: ad ipſos ut integros judices provocationem factam eſse. Habitus & Ultrajecti circa VI. Cal. Aug. à Conſulibus de legatis Doreſtatum mittendis ſenatus eſt. Dictæ à multis ſententiæ, bis per omnia (ut dici ſolet) variarunt. Cenſuerunt multi criminationes ſcripto per nuncium ad concilium mittendas: quo manſuetè epiſcopi imperio obedirent. Contrà alii, omnino nihil vel reſpondendum, vel nullam mittendam legationem, præter exemplum tabularum, quibus præſul in perpetuum illos exules initio tumultuum inteſtinorum eſse juſſiſset. Media inter has & æquior ſententia obtinuit: quando illi populi judicio, approbante ſenatu & epiſcopo, damnati eſsent, turpè nunc fore, ſi cum poſtulentur, fugiendo judicium, deſertæ cauſæ rei convincerentur. Cenſere ex omnibus ordinibus legandos eos eſse ad conventum, qui per totam triennium civilibus rebus & interfuiſsent, & præfuiſsent: qui acta omnia memoriter tenerent. Hi communem cauſam præſentes & ſcripto & oratione tuerentur: neu diſcederent, (modo à vi tutos eſſe liceret) priuſquam dijudicatum foret. Supervenere in conſilium literæ ab Epiſcopo datæ, quibus contendebatur, ut quoniam ſcripto adverſariis fieri non poſſet ſatis, ex equeſtri nobilitate communi omnium nomine mitterent, qui judicio exulibus opponerentur. Facto ſenatuſconſulto legati nominantur Ioannes Vulvenus Coſ. & Æmilius Wtenengus: minus, quam reliqui, civilibus ſeceſſionibus nobiles. Voluit autem epiſcopus ex eo ordine hujuſmodi mitti, qui vel brevem, vel nullum magiſtratum per id tempus geſſiſſent: quos ante oculos verſantes obtueri, minus exulibus doleret, quàm principes civitatis, à quibus curia, foro, & patria pulſi eſſent. Exules cognito legatorum adventu, in forum toto oppido undique confluunt, ac niſi juris gentium religione icti fuiſſent, vix à pulſando eos temperarant. Legati apertum diſcrimen proteſtati, traditis ſcripto actionibus, domum revertuntur. Veritus epiſcopus ne (ut fama ferebat) poſt legatorum diſceſſum, Ultrajectini temerè ad res novas averterentur: trepidè ad ordines literas dat, in hanc ſententiam. Audiviſſe paſſim ſpargi rumores, ſibi in animo eſſe, exules reducere: quod cum fictum eſſet ac vanum, imò ne cogitaſſet quidem, allatum ad ſe fuiſſe, ipſos conſultare de auxiliis equitum accerſendis. Velle ſe ſcire, num quid veri haberet, quod ferretur. Reſponſum ab ordinibus epiſcopo per ejus præſides: id ipſum pari ratione commentum, ad ipſum delatum fuiſſe, qua multa indies in ſui odium ab inimicis perſuaderentur: neque in conſilio unquam propoſitum, neque mortallum ulli id in mentem deſcendiſſe. Egerat jam antea cum Florentio, ſecreto colloquio, de equitum auxiliis mittendis, cum peteret. Mittit ſtatim ad eum literas, ut partem equitatus ſui in deſtinatum locum inter Wicam & Ultrajectum Cal. Auguſt. præmitteret: cum quibus & ſuis junctis armatus, ex improviſo ordinibus urbem ingreſſis ſuperveniret. Vetus conſuetudo genti Ultrajectinæ ad eum diem uſque durarat, ut princeps in urbem venturus, ordines, præmiſſis cum armis culinariis, coquis, adventus ſui certiores faceret: ad cujus ingreſſum ter ſignum tintinabulo, cui ab eo nomen factum erat, honorificè dabatur. Miniſteria autem ita

Henricus Epiſcopus parat exercitum ad ingrediendum urbem Ultrajectinam.

nunc præ ſe vehiculis in civitatem miſit, ut eorum propè tergo cum equitatu hæreret: eſſetque jam ad portam prius, quàm advenire nunciaretur. Detectus fuit occultus epiſcopi adventus, caſu magis quàm deſtinato cujuſquam conſilio. Accidit fortè, quod cum equites è ripa Culenburgana Leccam in ceteriorem ripam tranſportarentur, in iiſdem pontonibus Culenburgani nominis unus & alter ſimul trajicerent. Ab his rogati, quò iter haberent, cum nuſquam eſsent bella: Veſperi, reſponderunt, Ultrajecti cultros noſtros eſcarios ſtringemus. ducentos præterea equites, qui e veſtigio ſequentur, adhuc operimur, & quingentos pedites. Vox ea non excidit ſurdis. Hi enim, dum loco conſtituto epiſcopum illi præſtolantur, in urbem antevertentes, quid vidiſſent, audiſſentque ad Coſs. trepidè deferunt. Huic nuncio ſupervenit & alius è conſilio principis miſſus: qui accuratè Coſs. mandabat, ſi ſe ſuoſque & rempub. ſervatam vellent, intentè portas præſidiis circà diſpoſitis cuſtodirent: néve plus equitum in urbem admitterent, quàm quibus pares ſe futuros exiſtimarent, ſi ad vim res ſpectare occiperet. Pervenerat jam epiſcopus cum domeſtico equitatu ad eum fermè locum, ubi externa auxilia ſylvoſo ſalicto ob umbræ opacum frigus, ſtabant: (anni tempus calidiſſimum agebatur) hi defluentibus frameis quaſi ex inſidiis coorti, ad ferii concurſus ſimulacrum infeſtè admiſſis equis epiſcopo occurrunt. Quibus ille conſpectis, obviam proceſſit: inde ſubjectis iterum

alii

alii frameis, infeſtum curſum effuſumque illico cohibentes, equos circumagunt. Ibi inter equites ſalutatione ab equis facta, pergunt iter ad urbem facere. Factio his nunciis alio ſuper alium allatis trepida, vix credens principem cum tot armatis ad urbem accedere, exploratum unum emittit, quantas equitum turmas ſecum adduceret: ſimul quàm procul à civitate adhuc abeſſet. Ipſi interim, invito Conſule, atque etiam obſiſtente ne fieret, (languidus enim adhuc & extremè malicentus, pallidusque à diuturno morbo in publicum protrahebatur) ingreſſis commodum coquis epiſcopo portas claudunt. Sagittariorum ſodalitium armatum ad forum Palatinum occupandum edicto tumultuosè convocatur: ſed tumultuoſius habetur ſenatus. Fit ſenatusconſultum, mittendos legatos obviam de auxiliis dimittendis: non eſſe è rep. veterum nomini Ultrajectino hoſtium equitatum portis recipere. Redit inter hæc ſpeculator exploratum emiſſus: nunciatque principem cum valido equitum præſidio, ſed incerto numero urbi appropinquare. Obviam legati Ioannes Huchtenbrochus & Adamus Diemenus à ſenatu dicti, principi circa * Vechten pagum, mille circiter paſſuum ab urbe procedunt. Subſtiterat ibi horam in equo, poſtquàm clauſas portas accepiſſet. Altius ibi Diemenus homo diſertus orationem orſus, oſtendit qua via, quaque ratione in epiſcopatum veniſſet: competitoribus cum omnibus præpoſitum. Quam ob cauſam Burgundiones infeſtos multis in controverſiis (ut ipſe ſciret) palam populo Ultrajectino fuiſſe, & hoſtiles ſpiritus per eos annos in ſe geſſiſſe. Hos jam ſecum eum adducere: cum ordines id ſedulò hactenus annixi eſſent, ut nullius egentes, pacem domi, nullum bellum foris haberent. Aperiri viam hac inuſitata intrandi ſpecie ad bellum. In illa multa eſſe, quæ hoſtilia præ ſe ferrent: ſubitarium, ac non multo antè nunciatum, ſed furtivum acceſſum contra veterum Epiſcoporum morem: externa equitum auxilia, pedeſtres, quæ adhuc expectarentur, copias: equitum item turmas. Senatum, optimates, adeoque omnem religionem orare, ut miſſis auxiliis, cum ſuis urbem equitibus introeat, & cum præfectis: (nam hos paulo antè Wicam ab domo accitos ſecum proficiſci juſſerat) omnis ordinis mortales paratos pro eo fortunas ponere, & vitæ diſcrimen ſubire. Super hæc ſi corpori ſuo quid timeret, velle eos pedites, qui urbi præſidio nuper impoſiti eſſent, ſacramento ipſi obſtringere, ut fideles & obedientes ad quodvis imperium & officium exequendum eſſent. Veniret jam ſaltem in mentem, ut omnes boni per omnia ſine rebellione ejus imperio obedientes ſe præſtitiſſent: quos immerentes hac fraude, & omnem agrum ditionis Ultrajectinæ bello infeſtum poſset reddere. Si ne hoc quidem exorari daretur, vel equitum numerum ederet, ut eſset quod ad conſilium referrent. Epiſcopus obtutu in Ioannem Huchtenbrochum pauliſper fixo, obticuit: poſt paululum ab equo, Numerus equitum, ſi vacuum eſt, oculis perluſtrate, inquit, quantus ſit. Audio veſtras portas mihi clauſas, utcunque id vobis cedat: nec decrevi niſi his copiis armatus in urbem venire. Vos retro redite, atque ad ſenatum referte, (quoniam hic dies feſtus habetur, quamobrem à largioribus poculis temulentis parum mentes conſtant) uti cras prima luce vetus novuſque ſenatus habeatur: tum maturè in deliberationem proponatur, decernaturque, num mihi, meiſque his quos videtis, equitibus patebunt portæ. Idque denunciate, ut certus ſim, in Oeſtbroeck: quò me recipio, (abeſt id cœnobium ad mille ab Ultrajecto paſsus) principémne me an hoſtem patriæ judicent. Simul circumactis equis illò ſe iræ plænus abripuit. Veſper erat diei, cum ſylvæ Oeſtbrochianæ appropinquaret. Abbatem evocari jubet, ſciſcitaturque an ipſe quoque ſibi portam objiceret, perinde atque Ultrajectini feciſsent. Hoſpitium, inquit, peto vel unam noctem, contentus pauxillo cibo, qualis decet præſentem fortunam: & pabulum equis ab itinere laſſis, ut reficiantur. Michaël piſtor, & Henricus fuſor æramentarius, & homines id genus, me exulem lato privilegio, eſſe juſſerunt. Quare oſtiatim hoſpitium & victus mihi nunc emendicandus eſt: primumque ad te ut hoſpitalitatis haud nidem, excluſus ſtatim diverti. Si tu quoque regiæ tuæ fores mihi clauſeris, ſub divo cum his armatis pernoctandum erit. Sin lubens volenſque receperis, non pones beneficium (ſi ſoſpitem me ſervet Deus) apud immemorem: ſed quod, cum dabitur, cum fœnore tibi remetiar. Lætius nihil (inquit * Abbas) illuſtriſſ. princeps, tuo ac tuorum adventu nunciari poteſt: quantum eſculenti ac poculenti eſt, & omne denique penu, tuum ducito. Simul equites via facienda totum propè diem fatigati, ductis in ſtabula equis, ad reficienda corpora concedunt. Epiſcopus ægritudinem animi diſſimulans, pulte paulula ex colatis piſis ſumpta, cubitum abiit. Miſſus eodem veſperi eſt ex urbe ab ordinibus ad equitatum panis, ac cætera edulia, honoris cauſa, haud ſecus quam ſi in civitate epiſcopus fuiſſet. Et excluſus ad hunc modum Cal. Auguſt. à pop. Ultrajectino Henricus Bavarus

Pontanus fol. 731. hiſtor. Geldricæ.

** Vechten, villa, olim Fectna.*

1527. 1. Aug.

Ultrajectinorum contra epiſcopū paratus.

** D. Everardus de Maurick, qui ob. 1528. XII. Cal. Iunii.*

epiſcopus fuit, quarto anno quam præſul creatus eſſet. Poſtero die utrunque ſenatum Conſul clauſis portis convocat. Colligit ſe quoque factio equeſtris gradus in concionis modum, ad conſilia agitanda. Et quia ſubitò epiſcopo reſpondendum erat, non viſum fuit ſenatui è rep. eſſe, cum intromittere: certum enim habebant ex tanto ſtratagemate, de tergo factionis, ſi reciperetur, ſatis futurum. Auxerat cum metum rumor, eadem nocte ad claſſem equitum Burgundicam, quæ Florentii erat, quingentos lectos pedites acceſſiſſe: quorum centuriones eſſent omnes Burgundicæ gentis: quique in multis bellis ſub Carolo imperatore ordines duxerant. Hi, quoniam anno undecimo, quo bellum ipſis cum Iſelſteina fuiſſet, ſæpe agrum Vltrajectinum populando urendoque infeſtum reddiderant, probabiliter argumentabantur, ſe cum his copiis fraude ac dolo ab epiſcopo peti. Accedebat huc quoque aliud, quod omnia veriſimilia arguebat: adveniſſe qui dicerent, exules inter armatam peditum cohortem viſos. Placet tumultuoſè (quia dilationem non patiebatur ſubita res) advocare ordines, ut eò relata re, ex iis dicerentur, quos legatos ad principem mitterent. Nominantur legati utriuſque nominis religioſi profanique, qui à factionibus ſemper fuiſſent tam alieni, ut qui maximè: & inter hos Gysbertus Sulenus Conſul. His mandatum eſt, ut precibus lachrymas miſcentes, eò inducerent præſulem, ut vel commotus vice imminentis fortunæ, poſita ferocia, auxilia domum ab ſe ablegaret & in urbem veniret. Cum mandatis his legati profecti, poſtquàm in Oeſtbroeck pervenere, copias non magnas illis quidem, verùm formidabiles magis quàm validas conſpexerunt. Quæ quantæ eſſent, primum non quiverunt expiſcari: poſtea tamen ſciſcitando compererunt, equites non plus ducentos eſse auxiliares, & quingentos pedites. Admiſſi Ultrajectini, ſtatim quàm adveniſsent ad principem, decretum ordinum exponunt. Adduut hoc quoque privatim, utcunque verteretur, intromiſso eo cum præſentibus auxiliis, ſtatim populum Vltrajectinum præſens & inevitabile cum Gelro bellum habiturum, cujus quis futurus eſset exitus, incertum eſse: certè ſex hebdomadum bello ſe expertos, (& adhuc vomicam dolere) quid ſit armis decertare. Negat ſe, obfirmato animo, niſi cum præſentibus armis epiſcopus Ultrajectum venturum. Egreſſis paululum inde ad colloquendum legatis, ſupervenerunt primores à conſiliis principis. Hi ſe Vltrajectinis de iſtoc negotio expurgarunt: Cum Doreſtato proficiſcerentur, de auxiliis neque equitum, neque peditum ſcivisſe. Sed ne mentionem quidem ullam in conſilio de aſciſcendis illis unquam injectam, unde vel leviter, quid ageretur, ſubodorari licuiſset. Ad eos viſos in itinere non minus ſe obſtupefactos, quàm ipſos Ultrajectinos. Sed necdum ſcire ſatis, quid epiſcopus in animo haberet, aut quorſum tantum copiarum pertineret. Intro paulo pòſt regreſſi legati, exorant ſpacium ad conſilium referendi viſa, auditaque: & quidem in bonam partem omnia. Haud negatum id quidem illis eſt, ſed ut ſtatim quàm domum rediſsent, advocatis in concionem ordinibus certi aliquid decerneretur, ne cavillando ludendoque tempus abſumeretur: ac ſe ante decimam meridianam certum, quæ ſtaret ſententia, redderent. viſi hic ſunt inter armatam multitudinem exules. Cum hoc reſponſo legati in urbem redeunt. Mœſtos antè ordines atroci reſponſo multo mœſtiores fecerunt. Tum demum perſpicuè animadverſum id eſt, quod toties fando auditum, de reſtituendis exulibus callidè epiſcopus diſſimularat hactenus. Quamobrem alterutrum ſciſcendum: aut reſciſſo priori decreto, illis reportandos: aut rem bello decernendam. Quod ut averteretur, omnia prius periclitari ſtatuunt. Eoſdem legatos eodem redire cum priori mandato jubent: edicuntque, ne locum ullum obteſtationibus ac precibus prætermitterent: ut dimiſſo mercenario exercitu, cum conſuetis equitibus urbem ingrederetur. Proponerent ob oculos vaſtitatem dirionis, incendia, rapinas, cædes, latrocinia ex atroci bello, quod præſentiſſimum eſſent habituri: & ea omnia quidem, quantum poſſint, dicendo exaggerarent. At legati deſperantes, obſtinatum principis animum à propoſito dimoveri poſſe: ſive verecundia moti, quod fruſtra domum regreſſi, nihil à conſilio æqui impetraſſent, legationem recuſarunt. Circumſpectantur alii, atque item alii, qui tertiam legationem ſuſciperent. Cum autem nemo legatus ire vellet, redintegratus terror, amentiæ ad unum omnes implevit: quamvis aleam ſubituros potius, quam ut exilio & bonis multatos reduci paterentur. Decurſum tamen eò eſt, ne nihil renunciando, animum acerbatum furore magis accenderent: ut quod per legatos reſponſuri fuiſſent, id per literas ſignificarent. Lectis præſul literis: Agite, inquit, quando ita ſtat ſententia omnia deinceps armis gerenda erunt. Conſcenſis ſtatim equis, ægritudinem diſſimulans, Wicam rediit: neque per iram quicquam ordinibus reſpondit.

Belli fructus:

LAM-

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM,

LIBER QVINTUS.

ECQUIS eſt, qui non omnium rerum in vita humana commutatione perſpecta, fortunæ viciſſitudinem in utramque partem, ad modum reciproci æſtus, attonitus obſtupeſcat? Aut quis adeò eminentiæ & fœlicitati ſuæ nititur, ut humana imbecillitate grandius quid aut conſtantius ſibi promittere audeat? Communis enim vita tanquam à deorum aliquo, clavo adhærenti gubernata, bonis maliſque viciſſim perpetuò circumagitur. Quare admirabile videtur, non ſi quid inopinati eveniat, ſed quod non omnia quæ geruntur, præter ſpem cadant. Quamobrem par eſſe duco, hiſtoriæ narrationem aptè accommodare: geſtarum enim rerum viciſſitudine, ex immodica in ſecundis rebus agentium inſolentia, & infortunio eorum qui voto fruſtrantur, lapſabundi erigimur. Henricus epiſcopus in ſumma neceſſitudine cum optimatibus, in publico foris ocio de improviſo hoſtis judicatus, in atrox bellum incidit. Nam ſibi reſtitutus, ac tandem perſpecta fraude, rempublicam conſtituturus, cùm opinione infœlicius res caderet, paucorum nobilium potentiæ ſe parem ratus, & ſe fefellit, & ditionem invitus ad aliena Sopes tranſtulit. Clarus immortali nomine, ut nemo magis antè, quod ablata pomœria precio eccleſiæ recuperaſſet, niſi id æterno domus ſuæ dedecore nunc obliteraſſet. Poſtridie tormenta in publicum prolata expediri, atque omnia quaſi ad bellum apparari juſſit. Quo ſpectaculo terror Wicanis, at effuſa exultatio exulibus oborta eſt, clamantibus, bene jam rem habere, nihil alio duce opus fore, cum ipſum principem haberent ejuſdem conditionis ſocium, cujus auſpiciis ad reditum in patriam via pararetur. Huic terrori ad nobilitatem pleramque ab amicis ex Hollandia & Brabantia miſſæ literæ ſupervenniunt, famam in iis regionibus conſtantem ferri, pedeſtres copias Burgundici generis conſcribi ab epiſcopo ad urbem inopinatò invadendam. Haberi ſimul & equitum delectum: quare intentè cuſtodias portarum haberent, & nocturnas vigilias murorum ſtationibus collocarent. Auxit ad hæc pavorem hominum ex agris in urbem pecus armentumque omne trepidè agentium vulgus, penu & frumentum vehiculis pro ſe in oppida vicina quorumque aſportantium. Multi, quibus res eſſet lautior, cum ſuppellectilibus, ut apertum bellum fugientes, in civitates emigrabant. Ordines ancipiti re perculſi, varia conſilia agitare. Reputabant enim inter ſe Hollandorum injurias, cum quibus nihil ſolidæ amicitiæ haberent, ab illis infida omnia ob nuperas conflictationes eſſe. Excluſionem exulibus foris item, & exulum amicis intus animos facere: ſeque eos, ac ſpiritus præferoces ſuo indicio indies magis ac magis prodere. Super hæc ad ultimum, in quo extremam ancoram fixerant, ab ipſo ſe deſeri principe: pro quò fortunas & vitam in dubiis rebus ardoris civilis poſuiſsent: quem defenſorem urbis futurum ſemper rati fuerant. Bona item eccleſiarum in ditione Florentii injectâ manu publicè poſſideri: quæ initio tumultus inteſtini in gratiam Ultrajectinæ factionis, & Soudenbalchi Vordiique exulum invidiam libera feciſset. Nunc eundem Comitem pari ſtudio, quo antè ad præcludendam reditus viam, ad reducendos eos pro viribus anniti: adeoque ad eam rem non ſolum promittere epiſcopo præſentem opem, verumetiam ultro equitum & peditum auxilia ſuppeditaviſse. In hac ancipiti animorum anxietate, legatum dominum Marcum Weſium cùm literis ad Carolum Gelrorum Ducem homines nobiles primæ factionis clam Coſs. mittunt, oratum, ut quando omnia infida & hoſtilia in epiſcopo & Burgūdionibus adverſum ſe cognoviſsent, ne ipſe Ultrajectinam gentem inſidiis à principe ſuo petitam, penè ſub cultro deſereret. Ad ordines relatū eſse, Wageningæ eſse equites, eoſq; ſanguinis Ultrajectinę nobilitatis. Petere hos, ſe accerſendi ad tuendam contra vim urbem, poteſtatem: nam ipſum Ducem iis haud magnopere ad bellū indigere. Dux ſæpe antea cùm ab aliis, tū proximè à Swollanis luſus, primum negavit callidè, ſe id facturum: probabiliter Swollanū certamen, quod nondum confectum haberet, excuſans. Reſpondit tandem, poſse fieri tamen, ut centū equites adverſus aſsultū permitteret, niſi ſuo inſigni detrimēto edoctus eſset, hominū in ſpeciem amicorū, & magnifica addicētiū verbis fidem magis non habendā. Quare ſi tabulis principū factionis manibus ſubſcriptis ſibi cavere vellent po-

Eventus quare admirabiles.

Apparatus belli apud Ultrajectinos.

Burgundicum exercitum conſcribit epiſcopus Bavarus.

Gelrus vocatur ab Ultrajectinis in patronum. fol. 732. apud Pontanum.

ſtulata eorum ſe facturum. Cum hoc reſponſo legatus in urbem reverſus, offendit ſuorum animos ad quidvis faciendũ inclinatos potius, quamquã equeſtribus auxiliis deſtituerentur. Conſi iuntur raptim tabulæ, ſubſcribunturque. Quibus acceptis antequàm legatus proficiſceretur,

1527. In Auguſto. prid. Non. Auguſt. omnem rem Gylberto Suleno Coſ. detegunt. Quantum ipſi dijudicare ex probabilibus argumentis valerent, fore, ut nihil opinantes opprimerentur: ſic enim ſecum comparatum eſse, ut amplius amicos ab hoſtibus intra extraque urbem non dinoſcerent. Non audere diutius ſe tam infirmis peditum intra muros præſidiis credere, niſi centum equites ad urbis cuſtodiam conſcriberentur. Vera iſta ſunt quidem (inquit Coſ.) neque mihi ſatis liquet, quos deinceps hoſtium, quoſve amicorum loco habeam. Adeò non poſsum diſpicere principium exitumvè hujus, quod agitur, negotii. Autor tamen vobis non ero ad acciendа externa auxilia, neque diſsuaſor: ut vobis liberum etiam ſaciam diſceptare, quæ è rep. videantur. Unum id exoratum interim mihi dabitis, ut tantiſper ab accerſendis externis equitibus deſiſtatur, dum ipſe ultro citroque legatus ad principem eam, qui me Coſ. fecit: ut expiſcer, bellumne nobis parer, an pacem portet: ſimul quo conſilio cum tantis copiis ad urbem acceſserit. Ad ea quidam. Non fallit nos Coſ. quid tu agas ut per ſpeciem legationis in apertum elapſus, omnino abdicatus magiſtratu Ultrajectum non revertaris, ac nos in magno rerum diſcrimine derelinquas. Noſti ipſe omnia Wicæ impedimenta, machinas tormentaque apparari: non modò ut bellum nobis faciat, (quod præſentiſſimum habebimus) ſed etiam, ut dum conſultando ſupinè tempus eximimus, ſcalas ad ſtantia mœnia inferat, impræmeditatoſque expugnet epiſcopus. Non faceres pro magnitudine & dignitate Conſulari, ſi rempub. prædæ ac cædibus in medio deſereres. Etſi ſtat ſententia (reſpondit Conſul) obita legatione domum redire: ſi tamen ante veſperum craſtinum Ultrajecti non adfuero, tum facite quæ vobis videbuntur, ne reſpub. detrimentum accipiat. His conditionibus Conſuli Wicam ad Epiſcopum profecturo, ex ordinum juſſu adjuncti, Arnoldus Vulvenus collega in conſulatu, Bernardus Wtenengus, Franciſcus Nienrodius: & ad hos nonnulli religioſi nominis homines, quibus privatim Wicæ negotia obeunda erant. Mane legatis vixdum urbem egreſſis, contra datam Conſuli fidem nihil factio cunctata, conventum habet tumultuosè de equitibus è Wageninga in incertum legationis eventum ad urbem evocandis: negotium mandatur D. M. Weſio, ut quantùm poſſet, reditum domum cum auxiliis maturet, priuſquàm legatorum reditu è Doreſtato ſub veſperum opprimerentur. Videbantur jam epiſcopum exoſi bellum malle, & cum Gelro ſocietatem, quàm ullas conditiones quamvis tolerabiles, ut reciperetur, admittere: licet aliud lingua quàm pectore clauſum erat, gererent: ſive ob paulo antè Duci pactam fidem, fœliciter conſuli celatam: ſive quod, utcunque conveniretur, parum epiſcopo crederent. Quare cum nihil legatorum reſponſo ex-

Equites Gelrenſes Ultrajectini accerſiti. pectato, illud maturarent, id conſultabatur, ut eorum reditum in urbem auxilia occuparent. Ac ne detectum conſilium motum excitaret, ſimul ne Weſius cum Gelro equite in inſidiarum locum imprudens traheretur, ſparſit rumorem, ſe indicti ludicri certaminis gratia, ab agraria plebe volucrem ejaculatura invitatum, in Vicum Dornanum iter habere.

Doorn, olim Thoorn. Et ut id quod jactabatur, ſimilitudine veri comprobaret, neu fucus ſuboleſceret, diverſa porta cum Ioanne vander Aa equeſtris familiæ, quem poſtea ſub arce Vredenburgo à Burgundionibus feriri vidimus, urbem egreditur. Fortè tum in civitate erat Ducis à conſilio intimo, Erculeus Groſſius: qui cum priori ad Gelrum occulta legatione in civitatem per amicorum inviſendorum ſpeciem, prudenter quod aleretur diſſimulans, venerat. Legati in-

Henricus Groevius Satrapa Erkelenſis. terea poſtquàm Doreſtatum venere, ad Epiſcopum nulla mora admittuntur. Conſul ubi multa diſertè in utranque partem, de pacis commodis & belli calamitatibus, commemoratis Ultrajectinorum in epiſcopum multis & magnis meritis, diſſeruiſſet: obteſtatus eſt, ut poſitis affectibus, & belli cura averſa, copias dimitteret, atque vernaculo equite ſatis contra vim armatus, urbem intraret. Audita benigniter legatione, poſtquàm placidè pauca reſpondiſſet, minus ferociter quàm antea percontatur, ecqui equites ab ordinibus acciti intromiſſive eſsent, númnam quos operirentur. Negavit Conſul id factum, cum ex urbe proficiſceretur: neque de evocandis quicquam decretum fuiſse, quod ſciret. Conſul autem, ut ex ſponſione pacta factionem à novandis rebus averteret, collegam Arnoldum Vulvenum & reliquos legatos præter Nienrodium maturè ſub veſperum domum remittit. Tota autem civitas in ſpem concordiæ extra factionem erecta erat. Convocatur in concionem ordinum ſenatus eodem die. Recitatæ hic literæ ſunt Conſulis Suleni, quarum hæc erat ſumma. Statim quam Doreſta-

Doreſtatum veniſſent, ad principem introductos ſe, ac legationem ſuam benigniter auditam fuiſſe, & certam concordiæ eſſe ſpem. Epiſcopum reſponſum inſequentem diem diſtuliſſe. Ne quid rerum igitur novarent, priuſquàm vel ipſe domum reverſus eſſet: vel per literas, quid ſtaret ſententiæ, eos certiores feciſſet. Rogari reliqui legati, ecquid ipſi referrent: reſponderunt; nihil ſe comperti ex principis verbis elicere per multas obſcuraſque ambages potuiſſe. Fecit ea res factioni fraudis manifeſtæ ſuſpicionem, quòd incautis & ocioſis ſuperveniret epiſcopus. Haud diutius ceſſandum rati, equo expeditum quendam ſubornant, qui quanta poſſet celeritate additis calcaribus Wageningam properaret, nunciaretque equitibus, ut ſub diluculum poſteri diei ad urbem adeſſent: exploratum habere per trepidè allatum nuncium; epiſcopum ſe totum ad oppugnanda mœnia apparare: idque fortaſſe poſtridie eventurum. Emittuntur & exploratores, qui tranſverſis regiiſque itineribus circumquaque omnia ſpecularentur: ut ſi quid hoſtium uſquam in agris divagari deprehenſum eſſet, celeriter vigilibus ad urbem ſub mœnibus foris repentibus, & in murorum ſpeculis excubantibus nunciarent. Sub noctem Conſuli Vulveno per vim claves portarum (quia conſtanter negabat externum Gelrorum equitatum intromiſſurum) extorſerunt. Tota nocte à factione pervigilatum eſt, expectatuſque in horas eques, miſſis ex urbe, qui per manſiones ejus acceſſum ad Albam portam denunciarent. Miſſus & Doreſtato eques ſub mediam noctem eſt, exploratum, num quid veri haberet rumor allatus. Paulo itaque poſt noctis conticinium Rhenos prætervecti ſilentio, cum ad Elſtam uſque proceſſiſſent Gelri, prætor loci ex intervallo per noctis ſilentium hinnitu equorum accepto, celeriter equum conſcendit: at ſubditis calcaribus Doreſtatum petit. Intromiſſus hic in arcem, epiſcopo rem denunciat. Haud ſegniter is ſtatim lecto correptus, Conſulem Sulcnum, & Nienrodium excitari jubet, nunciarique, rem depræhenſam nunc coarguere, haud vanum fuiſſe rumorem, de equitibus Ultrajectum occultè accerſitis, ad ſe allatum: eos jam ultra medium itineris progreſſos ad urbem accelerare. Apparere hic factionis perfidiam: quam integra legatione nihil novare decuerat. Mane ſub illuceſcentem auroram Ultrajecti tanto ſilentio ad notam teſſeram & ſignum patefacta porta in urbem venerunt, ut niſi ungularum in ſilicibus ſtrata via ſtrepitus equos quadrupedantes prodidiſſet, ducenti illi armati (tot enim erant) & vigiles in ſtationibus & plebem horum ignaram fallere poterant. Tum demum publicè luctus oboriri viſus hominum manus ad cœlum tendentium, querentiumque, nunc inchoatum eſſe bellum, quod execrabilis factio hactenus tacitè peccata eſſet: jactam per iſtam cauſam defectionis ad excidium patriæ, aleam. Quin priuſquàm numerus exterarum copiarum augeatur, eas urbe profligamus? Compeſcuit frementem plebem blandimenta dando factio: conventurum de pace: verum ob metum oppreſſionis præſidia eſſe impoſita: ea deducturos, ubi pax conveniſſet. Id quod propediem eſſet futurum. Ibi perditorum ex factione civium audacia ſeſe prodidit. Michael Piſtor, Gerardus Noviomagus cultrarius, cum paucis ſui ordinis aliis, tanquam pœnarum metu per defectionem ad Gelrum poſito, impetum in ædes procerum collegiorum, qui principi vel ob honores obnoxii, vel functionem aliquam jurati erant, faciunt: eaſque hoſtiliter diripiunt. Inde ad oſtentationem præclari facinoris holoſericis undulatiſque veſtibus ad talos diffluentibus amicti; annulatique tota urbe ſurſum deorſum per publicum ob oculos civium obverſabantur: ad imitationem luſtrationis amburbialis rudendo vicos plateaſque circumeuntes, aſininis vocibus omnia complere: nullum contumeliæ in epiſcopum, nullum inſaniæ atque ſtultitiæ ſpectaculum prætermittere. Iugum per hanc diſſolutam quidvis patrandi licentiam exuiſſe videbantur. Sed inter arma perpetuum eſt juſtitium. Opulentiores repentina urbis facie trepidi, quantum ex tempore dabatur, tumultuosè aurum argentumque auferre, occultare, ne quid graſſatoribus ſtatim ad prædam obvium eſſet. Quiſque denique, qui munera ab epiſcopo gerebant, in magno direptionis metu eſſe. At Gelrorum equitum magiſter auditis iis quæ tota urbe facinora licenter deſignabantur, reputans ſecum quàm difficile foret alienam civitatem uſurpatam diu retinere, ſi ſuæ factionis paucis ſceleratis, uti cœpiſſent, poteſtatem quævis flagitia in quemlibet perpetrandi impune ac licenter faceret; ad ſe ſecretè advocatos illico graviter caſtigat, eo ſe urbem non ingreſſum, ut ipſis eam prædæ aut devaſtandam daret, verùm ut ab hoſtium injuria, ſi qua inferretur, aſſereret. Si id quod agerent, fauſtum eſſe vellent & fœlix, plebem beneficiis devinciendam eſſe: quo conſociatis animis communiter rempub. defenderent, ac non ut infeſtam ſatis, infeſtiorem redderent. Fruſtra autem foris ſe bellum habituros, ſi plus ſibi ab interno hoſte quam ab epiſcopo eſſet metuendum. Iam in armis nihil firmi fore, ſi legum repagulis domi ruptis, omnia miſcere aggrederentur. Pavor jam

Geldri equites 200. Ultrajectum veniunt.

Inter arma juſtitium perpetuum.

Civitas aliena difficilè retinetur.

Beneficiis plebs demerenda.

pleranque opulentiam ex urbe continenti agmine per vias exportantium bona ſupellectiliaque effuderat, quaſi aperto bello utrinque jam res gereretur. Gelrus veritus ne civitas per fugam ditiorum, qui oneri ferendo in bello eſſent, præſidiis nudaretur, extemplò cavit edicto,

Ne quis res bonáve ſua ex urbe aſportaret: deprehenſi multarentur, bona præda forent.

Qui belli metu paulò ſub Gelrorum ad urbem acceſſum profugerant, publicè per literas revocantur. Fuerunt, qui edicto contempto, exules à ſenatu fierent. Conſul Sulenus auditis, quæ circa urbem impotenter à factione gerebantur, à Wica rus, unde nuper in urbem ad Conſulatum extractus fuerat, conceſſit: ac mox paulò, quia belli horribilem tempeſtatem ingruentis prævidebat, rebus ex urbe navigio aſportatis, Iſelſteinam in pacatum abiit, priuſquàm de bonis efferendis publicè cautum eſset.

Arx Beverwerda.

Indicitur brevi pòſt iterum dies ad conveniendum in arcem Beverwerdam, antequam iræ, quas utrinque ingentes in pectoribus conceperant, in rabiem exirent. Huc ad conciliandos animos, hoſtiles inter ſe ſpiritus gerentes, ac bellum parantes, convenere & Tranſiſelani. Legati, qui ab ordinibus ad ſtatutum diem in arcem adeſſent, ea conditione ſe profecturos paciſcebantur, ne ſe abſentibus quicquam novaretur: neu ad præſentia equitum auxilia, alia in urbem reciperentur. Poſtridie quàm profecti eſsent crepuſculo diei ſilentio nunciatur trepidè, centum quinquaginta equites & peditum cohortem unam extra urbem ſubſiſtere, ut intromitterentur. Conſul totus in ſpem ſarciendæ concordiæ erectus, audito nuncio inſperato, attonitus obſtupuit.

Præſidiorum Vis quam gravis.

Anteſignani Gelrorum equitum in urbe, accepto nuncio novarum copiarum læti, haud elangueſcendum ignavia rati, armati domum Conſulis petunt: poſtulantque portam Albam aperiri, ut eques & pedes faciendo itinere feſſi, abſque mora intromitterentur: ne extra urbem pernoctantes, epiſcopo, cognito eorum adventu opportuni forent. Negat id ſe Conſul contra datam legatis fidem facturum. Equitum Magiſter ne quid mora ſuis ante urbem hærentibus officeret, & Ducis indignationem provocaret, convocat in Palatinum forum quantum equitum atque peditum in civitate erat. Cum his jam multa nocte, lychnuchis cum funalibus præeuntibus, ad Albam portam deſcendit: atque ea vi effracta, ſocias copias in urbem fruſtra reclamante Coſ. recipit. Erat autem ea peditum vis nullo delectu raptim è fece ruſticorum in agris contracta. Quare bene foris conſulta neutrum alteri jam reconciliare poterant: quod unum haud dubie validis præſidiis urbe firmata Gelrus ſpectabat. Prima luce novæ copiæ per hoſpitia diſtribuuntur. In Beverwerda à rerum omnium, quæ circa urbem accidiſſent, legatis ignaris, de concordia diſceptatur interea. Tranſiſelanus diſceptator inter epiſcopum & Ultrajectinos ſumptus, ubi multa diſertè ac graviter de incommodis ex bello præfatus eſſet, juſſit Ultrajectinum priorem occaſiones & cauſas repentinæ alienationis, repetitis altius ordine exulum controverſiis, exponere. Tum Ultrajectinus legatus exorſus, ſingula à temporibus primi motus in civitate, ut quæque geſta erant, exponere cœpit: quibus occaſionibus, cauſis, principiis, quibus authoribus, qua via, quo conſilio, per quos homines, contra ſeditiones rempub. tutati eſſent, & conſervaſſent. Nihil ab ſe adverſus ſceleratos & ſeditionum concitatores, earumque comites voluntarios ſuſceptum, actumve, niſi principis auſpiciis fuiſſe, & juſſu. Rebus ipſis fidem ſuam patriæ perſolviſſe: ad quam præſtandam juramento adactos, ejus religione exolvi haud potuiſſe. Sed & concordiæ cum inimicis leges nullas unquam ſe recuſaſſe: ut non poſſent ſatis mirari, quid illi in mentem veniſſet, quòd non ut amicus, ſed ut hoſtilem animum præſe ferens cum armatis peditum equitumque copiis, Ultrajectino nomini hoſtibus ad urbem furtim acceſſerit.

Bellum quomodo ſuſcipiendum.

Omnia quàm bellum potiora ducere, ac malle. Sed quando neque pacem æquam obtinere, neque vim ſuis opibus à mœnibus propulſare poſſent, par eſſe ut auxilia ad tuendos liberos & uxores aliunde accerſerentur. Quæſitum inde eſt à Tranſiſelano, quid de recepto Gelro in urbem equite futurum eſſet: ſtaretne incœpto conſilio perſeverare, an integrum eſset adhuc illum vel retinere, vel amittere facta pace. Exulum, inquit Ultrajectinus, quorum conatus toties irriti & conſilia fruſtra fuere, animi, & inſolens ferocia; tum autem & injuſta præſulis ira atque indignatio: ſed & quorundam in urbe exulum conatui faventium terror, nos ad amicorum opem implorandam ſubegerunt. Horum autem cum nullus ferè ſit, quin ſanguine vel affinitate nobilitatem Ultrajectinam attingat, ſi pax conveniat, nulla cujuſquam injuria urbe cedent.

Tranſiſe-

Tranſiſelani paululum ad conſultandum ſubmoti, ac mox intro regreſſi, actis gratiis Ultrajectino quod ad præſtitutum diem conveniſſet, quodque nihil gravatus fuiſſet, ea quæ propria hujus cauſæ eſſent, à principio ad finem exponere: rogant num qua via inveniri poſſet, qua auxilia utrinque ſtatim dimitterentur. Reſpondit Ultrajectinus legatus, quòd ad ſe, id tum demum futurum, ubi controverſia de exulibus finita eſſet. At ſciri oportere, quid animi ac ſententiæ epiſcopo eſſet, pro quo fortunas & vitam depoſuiſſent ſemper: par eſſe, ut viciſſim ille eundem animum in ſe gereret. Æquum, reſpondere Tranſiſelani, eos poſtulare: neque ex eorum uſu fore, ſi ſecus ille contenderet: maximè verò quam diu exulum negotium integrum ſtaret: ne urbs nullis præſidiis firmata, inimicis ad inſidias opportuna foret. Interrogatus Ultrajectinus deinde, an plus copiarum vel expectaretur, vel intromiſſum eſſet, negavit id factum: (fefellerat eum præter fidem abeunti datam, copias in urbe præſentes novarum copiarum acceſſu ſe abſente auctas) neque de pluribus adhuc decretum, niſi epiſcopus prior novarum rerum autor eſſet. Convenit itaque in hunc modum: ne præſul prior bellum populo Ultrajectino faceret; quo per ocium de concordia ageretur. Sufficitur in locum Suleni, qui ſe paulo antè Conſulatu abdicarat, Ioannes Huchtenbrochus. Arnoldo Vulreno magiſtratus continuatur. Legationes interea Ultrajectinæ domum approperantes; ubi haud procul ab urbe ab obviis viatoribus præſidia in urbe novis copiis Gelris præter fidei religionem aucta eſſe accepiſsent: tanta eos conſternatio & pudor, quòd dicta ſua Tranſiſelanis affirmata, & facta Ultrajectinorum non juxtà convenirent, cœpit, ut averſo ab urbe itinere, retro abire, neque domum redire conſilium ſederet. Qua re ad urbem nunciata, mittuntur celeriter legatis obviam, qui ordinum verbis eos obteſtando, orandoque ne ſe in mediis malis deſtituerent, à fuga retraherent. Superveniſse quidem peditum equitumque auxilia, ſed ea non accita; ita ut ubi videretur, exautorati domum dimitti poſsent. Quo autem errore id factum elset, ipſos præſentes melius cogituros, quàm nunciari poſset. Perſuaſi legati conſcenſo iterum vehiculo ſpe deducendi ex urbe quantum copiarum interea acceſſiſset, jam multa nocte in civitatem revertuntur. Offendunt ſtatim civitatis opinione fœdus turbatum: ipſamque factionem bifariam diſciſsam, effringentium cum Gelrorum cataphractis portarum ſeras, & obſtantium id ne fieret. Ad hanc diſcordiam accedebant graves legatorum de ipſorum perfidia querelæ: quòd nulla conſcientia tacti, pactam fidem abeuntibus violaſsent: ut cauſa belli & initium, ſi quod haberent, ab ipſis ortum videri poſset. Contrà alii factum excuſabant, in errorem depulſum. Non inficiabantur quidem, accitam cohortem, & portis receptam: verùm curam eam omnibus ineſse, ut amplis pollicitationibus preces miſcentes, illam rurſum ex urbe deducant, ac domos ſuas tantiſper dimittant, donec epiſcopus vel hoſtis judicaretur, vel pax cum eo fieret. Addebant & errorem veriſimilem: Ab ſe conductum fuiſse quendam nuncium, qui cum literis ad civitatem accelerantibus copiis properè occurreret, & Wageningam recto à cœpto itinere averſans, ibi ſubſiſtere tantiſper juberet, dum revocarentur. Spem enim in præſenti ſtatu omnibus reconciliandi epiſcopum in gratiam, oſtentatam. Nuncium autem ob viaticum, quod per oblivionem differebatur, totum diem in civitate moratum fuiſſe, cum jam dudum abiſſe crederetur. Quare obvium cuidam eum factum, acriter objurgatum, caſtigatumq́;, quòd jamjam ſerò profecturum, rediſſe obito negotio oportuiſſet. Statim intellecta moræ cauſa, accepto viatico ſub quintam paulo veſpertinam quanta maxima potuit celeritate in pedes ſe conjeciſſe. Noctis autem interventu eum à via aberraſſe: atque interim auxilia omnium circa urbem ignara ad portas perveniſſe. Et ne belli cauſa quæreretur, poſtulantibus equitibus Gelris ut portæ clauſæ aperirentur, à Coſſ. conſtanter reclamatum fuiſſe. Tum demum equitem præparatis antè ad id animis (ut apparebat) cum parte civium novandarum rerum cupida, vi clauſtra ſeraſq; portarum diffregiſſe. Nuncio novarum copiarum, quæ à Gelro ad turbanda omnia nocte Ultrajectum miſsæ erant, Wicam mane perlato, pavor major oppidanos cepit: quod rebus adhuc ſtantibus non modo quòd nihil fidum in factione eſſet, verumetiam quod ad bellum tota animos pararet: neq; pacem neq; concordiam augendo vires quæreret, tametſi verbis in ſpeciem benignis pacem dari cupere videbatur. Tranſiſelani deſperatis rebus, ne ſui ad exitū conventus intenti, præter expectationem imparati opprimerētur, domos quiſq; ſuas illico maturarūt. Videbant jam nō ab Gelro hoſte ſeorſim, utrū illi ſecum & cum epiſcopo bellandum eſſet, nec ne, conſultari: ſed qua bellum ratione gereretur: quoſque opportunos magis primùm adoriretur. Epiſcopus nihil jam amplius cunctandum arbitratus, ne occuparetur, lectiſſimos pedites ad intercludendum Ultrajectinis ad auſtrum è *Præſidium in oſtio Lecæ (De Vaert) ab epiſcopo erectum.*

Rheno commeatum, in oſtium Leccæ mittit: hiſque * Pilanum Amorfortium, & † Pellitium Bulcoducenſem duces præficit. Cum his conjunxit Fredericum Sombrevum cum ducentis equitibus magiſtrum equitum. Magno autem bello Ultrajectino lævum hujus oſtii brachium validum præſidium jam olim habuerat, natura ipſoque loci ſitu firmum, & ad utrinque ſupra infraque navium curſus intercipiendos idoneum. Locus ipſe à reliqua planicie ita eminet, ut utroque verſum in amnem longiſſimum proſpectum præbeat: & ad excurriendum ad urbem mirum in modum ſit opportunus. Hic intra paucos dies opere tumultuario ex arborum truncis undique robore & gleba ſuperjecta præſidium erigit: non altum illud quidem, ſed latitud. pedum quinquaginta plus minus: cum cuniculis, & vallis præacutis in ipſo aggere & præalta foſſa circumducta adactis. A tergo (ut navigio hoſtibus inacceſſum foret) ſcaphæ in oſtii faucibus tegulis onuſtæ demerguntur. Impoſita metu proditionis in hoc deinde externa ſelectorum peditum præſidia ſunt. Inde latè immiſſis peditibus hoſtium agros pervaſtavit: quantumque hominum ac pecorum in poſſeſſionibus Ultrajectinorum oppreſſum eſſet, prædæ fuit. A ferro & igni & ſtrage villarum ſolùm temperatum eſt: promulgato ſimul edicto, ut quicquid hominum Ultrajectini nominis, eccleſiaſticorum profanorumve, abſque diſcrimine ſexus ætatiſque interciperetur, hoſtium loco eſſet. Iam tum ſegetes maturuerant. quare quicquid earum hoſtium erat, Dorſtatum ex agris convehi: eodem & pecus omne compelli juſſum. Sub hæc bellicas machinas omnes Wicæ tanquàm ad expugnationem apparare, expedireque aggreſſus eſt. His ex rebus matura ad hoſtilia viciſſim inferenda Ultrajectinis data materia, cum alii atque alii trepidis rumoribus de acceſſu epiſcopi ad urbem nonnihil affingentes alimenta ſuggererent, tumultuariorum peditum novas copias ſcripſerunt. Fuga ingens hunc terrorem è cœnobiis ſuburbanis penu omne in urbem aſportantium, migrantiumque ex agris longo agmine cum armento omni per vias ſpectantibus auxit. Et ut bellum ſe ipſum aleret, vicos & pagos, ne hoſtilia paterentur, ſtipendio impoſito epiſcopus ad paciſcendum compulit in tres menſes. Contrà Ultrajectinus, eos pro hoſtibus ſe habiturum denunciat, qui cum epiſcopo paciſcerentur: ab eiſdem vicis, ne hoſtilia acciperent, ſe quoque pecuniam ſtipulaturos. Miſera profectò plebis agrariæ conditio, quæ cum hoſtes non haberent ab Ultrajectino, & Ultrajectinæ ditionis ſuo principe, ne prædæ eſſent, paciſci ſubigebantur. Ultrajectini adhæc non contenti hac ruſticorum calamitate, inſuper eos, quos invitos reſtitantesq; operam ſuam in oſtio Leccæ foſſis ducendis poſuiſſe conſtabat, nocte arreptos; ac rure in urbem extractos, in carcerem conjecerunt. Erat totus interim in hoc epiſcopus, ut hoſti undique commeatus clauderet. Haud quievit inter hæc Gelrus. Laceſſentibus ad hunc modum Ultrajectinis bellum in infera ditione contra epiſcopum, ipſe aliquot dies de bello Tranſiſelano conſultavit. Ioannes Wiſſingus cognomento † *Henricus Munter*, & Matthias Ketellus è Tranſiſelana regione oriundi erant: equitum par nobile, & ob belli artes Carolo Gelrorum Duci chari. Hi relicta patria multis & magnis bellis ſub illo meruerant: quare & prior ille in gradus interioris amicitiæ receptus fuerat. Corrupti precio, ſeu (quod magis affirmarim) ut gratiam apud principem Gelrum inirent, Haſſaliam haud procul à Swolla proditione tentandi negotium ſuſcipiunt. Poſtridie Id. Auguſt. lucis principio tanquam ad mercatum navem armatis gravem, ſed aſſeribus ſpariſque inſtratam, ipſi oppidanis ac popularibus domeſticè noti in oppidum recipiunt. Poſtquam autem ad forum ventum fuit, ibi dejectis aſſeribus cum ingenti clamore ad faciendum ſubita hoſtium ſpecie pavorem oppidanis oriuntur armati, occupantque oppidum. Trepidatio major, quàm pro hoſtium numero, quantum hominum in publico erat, in fugam compulit. Capto oppido, à direptione & cæde temperatum eſt. Unus, qui ſolus obvios foro arcere armis ac virtute contendebat, à confertis multis vulneribus confoſſus cecidit. Ingentem interim hominum armentorumque prædam ex Batavia egit: diripuitque, quicquid villarum obvium habuit Epiſcopus. Tum conſilium ordines Ultrajectini de abrogando publicè præſuli epiſcopatu, ac ſocietate cum Gelro jungenda cœpere. Quare XVII. Cal. Septemb. conventus habendi dies civitatibus, ut Ultrajectum convenirent, indictus eſt, ad audiendum publicè in frequenti ordinum concilio diploma ditionis Ultrajectinæ recitari: ſimul ut ea quæ vitio perperam quotidie admitterentur, mutarent & corrigerent. Spectabat autem eò Gelrus, & factionis primores, penes quos vis omnis miſcendi omnia erat, ut aſſenſu trium aliarum civitatum principe hoſte judicato, ipſæ quoque in belli ſocietatem traherentur. Ex Amorfortia venêre legati Segerus * Wilda, & Nicolaus Gerardi F. Et reliquæ civitates, quamvis extra belli ſocietatem Ultrajectini,

Fredericus Sombrevus equitum magiſter.

* *Arnoldus Pyll.*

† *Pels.*

Belli inteſtini incommoda.

Ultrajectini hoſtes Epiſcopi amicos vocant.

Commeatus Ultrajectinis intercipitur.

† Mager Heyn.

Henrico Bavaro Epiſcopo abrogatur poteſtas.

* *Van de Wilde.*

jectini, quia commune trium ordinum negotium, cum accerſerentur, prætexebatur, legationes ſuas quoque miſère: ne non veniſſe fraudi fuiſſet. Poſtquam ad edictum conventum Ultrajectum in curiam *magnam baſilicæ D. Martini frequentes convenere, primarius decanus hiſtoriam quatuor ſuperiorum annorum dicendo texere exorſus, oſtendit quàm multa beneficia pop. Ultraj. in Henricum epiſcopum contuliſſet, eaque quâ nunc ingratitudine vaſtando agros, ac claudendo undique flumina & commeatus, penſaret. Exaggeravit pericula, ſanguinem, facultates: quæ pro ejus dignitate tuenda, pro incolumitate ac ſalute patriæ conſervanda depoſuiſſent. A quo tantorum beneficiorum admonito, cum gratia par rependeretur, contra diploma religioſe à ſe juramento inaugurationis die confirmatum, ipſe indies alia atque alia, quæ ad nomen Ultrajectinum extinguendum ſpectarent, moliretur. Bellum illatum cum ordines avertere non poſſent; modica auxilia ad prohibendam, ſi qua inferretur, vim, non ad concitandum bellum, comparaſſe: legationibus mittendis, orando, donandoque quantum in humano conſilio ſitum eſſet, ſudaviſſe, ut id declinarent. Inde ubi hæc & alia multa id genus in hanc ſententiam peroraſſet, rudem quandam ex tempore delineatam formam decreti de jungenda ſocietate cum Gelro, & bello cum epiſcopo gerendo, in medium è ſinu protulit: electumque illud publicè eſt. Fuit id autem in hæc verba, cujus exemplar Amorfortiis ad referendum petentibus datum extemplò eſt.

* *Hodie locus Academiæ.*

Decretum Ultrajectinorum contra Epiſcopum Henricum B.varum.

Nos collegiorum primates Decani, Canonici V. collegiorum baſilicæ D. Martini, Servatoris, Ioannis, Petri, Divæ virginis, in urbe Ultrajectina. Poſt hos, equeſter ordo ditionis inferæ: Conſules, Tribunitia poteſtas: vetus novuſque Senatus urbis Ultrajecti: tabularum harum lectoribus, atque cognitoribus: tum autem & iis quorum hæc controverſia refert, referetve in poſterum, Sal. Epiſcopus Henricus à quo in epiſcopatum venit, nobis non minus gerendis rebus peſtilens, quàm ditioni pernicioſus fuit. Primùm autem, cum nullo publico, ſed privato quorundam conſilio, quos in interiori amicitiæ gradu habet, nuper arcem Meidenſem cepiſſet, penè nobis bellum concitarat. Nunc quoque vicis inferæ ditionis omnibus gravia ſtipendia imperat, præter jus & bonum: tributo ne humili quidem agricolarum feci remiſſo ac tenui. Arces & caſtella præſidiis impoſitis exterorum equitum peditumque in infimi loci, excluſis ſummo loco Ultrajectini nominis natis viris, firmat. Agreſtem ad hæc hominum multitudinem totis agris armatam, cum foſſoriis inſtrumentis ad fodiendum, & loco munito inexpugnabile præſidium in Leccæ oſtio collocandum; non ad tuendos adverſus communem hoſtem fines, ſed intercludendas vias aditusque omnes in urbem convocavit. Ut mittatur, quantum exterorum auxiliorum equeſtrium ac pedeſtrium indies conſcribit: quorum bona pars eſt ex eorum genere, qui Pop. Ultraj. ſemper infeſti hoſtes fuerunt: ſcilicet ut nos in anguſtiis concluſos obſideat, & ad deditionem compellat. Ex agris civium noſtrorum, quaſi hoſtium, bubulum pecus egit: & quantum armentorum in paſcuis fuit, prædæ militibus dedit. Cum autem tutos nos ab hoſtibus eſſe exiſtimaremus, nulla potuimus conjectura aſſequi, quorſum iſta, quove conſilio paret: quibus admiſſis, hanc injuriam nobis concili-

conciliavimus: cum hactenus non fortunas modò noſtras cum eo, ſed vitam etiam periculis ingenti animorum conſenſu objecerimus. Quare hoc ejus conſilium & turpe & fœdum, tum cum diplomate ex diametro pugnat, tum ampliſſimis ejus promiſſis adverſatur. Spectat autem id ipſum huc quoque, ut communis libertatis jura labefactentur, publica totius ditionis libertas, laudatæ conſuetudines, inſtituta majorum, jactura nominis Ultrajectini & agricolarum, in præjudicium commune omnium obliterentur, abrogenturque. Itaque ut hæc, & id genus alia maturè avertantur: ſimul ut, ne nobis exitio ſint, occupentur. has ob cauſas & pericula in poſterum imminentia, quæ hinc pullulare nobis, & poſſeſſionibus noſtris olim oriri poſſent: ſimul ut diploma, jura, libertatem, conſuetudines, ſanctas conſociatis animis tueamur: cenſuit Senatus & *ordines conſultatione matura amicitiam aliquam ineundam eſſe, ne incauti ex improviſo opprimamur, & inſidias declinemus. Quamobrem concordes ſocietatis fidem ſanximus, nobis & poſteris utilem futuram: & fœdus adjunximus, ratum ſanctumque auxilio ſenatus hoc decretum habituri, quod huic calamitati, hiſque impendentibus periculis conſociata animorum concordia obſtabimus: vim armis propulſabimus. Quod impenſarum in bellum fiat, id ad univerſos pertineat. Alea ſecunda adverſaque omnibus ad exitum ejus uſque communis, & par ex æquo omnibus ſit periculum. Placuit quoque, in conferendo neminem excipi mortalium debere: nulli remitti ſtipendium impoſitum, quo minus cum aliis contribuat, ſed ut compar profanis religio cenſeatur. Contribuent æqualiter hic imaginibus majorum illuſtres homines, & humili loco nati: opulentia cum tenuis fortunæ & infimæ claſſis proletariis, ut res publica poſteritati incolumis tradatur. Neque magni quidem referet, unde pecunia redigatur: ex mutuóne uſurarióve ære, ut agri pignori, ſi neceſſe ſit, opponantur: quo hoc negotium alatur, & ærarium ſufficiat: an alia via. Quare apud Deum datis dextris mutuam pacti fidem ſpondemus, quod ſicubi opus erit, ſummo omnium conſenſu, aut certè bona ac magnæ partis voluntate mutuam viciſſim operam noſtram in hoc ponemus, ut oppoſitæ hypothecæ redimantur, mutuum fœnus diſſolvatur, ut damni expertes inde evoluamur. Nemo eum ea in re tergiverſabitur, ſed data dextra ſancitaque fidei quiſque memor, lubentem ſe ac voluntarium (ut par eſt) offeret ultro. Inter ordines nemo jus ſibi ulla ratione, aut viam ad elabendum ullius libertatis prætextu uſurpabit, qua contra hoc decretum ad aſſerendam ſuam dignitatem tum uti poſſet. Quod ſi nos bellum (quod Deus avertat) habere conti-*

contingat, cum hoſte neque pacem faciemus, neque amicitiæ fidem adjungemus, neque ullas ſi quæ offerantur pacis reconciliationiſve leges quamvis juſtas & bonas, quæ hanc ſocietatem impediant, ipſi ordines ſeparatim recipiemus: ſed ne ipſe quidem, qui nobis ad hoc bellum auxilia miſerit. Si verò interim tolerabiles dari pacis conditiones uſu eveniat, ea non per unum aliquem ex ordinibus aut ſociis jungetur: ſed ejus faciendæ poteſtas tribus ordinibus, aut bonæ eorum parti permittetur. Et quæ in ea bona atque æqua videbuntur, illa cæteri rata, juſta, ac firma judicanto. Dolus frauſque abeſto. Quoniam autem iſta inviolabilia eſſe placuit: nos collegiorum proceres & collegiorum ſodalitia, noſtra ſigilla: itidem & nos communi equeſtris nobilitatis nomine rogati, Ioannes Reneſſius Uulvenus eques auratus, Gyſbertus vander Aa, Wolterus *uyten Hamme, Erneſtus* Wicanus. *Conſules item urbis Ultraject. tabulis ſanciti fœderis magnum urbis noſtræ ſigillum appendimus. Datum Ultrajecti, anno* XXVII. *ſuper* M. D. XIII. *Cal. Septemb.*

Poſtquam fœdus junctum de bello communiter parando in frequenti ordinum ac civitatum concione recitatum fuit, legationes civitatum, quarum nulla vox conſentiens acceſſerat, acceptis exemplis ad referendum illico domos ſuas revertuntur. Epiſcopus, auditis iis quæ circa urbem indies fierent, metuens ne ob ſuperiorum annorum odium & ſimultatem Amorfortii à ſe per hanc occaſionem alienarentur, literas ad ſenatum dedit in hæc verba. Veſtra fides & ſtudium erga me effecit, ut apud vos animi mei ex injuria accepta ægritudinem effundam. Dubium mihi non eſt, quin rumor de excluſione ad vos allatus, variè vos affecerit. Lætor tamen, vobis eundem animum adhuc eſſe in me; qui ſuperioribus annis fuit: uti rationem rerum à me geſtarum, & conſcientiæ rectæ teſtimonium vobis probem. Audio Haſſaliam nobis in Tranſiſelanis à Gelro per homines talium negotiorum artifices ademptam, à quo quidvis potius quàm hoſtilia expectaram: cum incolumi ad hoc tempus amicitia, pax à me prius, & quies ab armis data, violata non ſit. Atque utinam ea perpetua, quoad viverem, eſſe potuiſſet. Statueram nuper Ultrajectum ad tranquillandos diſcordiarum turbines armatus contendere, ut reſtituta repub. ocium priſtinum ditioni recuperaſſem. Erat conſilii mei ratio talis, ne intermiſſis urbem ingreſſus periculum, ut antea aliquando, ſubirem. Quare auxiliaribus copiis, & equitatu ad corporis cuſtodiam inſtructis ad urbem veni: non alio mehercule conſilio, quàm ut inteſtinam facem partim per id tempus, quòd in Germania ſuperа abeſſem, partim in valitudine mea adverſa exortam, penitus extinguerem. Advenienti portas clauſerunt. Quàm verò iſti ea in re juramenti religioni fecerunt ſatis, eſto ad poſteros de ea re judicium. Super hæc externa equitum & peditum auxilia in urbem receperunt. Nihil itaque aliud humani conſilii mihi ſupereſt, niſi ut à vobis contendam, ne, quod ad belli dubium principium attinet, veſtri periculi admoniti, ad maturè conſultandum oſcitantes opprimamini: reputantes identidem apud animos veſtros, quid hinc ſit exoriturum, viam inveniatis, qua malum imminens propulſetur: ut ſi in rabiem propediem animi ad bellum parati exarſerint, extra ejus neceſſitatem vos amicos habeam, ac colam: quibus fretus, inimicorum, quos hoſtium loco poſthac habebo, illatam injuriam ulciſcar. Quod ſi obtinuero, beneficium non ponetur apud immemorem. Cæterum quoniam cùm aliàs, tum belli temporibus in ſpeculis intentior cuſtodia propter ditionis limites neceſſaria eſt: ne civis per nocturnas vigiliarum perpetuas miſerias nimium obruatur, è proximo Hoechlandios in civitatem accite, qui pro muris vobis in agendis ſtationibus auxilio adſint: ne per proditionem tentati, in hoſtium poteſtatem trahamini. Chriſtophorus Langius, vir militari gloria clarus, qui nuper cum graſſatore pedite caſtellum Teutonum

Epiſcopi litteræ ad Amorsfortios.

Cuſtodia ſemper neceſſaria.

in Marſis

In pago Maerſon, Ter Meer. Ridder-hofſtede ab anno 1086. Vide ſupra fol. 74.

1527. Pontanus lib. x i fol. 735.

in Marſis ipſo magiſtro ordinis cæſo, expugnando vi ceperat ac diripuerat, per id tempus reconciliatus factioni Ultrajectinæ, cohorti in urbe præfectus erat. Hic Calen. Septemb. cum quadringentis peditibus ad Emneſſiorum agros effuſa populatione vaſtandos movit: qui cum nihil minus quàm hoſtilia operirentur, pridie eſculenta venum Ultrajectum importarant. Emneſſæ accepto Ultrajectinorum adventu, cum jam haud procul à vico abeſſent, tumultuariò collecta ruſticorum manus, in avia loca aditu difficilia diffugit: unde eminus inordinatè irrumpentes, & ipſum robur agminis à tergo tardius ſequentes, ſclopis tormentiſque manuariis carpſerunt. Numero enim hoſti longè impares, nequaquam acie occurrere poterant. Ubi verò agmen citatum inſidias prætériiſſet, clamore à tergo & ab latere terribili ſegnius ab itinere procedentes adoriuntur. Fit pavor ingens atque trepidatio. cadunt alii globulorum nymbo: alii armis abjectis callium ignari, in circumjectas viæ paludes diffugiunt, ubi à ſuis longo intervallo excluſi hauriuntur. Interim prægreſſum agmen effusè omnia vaſtat populaturque, eoque infeſtius, quod partem ſuorum ab occultis inſidiis carptam, ac compulſam in paludes accepiſſent. Quicquid grave nimis aſportatu erat, corrumpunt. Fuit autem præda, nimis quàm opulenta armentorum & pecoris omne genus & pecuniæ ad ſeptem milia aureûm. Addiderunt & flagitio perfidiam. Opulentiores ubi in manipularibus fidem, ne hoſtilia paterentur, pacti eſſent, ex compoſito ab aliis ſupervenientibus ſe ſuaque omnia redimere adigebantur. Moti injuria Emneſſiorum Amorſortii, (nam amplas ibi poſſeſſiones habebant) literas extemplò Ultrajectum mittunt. Earum autem ſententia hæc erat, Senatum Amorſortium accepiſſe, quàm hoſtiliter colonos ſuos, quos Emneſſæ in agris ſuis collocaſſent, immiſſis peditibus ipſi diripuiſsent: perinde ſe eam populationem accipere, ac ſi ad muros ſuos arma ſcalaſque intuliſsent. Velle ſcire cauſam, quamobrem pro hoſtibus haberentur. Reſponſum ab Ultrajectinis eſt benigne & callidè. Non debere mirum videri, quòd infeſta & hoſtilia nullam pacti fidem paterentur Emneſſii, qui priores laceſſiviſsent. Superioribus enim diebus voluntarios eos ad oſtium Leccæ epiſcopo in ponendo præſidio foſſoriis armis opem tuliſse. Si à bello eſse alieni vellent, hoſtem non adjutum oportuiſse. Inde cum infeſto agmine in Hamerſfeltios moverunt, (vicus eſt ſub prætura Lueſdana, ad mille paſſuum ab Amorſortia) eoſque fœdè depopulati, opimam pecorum & ruſticorum prædam Ultrajectum compulerunt.

Amorsfordij queruntur ſuper Populata Emneſſa.

Hac expeditione poſtquam ingens damnum prædiis Amorſortiorum datum eſſet, per literas & legationes cum Gelro & Ultrajectinis graviter de accepta injuria expoſtularunt: quòd hoſtilia omnia paterentur, cum ipſi in hoc certamine à neutra parte ſemper ſtetiſſent: ut utriſque animos ſuos donec debellatum eſſet, probarent: neque aliud hactenus declaraſſe, quam id quod amicæ vicinitatis eſſet, coargui poſſent. Polliceri nihil aliud adeò deinceps Gelrorum principi & populo Ultrajectino ſe præſtaturos. Super cætera mirari, quòd illi non reputarent ſecum, quàm infeſtus Gelri Ultrajectinique nominis ager reddi ex Amorſortia poſſet, ſi vellent in belli ſocietatem diſcedere. Ad ea Dux benignè Amorſortiis reſpondit. Nunquam aliud animo ſuo perſuaſum habuiſſe: nec aliò ſe quàm ad perpetuam amicitiam inclinatum, & vicinitatis jus cum ſenatu & pop. Amorſortio colendum. Id ipſum quoque ſuis ordinum ductoribus ab initio inchoati belli mandaſſe: Verùm ut multa ſæpenumero abſente principe peccantur, effecturum ſe, ut primo quoque die ipſis fundorum ſuorum coloni in integrum reſtituerentur. Qua de re & literas ſe dediſſe ad Ultrajectinos, ut quemadmodum edixiſset, facerent, ſi Amorſortii prius agros & prædia ſua in indicem conjecta, ut dinoſcerentur in poſterum, exhiberent. Nihil illi morati, ſcripto ea Ultrajectum tranſmiſerunt: quare aliquanta pars pecoris colonis illico eſt reddita. Hac proſpera re Langianorum militum excitatus Arnoldus Faber, tertiæ cohortis ductor, ad parem fortunam tentandam, Driebergam (epiſcopi ea tum villa erat) cum expedito exercitu eam depopulaturus proficiſcitur. Erat in eo exercitu gregarius, ſeu lixa verius, famulus cujuſdam Gerardi Eceii, è nobilitate Ultrajectina, neque armis ferendis aptus, neque ad militaria munèra obeunda maturus: adoleſcens impuber adhuc, cæterum indole feroci, & truci ingenio ſupra ætatem. Hic officii cauſa exorato hero, agmen expeditus ſequutus fuerat. Quoniam autem præda ob incolarum & vici tenuem fortunam non magni nominis contracta, non operæprecium viſum fuit diutius ibi caſtra habere: ſimul quia periculoſum ob denſati ſoli naturam erat, per quòd hoſti ab Doreſtato opportuni fuiſsent. Quare celeriter Ultrajectum, priuſquam nuncius depopulati agri Driebergii Wieam allatus eſset, iter occupant. Præceſserat jam agmen ducentos paſsus, cum lixa, quod agricolæ nullam pecuniam exprimere ad paciſcendum ſecum poſset, ardenti manipulo admoto, &

to, &

to, & villam, & ditiſſima duo granaria incenderet. Robur & cohortis ductor exorto incendio ſtupefacti, mittunt ſpeculatores extemplò retro, explotatum quid rei eſſet: jubentque autorem patrati flagitii arreptum (mulcta extremi ſupplicii ab incendio abſtinere juſſi fuerant) atque equo funib. alligatum, ſecum in urbem trahi. Rumor incendii in agris tum primum à Gelris miſti haud paulo concitatiore curſu Ultrajectum allatus, plus civitatem quàm ipſum hoſtem conterruit: quod quantum ædificiorum extra urbem & caſtellorum haberent, epiſcopo incendiis ac populationibus opportuna forent. Et quod præſagiebat, id opinione omnium celerius ſtatim accidit. Epiſcopus inſequenti incendiorum auſpicia nocte, cum quingentis peditibus & modico equitatu ex oſtio Leccæ ad urbem acceſſit: ac copiis in ripa Rheni ad ducentos inde paſſus inſtructis, nequaquam Gelrum metuens, manipulares lectos ad ſuburbana tria incendio infeſtè vaſtanda emiſit: addito tamen hoſtili ſpiritui clementi edicto, ut antequam ignis tectis injiceretur, & omnia flamma abſumerentur, quantum pecorum & ſupellectilium ſervatam quiſque vellet, raptim è domibus auferrent. Dum in tenebris ſilentio hæc geruntur, pauci, quibus animus ad omnia paratus erat, placidè ad portarum verſatiles clathros ſuccedunt auſcultatum, num ii qui in murorum ſtationibus excubabant, ſuorum adventum fremitu ſtrepituve ſenſiſſent. Inde ubi ſopitos vigiles, ut in nullo vicino metu ſenſere, tectis in tribus ſimul ſuburbiis ignem injiciunt. Clarum exortum prius incendium fuit, quam ſtationarii hoſtem adeſſe cognoverunt. Ei quia laborantib. ſuis, quod hoſtilium copiarum vis incerta eſſet, per tenebras opem adferre non audebant, totis mœnibus & turribus tormentorum tonitru eminus fulminatum inde per plerumque noctis in incertum eſt. Plebs cum armis ad muros adeſſe, quiſque in ſuis ſtationibus: religio verò in curiam pontificiam armata exciri trepidè ad omnem eventum juſſa eſt: numerum magis auctura, quàm ad bellandum apta multitudo. Incendio hoc ſuburbano tota urbe perturbata, præfecti militum, ut fuco aliquo invidiam popularem ob prius datum incendium à ſe averterent, teſtarenturque nullo publico conſilio facinus patratum, ipſum incendiarium capitis anquirendum publicè condemnant. Nec dubitant, quin plebes, pœna authoris ac ſpectaculo exaturata, fremitum remitteret. Perventum erat in circum Palatinum, ubi reus judicum ſententiis damnatus percuteretur. Ille autem inter triſte ſupplicii miniſterium cum ſemianimis nudatis ſcapulis in ſabuli aggerem ductus eſſet, lictore ex compoſito averſo, extrahentéque animadverſionem, ad circumfuſæ militaris multitudinis hortatum recepto animo, ut manibus vinctus ſtabat, in fugam ſe dedit: elapſuſque nullo inſequente in Civici templi aſylum evaſit. Crebræ inde quotidie eruptiones utrinque in hoſticum factæ: frequentes item velitationes, ac prælia multa commiſſa. Interim ſecundo menſe quàm bellari cœptum eſſet, ærarium in urbe exhauſtum (quia ſtipendium non perſolvebatur) mercenarium militem tam ferocem fecit, ut nec ad contrahenda certamina, nec ad eruptiones in hoſticum faciendas induci potuerit. Quare pecuniæ inopia ordines compulſi, D. Marcum Weſium ad Gelrum quindecim aureorum millia mutuò petitum mittunt: pro quibus viciſſim illi prædibus ac prædiis omnibus eccleſiaſtici nominis in ejus ditione cautum eſt. Weſius nocte (quia interdiu & indicium & occultas hoſtium inſidias metuebat) iter emenſus, brevi cum pecunia domum, præſens gaudium & civitati ob direptionis metum, & militi ſecum ferens, rediit. Noluit autem factio locupletioribus, qui oneri ferendo eſſent, circa initium belli, ut tutius id traheretur, nevé eorum animi à ſe alienarentur, aut ad novas res excirentur, ſtipendium imponere. His Doreſtatum allatis, epiſcopus, cui animus ad obſidendum Gelrum per hæc additus erat, cum ſexcentis peditibus & centum equitibus impedimentiſque pridie Iduum Septemb. ad urbem movit, & quidem clara luce: occupavitque cœnobium Pacatæ vallis, mille circiter ab urbe paſſus. Agitabat id autem, ſi in caſtris ibi poſitis perſeveraſſet, ut iter aditumque Gelro intercluderet, néve commeatus è Batavia in urbem portarentur. Et apparebat hinc ab ortu, inde à meridie in Leccæ ripa infeſſis itineribus id facile futurum. Ne Gelrus receptum, cum videretur, in urbem, aut ex urbe Arenacum haberet, ſtatim quàm locum caſtris occupaſſet, à fronte lapidibus ſtratam viam tranſverſam perfodit. A tergo verò, ob difficilia acceſſu paluſtria paſcua, minus tormentis admovendis & equitatui apta, nihil erat, quod periculi ab hoſte metueretur. Rumore de hoſtium adventu & capto caſtris loco per quoſdam ex agris trepidè in urbem allato, cum vanum unum id de duplici eorum numero ſparſum inter cætera eſſet, claudi extemplò portæ jubentur. Et quanquam eorum acceſſu nihil auxiliares Gelri perterrerentur, metu tamen ne præſidium in ipſis propè portis ſtatim inchoatum intra biduum ita muniretur, ut inde exturbari nequirent, & utrinque arcta ob-

Incendia miſcentur.

Pontanus fol. 735.

Ultrajectum obſidetur ab Epiſcopo. Monaſterium Vallis Pacis: Vredendael à Werenboldo de Buſcoep inſtitutum: anno 1419. Canonicorum Regularium ordinem ſuſcepit.

ſidione

ſidione preſſi, fame rerumque inopia turpiter ad deditionem compellerentur, tumultuosè cum tormentis Albana porta erumpunt, occurruntque hoſti ad portam cui ab operis urbanis nomen eſt, trecentos ab urbe fermè paſſus. Conſtitere intra portam & proximum pontem turi à globorum jactu, dum pauci cum levioribus tormentis emiſſi, hoſtem ad velitandem eminus laceſſerent. Epiſcopus nihil moratus, & ipſe manipulares ad provocandam pugnam Gelro objicit. Stataria autem fuit nulla, ſed procurſando refugiendòque per paſcua inter leproſorum ædes & objectam portam, Parthorum ac Numidarum more invicem procul ferire, ſimulacrum velationis præbere. Nec ſtabant interim copiæ utrinque ocioſæ. Illæ enim gravioribus in regiam adductis viam ſclopis infeſtè invicem ex intervallo inceſſere. Cæterum quia mutuus conſpectus per intercapedinem extra globorum fermè jactum erat, & utraque acies ita inſtructa ſtabat, ut neutra ab altera nec à tergo, nec à fronte lateribuſve vulnerari poſſet, (nam hi portæ mole velut vallo objecto, illi ſylvæ denſitate tuti, certaminis ſpectatores erant) nox imminens procurſarores ad receptum utrinque compulit. Ab neutra parte clades illa accepta fuit. Habebat hoſtis intra cœnobii pomœria ſua caſtra, equitibus Gelrorum inacceſſa. Statuit Martinus Roſſemus militum Gelrorum Tribunus per prata, à tergo caſtris circumjecta, cum omni pedeſtrium copiarum vi Epiſcopum, utcunque caderet, adoriri. Quare ea nocte impedimenta, & campeſtria tormenta, pulverem tormentarium; crateſque expediri appararique juſſit. Mane ingens coorta nebula, caligine denſa cœlum obtexit: quam paulo pòſt tempeſtas ſequuta, conſilium diſcuſſit, ac Gelrum intra muros continuit. Eodem die mulieres aliquot Ultrajectinæ in itinere ab hoſtibus intercipiuntur. Quæ de urbis ſtatu, deque auxiliariorum numero interrogatæ, ubi ea quæ fando domi audierant, fideliter expoſuiſſent, nulla neq; contumelia neque ignominia affectæ, quò ire cœperant, dimittuntur. Nocte inſequenti duas molas injecta flamma ad Albanam portam in Gelrorum conſpectu manipulares aliquot corrumpunt. Roſſemus variis curis animo agitatus, qua arte ex loco ſuapte natura munito ſine ſuorum clade hoſtem ſubmoveret, ludibrio rem cum Duce ita aggreſſus eſt. Dux fictitias literas ad Roſſemum in hæc verba ſcripſit: Se ſequenti die paulo ſub exortum ſolis cum quatuor milibus armatorum, & mille equitum, ad Biltam adfuturum: ipſe interea quantum copiarum in urbe eſſet, expeditum ad invadendum à tergo ſecurum hoſtem ſilentio portis educeret: ſe verò circa adverſam portam cœnobii cum invaſurum. Has literas callidus princeps & gloria militari clarus cum hujuſmodi mandatis tabellario tradit, ut ex compoſito in hoſtium ſtationem intercipiendus cum literis diverteret: ut iis lectis, hoc dolo pavor hoſti injiceretur. Erat tamen in urbe perſuaſio talis, ut ſeriò id futurum fuiſſe autumarent. Haud fefellit Gelrum ars ſua. Nuncius ex induſtria in ſtationarios illapſus excipitur. Literæ extortæ, & ad Trib. delatæ, illico inter intimi conſilii primores duces, rerum conſiliorumque quæ Gelri inter ſe agitarent, cognoſcendorum avidos, recitantur. Et quanquàm de novis copiis conſcriptis nihil allatū eſſet, vanis literis tamen habita fides effecit, ut ſeriò extemplò ad vaſa conclamaretur. Rati fugam occultò futuram, impedimenta cum bellicis machinis, ne à Gelro præverterentur, diluculo Doreſtatum præmittunt. Timorem vanum ſequuta eſt fuga effuſa inordinataque agminis, haud perinde metu, ne è proximo à tergo carperentur, atque ne novarum copiarum occurſu à fronte ſimul & à tergo circumventi, memorabilem cladem ad internecionem uſque acciperent. Gelrus cognita per exploratores effuſa ſine ordine hoſtium fuga, paucis in urbe præſidio relictis, fugientes equitibus immiſſis aſſequuntur. Fugientium poſtremo agmine turbato, verſis equitibus pontificiis in Gelrum fit ſupra Seſtum equeſtre certamen. Paucis utrinque vulneratis peditum acceſſu, Gelrus receptui in urbem canere compellitur: diremptumq; in hunc modum prælium fuit. Statim quàm relictis caſtris epiſcopus Doreſtarum in hyberna abiiſſet, priuſquam conſilium mutaretur, Gelrus novis copiis quadringentorum peditum urbem firmat; quæ per ſuburbium in hoſpitiis (plebs enim palàm eas tectis recipere recuſabat) ſunt diſtributæ. Cum his ſimul ſupervenit rumor duas cohortes ſecundo Rheno tectis navibus, ut ab aqua & terra in Leccæ oſtio præſidium expugnaretur, indies expectari. Ac ne vanus rumor, coargueretur, quo aures omnium impleverant, omnia, quibus ad demoliendum quatiendumque præſidii vallum, & foſſas obruendas opus eſſet, crates atque ſcalas item apparant: commemorando accitos plures equites Iuliacenſes. Ipſum adeò Ducem tantum auri propediem, quo bellum traheretur, adportaturum, ut eo Epiſcopus & ejus frater Palatinus vendi poſſent: hac perſuaſione multitudini obſidionis & famis metum ademerunt. Et quia jam exacta æſtate autumnus ſerus erat, ut hyems jam appeteret: qua pluvio cœlo, ad oſtium Leccæ

tormen-

Velitationes Epiſcopi cum Geldrenſibus.

Martinus Roſſemius Tribunus militum Geldrorum: cujus effigies & vitæ exitus apud Pontanum extat fol. 866.

tormenta gravioris generis per præpingnem viarum rotis hærentem & glebloſam terram adduci nequibant, multos ſumptus ſupervacaneos fecerunt. Inter hæc media conſilia, ne quid temporis remitteretur, Langius in Schalcuicanos profectus, inde magnam hominum ac pecorum vim præ ſe egit: à quibus paulo antè epiſcopus pecuniam quoque ſtipulatus fuerat. Et hactenus quidem Gelro ſua ſocietas cum Ultrajectinis impunè fuerat: cum epiſcopus animadvertens ſibi neceſſaria in utrumque hoſtem arma ſumenda eſſe, tranſmiſſo Rheno partem Batavorum inſulæ pervagatus, incendio populationibuſque omnia devaſtavit; ſtipendiariis Mauricanis, Ryſvicaniſque factis, præda onuſtus Wicam rediit. Nec Ultrajectino quidquam jam præter ſuæ ditionis vicos reliquum erat, & eos quidem paucos, unde ſtipendium ad bellum, ne hoſtilia ſentirent, ſtipularentur. Conſultabatur interim de circumſidendo hoſtium præſidio. Sed obſtabant multa, quibus id quod agebatur, ad exitum perducere non poterant. Anni tempus, quo ſub pellibus miles habendus erat: vires infirmiores quàm quæ ad obſidionem ſufficerent: ſuſpecti plebis animi, ne urbe egreſſis præſidiis nudata portæ clauderentur. Tentandum omninò tamen erat aliquid, ne vel militum animi bello deſueti, Luxu Ultrajectino frangerentur. Cæterum ut defectionis ſecuri in hoſticum cum omnibus copiarum, quas intra extraque urbem habebant, viribus ex urbe tutò moverent, callidum conſilium in ſpeciem plauſibile repertum eſt. Decreverunt ex omni ſagittariorum ſodalitio, quod ea tempeſtate ex opulentia pleraque urbis conſcriptum erat, trecentos ſelectos, obſidum loco ſecum, ſuſpicionem diſſimulantes ad obſidionem abducere: & hi ipſi, ex operis, quos videretur, binos ſibi allegerent. Ubi verò id detectum in vulgum promanavit, fremitus tota urbe multitudinis exortus eſt, indignantium, vociferantiumque, haſcene eſſe copias terreſtres navaleſque, quæ à Lecca hoſtem circumſiderent? Hoccine illud auri, quod à Duce in belli uſum adveheretur? ſcilicet ut ad cædem & obruendas corporibus ſuis hoſtium foſſas deſtinarentur? Adeò tota multitudo cum epiſcopi eſſet, quia propter obſides adductos nihilo tutior à defectione urbs videbatur futura, abſciſſum id conſilii fuit: ne quemadmodum Ultrajectum Gelrorum facta fuiſſet, rurſum ſub nutum ditionemque Epiſcopi perveniret: ut ſolent nimis callida conſilia eventu rerum triſtia, mortales plærumque fallere. Verſi inde ad operas conductitias publicas, & bajulorum plebem, foſſoreſque, quorum miniſterio in caſtris ponendis, & ad alia quæ laboris majoris opera erant, pro lixis uterentur, vix invitos reſtitanteſque factionis odio, addito edicto, foſſoriis inſtructos armis ſecum urbe extraxerunt. Equitum præfecto cum ducentis equitibus ad occupandum opportunum caſtris locum præmiſſo, pars aliquanta urbi præſidio relinquitur. Equitem Dornam iter habentem (nam Wicam oppidum haud perinde loci ſitu aut laboribus munitum, præter imminentem arcem epiſcopi ſedem, mutato conſilio prius circumſidere parabant) cætera multitudo peditum ſubſequi juſſa, in Ameronga illi ſe junxit. Viginti fortè equitum Gelrorum ad eliciendum hoſtem Wicam propè evagabantur, relicto à tergo in inſidiis cætero equitatu. Fredericus Seldenackerus epiſcopi equitum Magiſter cum una turma Gelro, nihil moratus, ſubitò patefacta porta occurrit. Gelrus ex præparato quaſi viribus impar, prælium detrectans paulatim cedendo, hærentes in tergo epiſcopios, in locum inſidiarum pertraxit. Ibi à tergo Gelrorum inſidiæ exortæ, & multitudine & clamore ingenti, hoſti inopinata re perterrito pavorem faciunt. Itaque quamvis ab oppido excluſi, in hoſtium undique poteſtate erant, acerrimum tamen, ſi quo pacto per confertum ordinem erumpere potuiſſent, prælium edidere. Aliquandiu tentato certamine cum pauci hoſtium impetum, ſepti undique, non ferrent, neque fuga elabi poſſent, Gelris ſe dedidêre. Præfectus equitum cum paucis inter dimicandum per confertos hoſtes ſtatim poſt contractum certamen in apertum dilapſus, armis in foſſam occultam abjectis, ut ad fugam expeditior eſſet, equo Wicam per Lambrocam ſe abripuit. Duo deviginti capti, & Ultrajectum abducti, lege militari multantur, dimittunturq; Mox paulo mutato rurſum conſilio averſis itineribus VIII. Cal Octobris Leccam cum pedeſtribus equeſtribuſque copiis Gelrus petit. Et quia nocte iter illud emetiebatur, Ignes ex compoſito è ſpeculis, maximè turri Doreſtatiana ab epiſcopo iis editi ſunt, qui in præſidio oſtii erant. Hi ubi hoſtium adventum ſenſere, adeoque jam intra teli conjectum eſſe, mane horas aliquot tanto fragore ac vi tormentorum tonitruis fulminarunt, ut fumus in nubem coactus Gelris præſidii omnem proſpectum, poſt clarum incendium longumque, ademerit. Roſſemus omnium Gelrarum copiarum ductor, vixdum poſitis caſtris, ne hyberno cœlo inceptum occuparetur, extemplò militibus in concionem advocatis (præmiſerat jam exploratum, quà minimo periculo præſidium oppugnandum adiri poterat) ita dicere exorſus eſt,

Calli da conſilia plerumque fallunt.

Oratio M. Roſſemii ad commilitones.

Niſi hyberni cœli intemperies appetens, commilitones fortiſſimi, mihi neceſſitatem maturandi conſilium deſtinatum imponeret, nunquam hodie vos ad expugnandum hoſtis, quod in conſpectu eſt, præſidium educerem: cum alioqui ne ocio marceſceretis, laboreſque militares leviores vobis forent, in caſtris vos exercere liceret.

Militum vox huic adverſa.

Vix hanc periodum orationis abſolverat, cum clamor ingens ſibilum militarem ſequutus, parantem haud quaquam tempori convenientia, dicere, exploderet,

Expoſcentiũ debitum prius ſtipendiũ numerari: cujus perſolvendi ſpe, urbe egredientes, Perſicos montes pollicens, impleverat. Idne eum agere, ut poſtquàm agmen vana ſpe lactatum, blandimentiſque ex hybernis extractum, in caſtris habeat, pro ſtipendio ſpecioſa verba adnumeret? laniena hoſtium objiciat? Majorum denique more menſtruum ſtipendium pro ſubeundo expugnationis periculo, certatim diſſonis clamoribus poſtulare. ad hæc in ſex menſes autoramentum addici. Ac tum demum ad juſſum exequendum, loca ac vices ſe ſortituros.

Roſſemius à militibus deſertus.

His autem fremitibus cum perſonuiſſet undique clarum concio, Langius cum ſua cohorte ſacramenti religione exolutus, ad Galliarum regem, qui per id tempus arma contra Cæſarem parabat, ipſe ſeditionis author tranſiit. Cum quo ſe conjunxit illa cohors, quàm poſtremùm conſcriptam in ſupplementum, paulo antè in ſuburbano per hoſpitia diſtributam fuiſſe dixi. Hac defectione militum Roſſemus animadverſa, viribus ſuis diffidens, priuſquàm hoſtium inopinato impetu opprimeretur, caſtris relictis, reliquias copiarum infecta re in urbem reportavit. Nec fugerunt per hæc apertam ſuggillationem. plebs enim tota urbe collecta, redeuntibus ad portam turmatim obviam proceſſit, gratulataque egregiam de infirmo hoſte victoriam, quem ſe difflaturos inſolenter jactitarant, percontabatur ubi opima ſpolia epiſcopo detracta reliquiſſent. Ludibria paſſim exaudiri occinentium, Gelrum, apparatus armorumque terrore tantum bellare: haud perinde manus in præliis vigere, atque linguas haberent minaces, & inſolenter temerarias. Epiſcopus triduò quàm hæc acta eſſent, ne quid commeatus Vechta amne ex Hollandorum civitatibus Ultrajectum portaretur, arcem Vrelandiam in fluminis ripa propè ſitam, ſed ruinis ob vetuſtatem, & bellorum varias tempeſtates deſertam ac deformem, impoſitis præſidiis firmare aggreditur. Fuit autem id præſidium olim, nulla vi propè expugnabile, ob patum denſati circa ſoli paſcua, maximè autem hybernis menſibus, inundatione excurrentis alveos ſuos fluminis irrigua, Henrici Viandenſis epiſcopi opus ibi adverſus vim ab ea parte Hollandicam poſitum. Multos inde ab epiſcopis neglectum annos (ut multa alia, adverſus vicinorum principum incurſiones condita: præcipuè autem Gildenburgum in oſtio Leccæ ab Anoldo Hornenſi collocatum) vetuſtate collabi, ab aliis dirui inde laterum inopia in fundamenta poſtea cœptum. At poſtquam ditio ſub Hollandorum jus atque imperium tranſiit, reliquiæ vetuſtarum ruinarum Ultrajectum à fundamentis ſubrutæ, ad arcem Vredenburgum avectę fuerunt. Hujus ruinas itaque tunc, ne ab hoſte impetu tranſcenderentur, tumultuario opere epiſcopus munivit. Ad illum ab opere, antequam abſolveretur, diſturbandum, Dobbelſteinus cum cohorte una & levioribus machinis profectus, nocte exploratorem emiſit ſpeculatum, quantæ profunditatis circumducta foſſa eſſet, quam ſudam fuiſſe perſuaſus antea fuerat. Cæterum noctis ſilentio re multo aliter comperta, poſtquàm audivit ſtationarios adventum ſuum præſenſiſſe, inordinatè effuſos in fugam ſuos, metu ne per tenebras carperentur, (id quod epiſcopiis haud factu difficile fuiſſet) in urbem reportavit. Per hos dies Epiſcopus ex oſtio Leccæ in Batavos rurſum tranſmiſſo amne movit, latéque eorum agros vaſtavit. Unde præda omnis generis parta, Doreſtatum compulſa fuit. Non deſedit Gelrus, hoſtium tranſitu accepto in urbe: quanta potuit celeritate tranſgreſſum ſubſequitur. Sed poſt quàm Taiſlicam, ubi trajectus eſt, pervenere: offendunt pontones in ulteriorem

Vredelant. vide Bekam fol. 85. & 90. Hedam fol. 214. & ibi D. Buchelium.

Gildenburgum: quod Baſtilam vocat Baſinus, de eo Io. Gerbr. Leydanus lib. 31. c. 23. & ſeq.

Dobbelſteinius epiſcopo reſiſtit.

teriorem ripam, ne iter à tergo intercluderetur, de induſtria ſubductos. Spe fluminis trajiciendi fruſtrati, ne ſpiritus ferocia relanguiſſe viderentur, à cœpto itinere in Leccæ oſtium ad laceſſendos præſidiarios in pugnam, divertunt: ſed fruſtra eorum conſilium fuit. Nam ii qui in præſidio erant relicti, pauci illi quidem, ſed delecti, tutius rati, id armis de vallo tueri, quàm invadendum, ſi ad velitandem longè numero impares occurrerent, hoſti parefacere & quidem omnibus præſidiis nudatum, machinis eum retro ſubmoverunt. Erat autem belli negotium in hoc ſtatu. Cum Ioannes Dux Clivenſis, vir pacis artibus nulli principum per eam tempeſtatem inferior, cuilibet verò ſuperiorum facile par, per Palantum præfectum regni hæreditarium è principis utriuſque ſententia efficeret, ut datis in octo dies induciis, ad agendum de reconciliatione & pace, Hueſſenæ conventus civitatum ditionis Ultrajectinæ ſuperas inferæque, & principum amborum haberetur: ipſe cura reconciliandi in gratiam utroſque, diſceptator ſumptus, quod poſſet, controverſiam dirimeret. Conventui verò dies indictus eſt quintus Cal. Novem. ac fides publica huc per eos dies ultro citroque commeantibus data: ne quis periculum cauſatus, diſceptationem de reconciliatione pacis, ſi ea coiret, diſcutere potuiſſet. Venerunt ab Vltrajectinorum epiſcopo legationes Iacobus Mindenus, & principis à ſcriniis proximus Archigrammateus. Tranſiſclani ad mittendum quoq; huc legatos (quia id conſilium, ipſorum non minus quàm civitatum aliarum referebat) rogati ab epiſcopo, ex equeſtri nobilitate & ſingulis civitatibus oppidiſque legatiores miſerunt. Oppida item inferæ ditionis, Amorfortia, Wica, & Rheni, quæ in fide adhuc erant, & partim extra belli etiam ſocietatem, in principis ſui gratiam è primoribus ſenatorii ordinis ſuos legarunt. Adfuerunt & à Gelrorum Duce. Ex ordinibus autem Vltrajectinis D. Æmilius Niveldius Decanus baſilicæ D. Martini, Gerardus Sukerodius Decanus ad Servatorem, D. Marcus VVeſius, D. Fredericus Regius. Ex equeſtri autem gradu, Ioannes Reneſſius, Ioannes Huchtenbrochus, equites aurati. E ſenatorio ordine, Adamus Diemenus Conſularis, & Gysbertus Cluetingus convenerunt. Hi ſub noctem profecti, epiſcopi inſidias, quæ vano rumore ad montem temere nunciatæ fuerant, veriti, ab equitibus centum Arenacum deducuntur, poſtquam ventum eſt eò, legati in ſua quique buleuteria (ſic enim vocantur loca conſiliis deſignata) conceſſère. Primum legationes civitatum atque epiſcopi in concilium, ubi viri regni conſulti ad cognoſcendum cauſam conſederant, introducuntur. Erant autem ex intimo conſilio ad id lecti, Archidiaconus Clivenſis, Palantus præfectus, ejuſque frater: ac præter hos unus & item alter. Ibi Archidiaconus altius exorſus, acta per epiſcopum Trevirenſem diſceptatorem & alia in quodam Huſſeno conventu, de fœderis legibus inter Gelrum & civitates epiſcopumque Vltrajectinum expoſuit, ita orationem pertexens; ut æquior Gelris quam par erat, & obliquè fœderis violati culpam in civitates transferre videretur, ea ratione illas fortaſſe ad dandas accipiendaſque tolerabiles pacis conditiones perculſurus. Finis autem orationis hic fuit, ut expromerent, ſi qua via æqua pax ſarciri, omnis belli apparatus diſcuti, ditiones ab everſione conſervari poſſent. Remittendum eſſe utriſque aliquid de ſuo jure voluntate, quod armis extorqueri non poſſet. Nullas inimicitias tam graves, nullumque tam atrox bellum arſiſſe, quod non æquis bonæ ac juſtæ pacis conditionibus potuiſſet componi. Quare cum ambo populi in ſpem pacis eſſent intenti, darent nunc operam, ne tam ad verbis diſceptandum, quam ſtudio finiendæ controverſiæ conveniſſe viderentur. Ad ea cum parcè reſpondiſſent legati, è concilio digreſſi, poſt moræ paululum rurſus intrò mittuntur: adhibenturque & Gelrorum Ultrajectinorumque legationes. Tum legatum epiſcopi ad hunc modum dixiſſe accepi.

Æquis conditionibus vel atrociſſimum, bellum componi poſſe.

QUod precatus eſt epiſcopus Henricus à Deo Opt. Max. eo die, quo armatus auſpicatò inaugurandus urbem ingrediebatur, lætor id exponendi occaſionem vobis, pacis conciliatoribus, viri regni Clivenſis conſultiſſimi, mihi hodie datam: præcipuè verò injurias querendi, quàm inviti in hoc bellum nullo noſtro merito, nullo conſilio tracti ſumus, & à quibus belli initium ſit ortum. Precatus autem fuit, ut quemadmodum ad arduam provinciam gubernandam Coloniæ exitus eſſet, mens principe digna inter ignotam gentem, daretur: ne meliorem

Oratio Legati ad diſceptatores pacis.

gionem, etiam barbaris ſacroſanctam, violaret. At quantum nos fefellit Carole, noſtra de te exiſtimatio & ſecuritas. Rebus domi utcunque jam ex ſententia compoſitis, ex præparato Ultrajectum occupavit, Haſſaliam in Tranſiſelanis per proditionem cepit, bellum nobis intulit: vicos Ultrajectinæ ditionis, impoſito ſtipendio in tres menſes exolvendo, tributarios ſibi fecit: villas, horrea cum magni precii frumentis, ferro & incendio populatus eſt: agros abducta pecorum hominumque ingenti multitudine, hoſtiliter vaſtavit. Hæc cum ne verbo quidem tactus prior patraſſet, præſul ad bellum viciſſem ſe armare, & effusè omnia vaſtanti objicere adactus fuit, magis ut ſuos ab hoſtili incurſione, quam ut ſe ab injuria vindicaret. Ad hæc ſi quid habet, reſpondeat, quare res noſtras repetimus: deducat ex Ultrajecto quantum armatorum ibi habeat: decedat urbibus & oppidis: reddat ablata. Quantum damni utrinque datum eſt, arbitrio principis Clivenſis æqua fiat exiſtimatio. Pacem petimus cùm utilem, tum utrique bonam.

Religio ſi'ci ſacroſancta.

Et epiſcopi quidem legatus in hæc verba loquutus eſt. Gelris inde Ultrajectiniſque legatis, ubi ille dicendi finem fecit, poteſtas dicendi, quæ vellent, facta eſt. His ſubmotis paululum ad colloquendum è concilio, ac mox rurſum introductis, Gelrus facto ſilentio, ita dicere exorſus eſt,

SI perinde id quod principio epiſcopatus Henrici utiliter per Trevirum expreſſum fuit, ut ab injuria utrinque abſtineretur, & nos intra ditionis noſtræ pomœria vos contineremus, ſervatum fuiſſet, bellum profectò nullum haberemus: pax fida, quæ triennium fuit, nunc quoque inter principes integra, ſarta tectaque eſſet. Sed cum in exaggerando perfidiæ crimine, quod in nos congeris, ſis immodicus, ſatius eſſet cauſas prius, cur huc rerum ſit perventum, excutere, quàm nos apertis criminationibus violati fœderis magno ſpiritu, & nullo ore temerè accerſere. De præſidiis equitum peditumque Ultrajecto impoſitis, de capta Haſſalia, adde & populationes vicorum, & conflagrationem unius horrei: conſtat factum. Sed jurène, an injuria, quibuſque de cauſis hæc patrata ſint, cum ad quos pertineat res, id in controverſiam venit. Nec hoc in negotio velim nobis fraudi eſſe, quod vulgari joco de noſtra fide, tantum non Punica jactetur: cum ne vobis quidem id, quod de ipſo epiſcopo fertur, quicquàm proſit: Pacis arbitrio Trevirenſi permiſſo, ab eo ita expreſſum fuiſſe, non nego: & paruit Dux lubens, propterea quòd multa de injuriis voluntate in gratiam reconciliatoris excelſi viri remittere decreviſſet: ſimul quod bellando fatigatus, utrique regno ocium reſtitutum mallet, quam ulterius cædibus

Oratio Gelrienſis Legati.

Injurias remittere, excelſi animi.

multoque ſanguine ditionis ſuæ pomœria propagatum iri. Sed ne tam iniquum quidem viſum fuit fœdus, ut non facile paſſus ſit illi ſe alligari. Diſſoluta ab epiſcopo expreſſa pecunia, deductis illico præſidiis, omnibus oppidis & caſtellis ceſſimus: & quidem ob id tanto celerius, quanto hoſtium, ſi quid cunctati fuiſſemus, majori calumnia prægravabamur. At in iiſdem pactis poſitum quoque fuit, quod tu haud ſcio callidène, an per imprudentiam ſuppreſſiſti: certè ut omnem culpam concitati belli, violatique fœderis ſpecioſè in nos transmoveas. Poſitum autem ſimul in eodem fœdere fuit, (ſic enim ſperabatur, increſcentem in poſterum malevolorum audaciam coherceri potuiſſe) ut à conviciis in nos & dicacitate populus Svvollanus deinceps temperaret: ut eſt ad maledicendum & ſcommata jactanda, quàm ad benigniter loquendum pronior. Factis enim dictiſque inimicorum juxtà principes læduntur, & ad arma provocantur. Utque pax perpetua vindicaretur, legibus in conviciatricem linguam animadverteretur: ſupplicium ad reos, exemplum ad univerſos perveniret. Quod quidem utrum exequuti eſtis tum, an à nobis nuper prius rupta ſint pacta, querimoniæ Ducis ad epiſcopum & Svvollanos delatæ, indicio extant. Svvollani, veteri ſtatim à percuſſo fœdere, odio nondum exuto, feroces ſpiritus continere non potuerunt. Plebeii quidam, quos Svvollæ vix natos norant, nullum petulantiæ genus in principem noſtrum prætermiſerunt: & quidem impune. Querimonias per legatos ad ſenatum delatas pro ludibrio accepiſtis, tantum abeſt ut ad pœnas è fœdere eos depopoſceritis. Svvollanos nunc appello. nam horum & peccatum & cauſa ad univerſos attinet. Additum item fuit reconciliationis pacto, ut exules, qui ob Gelri nominis ſectam in fugam acti fuiſſent, extemplò in integrum reſtituerentur: decretum fieret, ut ædes, fundi, bonaque omnia ipſis adempta, redderentur. Qua fronte vos audetis, datæ occaſionis ad bellum ſuſpicione à vobis averſa, nos perpetratæ pacis violatores, ad execrabile odium uſque appellare, & damnum penſari poſcere, res ablatas repetere, cum iſta nec refellere nec refutare poſſitis? Super hæc Ioannem quendam Goyerum, conventus habiti die vixdum exacto, hominem Gelro nomini amicum, arreptum in carcerem duxiſtis. Interea dum ibi pedore ſqualens per multum temporis computreſcit, longa conſultatio vos de eo percutiendo tenuit: illius capite ſcilicet fœderis auſpicia, quaſi porco mactando conſecraturos. Miror vos in eam inverecundiam adduci, cum hæc ita ſint, ut adhuc commentum iſtud nobis vos probaturos ſperetis? Quare cum conſtet à vobis materiam belli exortam, nihil profectò eſt

Dicacitas quantum malum.

Reorum ſupplicium, exemplum omnium.

eſt quod

eſt quod dicatur amplius. Quod vero de occupato Ultrajecto objicitis, ſic accipite. Cenſeo cum his agendum, (Vltrajectinorum legatos monſtrans) *quam obrem ordines epiſcopum excluſerunt, & ad tutandam contra vim urbem equitum & peditum auxilia ſuis impenſis conduxerunt. Eam per nos recuperare ab ordinibus licet, ſi queatis. Nec plus hoc belli negotium ad nos pertinet, quàm Gallicum bellum ad Ducem Clivenſem, cum ad ſtipendium faciendum ex ejus ditione illò manibus prompti equites accerſantur. Nec debet id tam agrè ferre epiſcopus, quòd Dux patiatur, ſuos, cum nullum ipſe foris habeat bellum, ne armorum deſuetudine & ocio langueſcant, alibi ſtipendium facere: cum ſi ipſe prior eorum opem ad bellum promptam propoſito ſtipendio imploraſſet, haud gravatè permiſſurus fuiſſet. Id quidem ſic eſſe, vel illud coarguat, quod ipſe, poſita, quod ad ſe, armorum cura, in urbe nondum fuerit: licet vos pro hoſtibus eam habeatis, totamque ejus penè ditionem ad paciſcendum, ne hoſtilia patiantur, compellitis. Quod vero ad Haſſaliam, nihil eſt quod agatur, ſi unum illud dicam, talionem eſſe juſtam, quemadmodum vos homines intemperantia linguæ maledicæ in Ducem invectos non arripuiſtis, ut in fœdere pactum fuit: adhæc noſtros amicos contra fidem priores laſiſtis: vicos Bataviæ pòſt gravi ſtipendio imperato vobis tributarios feciſtis: ſic captum talionis jure oppidum, quaſi pignori oppoſitum ita tenere ſtat ſententia, ut bello niſi coacti, nos non interponamus. Petimus quoque concordiam, & utriuſque ditioni pacem optamus: ſed damnum datum, & contumeliam acceptam, per arbitros pacis, ut medios decet amicos, digna aſtimatione penſari poſtulamus. Quod ni fiat, nulla pacis conditiones erunt.*

Quare Equites Clivenſes Gallo auxiliantur.

Hæc Gelrus. Quoniam utriuſque oratio vehementior erat ob mutuum conſpectum, quàm ut pax expectaretur, viſum fuit ſenatui Clivenſi, colloquium in poſterum diem ita rejicere, ut unaquæque legatio ſeparatim ab adverſariis arbitris audiretur. Itum itaque eſt in eam ſententiam ab omnibus. Poſtridie Ultrajectinorum ordinum legatis coram Clivenſibus ſeorſim datum eſt concilium. Horum autem prima, adeòque ferè tota oratio fuit, beneficia & merita in epiſcopum per triennium commemorantium: plus effuſæ benevolentiæ, plus ſtudii in eum unum ſe cumulatè collocaſſe, quàm majores ſuos, in univerſos, ſi in unum locum coacti eſſent. Egenum in epiſcopatum penè aſcitum, ac propemodum precio emptum. Cum reliqui competitores haud ſine ambitu, reſciſſa ditionis pomœria ſe ſarturos ſuo ære, nullo Ultrajectinorum impendio promiſiſſent: illis repudiatis, Bavarum creaſſe: ac ſtatim ipſo penè inaugurationis die quinquaginta aureorum milia, communiter ditione pendenda, quibus amiſſa oppida & arces à Gelro redimeret, decreviſſe. Ortam inde propter hanc pecuniam, antequam conficeretur, atrociſſimam civilem ſeditionem: quàm tertio vix anno, cum totius nominis Ultrajectini ad internecionem uſque periculo, teſtinxiſſe at. Media urbe ſe cum amicis eorum, quos ipſe jam dudum cum aſſenſione populi exules eſſe in perpetuum juſſerat, conflixiſſe, & quidem fœliciter: neque ſine ſanguine eam de cive victoriam ſtetiſſe. Paulo pòſt eum ad ordines retuliſſe de præſidio in urbe erigendo: aut, ſi id obtinere non poſſet, de porta in præſidii formam foſſa & aggere cingenda: prætexuiſſe neſcio quem metum ab cive. Compertum

Vltrajectinus Legatus perorat contra epiſcopum.

mox,

mox, eum cum Burgundica aula, abſque Vltrajectinorum ordinum autoritate, ſocietatem pactum. Nuper autem ad urbem, cum multiplicibus equitum peditumque copiis acceſſiſse, ut exules hoſtes urbis, ſenatus autoritate & populi judicio, ſuoque adeò ipſius edicto judicatos, in civitatem reportaret: ſeque, qui ad id temporis uſque cum ipſo principe rempub. geſſiſsent, viciſſim ad cædem deſtinatos. Quare ſe clauſiſse illi portas. Miſiſse extemplò circa eum legationes alias ſuperalias, ut iis quibus veniſset copiis externis, à ſe amiſſis, à quibus metuebatur, ne quid vi ageretur. cũ equite familiari urbem ingrederetur. At æqui nihil exoratũ. Exorſum inde, conſcriptis majoribus copiis, eũ eſse bellũ: atq; undiq; intercluſo cõmeatu in urbem, infeſtas copias ad mœnia admoviſse. Nihil ad poſtremũ hoſtile cum prætermitteret, perpulſos ordines fuiſse, equeſtres pedeſtresq; copias cõtra incertã vim ſuis impẽſis (quia nihil ſatis tuti uſquã erat) raptim cõtrahere. Acciviſse autem equites qui ſanguine ac propinquitate pleramque nobilitatem Vltrajectinam attingerent: quos ut ſibi fidiſſimos fore confiderent, ita eos dimittere, ſibi, cum videretur, liberum fore. Nullo fœdere diu ſe Gelro alligatos: abnuiſse, ne ſecum adverſus epiſcopum arma caperet. Et ne hæc, tanquam inanis ſonitus verborum, vana coarguerentur, non recuſare quæcunque imperari poſsent, ſi ea hoſtis refutaret: imò voluntate ab armis ſe diſceſsuros. Apparebat cum gratia coram concilio, quod nihil abſurdi habuiſset oratio, eos pro ſe reſpondiſse: & eo magis, quod ob Gelri amicitiam, æquiorib. aurib. iis favebant. Intromiſſis ſub ea epiſcopi legatis, ubi Vltrajectinorum orationem totidem verbis expoſuiſsent; juſſi ſunt ad ea, ſi qua haberent, invicem dicere. Tum ad ea legatorum alter. Non ignorabam, inquit, Vltrajectinorum verba ſpecioſa magis fore quam

Vltrajectinorum blandiloquentia notatur à Legato.

vera: ut quorum oratio præparata ſit ſemper, tranſlata culpa ad purgationem. Neque id novum mihi videtur, cum mos is genti huic ſit, orationib. in ſpeciem veriſimilib. & blandis magis, quam ad probandum adverſariis præſentibus, in concionibus apud rerum ignaros apparere. Sed multo vehementius mirabar, quid ſibi vellet eorum tam numeroſa legatio: quæ quidem nihil aliud præ ſe ferre videbatur, quàm quod numero & multitudine ſuperiores nos obruerent cum ea planè ad hunc conventum otioſa ſit. Ex quo enim de urbe bellare cœptum eſt, non cum pop. Ultrajectino, quamvis ab eo belli principium cœpit, ſed cum Gelrorum Duce nobis certamen fuit. Sic arbitrari erga vos velim, de Ultrajectinorum rebus me in mandatis nihil habere: ut cum quibus ſeparatim poſt agendum ſit: ſed huc adveniſſe, ut cum Gelro, ſi fieri poſſit, pacem faciam. Quare in præſenti nihil eſt quod his reſpondeam. His ſemotis, Ultrajectinorum iterum in concilium legationes convocatæ, ubi ſenſere, ſe hoc conſilio ab epiſcopo rejici, ut facta cum Gelro pace, ipſius tyrannidi, omni auxilio deſtituti, ad victoriam exponerentur, vel paucis verbis in ſcriptum conjectis ea edi, quæ adverſus ſe epiſcopus potuiſſet obtendere, petiverunt: ut cauſam ſuam & jus, innocentiamque reconciliatoribus probarent. Epiſcopi legatus paululo ad deliberandum conſultandumque ſpacio ſumpto, in concilium reverſus, negavit jus agendi cum Ultrajectinis ſibi permiſſum: quare ab hoc conventu eos alieniſſimos duxiſſe. Sed quia Clivenſis principis dignitas cauſam illati belli cognoſcere vehementer averet, ſimul & injurias, in epiſcopum Ultrajectinorum: ne ſuperbiæ id quod juſſi facerent, privatæ tribueretur, aut cauſam parum æquam tueri apparerent, ordine ſe, gratificandi magis, quàm illos criminandi cauſa, rerum ſeriem explicaturos. Pertexuit inde rerum hiſtoriæ civilis tumultus ad belli externi cum epiſcopo initium, ejus narrationem ita temperans, ut culpa & fraus omnis prius facti belli penes pop. Ultrajectinum eſſe palàm videretur. Facto inde perorandi fine, legatus Ultraiectinus viciſſim atrociter recriminari epiſcopum. Sed cum infirma prorſus ejus refutatio eſſet, protulit in medium exemplum diplomatis, quod è veterum epiſcoporum more, inaugurationis die, juramento ſanctum ſe habiturum affirmarat: vix ſibi à conviciis interdum, ut nimis vehementis expoſtulatoris ingenium non contineret, temperans. Primum omnium eum ſuperiori anno caſtellum Meidenſe Brederodio ademiſſe, & quidem ſine ullo publico ordinum decreto, contra inſtituta majorum, & diplomatis fidem. Quam temeritatem penè atrox bellum ſequutum fuiſſet, niſi ſtultum incœptum opinione fœlicius cecidiſſet. Iam cum ſe eccleſiaſticæ libertatis, & religionis immunitatis vindicem jurejurando, teſte numine, fore recepiſſet, non obſcurè perjurum & perfidum convictum eſſe. Quoniam ipſe fidem prior ſuam violaſſet, ſe nulla viciſſim religione ad ulla officia exequenda teneri: ſed & vano ipſius ingenio impelli poſſe, ad ampliſſimum Epiſcopii munus jure ei abrogandum. Compuliſſe inſuper omne religioſum nomen, remiſſis plebi oneribus tributariis, ad vectigal de cocto potu pendendum: id quod nullo ævo fando

auditum

auditum eſset. Adhæc legem de exulibus promulgatam, & in tabulas relatam, invitis reclamantibuſque ordinibus obliteraſse. Hæc aliaque id genus magno ſpiritu criminando, huc denique rem deduxit, has ob cauſas ſe coactos ſibi conſulere; nec in animo eſse eum mœnibus recipere, qui reſtitutis inimicis, bonorum omnium ſortunis & capitibus inſidiaretur: ſed ne fidem quidem ullam paciſci, niſi ex autoritate Clivenſium. Atque iſta quidem Ultrajectinus præſentibus Gelrorum legatis: hi enim conſilia conferebant. Poſtulatum ab iiſdem eſt, ut epiſcopi legatus, ne promiſſis extraherentur, criminationum capita in indicem conjecta Clivenſibus traderet. Nihil ille gravatè id extemplò fecit, hac lege illorum fidem pactus, ne Ultrajectinis ea inſpiciendi copia fieret, neu (quia cum illis agendi poteſtas permiſsa non erat) exemplum petentibus daretur. Reſponſum ad ea ab Ultrajectino eſt. Quoniam ſecum agendi jus permiſsum illi non eſset, viciſſim ſe religione ſolvi. Sin ille ſcripto publicè criminationem ad concilium referret, ſe quoque ſacturos, ne ad pacem epiſcopo defuiſse in poſterum dicerentur. Propoſito inde ſeparatim epiſcopi legato, Ultrajectinorum reſponſo, paululum obticuit: ac mox, Nihil inquit, eſt quod eadem toties ad tædium uſque repetantur: quando poteſtas: cum ordinibus neque de bello neque de pace agendi, nulla mihi permiſsa ſit: quorum cauſam à Gelri negotio ita alienam epiſcopus habet, ut eam ſui arbitrii integram relinqui velit. Illud interim ordinibus publicè, ne vos ignoretis id quod ipſi diſſimulant, reſpondeo, ab ipſis prius incendium ortum: quo exemplo adductus epiſcopus, ferro & incendio viciſſim populabundus in eorum agros irruit. Dimiſso hoc è concilio, introducuntur Gelrorum & Ultrajectinorum legati. Inter quos Gelrus, ad atrocem de incendio illato querelam. Si id quod privata temeritate & licentia peccatum eſt, ille publico conſilio patratum eſse interpretetur, nihil eſt profectò quod dicatur amplius, (inquit:) ſin militari licentia multa ſæpe peccari, quæ à publico conſilio abſint, fateatur, erit in quem autorem vobis æquis arbitris, à nobis culpam transferamus. Lixa fuit, qui Driebergam epiſcopi villam populatum, cohortem ex urbe abſente atque ignorante Tribuno proficiſcentem cum eſset ſequutus: jamque nulla præda graves urbem alii repeterent, ſolus in vico relictus, granaria injecto igne exuſſit. Quam ob cauſam militaris ira ſtatim arreptum, atque in equum manibus conſtrictis conjectum, in vincula abduxit. Triduo autem pòſt ad ſupplicium incendiarius educitur, utili exemplo, ne quis injuſsu centurionum temerè deinceps ad urendas hoſtium ſegetes tectáve raperetur: ſed ut è diſciplina militari, imperio parêre aſsueſcerent. Stabat jam arenæ obnupto capite admotus, ut feriendus erat, cum per militarem commiſerationem, clamore mixto tumultu exorto, hortantium ad fugam, ſubtrahentiumque reum, cum judicum fuga, in aſylum ille dilaberetur. Cum igitur id publico conſilio non factum eſse conſtet, ſed privato audacia perditi lixæ ſcelere, quæſo num à nobis rectè primum incendium exuſcitatum dici poteſt? Non opinor. Alioqui in principum capita reſiliret, quicquid privatim uſquam à naccis injuſſis committeretur. Deſinat proinde id objicere, quod nec noſtro juſſu, nec à nobis factum ſit. Cum circa hæc omnis diſceptatio legatorum, quos dixi, verteretur, aliquot diebus altercando magis quàm conſultando ad hunc modum abſumptis, inferæ ditionis civitatum legati domos revertuntur, paucis relictis, quibus pro magno negotio erat bellum, quod fieri poſſet, componere: nec inde diſcedere, priuſquàm in formam certam reconciliationis leges expreſſæ eſſent. Sed in tanta legatorum civitatum Tranſiſelanarum, & equeſtris nobilitatis turba, difficile erat pacem reconciliare, aliis aliud poſtulantibus: quare placuit, paucos utrinque ad colloquium deligendos, quibus ita belli paciſque arbitrium permitteretur, ut ex autoritate Clivenſium conſilia ad ſuos referrent. Huc lecti ſunt è legatis Tranſiſelanarum civitatum, Petrus Mauvickius, ejuſque collega, Coſſ. Daventrienſes. Ex equeſtribus Ioannes Bockhorſtius, & præfectus Vollenhoç. Cum his conjuncti ſunt legati epiſcopi. Erant autem iſti in hoc toti, ut ita moderarentur concordiæ conditiones, ne ut parum æquæ ab alterutro principum rejici poſſent, aut etiam offenderent: ita tamen, ut ipſis omnia adhuc integra forent, & ad unam communem utriuſque regni utilitatem, & cumulum florentiſſimarum opum cederent. Pacis autem leges exprimi cœptæ in hanc ſententiam ſunt.

Militaris licentia quam perniciosa.

Omnium primum Ultrajectinus permitteret ſtatim collegam ſibi renunciari, quem Gelrus ei diceret: is eſſet aut Lunenburgenſis Ducis filius, annum agens viceſimum ſecundum plus minus: aut Carolus, ip-

Conditio Pacis inter Geldrenſes & Epiſcopum Ultrajectinum.

ſius

Qui tandem ob mutatam religionem majorum, creſcente patris in eum ſimultate, in exteras regiones diſceſſit. Pontanus fol. 777.

*ſius *Gelrorum Ducis è concubina filius, qui per id tempus apud Trevirenſem epiſcopum agebat, natus annos viginti, aut plus paulo.*

His relatis ad alios legatos, interrogatum invicem eſt, ecquod conſilium aut ſententia hujus rei eſſet. ecquæ ratio aut forma adminiſtrationis penes collegam foret? Nam epiſcopum Ultrajectinum collegam Wormacienſi epiſcopo datum quidem, at penes eundem eſſe ſummæ rerum gubernaculum. Contrà Leodienſem & ipſum aſciviſſe collegam, verùm ſibi omnem provinciæ adminiſtrationem ſervaſſe, ne cum re nomen epiſcopi ſimul amitteret: & ſub ſpecie quietis, dominum ſibi præfeciſſe diceretur. Hujuſmodi conſtituendæ amicitiæ ratio cum civitatum legationibus prorſus diſpliceret, quod communi hoſti hoc pacto adjungerentur, amplius conſultare de pace ſuperſederunt: diſcuſſumque id conſilium fuit. Inter has conditiones pacis item continebatur, ſi utrinque placuiſſent, quod ſtatim, ubi collega dictus eſſet, Gelrus, quicquid caſtellorum, quantum oppidorum, poſſeſſionis juris Ultrajectini olim epiſcopatui ademptum occuparet, id univerſum deductis inde præſidiis ita reſtitueret mancupio, ut nullo ſeculo eccleſiæ res & fines magis integri ſartíve fuiſſent: caveretque in futurum, ne à ſucceſſoribus in regnum Ducibus, ejus pomœria invaderentur. Promiſſum mehercle ſpecie amplum, ſed ad ineſcandum ad leges ſervitutis, re compoſitum. Additum enim ſub hæc erat, In conditionibus fore, ne collega adminiſtrationis clavum antè capeſſeret, quam è priſca epiſcoporum conſuetudine religioni, equeſtribus, & civitatibus juramento obnoxius, legitimis auſpiciis inauguratus eſſet: ipſique adeò ordines utriuſque ditionis, invicem illi ſe jurejurando obnoxios dediſsent. Adjecta inde fuerat turpis ſervitutis lex: ne in futurum comitiis epiſcopiis, præſul, niſi Gelri, & ejus hæredum in perpetuum, nutu juſsuque deſignaretur. Harum conditionum prætextu, non invaſorem regni, aut oppreſsorem metuerent, ſed tuendi juris & latarum poſseſſionum D. Martini, ac ſtabiliendæ veteris libertatis cauſa, epiſcoporum tutorem & vindicem, ab Hollandorum ſuperbia futurum. Quòd ad Swollanos verò, & vectigalis portoriique jus Swollanorum attineret, nihil fore, quod amplius diſceptaretur, aut laborarent ipſi: id univerſum ſe remiſſurum. Iam ut Daventrienſes aliqua beneficii ſpecie ſibi conciliaret, in pactis hoc quoque tenebatur. Quoniam autem Gelrus Iſelam ſuprà infraq; duobus pręſidiis Lucifero & Vultenao in ripa poſitis, ne naves cum commeatibus ad civitatem conveherentur, obſederat: ut veteri odio poſito, rem arbitrii Ducis Clivenſis faceret: idque adeò lubens exequeretur, quod is è re, ad indiſsolubilem gratiam inter ipſos conciliandam, eſſe cenſeret. quare id illius arbitrio ſe permiſsurum. Hæc quamvis ita in concilio ab epiſcopi & Tranſiſelanis legationibus rejecta fuerunt, ut id ratum eſse jubere ipſis permiſsum non eſſet: niſi illi prius hoc integrum ad epiſcopum, hi ad frequens ordinum Tranſiſelanorum conciliũ retuliſsent: convenit, ut poſt octo inde dies circa Daventriam rurſum conveniretur, ibiq; quæ viderentur ad communem utriuſque ditionis utilitatem verti, durantibus induciis, diſceptarent. Scriberet interea epiſcopus Ultrajectinus per literas Palanto, ecquid animi, quæ ſententia ſederet, ubi ſatis deliberaſset. Se itidem extemplò facturum Gelrus promiſit. Datæ hanc ob cauſam in octo adhuc dies induciæ. Intra quod tempus, liberum utriſque populis commeãdi, quò videretur, jus, ſine fraude eſset: ſimiliter & legatis utriuſque nominis, interea eodem ultro citroq; faciendi iter fides integra foret. Hæc tertio nonas Novem. Accepta epiſcopus ea, quæ in concilio Huſseno, acta propoſitaque ab Gelro eſsent, perinde interpretatus eſt, ac ſi defectis viribus & Duci & Ultrajectinis victum ſe dedere compelleretur, nec ulla auxilia, copiis in arcto concluſis. adverſus utroſq; præſtolanda ſibi forent: omnem cogitationem in belli curas ſtatim convertit. Paſsus tamen eſt. Gelros Tranſiſelanoſque ad diem indictum concilio vel ob id convenire, ſi mutata ſententia priori, ac collegæ nomine diſcuſso, in diverſam hoſtis abduci potuiſset. Miſit extemplò Daventriam D. Abſtemium VIII. Idus ejuſdem menſis, ut præſens iis quoque, quæ in eo colloquio dicerentur, intereſset: ſimul, ſi pax non conveniſset, rerum Tranſiſelanarum curam præſens ageret. Iter fecit per Amorfortiam. Veſper erat: & jam civitatem eo, quem dixi, die ingreſsus, ſtatim ad ſe Coſ. convocavit. Percontatuſque eſt, ecquid videretur de collega aſciſcendo, deque ſervitutis ſub Gelro legibus, à quo deinceps in comitiis epiſcopus dictaretur. Alia item præterea, quæ in conventu diſceptata erant, num è re communĩ ea ducerentur. Si in conſiliũ adhibiti, ſententiã ſuper his interrogarentur, quid ad inſuetũ & inſolens ditioni hoc verbũ, reſponderent. Firmiores (inquit Coſ.) quidem, adverſus fatalem penè

Lucifer pręſidium, id eſt Mergenſtern. fol. 750. apud Pontanum.

hoſtem

hoſtem, vires haberemus, hoc adjuncto: cui & ipſi quoque ſempiternum contra Burgundiones odium innatum eſt. ſed cum imperiorum mutationes, propter inuſitatas leges & conſuetudines, quæ ſimul ſolent irrepere, fermè ad graves motus inteſtinos ſint occaſiones: & ipſe Gelrus parum tenax fidei audiat: vix video, utrò inclinarem. Dicam tamen (ſed abſit dicto invidia) quod non præmeditato mihi in mentem venit. Ferunt Eumenem regem, de Antiocho, cum is multa inania & fumoſa, atque in ſpeciem ampliſſima ſatrapis in concilio promiſiſſet, fabulam hujuſmodi retuliſſe. Accidiſſe aliquando, quòd leo puellam quandam forma inſignem adamaret. Ubi hic cum patre virginis multa de ejus nuptiis diſſeruiſſet, reſpondiſſe patrem: ſe quidem ad dandum eſſe paratum, ſed ungues ejus formidare ſe, & dentes: ne quando abducta in uxorem filia, per occaſionem ac cauſam quæſitam, ad ferinum ingenium reverſus, eam beluina ferocia invaderet. Hoc audito, leonem ungues poſuiſſe, & dentes. Quare patrem, ſimulatque vidiſſet eum iis exarmatum, quibus eſſet formidabilis, correpto fuſte leonem extemplò interfeciſſe. Simile quiddam Dux molitur. ſplendidis enim promiſſis nos tantiſper poſita ferocia invitat, dum imperio potitus, ſubactos pro libidine mulctet. Quamobrem haud temerè illi credendum eſſe cenſeo. Mane Abſtemius inde profectus, Tranſiſelanos petivit: atque ibi moratus eſt ad id temporis uſque, donec ſuperæ inferæque ditionis univerſum jus ſub Burgundionū opes imperiumq; tranſiit. Fruſtra interea Clivenſis reſponſum ab epiſcopo expectabat. Convenerunt legationes Tranſiſelanarum civitatum & Ducis dicto die in colloquium, ad Speculam Daventrienſem (abeſt is à civitate Daventria locus quingentos paſſus) Erant in Gelri legationibus, Harmannus Cnopperus, Doctor Winandus Arnhemus, Doctor Langius, judiciorum Arenaci præſes, ac Ducis à libellis ſupremus. Gelri inter eos legatus prior multa graviter ac verè de fœderis utilitate communi, quàm ingens, & planè neceſſarium utriſque populis ſocietatis vinculum illud eſſet, orſus dicere: utque errore magis, quàm inſito odio aut malitia huc uſque bellum exarſiſſet, eò ad poſtremum pervenit, odiis tandem aliquando deſiſtendum, & utrunque principem cum altero in æternum ſtabilito fœdere jungendum eſſe. Ut autem id ceu pignore aliquo interpoſito, firmius coiret, allegendum collegam, Ducem hæreditarium eccleſiæ decernendum tutorem; exequenda ad ultimum ea omnia, quæ octavo inde die ad Huſſeniam dicta eſſent. Ad ea Tranſiſelani. Pacem ut utilem ſe quidem expetere: & in id ſæpe antea connixos, ut eam in varia belli fortuna obtinerent, nec ad eam perveniri potuiſſe. Semper ob dictum factumve aliquod inſolens, ab altero rurſum bellum laceſſitum fuiſſe. At de collega aſciſcendo, deque decernenda in ſempiternum Gelrorum principibus tutela ditionis Ultrajectinæ: pro quibus omnibus in ſpeciem ampliſſima viciſſim ille polliceretur: conditiones illas pacis, niſi aliæ excogitarentur, civitatibus, quæ adhuc in fide eſſent, non placere. Prætextu enim tuendi ditionem, & confirmandi vires, ſervitutis leges impoſitum iri. Tum autem, quod ea regni forma nova, & inſueta, in futurum quum principum ferociam pertæſi, vincula eorum ſolvere cuperent civitates & ordines, (ut aſſolent fermè in ſuos poteſtate parta paulatim abuti) calamitoſum exitum promitteret. Quare aliam rationem quærendam, qua pax fieret: utque ſemel hîc de ſumma rerum conſultaretur. Ibi Gelrus ferociam, quam hactenus prudenter diſſimularat, (quia certam pacis fiduciam animo concepiſſe videbatur) ſpe falſus, verbis æquavit. Si nuper, inquit, in colloquio hoc reſponſi dediſſetis, nihil fuiſſet opus iterum huc ad conveniendum legationibus diem indicere: ut tempus diſceptationibus, ſine momento ullo abſumeretur. Sed quia id factum non eſt, & cum pax oblata repudietur, nihil eſt quod de ea ad concilium referatur amplius. Illud autem etiam atque etiam moneo, ne concilii, dum nimium cauti in præſenti & providi videri vultis, in futurum pœniteat: cum vel alterius ultro ſocietatem noſtræ præpoſitum iveritis: vel bello devictis, & pacem petentibus, quam nunc abnuitis, ea non niſi cum gravioribus oneribus, dabitur. Iam pax aliis legibus coire non poteſt: quæ vobis vel ob id tanto magis optanda eſt, quanto minus ſpei in epiſcopo ſupereſt, qui vix ad unum id caſtellum tuendum, in quo concluſus ſedet, ſumptibus ſufficiat. Reputate quam urbem, quæ oppida, quot præſidia vobis bello adempta tenemus: in quantas anguſtias res veſtras compulimus: ut omnibus itineribus, Ducis præſidiis, obſeſſis, extra unum, & id quidem difficilè & anguſtum, commeatus vobis omnes excluſi ſint. Et ſicut ad bellum trahendum nimis exhauſti eſtis, ita intra menſem vobiſcum debellatum erit. Veſtros etenim pollices Dux, vos quolibet circumacturus, morſicus tenet, ita ut manu propè conſertos, quamvis jam etiam reſtitantes habeat. Inter legationes Tranſiſelanus erat, Conſul Daventrienſis: M. Gerardus Stavius, Legatorum facilè princeps,

Imperii mutatio inteſtinorum bellorum cauſa.

Antiochi fumoſa verba & fabula de Leone.

ignomina, cohortes in rabiem efferatæ, pro concione jurarunt, ſuorum cædem, hoſtium ſanguine ita expiaturos, ut vi capto præſidio armatos ſimul & inermes ferro contrucidarent: nec victis apud victores venia ulla foret. Cinctum inde præſidium undique illatis ſcalis, obrutaque cratibus foſsa, cum terribili clamore invadunt. Præſidiarii primum eorum aſsultum ſatis fortiter ſuſtinuerunt, ſcalas unà cum ſcanſoribus vi ac virtute deturbantes. Ceciderunt primo impetu fortiſſimi quique circa principia, dum virtutem animis in ſuorum conſpectu æquare certatim conantur. Clades quo erat fœdior ob oculos, tanto ipſi ira & pertinacia ad perſeverandum in oppugnatione accendebantur magis. Et qui in præſidio erant, haud ſegniter ſe ſtationeſq; ſuas tutabantur. Hoſtes occupata ea parte, qua præſidium facile aditu erat, diſpoſitiſque in orbem bombardariis, qui à ruinis, ne qua vis inde oriri poſset, alios arcerent, ingenti impetu illud iterum adoriuntur. Erat autem in eo tum præſidio prætor Arenacus Otho Scarpeſellius. Hic dum incautus è ſublimi feneſtra ſe prodit, ſphæræ conjectu procubuit. Cujus caſu cum militum animi & egregia virtus ſimul elangueſceret, hoſtibus, quos ea res non fallebat, crevit rabies, & trux ira: captumq; præſidium ad poſtremum multo ſanguine eſt. Tum hi, qui in præſidio erant, quamvis omnem ſpem veniæ ab initio abjecerant, ſupplices orare abjectis armis, ne talionis memores, vim ultimam inclementer inferrent. At illi crudelitate in commilitones, & clade recenti ſuorum adhuc palpitantium efferati, eos ex arce ſuper cæſorum cadavera protractos trucidant. Ad direptionem inde verſi, præſidio flamma injecta corrupto, præda opulenta onuſti, Doreſtatum redierunt. Caſtellum Renoium in Lingæ ripa diverſa haud procul à Gelcomio aberat: hoc cum præterirent, nulla vi laceſſiri, ſed recenti victoria ferociores, primo impetu raptim capiunt, corrumpuntque. Rumor inde acceptæ cladis Ultrajectum allatus, nuncio è Batavia præmiſſo duas cohortes cum duabus equirum turmis excivit. Hi citato agmine ad aggerem Leccæ profecti, ut à tranſitu amnis hoſtem prohiberent, trajectum occuparunt: ſperantes à tergo ruſticorum tumultuaria vi, in ea inſula, contracta, medium agmen ſe concluſuros. Hoſtis intellecto per exploratores Ultrajectinorum ac Gelri conſilio, raptim foſsa aggeribuſque ductis, in ipſa penè ripa caſtra muniunt. Quibus & ſua caſtra Ultrajectinus trans flumen oppoſuit. Interim abſentibus præſidiis cœptum eſt in urbe trepidari. Recentem enim terrorem fecerat vanus rumor, incerto autore, trecentos armatos hoſtium diverſis itineribus & portis muliebri habitu urbem ingreſsos. in cellis ſubterraneis abditos teneri, ut nocte opportuna factionem cum modicis peditum præſidiis relictis interficerent. Quare tumultuoſe tormenta leviora circa Haſenburgum in omnem eventum diſponuntur: accuratius quàm antea ſtationes ſervatæ, excubiæque in foro & ſpeculis actæ. Extemplò è caſtris in urbem cohortes revocantur. Edicto publicè inde cautum eſt, addita etiam mulcta,

Duci caſus periculoſus.

Ne quis poſt nonam veſpertinam, lucentem candelam, luculentumvé focum domi haberet.

Epiſcopus præſidio in oſtio Leccæ novos milites exules Ultrajectinos impoſuit: deductis in hyberna præſidiis mercenariis, quorum fides propter colloquia cum Arnoldo Fabro duce tertiæ cohortis Ultrajectinæ, ſuſpecta eſſe cœperat. Per eoſdem dies in agros Apcaudanos ex Ultrajecto prædabundi excurrerunt. Horum acceſſu per exploratorem accepto, collegit ſe raptim ingens ex omnibus agris ruſticorum multitudo, adjunctis ſimul iis qui in arce erant tum, præſidiis. Hoſtes intra conjectum teli poſtquàm eſſe ſenſerunt, exoriuntur ex inſidiis cum incondito clamore & agreſti, cedendos hoſtes, nullique parcendum eſse: ut eſt ruſticorum plebs, ob injurias, bellorum tempeſtatibus, illi hominum generi infeſta, & inclemens, ſi quando ſuperat, quacunque arte. Apcauda ita ſita eſt loco plano, & nimis quàm campeſtri, ut maturo vere ob ſolum paluſtre & minime denſatum, vix in paſcuis conſiſtas: hyeme verò excurſione lacuum & amnis Vechtæ latè omnia inundantur. Nondum tum aëris clementia amnes fortè ripas ſuas egreſſi, proxima prata perſuderant: niſi quod propter anni tempus hybernum, omnia ſalebroſa, præcipue autem paludes profundiores, quàm ſolebant, eſsent. Ultrajectinus inexpectato clamore ibi territus, cum videret multis ſimul locis inordinatè agreſtem hominum multitudinem, & inter hanc armatos milites in ſe ad cædem impetum facere: abjectis ſtatim armis, metu ne locorum ignorantia paludibus immerſi, haurirentur, præſidiariorum fidei ſeſe adverſus ruſticorum vim captivos dediderunt. Duobus amiſſis, reliqui ſub rude militari amittuntur. Dux, belli initio Ordinibus in ſtipendiū militare grandem pecuniā mutuò

Abcaudæ nominatiſſimi pagi ſitus & qualitas ſoli.

dederat: hanc cum jam repoſceret, religioni exactio imperata eſt. Habebat per eos dies Fredericus Palatinus conſcriptas aliquot copias in ſupera Germania, eas fratri miſſurus, cum per anni tempus illi eas uſui fore ſciret. Nuncius poſtquàm cum literis de iis rebus Doreſtatum venit, benigniter conſalutatus, exceptuſque à conſiliorum Principis primoribus, ipſis literas tradidit. Quibus illi lectis, ne non procederet, quod parturiebant: clàm epiſcopo, ejus nomine, Palatino per literas ſuppoſititias, reſpondent: Habere fratri, pro ſolicitudine & cura erga ſe, gratias, hactenus animo ſuo ſe virtutem gerendis rebus ita æquaſſe, ut hoſti non ſolum par, ſed ſuperior etiam eſſe videri poſſit. Quare cum haud dubiè propediem debellatum iri confideret, petere, ut eas copias dimitteret, quibus opus non foret. Roſſemus interim in urbe Ultrajecto nihil paſſus militem in luxuriam effundi, ſevera diſciplina, intra extraque mœnia excurrendo populandoque, ne per hybernum frigus ocio item frangerentur, egregiè exercebat. Præfecit ſub hoc tempus epiſcopus præſidio Amiſiano Alphardum Iſelmondanum, cum duodecim expeditis militibus: quod fidem Iacobi Niveldii, propter vim amicorum ejus per quos omnia belli hujus impotenter gerebantur, ſuſpectam haberet. Haud ille ibi cunctatus, & lætus, quod antequàm ab Ultrajectinis ad præſidium dedendum poſtulatus eſſet, ſucceſſor ab Epiſcopo miſſus eſſet, relicta apud Alphardum uxore, Doreſtatum ſe recepit.

Copiæ Frederici Palatini.

Roſſemii cum militari diſciplina ſeveritas.

LAM-

LAMBERTI HORTENSII RERUM ULTRAJECTINARUM,

LIBER SEXTUS.

TRIBUS menſibus à belli initio epiſcopi opes adeò acciſæ fractæque fuere, ut jam debellatum eſset, niſi ad externa auxilia imploranda, conſilio eorum quos circa ſe habebat, animum adjicere compulſus fuiſſet: contempto immortali dedecore, quod hinc Bavarum nomen ſequeretur. Nam cum ditionem nec ad alienum jus transferre, nec ejus formam mutare, niſi ex autoritate ordinum utriuſque ditionis, ſed ne ſocietatem quidem ullam accipere darêve poſſet: ſpretis, quas Gelrus obtulerat, conditionibus, de ſumma utriuſque ditionis, ut ſe ulciſceretur, conſilium cœpit, in lucri parte ponens, ſi inimicorum ſupplicio affatim exſaturatus, ſibi ipſe ſui exitii autor foret. Legatos ad Florentium Egmondanum occultè mittit (nam à principio initi epiſcopatus magnam neceſſitudinem cum eo coluerat) per quos petebat, ut, niſi moleſtum eſſet, Doreſtatum ad ſe clam hoſtibus conveniret, velle cum eo agere, & præſentis conſilio de iis rebus uti, quæ ad ſe & Burgundiones communiter pertinerent. Nulla is cunctatione extemplò venit. Ibi expoſitis iis quæ proximo conventu Huſſeno acta eſſent, ad poſtremum apertè ab eo contendit, ut (quando apud Burgundionum principes plurimum valeret) dies ad conveniendum aliquò indiceretur, in quo de ferenda ope, & transferendis Ultrajectinorum rebus ad Hollandos ageret: in quo denique de ſumma rerum nunc aliquando feriò deliberaretur. Sed cum æris inopia premeretur; & miles indies improbis clamoribus ſtipendium expoſceret: ut bellum compararetur, pecuniæ aliquam vim celeriter curaret. Hoc itaque miniſtro & totius tranſigendi negotii internuncio uſus, tædio moleſtæ provinciæ partim fatigatus, partim neceſſitate extrema adactus, ne deſperatis rebus, vel hoſtibus ſupplex occurreret, vel turpiter epiſcopatu diſcederet: id de quo diu inter ipſos & ſæpe agitatum fuerat, tranſigere eſt aggreſſus. Urgebant eum præterea ad maturandum negotium homines plerique à conſiliis, famelici ac jejuni, auro huc à Burgundionibus corrupti: ne dilatio bene cœptum negotium averteret: ut ſolent plerique, quos principum opes alunt, ſuum agere negotium. Abſtemio quinque milia paciſcenti addicta ſunt. Potuiſſet pari facultate (inquit Hochſtratanus vel decem milia popoſciſſe amens. Perſuadent utili in ſpeciem verborum lenocinio, quæ volunt. Admittunt excluduntque, quos conſiliis ſuis adfuturos obfuturoſvé norunt. Atque ita concluſus, ac quaſi captus domi, venditur optimus quiſque princeps. Egmondanus diu captatam prædam, & multis exoptatam ſæculis, non amittendam per ſocordiam ratus, priuſquàm elangueſceret conſilium, Bruxellam in curiam contendit: impulſis in ſpem grandis pecuniæ, quos dixi, ſi principem in propoſito continerent. Itaque paucis diebus quàm Doreſtato diſceſſiſſet, dies conventui habendo Schoenhoviæ XVII. Cal. Decemb. edicitur. Convenere eò frequentes Burgundicæ curiæ principes, ad id legati, ut tranſlationis leges inter Carolum Cæſarem & epiſcopum Henricum ex ejus arbitrio conficerentur: adfuit & cum hominibus ab intimo conſilio præſul Ultrajectinus. Cæterum, quia ſuperioribus annis frequenter, & paulo ante bellum, ac mox poſt excluſionem his de rebus leviter verba facta fuerant, nihil perplexum, hoc conventu paucorum conſultationem dierum exemit. Tum quia hoſtis Ultrajectinus omnia occupatum præceps ibat, qua potuit, celeritate res tranſacta eſt. Cæſaris legationes fuere (ut magnificos fumoſoſque titulos omittam, quibus dignitatū nomina apud glorioſos ab aſſentatoribus, præter laudatam veterum conſuetudinem noſtra tempeſtate commendantur) Florentius Egmondanus, Antonius Lalanus Comes Hochſtratanus, Gerardus Mulardus libellorum præfectus, Laurentius Dublioul judiciorum apud Hollandos præſes, & archigrammateus. Hi, poſtquàm convenerunt, tabulas de pacto tradendi epiſcopatum multo antè deliniari cœptas, his prope verbis epiſcopo, ad ipſius arbitrium confectas dederunt. Miſſis principum titulis, in primis autem Cæſaris regnorum enumerationibus, quæ odioſè cùm ad illuſtrandas opes, tum ad imagines & potentiam apud populares oſtentandam inſcribuntur; omiſſo item ad attentionem parato exordio, ſic pactum fide ſancitumque fuit:

Aulici famelici.

Aulicorum inſtitutum.

Caroli V. Cæſaris Legatio ad Ultrajectinum Epiſcopum.

Cæſaris tituli ad quid.

Fœdus inter Cæſarem & Henricum Epiſcopum.

Primum omnium Margarita præfecta regnorum Burgundiæ, Henrico epiſcopo Ultrajectino in ſtipendium militare ad VIII. *Calen. Decemb. ſedecim Caroleorum aureorum milia, nomine Caroli Imperatoris præſentia, ob ea promiſſa adnumerabit, & certam fidem datam, legeſque, quas hoc ipſo die tabulis conſignatis ac ſubnotatis expreſſas, legatis Imperatoris viciſſim epiſcopus dedit. Tenebitur præfecta nomine Cæſaris, epiſcopo in urbe Antverpia apud Gerardum Storckium, in quinque menſes penſionem quinorum milium Caroleorum ita aſſignare, ut ſingulis menſibus, quorum primus menſis inchoabitur* VIII. *Cal. Decemb. poſtremus verò* VIII. *Cal. Majas exibit, ſingulæ penſiones perſolvantur, quæ ſummam viginti quinque milium faciunt: ut ea pecunia præſul Ultrajectinus exercitum alat mille peditum: iiſque legibus & conditionibus, quas conſignatas ſubnotataſque epiſcopus Imperatoris legatis tradidit. Si interim fortè uſu veniat, Cæſarem fœdus cum Galliarum rege, aut pacem facere, nullam ſocietatem accipiet, niſi in ea epiſcopus Ultrajectinus contineatur: eique urbs Ultrajectum & Haſſalia, aliaque præſidia, præter fœdus à Gelro adempta reddantur. Quod ſi intra hos ipſos menſes Cæſar & Rex pacem nullam fecerint, nec interea præſentibus viribus amiſſa recuperarit, nominatim verò Ultrajectum in poteſtatem non redegerit: exactis his tum quinque menſibus, heroina Margarita epiſcopum ita armis juvabit, quemadmodum intra medium hoc tempus inter utrumque conveniet. At interim ubi præfecta legatos in Tranſiſelanos, ad agendum cum ejus gentis ordinibus, mittere videbitur: non gravabitur præſul è ſuo concilio tum quoque legationes cum ejuſmodi mandatis eò ſimul mittere, qualia è communi ſententia interea temporis decernentur. Erit & illud quoque in pactis: ut Cæſar, quantum fundorum, quantum æris uſurarii Ultrajectini juris ac nominis in ſua uſquam ditione habeat, id univerſum publicè infecta manu occupet: nec diſſolvat prius, dimittatvè uſuras fructuſque, quam ordinum Ultrajectinorum concilium ſua autoritate firmaque ea eſſe juſſerit, quæ ex utriuſque legatorum ſententia pacta convenerunt. Acta hæc inter Epiſcopum Henricum, & legatos Cæſaris,* XVII. *Cal. Decemb. Subnotavimus in fidem harum conditionum:* HENRICUS *Florentius, Antonius Lalanus, Gerardus Mulardus, Laurentius Doublioul.*

Appendix habebat in hanc fermè ſententiam. Summa fide legatos Cæſareos pactis expreſſa ſe exequuturos: nec commiſſuros unquam, ut ulla ratione labefactarentur. Tradituros inſuper his de rebus Epiſcopo tabulas, intra menſem ſequentem. Et ne qua in fraudem verterentur, rurſum è more ſubſcripſiſſe. Atque hęc quidem qua potui fide & brevitatè reddidi, ut eorum forma apud poſteros extaret. Sed pridie quam hæc gerentur, hoc eſt,

Geldrus capit oppidum Rhenas. Pontanus fol. 741.

XVIII. Cal. Decemb. oppidum Rheni à Gelro ad hunc modum captum eſt. Iacobus Tuckius erat homo Gelrus natione, haud procul a Rhenis in proximo vico habitans. Hic belli metu ex agro bona ſua & ſupellectilem in oppidum omnem haud ita pridem exportarat: homo populo Rhenano ob ætatem maturam & raram indolem charus, & magni nominis propter luculentas opes ruſticanas, quotidianamque conſuetudinem. Mane hic paulo ſub ſextam conſulem adiit, petens ſibi portam Montanam aperiri, quæ tum clauſa propter bellum tenebatur. Duo ajebat ſibi eſſe ante portam ſtramentorum vehicula, pabulum pecori: quæ metu incendii in oppidum portaret. Haud id quidem illi negatum eſt à Coſ. juſſitque is eam extemplò aperiri. Erant autem vehicula, quorum alterum Iacobi privignus agebat, adeò onerata, ac tanta exaggerata ſtramentorum vi, ut in ipſa porta media, qua ob immodicam altitudinem non caperentur, ſubſiſterent. Abdiderat ſe Gelrus extra eam portam inter arbuſta, cum aliquanta parte ruſticorum, raptim è Batavia collecta. Hi poſtquàm captam portam proſpexerunt, ex inſidiis ſimul exorti, cum magno clamore effuſi, oppidum capiunt. Nulli vis illata eſt, præterquam uni Simoni Voelio, qui prima trepidatione in porta leviter accepto vulnere, elapſus fuit. Inde duo alii in templo, caſu neſcio quo temerè in hoſtium manus illati, percuſſi perierunt. Dux capti oppidi nuncio, eodem die excitus, Rhenos venit: atque ædem ſacram ingreſſus, Deo pro parto oppido votum ſolvit. Poſtridie cum omnibus copiis in præſidium Horeſtanum movit. Hujus præfectus tum erat Erneſtus Amerongus. Is accepto hoſtium adventu, ne vim experiretur, ab tergo clam militibus, quos ad tuendam arcem paulo antè epiſcopus eò miſerat, per averſam ab hoſtibus partem fugit. Præfecti fuga cognita, extemplò reliqui qui in præſidio erant, ſalutem pacti, deditionem fecerunt, cum nondum tormenta uſquam admota eſſent. Sed ne quando in epiſcopi poteſtatem iterum redactum, Wageningæ, cui oppoſitum erat, infeſtum eſſet, illico à Duce dirui juſſum: & lateribus Rhenos convectis oppidũ muniri. Mox biduo poſt XV. Cal. Decemb. cum iiſdem copiis in Amiſianum præſidiũ eſt profectus. Iacet id in fauce amnis, miliare unum expedito ab Amorfortia. Profectus commodum erat Doreſtatum Alphardus Iſelmundanus, pulverem tormentarium comparatum: relicto cuſtodiæ in præſidio Godefrido *Sapido prætore Amorfortio, cum triginta ſelectis viris, quos è proximis vicis contraxerat. Et quia per anni tempus ob profundas paludes graviores machinæ eò admoveri non poterant, arte utendum ad capiendum præſidium erat. Itaque cavit Roſſemus, ne quis nuncius de incerto ſuorum numero, deque bellico modico apparatu ad præſidium præcurreret. Præmittit trepidè in aggerem Barenſem manipulares aliquot, qui omnia vano illic rumore complerent, nubes hoſtilium copiarum ad obſidendum præſidium, evertendumq;, cum fœda clade omnium eorum qui intus eſſent, adventare. Trahere ſecum numeroſam machinarum bellicarum molem, quibus momento temporis omnia cum interiori præſidio everti poſſent, adeò intolerandam hoſtium vim fore. Quare mulieres eas conſultè facturas, ſi ex præſidio, priuſquam hoſtes foſſas ſubirent, & undiq; caſtris poſitis obſidione cingerent, maritos evocarent. Sperabat Roſſemus, eo accepto, facturos fugam omnes: ac præſidiis nudata munitione, ſine ſuorum clade ac ſanguine facile ſe potiturum. Concurritur, his auditis, ad præſidium, ab uxoribus trepidè viros excientibus: ſi vivi & incolumes liberis parvis & uxoribus ſupereſſe vellent, præſidium traderent. Oritur diſſentio ad hos clamores & muliebres ululatus, deditionem facere volentium, negantiumque. Appropinquavit interea aggeri Barenſi ipſum robur. Ac nihil moratus Roſſemus, cum duobus tormentis trajecto flumine, ad terrorem augendum præſidiariis, omnia ad oppugnationem expediri juſſit. Apparebat procul ſpectantibus, hoſtem vi acturum: & quidem ſine mora. Miſit extemplò ex ordinum ductoribus ad præſidium, qui dedendum poſtularent. Hi primò ex propinquo præfectum cum ad colloquium evocaſſent, monuerunt ne vim ultimam experiri mallet, quàm clementiam præſentem, ſi ſe ipſumque præſidium traderet. Deterruerunt ſimul eam à perſeverando in conſilio, ſuſtinendaq; oppugnatione, recenti exemplo expugnationis Gelcomianæ, & Othonis Scarpeſellii cæde: cujus necem, ſi vi caperetur præſidium, ulciſci, ſtare ſententiã. Minis his præfectus territus, ſimulque veritus, ne, ſi ab omni parte tentatis aditibus, ſumma vi oppugnaretur, Scarpeſellii cladem luerent: viribus ſimul ſuis diffidens, hortantibus inſuper ad deditionẽ ingenti certamine ruſticis, qui intus aderant, præſidium tradidit. Munitioni præficitur Vernerus prætor Hardervicenſis. Gelrus arcis infirmitatem undique ſatus contemplatus, (quia una tantum foſſatum cincta erat) extemplò eam, nihil hyberna intemperie retardatus, æde ſacra, quæ à tergo adhærebat, everſa, latiſſimo vallo cũ cuniculis, & alia præterea foſſa cingere

Ern. Amerongus præfectus Horeſtæ.

Amiſianum præſidium.

Thups ter Eem.

de Wijſe.

Hoefterbijch.

 aggre-

aggreditur. Foſſæ adhæc mediæ adverſus hoſtium tumultuoſum impetum vallos præacutos, néve agger ſubiri poſſet, fixit. Mulra ſimul præſidia per eoſdem dies epiſcopo ab Ultrajectinis, partim inſidiis, partim vi, partim metu ſunt adempta: arx in Ameronga, alia in Dorna: præſidium Hammenſe, caſtellum Scoenauva, & Myerdenſe: ut jam omnibus fermè munitionibus & oppidis inferæ ditionis nudatus eſſet. Creſcebat per hæc Gelro ferocia, non ſolum adverſus hoſtes, ſed etiam intra muros in cives. Multa enim indecorè convicia in epiſcopum jacere: nunc demum verè haud modo excluſum dici poſse, ſed itinera omnia ei intercluſa quoque ad urbem eſse: & vix in cavea ſe concluſum, modico ſtipatorum præſidio ad menſem tutaturum. Quamobrem ſi ſaperet, maturè collectis rebus Heidelbergam fugam antè capeſſeret, quàm obæratus creditoribus retentus addiceretur. Hæc atque id genus multa quotidie victores cum incondita in epiſcopum per contemptum ferociter jacerent, exuberanti lætitia exultantes, ſecuritas pene oppreſſos perdidit.

Contemptus hoſtis, res periculoſa.

Epiſcopus ubi per exploratores urbem præſidiorum vacuam eſſe, extra unius ſigni milites, & modicum equitatum: oſcitantius inſuper ſtationes vigiliarum haberi: belli denique munera & diſciplinam militarem abſente Roſſemo copiarum duce, ſupinius ac ſegnius obiri, accepit: mœnia occultè, qua parte & adiri facilius ac tutius poterant, & infirmiora erant, & negligentius excubiæ agebantur, aggreditur. Mittit XIV. Cal. Decemb. lectiſſimorum peditum duo ſigna, aviis itineribus ſub veſperum è Doreſtato, ad eam urbis partem, quæ præter alia illa opportuna, præterea ab Doreſtato averſa eſt, opprimendam. Pomœrio hærebant ſpacioſi horti, exulum, qui tum ſub epiſcopo militabant: in hos, in urbem recepti, intromitti, ibique occulrari hoſtes poterant.

Supra fol. 64.

Erat præterea tota ea civitatis regio epiſcopi, cùm ob ſuperioris anni nocturnam dimicationem, tum amicorum exulum vim immodicam, nobilitati & factioni infeſta. Erat veſper illunis & tenebroſus: augebatque caliginem obductum obſcuris cœlum nubibus, ut è ſpeculis proſpectanribus omnis in proximam ſuburbanam regionem proſpectus adimeretur. Sexta hora ſeri diei erat, nec vigiles adhuc muros ad ſuas quiſque ſtationes conſcenderant: cum hoſtes ſilentio è ſuburbano ſcalis in foſſam, quàm cratibus inſtraverant, demiſſis, ad occiduam eam urbis partem, ubi ædes Divæ Gertrudis eſt, placidè muros ſubirent. Ibi diſpoſitis circa murorum rimas longo ordine à * turri lignariæ operæ, ultra ædem S. Gertrudis, tormentariis, ut ex occulto oppidanos à pomœrio ſubmoverent, tribus locis mœnia cuneis perſodere aggrediuntur.

Vltrajectinorum periculum.

** Bijlhouwers Thoorn.*

Fecerant jam tria mediocris latitudinis foramina: unum verò in latere turris patentius, per quod manipulus haſtatorum unus aut alter intro jam receptus erat, cum fortè eques ſub vigilum ſtationariorum in ſpeculas acceſſum, locum prætervectus, crepitu ac ſono, ferro lateres confringentium, mixto obſcuro murmure, accepto, paululum ſubſiſteret. Nec fefellit pavidè auſcultantem anceps metus. Hoſtis quamvis à diffringendo acceſſu ſtationarii equitis abſiſteret, non potuit tanta armatorum multitudo tamen tam altum ſilentium continere, quin ad aures attento animo advertentis, vel ſenſus aliquis armorum colliſorum inter ſeſe, tuſſientiumvé aut fereantium perveniret. Tum ille additis equo calcaribus, curſu in viam Deſultoriam ablatus, quantum poteſt, clarum ad arma conclamat: Hoſtem ad ſtantia mœnia ſcalis illatis, muros ad Divæ Gertrudis, cum maximis copiis & obſepſiſſe, & jam intraſſe.

Springweg.

Hoc clamore undique excitis, ſignum tota urbe, ne uſpiam deeſſet pavor, ad arma datur. Miles in forum Palatinum, eques civibus immiſtus ad muros armatus ruit. Interim cum ſe proditos indicio hoſtes, & inceptum irritum eſſe audirent, relictis ſub mœnibus bombardariis, cum robore copiarum retro abjuere. Hac trepidatione inter primos præfectus urbis comes Murſius evocatus, celeriter ad muros hoſti occurrit. Hic dum præeunte miniſtro cum funali incautus locum inſidiarum prætervehitur, penè, trajecto per collum, equo, ab hoſte cæſus fuit. Confluxerant jam tota urbe frequentes ad murum: cum tormentarii receptis, per effractam turrim, ad ſe iis qui jam irrepſerant, introrſum ſimul cum magno fragore emiſſis in incertum, ob craſſam caliginem, quæ certum de rebus judicium ademerat, machinis fruſtrato incœpto recederent. Nec ex tanto ſphærularum nymbo quiſquam tenebrarum beneficio cecidit, extra Gerardum Eckium equeſtrem, & primi in factione nominis: qui per femur trajectus, æger domum abductus fuit. Ea nocte totis mœnibus, & per ſtationes tota urbe, in foro, in curia pervigilatum eſt, & ignes accenſi. Nec minus horrendum è turribus in abeuntes tonitruatum continuas aliquot horas eſt. Manè lucis principio primores urbe egreſſi ad luſtrandum foſſam, num qua cæſorum corpora rejecti hoſtes circa murum reliquiſſent, unum in foſſa tum adhuc vadoſa invenere. Sed cum in nudato corpore ſpoliatoque neque vulnus neque livor ab

Ex generoſa & illuſtri Pantaleonum gente ex XV. Viris olim Coloniæ Agrip. à Cæſare Trajano præfectis, Avus Teodori in conſeſſu Ordd. Vltraj. per XXXIII. annos præſidis.

ictu

ictu appareret, vulgo creditum fuit, eum lapſum in receptu, pedibus ſuorum proculcatum periiſſe. Inde à factione in religioſos profanoſque impotenter, quos hoſtilium conſiliorum conſcios ſuſpicabantur, ſæviri cœptum eſt: veluti fieri aſſolet bellorum temporibus, cùm inimici injuriam propè vetuſtate exoletam ulciſci volentes per invidiam adverſarios, non apertè, ſed ex ſuſpicione, clàm apud victoriâ ſuperiorem factionem nominare ſolent. Vidimus exemplum hoc tempore, homotechnos non laudata meherele æmulatione mutuum exitium moliri, cum de ipſis nullum extaret indicium. Sacrificus erat in ea urbis regione integræ ſemper famæ, & innocentis vitę. Prandebat is eodem tum fortè die (quia ſanguinis propinquitate me attingebat) cum pauculis aliis utriuſque nominis feſtivis doctiſque amicis apud me. Extractum erat convivium in ſerum diei, ut plerunque ſolent lepidis ſermonibus, & eruditis quæſtionibus horas mortales fallere. Hic audito ſigno quod ad arma dabatur, cum reliquis qui unà aderant, domo excitus, compendiaria via per tenebras, rerum ignarus domum fugit. Habitabat autem is in S. Gertrudis cœmeterio, propinquo ei pomœrii regioni, ubi hoſtes muros ſubierant. Itaque correpto, quod ſe primum obviam dabat, telo, medio ſuorum ſe immiſcuit. Caſu tum retro hoſtis abierat. Hilarior à recenti ſympoſio & liberior Harmannus, (id enim ſacrifico erat nomen) cœpit in præſentem urbis ſtatum & factionem, plenis faucibus invehi: (ratus credo, ſe multitudine vicinorum civium tantùm circumfuſum) quod vero principe excluſo, paucorum hominum factioſorum tyrannide civitas oppreſſa, inopia annonæ ad inediam famemque extremam redigeretur. Pellenda Gelrorum auxilia unà cum autoribus concitatoribuſque belli eſſe. Vox ea à circumſtantibus quibuſdam excepta, mane ad factionis primores ſtatim delata fuit: quaſi cum aliis nonnullis proditionis occultæ, de qua adhuc nullum indicium extabat, conſcius fuiſſet. Monitus ab amicis ut maturè, quamvis inſons, priuſquam à Gelro, & feroci à tot victoriis factione arriperetur, à quorum vi nihil eſſet tutum, aliquò ex urbe perfugeret: reſpondit, recti ſe conſcientia fretum, ac nullius indicium veritum, Quinquiviris obviam iturum. Quæſtiones non timere: quarum vi, (quando furioſorum hominum criminatio, ex vana calumnia eſſet,) fide nixus, animum æquatum haberet. Arreptus itaque paucis horis pòſt, in vincula ducitur: & quæſtiones aliquæ de eo tormentis habentur. Cæterum cum nihil præter impudentem calumniam, torto inſonte inclementer, eſſe multorum teſtimonio compertum eſſet: & quorundam etiam Gelri nominis autoritas, inter quos erat Theodoricus Morrius, eum perpurgaſſet, in exilium pulſus eſt: exulavitque ad recuperatæ urbis tempus uſque. Ex ſimili ſuſpicione & alii nonnulli capti ſunt, & torti inſontes: inter quos fuit, invidia homotechni cujuſdam, Cornelius organopœus, celebris ea tempeſtate in his regionibus artifex. Qui diu quæſiti, cum conſimili pertinacia inter quæſtiones ſe nullius rei conſcios teſtarenur, urbe excedere juſſi ſunt. Erat in hoc ſtatu res Ultrajectina, & belli ardor. Sollicitus epiſcopus ne unicæ reliquiæ Amorfortii incauti à Gelro opprimerentur, aut voluntarii, cincti undique, deficerent: pro magno habuit negotio animos eorum, quia necdum in belli ſocietatem tranſierant, per legationes tentare. Et quia equitum & peditum præſidia portis recipere volebant, metuit ne Gelri arte, ac vulgo nota bene fraude in naſſam attraherentur. Movebatur præterea memoria injuriarum: ut eum populum ſuperioribus annis, in contentione cum Ultrajectinis ordinibus haud magni fecisset: inſuper in id laboraſſet, quo conſuetudines patrias & libertatis jura, pro quibus tum certamen acre fuerat, violaret. Minæ adhæc, & convicia multa: quod adverſariorum conſilia ut ſeditioſa, & ditioni inutilia ſimul & pernicioſa repudiaſsent: ſua item vindicaſsent. Horum epiſcopus conſcientia ictus, apertè de illorum fide (quanquam fruſtra) dubitare cœpit: metuitque ne ſe in Gelri poteſtatem committerent. Quare ut eos ſub ſuo jure & ditione contineret, ac præſidiis firmaret: miſit VII. Cal. Decemb. legationes Hadrianum Redium, & Fredericum Sombreſum. Hi in ſenatum introducti, ubi multa de populi Amorfortii fide, & propenſo principis erga eos animo viciſſim commemoraſsent, ad poſtremum huc deducta fuit oratio, epiſcopum de nulla re perinde ſollicitum, ac de ipſorum ſalute eſse. Et nunc etiam timere, ne paribus artibus à Gelro, ut alia oppida & munitiones occupatæ eſsent, incauti opprimerentur: quando nulla æquè aliarum civitatum, atque Amorfortia, ob finitimos regionis cardines, ad obſiſtendum epiſcopo, illi perinde opportuna eſſet. Quare petere, ut equitum peditumque ſuorum præſidia reciperent. Ac ne metuerent, ea alenda reipub. ſumptibus: epiſcopum ſtipendia ſuppeditaturum. Denique, quantum impenſarum in ea fieret, id univerſum ipſum præbiturum. Digreſſis in diverſorium è curia legatis, diſsentio in ſenatu orta eſt.

Ὁμότεχνος, i. e. ejuſdem artis opifex.

Amorfortios ſibi conciliare tentat Epiſcopus.

Pontanus fol. 742.

Cenſen-

Cenſentibus nonnullis, imponenda præſidia ſine publico ullò privatóve ſumptu eſſe, quod omnibus circùm locis, Gelrorum præſidiis obſeptis, illis expoſiti ſtarent, à diverſa parte reclamatum eſt. Illud enim inter omnes conſtabat, futurum, ut ſtatim quàm armatos in civitatem admiſiſſent, pro hoſtibus haberentur: & in belli ſocietate forent, cum extra id in ocio permanere liceret. Bona ad extremum pars huc in Conſ. ſententiam pedibus diſceſſit: ad tuendam civitatem imponenda quidem eſse præſidia: ſed ad propulſandum, quàm diu darentur, à mœnibus bellum, reipub. impenſis: quo in ea & ipſi imperium haberent, & ſocietatis nomen declinarent. Reſponſum ad legatos relatum, haudquaquam placuit: quippe qui deteriora omnia ab eo populo timerent. Interim accitis ad ſe conſulibus ſecretò expoſuerunt acta pactaque epiſcopi, & Burgundionum in conventu nuper Schoonhovienſi: quod ſcirent, ſenatum & populum Amorsfortium graviter ferre, hæc abſque ſe arbitris tranſacta fuiſse: cum ſæpe antea epiſcopus fidem eis dediſset, ſe nunquam cum Burgundis, niſi ipſis in conſilium adhibitis, quicquàm acturum, pactionémve ullam initurum. Quod quia non ſervarat, non temere de fide hæſitans, placare eos blandimentis ſtudebat. Accidit eodem die quiddam peropportunè, quod magis terruit legatos, & perplexos injecto ſcrupulo tenuit. Tum demum perviderunt, quanto ejus gentis fides & recta conſilia levitati & fuco quorundam hominum, per quos huc rerum ventum eſset, præſtitiſsent. Seriò metus injectus eſt, ne, memoria acceptarum contumeliarum nondum vetuſtate exoleta, hoſtium amicitiæ poſthaberentur. Prandentibus Coſs. honoris gratia apud principis legatos, (qui mos eſt ei genti, quoties vel civitatum principúmve legatos, vel principes ibi hærere uſu venit) ſupervenêre cum literis ad ſenatum, à Gelro, & Ultrajectinis ordinibus, ac Rhenorum præfecto miſſi duo nuncii. Sed nihilo lætius ad paucas horas, diſſimulato metu, continuatum tractumque convivium eſt. Cogit conſul extemplò ſenatum: divinans id quod res erat. Lectæ literæ ſunt in hanc fermè ſententiam:

Habere ſe gratias Senatui & populo Amorfortio, quod cum hactenus fœdus cum Vltrajectinis adjungere renuiſſent, in neutram partem prudentes inclinarentur, bello finito victorem haud dubiè ſequuturi. Vnum interim ſe mirari, aliis ſuper alios rumoribus allatum: quod poſtquam jam propè cum epiſcopo declarato debellatum eſſet, ejus legatos equitatumque intromiſiſſent: communicarent de ineunda cum illo ſocietate, conſilia: rectius facturi, ſi Gelrorum duci, ditionis tutori, quique plus poſſet, occupaſſetque armis fermè omnia, portas aperirent. Multum ſe ſpe & opinione de ipſis falſos. Sperare tamen, hominum vanitatem rebus multa affingere, maximè cum ipſi perſpicerent, in ſocietatem hoſtis, deducti, in quantis anguſtiis circumcluſi eſſent.

His tam perplexis literis, quia non ſatis in expedito erat, quod reſponderetur ſubitò, paucis paulo pòſt ſe expurgarunt: id quod facile erat, rebus integris adhuc. Recitatæ ſunt ſtatim Gelrorum literæ, & præſentibus epiſcopi legatis: ne temerè præſidia, ne in belli ſocietatem deducerentur, ficto verborum prætextu, rejicere coarguerentur. Vehementius hic nova re, & minus expectata tum perculſi legati, nihil æquè ſolliciti fuere, quàm ne Gelrorum fraude, aut coorta in civitate ſeditione, in varia multitudinis voluntate, ex improviſo occuparentur. Metu ne hoſtium Inſidiis opportuni forent, aliquot dies ibi ſunt morati. Rhedius nihil omittendum ratus, in tam dubio negotio, conſulem accerſi occultè ad ſe jubet. Hunc abſque arbitris primum blandè ac benigniter, Inde ferocius ſpecie expoſtulationis aggreditur, & liberius profectò petulantiuſque quàm temporis ratio ferebat. Quis Deus, inquit, vobis mentem ſanam conſul ademit? ut, cum undique hoſtium armis obſepti, adeoque, quàm nos, periculo propinquiores ſitis, tam ſecuri imminentium inſidiarum, ſtertatis? præcipue qui toties non boni mehercle vicini, tentatum per proditionem impetum, pacis temporibus experti eſtis? Hinc à dorſo, hoſtium ditio tergo veſtro imminet: inde occupato præſidio Amiſiano,

iter

iter aditumque in civitatem commeatui excludit. Alia parte Rhenos tenet, & in conſpectu à fronte Ultrajectum eſt. Ad hæc cum nudos inermeſque ad vim expoſitos habeat, amentiæ eſt, veſtri periculi non admoneri. Offert epiſcopus, equitum peditumque præſidia ſuo ſumtu ſe comparaturum imponenda: non ut ſecum adverſus Ultrajectinos arma induatis, aut fœdere aliquo illi alligemini: ſed ne conſuetis Gelri artibus inviti in diverſam partem, exemplo nonnullorum oppidorum (ut hoſtes nunquam dormiunt) attrahamini. Si receperitis, non erit, ut vos nobis, perinde ut multa alia, ademiſse ille glorietur. Ad ea Coſ. Quemquamne eſſe exiſtimas in civitate, qui ſe hoſtibus prædæ objicere velit, ubi bello ſe interponere nihil ſit opus? ubi eorum occurſum declinare liceat? Vidiſti coràm (ne vana fingendo veriſimiliter, diſertior quam verior dicar) quàm moleſtè Gelrus, quàm graviter Ultrajectinus unam hanc legationem veſtram acceperit, perinde ac ſi jam ſenatuſconſulto veſtra poſtulata, decreta fuiſſent. Si tantus fremitus, ſi tanta indignatio, ob ſemel datum vobis ſenatum, de obtinenda præſidio civitate orta eſt, quid exiſtimas eos non dicturos tantum, ſed facturos etiam, ubi viderint veſtrum equitatum, & pedeſtres copias mœnibus noſtris receptas? ſtipendium ab epiſcopo præberi? illi ſacramento militari inautorari? Vides quid exemplò nobis patiendum erit. In primis conſtaret pactam eſſe ſocietatem, quamvis hoſtilia priores non intuliſſemus. Ergo ex ſocietatis jure, incendia, populationes, agrorum vaſtationes, omnia denique hoſtilia & expectanda, & perferenda nobis eſsent: & nullo quidem veſtro emolumento. Quod autem de præſenti diſcrimine, in quo, à fronte & à tergo, ſimul & à lateribus, excepta una arctę frontis parte, cincti medii verſamur, diſputas: ut propemodum quaſi caveæ, muris incluſos nos obſediſse videantur, cum nondum pro hoſtibus habeamur: ita in animum inducere vos velim. Gelrus cum iis copiis ad iſta mœnia apertè non adveniet, ut vi quicquam agat: nec temerè, neutri parti ſe conjungere volentes, ad arma coget: cum ſat hoſtium cis ultraque Iſelam habeat. Ut nihil deprædicem robur civitatis, quod nobis penè ipſe notius habeat. Nec ita ſublatis interim pedibus altum ſtertimus (ne finge) ut ſopitos, quamvis extra ſocietatem belli, noctu lucive ſit oppreſsurus. Si, cum nuſquam is bellum gerat, excubias nocturnas in mœnibus, ſtationes diurnas in portis pro ſepto ac maceria inferæ communis ditionis intenti ſervamus, bellum eo cum ſociis civitatibus, cum epiſcopo declarato, in portis propè noſtris gerente, cæcam ſpeculationem ageremus? Proviſum præcautumque hucuſque eſt, ne inſidiis tentatos occuparet: & cavebimus, diis benè juvantibus, ne conſuetis ſuis artibus nos in ſuam ditionem trahat: niſi fortaſſis exiſtimes, eum in civitatem ſuprà patentem, quàm diu teſtudine tecta non ſit, involaturum: quod certè ne tum quidem prohibere poſsemus, ubi omnes anguli armatis præſidiis obſepti eſsent. Accenſus his conſulis verbis Rhedius. Quid quæſo, inquit, conſul tantum de te commeriti ſumus, ut haud aliter nobis & viribus & conſilio obſtes, quàm ſi hoſtilia patraſsemus? cum totus ſenatus, extra veſtrum quatuor, aut ad ſummum quinque, ſtet ab epiſcopo? Niſi fortaſſis Ultrajectinorum ordinum exemplo, Gelri ſocietas, in cujus poteſtatem te & rempub. commiſsurus ſis, quàm noſtra, vobis magis expetenda videatur. Quod ſi obtingat, haud dubio autore id eveniſſe, ipſe ſatis hìc profiteris: qui, quo minus poſtulatum obtineremus, diſſuaſor fuiſti ſenatui: adeò ut in diſſenſione per te nunc inter ſe ſint. Quare non obſcurum eſt, neque tacitum habebitur, ſi qua defectio inſequatur: cujus opera portæ veſtræ epiſcopo clauſæ ſint. Ad ea conſul. Id vanum eſt, & falſum. Nam quod è totius ſenatus verbis tibi reſpondi, in id diſceſſio à bona utriuſque ſenatûs parte pedibus facta eſt. Factumque inde veteri more ſenatuſconſultum, quod univerſi calculis ſuis ratum eſſe juſſerunt: tametſi anteà multi in diverſa ſententia fuiſsent. Sed à quibus è ſenatu id enunciatum, & ad te, linguę incontinentis hominibus, ſit delatum, non me fugit. Hi, quoniam nihil penſi habent, malunt terram cœlo miſcere, quàm pace & ocio hucuſque vindicato in reliquum frui. At interim mirum tibi videtur, quòd populus turbata pace omnino nolit in belli ſtatim participationem deſcendere? cum ad id neque anſam dederint, neque ut ſuſciperetur incendum Ultrajectinis in concilium ſint adhibiti? Non dico jam eos, penſatis utriuſque bonis & malis, illud tantoperè formidare, quòd ocium armis, forum caſtris, infinitis partibus ſit anteponendum: quanquam vel ob id ſolum mortales omnes arma deteſtamur, quòd nihil ſani habeant. Illud in animis omnium hæret, quòd epiſcopus ad hoc uſque tempus, nos penè quàm hoſtes ipſos magis exoſos habuit: animum à nobis avertit. Et miraris, ſi animos talibus meritis dignos nunc viciſſim experiatur. Num ullam clementiam ſuam erga nos, num munificentiam commemorare poteſt? Revoca in memoriam, (potes meminiſſe) in

Amorſfurtiorum in bello diſcretio.

Caſtris forum anteponendum.

Arma ſani nil habere.

ſe) in quæ maledicta & convicia effuſus, (aderas ipſe coràm) principes concilii legatos noſtros quæſtum de ſuperbia & iujuria Iacobi Niveldii, ad ſe miſſos, nuper aggrediebatur: in quos perinde atque in treſſes agaſones pluribus invectus, è concilio eos, relicto civitatis inimico, & juris libertatiſque violatore, juſſit excedere. Hæc & alia id genus multa, quoniam in memoria habemus, non eſt quod impotenter debacchetis, ſi populus Amorfortius epiſcopi copiis ſuas portas patêre nolit. Porrò quod ad me, curabo ut laudatius de me teſtimonium relinquam, quàm tuus ſtomachus vaticinatur. Non ſpero ita te Amorfortiorum vanitatem experturum, ut nunc epiſcopus Ultrajectinorum veſtro conſilio expectatus eſt. Ita cum neutri ab altero pacati quicquam reſponderetur, utrinque è colloquio diſceſſum eſt. Conſul haud modicè de perplexo negotio ſollicitus, viam quærebat qua bellum declinaretur. Et quanquàm decreto ſenatus placuerat, peditum præſidia omnino imponenda, non epiſcopi, ſed populi impenſis eſſe: illud tamen unum metuebat, ne, cum exactis menſibus populus, ex magnitudine tenuitatéque ſuæ quiſque fortunæ ad collationem pecuniæ in ſtipendium cenſeretur, difficultatem auferendi motus inteſtinus ac ſeditio comitatura eſſet. Imminens hoc malum ut declinaret, averteretque, tale cum tribus adhibitis conſularibus apud Hadrianum Rhedium & magiſtrum equitum ex tempore init conſilium: quò, haud dubia ſpe, & pax conſervaretur, & epiſcopi gratiam Senatus & populus Amorfortius emererentur. Id autem fuit hujuſmodi.

Præſidium Amorsfortiis quibus rationibus impoſitum.

Locarentur in civitatem conſcripti armati, qui à ſenatu decreti fuerant: dicerenturque vulgo è ſtipendio ærarii, populo Amorfortio inautorati. Adde & illud: ut ſenatui ſacramento jurati eſſent, ne non omnia veriſimilia apud principis hoſtes apparerent. Interea per literas negotium Gulielmo Turco ad conſcribendum unum ſignum mandaretur, eoſque pedites occultis itineribus in civitatem mitteret. Ipſe interea epiſcopus ſtipendia ita occultè in ſingulos menſes ſuppeditaret, ut ne tenuis quidem ejus rei odor ad hoſtem perveniret. Perſuaſio relinqueretur, è publico (ut dixi) in pedites impenſas fieri. Placuit callidum impenſè commentum in ſpeciem tutum legatis: ac nihil indidem morati, ad referendum Doreſtatum ſub noctem repetiverunt. Paucis ſub hæc interjectis diebus VII. Id. Decemb. in civitatem venerunt ſeptuaginta quinque pedites, duce Godefrido Noveſio: quos Conſul ſenatus ac populi nomine illico recenſuit, & ad ſacramentum compulit, nuſquam ullam expeditionem facturos, moturoſvé, niſi ex imperio ſuo & ſenatus: & illis ſine rebellione ad officia facienda fideles ſe præſtarent. Et ſervatum id quidem fuit uſque ad Non. Ian. Omnibus inferæ ditio-
1528. nis oppidis & caſtellis ad iſtum modum amiſſis, cum nihil reliqui Epiſcopo Ultrajectinus feciſſet, præter oppidulum Wicam, ubi in arce, quaſi undique hoſtium caſtris ſeptus ſedebat: & Amorfortiam, quæ ſola in fide remanſerat: penes quam omnis receptæ urbis Ultrajecti gloria poſtea, ſed nulla cum gratia, extitit. Peſſimè affectæ erant res Tranſiſelanorum interea. Quorum cum caſtella & præſidia fermè omnia, & civitates aliquot Gelrus occupaſſet: pro ſitu locorum, reliquas etiam civitates novis in fluminis ripa præſidiis poſitis, ad famen uſque penè circumſederat. Cum itaque & animis & opibus diutino bello exhauſtis, nullam opem prorſus ab epiſcopo expectarent: audirentque acta conventus Schoenhovienſis, in quæ tandem ſibi quoque, præſertim ita affectis, vadendum foret: in frequenti ordinum concilio ex autoritate epiſcopi decreta eſt, ſub jus & ditionem Burgundionum defectio. Indictus dies eſt ad conveniendum circa Non. Ianua. Servarunt diem Burgundionum miſſi legati: Florentius Egmondanus, Georgius Schenkius Phryſiæ præfectus, Gerardus Mulardus, Iodocus Saſbautius, Petrus Saudanus, Petrus à libellis ſecretis rerum Hollandicarum. Ex equeſtri nobilitate Tranſiſelana legati fuere, Ioannes Mulardus, Buchardus Weſterholtius, præfectus Volenhoæ: Lubbertus Mulardus, Ioannes Stellingus. A Daventrienſibus legati miſſi ſunt, Gerardus Critius, Henricus Plaetmannus, & Henricus Terſpillen reip. ſcriba. Campenſium legati fuerunt, Lubbertus Hattemus, Gerardus Burgærdes, Ioannes Vechtus, Timannus Veno. His additus fuit Ioannes Breda ſcriba. Swollani miſerunt Ioannem Herverdenum, & ſcribam Vernerum Puſſlingum. His permiſſum fuit, quibus antè inter ipſos in frequenti ordinum & civitatum conventu decretum fuerat, legibus & conditionibus, transferre in fidem Caroli Imperatoris & legitimorum ejus hæredum Brabantię & Hollandiæ principum, agros, fundos, prædia, civitates, oppida Tranſiſelanæ gentis: ubi conſenſum ad id epiſcopi, legati Cæſaris protuliſſent. Hi ut inde nomine ordinum & civitatum, & omnis poſteritatis Tranſiſelani nominis, fidem & obedientiam eidem jurarent, ſimulatque id ipſum item ex autoritate epiſcopi ſibi permiſſum cognoviſſent. Quare legati Caroli Cæſaris viciſſim populo Tranſi-

ſelano

ſelano hæc libertatis jura, ex principis ſui autoritate, inviolabilia eſſe juſſerunt.

PLACVIT *omnium primùm Cæſari, ut equeſtribus familiis, civitatibus, & oppidis Tranſiſelanis ſua libertas integra in perpetuum maneat: publica jura, privataque, clientelarum, caſtellorum, poſſeſſionum, conſuetudinum, ut quiſque ea frui pergat libertate, qua uſque ad præſentem diem fretus eſſet: Iudiciorum in ſuis quibuſque locis ratio, & legibus agendi forma apud ſuum cuique judicem & forum ſalva, e patrio more ſervetur. Quod ſi per regnorum civitatumve mutationes, à pontificibus Rom. aliiſve Tranſiſelani aliquando in poſterum infeſtentur; ea vis ac controverſia averteretur nullo civitatum, gentis, poſſeſſionumve ſumptu aut damno. Promiſit ob ea Cæſar, quicquid Tranſiſelani juris fuiſſet, id univerſum ſuis impenſis ſe reſtituturum. Iam quod ad ſtipendium in hoc bellum attinet, non oneraturum ſe penſionibus, ſuprà quàm ut ſolvendo eſſent; quando belli impetum ſuſtinendo tot annos exucti eſſent. Quoniam autem Tranſiſelani ſe privilegium habere, & jura ab Impp. accepta affirmabant: quare in poſterum ſe ad ſuſcipienda arma contra Imperatorem cogi non debere: Reſponſum ad id fuit, Legibus illis nihil detractum iri; quod eas vel læderet, vel labefactaret honeſtum. Fuerunt item pacta, ne quis ob debitum alterius, æſve publicum ditionis Tranſiſelanæ, extra ditionem Tranſiſelanam in ejuſdem principis regno accuſetur, retineaturve: ſed ob ſuum quiſque debitum ſolum ut par eſt. Et quia gravi bello preſſi erant, in legibus id quoque tenebatur, ut Cæſar extemplo arma contra Gelrum pararet atque indueret: neu ullo omnino fœdere illi alligaretur, priuſquam oppida, agros, caſtella, & quicquid Tranſiſelani juris unquam fuiſſet, armis repetiviſſet: poſſeſſores incolæ in ſuos fundos reſtituti eſſent, ubicunque ii ſiti forent: & quidem abſque fuco, ne quid contra ea hoſti concederetur. Porrò autem, quia Gelrus præſidiis poſitis contra Daventriam in Iſelæ ripa, amnem obſederat infeſtè, ea quam primum tollerentur. Quoniam autem Tranſiſelani per bella, quæ magna habuiſſent, ære alieno onerati eſſent, & creditoribus obnoxii, permiſſum foret equeſtri loco natis & civitatibus, ex autoritate Cæſaris, aut ejus præſidis, è conſuetudine patria collationem tributariam conſtituere, ut ſe redimerent. Depopoſcerant Tranſiſelani vicos aliquot Gelræ ditionis, ſuis finibus, hoſti ademptos adjici, ac ſuperiæ ditioni donari. Reſponſum iis fuit, Cæſarem genti Tranſiſelanæ poſtulatum, quod ratio ferret, tum demum conceſſurum, ubi id regnum bello in poteſtatem veniſſet. Pactum inſuper fuit, quoniam tabulas de decem aureorum milibus Tranſiſelani epiſcopo,*

Conditiones inter Imp: Carolum & Tranſiſelanos.

pro ne-

pro neſcio quibus hypothecis tradiderant, contenderunt à legatis, ut cum epiſcopo de reſtituendis tabulis agerent. Receperunt illi & in id ſe anniſuros pro viribus, atque impetratas daturos in ipſorum gratiam, quod fieri poſſet. Nec cum Gelro adjungerent fœdus, pacemvé facerent, priuſquàm quingentorum aureorum penſio in annos ſingulos remiſſa, quam Gelrorum princeps Svvollanis extorſerat, ſublataque foret. Si poſteris temporibus diſſidium aut certamen inter civitates ortum, ullam controverſiam moveret, huic dirimendæ non ultrà Cæſar ſe interponeret, quàm bonum & æquum principem deceat. Quod ſi ab hoſte rebus ablatis damnum acceperint, ab illo eos defendet, perinde ut alios, ſub ſuo imperio, populos: fas juſque erit, jure in ſuis controverſiis agere, in ejus regni civitatibus, pariter è communi jure ipſorum incolarum. Non committet Cæſar ſuper hac, glebulas paluſtres proximo triennio è Tranſiſelana ditione exportari, mulcta cymbæ cum merce, principis fiſco ſextans: delatori uncia. Exacto triennio, conſultabitur, cavebiturque in poſterum rebus Tranſiſelanis, ut par illud atque utile videbitur. Perſolvetur inde conſueta in ſingulos annos Cæſari ſua penſio, quo in reliquum hac in re, regioni Tranſiſelanæ proſpectum ſit. Cæterum quod ad monetam civitatum Tranſiſelanarum, ut ea pari cum principis numiſmatis dignitate, per omnes ipſius regiones æſtimationem ſuam obtineat: id quoniam ad principis majeſtatem, & communem omnium ejus regnorum ex æquo ſalutem pertinet, cum præfecto monetæ conſultabitur, atque inde permittetur, ut æquum videbitur. Poſtremò ut pacta hoſtibus ab epiſcopo, ejuſque præfectis, ne hoſtilia paterentur, conceſſa, rata & integra ſervarentur: ut ea pecunia inde conflata, in ſtipendium militare verteretur.

Hæc ferè ſumma eſt pactorum inter legatos Caroli Imp. & gentem Tranſiſelanam. De his tabulæ poſtea confectæ ſunt. Per eos dies epiſcopus, propter hybernorum tempus, copiarum partem dimiſit. Unum ſignum cum modico ſupplemento, quod ex robore veteranorum conſtabat, Wicam ad hybernandum reduxit. Verebatur Gelrus, ne remittente hyberno frigore, ſub vernum tempus epiſcopi ſtipendio rurſus inautorarentur: quando ad circumcidendos ſumptus, ad tempus ſolum eas dimiſerat. Quare tumultuaria manu ex Batavorum ac Velaviæ agris contracta, adjunctiſque iis copiis quæ in urbe Ultrajecto erant, raptim ad duo milia peditum confecit. Cum his Ultrajectum, inde in Rheni oſtium profectus, illas ab epiſcopo dimiſſas ſecuraſque hoſtium inopinatò adortus, diſſipavit. paucis captis, reliqui fuga ſunt dilapſi. His copiis auctus Roſſemus, movit in interius oſtium Rheni. Hic dum incautius cum Vito Munſtero equitum magiſtro ad occupandum idoneum caſtris locum cum modico equitatu ante alios evagatur, penè in hoſtium inſidias incidit. Interventu ſuorum ad claſſicum datum, pulſis inſidiis, periculo extractus fuit. Iam cum haud procul ab oſtio, pararet ea locatis caſtris, quibus ad oppugnationem præſidii opus eſſet, nunciatur. Genemudenſes tranſmiſſo Iſela, effuſe Velaviæ vicos incendio paſſim populari. Hoc nuncio, diſcuſſo obſidionis conſilio, Roſſemus trepidus rerum ſuarum excitus, ſublatis properè rebus caſtra movit: ac dimiſſa ex agris paſſim collecta multitudine domum, reliquas copias Ultrajectum reportavit. Eodem

Roſſemii periculum.

tempore

tempore Gelrus caſtella aliquot, in limo paluſtri Apcaudano & circa Vechtam per deditionem
cepit, Hammum, & caſtellum Miertanum. Tentata eſt per proditionem Montfortia: ſed
irritum incœptum fuit. Creſcente inter hæc caritate rei frumentariæ in urbe per annonæ in-
opiam, cum duobus ſignis & omni equitatu in Bataviam frumentatum proficiſcuntur. Epiſ-
copus nuncio, Rhenum hoſtes iterum trajeciſſe, accepto, ſperans ſe ab itinere eos excluſurum,
circa Amerongam copias diſpoſuit. Sed ubi audiſſet ex præmiſſis exploratoribus, utroq; eos
armorum genere ſe duplo eſſe ſuperiores: & in frumentatione copias, ut tutò commeatus
in urbem portaretur, auctas: omiſſo itinere, quod ad claudendum tranſitum inſederat, Dore-
ſtatum rediit. Vileſcente per crebras frumentationes, frumenti precio æris inopia in ſtipen-
dium Ultrajecti laboratum eſt. Quare ut milites ad officia promptiores eſſent, ſenatus opu-
lentioribus civibus, ex privato conferendum ſtipendium imperavit. * Bubile erat in agris
Camporum, quò bubulci è propinquis paſcuis ſub imminentem noctem pecus compellere cō-
ſueverant. Id tanquam opportunum ad reprimendos Campenſes, & prohibendum Genemu-
denſium effuſas in Velaviam excurſiones Dux occuparat. Ac ſtatim excitis tot Velavia foſſo-
ribus, paucis diebus vallo foſſaque adverſus omnem belli impetum, nihil hyberna intemperie
impeditus, impoſitis præterea validis præſidiis ita muniverat, ut nulla operum vi penè expu-
gnabile videretur. Et ſitus ipſe loci id validius quoque reddebat. Hinc crebræ excurſiones
ad Camporum portas uſque fieri: frequentes dimicationes & certamina cum Genemudenſi-
bus haberi. Daventrienſes præſidium Diepenheimum, quod Gelrus valido impoſito milite
tenebat, obſidione cingere adorti, brevi quàm caſtra locaverit, omnia, quibus ad oppugnatio-
nem opus eſſet, opera expedivere. Evocatus in colloquium præſidii præfectus, ut de deditio-
ne ageret, cum nihil pacati, ſed ſuperbè etiam reſponderet: arreptus in hoſtium poteſtate
manſit. Inde aggreſſi machinis & operibus præſidium, cum machinarum jactus fermè omnes
irriti eſſent, irruunt ingenti impetu ad opplendam faſcibus ac cratibus vimineis circumdu-
ctam, & eam quidem præaltam foſſam. Intulerant ad objectum vallum ſcalas: ibi Gelri è cu-
niculis ac propugnaculis in confertos hoſtes grandinare, cladem magnam edere. Fractis Da-
ventrienſium, principio oppugnationis infœliciter tentato, animis, in caſtra receptui ſignum
datur. Territi præſidiatiorum fiducia, ſoluta obſidione, exercitum domum reduxerunt. Et
cœli inclementia, & loci natura ejuſmodi erat, ut militum corpora peſſimè affici potuiſſent.
Gerebantur autem iſta circa principium anni vigeſimi octavi: cum epiſcopus nullum ocium
militibus ab armis & incendio daret. Caſtella aliquot quorundam nobilium primæ factionis
Ultrajecti, in lutfaſio uſſit. Pugnatum per eos dies quoque eſt à Daventrientibus fœliciter, 1528.
duobus ſimul locis, ad Wilſenam & ſpeculam: qua victoria, ipſis additi, hoſtibus verò fracti
animi non parum fuere. Ultrajecti nulla pacata conſilia extiterunt: nam inſequenti menſe ex-
acto, ubi ſtipendium menſtruum ferociter poſcentibus militibus perſolvendum eſſet: in con-
ſilio de conſtituenda in ſingula civium capita, pecunia agitatum fuit. Sed quia haud dubiè e-
jus collatio, ob tenuiſſimi cenſus humilem multitudinem, difficilis foret, & ſeditionem pepe-
riſſet, id conſilium diſcuſſum fuit. Interim blandimenta multa dando factiones primores mili-
tes circumire, feroces ſpiritus mitigare magnificis promiſſis, indies grandem pecuniam à Du-
ce expectari. Denique extrahendo magis cupidos animos, differre ſolutionem, quam nega-
gare. Ac niſi ductores ſignorum, ſua fide interpoſita cavendo etiam fremitum repreſſiſſent,
ipſa urbs ad direptionem expoſita, præmium belli pedeſtribus ordinum auxiliis fuiſſet. Brevi
quàm hi motus quieviſſent, pecunia allata eſt. Caſtellum erat in Dorna juris Archidiaconi æ-
dis primariæ Philiberti Naturelli, à conſilio rerum Burgundicarum. Is, ut aliarum rerum in
urbe Ultrajecto, ſic & caſtelli hujus curatorem reliquerat D. Marcum Weſium. Hoc belli ini-
tio Gelro, quòd valde opportunum eſſet ad prohibendas hoſtium excurſiones: tum quod eſ-
ſet tutus ſuis illam in urbem receptus, aperuerat. Quare Archidiaconus ira accenſus, ad We-
ſium, & baſilicæ Martinianæ Canonicorum collegium literas dedit, quibus querebatur (audi-
erat crebras inde in hoſticum excurſiones fieri, & viarum tranſitus claudi) caſtellum eorum fi-
dei mandatum, Gelro jam patere ſine ſua autoritate: cum in hoc nequaquam ab ſe magnis re-
rum ſuarum ſumptibus conditum eſſet, ut vel publica pax inde turbaretur, vel in bello hoſtilia
inferrentur. Situm in eo loco eſſe, ex quo, quoniam Gelrus plurimum poſſet, ut epiſcopi inſi-
diis ac fraude interceptum temerè deleri, ſoloq; æquari poſſet: id quod per facilè factu eſſet,

Frumentatoribus Geldris inſidias ponit epiſcopus.

* Stoeboꝛch. fol. 742. apud Iſacum Pontanum.

Ultrajectinorum periculum à præſidiario milite.

Vidit Lapius copiam harum literarum ex Mechlinia 3. Januar. 1528. datarum à Dn. Archidiacono, in quibus ait, Se mirari improbitatem, malitiã & fraudem Marci de Weſe officialis ſui neque id fieri ſe volente ſed vel hoc unum ſummè optare quod ipſe M. de Weſe cum fratre & ſuis ab epiſc. detinerentur captivi aut in caſtro de Doorn compedibus eſſent conſtricti & igne ardentiſſimo appoſito conſumerentur & quod in annis X. de reditibus adjacentibus obulum non recisperet.

quando non ad vim ferendam, ſed ad delicias magis comparatum foret. Si quod interim inde damnum acciperetur, ſcirent, id univerſum in ipſorum capita caſurum: damnum infectum eos reddituros, tametſi Weſii bonis in poſterum ſibi ſatis cautum eſſet. Epiſcopus in ſpem adductus eo per hos dies potiundi, bipartitò equeſtres copias circa radicem montis ita mittit, ut diverſis itineribus ad Dornam, quaſi hoſtes hoſtibus, neutri alterorum gnari occurrerent. Altera turma cum ſigno Gelro per montem circumducta, ut ſi ab urbe Ultrajecto adfuiſſet, turmæ cum epiſcopi vexillo in conſpectu caſtelli loco ſatis plano denſatoque, ſed vaſto ac ſterili, fit ex compoſito obvia. Nec mutuum occurſum facile erat ſine prælio declinare: partitique ita erant, ut pauciores ſub Gelro ſigno cum pluribus commiſcerentur. Editur infeſtis lanceis ſerii certaminis, ſpectantibus è caſtello præſidiis, ſimulacrum & ſpecies. Tandem Gelri ſigni eques ſimulato pavore, paulatim retro cedendo, ad clamorem & manus eorum qui in præſidio aderant, quaſi multiplici terrore, viribus impar, perculſus fugæ conſilium capit. Alii poſtquàm illos fugientes conſpexere, circumactis freno, & additis calcaribus equis, ſtudium inſtandi inſequendique fingunt. Ad hanc pugnæ equeſtris ſpeciem non mentes Dornenſes cum oculis tantum intentas habebant, ſed receptum ad ſe habentes patefacta porta, ſtratoque ponte manibus trepidè ac clamoribus accerſentes, adjuvabant. De rectis tormentorum vi, & turribus, in terga cedentium, carpere ſimulantes, tonitruare: eos machinarum campeſtrium jactibus, pro viribus retro compellere. Subierant jam aliquot, tranſito ponte, caſtellū, cum ſignifer inter principia invectus, exuberanti lætitia nondum capti caſtelli nimis calidus, indicio teſſeræ, nec abſque vi in primum obvium ſe proderet. Ibi ille fraude detecta, in fugam intrò ablatus, ad arma trepidè conclamat: hoſtes pro amicis trans pontem intrò receptos: emittenda ea quæ in expedito ad manus aderant, tormenta, in confertas turmas, priuſquam hærentes tergo pontem tranſgreſſi, aream interiorem & aditus occuparent. Ad hunc clamorem principia hoſtium perculſa, metu ne ſubducto à tergo ponte, ſimul & objecta porta, nube miſſilium obruerentur: circumactis freno equis, & additis calcaribus in fugam ſe abripiunt. Dolore inde amiſſæ è manibus victoriæ exaſperati, conjunctis turmis vicum Dornam infeſtè pervagantur: ac capta aliquanta ruſticorum præda, inter quos vici prætor quoque erat, Wicam receptum habuerunt. Per id tempus epiſcopi copiis Nerdam frumentatum profectis, ex Ultrajecto inſidiarum eſt, ſed nulla re memorabili. Tentata quoque Schoenhovia eſt à tribus peditibus, habitu muliebri oppidum ingreſſis: ſed irritum incœptum fuit. Indicio deprehenſi, & in Hagam miſſi, confeſſione tormentis expreſſa, ſupplicium dederunt. Per hæc Hollandorū oppidis præſidia impoſita extemplò ſunt. Appetebat interea vernum tempus, quo omnib. copiarum Burgundicarū viribus ex pacto cum Gelro bellandū, & Burgundionibus de tradendo epiſcopatu cavendū eſſet. Quare concilio habendo dies epiſcopo & ordinib. Tranſiſelanis, à præfectis Burgundicarum regionū Dordraci dictus eſt. Eò poſtquam convenere, tranſactis iis quæ ad ditionis utriuſq; tranſlationem & pacta attinebant: decretum quibus quantiſq; copiis bellum, & quibus ducibus ad Cal. Majas, cū Gelro gereretur. dicti ſunt duces, Comes Florentius, Comes Gulielmus à Renneberga, & Georg. Schenkius: ex heroibus illuſtrib. Tautenburganis, Phryſiorum præfectus. His mandatum eſt, ut omni cura copias conſcriberent. Decreta ſunt ad id bellum peditum XVI. milia, equitum verò ſeſquimille. Interea Georg. Schenckius, quantis videretur copiis in Tranſiſelanis, adjunctis in ſupplementū eorum auxiliis, nulla mora res gereret, ſimulac anni tempus id pateretur. Agebatur principium anni viceſimi octavi. Revocantur, referente factione, à ſenatu Ultrajectino, facto in id ſenatus conſulto, in urbem Cal. Febru. quotquot metu belli in pacata oppida perfugerant. Senatuſconſulto non parentibus, decem annorum exilium publicè juſſum: præter multatitiam centenorum coronatorum pecuniam, ærario inferendam, & jus puniendi amplius etiam, quod penes Ducem eſſet. Supplicationes ad hæc in ſex menſes ſunt decretæ Veneris diebus, ut res belli fœliciter ac proſperè evenirent: & jejunium ſimul inſtitutum eſt. Motus novus, ab equitibus ſtipendium quinque menſium ab inchoato bello poſtulantibus, obortus, à Ducis legatis, qui huc ad res inſpiciendas trepidè accerſiri fuerant ſupervenientibus, compoſitus eſt. Comitiorum tempore propter civium paucitatem (nam partim exulabant, partim direptionis periculo, nonnulli etiam odio factionis urbe poſt cœptum bellum dilapſi fuerant) in duodecim dies dilato, cum interea ſpreto edicto nulli rediſſent, convenere quidem operæ in ſuas quæque è priſca conſuetudine, curias: ſed adempto ſortiendi ſuffragandiq; jure, Dux per epiſtolam homines ſuæ ſectæ ſenatores ac tribunos dixit.* Coſſ. facti Fredericus Regius, Godefridi Regii prætoris filius: & Frederi-

*An. 1528. Cōſules Fredericus de Coninck. & Fredericus Vooche van Rijnevelt.

Fredericus Vochtius. Nec fuit clam amplius Gelro, quid conſultarent Dordraci: quare finitimos Leccæ vicos epiſcopum redeuntem operiens, cum toto exercitu inſedit. Ille non ignarus, Wicanos ingenti ſui deſiderio teneri, Schonhoviam è concilio reverſus, ad eos literas dedit in hæc fermè verba.

Anxii ſui expectatione eſſe, ſimul & ſolicitudine pro ſua ſalute agitari deſinerent, quòd hoſtis citeriorem amnis ripam infeſtis armis obſediſſet. Se propediem tantis copiis ſtipatum, domum adverſo flumine adfuturum, ut per medias illorum ſtationes iter ſuum poſſet vertere: Ipſi interea accuratè vigilias pro portis & mœnibus adverſus hoſtium artes & impetum haberent.

Miſſus iiſdem diebus cum literis nuncius ab Epiſcopo ad ordines Ultrajectinos è Schonhovia, de actis & conventu Dordraceno, (ne ignari eſſent) in ſtationem incidit Gelrorum. Hi, lectis literis, ac nuncio citra ignominiam retrò dimiſſo, adeò incredibili lætitia perfuſi fuerunt, quòd longæ militiæ & majoris nominis belli certi eſſent, ut in noctes ſeras convivia & compotationes largiores producerent. Datæ ſunt brevi pòſt de iiſdem iterum rebus ab epiſcopo ad Ultrajectinos literæ. Poſtquàm Gelrus ingens ſibi à potentiſſimo hoſte bellum parari palàm advertit; (quia paſſim delectus per Hollandiam habebatur) & ipſa oppida validis præſidiis impoſitis permuniri: adeò ut communibus armis contra ſe belli impetus univerſi verteretur: conſcripto novo exercitu ſuas civitates, & commeatu maturè munire aggreditur: mittitque circa omnia præſidia, qui mandarent, ut intentè cuſtodias haberent. Idem & ab epiſcopo, per eos dies navigio Dorſtatum reverſo, ad eas munitiones & civitates, quæ in fide remanſerant, factum eſt: ab eoq; additum fuit, ad Cal. Majas momentum belli alicujus operæ precii fore, præut hactenus fuiſſet. Gelri, qui aggerem Leccæ oppoſitum & proximos pagos inſederant, cognito per exploratores epiſcopi acceſſu, & copiarum; (erant enim ad duo milia peditum) quæ expedito agmine aggerem, dextramque adnavigantis ripam tenebant, ſue eum in tutum proſequerentur: in minus gleboſa montium iter flexere: veriti, ne trajecto Lecca hoſtibus convictis, in diſcrimen, locúmve iniquum deducerentur. Dilabentem Gelrum manipulus ſub noctem exploratum inſequutus, ubi caſtra metarentur, in parum notis callibus incautus in hoſtis ſtationem incidit. Capti hi cum ad Martinum Roſſemum deducti eſſent, interrogantur quantæ copiæ ſuorum fuiſſent: ubi corpora curarent, quové iter haberent? Ille ſingula edoctus, in primis autem, omnes Leccam jam tranſiviſſe, ac caſtra Langoſtratia petiviſſe, extemplò moveri caſtra, & expediri arma imperat. Atque ita à media nocte nihil moratus, ſublatis impedimentis, lentè flumen Leccæ repetit: ne miles curſim per difficilem præpinguemque glebam iter faciendo, priuſquàm ad hoſtem perventum eſſet, laſſitudine frangeretur. Paulo ſub exortum ſolis ut ad Taiſlicam diluculante jam aurora ventum eſt, Roſſemus copiis traductis, pontones ſubduci cuſtodiriq; mandat, ne tranſitus à tergo ſuis clauderetur. Inde expedito agmine, quantum poteſt, Burgundicas copias ad veſperam penè uſq; ſequutus, cū ab obviis viatoribus accepiſſet ſpaciū itineris, quod adhuc aberant: nihil ultrà tendere auſus, tum quia miles totum diem itinere faciendo defatigatus erat, ab inſequendo abſtitit. Sequenti die ſuperato amne contra Culenburgum caſtris locatis, corpora ſuos reficere & animos juſſit: atq; ibi haud multum temporis moratus, in caſtra Dornenſia copias reduxit. Fervebant interim omnia conſcribendis copiis per omnes Burgundici nominis regiones. Sed nihil æque terrorem belli, quod à potente hoſte parabatur, auxit atque id, quod tranſportatis in Phryſiam è Brabantia impedimentis, Schenkius habito delectu, evocatoque Phryſii Burgundicique nominis milite cum exercitu Iſelæ appropinquare diceretur. Perculit hic rumor ſupra modum cùm finitimos Gelros, tum Ultrajectinum populum: quippe qui concitati belli conſcientia tactus, graviſſimi hoſtis adventum, cum quo tot ſeculis, odiis certatum fuerat: ſed & infeſtiorem multo, quo juſtius iratus erat, Epiſcopi acceſſum, ſi victor evaderet, formidabat. In ea turbatione, multi Burgundici ſanguinis mortales, advertentes præſentibus reipub. Ordinibus nec virium nec animorum ſatis eſſe ad ferendam inſtantis belli tempeſtatem, cum hactenus non ſuffeciſſent: ſimul quàm parum ſpei in Gelro foret, ſimulatque univerſus belli impetus

in eum.

in eum converſus eſſet, urbe furtim exceſſere. Quorum fuga per factionem & Gelrorum præfectos vulgata, quamvis ad eam diem uſque in pacatorum numero habiti erant, confeſtim hoſtes judicantur: ac militibus in domos eorum immiſſis, penu omne diripiendum abſumendumque datum eſt: illud identidem conſonante clamore occinentibus. Martis id jus luſumque in patriæ deſertores eſſe. Multi, quos apertè epiſcopi vel hinc eſſe norant, quod nuſquā factioſorum conſiliis intereſſe voluiſſent, urbe, ſenatus autoritate pulſi ſunt. Indignatio ingens ex ea re, & clamor plebis adverſus hujus conturbationis autores exortus, expoſtulantis cum præfecto urbis comite Murſio effecit, ut non ſolum moderatius deinceps, & lenius rempub. gererent, ſed milite extemplò ædibus fugitivorum deducto, à vi etiam temperarint. Interea dum à Burgundis ea, quibus ad bellum opus eſſet, citra ultraque Iſelam apparantur, urbi adverſus longam obſidionem commeatu Dux proſpiciendum edixit. Magna frumenti vis circa Non. Martias Rhenis Ultrajectum portata: motaque ſimul ſunt caſtra propius urbem è Dorna. Dux nihil amplius novi hoſtis lentos apparatus & adventum moratus, antequàm in ſe moveretur, Roſſemo rem claram facere, & expectatam, ac facinus memorabile apud omnem poſteritatem, rebus adhuc integris, perpetrare mandat. Quod ut tutiùs faciliuſque conficeretur, miſit ad Ultrajectinum exercitum ſexcentos ſelectos pedites è Batavis conſcriptos. Qui cum aliis recenſi ad mille trecentos fuerunt. Lucis principio eas copias in campum Oudevicanum prope urbem deductas, ad concionem Roſſemus convocat: ac in frequentem coronam, haſtam quatiens, progreſsus, ita loquutus eſt.

Chriſtophorus Murſæ Comes cum Imperio à Carolo Geldriæ Duce Ultrajectum miſſus. Pontanus fol. 742.

Næ profectò ſterilem, contubernales fortiſſimi, militiam ingratis hactenus ſequuti ſumus: epiſcopum enim perſequendo, nihil aliud ſub noſtris auſpiciis, quàm quod incommoda multa, multumque laboris in expeditionibus citra ullum privatæ rei emolumentum exhauſiſtis: ut ſæpe nocturnus diurno labor per itinera difficilia hyberna intemperie, cum magna animi mei ægritudine, nulla prædæ ſpe oſtentata, à vobis ſit continuatus: qui alioqui in pingui ſolo, quamvis laſſos egregiè juvare potuiſſet. Nunc quoniam pro uno, gemini hoſtes nobis parti ſunt, ut aliquando fructum aliquem militaris operæ ſentiatis, aperiam vobis hodie ditiſſimum opulentiſſimi hoſtis regnum: ubi tantum auri argentique & precioſarum rerum præda vobis milites concedo, quantum per omnem vitam, ad luculenter vivendum ſatis ſit futurum. Cæterum, quis hic ſit hoſtis, ecqua urbs, cujus diripienda opima præda vos onuſtos reddam, tum apertius vos edocebo, ubi propius perventum erit. Me ducem jam ſolum ſequimini.

M. Roſſemii Oratio ad milites quos Hagam Comitis ducere intendebat. Pontanus in hiſtoria Geldrica fol. 744.

Sic paucis milites alloquutus, effuſo curſu in ſuburbanum è concione pedes ſeſe abſtulit. Magnis clamoribus, Dii approbent ea verba: copiæ fugientem, inordinatè ſequutæ, oppidanos è muris & turribus proſpectantes, in tam ſubitæ lætitiæ & inexpectatæ admirationem verterunt. Cum peditibus omne penè equeſtre nomen, relictis in urbe equis, quod eorū per Hollandiam cùm propter itinerum anguſtias, tum glebæ præpinguis hybernis menſibus difficultatem, nullus aut perquam tenuis eſſet uſus, ſe conjunxit. Tenebantur interim portæ clauſæ, ne quis internuncius ex urbe in Hollandiam, Gelrorum Infeſtum acceſſum indicatum præcurreret. Iam ter mille ab urbe paſsus proceſſerant, Roſſemus poſtquam omnia circumquaque tuta ab auſcultatoribus eſſe vidit, ad militem in concionem rurſus advocatum hujuſmodi verba fecit. Credo vos commilitones, magno cognoſcendi deſiderio, quò expediti iter habemus, accendi: nec immeritò. Nam ſimulatque hodie animos veſtros ſpe ditiſſimæ prædæ impleverim, non poteſt repentina illa lætitia, omninò defecata metu curiſque eſſe, quàm diu hoſtis genus, locus, periculorum difficultatiſque ratio ſit incognita. Equidem vos ſecuros

eſſe

eſſe jubeo, atque laborum intrepidos: ut quem hactenus ducem, nullum diſcrimen, nullum tempus, nullam tempeſtatem unquam, quamvis ſævientem, cauſatum habuiſtis, eundem nunc inter principia ſitis viſuri. Hollando imus bellum indictum, non per fœcialem (ut olim) ſed armis & incendio. Hagam totius regni caput, ubi opes pluſquam Crœſi aut Perſicæ ſunt, direptum contendimus. Hanc ego vobis auro argentóque ſpoliandam, & quicquid precioſarum rerum ſit, quicquid ex ea aſportari poterit, ita nudandum propino, ut nihil reliqui faciatis: quantum item virorum obvium eſt prædæ Ultrajectum abducendum, ut ſe à vobis redimant. At potentis populi nomen nihil vos conterreat. Fuerunt olim ſtrenui: at nunc nihil minus. Si reputaveritis apud animos veſtros, ſub quo principe ad hoc uſque tempus cum magna nominis veſtri & gloria & æſtimatione militaſtis, qui vincere ſolum, & nunquam vinci novit: qui belli artibus & rei militaris laude unus clarus habetur: Deinde, ſi veſtram ipſi virtutem, tot victoriis florentes copiæ, vobiſcum cogitaveritis: contrà, Hollandorum imbellem gentem, & ignavos ventres: facile opinor apparebit, quàm per inertem hoſtem medium, iter vobis faciendum erit. Quàm brevi temporis intervallo omne propè nomen Tranſiſelanum veſtræ ditionis feciſtis? Quot arces epiſcopo quàm parvis copiis uno ſimul tempore ademptas, Ultrajectinæ reipub. reſtituiſtis? Taceo Horeſtam, taceo Amiſianum præſidium, terrore adventus exercitus victoris magis quàm vi in deditionem conceſſiſſe. Adde, epiſcopum intra anguſtum, & quidem haud perinde munitum præſidium, ut ſibi perſuaſum habet, concluſum teneri: adeò ut præter Amorfortiam, nec arx, nec munimentum ſit, ubi teſtudinis in morem, collectus in ſuum tegumen, tutus ad omnes ictus lateat. Hæc veſtra, commilitiones, veſtra inquàm, virtus paucis menſibus, tantam nomini veſtro celebritatem, tantam exiſtimationem conciliavit, ut ipſo acceſſu formidabiles, in fugam, antequàm ad decertandum acie ventum eſſet, hoſtes compuleritis. At Hollandorum poſſem numeroſos noſtra memoria exercitus, ſed ſecunda prælia nulla: multas item fœdas clades diverſis locis acceptas, commemorare, in quibus Gelri nominis virtus enituit. Quid? ubi ingentes eorum exercitus pauciſſimis copiis fudimus? ut planè vetus illud verbum verum eſſe, re ipſa comperim: Ignavam eſſe opulentiam, &, Timidas divitias. Quàm exigua manu ſuperioribus annis Waſſeneri inſtructiſſimas cohortes in Carthuſianis*, procul ab domo aſperrima hyeme cecidimus? quantam militum vim cum eorum duce cepimus? Nonne innumerabiles penè copias prope Hardervicam in maritimis locis, per eadem fermè tempora tumultuaria manu ruſticorum delectæ juventutis, è Velavia, cum modico equitatu, contracta, ad internecionem delevimus? Recentior eſt illa inſignis victoria ad Tenneidam, ubi capto Gulielmo Turco, hoſtilium copiarum duce, accepto gravi vulnere, plures contrucidabantur propè, quàm acceptæ cladis nuncii fuga evadebant. Nihil itaque metus, nihil trepidationis vobis faciat, ô milites, Hollandici nominis inanis fumus: cui propter tot victoriarum decora ipſi pavor eſtis. Quod ad alia igitur pericula promptiores, & ad novos militares labores ſubeundos ſitis alacriores, nunc tempus poſcit, ut vobis ditia ſtipendia, vobis grandia operæprecia, magnæ mercedes proponantur: ne ſemper victorias veſtras infrugiferas eſſe queramini. Hic ſenatorios homines* euparyphos circa abacos rationarios occupatos, hic cauſidicos & patronos mercenarios luxui & crapulæ ocioſè vacantes, & planè Sybaritas, in prodigioſa opum affluentia opprimetis: hic denique quantum auri, quantum argenti infecti factíq; ab extremis uſque Indis & Arabibus in ſeptentrionalem orbem eſt tranſmiſſum, opportunum expoſitumq; eſtis habituri: ut nemo omnium, cognito noſtro acceſſu, niſi in manus noſtras fuga dilabi queat. Ecquis veſtrum eſt, qui negabit tanta mercede priores labores abunde penſari? Quis hoſtem quamvis potentem viribus, talibus caſtris ad diripiendum conceſſis, ſpoliis tam opimis, ad legendum datis, non contemnat? quæ omnia uno vos die tanta opulentia onerabit, quanta in omnem ſenectutem, ad lautè ſplendidéq; in ocio vivendum rudiariis ſat ſit futura. An non quævis ad ultimum pericula, præ hujus præmii expectatione levia, imò verò nulla æſtimanda ſunt? Mea profectò ſententia. Iam verò duplex induendæ in novum hoſtem indignationis cauſa animos veſtros meritò accendere debet. Primum quod per Hollandos ſtetit, quo minus epiſcopum tota ditione exutum (cum tantum armis polleremus) jamdudum expulimus: quæ ſola res vos victoriæ veſtræ fructu defraudavit. Hi enim occultè mittendo illi auxilia, ſtipendia liberaliter ſuppeditando, pecunia juvando, ditionis noſtræ propemodum factum epiſcopatum, interverterunt. Deinde ita novo fœdere cum hoſte ſocietatem adjunxerunt, ut bello huic illigati, ſi victores evaſerint, alieno, in jus ditionemque ſuam, omne nomen Ultrajectinum, ſuperũ &

[Margin: Opulentia ignava.]

*[Margin: * Apud Ultrajectum. Pontanus ad an. 1512. fol. 646.]*

*[Margin: * Id est, Eleganter veſtitos.]*

[Margin: Hollandis cur Roſſemius infeſtus.]

inferum pariter cogant. Hæccine tam indigna nobis toleranda? an differenda hoſtilia tantiſper, dum apparent? dum egregiè armatorum milibus inſtructi, tranſitum nobis in Hollandiam, aditum in Hagam, bello tranſlato claudant? dum itinera, dum calles inſideant? Maturè nunc obſtandum eſt milites, & virtutis documentum ipſis cum magno glorię veſtrę additamento, & commodo circa novi belli procemium, edendum eſt. At id interim metuo, ne, quod aliquot hoſtium civitatibus à tergo relictis, mediterranea regionis penetranda ſint, paucis ignavis trepidatio pavorque oboriatur. Hos ego indignos honoratæ militiæ nomine exautorandos, & domos dimittendos cenſeo.

Ignavi ad quàlibet curam inhorreſcunt.

Etenim nullum facinus magnum in bello ſine periculo, nihil memorabile ſine difficultate geritur. Illa ubi abſunt, ibi nihil gloriâ, nihil triumpho dignum patratur.

Quanquam vero non videam, quid obviam eſſe poſſit, quód terrote ullo vos percellat: pavoremvé faciat, quamobrem inanem metum fingatis. Loquor hic ſpiritibus militaribus, quos gloriæ cupido verſat: non ignavis, qui ad quamlibet curam, & agitatæ arundinis ſuſurrum inhorreſcunt. Nuſquam hic hoſti caſtra ſunt: à tergo perpacata omnia, regioneſque ab hoſtium copiis tutæ. Montfortia, quanquam nec In pacatorum, nec hoſtium numero habetur, quod ſuo principi pareat: nec inde hoſtilia ſint illata, nec portæ nobis pateant: noſtro tamen nomini ita eſt amica, ut niſi nobis, nulli auxilia unquam ad bellum miſerit. Duo inde oppida, quorum alterum humile modicis admodum præſidiis, alterum haud multo majoribus munitum, ita prætereunda ſunt, ut à tormentorum vi è muris, planè tuti ſitis futuri. Ex compoſito milites hæc expeditio ſuſcepta eſt. Quare non permittetur præſidiis, ſenatus autoritate, portis ad velitandum nobiſcum erumpere: ne tranſitus in Hagam impediatur. Quid ſi ex omnibus oppidis præſidia deducta in unum agmen conflentur? quod quidem futurum non eſt: cum mulieribus pugnandum, haud cum viris erit. Nam quantum militum urbibus impoſitum eſt, ex fullonibus, nautis, pellionibus, ſubulcis, agaſonibus, & id genus vulgo Hollandici Brabantique generis imbelli, tumultuario, ſine delectu contractum eſt. [Ut taceam, quanto exercitus victor & longo uſu exercitatus, tyronibus, & iis quidem luxu urbano & ocio corruptis ac diffluentibus præſtet. Vici inde, quotquot ultra citraque in ripa Rheni ſiti ſunt, nobiſcum ad paciſcendum ſubacti, liberaliter ad ipſam uſque Hagam nobis commeatum ſuppeditabunt. Porrò autem nulli amnes iter remorabuntur: nulli pontes, quibus intercludamur, difficilem tranſitum impeditumvé receptum dabunt: nulli obſtabunt montes: nulla præcipitia: nullus iniquus locus ſubeundus, ſed per plana & ſolida viarum, ſine certamine, ad deſtinatum locum iter ſtratum eſt. Sine ſanguine, quod mirum ſuper hæc videbitur, tanta cimelia vocis tradam. Iam cum neque muros, neque foſſas habeat Haga, quibus contra impetum alioqui permunita eſſet: nullum periculum erit, ne portæ nobis claudantur: aut foſſæ cæſorum cadaveribus inter expugnandum repleantur: ut opima illa præda nullo prorſus ſanguine ſit nobis ſtatura. Quanto verò graviores labores, quanto aſperiora pericula, in ſtatariis præliis hybernorum tempore In caſtris pertuliſtis: quoties nivalibus diebus, congreſſuris cum hoſte, vix manibus retinendorum armorum eſſer poteſtas: quoties per objectos amnes tranſitu prohibiti, ſalutis ſpem in ſola virtute militari haberetis. Scio milites, animos veſtros à verbis meis ad virtutem haud perinde, atq; jucunda recordatione ditiſſimæ prędę excitari. Quam quidem non ſolum in cõſpectu, ſed perſuaſũ vobis, in manibus eſſe, habere debetis. Si extimulamini tot victoriarũ gloria, ſi veſtri ſpiritus longa militia efferati, terrori ſunt militi Hollando, ocio in civitatibus luxurianti: ſi nulla cõfragoſa, ſi nulli anfractus montiũ, flumina nulla iter obſepient: dijs bene juvantibus, me ducem veſtrum, ſi hactenus, nunc verò maxime lubentes volenteſque ſequimini. Sic loquuto, ingenti applauſu ab univerſa concione acclamatum eſt: ſe illo duce vel Orci fauces expugnaturos. Proin, quocunque vaderet, ſine detrectatione alacres promptoſque ſecuturos. Inde Montfortiam prætergreſſi, Woerdam contendunt. Quamvis operis initio brevem Rheni urbiſque Ultrajecti deſcriptionem poſui, ut quidvis potius quàm in fine ejuſdem à rerum ordine declinare inſtitutum fuerit: tamen, quoniam in interiorem Hollandiam expeditionis narratio nobis cœpta eſt, non inutile nec inamœnum legentibus erit fortaſſis, in ejus regionis veluti diverticulum quoddam obiter decurrere. Primum omnium apud ſcriptores

conſtat,

conſtat, Rhenum in duo cornua diviſum olim, non ut hodie in tria, Oceanum ſeptentrionalem intraſſe, ſed longè alia ratione.

Rheno olim tantum duo oſtia.

Etenim præterquàm quod Iſela tum vel obſcurus admodum, adeoque nullius propè celebritatis rivus, vel planè omnino nullus fuit, alterum etiam ejus brachium, quod ad Batavodurorum oppidum uſque Rheni adhuc nomen ſervat, non iiſdem alveis, quibus nunc, in mare fundebatur (Lecca enim ſuis tum ripis perquàm anguſtis, ex illo nullo memorabili nomine, ut alii nonnulli rivuli, emanans, vix parvis lembis navigabilis erat) ſed propè Vicam anfractuoſo curſu retortus. urbis Ultrajecti muros alluebat. Inde in occaſum rurſus violento flexu à dorſo urbis rejectus, Woerdam ac Leidam (hodie ea ſunt Hollandiæ oppida) præterlabens, ad Catvicam Oceano miſcebatur. Retinet adhuc toto illo tractu veterem ſuam nomenclaturam: ſed & pleraque circà loca. Quantum itaque terrarum à Lobico, inter Waalim & veterem Rhenum ad Oceanum uſque duobus quaſi brachiis conſtringitur, olim Batavia appellata fuit: inſula profectò omnium quas Rhenus facit, nobiliſſima, & ferax cum primis frugum. Iam verò ut Linga ex Rheno paulo infra Arenacum ortus, inſulam aliam, eam diſſecans, quæ noſtra tempeſtate vulgò Batavia dicitur, facit, dum ad oppidum Gorcomium Waali commiſcetur: eodem pacto amnis inde ad Ultrajectum effuſus, primum Iſelſteinam, inde Montfortiam, Veteres Aquas, poſtremò Gaudam præterluens, in ſinum maris pariter cum Lecca, contra Roterodamum ſe exonerat: & Hollandiæ longè juſtiſſimam partem, quæ ad ſeptentrionem vergit, cum veteri Rheno in inſulam concludit.

Batavia quæ hodie.

Unde ipſi Iſelæ nomen eſt: modico nunc quidem, ſcaphis remiſque vix navigabili, ſed nihil ad veterem illum, Rheno alicubi, latitudine atque altitudine penè olim parem, quantum ex aggeribus oppoſitis, quibus utrinque ejus excurſus conſtringebatur, conjecturam facere licet. Infra Veteres verò aquas in tantam vaſtitatem paulatim ſeſe aperit, ut ad Gaudam Waali non ſit inferior: maximè autem hybernis menſibus, cum pleno mari retro in mediterranea refuſus, ripas objectas vel ſuperare, vel aggerum molem refringere connititur. Iam verò quamvis hic obſcurus, & ſuprà quàm infra ſit anguſtior, quàm qui inter celebratos ſcriptoribus, Germaniæ amnes forſan debeat recenſeri: habet tamen aliquid celebratu non indignum. Septenis ſtatis horis, rapido maris æſtu ac converſione, perinde ut Moſa, & ipſum adeò mare propè Roterodamum, Dordracum, Brielam, Veterem item & Novam ſylvam, memorata oppida (ad quæ etiam pontibus jungitur) prætercurrens, hyeme ad Geinam uſque, æſtate ad medium ſpacii inter Montfortiam & Iſelſteinam, ſimul reciprocatione perpetua fluit, refluitque & quidem haud ſine miraculo rei. Unde minus mirum mihi videtur id, quod de Eurypi prodigioſa reciprocandi celeritate, inter Phocidem & Eubœam, à veteribus ſcriptoribus memoriæ, prodigii loco, proditum eſt.

Iſela cur contracta.

Cauſam verò cur in tantas riparum anguſtias, temporum vetuſtate Iſela contractus ſit, non difficile fuerit tradere. Tantum enim ſalebræ è mari fluxu ſuo ſecum turbulentus introrſum trahit, ut ſimulatque refluxu ſiccas propè ripas aqua deſtituerit, ingentem ſalebroſi limi vim, & illius quidem præpinguis ac tenacis, toto illo tractu à tergo relinquat. Quare mihi videntur majores noſtri, glebæ pinguedine capti, tantum flumini ademiſſe, quantum licuit: ubi laboris atque operæ, quæ illi repurgando quotannis impenderetur, & ſumptus, pigere cœperit.

Glebæ pinguitudo apud Iſelam.

Nec eſt ferè toto terrarum orbe gleba pinguior, aut ſolum feracius, quàm in his regionibus. Niſi Gaudani ſubinde prodigioſos ſumptus deſiccando vado facerent, jamdudum obturata fauce, nullum hodie Iſelam haberemus.

Gaudanorum ſumptus in ſiccando vado.

In hujus ripa ex effoſſo limo, inter Montfortiam (ea mihi patria dulciſſima eſt) & Gaudam, laterculi coquuntur, quibus ab Iſela, cognomentum tota ea regione, celebre eſt. Quondam totus hic tractus ab Ultrajecto, uſque ad Oceanum, vaſta fuit & nemoroſa regio, horrendiſque latrociniis infeſta: proinde & inhabitabilis, nulliſque aut certè perquàm raris oppidis habitata. Quare à vaſtitate ſylvoſa Holtlandia, & paululum corrupta poſtea voce, Hollandia nuncupari cœpit. Quod quidem ne tanquam commentitium & fabuloſum repudietur, habeo in eam rem probabilia argumenta. Tota paſſim regione ultro citroque procera robora ex agris ſæpenumero effodi vidimus. Sed quibus autem temporibus quovè caſu ſylva ea corruerit, difficile eſt pro comperto tradere: niſi quod illud haud dubia conjectura affirmare, & pro vero penè prodere audeam: eo anno, cum Rheni faux, æſtu maris tempeſtuoſo ad Catvicam arenæ aggere præcluſa, ipſum amnem inundatione per univerſam Holtlandiam effuſum, curſum ſuum per Leccam avertere compelleret, aquarum ventorumque vi ſylvam proſtratam fuiſſe. Argumento eſt, quòd roborum omnium capita quotquot effodiuntur, in Eurum porrecta inveniantur: ut a Zephyro, aut certè Thraſea, qui violentior eſt, procella coorta, & os

Rheni obturarit, & ſylvæ ſtragem dederit. id quod accidit anno D. CCC. LX. Niſi ea res ad multo recentiorem inundationem fortaſſe referenda ſit, quæ incidit in annum M C. LXX. quo aquarum vis ruptis omnibus maris aggeribus, ad urbis uſque Ultrajecti mœnia penetravit. Tenuere ab initio oram ſeptentrionalis Oceani maritimam, ſeditione domeſtica pulſi Catti: quorum reliquiæ ad huc durantes, Catvica ad Rhenum & Oceanum appellantur. Mox triennio poſt ſylvæ ruinam, poſtquam regio habitabilis facta eſſet, Calvus Gallorum rex eam Theodorico cuidam nobili homini, odio Imperatorum eccleſiam Ultrajectinam, cui pulſis barbaris donata fuerat, tutantium, dedit, annos CC. L. poſtquam ea condita eſſet. Sed incredibile dictu eſt, quanto ſucceſſu brevi tempore ejus res creverint. Nam finibus virtute & armis propagatis, principes non ſolum magnum nomen, & gloria florentiſſimas opes ſibi pararunt, ſed per connubia ad regum faſtigia etiam, & Imperatoriam majeſtatem pervenerunt: ut planè ad ſummum noſtra tempeſtate veniſſe videantur. Habet autem ea quæ propriæ Holtlandia appellatur, clariſſimas civitates, Schonhoviam, Dordracum, Amſtelredamum, Alcmariam, Gaudam, Wordam quondam Ultrajectini juris, Leidam, Veteres Aquas, Harlemum, Delphos, Hagam. Montfortia, quamvis in Holtlandia ſita eſt, ad ditionem tamen Ultrajectinam pertinet, à Godefrido Rhenano Epiſcopo, uti & Worda, adverſus Hollandos condita: habet ſuum principem cui paret, quemadmodum Iſelſteina, & Vienna, aliaque obſcura quædam nullius celebritatis oppida. Redeo nunc ad cœptam narrationis ſeriem, unde me Hollandiæ chorographia abſtulit. Roſſemus Montfortiam prætergreſsus, & Wordam, omnes vicos citra ultraque Rhenum ad paciſcendum, ne hoſtilem vim experirentur, compulit. Præſidiis Leidæ impoſitis, cum velitandi cauſa cum hoſte, exeundi poteſtatem poſcerent, clauſis portis id negatum fuit. Quare vulgò per totam regionem poſtea jactatum eſt, hanc expeditionem Hagenſem ex compoſito à principe Margareta Gelro permiſſam fuiſse: ut eſt hominum vulgus in deterius ſemper, contra principes & rerum publicarum gubernatores ſuſpicax. Conſtat Leidæ, rumore adventus Gelrorum allato, tantam trepidationem & pavorem oppidanis injectum, ut edicto publicè caveretur, ſtatuta mulcta, ne quis è muris aut turribus, hoſtem prætereuntem tormento feriret, laceretve, ne provocatus mœnia invaderet. Proceſserant jam ad Voerſcotam, (mille paſsus is pagus ab Haga abeſt) Roſsemus horreum cum caſa una & altera, injecto igni incendit. Sive quòd pertinaciter ſtipulationem pagani abnuerent: ſive (quod plerique tum affirmabant) ut editum incendium nobilitati Hagenſi ſignum foret ad maturandum fugam: non habeo quod affirmem. Nunciantibus trepidè ex agris proximis, Gelrum cum infeſtis ſignis Hagæ appropinquare, tantum abeſt creditum fuiſſe, ut vix etiam à vi ſit temperatum. At poſtquam aliis ſuper alios idem adferentibus, hoſtes à ſe viſos, ſignaque militaria numerata, rumor civitatem pervagatus, pleroſque effuſos in objectam ſylvam exploratum excivit: clarum ob oculos incendium exortum, & hoſtis conſpectus, rumori allato fidem fecit. Tum demum trepidi rerum ſuarum, omnibus relictis, fugam fecere. Feſtinare ſine præſentibus animis amentes: ſenatorii reconditos theſauros, ut obvii erant, in cymbas præcipitare: vehicula carraſque raptim magno comparare: in ea aurum infectum factumque conjicere, reliqua omnia diripienda relinquere. Multi quibus vita ac ſalus fortuitis rebus charior fuit, creſcente intemperantiùs rumore, hoſtem ſylvam jam ingreſſum, menſis relictis, atque omnibus prædæ datis, Delphos fugêre. Continens agmen fugientium virorum, ne in hoſtium poteſtatem venirent, implevit vias, reſpicientium crebro num Gelrus perſequendo tergo inſtaret. Itaque pars Delphos terra navigioque vblati, nonnulli Roterodamum, multi in proximas Oceani inſulas fuga delati, in pacatum evaſere. Delphos per fugam Hagenſium, & captam à Gelris Hagam, tanta trepidatio item cepit, ut ſi hoſtes eò acceſſiſſent, diffiſi mœnibus, quæ tum infirma erant, ſe vel in fugam, Hagenſium exemplum ſequuti, per adverſam portam abripuiſſent: vel de deditione cum illis pacti turpiter fuiſſent: ut tantum non conſultatio eos de fugiendo teneret: Interea Gelrus Hagam diripit. Et præda eo fuit ditior, quo adventus minus expectatus, & oppreſſio magis improviſa. Quare nulla pecunia pluſquam regiæ opes ibi direptæ æſtimare poſſunt, aurum, veſtes, argentum, & quantum rerum precioſarum ad luxum comparatarum eſſet. menſæ pateris inauratis, & epulis vinoque onuſtæ: ut repens terror quemque in fugam expulerat. Claves ſcriniorum ſeris hærentes: ut apud ſe tantiſper non eſſent, dum ſignatum aurum argentumque in ſarcinam conjicerent. Roſſemus occupatam arcem, adjuncto comite uno aut altero, pactione in deditionem accepit. Parſum eſt paucorum ædibus nobilium, quibus vel ſanguine, vel veteri amicitiæ

Rheni inundatio duplex

Principes vulgo ſemper ſuſpecti.

Haga à Roſſemo capta. Hæc & plura hujus libri etiam proſequitur ſatis prolixè Pontus Heuterus libro nono rerum Auſtriacarum foliis 433. & ſeqq. & Iſacus Pontanus hiſtoriæ Geldricæ lib. XI. fol. 745.

citiæ jure conjuncti erant. Miles præda oneratus, ſtatim in luxum & libidinem effuſus, omnia ſtupris & adulteriis complevit. Multæ nobiles matronæ, metu ne hoſtilia paſſæ, captæ inſuper abducerentur, militum libidini expoſitę fuere. Virginibus nobilibus virium oblatum, quo rem familiarem redimerent. Tertio quàm Hagam ingreſſi fuerant die, acceptis obſidibus pro imperata xx. milium pecunia, octo milibus argenti infecti appenſis, inde diſceſſere. Miles, qui in civitatum præſidiis erat, cum vellet itinera & calles notos inſidere, ad intercludendum hoſtibus tranſitum, id facere prohibitus eſt. Quàm quidem facilè id factu fuiſſet, vel hæc ſatis coarguunt: quòd integri & recentes itinere faciendo deſatigatis, expediri prædâ impeditis, ſobrii vino gravibus, & crapulam ſpirantibus occurriſſent. Adde & illud, quòd refecti corporibus, continua tridui ebrietate & vigiliis fractos, facilè fundere potuiſſent. Ut taceam, plus eos in ſua quàm hoſtes in aliena terra valuiſſe. Cæterũ multitudo agreſtis ex agris collecta, ubi terga inordinatè diſcurrentium hoſtiũ carpendo, & inſequendo aliquãdiu, certamen laceſſiviſſent, nec pugnandi copia fieret; nec admodum poſcerent, nox ſuperveniẽs velitationem diremit. Poſtridie vici pacata in xi. hebdomadas pacti, partim ſolverunt, partim obſides imperatos dederunt. Interim dũ Gelrus populando atque urendo eam Hollandiæ partem pervagatur, epiſcopus ſuburbium Ultrajectinum, quà Rhenus in urbem influit, incendio vaſtat. Gelrus ubi accepit è caſtris circa Rheni oſtia Burgundos moviſſe, ut à fronte ipſi ſimul & à tergo circumvenirentur: tum autem ex agris undiq; inconditam multitudinem contrahi: jam non amplius palantium more, ſed ordinatè ad dimicandum inſtructi, paratique per veteris Rheni tractum, ſcaphis præda opulentiſſima oneratis, in urbem redierunt. Non eo quidem, quo exierant in hoſtem, habitu, ſed ovantium ſpecie, mardinis, ſabelinisque & holoſericis talaribus, ad oſtentationem prædæ, & ludibrium nobilitatis Haganæ, & patronorum mercenariorum induti. Parte inde copiarum per ſuburbiorum hoſpitia, ad reficiendos animos, diſtributa, reliqui poſtero die domum dimiſſi, prædæ partem Arenacum ad Ducem deduxerunt. Proceſſerant ad Seſtum, cum à vici incolis adfertur, epiſcopum cum omni equitatu & peditum cohorte in cavis *montium itineribus ad intercipiendam prædam, & præda graves, tenere. Roſſemus, ne rerum fœliciter geſtarum gloriam hic amitteret; nihil territus, miſſo nuncio Ultrajectum, qui relictas urbi præſidio reliquas copias accerſeret, ibi inſtructa acie ſubſtitit. Auctus poſt moræ paululum parte copiarum, exploratum in ſubjectos montes tres equites miſit, quantus hoſtium numerus eſſet, & quæ itinera inſiderent, pugnæ copiam obviis haud dubiè facturus. Hi dum incautius collium limoſos anfractus, locorum ignari (ut apparebat) obequitant, in inſidias hoſtium illapſi, ab epiſcopi copiis intercipiuntur. Ab his cognito Gelrorum robore. cum ad confligendum ſuæ virtuti diffiderent; (nam peditum numero neutiquam pares erant) cum tribus captivis Doreſtatum repetiverunt. Erant interea res in urbe nihilo pacatiores. nam cum factio videret prædam Haganam & manubias non in ærarium, ut inde militi ſuum ſtipendium perſolveretur, & bellum aleretur: ſed partim militi relictas, partim Ducem ſibi uſurpare, ſeque indies magis ac magis collationibus gravatos exhauriri: magna diſceptatio ad altercationem uſque de injuria, inter pleramque nobilitatem & equeſtres Gelri nominis coorta eſt. Quare alter Conſulum Fredericus Vochtius, ad Ducem miſſus eſt. Ille ut eos in fide contineret, blandimenta dando, alia excuſando, quod deinceps militem longè magis voluntarium & alacriorem eſſent habituri: promittendo in poſterum meliora, præſentem dolorem mitigavit. Sævitum interim in urbe eſt impotenter & inmanè in obſides, ſponſores, captivoſque Hagenſes: non ſolum publicè, ſed privatim etiam, ad exprimendum tormentis, quanti ſe redimere vellent obſides Hagenſes, cum xx. milia non ſolverentur. Arenacum abducti biennium in vinculis fuere. Mittuntur per omnes Hollandiæ vicos, ut in urbem ad paciſcendum quatriduò adeſſent, niſi extrema hoſtilium operiri mallent. Publicè per eos dies Burgundionibus indictum eſt bellum. Epiſcopus cum infeſtis ſignis nocte ad ſuburbanum Albanæ portę progreſſus, molam Gerardi Feutii, factioſi hominis, injecto igne uſſit. Gerebantur iſta circa Ultrajectum ad Cal. Martias. Schenkius cum iis copiis, quas tum in armis habebat, Iſelæ vadum tranſgreſſus, cum Campenſibus, Bubile, quod Gelrus ademptum in præſidii ſpeciem dudum munierat, obſedit. Huc ut aditus Burgundis clauderetur, paulo ſub eorum acceſſum perfoſſo Iſelæ aggere, factiſque circà præaltis, quibus demergerentur, puteis, proxima prata inundarant: nec poterant illi dolum, ubi omnia aquis tecta erant, facilè advertere. Septimo idus Martias ſigno expugnationis propoſito, cum præmiſſum militem ad poſtulandum in deditionem præſidium, jactu globi Gelrus violaſ-

Epiſcopus incendit ſuburbium quod in litteris Henrici Epiſc. de an. 1260. Chollerſtege nuncupatur.

Ovatio Gelrorum de ſpoliata Haga Comitis.

** Hole bitt.*

Seditio inteſtina Ultrajecti ex præda Hagana.

Burgundionibus indicitur publicè bellum.

Bubile à Burgundionibus capitur.

violaſſet; percuſſiſſetque, ira atque indignatione accenſi militum animi, dat's prædæ atque cædi omnibus hoſtium, per inundata pratorum arcem duobus ſimul locis, ab Iſela, & alio à Camporum conſpectu averſo, invadunt. Primùm aliis ſuper alios paſſim in puteos ruentibus, poſtquàm dolum ſenſere poſtremi præcedentium, qui haſtis cautius loca prætentabant, veſtigia inſequentes vallum tandem ſubiverunt. Inferunt ſcalas, nituntur que triplicibus ordinibus in ſumma. Gelrus contrà, hoſtem unà cum ſcalis ad ſtantes aggeres illatis, hærentibuſque deturbare, corpora pro muris opponere, ſtragem edere. Et Burgundus receptui jam jam, multo labore fatigatis, ſignum dediſſet, niſi duo ſigna è Campanis civibus ſcripta, adverſam Iſelæ præſidii partem, & præſidiis Gelrorum nudatam, duobus fœno onuſtis vehiculis in foſſam conjectis, à tergo adorti eſſent. Capiunt Bubile, cæduntque in vallo Gelrum, fortiter Schenckianum dejicientem militem. Tum demum undique in ſummum emicant: ac trucidant, quantum militum in præſidio erat; uno vix aut altero elapſo, qui hoſtibus immiſtus paulo pòſt in pacatum evaſit. Cæſi fuerunt centum ſexaginta ſex. A Schenckianis deſiderati ſunt, maximè Campenſibus, xxxvii. Capto præſidio, ad direptionem milites converſi, cæſos ſpoliant, ac nudant. Fortè ita accidit, ut corpora & animos reficere juſſi, militari licentia compotationem in ſeram uſque noctem inter ſpoliata cadavera extraherent. Cæſorum unus, ut erat nudus, & multis vulneribus laceratus, pro exangui tamdiu in reliquo congeſto mortuorum corporum acervo jacuerat porrectus, ſeſe erigens, cum ſupplex vitæ incolumitatem precaretur, exterriti omnes quotquot ibi aderant, & ſtupefacti, penè militares ſpiritus, quamvis vino jam graves, exanimabantur: rati unius exemplo, ſtatim alios poſt alios ſurrecturos. Sed quia animorum victorum ferocia jam deſævierat, vita donatum, Campos in Xenodochium auferri juſſerunt. Nec Dux ſuos diu circumſideri paſſus, quantum copiarum per id tempus in armis habebat, ad liberandum eos obſidione miſit. Audito circa Hatteman, præſidium captum, & ſeram opem eſſe, exuſtis hoſtium navibus, quæ infrà paulo in ripa ſtabant, haud procul ab eo oppido, caſtra fecerunt. Burgundus hoſtium opus demolitus, præſidium Winſenorum ex adverſo Trans-Iſelam, adoriri conſtituit. Copias itaque extemplò Campos reductas, ubi per pontem appropinquare Gelri procul conſpexere, nihil obſidionem morati, arcem injecto igne deſerunt. Hac Schenkius ſolo æquata, ad * Atræ Paludis oſtium nulla mora caſtra movit. Trabes in vadum ad diſcutiendam vim fluminis fiſtucis adactæ erãt: quibus paſſim ternos pedes extantibus, aliæ decuſſatim ac tranſverſim impoſitæ, onus & molem univerſam præſidii ſuſtinebant, ne ſubterlabentis amnis impetus aggerem invectum convelleret. Quod, quia difficile erat à terra oppungnare, naves, quas ejus loci incolæ Ollas vocant, admovit dux Burgundus: quibus operibus, tormentiſque impoſitis, ab uno latere trabes vado fixas, quæ ipſum præſidium gerebant, tamdiu quaſſavit, donec vallum & rimas ageret, & ruinam ab ea parte minaretur. Cæterum paucis diebus, quàm circumſideri cœpta fuit, in deditionem venit. Inde ad Haſſaliam caſtra tranſlata ſunt. Roſſemus inter hæc expeditionem cum omnibus copiis in Septem ſylvas ſimulat. Ea fama erectus Epiſcopus, pridie Idus Martias, ſexcentos delectos pedites, & equites lxxv. ad utramque Bataviam depopulandam, Rhenum tranſportavit, ratus Gelro Iſelam tranſgreſſo, totam inſulam præſidiis nudatam fuiſſe. Roſſemus, qui circa Zutphaniam adhuc caſtra habebat, literis ſuorum certior factus, epiſcopi copias vadum tranſiiſſe, adeoque jam intra duo vaſta flumina clauſas teneri, præmiſſo nuncio mandat, ut quacunque vaderent hoſtes, à tergo mobiles aggerum vectes, ne equiti retrò receptus in fugam foret, occluderentur: (nam una tantum regia via prope ripam Rheni ipſis tenenda erat:) ipſe verò extemplò ſublatis caſtris Wageningam crepuſculo diei quanta potuit celeritate ad prohibendam populationem feſtinabat. Graſſabantur interim ſecuri inſidiarum & hoſtium, populando prædationibus & incendio omnia, Epiſcopii. Amorfortiæ eques erat Albertus Lumannus: hic allato in civitatem Gelrorum à ſimulata expeditione reditu, in Bataviam, conſcenſo deſultoria celeritate equo, ſub noctem Doreſtatum ſubditis calcaribus petit. Et quia portæ clauſæ erant, inclamat vigiles, qui in murorum ſtationibus excubias agebant, jubetque Coſſ. ut intromitteretur, ocyus accerſi: eſſe, inquit, quod de communi ſalute, ſi exercitum ſalvum vellent, communicaret. Detrectantibus autem illis aliquandiu ob præſentem noctem aperire portas, vix multis obteſtationibus equitis Amorfortii, & diris imprecationibus, qui mos homini habebatur, portula ei aperta fuit. Ductus inde in arcem ad epiſcopum, narrat de Gelrorum in Bataviam tranſitu, ſuaſque copias, ni maturè, miſſo extemplò cum literis nuncio, trepidè domum, priuſquàm longius evagarentur, revocaret,

Stratagema militare.

* Swarte Water.

Vidrus. Germ. Infer. fluvius circa Rheni oſtia in Friſ: à nigrore paludum, è quibus decurrit.

Inſidiæ Roſſemii.

vocaret, ad internecionem haud dubia clade conſumptum iri. Triplo enim hoſtium copias peditum equitumque numero auctiores eſſe, quàm ſui eſſent. Et ut fidem verbis ſuis faceret, vinciendum vinculis ſe obtulit, ni occidione tam delectus exercitus deleretur. Riſu exceptis hominis verbis, tantum abeſt creditum ei fuiſſe, aut de revocando cogitatum, ut vix ab injuria ſit parſum. Mane diluculo diei Roſſemus ſupra Wageningam ad Rhenum pervenerat. Hic paululum dum exercitus à nocturno itinere feſſus, raptim corpora reficeret, & epiſcopiorum iter, miſſis ad id ſpeculatoribus cognoſceret, moratus cũ exoriente ſole, vadum tranſit. Epiſcopii tametſi inexpectato hoſtiũ adventu primùm nonnihil attoniti ſubſiſterent, (quippe quos Iſelam trãſmiſiſſe perſuaſi erãt) virtute tamẽ & ſingulari audacia freti, copias partiuntur: ignari quantus hoſtiliũ copiarũ numerus eſſet, (erant ad duo milia peditũ, & ducentos equites.) Itaq; præmiſſi ad ducẽtos levis armaturæ epiſcopii, qui cũ hoſtiũ levi armatura velitaretur, minimo momẽto eos fuderunt, fugaruntq;. Hac victoria elati, cum reliquo robore in Huldani, Gelrorũ reliquis ſignis obviam proceſſerunt. Ibi apparuerunt & ſigna hoſtium plura, & acies longius quàm pro numero explicata. Præſulis copiæ ubi ſenſere, retro objectis repagulis, & objicibus itinerum, fugæ copiam interclusam eſſe: ac proinde vel pugnando fortiter in veſtigio moriendum, vel abjectis haſtis in hoſtium ditionem vadendum: ne tentata quidem pugna, armis poſitis Gelro ſe permiſerunt. Equitum partim capti, partim cum equis Rhenum tranarunt.

Epiſcopii & Burgundi crudeliter occiſi.

Stabant pedites capti ſeſquihoram, expectantes quoad militari lege dimitterentur: cum conſultatio de vindicanda clade, ad Camporum Buhile nuper accepta, duces interim teneret. Tandem poſtquàm diu conſultatum fuit, valuit nefas, ut fides data, quæ apud barbaros ſancta & religioſa habita ſemper eſt, violaretur. Itaque Gelra religione ipſis ſervata eſt fides. Ductores in mediam concionem progreſſi, crudelitatem cladis Campenſis verbis exaggerarunt, inde iohortati ſuos ad ſociorum necem ulciſcendam, ut eam ſanguine hoſtili nunc expiarent, in inermes, captivos, in acceptos in fidem, in dedititios ferro irruunt, trucidantque occidione omnes: paucis exceptis, quos militaris gratia cædi ſubtractos in pacatum deduxit. Periit ibi membratim penè diſcerptus, ſecundæ cohortis dux Pellicius Buſcoducenſis.

Interitus Pellicii.

Capti ſunt Pilanus Amorfortius primæ cohortis ductor, & Fredericus Sombreſus magiſter equitum, ductique Arenacum. Fama inde cladis Batavæ Doreſtati accepta, cum magno tumultu concurſus in forum ad epiſcopum populi eſt factus. Alii portis effuſi turmatim, inter ſpem & metum hærentes, quanquam audierant redeuntem equitem percunctantur, quæ fortuna exercitus, quiſvé caſus pugnæ eſſet. Epiſcopus, qui omnem victoriæ obtinendæ ſpem ſemper in iis copiis poſuerat, ob robur virorum, quos è multis cohortibus dimiſſis delegerat, diu mœſtus conſedit, tacitè apud animum ſuum illos deteſtans, qui authores ipſi ad eam expeditionem extitiſſent: ſibique haud minus iratus, qui cum tot ſignis futuram cladem & multorum vaticiniis edoctus eſſet, nulli omnium fidem habuiſſet: optans id temporis potius ocio & quieti datum fuiſſe. Ultrajectinis verò ante meridiem nuncio partæ victoriæ accepto, multiplex contrà tantaque adeò lætitia oborta fuit, ut ſi jam cum epiſcopo ac Burgundionibus debellatum fuiſſet. Facti igitur hoc ſucceſſu ferociores (quia rumor increbuerat, inſignia Cæſariana apud multos civium in occulto haberi) de proditione inquiſitionem fieri juſſerunt. De nonnullis quæſtiones in vinculis ſunt habitæ. Quidam metu, ne indicio proditi pœnas legibus darent, voluntariò exilio ſe multarunt. Per eoſdem dies in urbem nunciatur, caſtellum * Miertanum, in quo ditiſſimum commeatum, Ultrajectum importandum negotiatores paucis antè diebus condiderant, ab Amſterodamis obſidione cinctum, ad deditionem inclinari, ni maturè miſſis auxiliis ſubveniretur.

** Mirbrecht in juriſdictione Præpoſiti S. Iohannis.*

Redierat domum opportunè exercitus victor. Mittuntur eò raptim duo ſigna, delecti roboris, quæ pulſo ab obſidione hoſte, quantum commeatuum ibi ſepoſitum eſſet, in urbem deducerent. Sed recentis Batavæ cladis Hollandus nuncio, & Gelrorum acceſſu cognito, obſidionem ſolvit: territus credo, ne ſimilia pateretur. Confluxère ex omnibus item Hollandiæ vicis Ultrajectum, contra edictum principis, cum pacto pro rerum incolumitate, argento. Cœnæ Dominicæ & Ordinum eccleſiaſticorum ratio, quod tumultibus bellorũ omnia arderent, à D. Thoma * Neocleſiano, qui ea tempeſtate exul Chorepiſcopus ut ipſi vocant) & Epiſcopi vicarius erat, Delphis habita fuit.

** Van Nyeuerkerken.*

De Chorepiſcopatu vide Melanum libro de Canonicis.

Georgius Schenkius, quia res belli proſperè gerebat, VII. Cal. Aprilis in Tranſiſelanis Caroli V. Cæſaris Ducis Brabantiæ Comitiſque Hollandiæ nomine inſigni apparatu inauguratur; jubeturq; cum omni Phriſiorum nomine deditionem Tranſiſelanam preſes obtinere. Rebus his confectis, ad exercitũ rediit. Gelrus jam ſpe omni potiundi Tranſiſelana potentia pror.

tia prorſus abjecta, ubi vidit eam ad Burgundiones tranſlatam eſſe, ut ſuas opes aliunde confirmaret, Ultrajecti comitia haberi de renunciando novo Epiſcopo, quem ipſe diceret, ſtatim imperat: ita ut ipſe in tutelari eccleſiæ ipſius jure permaneret. Conventum ab omnibus ordinibus in comitia eſt XVII. Cal. Majas ad dicendum creandumque Ducis juſſu epiſcopum, hominem imaginum majorum ſplendore clarum, Canonicum Colonienſem Comitem à Bichlia. Itaque hic eo die, quem dixi, publicè more majorum pro concione populi, additis conſuetis ceremoniis, epiſcopus Ultrajectinus declaratus eſt. Poſtero die hujuſmodi literæ Amorfortiam (nam hinc nondum hoſtilia profecta erant, & in amicis habebantur, quod cum Epiſcopo arma non conſociaſſent, licet præſidia quæ impoſita eſſent, ex ærario ali, vulgò perſuaſum haberetur) ab ordinibus ad ſenatum mittuntur.

N. van Bichelling intruſus cõtra Bavarum Epiſcopum. Pontanus fol. 743.

Non ita diu eſt, ſocii atque idem amici & fideliſſimi & prudentiſſimi, quod ad vos ſcripſimus, nobis ſtare ſententiam, in fide principis eccleſiaſtici permanere, uti bono populo, qui ſub tutela atque umbra D. Martini lateat. Quoniam autem, proh ſumme Deus, quotidie experimur, illuſtrem atque excelſum virum Henricum Palatinum declaratum epiſcopum noſtrum, multa contra fidem ſuam deſignare: multa facere, quibus libertatem communem oppugnat: plura patrare, quibus diploma juramento ſuo confirmatum violat: quibus pomœria & cardines D. Martini non extendit, ſed contrahit & coarctat. alienato enim ſub jus ac ditionem profani principis Tranſiſelano populo, metus nos tenet, utinam vanus, ne plura ſit alienaturus. Quare adverſus inimicorum vim, & hoſtium vires, ad tuendum communis patriæ libertatem ac decus: ad defendendum ab Hollandis D. Martini jus: ſimul quo alienata recuperentur, & rupta diſſutaque ſarciantur, heri frequenti ordinum conventu habito, concordibus omnium ſuffragiis illuſtrem natalium que ſplendore clarum hominem, Comitem à Bichlia creavimus tutorem ditionis eccleſiaſticum, ad adminiſtrandum majorum more utranque juriſditionem. Factumque à nobis id eſt eo conſilio, ut ubi primum interregnum erit, quacunque via id eveniat, eum epiſcopum renunciemus: eum pro principe, omnibus juſtæ inaugurationis & juramenti cæremoniis datis, recipiamus. Quoniam autem hactenus vos ut fidelem obedientemque D. Martini populum, in omnibus officiis præſtitiſtis: non dubium nobis eſt, quin eadem nobiſcum vobis ſtet ſententia: ſub eccleſiaſtici principis imperio manere velle: tueri veſtra jura, tabulas juratas exequi: nec alios, quàm bonos vicinos ſocioſque præſtaturos. Itaque quod ad hanc tutelarem gubernationem attinet, non voluimus vobis clam eſſe, quòd ſciremus vos à nobis ſtaturos, eandem ſententiam & mentem item fore. id quod pro certo tutori deſignato affirmabimus.

Haſſaliam obſidet Georgius Schenckius Friſiæ præfectus.

Subſcripſerant ordines conſueto more, Tabulæ impreſſæ ſigno Decani. Erat inter hæc Schenkius in hoc totus, ut ab ea parte, ubi infirmiſſima eſſet, binis caſtris munitis, Haſſaliam

gravi

gravi obſidione circumſeſſam, brevi oppugnaret. Gelrus diffidens præſentibus oppidanorum viribus, & paucitati militum, quos ſub hoſtium acceſſum impoſuerat, nocte ſilentio ſexcentos armatos tectis navibus in oppidum miſit. Haud inde diu moratus dux Burgundus, dum recens & terror eſſet, & minus paratus ad propugnandum tutandumque haberetur; duobus ſimul locis tormenta admovet. Ubi quaſſi ita muri eſſent, ut per ipſas ruinas apertum iter in oppidum armatis pateret, clamoribus id invadunt. Duxerant incredibili celeritate oppidani introrſum foſſas prætaltas, quibus trabes præacutas ita infixerant, ut pronæ in hoſtem, eas tranſcenſuro illi adverſæ forent. His agger humilis, cum vallis inſuper fixis, & occultis cuniculis oppoſitus erat: in his collocati latebant tormentarii. Ponè aggerem verò ſtationes ſtabant armatæ. Ad hanc foſſam hoſtes confertos duobus ordinibus acie firmata progreſſos ubi propugnatores ſenſiſſent: è cuniculis occultis ingenti certamine ferire cœperunt. Et anteſignani præcipitio objectarum foſſarum territi, cum refugere conarentur, vi multitudinis tergo hærentis, alii ſuper alios præcipitati, partim vado hauriuntur, partim nube ſphærularum ex occulto obruti, foſſam cadaveribus compleverunt. Schenkius ſpe potiundi oppido in præſenti abjecta, ſuos in caſtra extemplò reduxit: miſitque illico, antequam ſpoliarentur, præconem, qui fidem oppidanorum pactus, cæſorum corpora ad ſepulturam depoſceret. Reſponſum à milite eſt victoria feroci, id tum impetratum eos laturos, ut ipſi occiſorum ſpolia legiſſent. Poſtero die nuda corpora duabus navibus auferre hoſtibus permiſſum fuit. Succeſſu hoc Gelrus elatus, non ſolum ſpem tuendi retinendique oppidi in armis & audacia habebat, ſed noctu diſcuſſos aggeres reficere: oppidum validius ſcrobibus quas lupinas nuncupant, circa vallum factis, munire: interdiu crebris eruptionibus eos, qui circa tormenta, quique in ſtationibus erant, turbare. Tenuit per hæc Schenkius ſuos aliquot diebus in caſtris, partim ut vulnerati curarentur: partim quod inopia pulveris tormentarii, & aliarum rerum, quibus ad perſeverandum in obſidione opus eſset, penuria, ab oppugnando invitus deſiſteret. Sed brevi iis Amſterodamo advectis, acrius multo quàm antea, hoſtium opera & munitiones diſcutere, & oppidum expugnare conſtituit. Et quia mœnia paulo antè machinis diſcuſserat, priuſquàm ſuis ſignum daret, oppidanorum labores, quamvis humiliores quàm qui everti poterant, diruere gravioribus tormentis aggreditur: ut ruina ſimul ædificiorum, quæ proxima vallo erant, & cives & præſidia introrſum à cura tuendi locum rejicerentur. Simul dato ſigno armati impetu vallos foſsæ infixos ſubeunt. Oppidanos, tantum abeſt tectorum ruina perterritos ſtationes deſeruiſse, ut etiam multo acrius quàm antea ad dejiciendos Burgundos intenti eſsent. Nuſquam Burgundi plus cladis accipiebant, quàm è cuniculis, unde vallos & modico intervallo objectum aggerem tuebantur. Itaque fœminis picem ferventem, & picato lino accenſas coronas, ſaxa, & tela omnis generis, ad vallum gerentibus impigrè oppidum eo item die defenderunt. Burgundus ſuorum ſtrage perturbatus, receptui ſigno dato, milites in caſtra reducit. Gravis interim frumenti, gravis annonę inopia, gravis bombardarii pulveris, & globulorum penuria, qua præcipuè in oppido laborabatur, poſtridie effecit, ut priuſquàm Schenkius ſeſe ad oppugnationem expediret, eum dum commeatum & auxilia recepiſsent, arte extraherent, & colloquium de deditione facienda peterent: mittunt ſimul cum literis clam nuncium ad Gelrum de frumento, & aliarum rerum inopia, ſine quibus obſidio diutius ſuſtineri non poſset. Schenckius quidvis potius quàm fraudem ſuſpicatus (erat enim, ut cætera cordatus & militari gloria clarus vir, ita natura in victos & deditițios clementior, etiam poſt acceptam cladem, quàm credi par eſt: quare & hoſtibus formidabilis erat, nec minus quàm ſuis charus) & perfidiam, permiſit ut ad ſe in caſtra in colloquium, de conditionibus tradendi oppidi acturos mitterent. Poſtquam in caſtra perveniſsent, Schenkius leniter caſtigata Haſsalorum pertinacia, legatos monuit, ut ſalutem publicam privatis paucorum conſiliis anteponerent, priuſquàm extrema experirentur. Quare ſi arbitrium liberum de ſe ipſi permitterent, dicturum ſe æquas conditiones populo Haſsalienſi, & tolerabiles. Exprimere conantibus quarum conditionum arbitrium: Reſponſum eſt benigniter, ut ſaluis fortunis & vita oppidum dederent: milites cum ſingulis veſtimentis inermes & ſingulis rudibus exirent: Wiſſingum & Cetellum defectionis autores vivos traderent. Has conditiones, ſi placerent, capeſserent: ſin minus, ipſis noxæ fore. Legatis petentibus relationem, haud negavit quidem ad deferendum ſpacium Dux Burgundus: ſed ut ad certum induciarum diem reſponſum referrent. In oppidum reverſi legati, ubi in concilio Burgundionis poſtulata expoſuiſsent, tantus fremitus ab hominibus Gelri

Schenckij dotes imperatoriæ.

nominis dicitur ortus, ut vix à Bernhardo Hacfortio, qui oppido præfectus erat, & ſenatus principibus ſedaretur: adeò indigna & gravis poſtulatio ea viſa eſt: duos depoſcere, cum ad armatas militum cohortes negotium capti nuper oppidi pertineret, qui res Haſſalorum per proditionem ad Ducem Gelrum traxiſſent. Quare communi conſilio Gelrorum ita convenit, ut ad ultimum induciarum diem reſponſo extracto, oppidum naviter pergerent tueri: commune omnibus periculum & ſalutem fore. Quærebant moram temporis, dum cum magnis copiis ad pellendos ab obſidione hoſtes & frumenti copia brevi Dux adeſſet. Miſſus interim nuncius cum literis ad Hacfortium, ut ſtrenuè, ſicut hactenus feciſſet, res Haſſalicas armis tutaretur: biduo quod roboris militum uſquam haberet, adfuturum cum commeatu. Hic dum parum notis callibus oppidum petit, incautus in hoſtium ſtationes illapſus, ad ducem exercitus perducitur. Fraude Gelrorum ex literis lectis hic detecta, tempus induciarum pactum, ſcilicet ut expectando auxilia omnia ſimularent, dum novis viribus adjuti, oppidum egregiè permuniviſſent, nuncium in caſtris cuſtodiri jubet: mittitque ſpeculatores, qui Gelrorum iter & adventum explorarent. Horum ignaros omnium oppidanorum animos, iterum per colloquia tentat: ſimulque machinas expediri ad terrorem, imperat. Tum demum deſperatis auxiliis, legati iterum ad dedendum oppidum proceſſerunt. Schenckius aſperè increpita Haſſalorum perfidia, quod adventus auxiliorum ſpe, per induciarum ſpeciem, conſultationem de facienda deditione ſimulaſſent: quodque eo conſilio moram temporis ſolum quæſiſſent, nihil dixit ſe de conditionibus ſuperioribus ſubtracturum. Quare ea, in quæ de deditione tum conventurum erat, capeſſerent, ne ſuperbius & violentius plura addere cogeretur. Oratio legatorum erat in eam ſententiam, ut ſe purgarent, culpam capti oppidi in fraudem Ducis Gelri avertentes.

Præſidium Haſſalienſe quibus conditionibus dimiſſum.

Quod autem ſuperas conditiones aſpernati fuiſſe dicerentur: ipſum Schenckium ſcire, penes Gelra præſidia imperium eſſe, & clavium portarum cuſtodiã. Obteſtari eum ſe, ut conſueta ſua clementia uſus in dedititios ſuos, permitteret præſidia, ſub ſignis militaribus oppido excedere: neminem depoſceret. Reſpondet Burgundus, id ita ſe permiſſurum, ſi ſine pulvere bombardario, ſine globulis exirent: ſi menſem nulli adverſus Burgundiones inautorarentur. Legatis in oppidum regreſſis, per exploratores Schenkius factus certior, Roſſemum cum duobus peditum milibus & quingentis equitibus caſtris appropinquare, pro vallo in conſpectu civitatis illico aciem inſtruit, hoſti copiam pugnæ facturus. Gelrus quamvis paulo viribus inferior, virtute tamen delecti roboris ſui confiſus; tum quia equitatu præſtare videbatur, ſuos contrà in pugnam educit: loco tamen iniquiori hoc nomine fretus, quòd ſolem exorientem adverſum haberet. Inde cum Schenkianis ad datum ſignum in genua provolutis, hoſtilium tormentorum globi projecti aberraſſent, Burgundi ita alacres & læti ſeſe erexerunt, ut eos jam viciſſe crederes. Et primum emiſſa tormenta ingentem hoſtium ſtragem edunt.

Roſſemius cum ſuis à Burgundis fugatus.

Mox dato ſigno pugnam laceſſunt. Sed Gelri turbati certis globorum jactibus, illorum impetum non ferentes, perlevi momento pulſi loco ſunt, & in fugam acti. Roſſemus cum turbatos ordines fruſtra reſtituere conaretur, & hoſtis perſequi deſiſteret, à fuga omnibus receptis, caſtra ſua contra Burgundionum caſtra poſuit: conſtituens iterum cum hoſte ab obſidione moturo, pugnam conſerere.

Haſſalia Schenckio deditur.

Præſidiis interim ſub ſignis Haſſalia egreſſis, Burgundus oppidum occupat. Ac priuſquàm caſtra tranſtulit, præſidio impoſito, advectoque commeatu, validius multo quàm antea communivit: præcipuè ab ea parte, ubi omnia ruinis patefacta, & mœniorum ſtrage nudata erant. Gelrus, principis literis cum copiis interim domum accerſitus, quia ex oſtio Rheni ingens exercitus Burgundionum in ſingulos dies moturus ferebatur, per civitates parum munitas diſperſus fuit. Auxit Gelro illud quoque metum, quod ad id robur præſidia ex omnibus Hollandiæ civitatibus contracta, in ſupplementum exercitus, paulò antè ad hoc bellum decreti, undique colligerentur. Ultrajecti eſt non minus ad hos rumores trepidatum. Nam in Tranſiſelanis, omnibus recuperatis, cum in conſpectu penè hoſtium caſtra haberent, certam obſidionem, ſed fruſtra, ſibi augurabantur. Arma edicto & tela publicè expediri, ad omnem eventum, juſſa: mœnia cæmentariis operibus, muri & aggeres, ſicubi ruinas egerant, aut corruerant, reficiuntur.

Duyſten Dam deſeritur.

Deſerto caſtello Hammenſi, præſidia ad tuendam urbem avocantur. Pars nobilium, maximè qui unà Haganæ direptioni interfuerant, caſtella ſua repetunt. Iiſdem diebus pleraque nobilitas primæ factionis, excubiis nocturnis, per urbem ſurſum deorſum, incertis autoribus acta fuit: quod in omen fugandi urbe poſt dies paucos Gelri, vulgò arreptum fuit. Toto belli tempore ſub mœnibus extra civitatem, inter murum & circumductam foſſam, per ſtationes

turrium

tertium excubitores diſpoſiti fuerant : quibus à re ipſa, vulgò, à repando & placidè circumeundo nomen erat. Hi ad omnem ſtrepitum & ſuſurrum vel arundinis, vel auræ morę quamvis levem, vigilias ſupra caput in mutorum ſpeculis inclamare conſueverant, ut intentè, ut accuratè, oculis proſpicerent, ac circum luſtrarent omnia. Per eos autem dies duo è Burgundionum caſtris in Rheni oſtio, nocte Ultrajectinorum excubias exploratum emiſſi, profundo facis primæ ſilentio, in ſuburbanum penetrarunt. Hi perfoſſam, quæ eo anni tempore vadoſa erat, placidè muros ſubeuntes, cum ab ea urbis parte repratorem vigilem in tuguriolo humili ſtertentem oppreſiſſent, arreptum obverſa cervice, ferro jugulo admoto, ſi clarum mutiret, in veſtigio moriturum, per foſſam ſecum retro in caſtra abducunt, audaciæ ſuę miraculum edituri : ſimul ut appareret, quàm negligenter ſtationes vigilum diſpoſitas, in tanto diſcrimine, caſtris hoſtium in ipſis portis penè poſitis, Gelri haberent. Sed ab hoc captivo certè nihil aliud, quam confeſſio trepidationis in urbe, expreſſum fuit. Ea cognita, ad duo milia peditum in agrum Ultrajectinum populabundi incurſionem, ut pavorem augerent, fecerunt : atque aliquot uſtis agreſtibus ædificiis ab occidua urbis parte, in caſtra redierunt. Gelrus illico domos ſuburbanas portis proximas aut dirui, aut dejectis ſtramentis ac tegulis, tectorum faſtigia nudari juſſit. Hortos præterea, & quantum arborum circa urbem, præter ‡ Centeſimarium, erat, ſucciderunt : haud dubiè in duas res uſui futurum : & ut proſpectus longiſſimus in circumjacentes agros eſſet : & ne hoſti ad obſidionem, quam parare exiſtimabatur, arborum ſylvæ opportunę forent. Inde leproſorum Xenodochium, & cœnobium Pacatæ Vallis triſti ſpectaculo, injecto igni depopulantur : veriti ne, ut maximè urbs caſtris poſitis non circumſideretur, ad intercludendam commeatui Ultrajectino viam, in præſidiorum formam validè munirentur : id quod circa belli principium ab epiſcopo parari viſum fuerat. Relatum quoque fuit de æquandis, ad dimidium miliare quaquaverſum ſolo, omnibus : ſed populi inde fremitu coorto, turmatim in forum prorumpentis, id conſilium rejectum fuit. Gentilitia epiſcopi Henrici inſignia D. Martino tutelari erecta, per hos ipſos dies factio dejecit : decretumque eſt, ne catalogo epiſcoporum adnumeraretur Bavarum nomen. Dies jam exierat, Hollandiæ vicis nuper inter Wordam ac Leidam, ad redimendam ſtipulatæ pecuniæ, ne hoſtilia paterentur, fidem conſtitutus. Gelrus accepto edicto ne paciſcerentur, ex urbe in illos excurſionem populabundus nulla mora, fecit. Inter prædandum paſſim aliquot levibus præliis conſertis, tertio quàm exierant cohortes, die domum redierunt. In ſuburbio Catharinianọ ſequenti nocte, molam uſſit Epiſcopus, ſperavitque ſubitò illo terrore nocturno Gelrum ſe pellecturum. Spe deſtitutus triduò pòſt ſacellum S. Antonii extra Lauwenrechtam incendio evertit. Ultrajectini Montfortiam prætergreſſi, Veteres Aquas excurſionibus levibus laceſſere aggrediuntur. Sed cum ex oppido viribus diffiſi, ſe effundere non auderent, vico proximo Roſavellenſi incenſo, præda armentorum non contemnenda onuſti domum redierunt. Burgundi, qui in oſtio Leccæ in ſtativis tum erant, Rhenum prope Dorestatum tranſuecti, totam Bataviam infeſtè populantur. Et Schonhoviæ vano proditionis metu his diebus trepidatum fuit, & ad arma conclamatum. Ex Leccæ oſtio ſex ſigna ad exciendum urbe Gelrum ad mœnia propè moverunt. Ultrajectini cum neque militum robore, neque animis ad certamen Burgundis pares eſſent, clauſis portis aliquandiu intra muros ſe continuerunt. Præcipuè timor inceſſit Roſſemum, ne in locum inſidiarum tractus, & ab exitu & urbe excluſus, ipſum Ultrajectum amitteret. Quare ne pugnam detrectare omninò videretur, multitudinem tormentariorum cum aliquanta monophrattorum parte ad laceſſendum levibus excurſionibus magis quàm conſerendum prælium, ſubitò porta in hoſtem effundit. Sed vix tentata procurſionibus velitatione, fugantur atque in urbem retro compelluntur. Rebus ad iſtum modum Burgundionum auxiliis proſperè geſtis, epiſcopus recepto animo, cum trecentis equitibus Amorfortiam pridie Id. Majas venit. Poſtridie petenti, ſenatus vetus & novus in curia, & populus datus eſt. Huc poſtquam eſt introduci cum Gulielmo comite à Renneberga, & Wolfio Abſtemio doctore juſſus, Abſtemius longam orationem ad conciliandos populi animos exorſus, ordine narrare ex cœpit, quæ hominum memoria à Carolo Gelrorum Duce iniquè in Ultrajectinorum Epiſcopos acta eſſent : ducto narrationis principio, à clade Oldenſalenſi memorabili, ſub Frederico Badio accepta : exaggerando indignitatem facinoris, & caſum illius oppidi ad internecionem uſq; deleti miſerando, oſtendit, quàm nulla affectus injuria, infeſtatum in ſocios arma moviſſet, inſolenterque victoriam ſuam exercuiſſet. Pacis tū leges factas, mox violaſſe, cū ſociali, adeoq; inteſtino bello in Trāſiſelanis laboraretur.

‡ Vide Calepinum verbo Centeſima. **Derlooren Boogaert** *hodie vocatur, exciſum à Tenore-mundano primo gubernatore Vredeburgt.*

Henrici Epiſcopi nomē catalogo epiſcoporum diraditur.

1503. Pontanus fol. 624. Heda fol. 316.

Quare cum Suolla, quemadmodum irrepſiſſet, excluſum pòſt paulo fuiſse. Sed nulla pacta,
nullas conditiones, nullaque adeò fœdera tam expreſsa, tamque arcto vinculo adjuncta fuiſse,
quàm poſtrema per Trevirum. His cautum ſatis Epiſcopo, ne ille unquam in urbes, oppidáve,
aut quicquid Ultrajectini nominis eſset, jus ulla ratione ſibi uſurparet, ablata reſtitueret:
& quantum præſidiorum haberet, inde deductis, intra ſuos fines deinceps ſe contineret. Hæc
fœdera in ea propè verba icta, XL. milibus aureorum, & plus eo, quos Ultrajectinus Gelro
perſolveret, comprobata, fuiſse. Contra ea nihil autoritate Treviri, nihil publico civitatum
utriuſque ditionis conſilio motum, Haſſaliam cepiſſe, Rhenos invaſiſſe, Ultrajectum occupaſſe,
bellum indixiſſe, præſidia & arces ademptas, armatis impoſitis, jamdudum obtinere. Ubi
multa copiosè de injuria accepta diſceptavit, ad poſtremum, ultima hæc ejus fuit oratio.
Quoniam autem coactus Epiſcopus eſſet, juſta arma, non ſolum ad recuperanda amiſſa, ſed
etiam quod reliquum adhuc eſſet, tuendum, induere: eum quod potuit, hactenus præſtitiſse.
Cæterum cum bellum diuturnius, & hoſtis potentia major eſset, quàm cui par eſse poſset:
compulſum Caroli V. Cæſaris opes implorare. Pervicisſe ſimul, ut armis & pecunia ab eo
adjuvaretur, dum amiſsa vel per deditionem, vel vi recepiſset: in primis autem Ultrajectum,
caput & arcem gentis. Habita inde gratia, quod obedientes principi ſuo in dubiis rebus debitam
fidem præſtitiſsent, ibi affirmavit religiosè pectori admota manu, nunquam Epiſcopum,
utcunque res & belli alea caderet, commiſsurum, ut jura & libertates populi Amorfortii
à quoquam violarentur: ſed effecturum, ut rata ipſis, ut ſarta tecta perpetuò eſsent, & ſervarentur:
additurum ſe præterea in poſterū ad ea cumulatè, quæ à majoribus accepiſsent. Poſt-
1528. in Majo. quam Abſtemius dicēdi finem fecit, extemplò Albertus Colſterus ex autoritate Heroinæ Margaretæ,
à qua omnia ejus arbitrio permiſsa fuerant, quod prolata tabula ſigno impreſsa teſtabatur,
ea omnia rata eſse juſſit: reſponditque, Epiſcopum rectè feciſse: ac promiſit ex autoritate
& juſsu Caroli Imp. ob inſignia populi Amorfortii merita, regiæ magnificentiæ olim libertates,
quæ reipub. honori forent. Inter hæc V. Cal. Iunias Florentius Comes caſtra è ſtativis
Leccę movit: atque Ultrajectum cum omnibus copiis prætergreſsus, cœnobiis urbi imminentibus
igni injecto, ad arcem Amiſianam obſidendam maturavit. Caſtris hic locum in utraq;
* Barenpagus. Amiſiæ ripa, robore in * Barena relicto, cepit. Poſtero die Comes nihil morandum ratus, præſidium
dedi poſtulat. Negantibus iis qui intus erant, eo pacto haudquaquam ſacramento ſuo ſatisfactum
iri, turrim mediam magnis machinis ea parte trajecit, qua trabes inferioris tabulati
juncturas ſuſtinebant. His duobus miſſilibus ita diſcluſis, ut univerſa moles trabium fulcimentis
deſtituta rueret, aliquot cohortes extra ordinem, dum recens eſſet præſidiariorum & metus
& perturbatio, abſente reliquarum copiarum robore, vallum improvisò invadunt, capiuntque
adeò primo impetu. Gelrus è ruinis hoſtem cum paſſis fluentibuſque ſignis vallum tenere, &
interiorem aream occupare conſpicatus, & partem ſuorum porta, quæ à tergo erat, elapſam
Bunſcotiam fugere, magna vi in adventantes tonitruare tum demum cœpit: ſed nulla Burgundionum
prorſus clade, præter unum equum. Interim accedentibus aliis copiis, ubi non ſolum
vallum, ſed interiora areæ etiam hoſtium plena, jamque crates ad opplendam foſſam; &
ſcalas ad parietes præcipites inferendas, expediri pararique conſpexere, extemplò deditionem
faciunt, ſeſeque hoſtibus permittunt. Horum duces erant, Rodolphus Iterſemus exul Suollanus,
Mauritius Neocleſianus vir elegantis eruditionis, Wernerus prætor Hardervicenſis. Inter
hos Mauritius pridie Cal. Iun. Amorfortiam miſsus, tolerabili precio à Lubberto Turco traditur
conſanguineis Arnoldi Pilani, qui per id tempus à clade Batava Arenaci adhuc in cuſtodia
tenebatur, ut duorum horum permutatio captivorum fieret. Poſtridie eódem reliqui captivi
* Plompen Toorn. Oer Marſchluppen Toorn anno 1378. dicta. ad XXXII. miſſi, partim in publicam cuſtodiam (quæ obtuſa * turris appellatur) ducuntur, partim
in carcerem Marianum conjiciuntur. Eſt locus concameratus ſub præalta turri D. Virginis,
quantum ſpacii in quadratum intus medium complectitur: in quem ad lævam, ubi ſurſum
aſcenſus patet, deorſum per decem gradus deſcenditur. In hoc ſubterraneo ſpecu pars conditi
fuerunt. Hujus teſtudo ſumma ante aliquot annos caſu rhoptri campanarii fortè perfracta
fuerat: & reſarta quidem cæmentariorum opera poſtea. Sed cum laterum recens junctura
haudquaquam veteri reliquo operi vetuſtate indurato compactoq; reſponderet, facilè accidit,
ut motu ponderis æneì, & pedum concuſſionibus, ſaltuque quotidie trahentium pulſántiumque
laterum compago eadem diſsolveretur. Eam infirmitatem teſtudinis cives tum fortè inter
ſe admirantes captivi ab imo exaudiebant. Itaque noctu unus aliorū humeris ſublatus, eam
teſtudinis partem manibus explorat: ſentitque non ſolum exempto uno latere reliquos eſse
mobiles, verumetiam ſua ſponte unà cum teſsellis areæ æquatæ, quæ teſtudini inſtrata eſt, in

ſuum

ſuum aliorumque capita ruere. Lætus ob inſperatam inexpectatamque fortunam, primus in ſummam teſtudinem emicat. Inde alii poſt alios mutuis humeris levati, ubi ad unum omnes ſurſum evaſiſſent, in tutum cœmeterij Franciſcanorum fratrum aſylum fugerunt. Florentius interim armatis arci Amiſianæ impoſitis, & aliis quæ ad tuendum præſidium opus eſſent, cum impedimentis & machinis Amorfortiam venit, ſimulque mandat conſulibus extra oſtia civitatis, exercitui naves tabulis repandis inſtratas, & alia parari, quæ ad tranſitum Amiſiæ opus eſſent. Itaque pedes tranſportatus, quia nox inſtabat, veſperi in Hoflakia (primus is vicus Gelræ ditionis, quingentos paſſus ab Amorfortia abeſt) metatur. Poſterus dies item corporibus curandis datus eſt, apparatæq; in civitate viminiæ crates, & ſcalæ in obſidionum uſus. Tertio inde die Comes, omni armorum genere inſtructus, cum impedimentis & machinis bellicis, exuſto vico, caſtra movit: ac Velaviam pervagatus, crepuſculo diei Hattemam venit. Expectabatur Schenkius, Tranſiſelanarum copiarum dux: is verò, quia cum exercitu nondum adeſſet, ea nocte in Hulsberga Comes caſtra fecit. His paucis poſt horis cum militum tribunis præfectus Phriſiæ, tranſito Iſelæ vado (ſita enim Hattema eſt in ejus amnis ripa) & omni peditum robore, ſupervenit: atque horis aliquot conſultando de belli obſidioniſque ratione abſumptis, ſub diluculum ternis caſtris poſitis, oppidum cinxerunt. Harmannus Verhellus arcis præfectus commodum paulo antè trecentos pedites in oppidum præſidio, & ad ſuorum animos confirmandos receperat. quare quò brevior anguſtiorque orbis mœniorum erat, eò facilius muros tueri, & diutius obſidionem tolerare poſſe videbantur. Coſſ. tum erant, Nicaſius Iſſelus, & Arnoldus Allerus. Hi ne civium animi recenti terrore labarent, ad vigiliarum muniera & in ſtationibus militum eos miſcuere. Peditum duces, Bernardus Ketellus & Altetus Hardervicenſis, ſuos paucos quidem, ſed pro oppidi anguſtia ſatis multos hortari, ut virtute ſua apud Ducem gratiam inirent, & gloriam ſibi ac laudem pararent. Burgundus ratus oppidanos extemplò metu fluctuantes, deditionem facturos, oppidum, dum recens terror teneret, dedi poſtulat tertio quàm obſidere cœperat die. Abnuerunt pertinaciter id facturos ſeſe, ſed pro fide erga principem ſuum, quicquid ſors ferret, experiri velle. Tum demum Burgundi opera & machinas ſimul undique admoveri juſſere. Inde pridie Id. Iun. duobus locis ad Vicinam & Hœnverſam portam quinquaginta validis tormentis mane quarta hora cum exortu ſolis cœpta oppugnatio eſt, atque ad tertiam uſque pomeridianam producta. Hàc aditu ita in oppidum patefacto, decuſſis & muris & aggeribus, ut per eorum ruinas intrò deſcendere potuerint armati, extemplò ductores ſignorum vices & loca ſortiuntur. Inde impetu muros ſubeunt. Clamor utrinque exortus, oppugnantium defendentiumque animos accendit. Sed ii qui oppido præſidio erant, nullum laborem fugere: hoſtem è propugnaculis & cuniculis ferire: ingentem cladem adulteratis globis, & ſphærularum grandine edere. Contrà hoſtibus 1528, in
labore feſſis, integris ſuccedentibus, nocturnus fermè diurno eſt continuatus labor. Arbitraba- Iunio.
tur Burgundus, fatigationem cauſam haud dubie oppidanis futuram, ut dimicando cum integris tandem fracti, & continuo labore domiti, facilè loco moverentur Sed expectatio ejus rei ipſos fefellit. Octavum poſtremò mœnibus pulſi, in caſtra receptum fecerunt. Creverant oppidanis animi, confidentibus contra hoſtem quamvis frequentem oppidum ſe defenſuros. Burgundus turpe ratus, & ignominioſum, tam humili oppido non potiri, pedite corpora prius curare juſſo, equites ab equis deſcendere imperat, & peditibus miſceri. Ibi in magna copia militum Burgundis ad mœnia ſuccedentibus, atrox de integro oppugnatio redintegratur, & pluribus quàm antea locis. Apparebat vel capere oppidum, vel mori in veſtigio, ſtare. Interim dum ardet pugna, Erneſtus Schenkius Georgii præfecti Phriſiorum F. quia improvidè mœnia ſubierat, globi jactu cecidit. Concidit eodem fermè momento Gerardus Longus præfectus præſidii Arkeſteinæ. Horum caſu perculſi milites, fugam trepidè relicto oppido, illico in caſtra faciunt. Tum demum oppidani in refugientia hoſtium confertim agmina è cuniculis & turribus tela globoſque conjicere: alios ſuper alios ruentes præcipitare: pro ſe quiſ- Burgundorum caſtra
que è ſtationibus ſuis virtutis exempla edere. Nec latuit eos tam inexpectatæ fugæ & omiſſæ Hattemii
oppugnationis cauſſa. [Quare dum trepidatio exterritos ſuorum clade teneret, vallum ſarcire, oppugnant,
ſcrobes alias ſtraminibus contectas juxtà fodere, nihil laboris quamvis tot continuis oppugnationibus fatigati, ad patentia murorum munienda intermittere. Eadem nocte oſtentum in cœlo viſum, oppidanos vehementer perculit, & hoſtium animos in ſpem potiundi oppidi erexit. Signum decuſſatũ in cœlo ſupra oppidum luteo colore (horrendũ aſpectu) terribile apparuit. Id quia Burgũdici nominis interſignum eſt, utrinque ita interpretati ſunt, oppidũ brevi Bur-

gundionum ditionis futurum. Fuere tamen inter Hattemios, quid id in longè diverſam religionem verterent. Tutelaris ei loco D. Andreas eſt: perſuaſum inde multis fuit, eum divum præſens oppido auxilium ut obſidione ſolveretur, allaturum. Mane circa lucis principium porta Hœnverſa, quia magnis operibus hoſtium fœde deformata, diuque quaſſata, ac propè decuſſa fuerat, procidit: cujus ruina aditus armatis in oppidum per apertum planumque iter patefactus fuit. Tum oppidanis animi feroces, alioqui ad diutinam obſidionem ſuſtinendam paratis, ceciderunt: atque habito tumultuosè concilio, mittunt legationes in caſtra ad petendam pertinaciæ ſuæ veniam, & pacem: ad dedendum ſe, ſuaque omnia. Conditionibus, quibus videretur, hoſtium arbitrio ac poteſtati ſe permiſerunt. Fuerunt illæ autem hujuſmodi. Clades hoſtium, in primis clarorum hominum, oppidanis fraudi non foret. Hattema ſalvis civium fortunis, incolumi omnium vita, in jus ditionemque Burgundionum concederet. Præſidia traditis armis oppido excederent. Atque his quidem legibus acceptis, ſine cunctatione adventu ducum deditio facta eſt. Miles edicto ne quem violarent interpoſito intromiſſus, quamvis ex pacto tradendi oppidi, à direptione abſtinendum erat, ægrè à diſſoluta licentia, capitalis ſupplicii multa propoſita coerceri potuit: à recenti enim clade ſuorum, ſpiritus præferoces adhuc efferati erant. Captum oppidum fuit Idibus Iunii. Dum miles interea corpora curat, cæſorum corpora (quia calidiſſimum anni tempus agebatur) ſepeliuntur, Reficiuntur munimenta, & ruinis patentes muri, ſarciunturque alia, quæ globorum ictibus vulnerata, rimas paſſim agebant, & ob id minabantur ruinam. Triduo quàm hæc ad Hattemam gererentur, C. quinquaginta equites ab Amorfortia in Rhenorum agros prædatum profecti, haud procul ab oppido nocte prædivitem armentorum prædam Wicam averterunt: ſimulque caſtellum Levendalam inter Rhenos & arcem Horſtanam, à Gelro circa belli principium, captum, primo impetu invaſerunt. Elburgani cernentes Hattemiorum vicinum exemplum (qui quod initio obſidionis pertinaciter ſe facturos negaverant, calamitate tandem domiti feciſsent) ad conciliandos ſibi hoſtium animos, & principis ſui juxtà gratiam retinendam, literas ad Ducem mittunt, quid ab ſeſe in extremo diſcrimine poſitis, fieri juberet. Reſpondit, ab ſe nihil auxilii expectandum: quare ipſi ſibi conſulerent. Mittunt extemplò in Burgundionum caſtra legationes ſupplices, ne ad mœnia ſua infeſtas copias admoverent: committere ſe & oppidum & agros ſuos in victorum poteſtatem, libenteſque imperata omnia ſe facturos. His in deditionem acceptis, nihil ſtipendii imperatum: ſed præſidia impoſita ſunt, quibus proviſum præcautumque fuit, ne in poſterum rebellarent, aut Gelri impetu conſuetisvé artibus opprimerentur.

Divus Andreas apoſtolus patronus oppidi Hattemii.

Deditio Hattemiorum.

Elburgani Burgundionibus ſe dedunt.

LAM-

LAMBERTI HORTENSII RERUM VLTRAIECTINARVM

LIBER SEPTIMVS.

Altena præſidium.

PER eoſdem dies, quibus ad Hattemam jam captam in caſtris à rebus gerendis ceſſabatur, mittitur ex Altena (præſidium id in adverſa, Daventriæ oppoſitum, ripa, ſuprà dixi) exploratum quidam, quò caſtra ſua Burgundiones movere pararent. Forte tum è caſtris turma equitum, interiorem Velaviam verſus, expatiatum exierat: ut erat anni tempus amœniſſimum. Hos explorator ille poſtquam vidit palantes, ratus eos Iſelam ad occupandum caſtris locum petere, verſo equo, actoque calcaribus, celeriter præſidium repetit. Ibi ex intervallo adhuc metu trepidans, & vix ſpiritum præ laſſitudine trahens, ab equo ille exclamat: hoſtes movent caſtra, horſum iter habent, capeſſite rebus omnibus relictis fugam. Creditum adeò nuncio per errorem vano fuit, ut extemplò neglectis cum aſſis ad focum verubus, vix ſpacium in fugam ſe abripientibus, armandi colligendivé ſarcinas fuerit. Fugam horum, trepidatio eodem propè temporis puncto Luciferianorum ſequuta eſt. Situm autem id præſidium in eadem ripa (ut alio loco memoratum eſt) paulo infra Daventriam verſus Campos erat: quod quia civitati imminere nimium apparebat, ob formidoloſum propinquitatem vulgari joco Inſpector ollæ appellabatur. Daventrienſes hoſtium fuga cognita, civitate confertim effuſi, tranſmiſſo vado primùm Altenam diripiunt, ac demoliti cum aggeribus, ſolo ita adæquarunt paucis horis, ut veſtigium propè inexpugnabilis munitionis nullum extaret. Inde Luciferum adorti certatim magno labore (quia id longè altero, ob lateritia propugnacula & alia cæmentaria opera, validius erat) diſiecêre. lateres in civitatem tranſvecti eodem ardore: atque inde in foro domum, librandis ponderibus infrà deſtinatam, paulò pòſt ædificarunt, quam Libram Daventrienſem, appellarunt: inſculptis ſempiterno apud poſteros monumento & in hoſtis contumeliam, Luciferi, & Ollam inſpectantis capitis ſymbolis. Eodem die Gelrus *Nibeccam, ac præſidium † Tulpicum injecto igne deſeruit. Et ad iſtum quidem maximè modum æquato timore tribus munitionibus Dux amiſſis tot anteactas de Tranſiſelanis victorias, uno die obliteravit. Ita poſſeſſione dirionis Tranſiſelanæ ejectus, de ſuo regno, ablatis jam duobus oppidis, ſollicitus eſſe cœpit. Quanquàm terra ultra amnem præter Haſſaliam, nullum oppidum, & præſidia aliquot obtinuerat, munitionibus tamen in citeriori ripa & Hattema Suollę objecta, non ſolum ipſum flumen uſque ad mare poſſederat, ut iter navibus ad devehendos ſubvehendoſque commeatus interclusum eſſet, verumetiam in ipſas tres civitates crebras incurſiones facere, Daventriam indies ſclopis infeſtare, ejus muros verberare operibus, adeò per multum temporis perſeverarat, ut conſumptis omnibus, ægrè, ac non niſi è Weſtphalia commeatum peterent. Nec potuit profectò ullis caſtris poſitis gravius obſediſſe ad earum quoque poſſeſſionem obtinendam, quàm hac via. Obſidione æquatis præſidiis itaque exempti, & Iſelæ & terræ poſſeſſionem totam illi eripuerunt. Amorfortia iis ipſis diebus proditione tentata eſt à quodam Ioanne Weſterfeltio: qui arreptus, indicio facto, in carcerem conjicitur. De hoc extemplò quæſtionibus aliquot tormentis, habitis, expreſsum fuit: octo aureis eum corruptum à fratre ſuo Iacobo Weſterfeltio famulò Groſſii, qui tum temporis bello occupatus erat, ſi civitatem Duci, ab ea parte, ubi D. Annæ ſacellum eſt, tradidiſſet. Sumptum de hoc illico ſupplicium eſt: ac quadrifariam diſsectus, è portis ſuſpenſus fuit. Captus quoque eſt Wolfius quidam Gelri nominis quidem ex ſuſpicione ſocietatis. ſed homo candidus & perhumanus, & ad tuendam magis communem patriæ ſalutem, quàm proditionem natus. Sed re deprehenſa, qua inſons coarguebatur, vinculis exemptus fuit. Cooritur ſimul occulta conjuratio quorundam civium, qui ſub epiſcopo ſtipendium faciebant, adverſus pleroſque optimates, ut eos prædæ opportunos haberent. Erant inter equites nobilitatis plebei quidam, homines audaces ac facinoroſi, & ad turbandam quietem in-

Altenæ præſidii fuga ſtupenda.

1528. in Iunio.

Daventrienſes Altenam diripiunt.

Pontanus fol. 750.

Libra Daventrienſis quando ædificata.

Tranſiſelanum regnum perdidit Geldrus uno die.

** Nieubeecke fol. 37. Sandæt ad conſuet. feud. Geldriæ.*

† Tulpicum. nunc Zulch dictum, caſtrum in diœceſ. Colon.

Amorfordia tentatur proditione.

Conjuratio quorundam occulta apud Amorsfordiam.

tem in-

tem inteſtinam direptionis, atque aliena invadendi ſpe, prompti. Hos ſibi conſilij ſui participes ſocios Amorfortia illa juventus ſtipendiaria adjunxit: perſuaſos, ſi per Bolum primoribus civitatis animadvertendi poteſtas, & conſtringendi licentiam militarem adempta eſſet, libidinem ſolutiorem vivendi fore. Querebantur adhæc inter ſe, illud quoque intolerabile eſſe, quod æquato jure & civium & militum, ſibi ea innocentia in bello, qua in pace ſub legibus extra ullum laxamentum, citra veniam, ſi modum excederent, vivendum eſſet. Nullum inter ſervum civem, & militarem virum diſcrimen haberi. Penes ſe portarum cuſtodias claveſque eſſe debere, quo excurrendi populatum prædatumque quoties libitum eſſet (id quod nunc negaretur) facultas foret. Rata itaque juventus inautorata magnum haud dubiè adjumentum ſibi, nobilium auxiliariorum equitum ſocietatem allaturam: maximè direptionis bonorum ſpe propoſita, ex compoſito clàm primores civitatis, ut quiſque optimus pariter & opulentiſſimus erat, apud principem criminantur, quaſi in Gelri factionem æquo inclinatiores eſſent. Nullum penè colloquium de Cæſaris opibus & Burgundionum potentia incidere, in quo hoſtis virtutem, in quo decus & gloriam ejus militarem contrà non veherent. Periculoſum non modò ditioni inferæ, verumetiam Hollandiæ, atque oppidis maritimis, ſi clàm Gelrus noctè in civitatem acciperetur. Ac facile quidem id factu futurum: quippe penes quos portarum claves eſſent. Hanc rem ut ſine tumultu epiſcopus opprimeret, tradito nominum indice D. Abſtemio,

Abſtemius pecuniæ quã laudatæ famæ appetentior.

qui & ipſe pecuniæ quàm laudatæ famæ appetentior audiebat, conſtituit primum à Coſſ. vel arte, vel vi, ſi aliter nequiret, claves portarum extorquere: atque inde cauſa indicta omnes, datis eorum bonis partim delatoribus diripiendis, partim fiſco inferendis, condemnare: haud quaquam ſycophantiæ huic crediturus, ſi clariſſimorum præcepti legum latorum Solonis & Draconis, non habendam calumniæ fidem eſſe, memor fuiſſet.

Ante cauſam cognitam nihil ſtatuendum.

Neque de controverſiis quicquam à vacuis ira & odio ſtatuendum prius, quàm utrius cauſa juſtior atque inculpatior eſſet, cognoſcendo compertum haberetur. Cæterum Coſ. accerſitus ab epiſcopo, ac claves tradere juſſus, nihil cunctatus tradit. Erant in principis tum conſilio, quibus clam ob id hæc conſilia ſtruebantur, quòd hoſpitali jure impenſius erga benemerentes cives affecti vulgò crederentur: quare ne procederet, quod agebatur, illis arbitris, in metu erant. Hi tum fortè, excepto ſermone cujuſdam, ex intimo conſilio, de ſupplicio bonorum, ubi nefarium facinus agi ſenſit, detexit conſilium. Refertur tumultuosè in ſenatum. Mittuntur Coſſ. ad principem, quæſitum materiam atque occaſionem, quamobrem, quibus delatoribus, ad cædem, ſummos viros, de ipſius dignitate bene meritos, & eos quidem indemnatos, deſtinaſſet. Ubi id quod agebatur, è reſponſo epiſcopi, ſenſerunt, perpurgatis ſe ſuiſquis adverſus calumniam, oſtenderunt, quàm

Civis merens patriæ peſtis.

perniciosa peſtis reipub. eſſet civis merens, qui patriæ ſuæ præſidio imponeretur. Si qua vetus ſimultas ſit contra civem, eum nullo legis metu, militari licentia diſſolutus impunè, mulctæ formidine coërcitum, neque audentem reverberare, pulſat. Eundem inſolenter nihil non perturbantem, ne commilitones quidem provocatos, (ut qui in ſuo ſterquilinio multum valeat) audere offendere. Magiſtratum gerentes, ut populares ſuos, quibus ipſe armatus adjutoribus armatis fretus, agenda omittendaque dictet, vilipendere. Adverſus hos, etiam alios, quos pudor alioqui contineret, quos dignitatis reverentia prohiberet, & militaris lex frenaret, ſedulò extimulare. Hinc doli, hinc inſidiæ, hinc ſycophantię ab hominibus talium artificibus, adverſus magiſtratus conſuuntur. Hanc calumniam fraude civium merentium in civitate conſutam, adjutore equite externo, ipſi principi perſuaſam, totam rempub. penè evertiſſe. Cujus exitio ipſum quoque, præcipitem abiturum fuiſſe. Hujuſmodi dictis Epiſcopus attonitus ac ſtupefactus, ignorantiam rerum & materiæ quæſitæ excuſavit. Ægrè ſibi perſuaſum id de populo Amorfortio: ut cujus fidem ad eum uſque diem ſanctam & inviolatam expertus eſſet, is nunc animis mutatis à fide D. Martini deficeret. Autores hujus calumniæ ſenatus extemplò relegatione peregrinationis ergò, & pecunia multavit. Admoniti inde hujus periculi poſteris temporibus, utiliter cavent, ne cives, principi inautorati, in civitatem recipiantur.

Harderwica à Burgundis obſeſſa.

Profecti jam ab Hattema Burgundi XVI. Cal. Iul. Hardervicam ternis caſtris circumſederunt. Machinæ, quia terra partim ob earum admirabilem molem, partim ob regionis paluſtrem montoſamque naturam, & vaſtitatem, ſequi non poterant, mari navibus circumvectæ, tardius applicuerunt. Tormenta quatuor regionibus contra civitatem ita ſunt diſpoſita, ut à terra & mari, ea oppugnationi opportuna eſſet. Tertio Cal. Iul. mane ſub exortum ſolis undique machinæ adductæ: continuataque oppugnatio horrendis tonitruis totum eum diem eſt, & inſequentem noctem, uſque ad ſequentis diei octavam horam. Hardervicani

conſpi-

conſpicati multis locis decuſſos bombardis muros ac turres, partem etiam ædificiorum circa pomœria machinis everſam: Ita ut aditus pedeſtribus copiis per oppletas ruinis foſſas in civitatem patêret: metu ſimul ne pertinax mora hoſtem offenderet, aut inexorabilem etiam redderet, oratores ſtatim ad petendam pacem in caſtra mittunt. In colloquium admiſſi interrogantur, ecquas deditionis conditiones peterent,cum pro captis jam penè haberentur. Reſponſum, eaſdem ſe petere, quæ Haſſalis nuper datę eſsent: eandem enim ſpem impetrabilis veniæ poſt præſtitam principi ſuo debitam fidem, in Burgundione habuiſse. Inter cæteras deditionis leges: ut præſidia armata ſub ſignis fluentibus ſine fraude oppido excederent. Huic voci ferociter ab univerſo conceſſu ducum reclamatum eſt: Non eſse Haſſalorum & Hardervicenſium eandem conditionem. Illos enim tecta hoſtium fraude, non ſua voluntate, à fide alienatos, bello receptos fuiſse: quare ob ipſorum merita, id capto oppido, hoſtili præſidio donatum. Hardervicenſes verò novos hoſtes jam propè manu conſertos teneri: ac belli jure ſub ditionem redactis,nihil tale expectandum. Cum nihil pacati reſponderetur, in oppidum regrediuntur: dato ad referendum reſpondendumque duarum horarum ſpacio. Dum intus undique ad contrahendum aggeris orbem pro ſe quiſque annititur, & ſenatus in curia mœſtus, conſultando tempus abſumens, hoſtem extrahit, Schenkius nihil cunctandum in tali occaſione, ad æquanda omnia, diſturbandoſque ab operibus oppidanos, ratus: primus machinas ab integro, quanta maxima vi potuit, admovit: muroſque cœpit & turres quatere. ſequuti eum deinde aliorum caſtrorum duces, totis viribus oppugnationem redintegrant. Tum ſenatus videns nihil virium, minus verò animorum ad tolerandam obſidionem ſe habere: deſtitutos inſuper omni ſpe liberandæ obſidionis, deſeri ſe à duce: trepidè ac tumultuosè de oratoribus iterum mittendis, aut evocandis in colloquium hoſtibus conſultat. Creverat inter hæc tam brevi obſidione fames, & rerum omnium inopia: non hominibus ſolum, verumetiam armentis pabuli penuria pereuntibus. Perſeveratum eſt ſternendo obvia omnia continuis globorum jactibus, uſque ad horam diei primam. Sed nuſquam gravius, quàm à mari. Tum primores ad muros ſemidirutos progreſſi, colloquium ex propinquo poſtulant, excidium veriti, ſi oppidum vi per ſtragem ruinarum captum foret. Se ſuaque omnia in fidem Burgundionum permiſerunt, parati imperata facere. Dictatis pacis conditionibus, datum eſt ad deliberandum ſpacium in poſterum uſque diem. Sequenti die deditio facta eſt: promiſeruntque ſe imperata facturos, ſalva vita & fortunis. Pedes captivus oppido exceſſit: ſimiliter & equites captivorum habitu ſub rudibus more militari. Equitum magiſter Bruno Schurrerius cum paucis aliis nobilium retentus eſt, ad permutationem quatuor illuſtrium equitum, (inter quos erat Fredericus Sombrevus) qui per id temporis à clade Batava Arenaci adhuc capti cuſtodiebantur. Accepta inde in oppidum præſidia ſunt, & commeatus, cujus (ut dixi) inopia tam brevi obſidione crevit. Inauguratur ſimul Cæſaris Caroli nomine Florentius Comes, in caſtrorum conſpectu: ubi per aliquot dies, dum quaſſata murorum, unà cum aggeribus diſcuſſis, & obrutis foſſis reficerentur, ſunt morati. Hujus ſtatim à principio obſidionis, Ultrajecti primùm tumultus, inde furor quidam coortus omnia miſcere cœpit. Rebus deſperatis ex urbe dilabebantur furtim alii poſt alios, belli concitati principes: præcipue inopia æris, exhauſtóque ærario, cum adverterent, ob ſtipendium militi perſolvendum ſe petendos extrahendoſque. Horum fuga cognita (quia nuſquàm comparebant) multo impotentius tota urbe vociferatum eſt: palàm direptionem minari, ni alicunde contracta pecunia, ſtipendum perſolveretur. His clamoribus militum, præfectus urbis motus, veritus haud dubiè apertam rabiem ſequuturam, in nemine quicquam ſpei, præterquam in Canonicorum collegiis habebat. Horum principes crepuſculo diei in ædes Antonii Venrodii Canonici ad D. Virginem (fuerat is quæſtor toto bello à Duce lectus) ſilentio cogit. Ibi oſtendit in quanto diſcrimine urbis res ſitæ eſſent: ſed nullorum hominum magis, quàm qui religionis nomine atque titulo cenſerentur. Laborari pecuniæ inopia: terribiles indies militum clamores & fremitus ingraveſcere, ſtipendium expoſcentium: laborari annonæ caritate: creſcere commeatus inopiam, ut præter direptionem planè ipſis nihil immineret: quod penes religionem opes ſolam reconditæ crederentur. Ad ea alii: iniquum eſſe, totius belli onus in ſe transferri. Nudatos ſe non ſolum pecunia, cujus ingentem vim à cœpti civilis tumultus initio contribuiſſent, verumetiam proventus ac redditus ſuos in hoſtium terra & civitatibus retineri: fundos alios alibi pignori oppoſitos. Multos jam eſſe annos, quòd de uſuris nihil percepiſſent. Collationem igitur hanc diutino bello exhauſtis gravem eſſe, imò ſe non ſufficere. Non magni (inquit præfectus)

Florentius Burenus Comes Hardervicæ dominus inauguratur Cæſ. nomine.

Vltrajectinorum tumultus in rebus deſperatis.

fectus) refert unde conferatur, ex publicóne an ex privato modò conficiatur ſolum. Quanta autem ſit militum quod extrahantur in omnia flagitia, diſſoluta licentia, ipſi videtis: quæ parvo momento redacta pecunia compeſci poterit. Vobis hucuſque pepercerunt, diutius profectò non parſuri, ſi longiori cunctatione efferentur. Notæ opinor ſunt illę (ut audio), rabie ac furoris plenæ voces, licet vanæ, efferatorum ſpirituum tamen indices: brevi futurum, ut quatuor urbis regionibus, in ſtipendium ſolvatur, clarum incendium, direptis veſtris prius ædibus, oriatur. Nocturnis horis audio, utinam certus, quibus autoribus, profugorum civium fores effringi: vitreas feneſtras quorundam è nobilitate excuti: vim omnibus locis fieri: haud futuram, ſi indicio autores deprehenderentur. Quod ſi veſtro nullo periculo movemini, vel patriæ caritati conſervationem publicæ ſalutis, vel religionis nomini hanc pietatis partem præſtare debetis. Sunt vobis tot tamque ocioſa ſigna, vaſa, aurea argenteaque in delubris veſtris divorum: quorum ſi aliquam partem in bellum nunc, cum maximè opus ſit, contuleritis, nullo id veſtro incommodo fiet, & rempub. conſervabitis. Quod ſi veremini, ut eam rem poſteritas accipiet, primum nihil eſt quòd ipſi indignentur queranturvé, à vobis ea alienari, quæ veſtra cura ſunt parta. Veſtro ipſi, ſi placebit exemplo, aut nova donaria, nova ornamenta in templa inferant: aut iis contenti ſint quæ à vobis per manum ſunt accepturi. Scio quid hic mihi reſpondebitis: ſacrorum penetralium cuſtodes, ea omnia initio belli, ne prædæ eſſent, in abditis ſpecubus ſepoſuiſſe. Ea autem, ne arrepti, & ſuppliciis fortè adacti, proderent, in pacata Hollandiæ profugiſſe. Scio hæc veſtro conſilio & artibus factitata: ſed habetis vaſorum magnum numerum, quibus in liturgiis cœnæ quotidie utimini: inde aliquam partem ad quatuor aureorum milia in medium conferte. Quod niſi intra biduum, imperatum feceritis, experiar ſi quid opis in milite, ad extundendam pecuniam, ſitum erit. Hunc in veſtra bona poſſeſſum publicè quicquid eſculentorum ibi invenerint, abſumpturos mittam, quoad imperatam ſummam, è publico privatóve contuleritis. Territi collegiorum primores privato periculo, id quod certum erat, calicum inauratorum magnum numerum, argentea item candelabra, & alia ſigna, ut imperatum erat, extemplo contulerunt, ut inde pecunia ſignata percuteretur.

Vaſa ſacra conflantur apud Vltrajectinos in ſtipendium.

In baſilica S. Martini, ſupra aram ſummam inter arcuatas pilas paulo infra chori teſtudinem, crucis, cum ſigno argenteo Servatoris, ſimulacrum, quinquaginta (ut putabatur) plus pondo, ſublime ſtabat: monumentum, neſcio cujus, vetus quidem: ſed ſitu & ſqualore ita horrens & obductum, ut vix albicantis argenti tenues ſcintillæ oculis intuentium illuceſcerent. Id noctu tolli clàm juſſum, ne (quia vetuſtate viſendum miraculum vulgò habebatur) luce ſublatum, ſuggillationem popularem excitaret. Mane ſtatim deſideratum, totam urbem ad ſpectaculum rei, tanquàm novæ, excivit. Ibi variæ ominationes audiri, ut in ſuperſtitioſo vulgo ſolet. Hi clamare, in exitu nunc bellum eſſe, poſtquàm fana diripi cœpta eſsent. Alii præſentem iram numinis haud dubiè Gelrum, ob impietatem, habiturum. Cæterum ut populi apertè frementis error, & vanæ ominationes tacitè reprehenderentur, ſequenti nocte à ſqualore & ſitu repurgatum, totum novum & candore conſpicuum in locum ſuum reſtituerunt. Sparſum inde in vulgus fuit, ad candefaciendum, non ad liquandum detractum fuiſse. Manavit hinc extemplò per finitimos populos, ad confirmationem vani ſimulacrorum cultus, fabula, (ut eſt humanum ingenium ad idolomaniam pronum) monetarii utranque manum, ſignum liquandum in focum immittere tentantis, non ſolum ambuſtam, ſed quaſi detruncatam unà cum prehenſa mole decidiſse: quare ictos numinis ira in locum reportaſse.

Fabula de ſigno Servatoris argenteo.

Et ut fabulæ ſua conſtaret fides, editi ſunt ſtatim in Hollandia de prodigio fabuloſo libelli Germanorum lingua, & ſparſi. Urbs quamvis ad ultimam inopiam adducta, in obſidionis certæ expectatione erat, adeò ut Gelræ factionis principes aut fugam capeſserent, ſpe tuendi civitatem abjecta, aut fugam meditarentur: incredibile dictu tamen eſt, quàm diutino bello præſidia impoſita, & urbano luxu marceſcentia elanguerunt. Omnia indiligentius facere: ſtationes nocturnas circa portas negligenter habere: vigilias in muris: portarum cuſtodias parum accuratè, minuſque multo intentè, quàm antea, obire. Quam rem civis qui ab epiſcopo erat advertens, conſilium de recipiendo per proditionem, in urbem, expulſo principe, occultum agitare per hos dies cœpit. Acuit ad eam maturandam paucos illos conjuratos metus direptionis: & expectabatur conſtituta hora cum parte equitatus ex Arenaco Mathias Ketellus: qui furentes deſperatione in urbe ad eam rem adjuturus vulgò ferebatur. Hujus itinere Ultrajectum, pridie per exploratores Amorfortiæ cognito, undecim equites poſt occaſum ſolis è civitate profecti, ad noctis horam decimam in Biltam, quingentos circiter ab

Amorsfortiorum equitum facinus præclarum.

urbe

urbe paſſus, pervenerunt: ac ſilentio proximum ei loco Virginum cœnobium ingreſſi, hoſtium adventum in inſidiis ibi operiuntur. Ligulis equorum linguis ad hinnitum prohibendum conſtrictis, ipſi armati circa portulæ ingreſſum, ad omnem auram intenti ſteterunt. Et nox illunis facile armorum fulgorem, ne proderentur, conſpectui ademit. Paulo pòſt nuncius ad urbem cum literis, equitum appropinquantium indicibus, præmiſſus, in hoſtium inſidias incautus illapſus, excipitur. Ex hoc ubi confeſſionem ſpacii, quod adhuc aberant Gelri equites, tum autem quàm multi eſſent, expreſſerunt: eo ibi retento, quia hinnitum adventantium jam accipiebat equorum, illico equos ſuos deſultoria levitate conſcendunt, expectantes dum è ſabuloſæ viæ anguſtia, in lapideam evadentium equorum ungularum pulſum ſtrepitumque acciperent. Quo accepto, tubicine ſubitò tuba canere juſſo, infeſti in hoſtes invehuntur. Gelri improviſo illorum impetu pavidi, ne tentato quidem prælio in tenebris, ignari quantus hoſtium numerus eſſet, abjectis haſtis illico ſe dedidêre: duplo fermè Amorfortiis plures. Inde nocte ſera retracti, averſo itinere Amorfortiam abducuntur. Tres fratres Ultrajecti in ſuburbio ſeptentrionali (Werdam Ultrajectini vocant) ab Albana porta averſo, Lubberti cujuſdam F. erant. Hi occultum conſilium recipiendi epiſcopi, per eam portam, in urbem ſtruxere: aſſumptis in ſocietatem conſilii civium paucis, qui haud procul ab ea porta habitabant. Inter hos erat Bruno Foeck. Ex his profecti aliquot Amorfortiam aviis itineribus, rem primum exulibus, inde epiſcopo communicant. Docent quàm facile factu id eſſet futurum in tanta ſecuritate vigilum: præcipuè præſidiorum, quæ illi portæ impoſita erant. Conſtituitur ibi dies: dicitur locus, in quem cum armatis Cal. Iulii mane paulo poſt exortum ſolis conveniret. Datur teſſera, ſignum nolæ ad D. Iacobum circiter ſextam horam auditum: & mulier dextro brachio corbem geſtans: cujus hortatu ad urbem accederet. Portæ illius cuſtodem omnium conſiliorum participem ad id adjutorem futurū. Cætera ſibi curæ fore, nullā pecuniā, nullū præmium pro beneficio recuperatæ urbis repoſcentibus. Sed conjurationem hanc clàm habendam, ne cujuſquam ſermone vel leviter ab arbitrio qualicunque excepto, proditio detegeretur. Interea ſe quibus opus eſſet adverſus excluſionem, paraturos. Conjuratis jam dudum proprior familiaritas, ac penè domeſtica, cum præfecto & præſidio portæ, ob vicinitatis jus, interceſſerat. Quare crebrò compotare, & ad formam diſpoſitionemque interiorem munitionis, qua parte parum munita porta eſſet explorandam, convenire conſueverant. Eoque conſuetudinis adducta res erat, ut ſæpe in ſuperiori ejus cuſtodia totas noctes potando continuarent. Quæ res effecit, ut præfecto & præſidio in nulla proditionis ſuſpicione eſſent. Iam tum per eos dies multo quàm antea, ad obſervanda opportuna, ſimul amoliendam fraudis opinionem, crebrius convenire: in multum vini procedere ſtudio cœperunt. Tempus agendæ rei ubi jam advenit, epiſcopus pridie Cal. Iul. ſub octavam veſpertinam portas claudi Amorfortiæ repentè, & peditem equitemque in armis eſſe jubet. Pedites autem in civitate præſidio à Burgundis paulo antè octuaginta, equites ducenti quadraginta quatuor, relicti fuerant. Cum his conjunxerunt ſe è civibus voluntarii omnes ad quadringentos. His mandat expeditionem paulò antè edoctis, ne quis inter eundum Ultrajectum, via diverteretur, aut ordine excederet. Equitibus ante peditum aciem diſcurrere per viam, & perluſtrare oculis omnia præcepit, ne ſpectatoribus agreſtibus accedentis agminis, conſilium detegeretur: obvios interciperent: prægreſſos, ſi quos viderent à via retractos, penes ſe ne fallerentur, continerent. Dedit inde illis prædæ ac direptioni hoſtes ſuos: ipſoſque oppreſſos, vivos ſibi cuſtodiri in publica cuſtodia ac tradi imperat. Inde poſt occaſum ſolis è civitate movere pedites equiteſque ad ſexcentos: atque trium horarum viam emenſi, jam multa nocte Lauwenrechtam ſilentio ingreſſi, in pomariis proximis & domibus ſe occuluerunt. Quibus poſt horæ unius atque alterius ſpacium nocte concubia ſupervenit è Wica peditum unum ſignum, ac tardius aliquanto capta jam urbe cum quadringentis ex oſtio Leccæ, Gulielmus Turcus. Duces erant & anteſignani, exules: quorum opera in hac expeditione, vindictæ pariter ac prædæ, tum autem & gloriæ parandę cupiditate enituit. Mane portis conſueta hora apertis, exploratum Albana è more emittuntur, an tuta omnia ab hoſtium inſidiis circa eam urbis partem eſſent, (eſt ea enim Amorfortiæ ac Vicæ adverſa, ut Gelriæ) relve novæ quid ea nocte agreſtes accepiſſent. Et nebula caſu coorta in cœlo, denſam pluviam diei induxerat, quæ proſpectum in agros adimebat. Michaël Piſtorius, & Henricus fuſor æramentarius (quia proximè eam portam habitabant) tum fortè unà cum ejus portæ præſidio emiſſi, cum in colle editiori molæ paulo antè uſtæ, ponè Albas virgines ſtantes, omnia oculis circumluſtrarent,

Monaſterium dominarum S. Vinentii Ord. S. Benedicti. Vrouwen Clooſter,

Conſilium de recipiendo in urbem Epiſcopo Henric: Bavaro, trium fratrum.

Portæ Inſulanæ cuſtos, Bommelius fol. 53. non Catharinianæ ut perperam ſcribit Heuterus lib. 9. Auſtriacorum.

Ultrajectina urbi ſpoliando ab epiſcopo recepta fit. Idem apud Henricum Bommellium fol. 52. 53. & 54.

Vide ſupra fol. 25.

botrium gravioris molis, in incertum eventum, aliquanto antè onerata, tormenta. At hæc in confertum hoſtium agmen emittenda, è procurſatoribus Gelris emiſſi, cum fruſtra admotum ignem pulvis propter pluvium ab auſtro cœlum, non conciperet, retro in forum anſerinum ad ſuos, quò è palatio jam proceſſerant, telorum nube pulſi ſunt. Tum Amorfortii omnia ſibi ſecunda conſpicati, ex ea fortuna animis virtuti additis bifariam diviſi, in Gelrum ſeſe direxere. Pars dextra in pontem Piſtorium verſa ad Palatium occupandum ſe avertit, Reliqui alia, adverſa fronte cum ipſo robore, hoſtilium copiarum conferto agmini occurrerent. Tormentarii ad procurrendum in viam Prætoriam immiſſi, primo impetu Gelrum loco ſubmoverunt. Oritur inde acris inter haſtatos dimicatio omnia cæde fœdantes. Hii pro gloria pugnantes, turpe ac dedecoroſum arbitrabantur, victoriã quæ in manu erat, ſibi extorqueri. Illos non ſolum ſtimulus ad demendam amiſſæ urbis ignominiam, ſed ſalus communis, & factionis ultimum periculum exitiumque præſens ad pugnam etiam accendebat. Extractum in longum per ipſum increſcentem ardorem fuiſſet certamen, niſi equitatus Amorfortius in Gelros invectus, eorum aciem turbatam penè obtriviſſet. Cæde ſuorum territi, coguntur anſerino foro cedere, & ferro via facta à tergo, in Palatinum receptũ habere. Ibi reſtituta acie, prælium circa geranion* (ſic enim tympanum appellant) infeſtius redintegrant: ſed ne tum quidem impetũ Amorfortiorum rabie furentium ſuſtinuerunt. Poſtquam vidit Gelrus cæcos ſe, fruſtra obnitentes, in ſuam perniciem ruere: & clamorem à tergo ex deſperatione ſublatum, non poſſe diutius latera tueri (undiq; enim jam, ſed majori vi ad piſcarium forum, ubi carcer eſt, quod Macellum capeivorũ ipſi vocant, oppugnabantur) ſatis abunde honori factum rati, relictò Palatino, compoſito agmine portam Tolſtecham petivere. Epiſcopii in palatio jam capto nihil morati, tumultuariè inſtructa acie fugientes in veſtigio ſequuntur. Iamque Gelrus in pacatum evaſerat: cum pars ductorum hortatu, pudore tam turpiter amiſſæ urbis, per anguſtam portulam, qua erupe- perant, ad demendam acceptam ignominiam, intrò ſe iterum conjicerent, rati reliquos ſequuturos. Aberant à porta ad conjectum ſaxi hoſtes victores, cum Gelri alii ſuper alios motu præcipites ruentes, ægrè ſurſum portula elaberentur. Clauſerant ſuorum agmen poſtremum ductores duo, Dobbelſteinus, & Gulielmus Gentius. Hos ubi unus è duplicariis in prima haſtatorum acie intuitus propius, agnovit: Hi (inquit ſuis) illi ſunt qui nuper noſtras cohortes, & inter eas, fratrem meum in Batavia præter datam fidem trucidarunt: ſed non impunè: nam hic cæſorũ noſtrorum animas iſtorum ſanguine exaturabo. Inde ad hoſtes, Nunc eſte Batavæ cladis memores, & nobis date meritas, quas meruiſtis pœnas: ſimul fuſos in genua ſupplices & aureorũ millia pro ſalute offerentes transfigunt. Nec hac pœna ſaturati, in mortuos inde inhumaniter ita ſævierunt, ut multis vulneribus datis, membratim penè diſcerperentur. Nudatis ibi corporibus, ſpoliatiſque deformi ſpectaculò, & ad angularem, in declivi ponte, ſilicem relictis, in palatium reducuntur. Capti ad centum pedites, qui principio tumultus ab hoſtium equitatu à ſuis excluſi, & è publico prohibiti, intra hoſpitia ſua ſe continuerant. Multi aviis locis in ipſa fuga oppreſſi transfixique ſunt. Sed nuſquàm plures quàm circa pomœria ponè ædem S. Gertrudis. Itaque xlii. à Gelris; iii. ab Amorfortiis deſiderati ſunt. Rumore ſuperati Gelri fugatique per totam urbem divulgato, capita factionis, per Albam portam, in quam urbis regionem hoſtilis vis nondum penetrarat, effuſo in pacatum ſe abripiunt. Alii è muris humilioribus delapſi, quia ab ea parte fugientibus victor non inſtabat, Ducem petiverunt. Multi, quos rei familiaris tenuitas inopia ultima urgebat, medio tumultu, ubi animadvertebant, ſuis foro pulſis, urbem captam eſſe, ne præter exilii malum egeſtate etiam & penuria rerum premerentur, in monetariam officinam Petri Montani trepidè, metu amentes ſe conjiciunt, onerantque ſe raptim pecunia neutro latere adhuc ſignata, quæ è ſacris vaſis ſigniſque, jam nuper in hunc uſum collatis, perenti cœperat. Ea onuſti per funes è mœnibus in apertum ſeſe abſtulerunt. Poſt paululum moræ tribuni militum cum manipularibus paucis ad Albam portam, quæ una adhuc à præſidio Gelro retinebatur, profecti, eam tradi in poteſtatem poſtulant. Negantibus Gelris deditionem ſeſe facturos; duas machinas, ab latere alteram in aggere, alteram à fronte circa Albam pontem, portæ oppoſuerunt. Territi eo ſpectaculo Gelri, nihil expectato portæ haud dubio caſu, cujus ſtrage ruinarum ipſi ſimul obruerentur, ſalutem pacti deditionem fecerunt. Capto ad iſtum modum Ultrajecto, emiſſiſque ſine fraude Gelris, eodem die auxiliaribus captis, juſſi extemplò tota paſſim urbe pacati Ultrajectini teſſeram Epiſcopi aſſumere: (Faſcia ſtraminea ea erat ab humero dextro in axillam lævam tranſverſim utrinque porrecta) nomen item Palatinum domo-

Gelri Vltrajectina urbe pelluntur.

** De Geranio*

Pecunia è vaſis ſacris conflata diripitur.

Teſſera Epiſcopi urbe Vltrajecto recepta.

rum

Direptio urbis Vltrajectinæ. Pont. fol. 754.

Cui & cæteris militiæ Primoribus inter extrema mandata impoſitum erat 1528. VIII. Junii

Soo wan die upterſte noodt ſich alſoo begeve und dat gy de ſtadt onmachtich half ſoudt moeten verlaten / dat gy als dan die ſtadt upt barnen/ t'geſchut/ clenodien/ gefangen und onders mit u nemen und tot ons brengen ſolt. *Ex memoriis* Lappii.

rum ſuarum foribus inſcribere; eæ verò quæ inſcriptæ non eſsent, diripiendæ militi victori datæ. Si quis foribus civis Gelræ factionis inſcriberet, bonáve abſtruderet, eum pro hoſte habendum. Cum jam per totam urbem fores ſymbolis ac titulis notatæ, exiguo momento temporis diſcrimen militi ignoto pacatæ domus ab hoſtili feciſſent, illico ad direptionem ædium factionis paſſim diſcurſum eſt. * Præfectus urbis, qui medio tumultu cum uno duntaxat comite portâ trepidè elapſus in pacatum aufugerat, ad Sulam in ripa amnis Vechtę ab agreſtibus agnitus, retro in urbem reducitur, & Gulielmo Turco ſervandus traditur. Duravit direptio totum triduum cum miſerabili rerum facie: ubi plus valuit avaritia peregrinorum militum, & rabies veſana exulum in inimicos, impotenter nimis ſeſe ulciſcentium, quàm patriæ amor aut pietas. Prædæ erant non ſolum capita primæ ſeditionis & principes belli concitatores, auctoresque clauſarum epiſcopo portarum, ſed illi etiam, qui ab initio pacis conciliandæ ſtudioſi fuiſſent: tum qui toto belli tempore adeoque à primo motu magiſtratum aliquem, remque pub. geſſiſſent: propterea quod inde res ab inimicis Soudenbalchianæ gentis adminiſtrari viſæ eſſent. Tum ſi qui vel inviti in concilio fuiſſent. Multos ſua opulentia, quod principis cauſa voluntate ſolùm non verterant exilii gratia, prædæ expoſuit: valuitque ad ultimum vis extrema tantum, quantum iræ victoris libitum fuit: quemadmodum fieri ſolet in captis vi urbibus, ubi per iram & avaritiam militum arbitrium, quàm ducum imperium potentius eſt. Ex privata etiam ſimultas nonnullos in rerum ſuarum naufragium traxit. Edictum deinde publicè eſt, ne quis illorum quem reciperet, celaret, ope juvaret, & indici præmium propoſitum. Sæviri ſub hæc cœptum in dominos fortunis omnibus ſpoliatos, nullo nominis religioſi profaníve diſcrimine. Arrepti ad unum omnes, qui opprimebantur, in carcerem Catharinianum mixtim deducuntur. Principes religionis per id tempus, præter ſacrificorum vulgus, capti hi fermè erant: Gerardus Sukerrodius Decanus ad Servatorem, & Georgius Solmius ad D. Petrum Decanus, Ioannes Realis Canon. ad D. Martinum, Godefridus Cunretorfius Canon. ad D. Ioannem & illuſtris juriſconſultus, Antonins Venrodius Canon. ad D. Virginem, Martinus Leuwenbergius Canon. ad D. Martinū, Iacobus Crollius Canon. ad D. Virg. Conſulares verò, Fredericus Vochtius Coſ. eo anno, Ioannes Huchtenbrochus, Arnoldus Wulvenus, Godefridus Regius prætor urbis, Gerardus Semmins: & extra hos multi alii. Equeſtris ordinis hi fermè, Gyſbertus vander Aa/ Ioannes van Wijck Loripes vulgò dictus. Civium & ſenatorum præterea ingens multitudo, præſertim quos conſtabat à prima ſeceſſione partes Soudenbalchianas, animis quamvis poſtea muratos, infeſtè oppugnaſſe. Æmylius Niveldius primarius Decanus cum biduum conquiſitus nuſquam inveniretur, edicto publicè promulgato cautū capitis pœnâ & bonorum publicatione fuit, ne quis eum hoſpitio tectóve juvaret, néve quem è factione in operto haberet, indici præmium auri vis propoſita. Hunc non tantum in tam ancipiti perturbatæ civitatis terrore nemo indicavit, ſed habitu bajuli ſqualido ſordidatus, ne noſceretur, cum per biduum pavore conſternatus per ſepes & macerias hortorum ſurſum deorſum oberraſſet, ab inimici ſui Godefridi Vordii (hujus enim maximè ductu urbs capta erat) exulis uxore religioſa, pro eo apud maritum deprecata, ſervatus fuit. In hujus ædibus ubi aliquandiu, donec furor recens elanguiſſet, occultus latuiſſet, veſtis variæ habitu, & capite obnupto, ne facie nuda proderetur, conſcenſo equo cum Montfortiorum principe urbem egreſſus, Montfortiam in pacatum, periculum evaſit. Libuit hujus ſingularis pietatis memorabile exemplum hoc loco commemorare, propter quoſdam, qui religionis titulo, ab aura & favore populari vulgò commendati, contemptis cæteris mortalibus, ſoli pietatis ambitioſo cognomento nobilitari volunt: cum longè diverſum hic ſpecimen, ubi res ipſa pietatem poſtulabat, in proſcriptos & captivos ederent. Confugerant pavidè ad primum ſtatim ſignum, quo ad arma conclamabatur, in Franciſcanorum cœnobium tanquam aſylum Canonicorum quidam, rati illorum ſanctimonia ſe & pietate tutos ibi latituros: ſimul depoſita ingenti pecuniæ vi: ut ſi fortè inde à conquiſitoribus eruti, & in cuſtodiam abducti, dei alicujus beneficio, rebus aliis omnibus ſpoliati, poſteà reſtituerentur, fuiſset, quo aliquam inopiæ egeſtatiſque partem utcunque pepuliſsent. Irrumpentibus paulo pòſt ſive caſu aliquo, ſive accitis (nihil comperti habeo) conquiſitoribus, non modò eos indicatos extrahi in carcerem paſſi ſunt, ſed parte etiam pecuniæ tradita ab eo, cujus credita fidei fuerat, aurum cum principe dividuum fecere. Et anteſignani factionis è plebe in tutū evaſerant. Duo extremi loci homines, & obſcuri aliàs, ſed quos tempora ſeceſſionū civilium & belli, inter populares ſatis nobilitarant, quorum alteri Gisberto Ottero nomen, alter Henricus Porcarius à ſtudii genere cognomento appellatus fuit, diu conquiſiti

Militum arbitrium, Ducum imperio in captis urbibus potentius.

Canonici Vltrajectini capti.

Conſulares & alii.

Æ. Niveldius à periculo ſervatus à domicella Elizabetha van Tiel Iohannis Filia, uxore Godefridi Vordii.

Taxat fratres Minorës Hortenſius parum decorè, cum Epiſcopo quam rebellibus Canonicis maluerint adhærere.

ſti ſunt. Indicio tandem, mulctæ irrogandæ metu, ab amicis proditi, cum è fimo bubulo, di-
verſis locis, & paluſtri glebula, quibus in his regionibus paſſim lignorum inopia pro ignis ali-
mentis incolæ utuntur, extracti à ſatellitibus ducerentur, exulum ferociſſimorum circumfuſi
globo, fruſtra militum opem ad arcendam vim ſuppliciter implorantes, & per principis ge-
nium ut ſiſterentur, obteſtantes, alter in foro Anſerino, alter circa curiam, multis vulneribus
acceptis interfecti ſunt. Tota Hollandia per eoſdem dies frumentum in urbem convectum, &
aliarum rerum commeatus: quia fame & annonæ caritate non minus, quàm ſi ab hoſte diuti-
na obſidione circumſeſſa ad deditionem per inopiam ſubacta fuiſſet, laborabatur. Quarto in-
de Non. Iul. epiſcopus in urbem per eam portam qua capta fuerat, Albam quæ Gelrorum di-
cebatur, & Tolſtecham qua excluſus fuerat, ut fatales & calamitoſas deteſtatus, venit: ac ſup-
plicationes in unum diem ob recuperatam civitatem, decrevit. Eodem die Gelrus captæ ur-
bis nuncio perculſus, ſimul quia Burgundi ab Hardervica caſtra movere ferebantur, Rhenos
deſerit. Octavo inde id. populus Ultrajectinus in forum Boarium advocatus, in epiſcopi fi-
dem jurarunt, quod in reliquum illi ſine rebellione ad officia exequenda fideles ſe præſtarent.
Sublato in univerſum comitiorum habendorum jure, ab injuriis & conviciis deinceps abſiſte-
retur, præcipuè in eos qui ante bellum in partibus fuiſſent: quive in poſterum rempub. gere-
rent. Nullæ inimicitiæ exercerentur, memoria injuriarum exoleta, contrà qui facere depre-
henderetur, noxam lueret: eoque operam quiſque ſuam præfectis pro ſe ferret. Novus à popu-
lo exigendi jusjurandum, & inſolens mos: cum ad eum uſque diem Cal. Feb. comitiis jus exi-
gendi jurisjurandi à Coſſ. prætori urbis in principis curia ſub divo ad abacum fuiſſet. Capta
Hardervica, Burgundiones XVI. Cal. Auguſti, promotis caſtris trinis Tylam obſidione cinxe-
runt, ſed minus arcta quàm Hardervicam. propter præterluentem Waalim, in cujus ripa poſi-
ta eſt. Eam opportunitatem Dux haudquaquam negligendam ratus, maximè dum hoſtes, ma-
chinis nondum præparatis, circa caſtrorum locationem occuparentur, octingentos expertæ
audaciæ pedites, tectis navibus ſecundo amne, nocte quanto maxime ſilentio potuit, in oppi-
dum portavit. Factum id Florentii conſilio vulgò per omnia caſtra ita calumniati ſunt, ut op-
pidum armis egregiè munitum obſidione, propter appetentem hyemem ſolvere cogerentur:
quia ſanguine Gelro junctus, cum ad pacem faciendam, capto Ultrajecto inclinatior videre-
tur, apud ſuos gratiam amiſit, & omnium odia in ſe vertit: paſſim hoc militari convicio jacta-
tum in ſe celebrari audiens, Tylam à Tylanis circumſederi. Auxit illi inſuper invidiam in ca-
ſtris inſolens vox: aliis ducibus & militibus omnibus concordi clamore oppugnationis co-
piam poſtulantibus neganti, atque identidem porrectis manicis reſpondenti. In hac pacem,
in illa bellum porto. Dum ad Tylam bellum hæret, epiſcopus Ultrajecti per Wolfgangum
Abſtemium aliquot captivos è cuſtodia produci juſſit. Abſtemio cum equitatu luce in forum
Boarium profecto, concurſus tota urbe populi ad ferale ſpectaculum factus eſt: imperatum-
que lictoribus producere Godefridum **die Coninck** prætorem, Gisbertum **vander Aa** e-
queſtrem, Cornelium **Hack**/ Iacobum **Blom**/ Nicolaum Ioannis F. Pauli N. Hos productos
indicta cauſa percuſſit, ut quorum conſilio ac ſententia deſcitum maximè ab epiſcopo, & om-
nium primũ turbata ac vaſtata ſeditionibus reſpub. fuiſſet. Corpora in publico inſepulta uſque
ad veſperam relicta ſunt: nec ſepeliendi ea propinquis facta poteſtas prius eſt, quàm auro ad
ſepulturam à præfecto rerum capitaliũ, capita redempta eſſent. Inde XII. Cal. Aug. Abſtemius
cũ eodem equitatu in forũ reverſus, producere e cuſtodia lictoribus imperavit, Ioannem **van
Wijck** Wilhelmi F. Lotipedem equeſtrem, Corneliũ **vã Meer en** Gerardũ **Foept**/ Iodo-
cũ **van Eyck** Petrũ Roberti phrygionem, Gerardũ **van Royen**/ Gulielmũ **Kniif**/ Petrum
Coppiũ: & cũ his nonnullos, primi inter ſuos nominis canonicos, quos illis admiſtos ex com-
poſito ad perturbandos metu apparebat: cum paulo quàm producerentur miſſus ab epiſcopo
quidam adeſſet, clarumque inclamaret, Non morientur hodie, qui è religione ſunt, retrudan-
tur in carcerem. Forica erat in ſumma teſtudine carceris Cathariniani, ad lævam aſcendenti-
bus in pariete auſtro obverſo. Hujus cloaca ac fiſtula lateritia muro extrorſum ita adhære-
bat, ut ad quindecim pedes, ejus ima pars à terra, quò excrementa deferebantur, herbida di-
ſtaret adhuc deorſum. Sub qua tuguriolum ex ſtramentis factum ac tectum, imæ baſi portæ
adjunctum erat, in quo apricatores adverſus intemperatum ſolis ardorem æſtivis temporibus
latitare, ac moloſſi telarum cuſtodes pervigilare ſolebant. Inter eos qui in ſumma cuſtodia
ad cædem deſtinati erant, parabanturque ut ad ſupplicium producerentur. Petrus Coppius e-
rat: qui dolore ventris ſimulato, verecundè vincula ſolvi, & poteſtatem alvum exonerandi
orat. Haud negatum id quidem homini eſt. Admoto inde ille placidè oſtiolo foricæ, dum

Rhenas oppidum deſerit Geldrus.

Ultrajectinus Populus epiſcopo jurat.

Tylam obſident Burgundi, 17. Iulii 1528.

Opmerus in opere Chronographico. fol. 481.

Minabatur L. Horteſio Maximilianus Burẽſis Comes, quod inter deſcribendum Tylæ obſidionem, Tylam à Tyla obſideri, dixerat, eo quod Florentius ejus pater exercitus Dux eo dicterio fuiſſet ſegnitiei infidæ notatus

Supplicium ſumptum de Nobilibus & civibus, quorũ nomina ex regiſtro civitatis repræſentamus.

Petrus Coppius ſupplicium evitat.

 licto-

Rerum regnorumque viciſſitudines ut pernicioſas, ita haud diuturnas, ſi vel impotenti & nimis calido conſilio fiant, vel per tyrannidem adminiſtrentur.

Ocium longum luxum parere.

Ex longo ocio in luxum ſe effuſos, pacem diutius ferre non potuiſſe. Et quum belli materia foris deeſſet, domi ſe quæſiviſſe: qua inventa, meritò mutuis vulneribus cecidiſſe. Duces Burgundiorum interim Tylanorum muros tormentis tribus locis quaſſaverant. Poſtulantibus militibus inſano clamore oppugnandi copiam, cum diu extrahendo rem aliquo prætextu, Florentius negaviſſet, tandem improbis vociferationibus eorum victus, duces ſortiri inter ſe juſſit. Et Schenkianis caſtris oppugnationis vices ſorte obvenerunt. Nulla mora extemplò indignè ferentibus gloriæ fructu ac prædæ ſe defraudari, oppugnandi poteſtas VI. Cal. Aug. fit; ac dato ſigno, ad claſſici cantum, per oppletam cratibus foſſam, ad ſtragem ruinarum & oppoſitum intus vallum, plerique umbilicó tenus per aquam impetum faciunt. Oppidani è vineis & recenti opere pari celeritate, qua hoſtium tormentis dirutum erat, objecto, in confertos glandes immittere: aſcenſum in vallum tentantes omnibus telorum generibus obruere: magnam ſtragem edere. Gelri præſidia ad octingentos pedites in foro armati hoſtes operiebantur, ad conſerendum prælium collatis ſignis parati, ſi oppidanis loco pulſis, oppidum captum foret. Dux Burgundus oppidanorum rabie conterritus, ne ſubitaneæ objecti internecione cæderentur, receptui cani juſſit. Multo ibi in receptu major clades, quàm circa vallum accepta eſt. Præterquam enim quod Tylanorum machinis effuſè refugientes obruebantur, alii etiã ſuper alios cæci ruentes, integri à ſauciis trepidè ſe recipientibus, in terram per lubricum provoluti multo plures perierunt. Depoſcentibus inde, cæſorum corpora ſepeliendi poteſtas permiſſa eſt. Florentius ad nuncium acceptæ cladis ferebatur ſubridens dixiſſe: Et meus miles Tylam expugnare voluit. Per eoſdem dies ad nuncium tumultuoſè allatum, Gelrum equitatum agros populari, Amorfortiæ trepidatum eſt. Equites, qui tum pauci præſidio in civitate relicti fuerant, citatis equis porta Campenſi hoſti obviam evolant. Mille circiter paſſus profecti, cum percontando obvios nihil certi de hoſtium incurſionibus acciperent: rati id quod re ipſa apparebat, experiendi cauſa, quid opis in ſe eſſet, ſi uſus expoſtularet, ex compoſito ad arma conclamatũ: inſidias ſimul veriti, ſi longius in anguſtias anfractuſque viarum aveherentur, in civitatem revertuntur. Iam ab equis deſcenderant, & ocreati adhuc defricabant arma, cum repente iterum ſigno ad arma conclamatur. Eques manifeſtas inſidias tum animo cernens, ſed quas feliciter, maturè ſeſe recipientes, declinaſſent, in capita hoſtium minas execrationeſq; deteſtari, quòd poſita vixdum arma jam, iterum induenda eſſent: apertè tergiverſari, ac reſtitare, pedites hoſtium equitatui immiſtos formidantes, quorum ipſi præſidio carerent. Plebs contrà magnis clamoribus omnia complens, inſtabat, ne bene gerendæ rei occaſio negligeretur. Se armatos hoſtium vim excepturos: tantum eques ex intervallo à tergo inſequeretur. Et ut animis confirmatiores, & inſidiarum ſecuri, certique fierent, quantus hoſtium equitatus eſſet: pedes explorator Gelrus circa portam in ſegetibus comprehenſus, extractuſque in medium, cum addicta & accepta fide, de equitum ſuorum peditumque numero, ut verum diceret, ecquæ fraus latêret, rogatus eſſet: reſpondit, non plus lxxx. equitibus manipulos duos mixtos: nec plures Arenaco profectos, nec inſidias uſquam ad fallendum diſpoſitas eſſe. Hac fiducia equites animati, rurſum conſcendunt equos: monentq; identidem cives effuſe inordinatéq; porta ruentes, uti juxta turmas confertim ſeſe continerent, ne palantes hoſti ad cædem opportuni forent. Paruerunt ſuorum conſilio, & in hoſtem ad quingentos ab oppido paſſus, equite placide tergo hærente, progreſſi, ubi in conſpectum venerunt, Gelrus paulatim ceſſit: veritus ne à tergo fugæ exitus intercluderetur. Via erat anfractuoſa ad dextram, inter Amorfortiam & Hœflakiam, petentibus ſylvam Bileram. Ad hujus exitum Gelrus aciem inſtruit, pugnæ copiam equeſtris facturus. Cives Amorfortii pro loci opportunitate bifariam ſe ita partiuntur, ut equitem hoſtibus ad equeſtre certamen objicerent: ipſi utrinq; hinc inde eminus per ſepes è tuto tormentis ferirent, ac invaderent. Inſtruit ſe exadverſo Amorfortius eques, paulatim ſequendo per ſpacia, ut in re tumultuoſa, collectus. Inde utrinque ubi tubæ & cornua canere cœperunt, infeſtè concurrêre. Sed Amorfortii armorum pondere & corporum vaſtitate ſuperiores, poſt alterã concurſationem, Gelrorũ vim facilè ſuſtinuerunt: ſed nihil æquè eos primo impetu loco

Tyla oppugnata ſed fruſtra, cui præerat Æ. à Riemſdijck.

Gelri victi Amorfortiis ſe dedunt.

ſubmovit, atque civium virtus, cum ingenti clamore hinc illinc conſternantium, tormentiſque certis ictibus debilitantium equos, paſſim cum viris cadentes. Captus eſt nullo momento ſtatim pedes, atque ægrè ſervatus. Equites ubi ſe peditum auxiliis nudatos conſpexere: ſimul paſſim ſe ab haſtaro cive & tormentario magnis clamoribus ad cædem peti: nec ſpem elabendi ſupereſſe, nec viribus ulla parte ſe pares: equos undique glandulis corrumpi: gradus eorum à vulneribus tardiores lenteſcere, & deſtitui viribus: equiri ſe ut à furore & rabie civium undique aſſilientium, ſervarentur, ſupplices dediderunt. Pauci equitum, & in iis Ioannes Wiſſingus Macer, equitum magiſter, inter tumultum elapſi, Arnimiam evaſerunt. Reliqui aut capti, aut cæſi ſunt. Ex Amorfortiorum equitibus unus dolore letalis vulneris accepti, poſtea mortuus fuit. Lætam victoriam inteſtinum mox certamen excepit: trahentibus ad ſe hujus laudem victoriæ equitibus, cives contrà ejus gloriam in ſe tranſmovente, de prædæ captivorumque jure orta contentio eſt. Equites, à ſe fuſos captoſque hoſtes, ſe ſuæ poteſtati permiſiſſe, contendere, id belli jure equiti cedere, quicquid ab eo captum ſervatum eſſet. Cives contrà clamare, ſua maximè opera fuſos hoſtes: quos vel remotis equeſtribus auxiliis, occidione delere potuiſſent. Neque verò perinde turmalem vim, atque glandularum latrocinia, ſibi hoſtem equiſque formidaſſe. Spectabat hoc certamen ad gravem & perniciosum reipub. motum: & vis ſubſequuta fuiſſet, ni conſulum autoritate controverſia in præſenti dirempta fuiſſet. De manubiis ſinguli aut bini aurei civibus, qui rebus bene geſtis interfuerant, dati ſunt. Ultrajecti cuſtodiæ circa portas poſitæ ſunt: ne qua factionis bona vehiculis, per fraudem, exportarentur, accuratè prohibuerunt. Coſſ. captis, tribuni & ſenatores ſe magiſtratu abdicarunt. Et ne licentia militari, Reſpub. gubernatoribus deſtituta, & libidine exulum vaſtaretur, Quatuor viri conſtituuntur, Henricus Verborch, Henricus van Heuſden, Petrus Ruyſch, & Antonius Beeflandt. His mandatum ab epiſcopo, uti caverent, ne quod flagitium noctu lucive perpetraretur, vim prohiberent, & ad tumultum avertendum, controverſias, & lites, cauſamque dicere volentes, ad Abſtemium urbis tum præfectum, qui judicia exercebat, rejicerent. Ad res Ultrajectinorum inter hæc inſpiciendas Margarita regnorum præfecta legatos Comitem Hochſtratanum, præſidem Aſſendelphium, Iodocum Saſbautium, Vincentium Cornelii F. miſit: ſimul ut ad ordines, quas conditiones cum Epiſcopo iniiſſent, referrent. Ordinum nulla mora conventu indicto, in concionem Hochſtratanus introductus, longa oratione expoſuit belli rationem cum Gelro ſuſcepti: non tam ob injuriam acceptam, aut res prius ab illo ablatas, quàm quod auxilium epiſcopo contra communem hoſtem tuliſſent. Illum ubi parum virium, adeoque nil opis in ſe vidiſſet, ad ſuſtinendum Gelri impetum, auxilium Burgundionum imploraſſe, ut in epiſcopatum, unde ejectus eſſet, reduceretur. Neque vero gratis tantas impenſas in bellum à Burgundionum gente factas: ſed utiliter ditioni Ultrajectinæ illum conſuluiſſe, quod ejus poſſeſſione Carolo Quinto tradita, quamque tueri ſuis opibus principes Ultrajectinorum non valerent, ultro ceſſerit. Legatos ſe datos, ut hæc acta ad ordines relata, ipſorum quoque autoritate confirmarentur. Ad ea reſponſum: Magna quidem eſſe merita Burgundionum, & ſingularem fidem, quam eo bello ditioni Ultrajectinæ præſtitiſſent in liberanda patria à Gelri ſervitute, & recipiendis amiſſis oppidis & caſtellis: ſed vereri, ne fraudi ignominiævé ſibi apud poſteros eſſet, quod antiquiſſimum juxtà & florentiſſimum epiſcopatum ſub jus profani imperii alienaſſent. Iam illud in ſua manu non eſſe, niſi pontificis Rom. autoritas eam regni mutationem confirmaret. Productæ deinde ſignis impreſſæ tabulæ Imperatorum & regum à religione, atque libertates: quas ab ipſis datas olim ſibi affirmari voluerunt. Reſponſum à legato: nihil eſſe quòd poſteritatis reprehenſionem metuerent, utcunque acciperent, ſi cogitarent, fraudi verti non poſſe, quod neceſſitas exprimeret. Quod ad Pont. R. attineret, aulæ Burgundicæ curæ fore, ne is huic rei intercederet. Religione eam, quam ante bellum, Imperatorum, regum, epiſcoporum, Comitum, Ducum beneficio obtinuiſſent immunitatem, illibatam permanſuram. Hæc poſtquam convenerunt, legati ut domum renunciarent, Mechliniam redierunt. Hæc ubi Amorfortiam Ultrajecti acta fuiſſe, allatum eſt: ſenatus acerbè tulit, hæc abſque ſuo conſilio ab Epiſcopo facta. Sæpe enim præſens antea de alienatione epiſcopatus, quæ à multis paſſim ferebatur, & fando accepta fuerat, interrogatis familiariter, quoties pernegaſſet fœdus ullum cum Burgundis ſe adjunxiſſe, aut de alienatione egiſſe, cur obnoxius illis eſſet: addere ſolebat, poſſeſſionem ejus quidem ipſos affectaſſe ſæpenumero, ſed jus ad huc penes ſe integrum eſſe: iſtud identidem affirmans, nihil ejus rei niſi arbitris Amorfortiis ſeſe facturum, & quidem ob

Quadrumviri Ultrajectini conſtituuntur.

Legatio Margaretæ Auſtriacæ gubernatricis Belgii ad res Ultrajectinas inſpiciendas.

Neceſſitas quod exprimit, fraudi haud dandum.

Privilegia Religioni non aliis confirmata. 1528. in Auguſto.

dem ob recentia in ſe eorum merita & fidem. Quare præter vectigalium & aliarum rerum libertates, quas haberent, alias Carolum Cæſ. Q. etiam adjecturum, ſi ditio ſub ejus judicium aliquando veniret. Ratus itaque ſe negligi ſenatus, ubi accepit tradendi pactum, remotis ſe arbitris, Ultrajecti in concilio conveniſſe, cenſuit extemplò quinque legatos Mechliniam mittendos, ad regni Burgundici præfectam, ad petendum diem & locum conſtitui, quo indicto concilio ipſi audirentur. Eò poſtquam venerunt, benigniter auditi ſunt, & eo propenſioribus animis, quòd apud eam gentem ſanctum ſemper & plauſibile nomen Burgundicum propter commercia & negotiationem maritimam, tum alia merita extitiſſet. Maxime verò, quòd in bello ſoli in fide non tantum permanſiſſent, ſed quod capti Ultrajecti gloria penes eam fuiſſet. Cæterum ad VIII. Cal. Septemb. ipſis concilium indicitur Delphis, quò poſt direptionem Haganam judicium atque jus ſupremum Hollandiæ tranſlatum fuerat, & opes civitatis, ut in tutum opulentiæ receptaculum migrarant. Eò legati ſub conſtitutum conventui diem miſſi, Everardus van Lyenler oppidi paſtor, Gerardus Soſius Botti Conſul, Ioannes Soſius, Petrus Hardefeltius, Segerus Wilda. Delphos poſtquam venerunt, non multo pòſt iis audiendis è ſenatu princeps Aſſendelphius, Iodocus Sasbautius, Vincentius Cornelii F. publicè dati ſunt. Introducti ad hos legati, primum Carolo Cæſ. Q. gratulati ſunt, quòd ejus res ductu Florentii, & aliorum ducum proſperè ac fœliciter in Velavia adverſus Gelrum geſtæ eſſent: deinde, quòd Ultrajectum caput atque apicem epiſcopatus, pulſo in ſuum regnum hoſte, recepiſset: & amplificare paternum regnum armis ultra pergeret. Poſtrema autem eorum gratulatio fuit, quod in ditionem nuper Tranſiſelanam inauguratus, in poſseſſionem inſuper etiam venturus eſset. Gratias ſub hæc illi egerunt, quod non ſolum grata eſsent quæ hoc bello fideliter ab Amorfortiis acta conſultaque fuiſsent, verumetiam quòd honorifico decreto præfectæ Margaritæ in amicis appellarentur: & ipſius beneficio, quæ haberent jura, leges, libertates illibatas in perpetuum obtinerent: promitteretque per epiſcopum Henricum, & legatum ſuum Albertum Colſterum, ſua munificentia inſuper immunitates cumulate ſe auctuturum. Quibus beneficiis ne populus Amorfortius indignus eſset, ſemper dediſse operam, daturumque deinceps porrò, ne apud ingratos ea poſita viderentur. Quare venire ſe, ut ſe ſuamque civitatem in ejus fidem permitterent. Collaudati à legatis Margaritæ, jubentur exponere epiſcoporum beneficia, quæ Caroli Cæſaris decreto confirmari, & quibus muneribus civitatem ſuam decorari peterent. Ad ea reſponſum à legatis: petere, ut quam immunitatem, quod jus de coctura cerviſiaria, unde nundinatio quæſtuoſa & frugifera una eſset, obtinerent, id Cæſaris munificentia confirmaretur. Id enim amplum popularibus ſuis futurum eſse. Deinde ſcriptum hujuſmodi ex ſenatus autoritate exhibuerunt. Quoniam populus Amorfortius multis retro ſeculis ad præſentem uſque tempeſtatem ſanguini Burgundico amicus & benevolus fuiſset, (id quod nulli obſcurum eſt) & beneficia præſtitit: graviter ob id terra ac mari bellis cum Gelro diverſis, res ſuæ à communi tanquam hoſte ſemper afflictæ fuerunt: agri vaſtati, opes domeſticæ magnis ſuis impenſis acciſæ: omni ope deſtitutus, compulſus fuit adverſus Burgundionum hoſtes civitatem ſuam tueri. Nuper cum tumultibus inteſtinis & civili conjuratione omnia Ultrajecti arderent, unde vaſtitas regnorum orta, & direptio Hagana, quæ adhuc in omnium mortalium conſpectu eſt: in ejus ſocietatem pernicioſam nunquam iverunt: ſed ſtatim ubi ea ſcintillare occœpiſset, apud principem ſuum conſilio & ope aliarum civitatum inſtiterunt, ut antequam fomentum conciperet, incendium obrueretur. Et quanquam extra cauſſam belli, ex illa officina profecti, planè fuerunt, ut ab eo quietis eſse licuiſset: gratia tamen & amicitia Burgundici nominis ad bellum animos conſociarunt, ut nulla regio, nulla civitas, ob ſitus opportunitatem pariter, & affinitatem locorum, nullus ager Burgundicæ ditionis propius vaſtitati & hoſtium populationibus expoſitus ſit, quàm populi Amorfortii. Sequuta ſub hæc perpurgatio eſt criminis paulo antè falsò per Hollandię civitates ſparſi, de ſenatu & pop. Amorfortio: niſi Epiſcopus maturatè Amorfortiam advolaſset, defectionem ad Gelros ſpectaſse. Cum in civitate inter maximos minimoſque nemo fuiſset, cui ea res in mentem ſemel veniſset. His ad iſtum quidem maximè modum expoſitis oſtenderunt, principes civitates in eam ſententiam conſenſiſse: & ſpem item magnam habere, eódem & populum blandimentis ſe inducturos, ut ſe & ſua omnia, quæ ſacra, quæque profana civitatis eſsent, fidei Caroli Q. Hollandorum Comitis & Brabantorum Duci permitterent, ſi ob fidem ſingularem, & recentia & vetera ſua merita, hæc ab ejus munificentia, æqua ac juſta impetrarent. Quorum primum erat, ut

Amorfortiorum legati ad Margaretam Auſtriacam Belgarum Gubernatricem.

Gelrus quare Amorfortiis infeſtus.

Amorfortiorum à Cæſare Carolo poſtulata.

Cæſar, & ejus hæredes principes permitterent, civitatem Amorfortiam juriſdictionem liberam ſuaſque leges habere: ſua item omnia jura prædiorum, urbanorum, clientelaria, agraria illibata eſſe. Paterentur eam gentem denique in ſua priſtina libertate & immunitate eſſe: poſſeſsiones, uſus, conſuetudines patrias, publicas ac privatas, quas ad hunc uſque diem uſurpaſſent, affirmarent. Indiciorum & fori domeſtici, & juris dicendi ratio integra ipſis foret: provocandi ad extremum judicem poteſtas abeſſet. Si per hanc mutationem rerum pop. Amorfortio, vicisvé circà vicinis, Pontifex Rom. aliusvé princeps infeſtus eſſet: tollerent nullo ſuo incommodo omnem eam, componendo diſceptandoque controverſiam. Aut certè, ut ea res ipſis autoritate Pon. Rom. ejusvé unde petenda eſſet, affirmaretur, & quidem nulla pecuniæ ſua noxa. Cæſar nullam pacem, hoc bello, cum Gelro faceret, niſi poſſeſſione fundorum, qui ante bellum juris incolarum Amorfortiæ civitatis fuiſſent: Gelrus pulſus, eos dominis redderet. Vectigal omnino nullum penderent: nullæ pacis conditiones Gelro darentur, niſi Amorfortiorum prædia ac fundi in illis ſimul exprimerentur. Ad hæc bellorum temporibus cum Gelro, Cæſar Amorfortiorum villas, prædia, armis tueretur, incendiis eximeret, à pactis incendiariis vindicaret. Si Ultrajectum & reliquæ civitates ditionis citerioris ſub judicium Burgundionum tranſierint, atque controverſia, aut diſſidium inter eas exoriatur: ibi Cæſar, ejuſque hæres nihil aliud, quàm æquum principem par eſt, aut ultrà præſtabit. Quod ſi idem populus belli calamitatibus, populationibus, incurſionibus hoſtium damnum acipiat, cum armis perinde ut gentem hæreditariam aliam vindicabit. Integrum item erit, itidem ut aliis populis in ejus regni foro jure agere, controverſias judicio diſceptare. Quod ad jus finium de paludibus circa Gojolandiam attinet: ut populus Amorfortius, ejuſque poſteritas & hæredes in earum poſſeſſione & uſucapione maneant, dum judicio victis lis abjudicata ſit. Ab anno XI. rem Ultrajectinam multis inteſtinis factionibus, conjurationibus, ſeditionibus, bellis jactatam & afflictam fuiſſe, liquidò conſtat: unde nominatim bellum, etſi haud magni nominis, perniciosum tamen, Iſelſteinenſe cœpit: capta caſtella, & arces: & inter eas, Termeidenſis. Unde vaſtationes agrorum ortæ: & res Ultrajectina in magnum detrimentum, impenſaſque in bellum factas, & æs alienum dilapſa, ordines hypothecas, oppignorationes pro ſtipendio militari, tabulas uſurarias dederunt. Unas nominatim ſigno impreſſas, C. & V. M. philipporum, & eas quidem trium ordinum factas conſcriptaſque nomine. Et quia Pop. Amorfor. nunquam in hæc certamina aſſenſit, ſemperque obſtitit, id quod nemini non notum eſt, nec ipſi Ultrajectini uſque ad hæc tempora rebus ipſis inficiati ſunt: qui in collatione tributaria ex recenſu agrariorum ædificiorum, villas Amorfortiorum juris, ac bona ſingulis annuis libera reliquerunt, & ut ante ea tempora fuerant, ſtipendiaria eſſe noluerunt. Quare cenſebit Cæſar, neque Amorfortios, neque Amorfortiorum colonos, aut bona, debere teneri ad eos ſumptus factos, unde tabulæ uſurariæ traditæ ſunt equiti mercenario, qui ad id bellum conductus ſtipendium fecerat, ea formula, qua communi ordinum nomine datæ fuerunt. Quoniam autem ea gens nullam materiam conſiliumvé ad hoc bellum præbuit, & portis ſuis obvia benevolentia arma ac copias Cæſaris recepit: ibique jam aliquandiu per hoſpitia ac domos diſtributæ, cum hoſpitibus grandem pecuniam pro victu aliiſque rebus deberent: his prius Cæſar perſolveret ab eo tempore quo civitati præſidio impoſitæ, ipſius majeſtati & epiſcopo inauguratæ fuiſſent. Ad hæc, turmales, qui ibi relinquerentur, ſua pecunia, nullo verò civitatis ſumptu, aleret: & quidem ab eo, quo permiſſu epiſcopi in ipſius ut Holl. Com & Brab. ducis fidem à pop. Amorfortio juratum eſſet. In conditionibus & hæc aſcripta fuerunt.

Vide ſupra fol. 27. Pontanus in Carolo duce Geldriæ fol. 642. lib: XI. Hæda fol. 318. in Freder. Badenſi, Snoyus in Carolo Auſtr. Comite Hollandiæ.

Amiſianum caſtellum dirui petunt Amorsfortii

Caſtellum Amiſianum, quod nuper iterum Gelro ademptum fuit, quia prope Neoecleſiam ſitum, ac Velaviæ vicinum, nimis magnis ſumptibus ad alenda præſidia conſtabit: nec Gelrus antè quieſcet ad occupandos ſuæ ditioni opportunos portus, quàm conſuetis artibus per fraudem illud receperit. Qua ex re non tantum Amorfortia, ejuſque omnis ora maritima, ſed Amſtelrodamum etiam, & civitates circà maritimę Hollandiæ peninſulares, quæ Waterlandia appellantur, cùm incendiis, populationibuſque rurſus vaſtari & exactionibus incendiariis vexari, tum mare jam pacatum, nobis omnibuſque Burgundici nominis mortalibus, intercluſo annonę commercio, excurſionibus & prædationibus infeſtum reddi poſſet.

Altenam funditus deleri petunt Amorsfortii.

Ipſum igitur caſtellum, & alterum item haud procul ab eo diſſitum Altenam funditus delebit: ne unquam hoſtibus ſint aſylum, eové receptum habeant. Iam vero quia per hanc ad Burgundos tranſitionem, civitas Amorfortia immortale odium & inimicitias ſuſcepturà ſempiternas cum Gelro eſt: cumque ipſa ſit cardo omnium regionum Burgundicarum, juncta ho-

ſta hoſtium agris, eorumque terminos ac limites pertingens: neceſſe erit in hanc, præter alias urbes, præcipuè, maximos ſumptus, quotidie ducendis aggeribus, effoſſionibus, ſartis tectis mœniorum conſervandis, excubiis nocturnis habendis, & interdiu cuſtodiis portarum intentè agendis, facere. Eritque ea jam deinceps clavis ac veſtibulum regnorum Burgundicæ gentis. Et quia hæc civitas inopia ærarii his tantis impenſarum oneribus ferendis haudquaquam ſufficit, ejus egeſtatem Cæſaris munificentia annua, & ea quidem tolerabili penſione, ope reliquarum civitatum Hollandicarum levabit: eaque in hunc uſum aſſignabitur, ut regna integra conſerventur. Olim pop. Amorfortius epiſcoporum beneficiis ob certa merita hanc libertatem obtinuit, ne intra ſecundum à civitate miliare in vicis potus coqueretur, ſed intra ejus muros ſolum: ut Cæſar eandem amplificando, propagandoque intra totidem miliaria in Gelri ditione civitati concedat, ubi eam bello devicerit, aut è ſobole quis ſub jus Burgundionum debellatam redegerit. In arce Horſtana nuper fœdè à Gelro ita ruinis deformata, ut nunquam appareat reſtauranda, quatuor ſacerdotia ab epiſcopis Ultrajectinorum majoribus condita fuerunt. Et quia noſtrum collegium munere eccleſiæ gravatum adeò tenue eſt & inops, ut ejus proventus undecunque conflati vix ſenûm librarum in ſingulos annos, ad præparcum victum & ſordidum alimentum ſuppetant: illa huc transferantur his legibus, ne in fraudem poſseſsorum id fiat. Quoniam autem ad hoc uſque tempus civitas Amorfortia Hollandorum comitibus C. ſcuta Gallica in ſingulos annos pependit, à temporibus Gulielmi Bavari Comitis Hollandorum, in renovationem amicitiæ, & beneficii accepti recognitionem. Dedit enim is Comes populo Amorfortio ob ſingularia & merita & fidem, quam bello & benevolentia ei præſtiterant, portoriorum ac vectigalium per omnem ſuam ditionem, immunitatem. Poſtulat itaque æquitatis lex & ratio, ut ſimulac populus Amorfortius exemplo aliarum ſociarum civitatum in Caroli Cæſ. fidem jurarit, itidem ut reliquæ ejus civitates, ac populi, eandem libertatem obtineat: & vectigalium immunis ſit: penſionem nullam amplius in reliquum pendat. Hac remiſsa in perpetuum, concedet pop. Amorfortio hanc inſuper immunitatem, ne ipſi pro ſuis capitibus, próve mercibus, portorium ullum terra maríve pendant in Burgundionum ditione ac terris, quas nunc obtinet Cæſar, aut ſucceſsores obtinebunt. Poſtremo, ut præſes citerioris ditionis prius hæc pacta juramento ſe rata habiturum, ſemper affirmet, quàm pop. Amorfortius obligetur in ejus fidem jurare. Ad hæc, ut legati Cæſaris primo quoque tempore has conditiones ab illius majeſtate comprobatas affirmataſque reddant, ſignoque impreſſas tabellas ſenatui populoque Amorfortio tradant, antequam à ſe jusjurandum exigatur. Adſcriptum quoque fuit ab Amorfortiis, ut quæ viderentur, modo æqua, addere, tollere, mutareque liceret. Exhibitis his conditionibus XI. Cal. Septemb. Amorfort. vocatis, ad ſingula à Cæſaris legatis ſic reſponſum cautumque eſt, ut ea ita rata forent, ſi heroinæ Margaritæ autoritate comprobarentur. Placuit idem & Amorfortiis, ſi domum renunciarent: atque ſenatus, quid cenſeret, conſuleretur. Reſponſum inſuper legatis fuit, ubi Comes Hochſtratanus Ultrajectum veniret, eò ſe per literas & Amorfortios convocaturos: ut de his rebus, ex utrorumque ſententia, pacta conficerentur; facilè tum eos de omnibus, & quidem amicè, conſenſuros. Cæterum ex legatorum ſententia conditiones in hæc ferè verba cum Amorfortiis ita mutatæ ſunt, ſi autoritate Magaritæ comprobarentur: factáque ad ſenatum domum reverſis poteſtas referendi eſt, ſic conſcriptas. Placere Cæſari, ut liberi Amorfortii ſuas leges, ſuaque omnia jura urbanorum prædiorum, viarum, clientelarum cùm cives, tum incolæ, cum juris ditione omni inferæ ditionis habeant: ſimul ut libertate, plebiſcitis, poſſeſſionibus, immunitatibus, conſuetudinibus, uſucapionibus, quibus ante hoc bellum fuerunt, in reliquum utantur, ubi epiſcopi Ultrajectini placito ac juſſu in ejus & ſucceſſorum Ducum Brab. Comitum Holl. utriuſcunque ſexus, fidem jurarunt. Inter ſe jure ac judicio apud judicem loci proprium controverſias, & nuſquam alibi, diſceptanto. Tranſlationis forma ipſis autoritate Pontif. Rom. affirmabitur. Et ſi qua infeſtatio alicunde eam ob cauſam nunc aut in poſterum oboriatur, ea nullo populi Amorsfortii detrimento incommodóve avertetur. Pacem cum Gelro non faciet Cæſar, niſi in ea exprimatur, ut bona, poſſeſſiones, in ejus ditione ſitæ eidem populo reddantur. Faciet & hanc conditionem, ne in pop. incolarumve hujus civitatis prædia, quæ ſub Gelri jure ſunt, gravius vectigal, quàm in ipſius gentis fundos, per omnes paſſim quatuor quaterniones regni imperetur; & id quidem è formula pacti. quod inter epiſcopum & Gelrorum Ducem initum olim extat. Sin diverſum eveniat, jus tuebitur. Si urbs Ultrajectum & alia inferæ ditionis oppida in poteſtatem conceſſerint,

inter-

Amorsfordia regni Burgundici cardo.

Vide Miræum de Collegiis Canonicorum.

Conditiones à Legatis Margaretæ Amorsfortiis præſcriptæ.

ad Margaritam & Comitem Hochſtratanum rejeciſſent, quia liberum mutare, addere, eximere, quæ viderentur, rel ictum eſſet) in diverſam formam ex communi utrorumque ſententia & voluntate, poſtea ſunt confectæ. Cenſuit itaque ſenatus ſtatim, ubi Hochſtratanum Ultrajectum adveniſſe allatum eſſet, aliam legationem ad eum, ut amicum populo Amorfortio, decernendam: cum quo tanquam æquiori ſibi ſuæque civitati, ſermones conferrentur. Atque hæc quidem directa libertatem maturè paciſcendi formula magis ex prudentia Amorfortiorum viſa eſt, quàm mora interpoſita, leges patrias, & immunitates, epiſcopi dementia fretos, amittere: cum reſtituto Ultrajecto, tum aliis oppidis traditis, ipſis quoque ſub Burgundionum imperium, vel reſtitantibus eundum fuiſſet. Et veterum item meritorum in Hollandorum principes fiducia: & quòd neque ad hoc bellum, neque ad alia unquàm conſultores fuiſſent: inſuper innoxii ad epiſcopi ſui & Burgundici ſanguinis gratiam plenius emerendam, in ſocietatem belli cum haud dubio reipub. diſcrimine veniſſent, rectè libertatem ſuam ſibi affirmari debuiſſe arbitrabantur, quæ priorum principum decretis data eſſet. Iuſtius me hercle, quàm iis, qui pulſis epiſcopis, alienos principes in ſocietatem aſciviſſent: & ictum cum illis fœdus amicitiæ, communi numiſmate percuſſo teſtati, immortale odium cum Burgundis ſemper exercuiſſent. Petiverant Amorfortii à Cæſaris legatis Ioannem quendam Campanum, civem ſuum, paulo antè Nerdæ ab equitibus per errorem pro hoſte captum, & XXXIV. Philippis multatum, remitti, quia in hoſtium numero non erat: reſponſum, ſibi curæ fore, ut nullo damno dimitteretur. Queſti adhæc fuerant de Nerdenorum injuria, qui graviori vectigali Amorfortiorum coćto, quàm vernaculo potui impoſito, illam oppido ſuo expellere conarentur. Ad quod reſponſum fuit, brevi Comitem Hochſtrat. Ultrajectum adfuturum: ubi is hanc utriuſque populi cauſam diſceptaret. Ad ultimum, cædem coactus perpetraverat, vim à corpore ſuo repellendo, Rodolphus quidam Gulielmi F. petitum ab Amorfort. ut hujus damnatio ſuſtolleretur. Ad id Cæſariani, ut facinus quemadmodum patratum eſſet, ſcripto Margaritæ exhiberent: ſi ejuſmodi foret, ut remitti poſſet, impetraturos id ipſos laturos. Paſtori Everardo van Rhenler munera in ſingulos annos à Cæſarianis decreta, ob fideliter navatam operam, L. aurei: & Segero Wildæ prætura urbana. Ad pacem qualemcunque faciendam, interea Gelrus in Burgundionum caſtra, ad Florentium, nuncium cum literis occultè mittit: ſatis diu honoris cauſa apud populares obſidionem tractam fuiſſe. Impetrabilior hoc illi ea fuit, quo propter conſanguinitatem minus infeſtum Comitem ſibi habebat hoſtem. Erant in omnibus caſtris in expectatione haud dubia, in dies rurſum oppugnandi oppidi, cum Idibus Auguſti ſubitò mane poſt lucis principium tanta trepidatione ad vaſa conclamaretur, ut ſi hoſtium procella repentè excitata, perturbatione & metu amentes ad effuſam fugam compuliſset. Mercatores, qui caſtra cum luxu precioſarum rerum, & merce omnis generis ad eum uſque diem ſequuti fuerant, cum in re ſubita ſpacium componendi ſarcinas non eſset, multi ne vel à ſuis fugientibus deſerti in hoſtium poteſtatem venirent, vel in poſtremis carperentur, relictis rebus prædę, immiſti palantibus, & inordinatè in fugam effuſis, Buſcoducum avolarunt. Tylani cognito hoſtium diſceſsu, nihil in tali occaſione ſegneſcendum rati, ubi aliquandiu palantes inſtando urgendoque ſequuti fuiſsent, ad diripienda caſtra ſe converterunt, ac direpta incenderunt. Per hos ipſos dies venerunt in Hollandiam bis mille pedites Hiſpani, à Cæſare auxilio ſuis miſſi. Hi, audito ſolutam obſidionem eſse, tum autem & pacem & amicitiam Gelro dandam, à ducibus ſuis per aliquot dies Ultrajecti moratis, in Hiſpanias brevi ſunt reportati. Equites Burgundionum, quorum bona pars Gallogermani erant, per oppida ſunt diſperſi. Decreto inde concilii Burgundici Legatus Laurentius Dublioul ad Ducem pacis ac fœderis faciendi cauſa, quique ab eo jusjurandum exigeret, cum primo autumno mittitur. Erat is vir tanta animi vi, & ingenii ea tempeſtate, ut cum eximia prudentia ad ſummos honores provexiſset. Si jus conſuleres, clarum ac celebre regni oraculum: ſi cauſa peroranda eſset, eloquentiſſimus fuit. Quare ad arduas legationes obeundas ſæpe datum vidimus. Inter ſanciendum fœdus ex compoſito Duci pro dato damno conceſsum, ut integra pace in Giolandiam & vicos Amiſianos cum omni robore populabundus irrueret, & ad mulctam incendiariam cogeret. D CCC. delectæ juventutis pedites in armis habebat: ad hos delectu in agris habendo, biduo abſumpto, M. CC. è Velavia ac Batavia conſcripſit, & CCC. equites. Cum his copiis Non. Septemb. paulo ante exorientem ſolem tranſgreſsus montem, in Amiſianos & Goiolandos incurſionem fecit. *Sulato, qui primus pagus hoſti obvius erat, injecto igni, uſto, reliquis vicis undique metu ne hoſtilia paterentur, ad paciſcendum effu-

Mercatorum fuga ante Tylanos

Tylani castra Burgundionum occupant.

** Bott. Gelrus Goylandiam invadit.*

& invidia exemerint: ut ſunt homines talium, quæ non facilè refelli poſſunt, ſpargendorum artifices. Ubi advertêre illi ſe apud omnes mortales hoc conſilio perpetrandæ pacis invidiam ſibi conciliaſse, pervulgarunt rumorem, literas ex Hiſpaniis ab Imperat. Carolo allatas, ut pax qualiſcunque æterna Gelro daretur, & amicitia: ſi fœdus ſuum atque ſocietatem Gallo renunciare vellet. Pacem petiiſse Gelrum, cujus æquas pariter ac tolerabiles conditiones haud eſſet aſpernaturus: quare non eſſe ut acerbius in eum ſæviretur. His ipſis diebus, corpora canonicorum, quos ſaccis epiſcopus inſutos in Rhenum demerſerat, diverſis Leccæ ripis, ſed modico inter ſe intervallo appulſa hæſerunt. Corpus M. Godefridi Cunretorhi inter Lexmundam & Viennam inventum, Viennæ magnifico funere elatum, ſepultumque in templo fuit: monumentumque ibi conditum. Antonii Vennodii verò, paulo ab eo loco infra, in inſulam, vadi violentia ejectum eſt; ac in vico Jaerſfeltio in cœmeterio nullo honore ſepulturæ contumulatur. Animis hominum jam hac fama à ſuſpicione talium, ut dixi, conſiliorum averſis: indictus concilii dies aderat. Convenerunt frequentes Gurcomium principes, & Gelri legati: ac hi non cum liberis mandatis ſanciendi, niſi ex ducis autoritate. Burgundicæ legationis* principes erãt, Com. Florent. Com. Hochſtrat. Archiepiſcopus Panormitanus, Laurētius Dublioul. A Gelro legati miſſi venerunt, Henricus Groſſius, præfectus Tylanus, N. Colletus, M. Henricus Kieſpenningus. Ab his ita fœdus inter ambos principes conſcriptum eſt, ut ratum haberetur, ſi id Gelrus authoritate ſua confirmaret, eſſetque integrum, mutare, addere, tollere quæ videretur. Quare cum in multa pacis leges haud convenirent, ſubinde Arenacum legatus Gelrus ad Ducis authoritatem conſulendam ultro citroque tamdiu profectus eſt, dum de omnibus inter ipſos convenit. Quamvis factæ pacis conditiones adeò in occulto ſupprimebantur, ut nullis civitatibus, quantumvis & opibus præpotens eſsent, & celebritate eminerent, earum omnium exempla petentibus fierent, conditionum tamen quædam capita è reliquis excerpta, à Comit. Hochſtrat. & à Laurentio Dublioul & archigramateo ſubſcripta, Amorſortiam ad ſenatum in hæc verba ferè miſſa ſunt:

Canonicorũ demerſorum cadavera reperta.

** Ioannes Carõdiletus.*

1528. v. *Octobris pax facta cum Geldrio.*

Ut captivi, qui adhuc in cuſtodiis eſſent, religioſi profanique nominis, captivi hoc bello, utrinque dimitterentur: liberi hi à multtis, exactionibus, pactis poſt XX. menſis Octob. diem initis, ſtatim ſunto: pro victu tolerabile precium ſolum numeranto. Obſides ſponſores in hoc bello dati, pacta incendiaria, & ſi qua pecunia pacta debentur, ut pacati eſſent, utrinque eo jure, quo ante bellum fuerunt, deinceps ſunto: illi ſponſione liberantor: hæc remittuntor: tabulæ item & obligationes inde datæ redduntor: iis tamen legibus, uti obſides id quod pro victu debent, ſolvant. Adhuc in fœdere continetur, ut clientes, officia, cives, centuriones, eques, pedes, mercatores, homines denique utriuſque nominis, conditionis ac gentis cujuſcunque, qui ab hominibus Cæſarianarum Gelrarumve partium aut epiſcopi retenti fuerunt hoc bello, ita reddantur, ut domum, poſſeſſiones, redditus, & quæcunque in rutis & cæſis non ſunt, intraque cujuſcunque regni fines continentur, quemadmodum poſt evulgatam pacem ſunt inventuri, ſibi perinde eoque jure uſurpent, quo ante bellum uſurparunt. Quod ad uſumfructum verò eorum, & proventus exactos: quod de his prioribus decretis ad fœderis hujus promulgationem ab inchoato uſque bello, principes, eorumve adminiſtri cenſuerunt, id firmum ratumque eſto: adverſus quod, jure agendi poteſtas nulli conceditor: neu contra eos, quibus permiſſa res ea fuit, litem intendendi jus dator. Quarum penſio-

Legatus Cæſaris inauguratur apud Amorfortios.

penſionum, reddituum, proventuum, fructuum ex ædium, agrorum, fundorum locationibus, cujuſve uſuraria pecuniæ dies perſolvenda ante evulgatam publicè hanc pacem exivit, eorum jus penes hos eſto, quibus principum, eorumve præfectorum adminiſtrorumve beneficio in bello conceſſa fuerunt. In ejuſdem fœderis legibus aſcriptum fuit: uti ruta, cæſaque, ante pacis evulgatæ diem nondum loco mota, ſtatim eorum juris ſint, ad quos ædium fundorumve dominia pertinerent. Exules Ultrajectini ac profugi, utriuſque nominis, belli hujus, & civilis tumultus temporibus pulſi, ante certam diem, hoc eſt Cal. April. in urbem ne redeunto, neve iiſdem fundos uſurpandi, aut poſſeſſionibus ſuis ante eum diem utendi jus eſto. Intra urbem ne verſantor, antequàm jusjurandum, ab urbis præfecto exactum, Carolo Cæſ. præſtiterint. Inde ædes, ædificiaque, uti tum erunt, uſurpanto. Idem de exulibus Sypollanis decretum eſt, ne ante Cal. Janu. in civitatem redeant: atque ad formulam jurejurando præſtito, jus civitatis inde iis reſtituatur. Ne clientes, cives aliorum, princeps alius, eorumve agros bonaque, quæ in ruris tuſis non habentur, deinceps gravioribus vectigalium conſtitutionibus, tributariis largitionibus, quàm ſuos & ſuorum bona intra regni ſui fines onerato. Quo jure, quave libertate, quibuſve legibus alii ſub aliorum principum ditione ante bellum fuerunt, iiſdem rectè deinceps utuntor. Clientibus, civibus, populis, mortalibus denique omnibus utriuſq. nominis & conditionis, aliis per aliorum principum fines eundi commeandiq. terra, mari, fluminibus, manendiq. item jus eſto. Priſtina hodæporia, portoria, vectigalia, mercibus, negotiatoribuſq. manento: ea ne augentor: merces negociatoreſve ne retinento: aliis per aliorum regna pacatum iter eſto. Ab his violandis fraus abeſto. Nullæ tabularum ſpecioſæ offuciæ prætextuſve inuſitati juris, ad id infirmandum, valeant. Cujuſmodi ſunt lites, actiones, ſententiæ in bello ita latæ, ut eo perpetrato, perſequēdi jus poteſtas eſſet. quæ in hac pace abolentur. Huc item ſpectat tabulæ militarium equeſtriumve actionum, ſeu obligationum de alendis cohortiū ducibus, præfectiſve equitum ab ipſis principibus, eorumve præfectis non ſolum in hoc bello datæ, ſed etiam quæ aliis bellorum temporibus conceſſæ ſunt. Controverſiæ quoque per ea tempora ortæ ne impediunto. Quibus verò ejuſmodi ſunt tabulæ, obligationeſvè, iis jus ſuum perſequendi, contra eos, à quibus illas acceperunt, poteſtas eſto: ac cum ipſis jure agunto: eamque controverſiam jure ac judicio illic ubi degunt diſceptanto. Quam quis privatim pecuniam debet, ejus exactio eſto: ipſeque debitor retinetor. Poſitum ſuper hac inter condi-

diones

ditiones fuit: ne Cæſar, Duxve, eorumve præfecti, alii contra aliorum clientes ac cives, in fraudem, tabulas pernicioſas immunitatum libertatiſve ad gratiam concedant. Liberum tamen cuique inter ſuos, quæ videbuntur, ſtatuendi jus, integrumque erit, hac in re: præcipue, ſi rite judiciorum ratione & cæremoniis exactis, (quæ præcedere debent) jus cui negatum fuerit. Quod ad XVI. *milia aureorum, quos Dux Gelrus hoc bello ordinibus Ultrajectinis mutuo dedit, ex pacto de hypothecis decedendi agrorum ſub ejus ditione, cum tabulis ſigno ſuo impreſſis tradito: in hoc convenit, ut illi judicio contra hos ac lege diſceptandi jus ſit. De uſura autem pecuniarum, quæ debentur, ſic item convenit: uti iis, à quibus ordines pecuniam accepêre ſub oppignoratione agrorum eorum, qui intra Gelri fines ſunt, itidem jus perſequendi copia permittatur. Quibus cum, ipſis principibus, in gratiam reconciliatis, recte conveniat, ſinguli principes, ſuos ſanguine affinitateve junctos dicunto: & quidem à promulgatione perpetratæ pacis intra menſem ſecundum. Ea de re intra ſecundum menſem poſt, dicti à ſuis quiq; principibus tabulas ſignis impreſſas, producunto. Pax, ſtatim ubi perpetrata erit, in cardinibus horum principum uniuſcujuſque regnorum intra tertium diem: aut ad ſummum, poſt quintum inſequentem, intra omnium fines regnorum, promulgator.*

Affirmarat Laurentius ſua manu infra, in has fermè leges, fœdus conſcriptum. Reliquas verò quæ regnum Gelriæ attingebant, ſcripto non evulgarunt. Serebant tamen rumores, ii qui primas in facienda pace obtinere videbantur, earum hanc ferè ſummam fuiſſe:

Uti Gallo fœdus & amicitiam renunciaret Gelrus: nulla ei auxilia ad bellum mitteret. Cæſari & ejus hæredibus Comit. & Duc. jureſurando fidem ſuam obſtringeret. Cæſar viciſſim ex oppidis Gelriæ, hoc bello ademptis, præſidia deduceret, eaq; reſtitueret. Dux ditionem Gelriæ & Zutpha. ſatrapiã fide à Cæſare ut Duce Brab. & Comit. Holl. obtineret. ejuſq; hæredes, ex legitimo matrimonio virilis ſtirpis. Quo tempore v. virilis ſoboles è connubio deficeret, regnorũ extemplò jus hæreditariũ, ad Duc. Brab. & Com. Holl. eorumq; poſteritatem ſine fraude perveniret. Groningam, & præſidium Coverdam, earumq; fines in Druentonibus, quoad viveret, in ſua ditione haberet: poſt ejus vero deceſſum, Burgundici juris forent. Mortuo Duce ſine virili ſobole, fœmineam ſtirpem relictam Princeps Burgundionum in regiam ſuam reciperet: eamq; pro dignitate in ſummo honore habitam, eductamq; liberaliter, nubilem cum dote magnifica pro ſanguinis imaginibus elocaret. Ne Daventrienſ. ob contumeliam Libræ, in medio foro ſe vivo Iſelam ponte jungerent.

Legati Burgundionum jurarunt in hoc fœdus, placuitque primo quoque tempore mitti legatum Arnimiam, qui ab ipſo Duce jusjurandum exigeret. Profectus ejus rei gratia eſt Laurentius Dublioul ſimul ut cum eo ageret de legatis Mechliniam mittendis, uti fœdus autoritate Margaretæ comprobaretur, de legatis ad Ducem mittendis, placuit: exactio verò jurisjurandi in aliud tempus eſt rejecta. Addicta Duci equitum claſſis, quoad viveret, ad dignitatem ſuam tuendam, (continet enim trecentos equites) quam Burgundus ſuo ſtipendio aleret: & penſio magnifica. Quarum neutra tamen ad exitum vitæ conditio illi ſervata eſt. Pax interim perpetua tertio nonas Octob. Gorcomi primum, ac deinde intra alios aliorum principum regnorum fines promulgatur. Iidem fermè legati, qui paci faciendæ ab Duce dati fuerant, Mechliniam profecti ſunt, Martinus Roſſemus, M. Henricus Kieſpenningus, D. Erculeus Groſſius. Hi cũ Cæſaris legatis, Com. Hochſt. Com. Burg. G. Schenkio, ubi Mechliniam venere à Margarita honorificè in hoſpitium aſſignatum deduci juſſi. Brevi pòſt, quàm urbem ingreſſi eſſent, in ædem D. Rumoldi cum ſenatu Heroinæ frequenti introducti ſunt: ubi ſacramenti religione ac ſynaxeos interpoſita, in fœdus, Ducis juſſu ac nomine iterum jurarunt. Reducti hac peracta ceremonia inde ſunt in hoſpitium. Et lautia ipſis decreta eſt: cujus epuli magnificentia quo celebrior eſſet, nobiliſſimi quique ex aula Burgundica, per ſpeciem gratulationis illò frequentes convenerunt. Reſponſum per hos legatis à Margarita: rectè legatos ſuos feciſſe, quod Duci pacem dediſſent: & quæcunque illi honori forent, ipſamque pacem ſe & comprobare & laudare. Dona inde legatis in ſingulos pateram argenteam, caroleis aureis onuſtam dari juſſit: ac liberos immuneſque ex hoſpitio domum remigrare. Immunes & Antverpiæ eſſe juſſi.

Pace ad iſtum modum cum Gelro perpetrata, animi principum Burgundorum ad peragendũ quod reliquum erat, cum Ordinibus Ultrajectinis de tranſlatione ditionis primo quoque tempore, ſtatim inclinati ſunt. Mittuntur ad id exigendum Ultraject. Com. Hoch. & Com. Bur. Et epiſcopus aſſenſu ordinum in curia magna baſilicæ D. Martini, XII. Cal. Novemb. jus epiſcopatus Duc. Brab. & Com. Holl. tradidit: cum D CCCC & XVI. plus annos, res ampliſſimæ ditionis, in varia ejus gentis fortuna, belli & domi ab epiſcopis adminiſtrata eſſet. Non hic diſputo, utiliter ne id, fato neſcio quo acciderit, an cum florentis regni detrimento: Illud profectò, quod omnibus mortalibus in confeſſo eſt, affirmare haud verear: ditionem Ultrajectinam, poſtquàm in provinciæ formam redacta eſt, tot antè parta decora, omnemque priſtinam gloriam non amiſiſſe modo, verumetiam exuiſſe ſuam libertatem. Nam antea quamdiu ſub epiſcopis vivebant, nulli obnoxii, ſuis domi legibus utebantur: democratia annuo imperio cum conſulari poteſtate finiri. Domi reſpub. à ſenatu: publica ditionis negotia à tribus ordinibus, quorum caput religio erat, adminiſtrari. Immunes ab omnibus oneribus, præter vectigalia in potum & frumentum, haberi. Epiſcopis in civitates nullum jus eſſe: ſolum ſuburbanarum rerum curam habere. Interdum ducem belli eſſe, ſed non ſine Ordinum decreto: nec leges, ut in civitatibus ingenuis, abſque rogatione populi condi: nullum unquàm vectigal in capita civium conſtitui. Epiſcopo largitionem agrariam ſemiſſem in ſingula jugera petenti, pernegare. At poſtquàm poſſeſſio utriuſque ditionis epiſcopis & ordinibus per iſtum modum adempta, ſub Burgundorum jus redacta eſt, veluti enervata, nihil priſtini ſplendoris retinuit. Ut alia omittantur, in quibus à ſua ingenuitate degeneravit. Jacent imaginibus illuſtres: vehuntur, utinam novi homines tantum, ac non Gigantum fratres. Illud tamen commodi ſequutum conſtat, ut nihil certè aliud: quòd populo per libertatem nimiam domeſticis ſeditionibus in omnem rabiem diſſolvi conſueto, licentia movendi inteſtinum malum in reliquum cohercita ſit. Hanc ob cauſam dubium, lætandum, gratulandumque ne, an ob illas dolendum fuit: certè epiſcopum dementiæ ſuæ pœnituiſſe poſtea, certa argumenta habeo. Doreſtato diſceſſurus, cum in ſuperam Germaniam iter rurſum adornaret, ſæpe apud familiares in lachrymas effuſus, paucorum, quos fidiſſimos ſibi crediderat, & conſilio & verborum diſerto lenocinio ſe epiſcopatu excidiſſe, querebatur: diras in eorum capita execrans, ut ipſi aliquando perfidiæ ſuæ ultrices furias invenirent. Intellexit tum, demum hos ſibi & epiſcopatui fatales conſultores datos fuiſſe. Ut jam hujus mutationis regni memoria apud poſteritatem extet, operæpretium fecero, ſi quibus verbis eo die tranſlatio ditionis, in frequenti ordinum & principum conventu peracta fuit, literis prodam. Non totidem, quot in Germanorum lingua vocibus (nam id riſum juxtà & faſtidium provocaret) me hercle: ſed quantum Latina puritas, excluſa nauſea pro noſtra facultate feret, ſententiam reddam: cujus quidem hic tenor, ſicuti ego accepi, fermè fuit.

Ultrajectinares quot annos ab Epiſcopis adminiſtrata.

Henricus quondam Epiſcopus Ultraject. dementiæ ſuæ pœnitunt.

Vide Franc. Heraum Ultrajectinũ in annal. fol. 577. Huterum lib. 9. fol. 441 rerum Auſtriacarum.

Henricus Bavarus epiſco. Ultrajec. iis quibus hæc olim cognoſcendi poteſtas fiet. Carolus Gelrorum Dux majores noſtros Ultrajectinorum epiſcopos bellis gravibus, præcipue Fredericum Badium, nulla juſta de cauſa armis ſemper afflixit. Cujus temporibus Oldenſaliam nobis ultra Iſelam non hoſtiliter, citra directam belli denunciationem ſolum ademit, ſed per latrocinii ſpeciem, cum fœda clade incautum oppreſſit. Quo bello Tranſiſelanorum agri populationibus incendiiſque pervaſtati, prædationibus, pactis incendiariis, calamitatibuſque aliis pulſis poſſeſſoribus afflicti ac vexati fuerunt. Duravit autem hæc miſeria temporis, dũ epiſcopus magnis ſuis ſumptibus eam rurſum vi captam huic eccleſiæ reſtituit. Badio ſucceſſit Philippus Burgundus, quem ego ſequutus fui. Huic Suollam abſtulit dux: ademit oppidum præſidiumque Coverdam, Dipenheimam, & agros Druentonum, præſidiũ Lagam. Multa ſuper hæc præſidia & caſtella in agris Tranſiſelanis, cum inſigni eorum & detrimento & ſtrage & ruina. Tractum id bellum fuit cum diuturnum, tum atrox, uſque ad Philippi mortem. In hujus jam mortui locum inde ego ſuffectus, ubi epiſcopatum per manus accepi, ditionem Tranſiſelanam belli terroribus ardentem adhuc offendi, & motibus & excurſionibus infeſtis æſtuantem. In hæc ego epiſcopatus mei illapſus exordia tragœdiæ, pacem illico, ad vindicandam ab excidio gentem Tranſiſelanam, cum Gelro, per epiſcopum Trevirenſem, belli paciſque diſceptatorem, feci, ac fœdus adjunxi. Et convenit de pace inter nos ita, ut pro redditis, quas arces, oppida, præſidia, eccleſiæ Ultrajectinæ ablata, teneret, Genemuda, Laga, aliiſque caſtellis, L. aureorum milia renumerarem. In quibus conditionibus expreſſe item additum fuit, ut Dux oppidum arcemque Coverdam cum Druentonum agris, oppidum item & præſidium Dipenheimam, à nobis, donec viveret, his legibus in fiducia poſſideret, ut eorum & finium circà jus rurſus ad ditionem eccleſiæ verteretur, totidem milibus tum reſcriptis, ſi ſtirpem è matrimonio hæredem decedens nullam relinqueret. Per hæc ſpes prope indubitata nos tenebat, ſyncera fide in pace perpetua noſtrum populum per Gelrum fore. Sed quam nos noſtra de eo fefellit ſpes & exiſtimatio, vel ipſa res ſtatim coarguit. Præter inviolabilem fœderis religionem, cum diutius ab armis & ſuis conſuetis artibus, quieſcere non poſſet: nullis juſtis de cauſis, citra directam denunciationem ullam belli, quo gentium jus violatur, rurſum impulſoribus taliũ artificibus quibuſdam è populo Ultraject. anno XXVII. *occulta fraude inſtructus, Ultrajectum invaſit. Mox Haſſaliam & nonnulla caſtella alia in Tranſiſelanis*

Tranſlatiõ temporalitatis Vltrajectini epiſcopatus ad Burgundos & ejus exemplar.

Cum his titulis & multis encomiis Lib. Paſcualis, Carthuſianus Carolo duci inſcripſit Dionyſii Carthuſ. commentaria in B. Pauli epiſtola.

pulo & concilio noſtro. Horum conſilio & juſſu, ubi deliberatum fuit ſatis, horum (inquam) autoritate, privata mea publicaque poſterorum epiſcoporum vice, urbem Ultrajectum oppidáque omnia, quantumque præſidiorum & caſtellorum tota regione eſt, impedimenta eorum, quæque bona huc pertinent, jura omnia, redditus, agros, campos, montes, ſylvas, flumina, quantum profanæ ditionis tota regione eſt, eorum jus in ditionem imperiumque Caroli Caſ. & hæredum Duc. Brab. Com. Holl. utriuſque ſtirpis trado. His, perinde uti aliis prædiis, poſſeßionibus, per manus à majoribus acceptis, quæ profani juris tantum ſunt, utantur. Quare quantum civitatum, præſidiorum, præfectorum, clientum eſt: quantum nobilium hominum, & humili loco natorum (quod ad profanam ditionem) qui nobis obnoxii fuerunt, ac religione obſtricti, eos vinculo ac religione fidei jurisjurandique exolvo: & his quidem legibus, ut in Caroli Cæſaris fidem ſucceſſorumque Ducū & Comit. jurent. Ceßimus autem abſente Cæſare epiſcopatus poſſeßione apud Comitem Hochſtratanum Antonium Lalanum legatum ad id Ultrajectum miſſum: id quod tabulis ipſe reſolutis, ejus ſigno Mechliniæ impreßis, traditiſque VI. Id. Septemb. hujus anni, edocuit: teſtatuſque id, ſe cum liberis mandatis Cæſaris juſſu veniſſe, manu ſcribæ eſt. Infrà in margine enim implicata ſubſcriptum fuit, Laurentius Dublioul. Unde liquet, eum jus ditionis, Cæſaris & Ducis Comitiſque Braban. & Hollan. hæredum nomine accepiſſe. Placet itaque, ut civitates & caſtella, mortales item utriuſq; nominis infera ditionis Ultrajec publicè privatimque in ditionem imperiumq; Caroli Caſ. ea qua diximus forma, concedant: fidei religione & jurisjurandi ei ſe obſtringant: obedientes imperio, fideleſque ad officia exequenda præſtent. Relinquetur mihi & poſteris epiſcopis integra, quà nomen epiſcopatus Ultrajectini patet, juriſdictio eccleſiaſtica. ÆDes item epiſcopis Ultraject. propria intra urbis ipſius muros in perpetuum ſervantor. XIII. Cal. Novemb.

Eo tempore deſiit S. Martinus Patronus diœceſis in Inſignibus Civitatis eſſigiari.

Cum hac tranſlationis forma brevi pòſt Ioannes Slacheccius, iposteà à Cæſare Archidiaconus urbis ob id factus, Romam profectus eſt: uti ea ab epiſcopo & ordinibus facta, pontificis Romani autoritate confirmarentur. Peracta itaque non paulo pluribus verbis quidem, ſed in hanc planè ſententiam, epiſcopatus traditione, è curia epiſcopus & Hochſtratanus baſilicam D. Martini aſcendêre. Hos ſequuta concio eſt omnium ordinum. Hic ſpecioſus ultimus dies Ultrajecti Henrico Palatino in ſpeciem illuxit, ſed ſugillationis reprehenſioniſque tacitæ plenus: poſt quem, epiſcopi inde & nomine & dignitate exutus, abitum fugamque in patriam mœſtus, deſerta tædio urbe, paravit. Solenni hic precationis carmine, quod inaugurationibus principum cani ſolet, peracto Hochſtratus omnium ordinum mortalibus ſtipatus, honorificè in hoſpitium deducitur. Poſtero die populus tota urbe in concionem advocatus, in Cæſaris fidem juravit: datumque è more viciſſim congiarum eſt. *Hic dies deinceps quotannis celebratior favore hominum populariſque plauſu propè habitus eſt, quàm ille, quo urbs Danorum procella deformata, ab Henrico Imp. ob merita Balderici Clivenſis, mœnibus rurſum

Eam bullam in ſequentibus repræſentabimus.

Bulla cōfirmationis Tranſlationis temporalitatis à Clemente VII. data Romæ ad S. Petrum anno 1529. 13. Cal. Septem. Pontific. an. ſexto.

**Vide Ordinantiam civitatis à Carolo V. decretam anno 1555. Rubricâ primâ, articulo XXVI.*

Ultrajectũ & alia oppida inferæ ditionis exortatur: in eo certamine Cæſar, ejuſque poſteri hæredes non ultrà ſe immiſcebunt, alioſvé quam integros incorruptoſque principes in populum par eſt & æquum gerere, præſtabunt. Si quo tempore idem populus damnum acceperint, prædationibuſvé evaſtati fuerint: armis eos perinde ut alios ſuos populos Cæſar defendet. Ius item erit volentibus, in ſuis cauſis per regna Burgundici nominis judicio diſceptare, itidem uti aliis ejuſdem populis.

Multis annis, præcipuè vero ab XI. multi graves motus, diſſidia, ſeditiones inteſtinæ, ſeceſſiones, bella in urbe Ultraject. fuerant: in primis autem Iſelſteinenſe. Capta item caſtella & præſidia, ut Meidenſe, & alia nonnulla, quibus ditionem inferam populationibus & ruinis evaſtarant. Quibus de cauſis Ultrajectina res in magnum detrimentum, pernicioſum malum, impenſas, ſumptus intolerabiles, æs alienum grande defluxerat: unde pleriſque mortalibus obnoxii, hypothecas, tabulaſque equeſtres, & diverſas præterea tabulas, præſertim unas illas de C. & V.M. philipporum in uſuram redimibilem communi omnium ordinum vice ſigno impreſſas dediſſent. Hujuſmodi conatibus ac conſiliis quia Amorfortii ſemper adverſati fuerant, neque aſſenſu ſuo ea approbarant, id quod apud omnes mortales in ea ditione liquidò conſtabat: ſed ne ipſi Ultrajectini quidem ad eam uſque diem re ipſa refellerant. nam hi quotannis in conſtitutione tributaria in domos ruſticanes, in exactionibus item ſtipendiariis aliis, Amorfortiorum prædia, villas, & agros, libera reliquerant. Petiverunt Amorfortii, ut Cæſaris judicio, hujuſmodi onera, debita, impenſæ, tabulæ equeſtres, & ſi quæ aliæ omnium ordinũ communi nomine in creditorum manus obſignatæ exiviſſent, nihil incolas civitatis Amorfortiæ, eorumvé vel bona vel agricolas obligare cenſerentur. De quibus ita decerni placuit.

Non permittet Cæſar, (quod ad hæc aliaque debita ſine conſenſu pop. Amorfortii conflata: quibuſvé nullo obſignationis ſuæ teſtimonio aſſenſerit, ſe devinxeritvé) ut vectigal tributumvé ullum in agros, fundos, villaſvé pop. Amorfortii, cauſa inaudita, lataque nondum ſententia, conſtituatur. Sed ne incæptetur quidem res qua, quæ ipſis detrimento ſit, niſi ex juris formula: aut voluntate permiſſuvé ejuſdem pop. Amorfortii. Cavebitur inde in poſterum, ne iterum pullulet, ſed uti hæc controverſia in univerſum dirimatur. Placuit quoque, ſi fortè bellum (quod Deus avertat) rurſum foret poſteris temporibus, ut Cæſar intra civitatem ſuo ſumptu præſidia armata equitum claſſiariorum, quibus tum ad ejus cuſtodiam opus fuerit, habeat, alatque: uti plebes incolæque impenſarum immunes ſerventur: veluti à Cæſare & epiſcopo, bello adverſus Gelrorum Ducem proximo factitatum fuit.

Quod ad cocturæ cereviſiariæ jus & libertatem ab epiſcopis acceptam, intra ſecundum miliare à civitate: uti eadem libertas intra totidem miliaria in Gelri ditione à civitate concederetur, ubi jam Cæſar in ſuam poteſtatem redegiſſet: ita fidem pepigit.

Civitas Amorfortia, quoniam aliquanta parte à negotiatione & mercimonio coctura cereviſiaria celebritatem ſuam nundinationemque habet, permittet Cæſar, ne quis intra ſeſquimilium à civitate cereviſiam coquat, Amorsfortiæ celebrita & mundinatio unde.

coquat, ultrà in ditione Gelria, ubi eam ſui imperii fecerit, juxtà, ac cis in infera regione. Excipientur, ſi qui hac vetuſtiorem immunitatem habeant. Interim ut liberum ſit volentibus, & jus, familia ſua cuique citra nundinationem, coquendi.

Petentibus, ut præfectus, quique in poſterum res Ultrajectinas inferæ ditionis adminiſtraturus eſſet, antè in has leges juraret, quàm pop. Amorfortius ad jusjurandum, eumque recipiendum, teneretur: neve ad jurandum in Cæſaris fidem prius obligaretur, quàm per legatos Burgundionum hæc pacta Cæſaris auctoritate confirmata, tabulæque conſignatæ, juſta forma traditæ eſſent: ita fide ſancitum eſt.

Simulatque cum Amorfortiis Cæſari convenerit, juſta forma tabulas ſigno ſuo impreſſas illis ipſis tradet. Erit & curæ, uti rata ſerventur pop. Amorfortio: mandabitque præfectis & rerum ſuarum curatoribus, ut earum pacta exequantur, & illibata habeant: denique operam, ut inviolata teneantur. Promittit Hochſtratus his ſuis tabulis pop. Amorfortio apertas tabulas à Cæſare juſta forma intra menſem ſequentem. Quod quidem ne pro vano habeatur, hiſce ſubſcripſit, ſignumque ſuum impreſſit, v. Cal. Novem. anno XXVIII. *ſupra* M. D. *Supplices petunt Amorfortii hæc ſibi auctoritate Cæſaris affirmari. Hæc ego & vice hæredum meorum Ducum, Comitum, Brab. Holl. principum urbis Ultraject. civitatiſque Amorfor. aliorumque oppidorum ditionis Ultrajectinæ, præparato conſilio præfecti noſtri & legati inſtructus, ob merita, pro ſingulari fide item erga epiſcopos ſuos majores, inſuper propter honores legato meo inaugurationis die habitos, populo Amorfortio ita comprobo, ut iiſdem præparata conſultatione Præfecta regnorum meorum citeriorum amitæ meæ, legatique priore decreto data ſunt. Quare judiciorum præſidibus, præfectis, libellorum magiſtris, mortalibus omnibus à conſiliis noſtris per Hollandiam, Zelandiam, ditionemque Ultrajectinam, prætori civitatis Amorfort. impero, ut in quiete pop. Amorfort. his legibus, hacque libertate, auctoritate mea affirmatis, uti permittant: & ea quidem forma ac tenore, quo hic poſita ſunt. Nemo contrà ito, adverſumve facito: neve ipſi contra fieri committunto. Sic enim mihi placet. Mechlin. pridie Non. Novem. ejuſdem anni.*

Amorfortiis conditiones datæ violantur.

Hæc tametſi ad hunc maximè modum Cæſaris juſſu rata eſſe in perpetuum pop. Amorfortio ex fœdere debuiſſent; noſtra ſtatim memoria tamen pleraque contra fas & æquum Ultrajectinis impulſoribus, ab hominibus callidis magis & acutis in interpretando jure, quàm doctis aut piis, quos parum fœdera tenere videbantur, contempto principis decreto violari cœpere. Ut alia omittantur, in pacto tradendi ſe ſub jus Burgundicum illud fuit præcipuum.

Non permiſſurum Cæſarem, ut ob æs alienum ab Ultrajectinis bello Iſelſteinenſi contractum, aliamve debitam pecuniam ſine Amorfortiorum conſenſu conſignatione ve conflatam, in eorum agros, fundos, prædia, villas, cauſa indicta, ac late nondum ſententia, vectigal conſtitueretur.

In

in hoc fœdere cum ſimpliciter ſit poſitum, citra temporis deſignati circumſcriptionem, expreſſaque libertas non modò incolarum civitatis, ſed & agricolarum, qui fundum Amorfortii juris colerent: poſteà exorti ſunt, qui temporum non tantùm & annorum metam finiverunt, ſed hominum etiam perſonarumque rationes circumciderunt, & poſſeſſionibus intra anguſtias quaſdam conſtrictis, tantum interpretando declarandoque fœdus reliquerunt, quantum ipſis viſum fuit. Quantum fundorum ante annum xxvIII. juris Amorfortii fuiſſet, ſolum in fœdere haberetur liberum: qui verò ab eo connubiorum affinitatibus è ſociis civitatibus accederent, vectigales communi cum aliarum gentium ejuſdem ditionis agris ſervitute, deinceps forent. Quod quidem ne dicam quàm contra libertatis legem, ſed quàm parum æquum ſit, vel hoc unum coarguerit. Cum enim affinitatis conjunctione per connubia cum ſociis civitatibus, ſæpe aliò homines demigrent, agrorum, qui ad eam uſque diem liberi fuiſſent, poſſeſſiones per commigrationem libertatem priſtinam exuere ſimul neceſſe eſſet. Si qui accederent, quique aliò decederent, ſtipendiarii forent: quantum ad ultimum de ea libertate reliquum Amorfortiis fieret? Hac interpretatione ex ipſorum commodo & bono fœdere circumciſo à liberis poſſeſſoribus ad eorum agricolas, tanquam de bove ad aſinum deſcenſum eſt: ut expreſſa confeſſione libertatis dominiorum in litem traheretur, utrum ad contribuendum dimidium, agrorum liberorum cultores tenerentur. Aliam quæſtionem parum directam ea lis ſecum, ut anſam anſa traxit: num civis qui à cive liberum agrum conduceret, in dimidium ſtipendiarius eſſet. Negatum hinc, affirmatum illinc, non ſine acri certamine eſt: reſq; judicio diſceptari cœpta. Poſtremò in legibus non fuit expreſſum, ut ad conferendum claudendis fluminibus, abigendóve è paſcuis per exactores pecore, cogerentur Amorfortii, id quod poſtea fuit factitatum: ſed ne quid in hac controverſia inceptaretur quidem, niſi jure, aut voluntate permiſſuvè Amorfortiorum: ſimul uti ea res integra tam diu ſervaretur, dum judicium ſententiis finita eſſet. Dum ea Ultrajecti, à quibus divertit oratio, conficiuntur: oppida in Gelria à Burgundis bello capta, deductis præſidiis Duci redduntur. Fœdere Ultrajecti cum pop. Amorfortio peracto, promiſſum legatis, datis in fidem tabulis Comitis ſigno impreſſis, Cæſarem intra menſem ſequentem de pacto fœdere cum diſerta omnium eorum amplificatione novas traditurum. Petentibus poſtero die ut domum iſta renunciarent, poteſtas facta eſt. Amorfortiam reverſi legati, extemplò veterem & novum ſenatum & populum convocarunt. Lectæ fœderis leges ex ſententia Hochſtrati & v. legatorum conſcriptæ, tolerabiles & æquæ omnibus ſunt viſæ. Habitæ legatis gratiæ inde ſunt, quod fidelem operam pro libertate conſervanda præſtitiſſent: placuitque ſenatui, ut communi decreto, Ioannes Soſius, Segerus Wilda, Petrus Hardeſeldius, legati Ultrajectum ad legatum Cæſaris redirent, renunciaturi, ſenatui populoque Amorfortio conditiones placere: utque ei gratias agerent, quod ſe benigniter non audiſſet modò, verùmetiam cum ingenti favore omnia penè ſua poſtulata rata eſſe juſſiſſet. Quare Amorfortios viciſſim obnixè operam daturos, ne fide ab ullis, non tantum civitatibus ſociis, ſed gentibus erga principem ſuperarentur. Hac legatione Ultrajectum decreta, ab Hochſtratum venerunt. His reſponſum, ut quando nihil ſupereſſet amplius, domum redirent, ſe paucis diebus inaugurationis ergò Amorfortiam venturum. Tertio mox Non. Novem. cum C. equitibus eò venit: in civitatem ingenti gaudio ab omnis ordinis mortalibus deductus, cum ſolenni precationis carmine templi S. Georgii tutelaris, ſeptus religione & ſenatu, effuſaque ad ſpectandum triumphi ſpeciem plebe, recipitur. Sequenti die in curiam, quò ſenatus & prioris anni Conſules convocati erant, agmine nobilium ſeptus venit. Ibi Laurentius Dublioul: Ex veſtris (inquit) legatis, qui inter Cæſaris legatum & ipſos de libertate veſtra convenit, jam pridem accepiſtis. Quæ igitur abſens Comes tum cum illis tranſegit, ea præſens vobis affirmat comprobatque. Inde tabulæ de tranſlatione perpetrata ditionis confectæ, ea forma, qua ſuprà paulo poſui, à ſcriba ſunt recitatæ. Sub has lectum diploma, Comiti à Cæſare datum, de liberis mandatis permiſſoque & ex autoritate conſtituendi facultate. Ad poſtremum fœdera libertatis paulo antè cum Hochſtrato conſcripta: quæ rurſum in frequenti ſenatu ille & ſcripto & impreſſo ſigno, fide ſanxit: affirmavitque ſe intra menſem amplificata, ac Cæſaris magno ſigno impreſſa, ſenatui traditurum. Exul quidam Arnoldus Clemens, qui propter occiſum civem nuper, in perpetuum pulſus fuerat, novi principis beneficio confiſus, veniæ fiducia in civitatem redierat. De hoc Comes ita propoſuit, ut, ſi ſenatui videretur, huic homini, conceſſa venia admiſſi, reditus Cæſaris beneficio daretur. Unum illum ſupplicem eſſe, quo facilius noxa condonari poſſet. Fieri id paſſim in novorum *principum inaugu-

Legati Amorſfortii Ultrajectinum venientes ſignificant que Legato Cæſaris conditiones datas placere.

**Et videri licet in Hedafol. 284. 218.*

inaugurationibus, ne ut inſolens, quod peteret, rejiceretur. Poſſe ſe quidem ſuo jure hic & poteſtate uti, ſed malle id ſenatus arbitrio facere, & jura à majoribus tradita illabefactata pop. Amorfortio relinquere, quàm violare. Reſponſum Hochſtrato eſt: non videri id è rep. eſſe. hoc enim exemplo alios homicidas illuſtribus familiis ortos, ad reditum per amicos parandum, conſurrecturos: ut id, quod Cæſaris beneficium fuiſſet, ab aliis in poſterum ad reſciſſum plebiſcitum traheretur. Juſſus extemplò exul à Comite ante occaſum ſolis è civitate faceſſere. Advocatus eodem die in concionem tota civitate populus, poſtquàm conſul cauſas tranſlatæ ad Burgundos ditionis paucis, præſente Cæſaris legato, & * Abſtemio episcopi, peroraſſet: in fidem Caroli V. Cæſaris, & hæredum ducum comitumque juravit. Hochſtratus in veſtigio juravit viciſſim in libertatem populi, quam per ſuos legatos pepigerant. Peractum jusjurandum, tubicinum qui ex Ultrajecto acciti fuerant, cantus ſuſcepit ante curiam. Quibus epinicium modulantibus, ſparſum ſexies è ſublimi congiarium eſt. Reducto inde domum legato munera à ſenatu ſunt data, boves duo eximia ſpecie, & cornibus inauratis, inſignia gentilitia Cæſaris & comitis Hochſtratani præ ſe ferentes. Exceptus eo die legatus eſt à ſenatu, magnifico luxu apparato convivio, à quo viciſſim ſex è civitatis principibus cœna accepti. Varia lætitia perſonuit ea nocte tota civitas. Ignes in pontibus & viis omnibus ingenti laudis ac palmæ certamine ſunt accenſi. Muſici & tubicines cum funalibus ardentibus concinnè modulantes, foſſam interiorem ultro citroque navigando jucundum ſpectaculum præbuerunt. Et vicatim in multam lucem comeſſando ac potando continuatū eſt. Poſtridie ſex principes conſulares Comes ad ſe advocavit: hos præſentibus à cõſilio heroe Aſſendelphio, Iodoco Saſbautio, & Vincẽtio Corn. F. multa de prætura, de plebiſcitis, de jure prætorio percontatur: deinde quas cõtroverſias ſenatus, quas tribuni dijudicarent: quæ comitiorum ratio eſſet: quóve anni tempore ea haberentur. Ad ultimum, quibus legibus vici Amiſiani uterentur. Hæc diligenter a conſulibus expoſita, ſummatim illi ſtilo exceperunt. Dimiſſos domos ſuas, eodem die rurſum ad ſe advocat: actiſque pro munificentia gratiis, mandat illis reipub. curam: ut pari vigilantia & conſilio, quo ad eum uſque diem feciſſent, pergerent civitatem à proditione tueri. Data ordine inde conſulibus in fauſtum fœlicemque abitum dextra, per Aſendelphium eos interrogari juſſit, num ſenatui & pop. placeret, Segerum Wildam prætorem dici. Annuentibus conſulibus, Segerus per viatorem acceſſitur: & exacto jurejurando, conceptis verbis, Comes Ultrajectum abiit. Latebant tum adhuc quidam abditi, qui direptis bonis ad cædem ab episcopo conquiſiti fuerant. His in publicum prodeundi poteſtatem tum fecit: dimiſſi item è carcere captivi. Edicto ſub hæc publicè cautum, ne quis, obliterata anteactarum injuriarum memoria, alteri convicium diceret: propoſita mulcta, ultimum ſupplicium, & bonorum publicatio. Inauguratur Comes iis ipſis diebus Vicæ & Rhenis. Dublionus interim Arenacum ad jusjurandum à Duce exigendum proficiſcitur. Hochſtratus antequàm ex urbe in Brabantiam iter retro faceret, compoſito utcunque ejus ſtatu, rempub. ita ordinavit, ut Guilhelmum Enkefordium Cardinalem abſentem, * ac multos annos Romæ agentem, episcopum diceret. Præfectus urbis factus Ioannes Teneremondus: Coſſ. dicti, Henricus Verborchius, & Petrus Meerenburgius, Prætor conſtitutus Ioannes Culenburganus. Fuerunt inde res Ultrajectinæ à ſeditionibus quietæ. Sed ut cum principibus, in defectionibus regnorum jura & inſtituta variantur: ita non ſolum cum recenti Burgundorum imperio, urbis conſuetudines antiquæ & inſtituta priſca ſunt abrogata, ſed nova etiam facies ædium ſacrarum & ædificiorum publicorum everſionibus inducta: ſacra profanis miſceri, ſumma imis commutari cœperunt. Populo comitia antiquata: conſulibus & ſenatorum duobus principibus, Romanæ libertatis † inſignia togæ argenteæ ſunt detractæ. Ius dicendi Coſſ. legendi item ſenatum, ſubmovendique, citra ordinem, quando viſum eſt, ad principem tranſlatum. Nova judiciorum forma invecta. Quinquiviratus ad Prætorem traductus. Cætera ut quæque inde vario habitu domi geſta ſunt, non eſt operæ hic perſequi, cum ea quæ proprie hujus noſtri fuere inſtituti, ad exitum hujus anni, ſcribere vix ſuffecerim.

RERUM ULTRAJECTINARUM LIBRI VII. ET ULTIMI FINIS.

* Aſſenſtein.

* Cujus hoc elogium extat in litteris quibus Godefredus ab Enckevoort à Carolo V. Imperatore, Eques auratus Sacri Lateranenſis Palatii Conſiſtoriique & aulæ Imperialis Comes Palatinus creatur; Accedête etiam conſideratione Rev. Dñ. Cardinalis Dertuſilſis, cujus ſumme Virtutes & merita Nos ſibi adeò devinxerunt, ut vel totam ejus familiam munificentia noſtra dignã ſentiamus.

* In defectione omnia mutari cum regno.

† In regiſtris Civitatis hæc Inſignia vocantur Silvere Cobelen / quod argenteis valis reſonarent.

VITA
LAMBERTI
HORTENSII.

CLarorum virorum facta moreſque poſteris tradere antiquitus uſitatum, ne noſtris quidem temporibus ſtudioſa ætas omiſit, Idque factitarunt Melchior Adamus, Papyrius Maſſonius, Andræas Schottus, Ianus Nicius Erythræus, qui Germanorum, Gallorum, Hiſpanorum, Italorum vitas dederunt Doctrinæ Laude eminentium, aliiſque quos citare nihil attinet. Nos eorum exemplum ſecuti, Hortenſium deſcribemus allaturi id quod de vita moribuſque ejus cognovimus. Igitur Lambertus Hortenſius Monsfortij (quinto Provinciæ Vltrajectinæ oppido) anno 1500. ut vult Deſſelius, vel ut Miræus, in Elogijs Belgarum primæ editionis, anno 1501. natus patrem Hortulanum habuit, unde ſibi Hortenſij cognomen fabricavit. Itaque perperam illum Gouthovius vanden Hove vocat. Admodum adoleſcens in primo ſtudiorum tyrocinio Lovanium ingenij excolendi causâ venit, nihilque prius, nihilque antiquius duxit, quàm eas linguas, quantum tum dabatur, juvenili ardore perdiſcere, ſine quibus omnes artium facultates infeliciter nullaque cum laude diſcuntur. Acuebant eum ad id non ſolum veterum ſcriptorum exempla, verum etiam Latinorum Grammaticorum præcepta & neceſſitas plane Diomedea. Prodibant enim indies in lucem, è ſitu & ſquallore eruti veteres auctores, quibus priſtino nitori Eraſmi aliorumque doctorum hominum induſtria reſtitutis ac emaculatis, plura Græca pene inſparſa quam Latina Lectorem librorum belluonem remorabantur. Clarebant ea tempeſtate in Lovan. Academia linguarum Profeſſores; Græcæ Rutgerus Reſcius, Latinæ Conradus Goclenius; Hebraicæ Ioannes Campenſis, hos docentes frequentabat & attentè audiebat: uti etiam eximium Peripateticum Ludovicum Vivem & inſignem Rhetorem Ioannem Paludanum jam tum ſenem admodum. Erat tum illi in eo ſtudiorum curriculo contubernalis, cum quo omnes rationes illorum ſedulò communicabat Ioannes Guinterius Andernacus, una cum eo in re literaria ab unguibus Vltrajecti educatus, tenuis ſortis tum quidem, ſed qui poſt Argentorati inclaruit inter Senatores. Confectis Lovanij ſtudijs exinde digreſſus Vltrajectum venit, in Quartâ trivialis Scholæ Hieronymianæ Claſſe juventutem egregiè inſtituit & diligentem operam Hiſtoriæ impendit; non autem Rectoratum Scholæ geſſit, ut Henricus Pantaleon de viris illuſtribus Germaniæ parte 3. fol. 407. perperam ſcripſit. In hoc didaſcalico munere videtur annis aliquot perſtitiſſe, & quidem anno 1527. Seceſſionum tempore, quo 14. Kal. Decemb. Epiſcopus Bavarus militum ſigna miſerat ad urbem opprimendam, ait apud ſe pranſum fuiſſe, cum pauculis alijs utriuſque nominis feſtivis doctiſque amicis; Hermanum . . . . . Presbyterum cognatum ſuum, qui hilarior à recenti ſympoſio multa in factionem Gelricam prolocutus Vltrajecto exulare juſſus eſt. Quo ipſo tempore, dum Vltrajecti agit Hortenſius, credibile mihi ſit, illum ad Sacrum Presbyteratus ordinem promotum fuiſſe. Senatus Nardenus ad ſtudia litterarum pronus & aliarum Rerumpublicarum exemplo excitatus; ſimul publica, ſimul privata

utilitate motus, quanti omnium referret conſcios, liberos domi formari, præcipuè eorum qui ſumptibus ad alendos eos in exteris Scholis non ſufficerent Hortenſium anno quadrageſimo quarto ſupra milleſimum quingenteſimum poſt captam Amersfortiam à Martino Roſſemio qui tum Guilhelmo Clivio, Geldriæ duci electo militabat ex Arce Haria tum apud D.Theodorum Zulenum Equitem torquatum agentem, ad ludum inſtituendum evocavit. Ibi cum gloria, neſcio quãta (*ipſius verba pono*) certè cõmodo memorabili Reipublicę annos undetriginta, uſque ad ultimum miſerrimi excidij diem cum rerum mearũ omnium naufragio juventutem moderatus fui. *Ad Hortenſium hic quietè agentem, varia ſcriptione clarum, adeoque clarum ut ſupra literatorum vulgus emineret, cum anno 1557. Schola Delphenſis Rectore careret, Conſulum juſſu ſcripſit Adrianus Aleidius civitati à penſionibus, ut vocant, Aſiatica verborum ubertate civitatem expetere Rectorem, qualem ipſe colore vario depingebat. Hortenſius ad ejus literas Laconicè hoc modo reſpondit. Angelum quæritis; homo ſum, Valete. Verè homo erat; nam per laſciviam filios genuerat Auguſtinum & Hieronymum ſacris ordinationibus inſuper habitis. De utroque dicam quod reperi. Hortenſius, ut infra memorabitur, ægrè ſervatus à communi cæde Nardena, tamen filium Auguſtinum, Organiſtam crudeliſſimè obtruncari & occiſo cor evelli ante oculos vidit, quod præter Meurſium libro 3. Albani, etiam in ſuis rerum Belgicarum hiſtoriis atteſtantur viri Clariſſimi,* PETRI HOOFDIUS *ac* BORRIUS. *De Hieronymo ejuſque conditione extant Hortenſij patris Epiſtolæ duæ ſcriptæ ad perhumanum & eruditum virum Thomam Perſoels Vicarium majoris Eccleſiæ & notarium. Quarum una hujus tenoris:* Humaniſſime & erudite vir. Iam dudum optavi tecum colloqui de rebus quibuſdam neceſſarijs, in quibus mihi tuam operam præſtare potes, ſed quia per varias meas occupationes in colloquium venire non datur, per literas tecum agam neceſſe eſt. Eſt mihi adoleſcens, quem ad ſacerdotium provehere conſilium eſt, neque ipſe quidem abnuit, & ea ipſius eſt ætas, ut jam ad illud maturus ſit. Contenderim igitur abs te, ut ad diſpenſationem è Roma obtinendam, tuam operam velis mihi dare, & quidem, quamprimum; ut interim dum Bulla expeditur, ad præcedentes ordines poſſit accedere. Quanti autem conſtabit, noſti, & illi, quibus aliquando diſpenſationem impetraveris, mihi retulerunt. Neque, ſcio, propter noſtram veterem amicitiam à me plus poſces, quàm ab alijs acceperis; & pretium auctum eſſe non puto. Libra Flandrica parata eſt, ea mittetur; ſi velis amico hac in re obſequi, reſcribe paucis quid boni abs te expectabo. Vale, ex Narda. M.DLXV. XX. Februarij. Lambertus Hortenſius tuus amicus. *Sequitur alterius tenor:* En humaniſſime vir, mitto tibi per filium meum Hieronymum libram, reliquum miſſurus ſuo tempore ad obtinendos ordines Eccleſiaſticos. Habet ætatem, videlicet xxiiij. annos, rem gratiſſimam mihi feceris, ſi pro veteri noſtra amicitia fidelem tuam operam hic mihi præſtiteris. Invicem habebis me tibi obligatiſſimum. Ubi ubi tibi prodeſſe potero. Vale vir optime. Ex Narda, pridiè Matthiæ anno LXV. ſupra M. CCCCC. Lambertus Hortenſius tuus ſemper amicus. *Hieronymus cum tempore animum & ſenſum mutaſſe videtur, factus verbi Miniſter in Comitis Haga, unde propter diſſidium, quod in religione exercebat cum Collega ſuo, Waſſenariam commigrare juſſus*

eſt

eſt anno 1584. teſte Borrio tom. 3. hiſtor. Belgicæ fol. 44. Porro Hortenſium cujus induſtria & diligentia in inſtituenda juventute, quæ Nardam numeroſa confluebat, mirificè commendata eſt, piſtrini, ut ipſe ſcribit Idibus Februarij anno 1561. incepit capere faſtidium; perſtitit tamen in munere docendi, & aſſiduitate ſcribendi, nam anno 1566. laborem commentandi Lucanum eo libentius ſuſcepit, quo (ipſius verba refero ad Decanum Hoochlandium) magis animum meum ab Iconomachorum furore tantiſper avocarem (cæperat enim is omnibus his Regionibus jam tum paſſim graſſari, quamvis apud nos id temporis nihil novatum fuit) ne audirem, neu diſtringerer ijs quæ mentem a ſede ſua ſubmoverent, & cruciatum inveherent. Anno 1572. dum Albanus Dux Philippi ſecundi Hiſpaniarum Regis nomine Belgij Gubernator recuperare contendit quidquid urbium aut Præſidiorum ab Auraico Principe captum erat, ſæva tempeſtate involvitur Hortenſius; quod ita contigit. Nardeni regium præſidium recusárant, militem Ordinum receperant; Zutphania, & cetero Gelriæ tractu, ſubacta, Fredericus Toletanus Albani filius in Hollandiam copias militares ducit, Nardenû, dejectis animis, ubi adventare cum copijs hoſtem intelligunt, ad Toletanû mittere viſum, qui urbem dederent & gratiam præteritorum peterent, id negotium Conſuli & Senatori datum. Qui Amorsfordiam profecti, ubi tum Toletanus agebat, colloquio prohibiti Buſſemum ire, proximum Nardæ pagum, juſſi ſunt; illic reſponſum accepturi. Sed Conſul, dum redit, apparatu viſo territus, rheda deſcendens, ſeu, onus alvi poſiturus, periculo ſe inſtanti ſubduxit. Id ubi Senator vidit, valde indoluit; veruntamen triſtis rei nuntius perrexit, & Buſſemum, uti juſſus erat, Toletanum ſecutus, cum interroganti Comiti Boſſuvio an milites oppido exceſſiſſent, affirmaret; alios poſtridie oratores adducere jubetur, atque ita dimittitur. Igitur ipſis Kalendis Decembris venêre in caſtra ab oppido Legati ſex, quibus Hortenſius Presbyter, & Rector Scholæ adjunctus fuerat ſeptimus. Qui cum Toletanum alloqui vellent, ad Iulianum Romerum rejiciuntur, cui is omnem poteſtatem dediſſet. Cum illo igitur paciſcuntur, oppidum ſe Toletano tradituros, ea lege, ut civibus vita facultateſque ſalvæ eſſent; tantum denuò fidem juramento obſtringerent, ſolique ex Hiſpanis centum, quantum ſemel ſumere poſſent, oppido efferrent, ultra nulla præda eſſet. Hæc ter porrectâ Hortenſio dextrâ rata fore pollicitus Romerus, cum eo, aliquot xx. Hiſpanis comitatus, oppidum ingreditur. E veſtigio ad timpani ſonum cives jusjurandum daturi in ſacello hoſpitalis convocantur, & convenerunt pene omnes: Interim Hiſpani deſertis mœnibus & conſtricta glacie foſſâ, tranſcenſo etiam vallo frequentes intraverant. Dumque cives conveniunt, uxores eorum militibus advenis convivia curabant, apertis ſacelli foribus irruentes milites; inermes homines miſerrimè trucidant, & vicatim diſcurrentes obvios mactant. Hortenſius autem, quomodo ſe ab hac laniena eripuerit operæ pretium eſt cognoſcere ex ipſius affecta non confecta hiſtoriâ de origine & interitu appidi Nardeni, quam magnificus & perhumanus vir Hermannus Antonides vander Linden aſſervat, mihique perhumaniter communicavit in hæc verba. De meo autem fato hic nihil in univerſum ſcripturus eram, niſi ſcirem eſſe, quid mihi acciderit nonnullos cognoſcendi cupidos: Simulquis Deus ex improviſo in hac publica & tragica calamitate, mihi apparuerit, unde neque conſilio humano neque judicio, tot armatis ſtationibus circa portas oppoſitis, tam intenta cuſtodia vijs omnibus ſervatis atque obſeptis, elabi potue-

rim. Poſtquam cum alijs a legatione illa (*quæ hic ſupra memorata eſt*) domum reverſus fui, Veteris Nardæ Canonici, qui jam tres menſes meis ædibus communiter mecum pro hoſpitio utebantur, quod ipſis toto oppido locus commodior non eſſet: tum quia circunquaque macerie concluſę erant, tum quod proximæ cœmiterio & ab omnium hominum ſtrepitu & frequentia ſolitariæ eſſent, ſe conferebant in ſuperiorem domus partem religionis ſuæ ornatu amicti, ne in ipſa rabie expoſiti ſediſſent. Hiſpani cæde in curia defuncti cum toto oppido ſe diſpargerent ac diſſiparent, quatuor ſtrictos gladios prę ſe tenentes, revulſo vi oſtio ad me irruperunt. Primò quantum ſcriniorum erat diffregerunt, clamor eorum & una eademque perpetua cantio erat; pecunia: mille coronas a me, perinde ac ſi ſatrapes fuiſſem, poſtulabant. Cingulum cum marſupio detrahunt, & quum æs non eſſet, toto corpore membratim explorato, hic malleum equeſtrem cervici illiſit, alius veſtem talarem, alius tunicam interiorem punctim ferro trajecit. Hic me unus medium arreptum in cellam penuariam præcipitavit. Ibi proſtrato ac ſupino jugulum cultro admoto incidere intentabat, identidem eandem cantilenam de re pecuniariâ occinens. Dum ille in hoc totus eſt, audit in ſuperioris domus tabulato ſtrepitum quaſi pedum (nam huc tres alij conſcenderant ad Canonicos ſpoliandos) ac fremitum ſuorum, ratus id, quod res erat, ne prædæ portione defraudaretur, huc quod potuit me quaſi ſub cultro relicto, ſe recepit. Tum demum fugæ occaſionem nactus circunquaque omnia tuta videns, proripui me in aream. Offendo oſtium ad cœmiterium palis & fragmentis tignorum oppoſitis validè munitum, ne mihi qua exitus pateret, quanquam alibi, ſed periculosè evadere potuiſſem. His vix magnę mulieris viribus, quæ ſalutis ſuæ tuendæ cauſa ad me è vicinia cum parvis liberis confugerat, revulſis adjutus (erat majoris molimenti quam ut unus ſufficerem) in templum tranſcurri. Hic nullum mortalem extra tres milites ſacrarium debellantes, magnum theſaurum ſe reperturos arbitrantes, offendi. Dum hic in ea parte, quæ ſeptentrionem ſpectat, ſolus mœſtus inambulo, multa apud animum meum reputans, ſupervenerunt in adverſa templi parte ad auſtrum quinque militari habitu. Hi quaquaverſum circumſpectantes cum me ſolitarium ac meditabundum ambulantem cernerent, hem, inquiunt, adeſt (me digitis monſtrabant) cujus cauſa venimus. Cum ad me hos rectâ vadentes conſpicerem, animus ilico mihi concidit metu, ne novi percuſſores in me miſſi eſſent. Erant autē Sacerdos à ſacris D Comiti à Boſſu, vir in lingua latina politus, Petrus Catzius Montfortiæ Præfectus (Marſchalkium ipſi vocant,) Levinus Weldanus cum famulo, & Ioannes Caſtilianus vir acer ac ſtrenuus, cohortis Neapolitanæ Ductor. Hic ut ſumma auctoritate domi & belli apud ſuos pollebat, ita clemētia, quæ omnes militares artes ſuperat, ac dexteritate ad ſervandos bonos ſingulari, factus, etenim Mechlinia poſt Geuſiorum fugam, recuperata, cum ab Hiſpanis non ſolum in fortunas omuium ſine diſcrimine ordinis aut dignitatis mortalium; ſed etiam in corpora crudeliter ferro ſæviretur, ab ædibus unius Ioannis vander Burchij (hoc germanum cognomen eſt claræ vander Burchiorum genti) ſupremi à conſilijs Regiæ Majeſtatis, viri eximij, omnem injuriam & vim prohibuerat, cujus conſervatæ domus

mus æternam gloriam & laudem reportavit. Hi igitur me benigniter complexi, comiter ſalutant, rogantque quo in ſtatu meæ res præſentes eſſent. Narro ordine fabulæ meæ actus. Tum illi: Nos à Comite huc ad res tuas inſpiciendas, teque ſervandum, avehendumque in Buſcum mittimur: gratum eſt quod te ſalvum & incolumem invenimus. Si qua habes in ędibus quæ auferre tecum tumultuarie velis in vehiculum, ut exportentur, adjuvabo, inquit Weldanus. Rurſum offendimus oſtium ædium mearum clauſum & validis oppoſitis vectibus munitum. Diu calcibus inſultatum fuit. Tandem Caſtilianus cum ijs, qui ædes meas tenebant acriter expoſtulavit: tum de ijs quæ in mandatis à Ducibus habebat, jurgando exponebat; quæ, quia neque Hiſpanicè neque Gallicè novi, intelligere non potui. Omnibus digreſſis, ſolus Weldanus quaſi cuſtos corporis mei in ædibus, ut vim à me, ſi qua oriretur, arceret, manſit. Miſerat is famulum ſuum ad duo vehicula comparanda. Interea dum colligo ſarcinas librorum meorum, redit ille qui vehicula comparârat, quò Weldanus officioſè à famula & alterâ fæmina, de qua memini, libros meos extulit. His occupato curis ſupervenit Paulus à Loo Præfectus arcis Mudenæ. Is ſtatim quam ingreſſus fuit, rogat quo in ſtatu ſumma mearum rerum eſſet? Ego vix temperans à lacrymis nihil aliud reſpondere potui, quàm, hæc, inquam, eſt mutatio dextræ excelſi. Interim importuni mei hoſpites Hiſpani cædibus laſſi (ut erant ventres famelici ad rabiem caninam uſque avidè vorabant cibos, bibebantque ut erat penu bene ſtructum: modo de menſa ad cædem ſurgere: rurſum ad ingluviem intermiſſam redire. Interfecti in ædibus meis, & area quinque, in meo conſpectu ſunt: & inter hos unus, qui à ſanguine meo non fuit alienus. Fumus jam è proximo incendio ædibus meis imminebat, quę tamen intactæ manſerunt. Cum duce Weldano, domo prædæ & direptioni relictâ oppidum deſero. (Nix multa, ut ſera hyems erat, cadebat.) Veſperi humaniter à Comite ad cœnam vocatus fui, cui dimiſſo convivio, magnas habui gratias pro donata vita & reddita ſalute: ſimul me diei, quo ſervatus ab ipſo fuiſſem, privatim memorem fore dixi. Ut Q. Terentius Culleo olim Senator Romanus, qui ſecundo bello Punico è captivitate ab Africano liberatus fuerat, eum in omni vita ut libertatis ſuæ auctorem coluit, ita me illum ut ſervatorem meum, quoad viverem, obſervaturum promiſi. Noctem hanc, ut ſuperiorem, inſomnem duxi; & tenebroſa erat & illunis, in qua ſpectanti clarum oppidi ex intervallo incendium & magnum horrorem immiſit & lachrymas excuſſit. Habuit hunc interitum tam calamitoſum toto orbe lanificio nobilitata Narda, pro egregijs & perpetuis meritis domi bellique erga ſuum Principem, propter paucorum infelicium noxam, quam tota civitas luere coacta fuit. Unus dies, ad hunc modum ducentorum triginta ſex plus minus annorum opus quibus Narda ſteterat, excidio dedit. Neque verò flammis diſſipatis ita deleta fuit, quin aliquot ædificia partim leviter ambuſta, partim in totum incendio intacta manſerint. Manè poſtridie vehiculo ſuo me excepit Ioannes Drenckwaert Prætor Dordracenus, (*cui tum nupta erat amita mea magna filia,*) vir ex æquo eruditus & ſummè humanus, ac dexter, qui me Ultrajectum ad avunculum ſuum virum incomparabilem D. Ioannem

Strada. fol. 443.

annem Hoochlandium Eccleſię Imperialis Divę Virginis Decanum Mœcenatem meum vexit: qui me benignè hoſpitio excepit, & exceptum ſumma cum humanitate fovit & amplexus fuit. *Huic Hortenſius Explanationes ſuas in Lucanum accepti beneficij memoria nec non gratitudinis ergo poſtmodum dedicavit, quæ demum Baſileæ anno 1578. excuſa ſunt. Aliquanto tempore Vltrajecti commorantem Nardæ deſiderium retraxit, redemptaque menſa in diverſorio honeſto non multo poſt (dubiâ famâ inter Papiſmum & Lutheraniſmum; à ruſticis enim vulgo* de Luyterſche Paep *vocitabatur, & ſanè acerbior ejus dictio eſt in religioſi nominis homines.) fato conceſſit in prædio ſuburbano Nardæ* den Hooghen Engh *dicto* Cralo, *& ſepulturæ traditus eſt in choro parochialis Eccleſiæ Divi Viti Nardæ, ſub ſarcophago Dionantenſi, cui inſculptum ſequens Epitaphium:*

HORTENSIVM INTER MORTVOS
QVÆRIS VIATOR? VRNVLA
HAEC OSSA SOLVM AVT PVLVERES
HABET, POLVS MENTEM ENTHEAM,
NOMEN LIBRI, FAMAM VAGA
DOCTVM ORA, OVAT COELO AC SOLO
DECVS SCHOLÆ ATQVE CIVIVM.

CONDITVM, HIC EST CORPVS D. LAMBERTI HORTENSII, VIRI OMNE GENVS ERVDITIONIS EXIMII, LITERATORIS ARGVTI, HISTORICI SAGACIS, IVVENTVTIS NARDENÆ MODERATORIS STRENVI, EVOCATI EX HAC VITA ANNO A LANIENA, QVÆ SOLI PROPTER DOCTRINAM SINGVLAREM PARSERAT TERTIO; A NATO CHRISTO M.D.LXXIV.

MEMORIÆ AC HONORI

PP.

Conſules ac Æditui.

Statura brevis, corpus exile ei fuit. Quibuſdam viſus eſt appetentior potus & vulgarium hominum conſortij, quàm virum eruditum deceret. Scripta typis edita leguntur hæc. Seceſſionum civilium Vltrajectinarum & bellorum ab anno xxiij. ſupra M.CCCCC. uſque ad tranſlationem Epiſcopatus ad Burgundos libri ſeptem, quos perſuaſione potiſſimum Decani Hoochlandij, qui patrem habuit Caſparem Levinum Hoochlandium primum à Carolo V. Cæſare, Dominô Vltrajectenſi, Senatus Vltrajectini Præſidem conſtitutum, magna adeò dictionis libertate compoſuit, ut Maximilianum Buræ Comitem infenſum ſibi reddiderit. Scripſit & Enarrationes in Virgilij Æneida, in quas avi mihi cognominis Elegia commendatoria præfixa legitur. Item Explanationes luculentas in Annæi Lucani Pharſaliam ex cujus operis dedicatoria Epiſtola nonnulla verba hic ſupra retulimus. Edidit præterea de bello Germanico libros ſeptem in quibus & brevitate & elegantiâ ſingulari non pauca, à Sleidano & alijs hujus hiſtoriæ ſcriptoribus, vel prætermiſſa, vel non paulo aliter commemorata, inveniuntur,

in

in quarto *Baſileæ anno 1560. qui libri poſtmodum etiam inſerti ſunt Germanicarum rerum hiſtorico operi, quod tomis quatuor comprehenſum Baſileæ in folio anno 1574. publicatum eſt; ex his Hortenſij libris Thuanus ſe in hiſtoria adjutum profitetur. Condidit & Tumultuum Anabaptiſtarum librum unum anno 1548. ad vigilantiſſimos Conſules & inclytum Senatum Amſtelredamenſem, in* quarto,*qui liber ante paucos annos in Belgicum ſermonem verſus eſt, cum additis aliquot imaginibus factionis Amſtelredamicæ fanaticorum iſtorum hominum, quæ in tabulis pictis Amſtelredami in Senatoria æde conſpiciuntur. Ex Ariſtophanis clariſſimi Comici fabulis, quē Comicū D. Chryſoſtomus adeò diligenter perdidiciſſe traditur, ut a dormiētis pulvinari nūquā abfuerit, quatuor verſibus latinis expreſſit ſcholijſque illuſtravit a Borculo Vltrajecti excuſas. Plutū an. 1556. dicatā Gerardo de Nova Eccleſia Abbati Divi Pauli. Nebulas anno 1557. inſcriptam Iacobo Wtenenge Decano ad S. Petrum & Vicario Epiſcopi Vltrajectini Cardinalis Enckefortij. Ranas anno 1561. dedicatam H. R. Commendatori in Ingen. Equites oblatam Theodoro Zuleno Equiti Aurato. Leguntur item Hortenſij Satyrarum libri duo à Borculo in 8. excuſi 1552. Prioris initium,* Si priſcos trutinâ mores penſaveris æquâ, Temporis & noſtri æquaris examine faſtum, Dixeris inverſum convexo pondere mundum, &c. *Poſterioris hoc eſt;* Cur ceſſas ignave gradum contollere, & horam, &c. *Extat item Epithalamiorum ejus liber unus in 8. In quo nonum ſcriptum eſt Epithalamium honori Lamberti Lappij, Nardeni oppidi prætoris excidij tempore, de quo teſtatur Hortenſius in ſchedis ſuperſtitibus, quod inter prætorios viros Nardenorum, qui ante eum fuerunt, reſpublica prudentiorem vel eruditiorem non habuerit, quique fuerit adverſus noxios in Goylandia acer vindex, extra forum poſt dictum jus, adeuntibus ad conſultandum comis, omnibus ex æquo affabilis, in negotijs forenſibus ſummè (id quod in prætore unicè neceſſarium eſt) exercitatus; in quo denique polities & ornatus Latinæ linguæ conjuncta fuere. Effigies Hortenſij à Philippo Gallæo in æs inciſa circumfertur, cum hoc elogio, quod Franciſcus Raphelengius decantavit,*

Hujus ubi HortensI ſpectas in imagine vultus,
Talia tum ſubeat dicere verba tibi:
Romane Hortenſi concede huic; ſecula priſcis
Nomine reque pares noſtra tulêre viros.

Tam ferax doctorum virorum ejus ſchola fuit, ut armatorum militum non fuerit feracior equus Trojanus. Per occaſionem Lanienæ Nardæ patratæ videtur Hortenſius voluiſſe contexere totius belli ſecuti enarrationem, quam perduxit ad navale prælium cum Zelandis commiſſum de mandato Ludovici Mediolanenſis Præfecti & Caſtiliæ Mandatarij magni, ſucceſſoris Ducis Albani, ad commeatum Middelburgum importandum, ipſo, Nobilibus atque aulicis ex aggere Lodijck *certaminis ſpectatoribus, quod incidit teſte ipſo in tertium Calendarum Februarij anni Septuageſimi quarti ſupra milleſimum quingenteſimum, quando orſæ hiſtoriæ telam ſtitit præventus morte. Hæc enarratio ſupereſt Nardæ inter Magnifici viri, (quem ſupra nominavi) vander Linden Bibliotheca ceimelia. Hannardus Gamerius vir doctrinæ famâ clarus in præfatione Bucolicorum ſuorum, Hortenſium Præceptorem ſuum in hiſtorijs ſcribendis longè principem, Hollandiæ*

Famian. Strada videatur initio lib. vij. belli Belgici. Franciſcus Haræus Vltrajectinus tomo iij. Annal. Belgic. fol. 197.

decus appellat. Henricus Pantaleon part. 3. de viris illuſtribus Germ. de Hortenſio ait: Rem literariam ſua eruditione adjuvit & auxit. . Hoc modo Lambertus ab omnibus doctis ob editas lucubrationes agnoſcitur. Extat & N.V. Iani Douſæ Nordwici Domini Salin. 2. c. 34. Carmen in Hortenſium Boſſuij Comitis interceſſione ſervatum, quod & relative habetur fol. 16. operis Chronographici L. Beyerlingi. Adrianus Iunius in Batavia fol. 289. ubi Nardam deſcribit, ait; hic Inventutum docet L. Hortenſius quem Monſfortium in lucem extulit, egregius Satyrographus, & Germanicarum & Vltrajectinarum rerum ſcripto celebris, qui iſtud oppidum eleganti carmine exornavit: quod ante paucos annos lucem vidit Marco Zuerio Bocxhornio Theatrum Hollandiæ publicante. Iſacus Pontanus Hiſtoriæ Gelricæ ſcriptor lib. 14. fol. 915. parcitum eſt Nardæ, idque ſtudio Comitis de Boſſu, L. Hortenſio Montfortio, Gymnaſij, quod ibidem tum erat, Præfecto, celebri Hiſtoriographo, viro jam propemodum decrepito: qui tamen, &c. Meminêre præterea Hortenſij, Aubertus Miræus Antverpiæ Cathedralis Eccleſiæ Decanus fol. 177. in Elogijs Belgicis, qui tamen fallitur, dum obijſſe ſcribit anno 1577. Is in altera editione Hortenſium omittit ea de cauſâ, quam ſubolere videor. Valerius Andræas Deſſelius clariſsimus in Academia Lov. V. I. Doctor, Profeſſor, & ſcriptor in Bibliotheca Belgica, Fr. Sweertius in Athenis Belgicis & ante iſtos duos Cornelius Loſeus Goudanus qui Bruxellis Paſtor Capellæ obijt in Catalogo Illuſtrium Germaniæ utriuſque ſcriptorum. Melchior Adamus in vitis Germanorum Philoſophorum fol. 295. 296. Lud. Guicciardinus fol. 317. Belgiographiæ ubi in Provincia Vltrajectina Montfortium deſcribit, anno 1566. ait; De ceſte Ville fut natif Lambert Hortenſe homme de grand ſcavoir, & qui a compoſé pluſieurs bons livres. Denique obiter Bibliotheca Geſneri. Inter alios amicos coluit Hortenſius Stephanum Montanum virum gravem & eruditum, Petri filium, cujus meminit lib. vij. Seceſſ. ad fol. 157. Cornelium Havenum Hornanum Poëtam. Theodorum Zulenum Domin. vander Haer & Zevender equitem auratum, Adrianum vander Burch Graphiarium Curiæ Vltrajectinæ & Lambertum vander Burch Vltrajecti Decanum B. Mariæ Virginis (quorum fratris ædes Mechliniæ ſupra ſervatæ narrantur à furore Hiſpano) Patruos moderni Epiſcopi Cameracenſis. Philippum Morum Canonicum S. Salvatoris, qui poſt in Africa cum Sebaſtiano Portugall. Rege occubuit. Ioannem Drolshagen Canonicum B. Mariæ Vltrajecti, denique Ioannem Hoochlandium V. I. Doctorem, Decanum Eccleſiæ Imper. D. Virginis Vltrajecti, & Conſiliarium Romanæ Majeſtatis, qui eum extorrem & omnibus bonis exutum à barbaris militibus, hoſpitio, domo & menſa excepit. Hæc de vita Hortenſij L APPIO cognoviſſe licuit. quæ ſequuntur commodè ad marginem non potuerunt inſeri, itaque bonum factum putavit ea indici præmittere.

AD folium hujus operis 2. *Præſidium Wittenburgum.* De hoc Caſtro vide Bucchelium fol. 7. ad Becam, atque iterum fol 29. ad literam, b. notarum in Hædam, Iunium fol. 127. hiſtoriæ Bataviæ; Wiltaburgum ad Rheni ripam ſupra Ultrajectum ad duo aut amplius paſſuum millia ſediſſe res ipſa loquitur, ubi ad exſiccatum Rheni alveum vicino in agro acclivis collis rudera omnis generis, & elegantioris figlinæ fragmenta, ingentemque nummiſmatum ex ære & argento copiam, vel leviter refoſſa humo, oſtendit, uti ipſe oculis aſpexit ſcriptor. Vidit & erutas ibi teſſellas ex rubra terra coctiles octangulares LAPPIUS, in quibus crux anſata ☥ exprimitur, de hac cruce, conſulendus eſt Lipſius lib. 1. de Cruce, cap. 8. & in notis ad iſtud caput. Iacobus Boſius lib. 5. de triumphanti Cruce, cap. x. fol 467. & ſeq. Pater Gretzerus de Cruce, tom. 1. lib. 1. cap. 51.

Ad folium 3. *Ædiculam D. Thomæ condidit.* Dagobertus Rex Francorum auctor Trajecti, ut Ioannes Beca in proœmio ſui Chronici ſcribit addens; Omnis negotiatio mercatoria trajiciebatur per thelonium Caſtellani Trajectenſis, quæ per Rhenum vehebatur ex fluvio ſalſi maris, infra cujus emunitatem primordialis Eccleſia conſtructa fuit in honorem S. Thomę venerabilis Apoſtoli, in qua ſancti Sacerdotes plurimos labores expleverunt pro converſione Freſingenſis populi, fol. 4. Inde apud Ultrajectinos fuit & adhuc permanet ſolennior cultus D. Thomæ primi Patroni Eccleſiæ, cujus vigiliam octava ante feſtum & octava poſt feſtum die publico in plateis extructo igne majorum inſtitutione concelebrat juventus. Quo ritu & S. Ioannis Baptiſtæ feſtum alijſque alibi ſancti veſpere diei feſti coluntur; atque adeo ipſe D. Martinus (Defenſor patriæ ut in campana legitur turris Dominicę) apud nos facibus accenſis in profeſto ejus poſt meam pueritiam cultus eſt, Argumento charitatis in dictos Divos; lætitiæ item ac triumphi ſigno hieroglyphico ut apud Ioh. Pierium Valerianum, Cælium Rhodiginium Antiqq. lect. lib. 15. Guil. Durandum lib. 7. cap. 14. num. 12. Rational. Divinorum officiorum, Lipſium Electorum lib. 1. cap 3. & ad Senecam fol. 604. videre eſt.

S. Thomas Turſſien.

Ad idem fol. linea a fine 6. *Hollandiæ Comites Epiſcopi Vltrajectini clientes.* Legi in articulis pro parte Epiſcopi Trajectenſis exhibitis Deputatis Cæſareæ Majeſtatis in Conventu Schoonhovienſi xxij. Novembris anni 1545. articulum 4. qui ita ſe habet. Item zoemen wt veel beſcheyts bevijnt / dannen 't Graefſſchap van Holland ende de Heerlijckheydt van Kermerlandt van den Gheſticht van Vtrecht te Leen te houden plach / is wel behoorlijck dat ſulck verſeuck geſchije.

Ut ſupra, linea 5. *Beuthemenſes Comites Epiſcopi Vltrajectini Clientes.* Benthem caſtrum quando feudum factum ſit ſedis Ultrajectinæ vide apud Bucchelium fol. 51. notarum ad Becam.

Ad fol. 6. *Vir pacis bellique artibus juxta inſignis.* Extat ad hunc Philippum noſtrum Eraſmi Rotterodami Querela pacis undique profligatę & ejectæ, Tom. operum iiij.

Ad idem fol. *Miſſi ab Erardo Arenbergenſi.* Extat in mea Bibliotheca Proceſſus electionis & poſtulationis de perſona Illuſtris: Domini Henrici ex Comitibus Palatinis Rheni & Ducibus Bavariæ, in quo propoſitio per Deputatos Cæſ. Maj. & Illuſtriſſimę Dominæ Sabaudiæ Duciſſæ. Item altera per Oratores ſeu Ambaſiatores Principis Palatini Ludovici. Denique tertia Ambaſiatorum & Conſiliariorum Ducis Gelriæ, &c. coram Prælatis

& Canonicis Eccleſiæ Vltrajectinę factæ leguntur. Erardi autem Epiſcopi Leodienſis, Archiepiſcopi Valentini, Presbyteri Cardinalis tt. S. Chryſogoni geſta ſi quis ſcire deſideret, plenius quam hic enarrâtur, videat Chapeavillo tom. 3. hiſtoriæ Leodienſis, & Ciacconinm à Victorello auctiorem factum in opere de vitis Pontificum & Cardinalium Romæ edito.

Ad fol. 12. linea 1. *Identidem occinentes, penes illos, &c.* Belgicè. **Hebben zy de keur: wy hebben de deur.**

Ad fol. 13. & 133. *Philibertus Naturellus.* Hujus viri landem ita deprędicat Petrus Sanjulianus in Antiqq. Burgundicis fol. 321. Les Seigneurs de la Plainne & de Chevanes ont eu de grand perſonnages en leur maiſon, entre autres Reverend pere en Dieu Meſſire Philibert Naturel Dom Prevoſt d'Vrrecht, Abbé de Villars, d'Aiſnay, &c. Chancellier de l'ordre de la Toiſon d'or & longuement Ambaſſadeur en Frãce pour les Empereurs Maxemilien & Charles v. C'eſt ce Dom-prevoſt d'Vtrecht, mentionné par le Seigneur de Langey en ſes memoires: & par qui l'Empereur Charles denonça la guerre au Roy François eſtant à Dijon.

Ad idem fol. 13. linea 45. *Henricus Palatinus Epiſcopus proclamatur.* De hac re ita eſt in proceſſu Electionis ſupra memoratę. Omnes & ſinguli Pręlati & Canonici hujuſmodi electionem & poſtulationem de perſona Illuſtris Domini Henrici ex Comitibus Palatinis Rheni & Ducibus Bavariæ, Canonici Colonienſis factam & publicatam, prout melius & de jure potuerunt ac debuerunt, concorditer laudarunt, acceptarunt, & approbarunt, rataſque & gratas habuerunt, ac ſe habere dixerunt; nemine opponente, reclamante ſeu contradicente: deinde ipſis Dominis Prælatis ac Canonicis in domo Capitulari ad parvum temporis ſpatium remanentibus & ad mandatum eorum campana magna pro convocatione cleri ac populi pulſari inchoata, & hnjuſmodi pulſu durante, eis ab eadem domo Capitulari proceſſionaliter chorum dictæ Eccleſiæ Trajectenſis accedentibus, & Canonicis inibi in ſuis ſtallis ſtantibus, D. Iacobus de Appeltern Decanus alijque Prælati oxale ante chorum ipſius Eccleſiæ aſcenderunt ibique dictus D. Decanus pnblicè alta & intelligibili voce in materna & theutonica lingua electionem & poſtulationem prædict. de perſona dicti D. Henrici concorditer factam coram Nobilibus & Magiſtratu nec non magna multitudine cleri & populi civitatis, patriæ & diœceſis Trajecten. ad ſonum campanæ prædictæ congregatis ex commiſſione totius Capituli publicavit ex ſchedula quam manu geſtabat hujus tenoris. **Edele/vroome/wijze/voorſichtige Ritteren ende Knapen/ Stadt ende Steden ende alle gemeyn onderſaten geeſtelijck ende weerlijck des Stichts van Vtrecht/ Ick geve u te kennen van wegen der Prelaten ende Capittelen der vijf Godts huyſen dat wy op huyden eendrachtelicken in die ſtede van Heren Philips wijlen eer Biſſchop Tutrecht gecoren ende gepoſtuleert hebben den hoochgeboren Furſten ende Heer/ Heer Henrick Palzgrave by den Rhijne/ Hertoch in Beyeren/ Domheere thoe Coellen in onſen Prelaet ende Biſſchop deſer Kercken Tutrecht/ Wilt daerom Godt loven ende vrolick weſen.**

Ad fol. 34. *E foro ſcrutario.* Intellige **S. Marien Placts**/ vulgo **de Luyſ-merckt.** Erravit hic ut & alibi ſæpe pueriliter in ſua Belgica Hortenſij verſione fol. 68. quam necdum ex ephebis egreſſus fecit exercitij, non editionis gratia, Adrianus Strick, qui poſt Iuris Conſultus conſummatiſſimus atque Agens in rebus Ser. Daniæ Regis apud Præpott. Ordd.

Fœde-

Fœderati Belgij vivere deſiit, cum forum ſcrutarium **S. Martens placts** interpretatus eſt.

Ad fol. 47. *Ad Taislicam.* **T'apenſluycxſche Veer.** Hic trajectus eſt ex pago t' **Wael** in Hagenſteynenſe Dominium, cujus medietatem proventuum ex hoc trajectu Civitas Vltrajectum inter alia bello Hagenſteynenſi acquiſita adhuc habebat anno 1439. uti patet ex rationibus de anno dicto Adriani van Lanſcroon Camerarij ſeu Quæſtoris dictæ civitatis.

Ad fol. 49. *Humilia paſcua dicebantur.* Vide Hedam fol. 291. & ibi Buchelium fol. ſuarum notarum 307. De his paſcuis venditis ita legi in regiſtro literarum Canonicorum Regularium Vltrajecti. **De Stadt Vtrecht heeft tot vervallinghe haerder ſchulden vander zuenen van Bourgoſt. van heur Stadtsweyde met conſent vanden Raedt Oudt/ Nijewe/ ende der gemeene Gilden/** Galli 1432. **een partije verkoft.**

Ad fol. 57. & 157. *Quod macellum appellatur.* Hodie **die Stadtſ-kelder.** Ab hoc macello vicina platea Sanctæ Annę, **de Duyl-ſtege** appellationem ſortita eſt, quod ibi laniones agerent.

Ad fol. 58. *Lævus libellorum magiſter quem vulgus Cancellarium appellat.* Reperio magiſtrum Philippum Boutſchont Cancellarium Epiſcopi dici in Tractatu habito ſuper tranſlatione patriæ Vltrajectenſis quantum ad temporalitatem in Cæſ. Maj. quem conſcripſere Ioannes de Goch & Wilhelmus filius Iohannis de Trajecto ſuperiori cognomine Animans Sacris Apoſtolica & Imperiali auctoritatibus Notarij.

Ad fol. 71. *Quod earum duplicarij.* Qui duplum accipiebant ſtipendium, **Adel-borſten** puto intelligi.

Ad fol. 80. lin. 24. *Smullingiacæ inimicitiæ.* Sed quæ hæ inimicitię, & quo auctore ortę? fateor me plenè non ſcire; ſed arbitrari ortas à Theodoro **Smulling** Caſtellano Arnoldi Ducis Gelrię in arce Roſendalia, qui de minus fida adminiſtratione accuſatus eſt annotante Iſaco Pontano V. Cl. mihique quondam familiari ad annum M.CCCC. LX. lib. 9. hiſtoriæ Geldricæ, fol. 519. ipſiuſque Pontani verba fol. priori hæc nempe [Multa quoque ac varia erant, de quibus per idem tunc tempus diœceſin Trajectenſem compellandam haberent civitates nonnullæ Geldricæ, ut & Nobilium aliqui.] huc ad Smullingiacarum inimicitiarum originem trahenda eſſe.

Ad fol. 116. *Dobbeſteinius.* Dictus de Doenrade Nobilis ex regiuncula Valckenburgenſi Provincię Limburgenſis.

Ad fol. 118. Et aliud hujus operis. Is qui nominatur Archiepiſcopus Trevirenſis in ordine ejus Cathedræ CII. eſt, Richardus nempe ex Nobili familia **Grpfenclau** à **Wolfrats/** qui anno 1511. electus, talem ſe præſtitit Principem, qualem vix Germania multis retro ſeculis habuit, defunctus anno 153

Ad fol. 121. *Tormenta leviora circa Haſenburgum . . . diſponuntur.* Ædes prætoria in Foro Palatino ex duabus ędibus familiaribus conſtat, quarum altera vetuſtior **Lichtenberch** dicta, altera recentior, tempore nempe Caroli V. Cæſ Domini Vltrajectenſis reſtaurata, ex qua publicationes & edicta ad populum promulgātur, **Haſenberch** nominatur à familia Haſiorum, quæ in conjugio Rijckiorum & Ruyſchiorum deſiit.

Ad fol. 125. *Munitioni præficitur.* Warnerus **van Grol** Prætor Harderwicenſis quem per Iohannam filiam nuptam Meynardo **Sack** Prætori Bunſchotano proàvum maternum agnoſcit Ger. Waſſenaer I. C. collegio

Cano-

Canonicorum S. Petri Vltrajecti à Secretis. Meminit & hujus Warneri, ſed ſine cognomine Pontanus fol. 741. lib. xj. hiſtorię Geldr. Atque iterum auctor noſter Hortenſius infra fol. 148. ubi eum memorat inter Duces captos, qui Arcem Amiſianam Burgundis, qui pro Epiſcopo Bavaro militabant, dediderunt, quique ad xxxij. Amersfordiam miſſi, partim in publicam cuſtodiam, (quæ obtuſa turris appellatur) partim in carcerem Marianum conjecti ſunt. Turris obtuſa quæ hic nominatur Plompen-toorn/ non Vltrajecto ſed Amersfordiæ debetur: itaque è margine tollenda ſunt verba, der Marſuyden toorn / anno 1378. dicta quæ verba competunt Turri obtuſæ, eique nominatiſſimæ, quæ eſt Vltrajecti: per præcipitantiam poſita, non ſatis obſervatis Hortenſij verbis. Carcer autē Marianus ſub præalta turri divæ Virginis etiam Amersfordiæ debetur: intelligit enim Hortenſius Sacellum divæ Virginis in omnibus vicinis regionibus notiſſimum, quod (ut Michaël ab Iſſelt loquitur) noſtris adhuc temporibus ab innumeris peregrinis frequentatur, ob ſtatuam B. Marię anno 1444. (ut ſcribit Ioannes Gallus Mommandienſis) in aqua inventam.

Ad idem fol. *Æde ſacra, quæ à tergo adhærebat, everſâ.* Vidit Lappius literas quibus die vander Erm een bequame plaetſe tot een Kerck van Keyſ. Maj. ende zeeckere penningen worden gegeven / Ende voort een bede den bueren verleent by Antonius Lalaing Grave van Hoochſtraten binnen de limiten van zijn Gouvernement/ de data xvj. Martij 1531.

Ad fol. 133. *Caſtella aliquot .... in Iutfaſio uſſit.* Iutfaes pagus eſt ex antiquiſſimis Provinciæ Vltrajectinæ ubi Plura Nobilium domicilia pleraque ex nobili Iutfaſiorum familia deſcendentia; quorum hæc eſt nomenclatura atque ætas; qua innotuerunt. Iutfaes anno 1165. Rynesteyn 1350. Rijnhuyſen 1370. Vroneſteyn 1300. Wijnesteyn 1300. Galeſloot 1380. Heemſteden 1323. Stoorndijck 1400. Plettenburch ſtructum à Dominis de Goye, 1300. Ten Baen 1538.

Ad fol. 140. *Interea Gelrus Hagam diripit.* De hac vaſtatione circumferuntur ſchedæ vulgares Nob. V. Hereb. van Amſtel van Mynden. Quam verò ægra fuerit Senatui Vltrajectino patet ex ſequenti copia, quam mihi communicavit D. Bootius civitatis Senator & Scabinus, Academiæque Bibliothecarius, Vir Clariſſimus mihique amica familiaritate ac parili antiquitatis ſtudio cōjunctiſſimus. Saterdach na Invocavit 1528. De Overſte Out eñ Nije excuſeerē niet geconſenteert te hebbē datmē op dē Hollanderen toetaſten zoude/ als inden tocht van Ruyteren en Knechten over twee dagen in Holland om onſe vijanden te ſtraffen ende 't lant in verding te brengen geweeſt ſijn. Prout in regiſtro dicto dagelijckx boeck fol. 147 ubi hæc ſequentia ſubiunguntur. Des donderdaechs na Invocavit, den vijffden Meert ſijn die knechten ons Genedichs L. Heeren des Hertoge van Gelre etc. eñ der Staten van Vtrecht met ſeven veendelgens/ weſende ontrent twee duyſent ſterck/ verbij eñ oock pnſdeels uter ſtadt van Vtrecht vijandlijck getogen in des Grevenhage in Holland/ eñ hebben aldaer haren wille van vangen/ brantſchatten/ ende plonderen bedreven/ doch geen rijcke Heeren/ Advocaten/ noch Procureuren aldaer gevonden: want die (alle goets verlatende) gevlogen ende ontkomen waren. Sy quamen inden Hage 's vrijdaechs nae Invocavit, Lagen daer ſtille ontrent twee dagen eñ nachten/ eñ quamen wederomme onbeſchadicht ende ongeſchendt t' Vtrecht/ 's dijnſdaech nae Reminiſcere, alſe opten ſeſten dach nae hoir

we-

wtrepſen 'ſmorghens voor acht uren mit ſeer veel goedts/ gulden/zijden cleederen ende andere/oock cleynoden/ gelt/ gout/ ſilver/ eñ anders meer. Sed & Amorsfortij, in ejus (ſcilicet direptionis Haganę) ſocietatē pernicioſam nunquā iverunt, ut Hortēſius loquitur fol. 163. Quàm verò hæc Hagana direptio decantata fuerit, pręter alios annotavit in conjuratione Geldrogallicâ in Antverpiam Ioannes Servilius, is qui Dictionarium triglotton olim edit, in hæc verba. Martinus Roſſemius homo ad quidlibet audendum minimè impiger, miles non minus ſtrenuus, quàm belli imperator conſultus, proditionibus ſtruendis à natura fictus atque compoſitus; cujus ductu olim Haga Hollandiæ intuentibus propemodum præcipuis etiam ejus Inſulæ civitatibus erat direpta.

Ad fol. 144. lin. 4. *Ad dicendum creandumque Ducis juſſu Epiſcopum.* In actis civitatis Vltrajectinæ dicitur **Heer Frederick van Bychelen Domheer tot Colen tot een geeſtelijck Ruwaer gecoren.** Latinam hujus poſtulationem C. V. Bucchelius ex meis ſchedis, ſuis variarum copiarum libris inſeruit forte aliquando in lucem dandam.

Ad fol. 152. *Abſtemio qui & ipſe pecunia quam laudata fama appetentior audiebat.* Extat Tancreti veteris Iuris conſulti ordinis judiciarij tractatus à Luca Schroteiſen editus & anno 1544. dedicatus Clariſſimo Viro Domino Wolfgango ab Affenſtain, utriuſque militię deſignato, Equiti ſtrenuiſſimo, Iuriſprudenti conſultiſſimo, Illuſtriſſimi Principis Frederici, Comitis Palatini, Electoris Conſultori primario, qui plenis buccis Abſtemij laudes declamat, quarum partem non extra orbitam putavi, hic recitare. Ait; Sive enim auctoritatem, qua à ſiniſtris hominum judicijs conatus hoſce noſtros vendicabis, ſive calculum & doctrinam, qua ſi erratum fuerit, caſtigabis, exegerimus: in hoc Iuriſconſultum, ut exercitatiſſimum ita & doctiſſimū, in illo nobiliſſimū ſtrenuiſſimumque equitem aſſertorem habebimus. Nec enim tuarum virtutum præconium texere hic locus eſt, faltē ut cauſam noſtram in tali Moecenate prædicando agamus, quid quæſo ad vitæ illius decora adjungi amplius queat qui ſplendida majorū proſapia natus, belli paciſque ſtudijs exercitus Nobiliſſimo ex vetuſtiſſimo Cimbricorum Comitū genere, conjugio illuſtratus, honeſtiſſimis liberis auctus, re familiari inſtructus, ea denique apud univerſam Germaniam auctoritate eſt pręditus, ut unus multorum Principum convertere quo velit moderarique conſilia dicatur? Proinde & tu & majores tui feliciter Platonicam hanc doctrinam amplexi eſtis, bene eruditi viri, probi evadent, probi autē facti tum hoſtes pugnando vincent, tum cætera bene agent. Ita incunctanter tua vota ſecutus eventus primū in bonis artibus mox eo evaſiſti, ut annum vixdum vigeſimū primum egreſſus, poſtquā inſignia quę vocāt doctoralia, inſtinctu nobiliſſimorum virorum Ioannis de Morsheim & Philippi de Geldeneck tuorū cōſanguineorū, aſſecutus eſſes, jamq; à theorica illa ad practicā juriſprudentiam converſus, ubi totiùs Romani Imperij cauſarū moles agitatur, Camerę Iudicium accedens, brevi non auditor modò, ſed & diſertiſſimus fori patronus effectus togatam ibi militiā, ſumma cum laude laborantium ſpem, vitam & poſteros (uti Leonis habet conſtitutio) defendens peregiſti. Deinceps tranſitu ad armatā quoque facto, cùm omnes mox juſtæ militiæ partes egregiè abſolviſſes, adeoque à divo Carolo Imperatore aurata Equeſtri militia condecoratus redires, dux turbulentiſſimo quod in Eburonibus, per ejus gentis ducem contra Illuſtriſſimum Principē Palatinum Trajectenſis *Errat hic duplicē errorem Dedicator, dum Trajectum*

in Eburonibus ponit quod eſt in Batavis, aut ut olim loquebátur in Friſijs, quē errorem in Italicis ſcriptoribus caſtigavit Hortenſius folio initiali hujus operis. Alterum cum non per Eburonum (qui ſunt Leodienſes) ſed per Geldrorum Principem Palatino Vltrajectenſis Eccleſiæ Præſuli bellum illatum ſit. Cætera lector conſideret.

Eccleſiæ Præſidē movebatur, bello pręfectus qua magnanimitate quibuſbuſque belli artibus per continuum fere biennium univerſos eos motus ſuſtinueris, non modò celeberrima Trajectinorum urbs à te fortiſſimè expugnata totque captivorum nobiliſſimorúm redempta capita: ſed & Cæſareanæ ditiones Daventria, Navalia, omniſque circumjecta regio à te ſtrenuiſſimè & defenſa & conſervata in perpetuum teſtabuntur: Quid quod in omnium graviſſima illa expeditione, cum Turcarum Imperator arma bis Pānoniæ ſuperiori intuliſſet, in qua non modò Germaniæ, ſed & totius Europæ ſalus periclitabatur, brevi tu ad eas belli rationes adminiſtrandas jam ſecundò ex nniverſa Germanici nominis militia cum paucis potiſſimùm Conſiliarius ſelectus ingruentem patriæ noctem depellendi auctor extiteris? Eſt certè eritque id omninm tuarum virtutum quo vel unico innumeros aliorum triumphos facile adæquabis, nunquam intermoriturum elogiū. Nec jam quidem cum merito militarium vacationem munerum obtineas, minus hac conditione otioſus quàm bello antea occupatus, reipublicæ cōmoditatibus inſiſtis, dum Illuſtriſſimo Principi Frederico, Electori Palatino, tanquam Neſtor quidam alter, ex veterano & emerito novus conſiliorum anteſignanns effectus, latus ſubinde claudere ſoles.

Ad fol. 153. *In ædes Ant. Venrodij.* Ædes hæ clauſtrales, ut vocant Canonici, ſitæ ſunt in emunitate Eccleſiæ B. Mariæ Virginis: ubi adhuc hodie ſpectatur conclave Gelricum, in cujus vitreis feneſtris conſpiciuntur inſignia Ducis Gelriæ, Comitis Meurſiæ, Mareſchalli Roſſemij &c. quas poſſedit nobilis & reverendus Dominus Lambertus vander Burch dictæ Eccleſię Decanus vir qui literas & literatos unicè amavit, ideoque dignus qui ab alijs unicè ametur Lipſij teſtimonio. Is in ijs an. 1617. devixit xvj. Kal. Septēbris ædeſque à Decani hærede, emptione acquiſivit Domicellus Oliverius Wtenhove.

Ad fol. 158. lin. 37. *Ab inimici ſui G. Vordij exulis uxore.* Illuſtre ſanè muliebris pietatis exemplum in hoſtem, quod jam pridē Belgico ſermone donatum magnificus vir Iohannes Beverwijckius Medicinę Doctor, Senator ac Scabinus Dordracenus clariſſimus dignum cenſuit ſingulari ſuo libello de laudibus fæminarum, cap. x. fol. 345. 346. inſerere.

Barbara pyramidum jactet miracula Memphis.
Vltrajectini talia praeferimus.

Ad idem fol. *Confugerant ... in Franciſcanorum cœnobium.* Clariſſ. Vir Bucchelius familiaris (eheu!) quondam meus ad fol. 96. notarum in Becam diſcurrit qua ætate Minoritæ Franciſcani Ultrajectum veniſſe & ædes habuiſſe putentur; quem cum ibi hallucinatum videam eruendæ ætatis ergo, ſubjungo bullam fundationis Eccleſiæ & conventus dictorum fratrum à me cum cura deſcriptam ex originali à quo ſigillū plumbeum dependebat, datā an. 1246. cū divus Franciſcus viginti annis ante objiſſet. INNOCENTIUS Papa ſervus ſervorum Dei, Univerſis Chriſti fidelibus præſentes literas inſpecturis vel lecturis Salutem & Apoſtolicā benedictionem. Quoniam ut ait Apoſtolus omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti recepturi prout in corpore geſſimus ſive bonum ſive malū, oportet nos diem meſſionis extremæ miſericordię operibus prævenire & æternorum intuitu ſeminare in terris. quod redeunte Domino cum multiplicato fructū recolligere debeamus in cœlis, firmā ſpem fiduciamque tenentes quoniā qui parce ſeminat, parcè & metet, & qui ſeminat in benedictionibus de benedictionibus &

metet

metet vitam æternã. Cùm . . . accepimus dilecti filij fratres Minores Trajectenſes Eccleſiam, domos & ædificia alia ad opus fratrum inibi exiſtentiũ . . . . ædificare & ad conſummationẽ ipſorum ædificiorum tum ad vitę neceſſaria conſequenda cùm non niſi de fideliũ eleemoſynis ſuſtententur veſtrorum & aliorum Chriſti fidelium indigeant ſubſidijs adjuvari. Univerſitatẽ veſtram . . . . hortamur in Domino ac in remiſſionẽ vobis injungimus peccatorum, quatenus de bonis vobis à Deo collatis . . . . ſubſidia erogetis ut per ſubventionem veſtram . . . . . per hæc & alia bona quæ Domino miſerante feceritis . . . . . pœnitentibus & confeſſis qui ad opera hæc manum porrexerint adjutricem . . . relaxamus. Datũ Pontificatus noſtri an. tertio.

S.PA. S. PE. INNOCENTIUS PP. IIII.

Ad fol. 163. lin. 13. *Gerardus Soſius Botti. Conſul.* Malè in veteri & hac nova editione expreſſum Conſulis nomen. In regiſtro enim ſcabinorum urbis Amersfortenſis, inter ſcabinos anni 1526. ſcribitur **Gerrit Zoes Botter**/ atque iterum anno 1534. eodem modo.

Ad fol. 166. *Arcem Amiſianã delere, maximè hoc bello non videtur è re futurũ.* Æſtate an. 1552. diruta ſunt mœnia caſtri de Ema in ditione Trajectẽſi, quo parceretur impenſis quibus Cęſarea Majeſtas quotannis gravabatur alendis illic militibus. Ita reperi in memoriis Andreæ Waelkens Vicarij Eccleſiæ majoris viri & literati & noſtratium rerum perquam periti.

Ad fol. 167. *Populus . . . in Cæſaris fidem juravit: datumque è more viciſſim congiarium eſt.* **Geſchiede op ten middach voor eñ in den huyſe opt ſoldere van Henrick Knoep/ etc. in't leſte worden tot een vernieuwinge eñ teycke van blijſchappen eñ vreuchden gout eñ ſilver met hant ſollen teſſens van boven neder onder 't gemeyn volck geſtroyt eñ geworpen/ den dach ghevierť/ eñ des avonts groote triumphe inde gheele ſtadt met vuyren/ lichten eñ anderſins bedreven/** notatum per Valentinũ vander Voort Civitati à ſecretis, fol. 165. **des Buyr-ſpraecks-boecks.** Tractatus Notariorum de Tranſlatione tẽporalitatis Vltrajectinæ Provincię, hanc actionẽ Latinè ita efferunt. Dom. Ambaſiator & procurator . . cũ Prælatis, Nobilibus ad magnum palatium Noedam vocatum proceſſit, ibidemque ad domum diſcreti viri Henrici Knoep civis Trajectenſis ad cameram ſuperiorem ejuſdẽ domus decenter ornatam, cum Prælatis & certis Nobilibus intravit & aſcendit . . . . Dom. Antonius de Lalaing procurator & Ambaſiator, poſita manu ſua dextera ad ordinẽ aurei velleris ab humeris ſuis ſupra pectus ſuũ depẽdentem, juravit ac procuratorio nomine . . juramentum . . vaſallis & laïcis præſtitit; mandavitque per os ſpectabilis viri Henrici vander Borch præſentem diem ulterius ſolenniter celebrari, feſtivari, fecit projici magnam pecuniæ quantitatem coram populo in ſignum triumphi.

Ad fol. 169. lin. 14. Aſteriſcus ille indebitè poſitus referatur ad lineam ſequentem & hæc verba. *Archiepiſcopus Panormitanus.* Cujus hic eſt plenus titulus. Iohannes Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Archiepiſcopus Panormitanus, Prępoſitus Eccleſiarum collegiatarum Sanctorũ Donatiani Brũgenſis, Piati Siclinienſis & Walburgis Furnenſis, Archidecanus Biſontinus, perpetuus Commendatarius Abbatię montis Benedicti, ordinis Canonicorum regularium S. Auguſtini, caput ſeu Præſes primarius concilij privati Sacratiſſimæ Cæſareæ & Catholicæ Majeſtatis. Hortenſij teſtimonio fol. 6. homo prudentia cum pari eruditione conjuncta clarus.

Ad fol. 175. *Vltimus dies Vltrajecti Henrico Palatino in ſpeciem illuxit.* Vrbe & Provincia jam egreſſo D. Thomas de Nykercken Chorepiſcopus Vltrajectinus

jectinus & Eccleſiæ Divi Ioannis Baptiſtæ Decanus in choro ſuę Eccleſiæ inſigne monumentum honori Patroni & memoriæ benefactoris ſui dedicavit in vitro verſus aquilonem, ubi ipſe Palatinus chlamydatus adhuc hodię cernitur ad vivum depictus, ſubſcriptione injuria temporis nonnihil mutilata.

Ad fol. 180. *Ut Guilhelmum Enckefordium . . . Epiſcopum diceret.* Prior Hortenſij editio habet, Michaëlem; quæ Ponto Hutero & Iohanni Iſacio Pontano clariſſimis hiſtoricis erroris anſam præbuit. Hutetus enim modò Michaëlem modò, Guilhelmum vocat, nec ſibi conſtat. Pontanus autem ſe non extricat, ut videre eſt fol. 761. hiſtoriæ Gelricæ. Ego ut diſcrimen faciam & Michaël quis vir, quàmque fuerit Ultrajecti inſigniter præbendatus doceam, honorarium Epitaphium in medio Eccleſiæ ad S. Salvatorem veteris monaſterij (Oudemunſter) olim ei poſitum addam, quod ita habet,

PRÆSTANTISSIMO MIRAQUE ERGA EGENOS MVNIFICENTIA PRÆDITO. D. MICHAELI AB ENCKEVOORT TOTIVS CAMPANIÆ HVIVSQVE FANI ANTIQVI PRÆPOSITO ET ARCHIDIACONO LAVDATISSIMO, REVERENDISSIMI GVILHELMI AB ENCKEVRORT SS. IOANNIS ET PAVLI CARDINALIS, HVIVSQVE VETERIS TRAIECTI EPISCOPI COGNATO.

HÆREDES AMICIQVE MEMORIÆ ERGO PP.

EXCESSIT an. 1556. KAL. MAII LEODII IN ÆDE S. LAMBERTI SEPVLTVS.
TV QVÆSO VIATOR PIIS EIVS MANIBVS REGNVM PRECARE ÆTERNVM.

Utriuſque Enckefortij imago in vitreis feneſtris ad. S. Ioannem in choro cernitur, qui circa id tempus extructus eſt adjutante R. D. Iohanne Ingenwinckel iſtius divi Iohannis, divi Lebuini Daventrienſis nec non Xanctenſis Eccleſiarum Præpoſito viro in Romana Curia gratioſo.

Ad idem fol. *Romanæ libertatis inſignia togæ argenteæ.* Pro clariore luce hujus loci adde verba veterum ſchedarum fol. 311. à cl. v. Bucchelio ad Hædam relatarum, in quibus ita legitur; Ende elck Overſte hadde zijn ſilbere Tabel aen.

Fol. Ut ſupra. *Præfectus urbis factus Joannes Teremundanus.* Dominus de Bornevail Vicarius ſeu locum tenens Comitis Hoochſtratani, ante Gubernator Caſtri Tornacenſis, & Vltrajectenſis Caſtri ſtruendi inſpector & Gubernator, vulgari agnomine dictus Jan Hondt-hoet, ſepultus eſt Bredæ. Memoriam ejus conſervat inſcriptio veteri inſcriptioni ſubjecta ad turrim fabrorum ferrariorum in mœnibus, cui anno, quo hæc ſcribo magnifici concilij prudentum ad utilia Civitatis deputatorum juſſu & mandato ſuperſtructa eſt *Specula aſtrologica*, quæ ſerviet Academiæ Vltrajectinæ ejus ſcientiæ Studioſis. Inſcriptio verò utraque ſic ſe habet.

Anno Domini M. C. xlv. Regis Conradi vij. Epiſ. Herberti vj. factum eſt hoc opus Praefecto Alfero ad munimen civium ſuorum et ad honorem civitatis Trajectenſis. Amen.

Atque iterum Caroli renovatum tempore D.
Ex Terimundani placito qui prefuit urbi
Seſquimilleno ſubſcriptis vij. triginta.

CLE-

CLEMENTIS PAPÆ VII. Bulla confirmationis tranſlationis temporalitatis Eccleſiæ Vltrajectenſis in Carolum V. Cæſarem, Tanquam Ducem Brabantiæ & Comitem Hollandiæ.

CLEMENS EPISCOPVS SERVVS SERVORUM DEI *ad perpetuam rei memoriam. Romanus Pontifex ad quem ſicut omnium rerum ſpiritualium cura pertinet, Ita bona quoque temporalia ad quaſcunque eccleſias ſpectantia, Ipſius ſunt diſpoſitionis, pro paſtorali officio ſibi demandato ea aſſidue agit & meditatur per qua Eccleſia ipſa tam Cathedrales quam Collegiata & illarum Epiſcopi & Prælati quietè & tranquillè ac pacificè vivere poſſint. Et ſi quando contingit Epiſcopos & Prælatos ipſos à ſuis ſedibus & eccleſiis violenter ejici & extrudi & propterea ad ſæcularium Principum opem implorandum confugere ipſorumque ſumptibus, viribus & copiis in priſtinas ſedes rurſus reponi & reſtitui ac per eos In tantorum beneficiorum remunerationem bona ipſa temporalia & ſæcularem eorum Iuriſdictionem iiſdem Principibus liberatoribus concedi & in eos transferri, Pontifex ipſe tales conceſſiones & tranſlationes auctoritate Apoſtolica approbare & confirmare ac de novo concedere conſuevit ut eo ſcilicet pacto & ipſarum eccleſiarum incolumitati conſulatur & earum Epiſcopi & Prælati, in quiete, tranquillitate & ſecuritate conſtituantur prout id in Domino conſpicit ſalubriter expedire. Sanè licet à longis Retroactis temporibus ad omnes Epiſcopos Trajectenſ. qui pro tempore fuerunt Dominium tam ſpirituale quam ſæculare eccleſiæ Trajectenſ. ac plurium Oppidorum, locorum & Caſtrorum tam in agro Trajectenſ. quam in partibus ſuperioribus patriæ Trãsyſſellanæ conſiſtentium pleniſſimo Iure pertinuerit. Nihilominus dilectus filius Nobilis vir* CAROLVS *Dux Gelriæ præter Ius & fas primo bonæ memoriæ Fredericum Marchionem Badenſem olim Epiſcopum Trajectenſ. quoddam ex ipſis oppidis manu armata ac militari ſpoliavit illudque violenter occupavit ad quod rurſus vindicandum, Idem Fredericus Epiſcopus ingentes expenſas innumeroſque labores ſubire coactus fuit. Et Deinde idem* CAROLVS *Dux ſimilis memoriæ Philippum de Burgundia etiam Epiſcopum Trajectenſ. pluribus ex eiſdem caſtris & oppidis vi & armis ſpoliavit ſibique injuſtè uſurpavit pro quibus recuperandis licet magni ſumptus à prænominatis Epiſcopis facti pecuniæque ingentes erogatæ fuerunt tamen ea loca ſic occupata, in*

Ex bibliotheca Lappii.

Meminit Hutterus hujus bullæ Clementinæ & alterius Ferdinãding in vita Caroli V. inter Auſtriacos principes.

manibus

manibus & poteſtate ipſius Ducis Caroli permanſerunt uſque ad tempus quo dilectus filius Henricus Comes Palatinus & Dux Bavariæ in Epiſcopum Trajectenſem Electus & electio hujuſmodi Apoſtolica forſan auctoritate confirmata extitit. Quiquidem Henricus Electus animadvertens quod damna & Incommoda prædeceſſoris ſui Epiſcopi Trajectenſes ſubierant ut ea quoquo pacto reſarciret ac paci quieti ſecuritatique ſuæ ac ſubditorum ſuorum conſuleret. Talem concordiam opera & interventu venerabilis Fratris noſtri Archiepiſcopi Treverenſis, cum eodem Carolo Duce Iniverat ut ipſe Henricus Electus ei ſummam quinquaginta milium florenorum enumeraret & quorundam caſtrorum occupatorum uſumfructum ad ejus vitam dimitteret, quaquidem caſtra eo defuncto rurſus ad eccleſiam redirent ſed ea lege ut ſi proles legitima ex eo ſupereſſet illi proli duntaxat quinquaginta milia florenorum perſolverentur. Cætera verò caſtra ſic occupata extunc eidem Henrico Electo reſtitui deberent prout mox etiam reſtituta fuerunt. Et quamvis dictus Henricus Electus ea concordia ſic ſtabilita omninò ſperaret ſe deinceps ſumma in pace & tranquillitate una cum ſubditis ſuis permanſurum nihilominus ipſe Carolus Dux oblata occaſione quod idem Henricus Electus interim populari ſeditione fuerat repulſus immemor fœderis & concordiæ hujuſmodi Caſtra & Oppida patriæ Tranſyſſellanæ invadere eaque obſidione premere veritus non fuit. Et cum Caſtrorum & Oppidorum prædictorum conſules & Præfecti ad opem & auxilium implorandum ad dictum Henricum Electum confugiſſent & ille utpote ex ſua Civitate ejectus opibuſque exutus minimè opitulari potuiſſet quod reliquum fuit eis per litteras ſuas ut à capitaneo Chariſſimi in Chriſto filii noſtri Caroli Romanorum & Hiſpaniarum Regis Catholici in Imperatorem electi qui Friſiæ præerat auxilium depoſcerent, conceſſiſſet & ipſum Carolum Regem qui etiam Dux Brabantiæ & Comes Flandriæ & Hollandiæ exiſtit, in Dominum cognoſcerent, licentiam dediſſet, abſolvendo eos ab hommagio ſibi præſtito ac juramentum fidelitatis eis relaxando ac dicti conſules ad hoc deputati litterarum earundem vigore poſt quadam capitula cum ipſius Caroli Regis miniſtris confecta inter cætera continentia ut dictus Carolus Rex quam primum exercitum inſtruere ac bellum ipſi Carolo Duci inferre deberet. Se ipſi Carolo Regi dediderunt & hommagium & Iuramentum fidelitatis ejus tunc procuratori præſtiterunt. Et cum interim populus Trajectenſis de Electo reſtituendo & ſi eis venia daretur rurſus in Civitatem revo-

revocando pertractaſſet, Dux ipſe dolo & fraude quorundam ſeditioſorum allectus Civitatem Trajectenſ. clandeſtinè occupavit eamque hoſtiliter diripuit, & ut ſcelus ſceleri adjungeret, eccleſias prophanare illarumque bona invadere & diripere ac auferre veritus non fuit: quinimmo quæ ad divinum cultum erant deſtinata ſacrilego conatu ademit atque uſurpavit. Propter quæ ipſe Henricus electus tot undique moleſtiis & ærumnis circumventus ad dilectam in Christo filiam Nobilem Mulierem Margaretam Archiducisſam Auſtriæ pro dicto Carolo Rege in partibus Flandriæ gubernatrice; Nec non ipſius Caroli Regis in Ducatu Brabantiæ & Comitatu Hollandiæ procuratorem confugere & adverſus tam atrocem injuriam, horrida facinora, neceſſariam opem implorare coactus fuit. Et cum dictam Margaretam ad id promptiſſimam inveniſſet & mox certus dicti Caroli Regis Capitaneus valido exercitu magnis quidem ſumptibus coadunato & ſub ſignis conſtituto in Ducatu dicti Caroli Ducis impetum feciſſet ac oppida ſub ipſo Duce violenter occupata recuperaſſet, & ipſum Henricum Electum in ſua Civitate à qua ejectus fuerat reſtituiſſet, Præfatus Henricus Electus tot calamitatibus ope ipſius Caroli Regis tandem liberatus, animadvertens ſe & Civitatem ipſam ac tot caſtra & oppida & municipia ad ſuam eccleſiam Trajectenſ. ſpectantia non ſine magna impenſa ſibique intolerabili diutius retinere, nec de expenſis pro exercitu in ejus defenſionem & ſubſidio comparato factis Præfata Carolo Regi ſatisfacere ac cupiens dicto Carolo Regi ob tot in ſe collata beneficia gratiam aliquam referre & demum ſuorum ſubditorum quieti & tranquillitati ac ſecuritati conſulere eoſque ab imminentibus periculis & futuris incommodis præſervare, ex præmiſſis & aliis non minoris momenti cauſis Civitatem ipſam ac Oppida, Caſtra, municipia & loca partis inferioris Trajectenſis ad ipſum Henricum Electum ſuoſque ſucceſſores Epiſcopos Trajectenſes ac menſam Epiſcopalem Trajectenſem Legitimè ſpectantia cum illorum machinis, tormentis, Bombardis ac omnibus & ſingulis Iuribus & pertinentiis juriſdictione temporali, nec non vaſallis, Officiariis, ſubditis & incolis ſuis, in ipſum Carolum Regem tranſtulit & transfudit ac omnes exciſias, cenſus, redditus, emphiteoſes, terras, paſcua, decimas, vineas, ſylvas, Iura-patronatus tam Laicalia quam caſtralia, nec non omnia thelonia & theloneorum Iura, ſtudia, vaſallagia, Dominia & ut vulgo dicunt altas, medias & baſſas Iuriſdictiones & demum omnem temporalem & ſæcularem Iuriſdictionem aliaque ſervitia

& Iura quæcunque ad eum ratione dictæ eccleſiæ Trajectenſ. in Civitate, Oppidis, Caſtris, fortalitiis, terris, locis, dominiis & utraq; patria tam Tranſyſſellana quam Ciſyſſellana prædictis quomodolibet ſpectabant & pertinebant cum omnibus & ſingulis eorum pertinentiis & appenditiis ac libris feudorum & reddituum, chartis, regiſtris, computis & aliis ſcripturis præmiſſa concernentibus præfato Carolo Regi tanquam Brabantiæ Duci & Holland. Comiti pro ſe & ſucceſſoribus Ducibus Brabantiæ & Comitibus Hollan. ſeu ejus tunc legitimo procuratori ſub. ſedis Apoſtolicæ beneplacito conceßit & donavit ac in eum tranſtulit. Nec non omnes & ſingulos vaſallos, Officiales, ſubditos & Incolas prædictos à Iuramento fidelitatis & alia quacunque obligatione qua ſibi & Domino temporali tenebantur, abſolvit. Eiſque ut à præfato CAROLO REGE *extunc de cætero auxilium implorare illique ac hæredibus & ſucceſſoribus tanquam Ducibus Brabant. & Comit. Holl. Homagium & Iuramentum fidelitatis præſtare valerent liberam licentiam expreßè conceßit reſervata ſibi ac ſucceſſoribus ſuis Epiſcopis Trajectenſibus ſola Iuriſdictione ſua ſpirituali per Civitatem prædictā & Diœceſin Trajectenſem unacū domo ſua Epiſcopali in eadem Civitate conſiſtente & una alia domo extra dictam Civitatem in diœceſi ſua Trajectenſi ſita in qua ipſe & ſucceſſores ſui Epiſcopi Traject. cum ſua familia quietis & otii gratia conſidere poſſent. Sic tamen quod ipſe Carolus Rex Henrico electo & ſucceſſoribus prædictis nomine annuæ pēſionis duorum milium caroleorum aureorum pro dote ejuſdem eccleſiæ perſolverat ac præmiſſa omnia acta & conſtituta ſint cum ſcitu & expreſſo conſenſu Dilectorum filiorum Præpoſitorum, Decanorum & Capitulorum prædictæ Majoris & Collegiatarum Sancti Salvatoris, Sancti Petri, Sancti Ioannis & Beatæ Mariæ Trajectenſiū eccleſiarum qui habita matura conſultatione diligentique examine ea omnia approbarunt & rata firmaque & ſtabilia eſſe voluerunt, ipſiq; Præpoſiti, Decani, Capitulaque qui tempore quo præfatus Henricus electus conſulibus & deputatis patriæ Ciſyſſellanæ hujuſmodi per ſuas literas cōceſſerat facultatemque tribuerat ut dictum Carolum Regem in dominum recognoſcerent ac illi homagium & fidelitatis Iuramentum præſtare poſſent à Civitate erant expulſi, nec in loco Capitulari ſimul convenire & conſultare poterant. Iam tunc de præmißis omnibus quæ tunc temporis peracta fuerant plenam notitiam habentes matura cum deliberatione debitiſque & conſuetis tractatibus præmißis, Omnia per Henricum Electum ac Conſules & Deputatos caſtrorum patriæ Tranſyſſellan. vigore literarum Henrici Electi eis conceſſarum geſta & facta in om-*

nibus

nibus & per omnia approbarunt & ratificarunt. Et inſuper iidem Præpoſiti, Decani & Capitula planè conſiderantes id quod multis experimentis didicerant propter electiones Epiſcoporum in diſcordia factas cum alii alio traherent & ſuis quiſque factionibus inhæreret, Civitatem univerſumque populum atque etiam ipſoſmet in tot ærumnis & calamitatibus frequenter incidiſſe, ne quid tale extunc deinceps eveniret ultro ac ſponte eidem Carolo Regi tanquam Duci Brabantiæ & Comiti Hollan: conceſſerunt & quoties contingeret eccleſiam Trajectenſem carere Paſtore nullius in eorum Epiſcopum eligendi Ius vel poteſtatem haberent, præterquam illius quem dictus Carolus Rex ut Dux Brabantiæ & Comes Hollan: ſignificandum, inſinuandum, nominandumque duceret. Adjicientes etiam ut nullus in Decanum alicui ex quinque eccleſiis antedictis præficeretur niſi qui ipſi Carolo Regi gratus & acceptus foret & eum tunc procuratori dicti Caroli Regis præmiſſa omnia approbaſſet acceptaſſet & rata habuiſſet, ipſi Præpoſiti & Decani tam procuratorem quam Henricum Electum præfatos ad majorem eccleſiam comitati ſunt. Et ibidem procuratorem in tabernaculo decenter ornato collocarunt; Epiſcopo & nonnullis Præpoſitis ac Decanis earundem eccleſiarum in ſuo quiſque ſtallo ut moris eſt conſtitutis & deinde hymno Te Deum Laudamus alta voce jucundè & alacriter decantando ac miſſa ſolemni à quodam Epiſcopo celebrata. Rurſus Henricum Electum & procuratorem præfatos ad domum Epiſcopalem comitati ſunt Electoque Ibidem relicto, mox dictus procurator Prælatis & Nobilibus pleriſque comitantibus ad publicum urbis Palatium ſe contulit atque inde ad domum privatam cujuſdam civis ſatis magnificè inſtructam divertit, pulſataque campana ad cujus ſonitum populus in unum convenire ſolet, Nobilibus aliiſque dictæ Civitatis ordinibus in conſpectu ejuſdem Procuratoris aggregatis perfectaque Iuramenti formula qua communi dicto Carolo Regi erant præſtituri, Populus univerſus denudato cujuſque capite duobuſque digitis dexteræ manus ſurſum erectis juxta morem qui jurejurando inibi obſervatur ſolemne Iuramentum præſtiterunt, & viciſſim dictus procurator ipſius Caroli Regis nomine honeſtè beneque tractare & ab ingruentibus malis & periculis protegere & tueri ac in omnibus boni clementiſque Domini Officio fungi promiſit & ad ea obſervanda jurejurando ſe aſtrinxit. Quæ omnia tam Henricus Electus quam Capitula præfati præpoſiti fecerunt in conſiſtorio noſtro Coram nobis petentes ea ut ſtabiliora ſint ac plus roboris & firmitatis obtineant Apoſtolica auctoritate approbari & confirmari ac de novo concedi. Nos Igitur habita ſu-

per his cum venerabilibus fratribus noſtris ſanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus matura deliberatione & diſcuſſione Electum & ſingulares perſonas Capitulorum hujuſmodi à quibuſvis Excommunicationis, ſuſpenſionis & Interdicti aliiſque eccleſiaſticis ſententiis, cenſuris, & pœnis à Iure vel ab homine quavis occaſione vel cauſſa latis, ſi quibus quomodolibet innodati exiſtant ad effectum præſentium dumtaxat conſequendum harum ſerie abſolventes & abſolutos fore cenſentes de eorundem fratrum Concilio & ex certa ſcientia ac de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine tranſlationem temporalis juriſdictionis, Civitatis, Caſtrorum & Oppidorum, tam patriæ Tranſyſſellanæ ſuperioris quam patriæ Trajectenſis Inferioris ac aliorū jurium prædictorum in ipſum Carolum Regem tanquam Ducem Brabantiæ & Comitem Hollandiæ, ac illorum donationem ac alia per eundem Henricum Electum de eorundem Capitulorum conſenſu facta, auctoritate Apoſtolica tenore præſentium approbamus & confirmamus. Præterquam quoad caſſationem penſionis, in eventū unionis menſæ Epiſcopalis Trajectenſis beneficiorum eccleſiaſticorum valore dictæ penſionis. Supplentes omnes & ſingulos tam Iuris quam facti defectus, ſi qui forſan intervenerint, in eiſdem ac potiori pro cautela Civitatem & Caſtra, ac alia jura prædicta eidem Carolo Regi & ſucceſſoribus ſuis Ducibus Brabantiæ & Comitibus Hollandiæ in perpetuum de novo concedimus ac electiones per Capitula ipſa in Epiſcopum Traject. abſq; ipſius Caroli Regis & ſucceſſorum ſuorū Ducum Brabantiæ & Comitum Hollandiæ prædictorum nominatione. Nec non electiones Decanorum eccleſiarum hujuſmodi illorum Decanatuum occurrente vacatione de aliis perſonis quam Carolo Regi & ejus ſucceſſoribus præfatis gratis & acceptis pro tempore factas nullas nulliuſque roboris vel momenti exiſtere eadē auctoritate decernimus. Quocirca venerabilibus fratribus noſtris Archiepiſcopo Panormitano & Epiſcopo Caſtelli maris ac dilecto filio Decano eccleſiæ S. Lebuini Daventrienſ., Traject. Diœceſ: per Apoſtolica ſcripta mandamus, Quatenus ipſi vel duo aut unus eorum per ſe vel aliū ſeu alios Carolo Regi & ſucceſſoribus ſuis prædictis in præmiſſis efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes faciant auctoritate noſtra præſentes literas & in eis contenta hujuſmodi firmiter obſervari ac ſingulos quos literæ ipſæ concernunt illis pacifice frui & gaudere: non permittētes eos deſuper cōtra præſentiū tenorē quomodolibet moleſtari, inquietari aut perturbari. Contradictores auctoritate noſtra per cenſurā eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita compeſcendo non obſtantibus fel: record: Pauli Papæ ſecundi prædeceſſoris noſtri & quibuſvis aliis Apoſtolicis

etiam

etiam in conſiliis generalibus editis etiam ſimiles approbationes fieri prohibentibus conſtitutionibus; Nec non Majoris & eccleſiarum aliarum prædictarum juramento confirmatione Apoſtolica vel quavis firmitate alia roboratis ſtatutis & conſuetudinibus privilegiis quoque & indultis Apoſtolicis Epiſcopo Trajectenſi pro tempore exiſtenti & dictarum eccleſiarum Capitulis ſub quibuſcunque tenoribus & formis conceſſis, approbatis & Innovatis: quibus omnibus tenores illorum præſentibus pro ſufficienter expræſſis habentes, illis, alias in ſuo robore permanſuris hac vice duntaxat ſpecialiter & expreſſè derogamus contrariis quibuſcunque aut ſi aliquibus, communiter vel diviſim ab eadem ſit ſede indultum quod interdici, ſuſpendi vel excommunicari non poſſint per literas Apoſtolicas non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad verbum de indulto hujuſmodi mentionem. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtræ abſolutionis, approbationis, confirmationis, conceſſionis, decreti, mandati & derogationis infringere vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit indignationem omnipotentis DEI *ac beatorum Petri & Pauli apoſtolorum ejus ſe moverit incurſum: Datum Romæ apud Sanctum Petrum, Anno Incarnationis domini milleſimo quingenteſimo viceſimo nono, tertiò decimo Kalendas Septembris. Pontificatus noſtri Anno ſexto.* Sic ſcriptum ſupra plicam A. de Caſtillo. Et ſupra dorſum erant ſcripta verba ſequentia, *Regiſtr. In Cancellaria Apoſtolica.* de Cæſis. *Sigillata ſigillo aureo appenſo cordula ſericæ coloris rubei & crocei.*

FINIS.

VLTRAIECTI,

Ex Officinâ ÆGIDII ROMAN Academiæ Typograph. ANNO cIɔ Iɔ c XLII.

INDEX

Rerum toto hoc opere memorabilium.

A

ABeoude pagi ſitus & qualitas ſoli. 121.
Abſtemius pecuniæ quàm laudata famæ appetentior. 152.
Abſtemij ingenium tyrannicum. 160.
Adamus Diemenus Conſul. 46.
Adelboldi bellum cum Hollando. 54.
Aemylius Niveldius à periculo ſervatus. 33.158.
Aemylius Wtenengus. 94.
Æquis conditionibus vel atrociſſimum bellum componi poſſe. 111.
Albertus Colſterus. 163.
Albertus Lumanus eques. 142.
Alphardus Iſelmundanus. 122.125.
Altena præſidium. 151.
Altenæ præſidij fuga ſtupenda. 151.
Altenam funditus deleri petunt Amorfortij. 164.
Ameronga arx. 126.
Amiſianum præſidium. 125.
Amiſianum Caſtellum dirui petunt Amorfortij. 166.
Amorfortia regni Burgundici cardo. 165.
Amorfortia tentatur proditione. 151.
Amorfortia celebritas & nundinatio unde. 177.
Amorfortiæ civitatis ſitus & diſpoſitio. 47.
Amorfortij in collatione æris publici quàm egentes. 80.
Amorfortij queruntur ſuper populata Emmeneſſa. 106.
Amorfortij quibus conditionibus Cæſari ſe ſubjugârunt. 176.
Amorfortiorum à Cæſare poſtulata. 164.
Amorfortiorum æs alienum. 81.
Amorfortiorum dignitas tentatur. 76.82.
Amorfortiorum equitum facinus præclarum. 154.
Amorfortiorum in bello diſcretio. 129.
Amorfortiorum legati ad Margaritam præfectam Burgundiæ. 163.
Amorfortiorum factum conſultiſſ. 79.
Amorfortios ſibi conciliare tentat Epiſcopus. 127.
Amorfortijs conditiones datæ violantur. 178.
D. Andreæ locus tutelaris Hattema. 150.
Animalium in retinenda libertate ſolertia. 36.
Ante cauſam cognitam nihil ſtatuendum. 152.
Antiochi fumoſa verba. 119.
An Antonina dicta Ultrajectum? 2.
Antonius Beſlandius. 162.
Antonius Lalanus Comes Hoochſtrati. 123. & 180.
Antonius Venrodius Canonicus quæſtor ſub Geldro. 153. & 158.
Culeo inſutus ſubmergitur. 160.
Apelderna. 84.
Apparatus belli apud Ultrajectinos. 97.
Arcis exemplum cujuſmodi Henricus Ultrajecti ædificare voluit. 87.
Arcem Ultrajecti Epiſcopus condere inſtituit. 85.
Arces cur in civitatibus? 86
Inter Arma juſtitium perpetuum. 99.
Arma ſani nil habere. 129.
Arnoldus Faber. 106.121.
Arnoldus Clemens exul novi Principis benificio confiſus ſpe ſua fruſtratur. 179.
Arnoldus Pijl Amorfortius Epiſcopi dux. 102.
Arnoldus van Sande. 57.
Arnoldus VVulvenus. 68.
Aſſentatores in aulis principum frequentes. 60.
Atræ paludis oſtium. 142.
Aulici famelici. 123.
Aulicorum inſtitutum. 123.
Ate Dea homines malis implicat. 54.
Aliquid mali propter vicinum malum. 58.

B.

BAldericus Clivenſis, Epiſcopus Ultrajectinus urbem mœnibus cingit. 167.
Barbaris fides ſacroſancta. 112.
Batavia quæ hodie? 139.
Bellum quomodo ſuſcipiendum. 100.
Bellum quid primum habeat. 29.
Belli finis incertus. 15.
Belli fructus. 96.
Belli inteſtini incommoda. 102.
Belli Ultrajectini cauſa. 112.
Beneficia majorum defendenda. 35.
Beneficijs plebs demerenda. 99.
Benevolentia hoſti occurrendum nonnunquam. 54.
Benſcopia cohors. 83.
Benthemenſes Comites Ultrajectini Epiſcopi clientes. 3.
Brederodiana inſula in Lecca. 38.
Bernhardus Haefortius præſidij Haſſaliæ Præfectus. 146.
Bernhardus Utenengus. 98.
Beverwerda arx. 100.
Bonorum exilia, turbatio Reip. 92
Bonis ingrata præmia obveniunt. 92.
Brabantorum principes Ultrajectini Epiſcopi clien-

tes. 3.
Brederodiani ingenij ferocia. 77.
Bruno Phocas adjuvat conſilium Epiſcopi. 155.
Bruno Schurrerius equitum magiſter. 141.153.
Bubale à Burgundionibus capitur. 133.
Bvienteria loca conſilijs deſtinata. 111.
Bulla Clementis Papæ vij. approbantis tranſlationem temporalitatis Provinciæ Vltrajectinæ. In calce operis.
Burchgravij Vltrajectini. 79.
Burgundi quantis impenſis cum Gelro pugnarint. 168.
Burgundorum caſtra Hattemij oppugnant. 149.
Burgundos perfidiæ accuſat Gelrus. 93.
Burgundis inimicus Gelrus. 84.
Burgundiones cur Vltrajectinis infeſti. 91.
Burgundionibus bellum indicitur publicè. 141.
Burgundicum exercitum conſcribit Epiſcopus. 97.
Buyrkerck *quod eſt Mariæ de Civibus antiquitus dictum.* 40.

C.

CÆſaris Caroli legatio ad Vltrajectinum Epiſcopum. 123.
Cæſaris tituli ad quid. 123.
Callida conſilia plerumque fallunt. 109.
Campie Civitas Tranſiſulaniæ. 16.
Canonicorum demerſorum cadavera reperta. 169.
Canonici quidam res novas incœptant. 19.
Quidam capti. 158.
Cancellarius Epiſcopi. 58.
Carolus Burgundorum Dux. 60.
Carolus Caroli Geldri Ducis filius nothus. 118.
Carolus Gelrorum Dux. 85.173.
Carolus Magnus in Vltrajectinos munificus. 3.
Carondeletus Archiepiſcopus Panormitanus. 169.
Caſtella civitatibus cur impoſita. 86.
Caſtris forum anteponendum. 129.
Cauponaria perduellionis accuſata. 69.
Cenſus cogendi ratio. 42.
Cenſores olim ad quid conſtituti. 26.
Chriſtophorus Langius. 105.
ad Galliæ Regem tranſit. 110.
Chriſtophorus Meurſa Comes Præfectus Vltrajecti. 136.158.
Cives jubentur non fugere cum bonis. 100.
Civis merens patriæ peſtis. 152.
Civium concordiam munitiſſ. quæque expugnare. 87.
Civium mores a majoribus formari. 26.
Civium onera. 18.
Civitas aliena difficile retinetur. 99.
Clotharius rex Dagoberti pater. 3.
Cœmiterium D. Ioannis. 31.
Cœnobium pacatæ vallis. 107.
Collatio agraria. 1. Oudtſchiltgeldt.
Commeatus Vltrajectinus intercipitur. 102.
Concordia bona. 51.54.
Conditiones à legatis Margaritæ Amorfortijs præſcriptæ. 165.
Conditiones inter Imp. Carolum & Tranſiſelanos. 131.
Conditiones quibus Amorfortij Carolo ſe dedere volunt. 164.
Conditiones pacis inter Gelrum & Epiſcopum Vltrajectinum. 89.117.
Conjuratio quorundam occulta apud Amorfortios. 151.
Conſcientia ſuſpicax, ſi mala. 83.
Conſilium de recipiendo Epiſcopo, trium fratrum. 155.
Conſilia nimis callida eventum habent triſtem. 109.
Conſules Vltrajectini anno 1527. 68.
Contemptus hoſtis res periculoſa. 126.
Contentio de captivis inter Amorfortios, & eorum equites. 168.
Contentio inter Amorfortios ac eorum equitatum. 162.
Cornelius Hack. 159.
Cornelius Organopœus, quare urbe excedere juſſus. 127.
Cornelius Weyman. 44.
Corpus totum membro condolet, vel minimo. 16.
Coverda. 20.43.173.
Crollius Can. captus. 158.
Curia magna baſilicæ D. Martini. Het groot Capittel-huys ten Dom. 103.
Cuſtodia ſemper neceſſaria. 105.

D

DAgobertus religioſus Princeps. 3.
Dagobertus Rex, Willibrordum Vltrajectina civitate donat. 3.
Daventria. 3.
Daventrienſes Alsenam diripiunt. 151.
David Epiſcopus captus. 55.
Oppreſſus in Vrbe. 5.
Decretum Vltrajectinorum contra Epiſcopum. 103.
Deditio Hattemiorum. 150.
in Defectione omnia mutari cum regno. 180.
Democratia finitur apud Vltrajectum. 68.
Deo repugnare, fato obſtare. 88.
Dicacitas quantum malum. 114.
Dictis etiam principes lædi. 88.
Dignitatum tituli fumoſi. 123.
Direptio urbis Vltrajectinæ. 158.
Diſcordia florentiſſ. rerum peſtis. 54.
Diſcordia inter Vltrajectinos & Hollandos quando incepit. 176.
Diſſidia civitatum labes. 56.
Divitiæ timidæ. 137.
Dobbelſteinus Epiſcopo reſiſtit. 110.
Occiditur. 157.
Doitenburgij domus. 27.

Domi-

Dominatio multorum exitialis. 55

Domorum ruſticarum recenſus. 1. Quotiſatie.

Dornanus Vicus. 98.

Et Dornana arx, 126.

Draconis lex, Calumniæ fidem non eſſe adhibendam. 152.

Ducis caſus periculoſus. 121.

E

EBrietatis fructus, 11

ab Egmondano porta urbis munita. 86.

Elburgani Burgundionibus ſe dedunt. 150.

Electio Henrici Palatini in Epiſcopum Vltrajectinum. 13.

Emmeßij coloni à Geldris vaſtati. 106.

Enckenſordij laudantur à Car. V. Cæſ. 180.

Enſcheda oppidum. 20.

Epiſcopi Henrici nomen catalogo Epiſcoporum deraditur. 147.

Epiſcopi literæ ad Amorfortios. 105.

Epiſcopij & Burgundi crudeliter occiſi. 143.

Epiſcopo Henrico Bavaro abrogatur poteſtas. 102.

Epiſcopi Vltrajectini in hoc opere memorati.

Adelboldus. 3.4.54.

Albricus. 4.

Alfricus. 4.

Arnoldus Hornenſis. 110.

Aufridus. 4.

Baldericus Clivenſis, dictus Pius. 4.

Berrulphus. 4.

Bonifacius. 4.

Brederodius. 5.

Conradus Suevus. 4.

David Burgundus. 5.55.

Diepholdius. 5.

Fredericus Marchio Baden. 5.67.

Godebaldus. 4.

Godefridus Rhenanus. 4.

Gregorius. 4.

Guilhelmus à Mechlinia. 55.86.

Guido capitur. 55.

Henricus Palatinus electus. 13.

Henricus Viandenſis. 110.

Hereberti Epiſcopi authoritas. 54.

Hungerus. 4.

Joannes Arkelius. 4.

Ottho iij. Epiſcopus. 5.

Philippus Burgundus. 6.

Ratbodus. 4.

Willebrordus, qui etiam Clemens dictus. 3.

Epiſcoporum regnum apud Vltrajectinos quando incepit. 176.

Equites Clivenſes cur Gallo auxilientur? 115.

Equites Gelren. Vltrajectini accerſunt. 98.

Equitum claſſis quot contineat homines. 172.

Erardus Arenburgenſis Leodinorum Epiſcopus. 6.

Erneſtus Amerongus. 63.

Cos. Vltrajectinus. 12.

Præfectus Hereſtæ. 125.

Erneſtus Schenck globo occiſus. 149.

Eventus quarè admirabiles. 97.

Everhardus Zondenbalch. 18.24.92

Everhardus van Lyenler Paſtor Amorfortij. 163.

Everhardus de Maurick Abbas Ooſtbroecæ. 95.

Exulum cauſa ſuſcipitur. 89.

Exulum Vltrajectinorum conatus. 68.

Eorundem impotentia. 69.83.89

Exulum Vltraject. tria genera. 92.

F

FEAbas macerare quid? hodie Cuypen. 20.27

Fabula de Leone. 119.

Alia de ſigno Servatoris. 154.

Factiones, civitatum labes. 56.

Factioſorum audacia. 99.

Fredericus Comes à Bichlia intruſus contra H. Bavarum Epiſ. 144. *ad marginem numerum (747) corrige ſic.*

Fredericus Palatinus. 122.

Florentius Burenorum Comes Hardervicæ dominus inauguratur Cæs. nomine. 153.

Odium omnium in ſe vertit. 159.

Fædus inter Cæſarem & Epiſcopum Henricum. 124

Fædus Vltrajectinorum ordinum contra Epiſcopum. 103.

Forum ſcrutarium quod? 34.

Fortunæ viciſſitudo. 97.

Franciſcus Nieurodius. 98.

Franciſcani parum decorè taxati ab Hortenſio. 158.

Fratrum trium de recipiendo Epiſcopo conſilium. 149.

Fredericus Egmondanus. 55.

Fredericus Regius Conſul à Geldro dictus. 134.

Captus. 158.159.

Fredericus Sombreſus magiſter equitum. 102.

Fredericus Seldenaker. 71.109.

Fredericus Vochtius Conſul à Geldro Vltrajecti dictus. 134.

Frumentatoribus Gelris inſidias ponit Epiſcopus 131.

G.

GAllogermani equites Burgundionum. 167.

Ganum. 1. Geyn. 6.139.

Gandanorum ſumptus in ſiccando vado. 139.

Gelcomiana expugnatio. 125.

Gelcomium vicus. 120.

Gelrus arbiter. 77.

Gelrus amicus Vltrajectinorum cenſetur. 102.

Gelrus Burgundis inimicus. 84.
Gelrus Burgundiones opprimit. 12.
Gelrus capit oppidum Rhenas. 125.
Gelrus Goiolandiam invadit. 167.
Gelrus parum tenax fidei. 11.
Gelrus quare Amorſortijs infeſtus. 163.
Gelrum quid in Vltrajectinos commoverit? 88.
Gelrus vocatur ab Vltrajectinis in Patronum. 97.99
Gelrus Vltrajectinos invadit. 6.
Gelri animus præferox. 93.
Gelri fortuna invicta. 137.
Ingenium vafrum. 85.
Gelri ira. 88.
Minæ & ſimulatio. 87.93.97.
Gelri equites ducenti Vltrajectum veniunt. 99.
Gelri victi Amorſortijs ſe dedunt. 161.
Gelri Vltrajectina urbe pelluntur. 157.
Gelrorum copia ab Amorſortijs fugantur. 155.
Gelrorum & Vltrajectinorum cardines. 89.
Gelrenſis fides vulgo ſuſpecta. 113.119.
Gelrenſes principes Vltrajectini Epiſcopi clientes. 3.
Gelra religio infida. 143.
Genemudenſes Velaviam populantur. 132.
Georgius Schenck Phriſiæ præfectus. 130.
Georgius Solmius. 158.
Gerardus Aſſendelſt Domin. Eemskerck, eques, præſes Senatus Hollandici. 162.163.
Gerardus Caniſius. 41. *Vide Knyf.*
Gerardi de Soete magnanimum reſponſum. 120.
Gerardus Eckius. 126.
Ejus famulus. 106.
Gerardus Foeyt. 141.
Capite caſus. 159.
Gerardi Longi cædes. 149.
Gerardus Mulardus. 123.
Gerardus Noviomagus. 57.
Gerardus van Royen. 159.
Gerardus Soſius. 99.163.
Gerardus Storkius. 124.
Gerardus Suckenrodius. 158.
Gildenburgum op de Vaert. 110.
Giſbertus vander Aa. 159.
Giſbertus Hardenbrochus. 58.
Giſbertus Sulenus Conſul. 68.
Giſbertus Otterus occiſus. 159.
Glebæ pinguitudo apud Iſſelam. 139.
Godefridus Cunretorſius. 158.
Submergitur. 160.
Godefridus de Coninck. 159.
Godefridus Noveſins. 130.
Godefridus Rodenburgus. 18.
Godefridus Sapidus. 125.
Godefridus Vordius. 18.92.
Ejus reſponſum animoſum. 12.
Goiolandia. 56.60.
Goiolandia Gelro diripenda datur. 167.
Goſuinus Amorſortius. 57.
Groninga. 171.
Guilhelmus Rex Romanorum impetitur. 5.
Guielmus Archidiaconus dictus Hornenſis cæditur. 55.
Gulielmus à Renneberga. 168.
Gulielmus Bavarus Comes Hollandiæ. 165.
Gulielmus Enckefortius Card. Epiſcopus Vltrajectinus. 180.
Gulielmus Mechlinienſis Epiſcopus captus ab Vltrajectinis. 55.
Gulielmus Turcus. 156.

H.

Hadrianus Rhedius. 79.
Hadrianus Rhenanus. 79.
Haga à Roſſemo capta & ſpoliata. 140.
Hammenſe Caſtellum deſeritur. 146.
Hardervica à Burgundis obſeſſa & capta. 153.
Harmannus Oeſtromus. 57.
Harmannus ſacrificus quare exulare juſſus. 127.
Haſſaltam obſidet Schenkius. 144.
Haſſalta Schenkio datur. 146.
Henricus Bavarus Epiſcopus excluditur civitate. 95.
Henrici Epiſcopi indoles. 82.
Henricus Epiſcopus parat exercitum ad ingrediendum urbem Vltrajectinam. 94.
Henricum quondam Epiſcopum Vltrajectinum dementiæ ſuæ pœnituit. 172.
Henricus Groevius. 98.
Henricus Montfortius. 55.
Henricus Nveldius. 55.
Henricus Percarius occiditur. 159.
Henricus Verborchius Coſ. Vltrajectinus. 12.180
Hiſpani in Hollandiam à Caſ. miſſi. 167.
Hiſtoria aptè conſcripta ad quid conducat. 97.
Hoochwoerda, & ibi crux. 55.
Hochſtratanus Comes pro Cæſare jurat in libertatem populi Vltrajectini. 167.
Hollandia chorographia. 140.
Hollandiæ Comites Vltrajectini Epiſcopi clientes. 3.
Hollandiæ Comitatus quando inceperit. 4.
Hollandi bellandi occaſionem quærunt. 84.
Hollandis cur Roſſemus infeſtus. 137.
Hollandorum incivilitas. 83.
Hollandicum bellum quid accenderit. 55.
Horeſta conditur in Geldros. 4.
Deformatur. 165.
Horeſtanum præſidium. 125.
Hoſtis graviſſimus quis. 85.
Hubertus Vianenſis. 55.
Humana conſilia fato ſuperari. 82.
Humana jura apud principes venalia. 80.
Humani caſus incerti. 87.
Humilia paſcua. 49.

I

Iacobus Appeltern Domdecanus. 33.
Iacobus de Myndem magiſter domus Domini Traje-

Trajectenſis. 25.58.62.
Iacobus Dolrerus. 79.
Iacobi Nuveldy tyrannis. 78.
Iacobus Tuekins. 125.
Iactantia militum Epiſcopi. 94.
Ignavi ad quamlibet curam inhorreſcunt. 138.
Impenſæ in milites perduntur. 87.
Imperij mutatio inteſtinorum bellorum cauſa. 119.
Incendia miſcentur. 107.
Incognita cauſa, nihil ſtatuendum. 152.
Ingeniorum ſimilitudine factioſos contrahi. 19.
Ingratum appellari dedecoroſum. 91.
Inimicitijs non deeſſe hortatorem. 57.
Injurias remittere, excelſi animi. 113.
Injurias tarde ſeneſcere. 79.
Inquieta civitatis ingenia. 57.
Inſidiæ in magiſtratus unde parentur. 152.
Inſidiæ Roſſemi. 142.
Inſignia Epiſcopi Henrici dejiciuntur. 147.
Inſolentia exulum Ultrajectinorum. 89.
Inſolentia unde. 26.
Inteſtina bella unde. 112.
Inteſtinâ diſcordiâ florentiſſ. imperia peſſundari. 54.
Inteſtina mala externorum initia. 35.
Inundatio Rheni. 140.
Ioannes de Schoenberch miles, Epiſcopo à conſilijs. 260.168.
Ioannis Benningi agger. 49.
Ioannes Linſchotiorum præfectus. 55.
Ioannes Campanus. 167.
Ioannes Dux Clivenſis. 111.116.
Ioannes Fonckius prætor Leusdanus. 59.
Ioannes Huchtenbrocus, captus ab Epiſcopo. 68. 158.
Ioannes Mindenus, ejuſque res geſtæ. 26.53.59. 62.64.
Ioannes Realis Can. captus. 158.
Ioannes Slachecciꝰ Præpoſitus Dammenſis. 167.
Ioannes Soſius. 179.
Ioannes Teneremondanus præfectus Urbis condit Ca- *ſtrum* Vredenburch. 180.
Ioannes Verdius. 60.
Ioannes Walanus. 60.
Ioannes vander Aa. 98.
Ioannes van Wijck Loripes. i. Slingervoet, *capite cæſus.* 159.
Ioannes Weſterfelcius proditor. 151.
Ioannes Wiſſingus. 102.
Ioannes Vulvenus Coſ. 94.
Iodocus Sasbantius. 130.
Iſela cur contracta. 139.
Iſela reciprocatio. 139.
Iſela unde nomen. 139.
Iſelmonda conditur. 4.
Iſelſteynenſe bellum. 164.
Italorum in Germanica hiſtoria error. 1.
Jugum liberis quam grave. 87.
Ius gentium non violandum. 78.
Iuſjurandum. 6.133.

K

KEyſer-rijck. 156.
Knijf, ſeditioſi ingenij. 41.60.64.159.
Koeborch in agris Camporum. 133.141
Kyntkenshaven, *Oſtium Rheni.* 1.

L

LAngoſtratia caſtra. 135.
Laterculi Iſelani ubi coquantur. 139.
Latrocinijs infeſtus olim Ultrajectinus tractus. 139
Laurentius Dublioul. 123.167.169.
Laurentius Godefredi. 65.66.
Leeca ortus. 1.2.
Legati Amerfortij Legato Cæſaris ſignificant conditiones datas placere. 172.
Legatus Cæſaris inauguratur apud Amorfortios. 169.
Legatio Margaritæ præfectæ regni Burgundiaci. 162.
Leida Hollandiæ oppidum. 139.
Lembus antiquus inventus. 2.
Legibus cum armis nihil commune. 29.
Levendala Caſtrum. 150.
Leuvenpael. 5.61.
Liberi naſcimur natura. 34.
Libertas animalibus magna. 36.
Libertatis guſtus duriorem facit ſervitutem. 56.
Libido principum plebi moleſta. 23.
Libidinem pro jure habent agrarij Amiſiani. 79.
Labra Daventrienſis quando ædificata. 151.
Lichtenbergenſium factio apud Ultrajectinos. 55.
Lunga amnis. 120.
Ejus ortus. 139.
Lixæ cujuſdam facinus. 106.107.
Lucifer præſidium. 118.
Luciferianorum fuga. 151.
Ludus aulicorum. 123.

M

MAgnis magna innata eſſe. 92.
Marcus Weſe Can. majoris Eccleſiæ. 107. 133.
Margarita præfecta Burgundiæ. 61.123.
Marſorum arx Ter Meer. 106.
Marſorum vicus. 71.
Martinus Leuenbergus captus. 158.
S. Martinus Patronus diœceſis Ultrajectinæ. 144.
Ex inſignibus Civitatis demitur. 167.
Martinus Roſſemus Tribunus militum Gelrorum. 108.
Matthias Ketellus. 154.
Matronarum pietas erga Remp. Amorfortiorum. 80.

Maximilianus Archidux Ultrajectinos oppugnat. 55.
Memorabile nihil in bello ſine periculo geri. 138.
Mercatorum fuga ante Tylam. 167.
Michaël piſtor. 25.57.
Middelburgi Canonici regulares inſtituti. 4.
Myerdenſe Caſtellum. 143.
Militum arbitrium Ducum imperio in captis urbibus potentius. 158.
Militaris licentia quam pernicioſa. 117.
Militiæ labores. 138.
Monsfortia à quo condita. 4.
Montfortia Lamberti Hortenſij patria. 139.
Munera quid poſſint apud principes. 80.
Mutatio imperij diſcordiæ cauſa. 119.

N

Neceſſitatis vires. 36.
Neceſſitas quod exprimit, fraudi haud dandum. 162.
Neoclesia Velaviæ municipium. 166.
Nibeccam deſerit Gelrus. 151.
Nomadum vita qualis. 55.
Nortmanni Vltrajectum vaſtant. 4.

O

Ocium longum luxum parere. 161.
Oldenſalienſis clades. 147.
Ollæ inſpector, locus ſic dictus. 151.
Ollæ navigiorum genus. 142.
Opera, de Gilden. 21.
Optimates cur à regimine dejecti. 92.
Oppugnatio ſeria Hardervica. 152.
Opum æqualitas quam pernicioſa. 27.
Opulentia ignava. 137.

ORATIONES.

Amorfortiorum legati. 78.
Gelrenſis legati. 113.
Henrici Epiſcopi Ultrajectini. 15.
Legati Epiſcopi ad diſceptatores pacis. 111.
Martini Roſſemi. 110.136.
Panormitani. 6.
Wolfgangi Abſtemij. 35.147.

Oeſtbroeck monaſterium carcer ordinis. 4.
Oratorium S. Crucis. 3.
Oſtentum in cœlo viſum. 149.
Oſtraciſmus unde. 92. *& pag.* 1. *præfationis,* d'uytleydinge *belgicè.*
Otho Scarpeſellius. 121.
Otio ferox populus manſueſcit. 85.
Ovatio Gelrorum. 141.
Oudevicanus campus. 136.

P.

Pacis inter Gelrenſes & Vltraject. conditiones. 34
Palatinus Epiſcopus proclamatur. 13.
Papcamera. 62.
Patria vita charior. 82.
Pax facta cum Gelris & Hollandis Gorcomij. 169.
Pacis ejus quædam capita. 171.
Pecunia è ſacris vaſis conflata diripitur. 157.
Pecuniæ vis quanta à Burgundis impenſa in bello contra Gelrenſes. 168.
Philippi Boni vox inſolens. 56.
Pellitius Buſcoducenſis dux Epiſcopi. 102.
Ejuſdem interitus. 143.
Petrus Coppius ſupplicium decretum evadit per foricam. 159.
Petrus Hardeſeltius. 163.179.
Petrus Montanus monetarius. 157.
Petrus Ruyſch Quadrumvir Ultrajecti. 162.
Philibertus Naturellus archidiaconus Vltrajectenſis. 13.133.
Philippus Burg. Epiſcopus moritur. 6.
Pipinus Caroli Magni pater Radbodum fugat. 3.
In Piſiſtratum Solonis dictum. 92.
Plebs demerenda beneficijs. 99.
Plebis inſolentia oſtentata dulcedine libertatis. 30.
Plebis ludibria Roſſemo improperata. 110.
Plebis motus unde. 23.
Plebis ſeceſſio apud plures laudi data cur? 26.
Populus armatus quid? 92.
Portæ occluduntur Epiſcopo. 95.
Poteſtate abuti principes. 119.
Prandium Epiſcopale in Eccleſia S. Salvatoris. 15.
Præda Vltrajectina. 158.
Præmatura conſilia quem exitum ſortiantur. 77.
Præſidium Amorfortijs quibus rationibus impoſitum. 130.
Præſidium Haſſalienſe quibus conditionibus dimiſſum. 146.
Præſidium in oſtio Leccæ ab Epiſcopo erectum. 101
Præſidiorum vis quàm gravis. 100.
Precibus empta, magno conſtant. 27.
Principes aulicorum perfidia mancipia. 123.
Principes factis & dictis lædi. 114.
Principes vulgo ſemper ſuſpecti. 140.
Principum exempla tenaciſſima. 26.
Privata ſimultas quantum malum. 158.
Prodigium. 68.
Proditor appellatur Gelrus. 85.
Proditio in urbe Trajectina. 68.
Publica fides exulibus non deneganda. 79.
Pugna civilis in urbe Trajectina. 64.
Puccupa. 37.

Q

Quadrumviri Vltrajectinis conſtituuntur. 162.
Quæſtura quibus data apud Vltrajectinos. 20.
Quibuſcum omnino nihil agendum. 112.
Quirinus Ridderus, craſſus pictor. 1. Cleer-ſchrijver. 64.

Raja

R

RAja Hollandica, de Hollandſche Raeyinghe. 61.
Ratbodi Epiſcopi dotes. 4.
Regnorum viciſſitudines pernicioſa. 160.
Reip. turbatio bonorum exilia. 92.
Rerumpub. gubernatores vulgo ſemper ſuſpecti. 140
Religio fidei ſacroſancta. 112.
Renojum Caſtellum. 121.
Reorum ſupplicium exemplum omnium. 114.
Rhenos deſerit Gelrus. 159.
Rheni olim curſus. 1.
Rheni oppidum capitur à Gelro. 125.
Rheno olim tantum duo oſtia. 139.
Roſſemius à militibus deſertus. 110.
Roſſemius cum ſuis à Burgundis fugatus. 146.
Roſſemij in militari diſciplina ſeveritas. 122.
Ejuſdem periculum. 132.
Ruſtici militibus infeſti. 121.
Ryſvicani ſtipendiarij fiunt. 109.

S

SAcellum S. Antonij exuritur. 147.
Sacerdotum luxus. 18.
Sagittariorum ſpectaculum Wica. 92.
het Sant, locus unde dictus Vltrajecti. 2.
Schalcvicani vaſtantur. 109.
Schenkij alacritas & peritia rei militaris. 141.
Vide ſupra, Georgius.
Schenkij dotes imperatoriæ. 145.
Scænawa Caſtellum. 126.
Schoenhoviæ conventus. 61.123. proditione tentata. 134.
Seceſſiones plebis unde oriantur. 35.
Seditio inteſtina apud Vltrajectinos ex præda Hagana. 141.
Seditio Vltrajectinorum ac ad arma concurſus. 25. 33.46.58.63.
Segerus Wilda. 179.
Prætor Amerfortij. 180.
Sergius Rom. Pont. 3.
Servitus quando duriſſima. 56.
Seſtum vicus, Zeiſt. 17.
Signum argenteum Servatoris, Vltrajecti quinquaginta pondo. 154.
Simon Voelius. 125.
Sylvæ Ratbodi Epiſcopi poëmata. 4.
Symbolum Henrici Epiſcopi. 92.
Smullingiacæ inimicitiæ quæ? 80.
Societas quæ dicenda. 11.
Soudenbalchi fortitudo. 24.
Specula Daventrienſis. 119.
Spicart campus. 37.
Stephani Nyveldij caſus. 74.
Strigoſus capus accitus ad ſaginam, dicterium in Epiſcopum Hen. Bavarum. 14.
Suederus Monsfortius. 55.
Suederus Sulenus. 63.
Suffragijs non fidendum. 12.
Sula ad ripam Vechtæ. 158.
Snollanorum bellum, eorundem dicacitas, belli incendium. 88.
Supplicium ſumptum de Nobilibus & civibus per Epiſcopum. 159.
Suſatum, Soeſt. 167.

T

TAiſlica. 47.
Ter Meer Ridder-hoff-ſtede. 106.
Termeida vicus & arx. 79.
Teſſera Epiſcopi, urbe Vltrajectina recepta. 157.
Theodericus tertius Hollandorum Comes iiij. 5.54
Theodericus Mor. 127.
Theoderico donata Vltrajectina Eccleſiæ pars in Hollandia. 5.140
Thollerſtege ſuburbium ab Epiſcopo incenditur. 141
D. Thomæ Eccleſia Vltrajecti primordialis. 3.
Thomas Nykereken Chorepiſcopus. 143.
Tielreverda vaſtatur. 120.
Tyla à Nortmannis vaſtata. 4.
Tyla oppugnata, ſed fruſtra. 161.
Tylam obſident Burgundi. 159.
Tylani caſtra Burgundorum occupant. 167.
Togæ veſtigium apud Vltrajectinos. 3.180.
Trajectum unde dictum. 2.
Tranſiſelani bellum gerunt cum Geldro & Snollanis. 6.
Tranſiſelanum regnum perdit Gelrus uno die. 151.
Tranſiſelanorum bellum cum Gelro. 15.
Tranſiſelanæ gentis tralatio. 131.132.
Tranſlatio Vltrajectini Epiſcopatus ad Burgundos & ejus exemplar. 173. & in calce libri.
Tulpicum deſerit Gelrus. 151.

V

VAllis pacis monaſterium. 107.
Vaſa ſacra conflantur apud Vltrajectinos in ſtipendium. 154.
Vbertas Vltrajectini ſoli. 2.
Vechta flumen. 37.
Vechten villa. 95.
Velavia Vltrajectinis à Gelro abſtrahitur. 5.
Velitationes Epiſcopi cum Gelrenſibus. 108.
Verbo uno ditionibus duabus excidit Gelrus. 120.
Verlooren Boomgaerdt. 147.
Vetus querela contra cœnobia. 39.
Vicinus bonus res præclara. 78.
Viciſſitudo rerum humanarum quanta. 97.
Viciſſitudines regnorum pernicioſæ. 160.
Vincentius Cornelij Mieropius. 162.163.
Vindicta quam ſuavis. 47.
Virtus preſſa ſeſe erigit. 54.

Virtutis excellentia. 8.
Vis ubi valeat. 86.
Vitus Munſterus. 132.
Ultionis avidus Epiſcopus Henricus. 123.
Vltrajectum Agrippinenſi Eccleſia & temporibus & dignitate prior. 3.
Vltrajectum an olim Antonina dicta? 2.
Vltrajectum à Normannis vaſtatur. 4.
Vltrajectum Epiſcopis donatur. 3.
Vltrajectum in fide à quo inſtituta. 3.
Vltrajectum in Germaniæ ſolo. 3.
Vltrajectum Maximilianus Archid. oppugnat. 55.
Vltrajectum muris denuo circundatum. 4.
Vltrajectum obſidetur ab Epiſcopo. 107.
Vltrajectum urbs togata. 3.
Vltrajectinus populus Epiſcopo jurat. 159.
Vltrajectini ad bellum quando efferati. 5.
Vltrajectini auxilium Gelri implorant. 97.
Vltrajectini hoſtes Epiſcopi amicos nominant. 102.
Vltrajectini jugo non aſſueti. 87.
Vltrajectini Senatus facinus fortiſſ. 54.
Vltrajectinorum blandiloquentia. 116.
Ultrajectinorum calamitas omnis unde. 80.
Vltrajectinorum civilia bella unde. 5.
Vltrajectinorum contra epiſcopum paratus. 95.
Vltrajectinorum everſio unde. 80.
Vltrajectinorum in Epiſcopum dicteria. 160.
Vltrajectinorum periculum 126. *à præſidiario milite.* 133.
Vltrajectini Imp. tranſlationis ad Burgundos exemplar. 173.
Vltrajectinorum tumultus in rebus deſperatis. 153.
Vltrajectina res quot annos ab Epiſcopis adminiſtrata. 172.
Vltrajectina urbs quomodo ab Epiſc. capta. 155. 156
Vltrajectinæ plebis miſeria. 102.
Vltrajectina res ad alienas opes transferuntur. 173.
Vltrajectini celebrare translationis diem juſſi. 167.
Vltrajectinus Legatus perorat contra Epiſcopum. 115.
Vltrajectinus populus in Caroli v. Cæſaris fidem jurat. 167.
Vltrajectini quid ab Hollandis olim paſſi contumeliarum. 11.
Vollenhoa condita. 4.
Vrbs Vltrajectum ubi ſita. 1.
Vrceoli inventi viſendæ antiquitatis. 2.
Vrelandia arx. 110.
Vulgus fato quodam odit clerum. 19.
Vulgi ingenium. 34.
Vultenaum præſidium. 118.
Waſſenariæ Dominus apud Ultrajectum captus. 137.
Weerda ſuburbium ſeptentrionale. 155.
Wernerus van Grol prætor Harderwicenſis præficitur munitioni in Ema. 125.
Capitur. 148.
Weſij conſilium callidum. 98. 133.
Wicæ celebratum ſagittariorum ſpectaculum. 92.
Wiltemburgum. 2.
Wolfgangus Palatinus, Epiſcopi frater. 59.
Wolfgangus de Aſſenſteyn miles. 180.
Vide ſupra Abſtemius.
Wolterus Damiens. 57.
Weerda à quo ædificata olim Vltrajectini juris. 4.

Z.

Zutphanienſis ager vaſtatus. 120.

FINIS.

Errata in Hortenſio ſic corrigat Lector.

FOl. 1. linea ult. lege, *patrio*. fol. 4. lin. a fine, 13. aſteriſcus ille ponendus eſt ad verbum, *intra*. fol. 40. Ad marg. qui lege *quod*. fol. 49. lin. 6. lege, *perdendi*. Item ad marg. lege *Benningi*. fol. 55. lin. 6. lege *Vianenſis*. fol. 63. ad marg. lege *Mindenus & Erneſtus*, alia errata ibid. per ſe corrigat lector fol. 68. ad marg. ſcribe an. 1527. fol. 69. lin. 19. ſcribe, *diem ei*. fol. 72. ſcribe lin. 15. a fine Trajectum. fol. 79. lin. 27. lege, *tranſvere*. fol. 83. lin. à fine 13. lege, *urbs*. fol. 87. lin. 22. lege *libertatis*. fol. 111. ad marg. lege, *diſceptatores* fol. 120. l. 1. lege *facundia*. fol. 123. lin. 10. lege *occultè*. fol. 125. lin. a fine 3. lege *ſatis*. & l. 2. *foſſa tum*. fol. 153. ad marg. pro redibus lege, *rebus*. fol. 160. lin. a fine 19. *oculatum*. fol. 165. lin. 12. lege, *nuper* fol. 169. lege, *opibus prepotentes*. fol. 172. errata ad marginem lector per ſe corrigat. In Bulla Clem. linea a fine 7. lege *ſe noveris incurſurum*.

A01 1470321

I.190.